

Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri

Kadir PÜRLÜ

2. CİLT

SİVAS BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI

TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	
Demirbaş No	Tasnif No.
196	

SİVAS'TA İLBEYLİ TÜRKMENLERİ

Kadir PÜRLÜ

(Cilt - II)

Sivas 2002

KUTUPHANESİ	
Kitap No	124
Yıl	

**Babama,
kendisine çok şeyler borçlu olduğum anneme ve
büyük desteğini gördüğüm vefakâr eşime...**

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Yazarının yazılı izni olmadan hiçbir surette alıntı yapılamaz. Tamamı veya bir kısmı elektronik, mekanik fotokopi veya diğer yollarla kopya edilip yayınlanamaz ve resimlerinden yararlanılamaz.

Ortak : 975 - 96450-3-3
975 - 96450 - 5 - x (2Cilt)

Kapak Kompozisyonu: . Ahmet Turan ALKAN

Baskı: Doğan Gazetecilik ve Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.S ivas

İÇİNDEKİLER

V. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER	558
A. ATASÖZLERİ	558
B. DEYİMLER	565
C. DUALAR	575
D. BEDDUALAR	583
E. YEMİNLER	587
F. SELAMLAR	590
G. ARGO SÖZLER	591
H. OKŞAMALAR	593
I. ÖĞÜTLER	593
J. HITAPLAR	600
K. BENZETMELER-YAKIŞTIRMALAR	606
L. ŞAKA, HAYRET ve YALVARMA SÖZLERİ	607
M. YANILTMAÇLAR	609
N. İDDİA SÖZLERİ	611
VI. DAYANIŞMA-YARDIMLAŞMA KURUMLARI	611
A. TARİKATLAR	611
B. İMECE	612
C. KOMŞULUK, MİSAFİRPERVERLİK	620
D. ZEKAT, HAYIR İŞLERİ	625
E. VAKIFLAR	627
F. DERNEKLER	629
VII. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARIYLA İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER	630
A. DOĞUM	630
B. ÇOCUKLUK ÇAĞI	644
C. SÜNNET	649
D. EVLENME	651
E. ASKERE GURBETE UĞURLAMA, KARŞILAMA	716
F. HACI UĞURLAMA ve KARŞILAMA	724
G. ÖLÜM	728
H. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER	741

VIII. HALK BİLGİSİ	743
A. HALK HEKİMLİĞİ	743
B. HALK VETERİNERLİĞİ	798
C. HALK METEOROLOJİSİ	808
D. HALK TAKVİMİ	826
E. HALK HUKUKU	846
F. HALK EKONOMİSİ	854
G. HALK TAŞITLARI	886
IX. BAYRAMLAR TÖRENLER KUTLAMALAR	889
A. DİNİ BAYRAMLAR	889
B. MİLLİ BAYRAMLAR, KUTSAL AYLAR, GÜNLER ve DİĞER KUTLAMALAR	892
X. İNANIŞLAR	894
A. TABİAT OLAYLARIYLA İLGİLİ İNANIŞLAR	894
B. CANLI VARLIKLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR	897
C. CANSIZ VARLIKLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR	917
D. DİNİ İNANIŞLAR	925
E. NAZAR-NAZARLIK	932
F. ZİYARET YERLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR	937
G. RÜYA, FAL	939
H. BÜYÜ	949
I. YAĞMUR DUASI	955
J. UĞUR, BEREKET	959
K. UĞURSUZLUK	960
XI. ZİYARET YERLERİ	964
KAYNAKÇA	972
B. RESİMLER	979

V. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

A. ATA SÖZLERİ

Atasözlerimiz, geçmişten devraldığımız önemli kültür hazinelerimizden birisidir. Uzun yıllara dayanan tecrübeler ve milyonlarca defa tekrarlanan aynı olaylar halkta kesin bir hüküm oluşturmuş, meydana gelen bu yargılar, gelecek nesillerin aynı hatalara düşmemesi için, "ata sözü" dediğimiz altın kurallara dönüşmüş ve günümüze kadar gelmiştir. "*Atalar sözü boşta kalmaz.*" felsefesi günümüzde de geçerliliğini yitirmemiş ve ata sözlerimiz halkımızın sık sık kullandığı bir anlatım vasıtası olarak kalmıştır.

İfade etme gücümüzü artıran, duygu, düşünce ve fikirlerimizi pekiştirmeye yarayan bu sihirli sözler aynı zamanda güzel Türkçe'mizin bir süsü, bir zenginliğidir. Ata sözlerimizi konuşmaları arasına alan, yazılarında kullanan, kısaca onlardan bir yolunu bulup yararlanan herkes, dilimize ve kültürümüze önemli hizmette bulunmuş olacaktır. Bize ait olmayan birçok batı kaynaklı terim ve sözler günümüzde büyük rağbet görürken, ata sözlerimiz gibi öz malımız olan değerlerimize ilgi gösterilmemesi affedilmez bir eksikliktir.

Karınca kararınca, ata sözü kültürümüze katkıda bulunmak amacıyla derlediğimiz aşağıdaki ata sözleri, İlbeyli Yöresine çeşitli tarihlerde yapmış olduğumuz araştırma ziyaretlerinde halkın konuşmalarından not alınmak suretiyle derlenmiştir. Bu yüzden kaynak kişilerin kimliklerini yazmaya fırsat kalmamıştır. Seçilen ata sözlerinin orijinal olmasına dikkat edilmiş, ancak söyleme farklılığı nedeniyle, bazı bilinen ata sözlerine de yer verilmiştir. Ata sözlerinde bazı mahalli kelimeler geçtiğinden, bu kısmın sonuna küçük bir lügatçe de konulmuştur. Her biri bir hazine değerinde olan ata sözlerimizin, eğitimden kültüre, siyasetten ekonomiye kadar, günlük hayatımızın her alanına girmesini temenni ederek, derlediğimiz ata sözlerini okuyucularımıza sunuyoruz.

Acemi nalbant Kürt eşeğinde beller.

Acı acıya su sancıya (iyi gelir):

Acı acıya, soğuk su sancıya: İyi gelir.

Aç kulak dinç kulaktır.

Adam adama yük olmaz, can gövdeye mülk olmaz.

Ağ (ak) itin pamuğa zararı var(dır).

Ağanın malı gider, **azab**ın canı gider.

Ağanın malı, keçinin kılı (önemlidir).

Akıla nazar değmez: Herkes kendi aklını beğendiğinden dolayı...

Akılsız başın cezasını sefil tabanlar çeker.

Akşam yiyen hiçe gider, sabah yiyen göçe gider.

Alçak gönül yüksek mertebe kazandırır: Alçak gönüllü kişi daima kazançlı çıkar.

Âlem bir yana kalem bir yana(dır).

Allah dağına göre kış verir.

Allah eşeğe boynuz verse, camızın karnını deşerdi(yarardı).

Allah yatağına göre yorganını verir:

Allah'ın günü darıdan çok(tur)

Allah'ın zabağı (sabahu), hocanın kabağı çok (olur): Önemli işleri bir güne sıkıştırmamak gerekir.

Altın pas tutmaz, deli yas tutmaz:

Analık kara yamalık(tır).

Ananın yüreği yanar elin küreği yanar

Arının kırımı yaklaşınca kol gibi işler: Sonu yaklaşan bir iş veya oluşum, bu safhada çok mükemmel işliyormuş gibi görünür ancak bir süre sonra arkası gelir.

Asil azmaz bal kokmaz

Askerden gelen kırk gün buluda ürer: Askerden gelen bir süre problemlili olur.

At kunlamaz baht kunlar:

Ata binme bir ayıp, inmek iki ayıptır: Başlanılan bir işi yarım bırakmak büyük ayıptır.

At devrilir adam ölür, yiğit öksürür potuğu çıkar.

Atın iyi ise doru, yiğidin iyi ise deli derler.

Attan düşen yorgan döşek, eşekten düşen kazma kürek (tir).

Av atanın kuş tutanın(dır).

Av dediğin mübahtır, o da gâhi gâhtır.

Avaranın işi tezek toplamaktır.

Avcı kırk gün tabanını, bir gün de av eti yer.

Ayağı büyük hoyrat, başı büyük devlet(li olur)

Ayransıza yaz gelmez, harmansıza güz gelmez.

Bilen bilir bilmeyen bir tutam mercimek sanır (zanneder).

Bilinmedik yerde baş garip, dinlenmedik yerde söz garip(tir).

Bilmem, görmem çok **gada** (kaza) belâ savmış.

Bin başa ne lazımsa bir başa o lazımdır: İhtiyaçların kaygısı aynıdır. Kişi sayısının çok veya az olması o kaygıyı gidermez.

Bir günün beyliği beyliktir.

Bir it bir deriyi yukarı doğru sürümese de aşağı doğru sürür.

Bir sadaka kırk belayı defeder.

Bir tıraş bir yaştır: Saç tıraşı insan sağlığı için çok önemlidir.

Boğazı büyüğün nasibi bol olur.

Boynuz koça yük değildir.

Buyuran yorulmaz.

Cahal güttün mü ? **Avu** yuttun mu ? : Bir genci yetiştirmek avu(zehir) yutmak gibidir.

Cahilin sofusu şeytanın maskarası(dır)

Camız camızın boynuzunda çamur görmeyince çekilmez: Deli deliyi görünce değneğini saklar, sözüyle aynı anlamda...

Can çıkmayınca huy çıkmaz.

Canı yanan eşek attan bek gider.

Çala çala bir makama döner.

Sürekli çalışan mutlaka bir gün başarır.

Çekiş evin çerezidir: Karı- koca arasındaki söz kavgası evin çerezidir.

Çıbıgıken (çubuk iken) "çıt"
demiye **hezan** iken "küt"
demez:

Çürük tahta mih tutmaz:

Dağ dağ üstüne olur da, ev ev
üstüne olmaz: İki aile uzun süre
bir evde barınamaz.

Dağ kuşu bağda, bağ kuşu
dağda olmaz.

Dağ yerinden galhar da huy
yerinden kalkmaz:

Dağ yürümez tavşan yürür: Küçük
daima büyüğün yanına gitmelidir.

Dam eskidikçe çitirtı çoğalır: İnsan
yaşlandıkça hastalıkları şikâyetleri
artar.

Dam eskidikçe delik çoğalır: İnsan
yaşlandıkça şikâyetleri artar.

Dam soluh üstünde durur:
Tasanın yaşamadığı yer virane
olur. Dolayısıyla yapıları ayakta
tutan güç içinde yaşayan (nefes
alıp veren) insanlardır.

Damdan dama ışık düşmez:
İhtiyaçlı bir ortamda, nimetler o
ortamda yaşayanlar tarafından
paylaşılır. Başka bir ihtiyaçlı
ortamdakilere pek bir şey kalmaz.

Dana biçikten, para buçuktan
artar.

Dedenin yediği elma, torununun
dişini kamaştırır:

Dek (denk) duran **dekmük** yemez
Deli inekten akıllı buzağı olmaz
Kötü kişi daima kötü insan
yetiştirir Kötü anne iyi evlat
yetiştirmez.

Delinin **behi** pazarı olmaz: Delinin
sözüne, pazarlığına güvenilmez.

Delinin g.tünde kavak bitmez:
Beceriksizler önemli işleri
yapamazlar.

Deve geriden yayılır eşini takip
eder: Ne iş yaparsa yapsın,
erkeğin gözü hanımındadır.

Dinsizin hakkından imansız gelir.

Dirinin umudu Allah, ölünün
umudu diridir.

Dokuz ağız bir olursa, bir ağıza
b.h yedirir.

Doyduh **donananaca** düğün
savulur: Bazı mızız adamlar
hazırlanıncaya kadar her şey olup
biter.

Dökülen çanak dolmaz: Harcanan
paranın bazen tamamını
kurtarmak mümkün değildir.

Döven öküzünün ağız bağlanmaz:
Yiyecek ilgili bir işte verimli
olarak çalışan bir işçinin iş
esnasında hazırladığı, ayıkladığı
veya seçtiği yiyecekten yemesine
engel olunmaz.

Dövüşken horozun kafası kel olur.

Düşman ne demez it ne yemez.

Eceli gelen it cami duvarına siner
(işer):

Ekmeğin yanığı başa **kahıç**
(kakinç)tır.

Ekmeğinen (yemek ile) it ağırlanır:
Yemek içmekle insan ağırlanmaz.
Önemli olan tatlı dil, güler yüz ve
dostluktur.

Ekmek **beziden**, gelin yazıdan (iyi
olur): Ekmek yumaktan iyi olduğu
gibi, gelinin de dışardan alınan,
yani akraba olmayanı iyi olur.

El atına binen köy ortasında iner.

El işlemezse **endez** oynamaz.

El ne demez it ne yemez.

El yumruğunu görmeyen, kendi
yumruğunu büyük sanır:
Başkasının gücünü görmemiş
olan kişi, kendisinin herkesten
güçlü olduğunu zanneder.

Elin arı dağın karını eritir.

Elin attığı taş ırağa gider.

Elin kiri yüzün akıdır.

Elin tükürüğü deniz olur.

Er dayıya kız **bibiye** (çeker,
benzer): Erkek çocuk dayısına kız
ise halasına benzer.

Er ekmeği, meydan ekmeği
gardaş ekmeği zindan ekmeği
(dir): Kocanın kazancını yemek,
kardeşin kazancını yemekten
daha iyidir.

Er lakabıyla anılır.

Er nâmıyla anılır.

Erkeğin kılısı Ali'den, kadının kılısı ayıdan (dır): Erkeğin kılısı, kadının kılısı makbûldür

Erkek eşeğin sıpası olmaz: Erkek kısmı çocuğuyla fazla ilgilenmez.

Ersiz avrat, yularsız at, **mazarat**ır mazarat:

Eskisi olmayanın yenisi olmaz:

Eş saadet, gönül sultan (dır).

Eşşa (eşeği) döv döv yine eşektir : Dövmek suretiyle eğitim olmaz.

Et kanlı yiğit canlı gerek.

Etin kanlısı, yiğidin canlısı (iyidir)

Ev danası öküz olmaz: Bir insana evi, yakın çevresi veya yetiştiği muhit fazla değer vermez. Bir insanın yetiştiği ortamda değeri bilinmez.

Ev **suvahs**ız gelin **duvahs**ız olmaz.

Evlat vardır dost güldürür, evlat vardır düşman güldürür:

Eyi gelin dövülmez, eyi çoban kovulmaz.

Fakiri dövmektense üstünü yırtmak daha iyidir: Fakiri dövmek yerine, ona maddi zarar vermek daha etkilidir.

Fazla mal göz çıkartmaz.

Gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar: Kişi çalıştığı yere hizmet eder.

Gardaşdan karın yakın, ağızdan burun yakın(dır): Kişi öncelikle yakın akrabalarına yardım etmelidir.

Gargaya b.hun ilaç dersen gider denizin ortasına s...r

Garı (kadın) comaatı (cemaati) karga comaatıdır: Kadın topluluğu gürültülü olur.

Garip itin kuyruğu kışında gerek(tir): Başka bir memlekette bulunan kişi yiğitlik taslama-malı, yalnız ve desteksiz olduğunu unutmamalı, davranışlarını buna göre ayarlamalıdır.

Gaynamaya gara gazan dayanır.

Geçinin uyuzu pınarın gözünden su içer

Gezen ya buduna ya boğazına: Gezmek kişiye ya zarar yada kâr getirir.

Göl yerinde su eksik olmaz: Bir birikimin olduğu yerde şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun mutlaka o birikimin kalıntıları, kırıntıları kalır. Örnek: Çok pehlivanlar yetiştirmiş bir köyde mutlaka bir kaç pehlivan bulunur. Gönül umduğuna küser.

Görünen dağın uzağı olmaz: Belirlenen hedef her zaman yakındır.

Göz hasmını tanır: Kişi bir bakışta rakibini veya düşmanını tanır.

Guvertiye guş dadanır: Menfaatin, çıkarın olduğu yerlere insanlar birikir.

Gün böyle kalmaz, garip bunalıp ölmez.

Güzele al da yakışır, sal da (yakışır).

Güzele göz ağrısı da yakışır.

Güzele uykudan kalkınca, çirkine sudan çıkınca (bakılır).

Hac yolu güç yolu(dur): Hac yolculuğu büyük güçlüklerle doludur.

Haramın binası olmaz: Haram kazanç kalıcı olmaz.

Harmana giren **porsuk dirgene** katlanır: Bir işe girişen onun bütün zorluklarına katlanır.

Hayvanın canı sahibinin elinde (dir)

Her derenin başını bir belan keser. Her gişi bir olmaz, her çiçek gül olmaz:

Her koyun derisi post olmaz, her yüze gülen dost olmaz.

Her kuzu bir çubukla sürülmez: Her çocuk aynı metotlarla eğitilmez. İnsanına göre eğitime şekli değişir.

Herkes gicişen (kaşınan) yerini kaşır:

Herkes sakız çiğner, Kürt kızı tadını çıkarır.

Hırsız asılır, söz kesilir: Sözlü anlaşmalar net olarak belirlenmelidir.

Irgatın kötüsü akşama doğru çalışır

Irgatın kötüsü sabahleyin çekice oturur.

Isıracak köpek dişini göstermez: Zarar verecek kişi ne yapacağını söylemez, belli etmez.

Isıtmayı (sıtmayı) gören **karababaya** ısınır: Büyük çile veya zorluk görmüş olanlar, hafiflerine katlanırlar.

İnat da bir murattır: İyi şeylerde inatçı olmak bir murattır.

İnsanın ünü öküzün **gönü** kalır.

İş başa düşünce **tuman** aşağı iner: Omuzlarına bir işin sorumluluğu düşen kişi, elbisesine ve çevresine bakamaz hale gelir.

İt itin kuyruğuna basmaz.

İt kapıda zebun gerek(tir): Bazı görevleri üstlenmiş veya bir işi yaptırmak üzere görevlendirilmiş kişinin iş icabı içine düştüğü acınacak duruma üzülmemek gerekir. Kötülere fazla değer vermemek gerekir.

İt ne yerse onu pisler.

İt yatağında ekmek ufağı aranmaz.

İte **dalanmaktansa** çalıyı dolanmak iyidir.

İtin ayağı taştan esirgenmez: Görev verilirken, o işi yapacak durumda olan kişinin emeğine acınmaz.

İtinen çuvala girilmez.

İtinen şaka olmaz.

İtten doğan iteğa keser.

İtten kuzu doğmaz.

İyinin hasmı, kötünün dostu çok olur.

İyisi gelmez yenisi gelir.

Kaderin yazısını kadı bozamaz.

Kan ispatsız kaynar.

Kancık yalanmazsa erkek dolanmaz: Erkeğin yanlış yola yeltenmesine sebep, ona baştan

çıkarıcı hareketler yapan kötü kadındır.

Kara keçiyi gören içi dolu yağ sanar (zanneder): Bir şey dışardan görüldüğü gibi değildir.

Karga camızı babası hayrına bitlemez: Bazı iyiliklerin altında menfaat yatar.

Kargaya taş atan olmaz, kekliğin peşinde koşan çok olur: Güzelin peşinde koşan çok olur.

Karpuzun yamuğu, topalın karılığı.

Kavurga karın doyurmaz şefaatt artırır: Küçük iyilikler büyük iyiliklere sebep olur.

Kavurga karın doyurmaz, kar susuzluk kandırmaz.

Kavurganın yanığı sıçrar: Ancak haksızlığa veya zarara uğrayan kişi tepki gösterir, konuşur, dert yazar, "ah vah" eder.

Kaygısız s..maya oturan **dineli dineli** taş arar: Önceden tedbirini almayan kişi iş başa düşünce komik ve zor durumlara düşer.

Kaynamaya kara öküz eti dayanır: Herkes her zorluğa dayanamaz.

Kef (keyf) dediğin dem dem gelir, zır zır gider, serçe b.kundan gevrektilir.

Kel ölür kara perçemli olur, kör ölür badem gözlü olur: Ölü değersizse de öldükten sonra değerli olur.

Kılıç kesmezse kol oynamaz: Silahsız veya fakir bir insan bir şey yapamaz.

Kırk gün kar yağar, bir gün av olur.

Kırk serçe bir börek olmaz.

Kız kapısı naz kapısıdır:

Kimi işten, kimi dışten (arttırır-zengin olur).

Kimse kimsenin nasibini yemez.

Kişi eştiği (kazdığı) kadar düşer.

Kişi sel, karı göl(dür):

Kişinin sözü, pelidin közü (gibidir):

İyi bir erkeğin sözü karısına meşe közü gibi tesir eder, dokunur.

Kocayı (ihtiyarı), arpaya katsan at yemez, kepeğe katsan it yemez.
Koç kuzuya melemes: Her zaman yavruya anne sahip çıkar.
Koça kuyruk yük olmaz: Kişiyi işinin şartları zor gelmez.
Komşu komşuya atar, ayrına su katar.
Korkağın anası ağlamaz. Bazı basit olaylar karşısında korkakmış gibi görünmek faydalıdır.
Korkan bezirgân soyulur: Anlamsız korku felaket getirir.
Kör bıçak ele **yeğın** kötü avrat dile yeğın(dir): Kör ve işe yaramaz bir bıçak nasıl eli kesmeye gelince şiddetlenirse, kadının kötüsü de çalışmak yerine çok konuşur.
Kör bulduğuna çöker.
Kör yılan, ne soktuğunu **ondurur** ne kendini ondurur.
Kötü kişi hem ilişki kurduğu insanlara zarar verir hem de kendine.
Körün gözüne girsene görmez, deliye öğüt versen almaz.
Kötü komşu insanı iyi hacat sahibi yapar.
Köy köy üstüne olur da ev ev üstüne olmaz: İki ev (aile) uzun süre bir arada barınamaz.
Köylü köyünü terk eder de huylu huyunu terk etmez.
Kul bunalmayınca hızır yetişmez.
Kuma, üzüm torbasıysa da yanına koma (yaklaştıрма, koyma).
Kuma, süpürgeyse de yanına koma.
Kumarcının kumarcıya beş parası geçmez: Kumarcı kazandığı paranın bir faydasını göremez. Bugün kazandığını yarın kaybeder. Para birinden ötekine geçer sonuçta bütün kumarcılar mutsuz olurlar.
Kurdun yanı sıra kuş da barınır.
Kursak kavurgasını ister: Kişi daima alışageldiği yiyecekleri ister.

Kurt boğazına kuyruk asılmaz: Güvenilmez kişiye hiçbir şey emanet edilmez.
Kurt bunalır kuyruğa düşer: İhtiyaç her şeyi yaptırır.
Kurt eşini yemez.
Kurt katırın pahasını bilmez: Zarar veren kişi zarar verdiğinin kıymetli-kıymetsiz olduğuna bakmaz.
Kurt **ürüsümünü** işler : Her şey yaratılışının gereğini yapar.
Kuru laf kuru üzümünden tatlıdır.
Kuruya kurt düşmez: Sağlam iş kolay kolay bozulmaz.
Kuşlar, herkes gördüğünü işler.
Leyleğin ömrü laklakıynan geçer.
Lokma karın doyurmaz şefaatt artır.
Meyvenin çağlası acı, olgunu tatlıdır, evladın çağlası tatlı, olgunu acıdır.
Mezarın üstünde taş nişandır, gözün üstünde kaş nişandır.
Nazım atın **belinlemesi** güç olur.
Ne doğarsan aşına, o gelir kaşığına:
Nefsini düşünen tazının avı yenmez.
Nikâh günü ile ecel günü şaşmaz.
Nisbeti olmayanın arzumanı gilik(dir): İddiasız insanların hedefleri küçük olur.
Nisbeti olmayanın kısmeti olmaz: İddiası olmayan insanın kısmeti olmaz.
Oğlan anasını, inek danasını bilir (tanır).
Oğlan bir gerek, ocak kör gerek(tir): Bir erkek evlat iyi bir ölçüdür.
Oğlan gider düvesini bulur. Kız gider buğasını (boğasını) bulur.
Olacak olursa akıl busar.
Onacak oğlak b.kundan belli olur: Adam olacak çocuk kendisini belli eder.
Ossuranın huyu oturanın payıdır): Kötülerin huyu gereği yaptırdı

kötülüklerden, onun etrafında bulunanlar da nasibini alır.

Ot kabarır, sap kabarır, ölçek getirir haberi: Bir işin başlangıçtaki görünüşüne aldan-mamak gerekir. Kesin hüküm sonucuna göre verilmelidir.

Oynaşa güvenen ersiz kalır: Sevgilisine güvenen kadın kocasız kalır.

Ölmüş eşek nallı olur, ölü g.tü ballı olur.

Ölüsü olan bir gün delisi olan her gün ağlar.

Öndüç (ödünç) yiyen kesesinden yer.

Pendiri (peyniri) deri saklar, avradı eri saklar: Kadını gerçek anlamda kocası korur.

Pire itte, bit yiğitte bulunur.

Rağbette gönül hoş gerek.

Saç sefadan, tırnak cefadan uzar.

Sakın Abril'in beşinden, camızı ayırır eşinden:

Sakınan **takinir**: Malının-eşyasının kıymetini bilip onu koruyan kişi sürekli onu kullanır.

Samani zamanı sattırır.

Samanlıktaki serçeye kurşun değmez.

Sevda soğur yalan olur, döşek soğur yılan olur.

Sıpalı eşek **yiğın** yıkar: Yanında çocuğu veya çocuklarıyla bir eve misafir giden kadın o eve çok zarar verir. Bir eve çocuklarıyla misafir giden kadın çocuklarını kollamalıdır.

Sineğin balı olmaz, tembelin malı olmaz:

Sonradan gelen yurdun iyisine konar:

Su çukurunu bulur.

Su küçüğün sofra büyüğün(dür):

Suç sahibi at sahibini astırır (astırmış): Suçlu suçunu kabullenmemek için her şeyi yapar.

Suyu döv döv yine sudur: İnsan dövülerek terbiye edilmez.

Süt sümüğü bozar: Anne sütü erkeklik sıvısından daha önemlidir çocuk daha çok annesinden etkilenir.

Süvarinin atını kurt yemez: Tedbir almak zararı önler.

Şaplah baş ağrıtmaz, keyfe keder verir.

Şekeri dadı sattırır, gayfeyi adı sattırır: Aslı iyi olan aranılır.

Tandır tavında gerek.

Taş kayaya yamaç olur.

Tatsız evden çalı dibi eyidir.

Tavşan yatağına gelir: Kadının geleceği yer yine kocasının evidir.

Tek öküz çiftte gitmez.

Tekke koç getireni de guzu getireni de bilir.

Teklifsiz giden mindersiz oturur.

Tevekkelin tarlası yeğın biter: İyî niyetli insanların işi düzgün gider.

Tiskaya muska işlemez: Zayıf bünyeliye tedavi de iyi gelmez.

Tilki tilkiliğini ispat edene kadar post elden gider: İnsan suçsuzluğunu ispat edene kadar başına çok işler gelir.

Tok ağırlamak güç olur.

Turpun sıkından seyreği iyidir: Bazı durumlarda ayrı ayrı olmak daha iyidir.

Tutulmayan hırsız beyden üstün(dür).

Ulu sözü dinlemeyen uluya kalır.

Urumun kışı, ya mayısın sonu, ya mayısın başı (biter).

Utanma pazar, dostluğu bozar.

Uyuyanın üzerine kar yağar.

Veresiye kumar Karasu'ya gider: Veresiye kumar oynanmaz.

Vuran oğul babaya danışmaz: Bir iş yapacak olan kimse, sessizce o işi halleder.

Yağ yiyen it yüzünden belli olur.

Yağar eser, yolcu gider.

Yağınan **yavşan** yenir, sarımsağınan tavşan yenir.

Yağlı kazan yağlı kazana taşar: Zengin zengini bulur. Herkes dengini bulur.

Yağmuru yel azdırır, cahili el azdırır.

Yanaşığa (yarışa) iş görenin kılçığı boğazında kalır: İşlerini sadece yarış amacıyla yapan kişi mutlaka zararlı çıkar.

Yanmayınan şen olur odalar, vermeyinen defolur gadalar.

Yar, uçuğu gün tozar: Kişi, eğer gücü varsa önemli günlerde gerekli harcamaları yapmaktan kaçmamalıdır.

Yaş kesen, baş keser.

Yatan ölmez vadesi yeten ölür.

Yavuz itin yarası eksik olmaz.

Yayladaki yoğurda mantı kesilmez. İhtimallere dayanarak bir işi yapmak yanlıştır.

Yemiyeenin malını it, yakasını bit yer.

Yetmiş (olgunlaşmış) armut çok sürmez: Belli ve yakın olan sonuçtan kaçılmaz.

Yitik bulunursa emek zay olmaz.

Yiyen ağız utanır.

Yorgun öküze "oha" bahane(dir).

Yumuk gözün hatırı sayılmaz:

Ölmüş kişinin hatırı unutulur.

Yürüyen atın başına vurulmaz:

Çalışan görev yapan insana engel olunmaz.

Yüzü yumuşak olanın donunun yaşı kurumaz.

Zengin delisi fakirin ölüsü belli olmaz.

Zengin eşeği, züğürdün uşağı kıymetli olur.

B. DEYİMLER:

Deyimler, günlük konuşmalarda bir fikri daha iyi açıklamak yada ifadeyi kolaylaştırmak-zenginleştirmek amacıyla söylenen sözlerdir. Genellikle gerçek anlamlarından başka anlamlar taşırlar. İlbeyli Yöresinde, "Temsil" veya "Teselleme" adı verilen deyimler, her zaman kendi anlamlarının dışında kullanılan sözlerden ibaret değildir. "Al Allah delini, zapteyle kulunu."; "Allah fiiline baktı, duluğuna çaktı."; "Birine taş atar, birine kaş."; "Arsızın kışına çivi çakmışlar da 'bu tapırtı nerden geliyor' demiş."; "İt kalmadı samur oldu, arpa ekmeği hamur oldu." gibi bir çok kalıplaşmış kafiyeyle yada kafiyesiz sözler ifadeyi zenginleştirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Biz, bu sözler arasından sadece Ata Sözlerini ve Ölçülü Sözleri çıkararak, kalan diğerlerini "Deyimler" başlığı altında sunmayı uygun bulduk. Değişik tarihlerde, değişik kaynak kişilerin konuşmaları arasından, not almak suretiyle derlediğimiz deyimlerin kaynak kişilerini vermeye gerek görmedik.¹ Aksi taktirde bu sözler kadar da kaynak kişi kimliği yazmak zorunda kalacaktık.

Deyimleri bazı tasniflere tabi tutmak mümkünken, biz bu yolu seçmedik ve sadece alfabetik sırayla sunmakla yetindik. Tespit edebildiğimiz deyimler şunlardır:

Abdal Horasan'ı geçti, sen Müslümanlık soruyon: *İş işten geçti, anlamında kullanılır.*

---

¹ Ancak bir kişi var ki, onun adını belirtmeden geçmem mümkün değil. Değerli dostum **Mehmet Ali Ayan**, duyduğu bazı deyimleri sıcağı sıcağına kaydederek bize getirmiş ve sayıları çok fazla olmasa da bazı deyimlerin gün ışığına çıkmasında katkısı olmuştur.

Abdullah babası, sarı inek anası: *Babası belli, ancak annesi onu hiç emzirmede, o hep sarı ineğin sütünü içti.*

Abu lobut gibi yemek: *Çok ve aşırı yemek yemek*

Acımızdan ölsek ekmek değdi zannederler.

Acışıyorsa tıraş olma.

Aç kulağım, dinç kulağım.

Ad Ali'nin, börk Veli'nin oldu.

Adamda şeytan tüyü var.

Adın ne ? Villilik Osman. Soyadın ne ? İkisini birden dedik ya !

Ağam beni ansın da koy içi çürük kozunan olsun: *Bir kişiye değer verilmişse değer verdiğini belirten hediyenin ne olduğuna bakılmaz. Önemli olan hatırlanmaktır.*

Ağilen (eğilen) alıyor, dinelen galıyor: *Hiç bir düzen yok.*

Ağzı burnu Tekkeş'in tavaasına dönmek

Ağzını seviyim

Ahdaracah gimi: *Çok zayıf kişi.*

Aklın yetmiyor, g.tün karasakız çiğniyor: *Bilmediğin halde, bir de ukalâlık ediyorsun, anlamında.*

Al Allah kulunu/ Zapteyle delini: *Karşı taraf laf anlamadığında söylenir.*

Al elinden çal duvara/ Kes etinden ver zağara: 1. *Aslı olmayan laflar için kullanılır.* 2. *"Elindekini ver, daha sonra ne yaparsan yap," anlamında.*

Al öküzün alnı sahar, lâbını ele dahar: *Kendi lakabını başkasına takar; kendi kusurunu başkasına yükler.*

Al tohmağım, çal tohmağım:

Ali evlendi Güllü gelin gitti: *Her şey bitti.*

Ali gitti Yemen'e !/Geleceği gümene ? : *Sonucu belirsiz.*

Allah, feyline baktı, duluğuna çaktı: *Hak ettiği cezayı buldu.*

Allah'ın zabağı (sabahu) çok, hocanın kabağı çok: *Aceleyle etmeye gerek yok*

Altın bulsam bölüşmem.

Altın üstün bir tutam mercimek.

An beni bir kozunan koy içi çürük çıksın: *Yeter ki bana değer ver, ne getirmiş olduğun fazla önemli değil.*

Anam evden gitmişken, elim ekmeğe yetmişken: *Fırsat eldeyken, fırsat düşmüşken.*

Anam öldü dayım yok, benim o evde payım yok.

Anan atan görünüyor, çarh bağın sürünüyor: *Ne olduğun belli.*

Anan için her taraf itağa çulu: *Ne yaptığının farkında değilim anlamında. Bu sözü oğlu tarafından sarhoş edilen bir anne, unu evin şurasına burasına elerken söylemiş.*

Anandan evvel ahıra girme !²: *Büyükten önce lafa karışma,*

Anası sarımsak babası soğan: *Aslı önemli olmayan sıradan biri.*

Arabı gülmemek: *Şansı gülmemek.*

Arabı uyumak: *Şansı, talihi kapalı olmak.*

Arpa ekmeği gibi: *İki yüzlü.*

Arsızın g.tüne çivi çakmışlar da "Bu tapırtı nerden geliyor ?" demiş.

Aslın hu neslin hu: *Aslın neslin kötü.*

At başı çekmemek: *Korkmamak, sözünü çekmemek, sözünden dönmemek.*

² Annesinden önce ahıra giren hayvan, eşek yavrusudur. Bu deyimde aynı zamanda, "eşeklik etme !" anlamı da gizlidir.

At sattın esirin mi kaldı ? Tarla sattın kesirin mi kaldı ? : *Benimle ne meselen var*

Atınan arpayı döğüşür: *Fitne, kötü.*

Ayağı göl,başı pınar olmak: *Karışan kimsesi olmamak.*

Ayağına dolaşmak: *Kişinin başkalarına yaptığı kötülüklerin, aynısının kendi başına da gelmesi.*

Ayağını almak: *İftira etmek, günahını almak, arkasından konuşmak.*

Ayağını vermiş tandıra/ Adam arıyor kandıra: *Uyanık kişiler için söylenir.*

Ayı kazana maymun tencereye burada düşecek: *Herşey burada belli olacak.*

Ayrana gider, kuleği g.tüne tutar: *Çelişkili, tutarsız işler yapar.*

Ayrığım bitti de guyrugum mu galdı: *Kendi işlerimizi yaptık da ötekiler mi kaldı..*

Azap ata bindim ağ'oldum sanmış, ardıç güverdim dağ oldum sanmış.

Azrail boş dönmüş de düğüncü dönmemiş.

B.h benim yeyim mi ? Cümle aleme deyim mi ?

Başı büyümek: *Kibirlenmek, varlıktan dolayı gururlanmak*

Başımı ağır,gulağımı sağır ettim: *Herşeye katlandım.*

Beh'den düşmek: *Değerini kaybetmek.*

Ben çekiyom kuşağıma, o eniyor d..şağıma:

Ben diyorum "handa yer yok," sen diyon ki "atımı dibe çek."

Ben diyorum hana koymuyorlar, sen diyorsun ki okumu yayımı nereye asıyım ?

Ben diyorum handa yer yok, sen diyorsun ki atımı nereye bağlayım ?

Ben senin hem öküzün hem kağnını: *Ben senin her şeyinim.*

Ben söylüyorum bir dağa, o gider bir dağa.

Berdi yılanı gibi olmak: *Birden bire gözden kaybolmak.*

Biner, aman vermez; iner saman vermez: *Malını hor kullanır.*

Bir aş verir,bir daş vurur: *İyiliğin ardından hemen kötülük eder.*

Bir atar bir tutar: *Bir aleyhine, bir lehine konuşur.*

Bir koyunun aşığıyız: *Aynı sülaledeniz, akrabayız (buradaki aşık kelimesi koyunun aşık kemiği anlamındadır).*

Bir köyü eşeğe bindirir kendide guyruguna biner: *Çok şer, çok belalı.*

Bir narı var, kırk yarı var: 1. *Çok tanıdığı ahabı var.* 2. *Kazanmasına göre yiyeni fazla.*

Birine gaş atar,birine daş

Boşboğazı donuzluğa atmışlar, "Odunum yaş !" diye bağırmış.

Boş kazanda köfte var/ Tükenmeden sen de gel.

Boz kalmak: *Bilgisiz kalmak.*

Boz koymak: *Bilgisiz koymak.*

Böcüğü ölmek: *Hareketsiz kalmak, işi bitmiş olmak.*

Börekçi ohlası (oklavası) gimi dönmek: *Lüzumsuz dolaşmak.*

Bunelek tutmak: *Mecazi olarak, bir kişinin aşırı sinirlenme sonucu oturup oturup kalkması veya kızıp uzaklaşması.*

Burnuna sinek sokmak: *Kızdırmak.*

Burnundan getirmek: *Çok rahatsız etmek,bezdirmek..*

Büyük gızın gönlü er istemiş de, küçüğe yol göstermiş:

Cellat amanı: *İdama mahkum edilen kişinin son arzusu.*

Cevizin bini bir pula da utulduğuma yanıyorum.

Cıtgana³ gimi: Çok ekşi.

Çakır dikeniyile dağlar, gül yağıyla yağlar: Kötülük eder, iyilik yapıyormuş gibi göstermeye çalışır.

Çal dahil olmak: Bozuşmak,sataşmak.

Çaldım çalağı, dolduramadım küleği: Çok çalıştım bir şey sahibi olamadım.

Çamura basıp çalıya asmak: Kıymet vermemek.

Çapanoğlu'nun abtes suyu gibi: Çok açık çay.

Çayda oturup çaylak tadı vermek: Kendisine yakışmayan bir işle uğraşmak

Çaysıra gidip, kumsura gelmek: Boşa gidip gelmek, bir işi beceremedi geri dönmek.

Çehreyi masatlamak: Yüzünü azdırmak.

Çevir yatsın, ayım yetsin: Görevini iyi yapmayan çobanlara söylenir. "Salla başın, al maaşını," sözüne benzer bir deyimdir.

Çıhrıhda mı ? Çarhda mı ? Onu çeviren farhda mı ? : Suç kimde ? Fark nerede ?

Çil keklik gimi (gibi) gendi gendini boğmak: Aşırı derece üzölmek, büyük üzüntü sonucu ölmek.

Çirçiğidi gibi her yerden çıkmak:

Çoğu gitti azı kaldı/ Keli gitti dazı kaldı.

Çok kin kimse için kullanılır:

Dadanma kara gelin, dadanın yine gelin (gelirsin).

Dağ başı palta işi: Kabaca,ancak samimi olarak yapılmış iş.

Dağ başında danan da bilir/ Tandır başında anan da bilir.

Dağda yayıldı çipilde sulandı: Bir iş yapmadı, zorluk görmedi, rahat bir ortamda yetişti.

Dalı çalışıyor,kökü oynuyor: Oynak,sulu.

Dam gelini⁴ gibi siğlenmek: Kendisini göstermemek, gizlenmek.

Dana bıza yarısı: Kalitesiz seviyesiz iş.

Dangır elek dangır saç, gine kaldı garnımız aç:

Definin önünde oynanmaz: Gürenilmez.

Depsen deşilmez ev deşilim ya ! : O kadar dayanıklı deşilim.M.A.Ayan

Deve devenin yerine ıhar mı ? Ihar: Birinin zor işini öteki üstlenir.

Deve üstünde kuduz dalar mı ? Dalar: İnsan olanın başına olmadık iş gelir.

Devel'öglü deve güder,durmaz tikanlıya gider:

Deveye biner,(hop) (hop)'u elden komaz: Tezat iş yapar.

Deveye burç lazımsa boynunu uzatsın: Kişi kendi işini kendisi görsün.

Dışi gön içi gan: Ne olacağı belirsiz, insan

Dışi gön içi kan : İnsanı tarif etmek için kullanılan bir deyimdir.

didim dırnak: Zorlukla,ne zorluklarla.

Dilini diline goyuyor da,dinini dinine goymuyor:

Dilkinin bahır s.çtiğı yer: Çok dar, sıkıntılı ve önemli bir vakit.

Dini bâzemesin: Müslüman olmayan biriyle bir müslüman kıyaslanırken söylenir.

Doğmadan don biçmek:

³ Cıtgana, "sincan çalısı" adı verilen çalı türünün turuncu renkli küçük sarı veya turuncu meyvesidir.

⁴ Dam gelini: Toprak evlerinin tavanında yaşayan fareden biraz büyükçe ve çok renkli bir hayvan.

Dohsan guşu dışarı çıh: Eyde çok oturanlar için, "dışarı çık" anlamında kullanılır.

Dohsan guşu mu oldun ?: İçerde niçin bu kadar uzun oturuyorsun,dışarı çık anlamında.

Dohuz serçeyi bir ipe çätmah:

Dört orusbu sele getmiş,etirafı bile getmiş: Kötülerin kötülüğü,iyilerin adını da kötüye çıkartır.

Döşşa (döşeği) galınlaştırmah: Misafir kaldığı yerde fazla kalmak.

Durdulu düğün etmiş, Haydarlı herkten kalmış: Eğlenceye çok meraklı olan Haydarlı Köyü halkı, Durdulu'ya düğüne gidip burada uzun süre oyalandığından işinden gücünden geri kalmış.

Durdulu'ya çayır biçtiresin ! Gayırbey'liye güzel öptüresin ! Çallı'lıya çalım sattırasın !

Düğün iki kişiye, gayret deli gonşuya: Mesele daha kolay halledilecek ama üçüncü kişiler işi karıştırıyor, anlamında...

Düğününde halbırla su daşıyacağım:

Dünya ataşa yansa bir horum otu yoh: Kaygısız,fakir.

Dünya bir fener, döndükçe döner.

Dünyada ne tatlı ? Erinen (er ile) avrat, dünyada ne acı ? Erinen avrat:

Dünyanın tadı tuz, o da kilden ucuz.

Düştük bir harga, bir guzgun vurur bir garga.

Ecicik aşım gaygısız başım:

Eferim o gâvura/G.t gerek ki değirmeni çevire:

Eferime (aferin'e) bir tas su içir: *Övölüp, pohpohlandığında bedava bile çalışır.*

Ehdim değal,behdim değal: Yabancı,el.

Eli işte gözü oynasta olmak:

Elif'ten Be'yi bilmez,gittiği köyü bilmez: Cahil.

Elin barnah kadar, guşları türlü makam çevirirde, bizim lâlek halen lahlahıyla uğraşır.

Elin boş,götün yaş,derelerden cıvcıv aş:

Elindeki gavudu,yüzüne savurdu: *Parasının,malının kıymetini bilmedi.*

Elinden çiğ yumurta yenmez: *Pis, pasaklı.*

Elleşmek:

Erinen (er ile) avrat,bize ne gayret: *Karı koca arasına girilmez.*

Erkek gaz gimi çoğmek: *Kubarmak,kibirlenmek.*

Esarağı tumak: *Sinirlenip kendinden geçmek,ortalığı kırıp dökmek.*

Eski Artin'in kavalını çalıyor:

Eski yayladan yurt göçtü,herkes sevdiğinden geçti:

Eskisi battı yenisi çıhdı,gundura battı çivisi çıhdı:

Eşeğini kaybetmiş Darendeliye dönmek: *Kötü durumda olmak.*

Eşşek elin heybe emanet yükle yüklediğin kadar:

Etti idi buldu: *Etmiş idi buldu.*

Evimiz oturak, suyumuz kırıarak.(*Ev sahibi, suyun az olduğunu bildirmek için misafire bu sözleri söylemiş.*)

Evvel Allah sona Hökemet:

Evvel gerekdi tımar, öldü eşek kaldı semer: *"Bu iyiliği önceden yapmalıydın ! Şimdi bir önemi kalmadı" anlamında söylenir.*

Fatma bacım tandırda.iki gıcı kuflede:

Ferhana kurmak: *Çocukların eğlence için bir araya toplanması.*

Fiske vursan yarılır: *Gayet besili, semiz, derisi düzgün hayvanlar için kullanılır.*
G.tü açık köyneği güççük mü var ?

Gadı gelmişken alayını bir nikah edek: *Fırsat düşmüşken tüm işlerinizi halledelim.*

Gahiç gahmah: *Aşağılayıcı sözler söylemek.*

Gar suyu gibi kaybolmak:

Gara eşşek garpız mı getirecek ? : *Yemek konusunda kaygısız kaygısız oturanlara denir.*

Garametli gara başım: *Ah talihsiz başım !.*

Gardaşım bâğımı (bey imiş) karısı güvensin, Şalvarı genimiş (genişmiş) gerisi güvensin: *Herkesin faydası kendinedir, anlamında.*

Garemetli kara başım !: *"Ah benim dertli başım" anlamında...*

Garlanguç zararsız gonşu (!), get de Yemenli'den sor :

Garnında kırk tilki dolanıyor, hiç birinin kuyruğu birbirine değmiyor: *Aşırı derecede fesat, kurnaz.*

Gâvur üleşı gibi: *Sıkleti aşırı ağır insan için kullanılır.*

Gayisi meymaların dayısı:

Gaz b.hundan gaygana mı gelecek ? : *Yemek konusunda kaygısız kaygısız oturanlara denir*

Geçi dağda gıl haralda / Fatma (avrat) Şam'da çul dohuyor / Gordün mü ana mı / Dineli goydu babamı:

Geldiğim yer şen/Gittiğim yer virane:

Geveze gavim guplan: *Çok konuşan,geveze.*

Gıl yiyip urgan s.çmak: *Tuvaletten geç çıkmak.*

Gıldan alır,telden alır: *Hassas,alınan.*

Gırgırım etmek: *Hayvanların bir yiyeceği kapış kapış etmesi.*

Gırhımıza bir yuha,gırıldır dıha dıha:

Goğ goğlamak: *Dedikodu ve gıybet etmek:*

Goğnün istemiyordu da Puşt Bekir'in havlusunda ne arıyordun: *Kötü yerde işin neydi ?*

Goleviyinen etme bazar / Sonunu hasıra bozar: *Para vermez,karşılığında hasır verir.*

Göğ çaputta çihılı / Gözenekte sokulu: *Arandığında bulunamayan ve nerede olduğu belli olmayan eşya v.s. için kullanılır.*

Göm göğ zengin olmak: *Büyük zengin olmak.*

Gözleri açık gitmek: *Muradına ermeden gitmek.*

Gubür değirmeni: *Boş konuşan insan.*

Gurtulduh gurt belasından:

Guruçay'dan kız alıyon,tombul daşşahlı oğlan istiyon:

Guş gimi get gel:

Günahına it girsin !

Güz cücüğü gibi titremek: *Soğuktan fazla etkilenmek*

Güz cücüğü gibi olmak: *Soğuktan aşırı etkilenmek.*

Hahı b.hunu kurtarmıyor: *Sürekli zarar ettiren bir iş.*

Haksız Oğlu'nun Şekeroğluna verdiği şalvar gibi: *Hanlı Köyü'nden Haksızoğlu, Menşürlü Köyünden meşhur bir ağa olan Şekeroğlu'na bir şalvar vermiş. Haksızoğlu Şekeroğlunu her görmesinde: "Nasıl şalvardan memnun musun ? Benim verdiğim şalvar mı ?" diye sorarmış. Bir gün Şekeroğlu yine aynı soruya muhatap olunca, sinirlenerek şalvarı yakmış. Şalvar yanmış ama, geriye de bu deyim kalmış.*

Halbırı suya salmışlar da,halbır,sudan ne haber demiş:
Halep yolunda eşek izi arıyon:
Han var Rızvan yok: *Esas aranılan yerinde yok.*
Handa giden Tak Yonuz: Kande giden Takiyanus: *Sarı Çizmeli Mehmet Ağa, anlamında.*
Handan giden Tak Yonuz: *1.Sarı Çizmeli Mehmet Ağa gibi bilinmeyen bir kişi. 2.Kânde (nerede) giden Takiyanus !: Takiyanus'un zamanı geçtiği, hükmü kalmadığı gibi bu işinde zamanı geçti.*
Hapın kalmak: *Beş parasız, meteliksiz kalmak.*
Hasır yesir olmak: *Ayak altında kalmak, yerle bir olmak.*
Hay etmek: *Salı vermek,göndermek (hayvanlar için).*
Haydarlı düğün etmiş, Durdulu herkten kalmış.
Heç yoğudu heçeden,bir daha çıhdı pacadan: *Hesapta olmuyan şeyin ortaya çıkması.*
Hepisi bir bağın armıdı, hepsi bir yaylanın çiçeği.
Herekli'ynen Koyuncu'nun öküzü dahi türkü söyler.
Hey huluğu huluğu,Aptıraman'ın yağ tuluğu:
Hışırı çıkmak: *Yorulmak.*
Hızır dediğimiz hınzır çıkıyor:
Hilce kapmak: *İbret almak.*
Him deyişin himini kazar: *Kurtler gibi yerini döver.*
Ho gün olsun: *Ne olur ! Ne olursun ! anlamında ünlem.*
İlingirit olmak: *Hayvanın çok zayıf düşmesi.*
İbibik gibi yuvada kalmak: *Yalnız kalmak.*
İbibik, bu g.t sende oldukça daha çok yuva kokutun:
İbiğini tutmak: *Yakasını bırakmamak*
İçeri dar, dışarı kar: *Her iki ihtimal de olumsuz.*
İfircin gimi kesmek: *Çok keskin olmak.*
İki ağacı görünce guma (kuma) zanneder.
İki sitil bir mitil.
İkizoğlu'nun turşu mıhlaması, Yüzbaşıoğlu'nun merhabası:
İlkindi,gün baciya dikildi:
İmam Asasıynan, Çiftçi Mesesiynen: *Milli Mücadele yıllarında yurdu kurtarmak için, " imam asası ile çiftçi mesesi (üvendiresi) ile savaşıacak" anlamında yörede hararetli bir şekilde kullanılmış olan bir slogan.*
İnceyi ipe düzüyon,yoğunu çöpe düzüyon:
İnek almıyor,dana emmiyor: *Bir türlü olmuyor.*
İpeği de var, köpeği de var:
İt ağlar ki, "çöplük üstündeyim" deyi, çöplük ağlar ki, "it altındayım" deyi.
İt buldu da Haydar mı kaldı:
İt galmadı samur oldu, arpa ekmeği hamur oldu.
İt gayadan ne alır:
İt olsun ininde olsun, tavuk olsun pininde olsun.
İt otu gözü kötü:
İt oynamış yonca tarlası : *Dağınık, karışık.*
İt uyuz,ben gicimik:
İt yitiği gibi kaybolmak: *Birdenbire kaybolmak ve uzun süre bulunamamak.*
İte bah yattığı yere bah:
İtin ahlı âsik (eksik) gayganadan pay umar:
İtin buz yemesi: *Olmayacak iş.*

İtin kavurga yemesi: *Olmayacak iş.*
İtin s.ki it g.tüne/ daraldıkça yit g.tüne: *Ona iyilik yaramaz, anlamında...*
İyilik etme evine yetme:
Kaburgası galın olmak: *Aşırı derece inatçı olmak.*
Kaçmadan göçmeye eli değmiyor: *İşleri yetiştiremiyor.*
Kağrı gider, gider amma kayış ne çeker:
Kalıbının adamı değil:
Kan değer tarla: *Çok değerli, önemli toprak, tarla.*
Karaman'dan kar yağdırmak: *Bir sürü mazeret ileri sürmek.*
Karlanguç zararsız kuş, var Yemenliye sor: *Bazılarına zararsız gibi görünen kişi ya da olaylar başka birisine zararlı olabilir.*
Karnı almamak: *Çekmemek, kıskanmak.*
Kavlak'ın danası gibi: *Çok az. Kavlak Köyü küçük bir köy olduğundan sığırı ve danası azdır. Bu azlık bu deyimın kullanılmasına neden olmuştur.*
Kel kız yundun mu ? Darandım bile:
Kelle kesen Kör Hasan olmak: *Çok tehlikeli olmak.*
Kemçik gelin gezdirmek: *Yağmur yağdırmak için çocukların ev ev çaputla süslenmiş süpürgeyi gezdirmesi.*
Kendi başını bağlamıyor gelin başı bağlıyor: *Kendi işini bırakıp başkalarının işlerine koşuyor.*
Kendi dumune bırakmak : *Kendi haline bırakmak.*
Kepeği tükenmek: *Ömrü az kalmak, bir ayağı çukurda olmak.*
Kerçli kerçli konuşmak: *Laf dokundurarak konuşmak.⁵*
Kes deveyi ahsın ganı:
Kırklara katışmak: *Erişmek.*
Kız yüku, duz yükü:
Kızırlık etmek: *Laf getirip götürmek.*
Kolundan kopmak: *Gücünün yettiği kadar bir yere hediye vermek, yardım etmek.*
Kör köre cırt barnağım gözüne:
Kör pisik gibi gözünü yummak: *Gördüğü iyiliği unutup nankörlük etmek.*
Kötü karı (hanım) ağlar, "keten" deyi, kötü erkek ağlar "vatan" deyi: *Kadının kötüsü giyecek diyerek sızlanıp durur. Erkeğin kötüsü de, uzaklarda para kazanmaktan kaçarak yada sızlanarak "memleketim" diye üzülür. Yani kadının iyisi giyecek konusunda aşırıya kaçmaz, erkeğin iyisi de geçinmek için gerekirse memleketini terk eder.*
Köyde jandarma yok ama, gönlümde bir sıkıntı var. Bu sözü Kahyalı köyünden "Durağın Oğlu Mehmet" sık sık söylermiş. İnsanın içine giren anlamsız sıkıntılar için bir temsildir.
Kundelik (gündelik) gotü delik: *Avare, başı boş.*
Kurt gibi ulusan ağzına kuyruk düşer: *Kişiye çalışmasının gerekliliğini anlatmak için söylenir.*
Kuşumde galmah: *Merak etmek, kaygıyla beklemek.*
Kürt dışarı çıkmıyor, kurt içeri girmiyor:
Kürtten alaydın, bağcah umaydın:
Küstüysen küleğine ayrı yağ bas:
Küt düşmüş çörek gibi olmak: *Dermansızlıktan sık sık yere düşmek.*
Malımızı it yiyor, bağrımızı bit yiyor:

Maniğin (Manik'in) ambarı gibi: *Her şey rasgele doldurulmuş.*
Meçoğon Öküzü gibi sorutmak: Bir yerde anlamsız ve gayesiz bir şekilde dikilip durmak.
Mihracını vermek: Ağzının payını vermek.
Miras bir topak kiraz.
Miri değirmeni gibi üğütme: Kuvvetli ve sağlam yemek.
Ne it ürüsün ne komşu duysun:
Ne yel esti, ne gül guruttu: Zayıf bünyeli.
Neler geldi geçti felekten / Un elerken deve geçti elekten:
nxsSonradan görme gâvurdan dönme. (ye dikkat et !)
O b.kun sineği değilsin: *"O işin altından kalkamazsın" anlamında.*
O dağalden (değilden) gelmek: *Tanımiyormuş gibi görünmek ve davranmak.*
O düvenden usandıysan bu düvene bin:
O.surup o.surup ipe dizmek: Bol yalanlı ve palavralı konuşmak.
Obruk gibi sormak: Aşırı yemek yemek.
Of dedikçe kara bağı görünmek: *Dert yükü ve kederle dolu olmak.*
Osman Çavuş'un hepek sapı gibi: *Aşırı uzun boylu insan.*
Otur kütüğün üstünde: *Dul kalan kadınlara söylenir, "evini terketme" anlamında.*
Öğlene kadar değil, ölene kadar hısım olmak.
Öksüz ağlar derdi çörek.
Öksüzü doyuruyor, s..acak yerini de gayırıyor: *Gereğinden fazla ilgi göstermenin yanlış olduğunu anlatmak maksadıyla kullanılır.*
Öküz s.çmış, teker ortasından geçmiş:
Öküz s.çmış, teker ortasından geçmiş: *Birbirine huy ve davranış itibarıyla benzeyen iki kişiyi anlatmak için söylenen bir deyimdir.*
Öküze ho, g.tüne ko: *Elinden hiçbir iş gelmeyen beceriksiz insanlar için kullanılır.*
Ören köyde on gün yatar, şenlikten hiç kalkmaz.
Örs gibi oturdu, körük gibi soludu.
Para faizsiz, tarla icarsız: *Rehin verme de ölçü.*
Pazar Hısmı değil, mezar hısmı olmak: *Ölünceye kadar hısım akraba olmak.*
Pırçak kürünü gibi olmak: *Çok obur olmak.*
Pişmedik hedik senide yedik:
S.kim hıyar, diyene bir avuç tuz alıp koşmak: *Herkese aldanmak, boşuna şuna buna koşmak.*
Sac ekmeği gibi olmak: *İki yüzlü ve dönecek olmak.*
Sağdığı ineğin ciciğini kesmek:
Sal dösşeğim, bal dösşeğim: *İnsanın kendi malı her zaman güzeldir.*
Sap kabardı, Türk kubardı/Sap endi, Türk endi: *Bu sözü ekininin kaba görüntüsüyle öğünen birisine bir Çerkez söylemiş.*
Sap kabarır Türk kubarır, ölçek verir haberi. *Bu sözü sapının (ekininin) çokluğuna güvenerek kabaran bir Türk'e bir Çerkez söylemiş. Gerçekten de sürûlmemiş ekin kaba ve çok görünür, ancak o ekinin ne kadar buğday çıktığını, verim alındığını "ölçek" beli eder.*
Saya yağıyınan yağlar, çahır dikeniyile dağlar: *Hem iyilik hemde kötülük eder.*
Sel getti gumu galdı: Geriye kötülük bıraktı.
Selametın dal kenarı:
Selavat da kuvvetinen.
Seninkinin kaşı gözü, benimkinin dösü:

Ser döşşâ, otur aşşâ: *Ser döşegi, otur aşagi, rağbetten düştün, eski değerini kaybettin.*

Sığıra gönderiyom, danaynan geliyon: *Hala gözün aşağılarda, olgunlaşamıyorsun.*

Sinek sızılamıyor: *Çok ıssız.*

Size varak yiyek içek / Bize gelek konak göçek: *Devamlı sizde yiyelim.*

Solağan olmak: *Kuvvetten güçten düşmek, hastalanmak.*

Son beşiğim, gümüş kaşığım: *Ailenin son çocuğunun sevimli olduğunu anlatmak amacıyla kullanılır.*

Sonunu zavar etmek : *Berbat etmek.*

Söyle söyle aynı söz/Doku doku aynı bez.

Sözüne nasılsın ? Demir gibiyim. Döneğine nasılsın ? Fırfırah gibiyim

Su suvan demeden: *Gözünün yaşına bakmadan.*

Suda elim yok, sabunda elim yok: *"Bir suçum yok. O işle bir ilgim yok."*
Anlamında.

Suyu akarına bağlamak: *İş akışına bırakmak.*

Sür eşeğini tavluya, yanırı olan gocunsun:

Şah Budak'ın bağı var.bağı var yaprağı yoh: *Yalancı.*

Şam şam şahılamak:

Şaplah (tokat) bir şey değil de keyfe keder veriyor:

Şaştım şerahat.nere burdan ırahat:

Şebinen şekeri ayıramaz: *İyi ile kötüyü birbirinden ayıramaz.*

Şeblediğimizi boyayah.başladığımızı bitirek:

Şevülden çıkmak: *Kötü olmak, iyiyken kötü hale düşmek.*

Tahıl alıcı değilim,size galıcı değilim: *Gelip geçiciyim.*

Tandır tavında gerek: *Her şey zamanında yapılmalıdır.*

Tavşan baban.dağ dayın olsun: *Durma gez.*

Tavşan önüne boyunduruk: *Bir işe yaramayan komik engel. Çok basit önlem.*

Tavşana kaç, taziya tut:

Taziya dönmek: *Aşırı derecede zayıflamak.*

Tekke koç getirenide bilir.kuzu getirenide:

Tekkede şih,taşırda hırsız:

Tel gönüllü: *Çabuk küsen.*

Terlemeden mal hırlamadan can.:*Her işi bedavadan.*

Tırpan biçmek: *Tırpanla ekin ot v.s. gibi şeyler biçmek.*

Tıstığı çıkmak: *Aşırı derece de yorulmak.*

Tilkinin pazarda işi ne/ Vururlar dişine dişine.

Turşu vurmak: *Turşu yapmak.*

Türkü çığırmak: *Türkü söylemek.*

Ulh olmak: *Toplanmak.*

Uluca gökten,ağzına guyrup düşer: *Çok kismetli.*

Unluğunu avuçlamak: *Alacağını almak, muradına ermek. Unluğunu avuçladın mı ?*

Uyku semesi: *Uyku sersemi, mahmurluk hali.*

Uyuz ite sormuşlar (nereye gidiyon) ? (Sahipsizin üstüne işlemeye gidiyom) demiş:

Üç saat döşekte, beş saat kuşakta (olmak): *Mızımız, ağır kişiler için söylenir.*

Varişına gelişim, tarhana aşına bulgur aşım:

Vurdu palanını, yedi yerden bekitti kolanını:

Ya bir demlik hısımlar, ya bir demlik hasımlar olar:
Yağ oldum bal oldum da boğazınızdan aşmadım: *Kıymetimi bilmediniz.*
Yağmur yağdı, yarımlar gayboldu: *Tüm hatalar unutuldu.*
Yaprağı sararmak: *Ömrü az kalmak, bir ayağı çukurda olmak.*
Yarı yaylım, yarı yatak: *İnsanlar yemeli ve dinlenmelidir.*
Yarımı yemiyor, bütüne giymiyor: *Cimri.*
Yarımım eksilmesin, bütünü kesilmesin: *Her ihtiyacım bedavadan gelsin.*
Yatah hoşluğunan, galhah guşluğunan:
Yediğim avu oldu, geydiğim kefin:
Yedik içtik mest olduk, her dağlar dar üst olduk:
Yel aldı yelpi çaldı: *Birden bire kayboldu.*
Yemem aş, görmem işi:
Yerde yılanın gevşediğini bilir: *Her şeyden haberdardır.*
Yes yeğimli olmak: *Kuş gibi hafif olmak.*
Yetim s.ki gibi her yerden çıkmak.
Yıldızı dişi olmak: *Herkes tarafından sevilmek.*
Yıldızı erkek olmak: *Çoğunluk tarafından sevilmemek.*
Yırtılan Betteş (Bektaş) Ağa'nın şalvarı:
Yırtılan Tüfekçi Bekirin yakası:
Yiyen yedi böreği, zağar yedi cereği: *Suçlu çıkar sağladı, suçsuz cezalandırıldı.*
Yoğurt torbası gibi yıkılmak: *Bir türlü ayakta duramamak.*
Yok yoksul da kör öksüz değil ya: *Onun ne ihtiyacı var ? anlamında...*
Yola gidenlerin yengesi, boş adamların sağmeni:
Yolu yoluynan, ormanı paltasıynan: *Her şeyin bir yolu yordamı vardır.*
Yona yona yoğ etti, yongasını çoğ etti: *Hiç etti. Bir şeye yaratmadı.*
Yorulup yoşumah: *Boşa çalışmak, yıpranmak.*
Yozlah davar gibi dolanmak: *Kuzulayıcı koyun bir oraya bir buraya yatar. Ancak bu deyim, şaşkın şaşkın dolanıp işlerini aksatan kişiler için kullanılır.*
Yükünü yüceye yıgmak: *Kendini üstün görmek, büyüklenmek, kurulmak.*
Yüz tuturuğu:
Yüz verdik deliye, geldi s.çtı haliya.
Yüzüm ayağınızın altına: *"Affınıza sığınarak söylüyorum ki ..."*
Zengin misin ? Aha yerin. Fakir misin ? Tımarhane yolun.

C. DUALAR, DİLEKLER:

Dualar-dilekler, bazı ibadetler ve işler arasında söylenen kafiyeli sözlerle, kendisinden iyilik görülen kişilere söylenen kalıplaşmış sözlerden ibarettir.

Biz İlbeyli yöresinden derlediğimiz duaları şu iki başlık altında incelemeyi uygun buluyoruz:

1. Kişinin Kendisi ve Bir Takım İşleri İçin Yaptığı Türkçe Dualar:

Bazı ibadetlerin arasında ve günlük hayatta bir takım işleri yaparken kişinin Türkçe olarak yaptığı dualardır. En belirgin özellikleri Türkçe ve kafiyeli oluşlarıdır.

Ay Görülünce

Okunan Dua :

Ay gördüm Allah
Amentü billah
Ne günahım varsa
Affeyle Allah

Ekin Salâvatlama

Duası :

Ekenler eker
Biçenler biçer
Cennetin kapısını
Comartlar açar
Diyelim Allah Allah
La ilahe illallah
Selavat sallallahü Muhammed.

Evin Kapısı Sabah Açılırken ve

Akşam Kilitlenirken Okunan

Dua:

Ey Ya Rabbel alemiyn
Sair kapısını açtım
Hakkın şerbetini içtim
Hayır gir içeri
Şer çık dışarı.

Hayırlar içeri
Şerler dışarı.

Ezan Okunurken

Söylenen Dua:

Ohunan ezen hayırlı olsun
Galbime nur dolsun
Ben varmadan
Günahlarım affolsun.

Gusul Abdesti Bitimline

Doğru Okunan Dua:

Guslum guslum gus içim
guslum badem içim
Ben suya giriyorum
Pisliğim çılmah için
Ağ daş gara daş
Gel boynumdan aş.

Köpek Isırmasından Korunmak

İçin Okunan Dua:

Garşıdan gördüm geldim
Galbine girdim geldim
Hazreti Ali'nin möhrünü
Âzına vurdum geldim.

Leked leked lemi leket
Semavati sivri sepet
Senyat taş gibi
Ben gidiyim kuş gibi.

Namazdan kalkarken:

Okunan dua

Ya Muhammet Ya Gani
Mahrum koyma sen beni
Nurunan kaldır beni
İmanınan gönder beni.

Oruç Tutmaya Niyet Etmek :

İçin Okunan Dua :

Ekmek yedim arıca
Su içtim duruca
Niyet ettim yarın ki
Hah ıramazan oruca.

Salâ Verilirken

Okunan Dua:

La ilahe illallah
Bir Allah
Bir Muhammed
Bir salavat

Lâ ilahe illallah
selânın sesine
Muhammedürresulullah
arşın gölgesine
Hayırlı selâlarımız olsun
Kalbime nur dolsun
Ben varmadan
günahlarım affolsun.

Surgubet (Surhubad) Duası

Bu dua sürekli baş ağrısı çekenlere okunur:⁶

Yatarken Okunan Dualar:

Allah beni hor eyleme
Gabirimi dar eyleme
Gabire varışın
Dillerimi lal eyleme.

Allahım birsin
Ve billahi nursun
Yetmiş Ayeti Kürsün
Dört yanıma dursun.

Bismillah dedim yattım
Nurdan gale yaptım
İçi dolu Yasin
Penceresi tebarik
Kilidi Muhammed Mustafa
Anahtarı Cebrail
Allah baş
Hazretler yanımıza eş.

Erdim erek
Nurdan direk
Azrail gelişin
Canımızı kolayca vererek.

La ilahe illallah
Seyidim süphan
Kılıcım cephan
Elif Kur'an başıdır
Cümle alem eşidir
Bu duayı bilenler
Yarım cennet kuşudur.

La ilahe illallahtan evim var
Muhammet Âli Mustafa'dan
Sehmim var
Arşı âlâda yerim var
Büyük Tanrıdan sevabım var.

Allah beni hoş eyle
Gabrimi geniş eyle
Gabire varışın
Muhammed Mustafa'yı yoldaş eyle

Âğzım Allah
Galbim peygamber
Gendim Mekke dâlarında ziyaret.

Bismillahi birsin
Ya billahi nursun
Atmış bir ya kursun
Dört yanıma cızgı çekip dursun.

Bismillahi mirid ola
Hasan Hüseyin Efendimiz kilid ola
Yaramazın yönü döne
Yardımcımız Allah ola.

Gabire vardım gece
Yalınız galdım gece
Seyidim, Süpan'ım
İlle o gece.

Lailahe geldim ben
İllallaha geldim ben
Açın cennet kapısını
Her murada geldim ben.

Üç gün yatak
Bir gün toprak
Guççük ölüm
Geniş kabir
Büyük sabır (*nasip eyle*): ⁷

Yâ Kerim Yâ Keramet
Yâ Selim Yâ Selamet
Yâ Rab dinim imanım
Sana olsun emanet.

Ya Allah ya Muhammed
Malımız canımız sana emanet.

Yattım Allah galdır beni
Nur deryasına daldır beni
Eğer yatar gahmazsam
İmanınan, Guran'ınan galdır beni.

⁷ "Üç günden fazla yatakta yatırmadan ölmek nasip eyle. Ölümümü kolay, kabrimi geniş et ve geride kalanlara da sabır nasip eyle." Anlamında.

⁶ Bu duanın metni için kitabımızın "Büyü" Bölümüne başvurunuz.

Yattım Allah galdır beni
Rahmetine daldır beni
Can bedenden ayrılırken
İmanımla gönder beni.

Yattım sağıma
Döndüm soluma
Sığındım süphanıma
Benden selam söyleyin
Varacağım mekânıma
Mekânım şen olsun
Makamım cennet olsun
Sağımdaki solumdaki melekler
Dinime imanıma şahit olsun.

Lâilâhe Allah'ın adı
Fikrimden çıkmaz lezzeti tadı
Bu duayı bilen
Ne gabir görsün
Ne gabir azabı.

Yatarım Allah
Kalkarım İnşallah
Kalkarsam da
Kalkamazsam da
Eşhedü Enla İlahe İllallah
Eşhedü Enne Muhameden
Abduhü ve Resulüh

Lailahe illallah
Nurunan sabır
Muhammedürresulallah
Azapsız kabir

Lailahe illallah
Nurdan direk
Muhammedürresulullah
Her daim demek

Lailahe illallah
Kalbimdeki beytullah
Muhammedürresulullah
Dilimdeki zikrullah
Her gününe şümür Allah

Allah'ım sensin
İsmi azamsın
Sırta kademsin
Kafın kalarımızı

Defeden sensin
Cümlemizin darbasını
Kaldır Ya Rabbi

La ilahe illallah
Bin bir kelam
Muhammedürresulullah
Allah'ıma selam.⁸

Yemek Duası

Elhamdülillah
Yarabbi şükür
Gazanana ömür
Nâmete bereket.

Af uçun aman uçun
Din uçun iman uçun
Sırat köprüsünden geçerken
Dizime derman uçun.

⁸ İmmihan Çetinkaya. Karalar 1932

Yemlik Toplamaya

Başlarken Okunan Dua

Böldüm böldüm beş ettim
Yedi kazan aş ettim
Dağdaki denizin
Evdeki büyük kızın
Evinin ürağı
Başının kürağı
Hep bereketi bana
Hacıya da yeter
Hocaya da
Cümle alem hepimize yeter.

Yoksulluğa Düşmemek İçin

Yapılan Dua

Dünyayı dolaştım giymedim
başıma laç
Ne zengini tok gördüm ne fakiri aç
Ya Rabbim öyle bir feyzi kanaat
ver ki
Namerde değil merde de eyleme
muhtaç.

Yola Çıkarken Okunan Dua

Allah adı ağır olmaz
Mümin kalbi dar olmaz
Yola giden yorulmaz
La ilahe illallah, La ilahe illallah

Ya Allah Ya Muhammed
Ya sabır Ya selamet
Malımız canımız
Cümle din kardeşlerimiz sana
emanet.

2. Başkası İçin Yapılan Dualar, İyi Dilek Sözleri:

Bu dualar, daha çok kendisinden
iyilik gördüğümüz yada kendisi
hakkında iyi dileklerde
bulunmak istediğimiz kişilere
sarfettiğimiz sözlerdir

Annelerin Çocukları

Hakkındaki Duaları,

Dilekleri

Allah gara gözlü nişannı versin.
Allah göğnüne göre versin.
Allah oğsüre (önünden) ruhumu
gabzeylesin.
Allah ömrümden kese ömrünüze
koya.
Allah sana helâl süt emmiş nasip
etsin.
Allah seni yurt yuva sahibi etsin.
Allah yok gününüzü vermesin.
Anan gadalarını alsın
Anan öğünde (önünde) ölsün.
Salıma giresin.
Sana gelecek dert bana gelsin

Borçlularla İlgili Dualar,

Dilekler

Allah cümle dardakileri kurtarsın.
Allah ödeme kolaylığı versin.
Allah utandırmasın.

Küçüklerin Büyüklere

Duaları, Dilekleri

Allah gölgeni üstümüzden eksik
etmesin.
Allah sana uzun ömürler versin.
Allah seni başımızdan eksik
etmesin.

Doğum ve Çocukla İlgili

Dualar, Dilekler

Allah analı babalı etsin.
Allah bağışlasın.
Allah iyi ahlaklı etsin.
Allah iyi kullarından etsin.
Allah hayırlı evlatlar vere.
Allah kötü nazardan korusun.
Allah nazardan saklasın.
Darısı başınıza:
Gözün aydın
Gözünüz aydın olsun.

Düğün ve Evlenmeyle İlgili

Dualar-Dilekler:

Allah başaca sevündürsün.
Allah başını bozmasın.
Allah bir yastıkta kocaltsın.
Allah hayırlı uğurlu etsin.

Allah utandırmasın.
Darısı başınıza.
Gözünüz aydın olsun.

Allah kurt ise kuzu eylesin: Allah
onun kötü huylarını kaldırsın.
Allah mesut etsin.

Allah o günleri göstermesin: Hayırlı
işinizin bozulduğu günü Allah
göstermesin, anlamında.

El Öpen Kişiyle İlgili Dualar-Dilekler

Berhudar ol.
El öpenlerin çok olsun
Her daim bu güne yet.

Gayri Müslimlerle İlgili Dualar - Dilekler:

Dinince yarlansın (bağışlansın): Müslüman olmayan iyi insanlar için söylenir

Hastalık ve Hastalarla İlgili Dualar-Dilekler

Allah acil şifalar versin.
Allah anana babana bağışlasın.
Allah dert verip derman aratmasın.
Allah düşmanıma göstermesin.
Allah ele ayağa düşürmesin
Allah evlatlarına bağışlasın.
Allah hayırlı şifalar versin.
Geçmiş olsun.

Yapılan Çeşitli İşlerle İlgili Dualar -Dilekler

Allah emeğini zay etmesin.
Allah goluna guvvat versin.
Allah hayırlara vesile eylesin.
Allah hayırlı işler nasip etsin.
Allah hayırlı kazançlar nasip etsin.
Allah hayırlı uğurlu etsin.
Allah kazancının bereketini versin.
Allah mahcup etmesin. -
Eline goluna sağlık.
Ellerin dert görmesin.

Kadınlarla İlgili Dualar - Dilekler :

Cennet hatunu olasın.
Serdiğin döşeğinen çizdiğin guşağınan göçesin: Başka evlilik yaşamadan
sonuna kadar mutlu yaşayıp ölesin.

Konuşan ya da İyi Dileklerini Söyleyen Kişiyle İlgili Dualar-

Dilekler :

Ağızına sağlık.
Allah razı olsun.
Babana rahmet.
Diline sağlık.
Dillerin dert görmesin.
Ecdadına rahmet.

Kötüler ve Kötülüklerden Korunmayla İlgili Dualar-Dilekler:

Allah muhannete muhtaç etmesin.
Allah ona muhtaç etmesin.
Allah onun diline düşürmesin.
Allah onun şerrinden emin eylesin.
Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin.

Ölü ve Ölümle İlgili Dualar-Dilekler:

Allah eyiler gaterine (katarına) gatsın.
Allah gandum diyenecer ırahmet eylesin.
Allah gecinden versin.
Allah iman Kur'an nasip etsin
Allah imandan ayırmasın.
Mekânı cennet olsun.
Toprağı bol olsun.
Toprağı kendini sıkmasın.

Tıraş Olan Kişiyle İlgili Dualar-İyi Dilekler:

Saatler olsun.

Yeni Bir Eşya, Mal, Mülk yada Yiyecek-Giyeceğe Kavuşan Kişiyle İlgili

Dualar-Dilekler:

Allah güle güle yemek nasip etsin.
Allah hayırlı uğurlu eylesin.
Güle güle oturun.
Hayırlı olsun.
Hayrını gör.
İçi dolu olsun.
Kazancı bol olsun.
Yırtığı çöplük başında kalsın.

Yiyecek İçecek İkram Eden Kişiye Yapılan Dualar :

Geçmişlerinin canına değsin.
Hac ekmeğiniz olsun.
Allah, Halirirbaam bereketi versin.
Kesene bereket.

Ocahdan geçmişlerinizin canına değsin.
Su gibi aziz olasın.
Su gibi ömrün uzun olsun.
Allah, Ziyade eylesin.
Ziyade olsun.

Yiyecek İçecek İkram Eden Kişinin Yiyip İçenlere Duası:

Afiyet olsun.
Afiyet şeker olsun.
Helal olsun.
Yağ bağlasın.

Yolcu ve Yolculukla İlgili Dualar-Dilekler:

Allah kazasız belasız gidip gelmek nasip etsin.
Allah'a emanet olun.
Güle güle kavuşun.
Güluğle (güle güle).
Uğurlar olsun.
Uğrunuz açık olsun.
Yolun açık olsun.

Yaygın Olarak Söylenen Diğer Dualar-Dilekler:

Ağ günler görsün ağ vahıtlar versin.
Ağ sakallı pir olasın.
Ağ yazılar göresin.
Ah vah demeyesin, incinmeyesin.
Allah ağ sakallı pir koca olasın.
Allah ağır acı göstermesin.
Allah ah vah demiyesin.
Allah ahret muradı versin.
Allah aze (aza-uzuv) noksanlığı vermesin.
Allah bol kazanç versin.
Allah dert çor vermesin.
Allah dileğini versin.
Allah duttuğunu altın dutmadığını gümüş etsin.
Allah duttuğunu golay getire.
Allah eyilerle karşılaşsın.
Allah eyilik sağlık versin.
Allah gorhtuğunuza uğratmasın.
Allah gönlüne göre vere.
Allah Hac nasip etsin.
Allah hayırlı evlat, hayırlı devlet, hayırlı gısmet versin.
Allah her iki cihanda da utandırmaya.
Allah iki cihan eyliğı versin.
Allah işini gücünü ıras getirsin.
Allah kimseye kara yazı yazmasın.
Allah güççük ölüm, geniş kabir, büyük sabır versin.
Allah ne dileğin varsa versin.

Allah ne muradın varsa versin.
Allah sana da bir ekmek kapısı açsın.
Allah seni senin gibi eyilerle garşılaştırsın.
Allah sevdiğine bağışlasın.
Allah tekerine taş dohundurmasın.
Allah tuttuğunu altın etsin.
Allah tükenmedik ömür vere.
Allah uzun ömürler versin.
Allah yüzünü azdırmassın.
Allah zehin açıklığı versin.
Anan baban nur içinde yatsın.
Ayağın taş gözün yaş görmesin.
Dalında budahlanasın.
Döşünde ağ gıllar bite.
Dünyada haca ahrette cennete gidesin.
Ettiğin hayırlar Allah yanında kabul ola.
Geçenlerin nur olsun.
Gelmiş geçmişlerin nurda yatsın.
Gızınla gomşu, oğlunla oba olasin.
Göğsünde ağ tüğler bitsin.
Gönlüyün meyvasını yiyessin.
Haclar nasip ola.
Haneniz şen olsun.
Hayırlı kapılar açıla.
Hayrını gör.
Herkes feyilinin ekmeğini yesin
Hızır yoldaşın ola.
Hz. Mısa'ya (Musa'ya) gonşu olasin.
İki cihanda yüzün ağ olsun.
Kapına hızır uğraya.
Kazanan ana baba nurda yatsın.
Kül deyi avuçladığın altın olsun.
Pirfani olasin.
Saçın sahalın ağıra.
Sevdiğine kavuşasın.
Torununun torununu göresin.
Yatağan, durağan cennet olsun.

D. BEDDUALAR (İLENÇLER)-KARGIŞLAR

Beddualar, haksızlığa uğrayan kişilerin, haksızlık eden tarafa zarar vermek amacıyla söyledikleri kalıplaşmış sözlerdir. Tamamıyla kötü dileklerden oluşan beddualara, İlbeyli Yöresinde "Karış" (kargış) adı verilir. Birisine beddua etmek ise, "Karış vermek" şeklinde adlandırılır. "Mazlumun ahı yerde kalmaz," yada "haklının bedduası tutar" inancından hareketle karış verilir. Babanın ve yetimin karışlarının mutlaka tutacağı doğrultusunda inanışlar yaygındır. Yine konuyla ilgili, Poşa'nın oğluna: "(Çü) değil de (ho) diyesin !" Yani "rençper olasin" şeklindeki kargışı alay yollu anlatılır. Yöreden derlenen beddualar, alfabetik sıraya göre aşağıda sunulmuştur.

Ac itlere yerinesin.
Ağzından avular boşala.
Ağzından gannar gele.
Ahrette yer bulamayasın.
Ahrete imansız gidesin.
Al yeşil giyemiyesin.
Allah Ahrette dünyada yer
bulama.
Allah ! Ayakların kırıla.
Allah ! Boynun gopa !
Allah ! Sürüm sürüm sürünesin.
Allah belanı versin.
Allah bin türlü belanı versin.
Allah büyük büyük belalar versin.
Allah canını ala.
Allah dutunacak dal vermiye !
Allah ebe olmuya yetmiyesin.
Allah ettiklerini çekesin.
Allah gapına baykuş gona !
Allah iki gözünü elinden alsın.
Allah malını elinden alsın.
Allah müstakını versin.
Allah öğden (önden) gözünü
sonra özünü ala.
Allah selavat getiremiyesin !
Allah sevdiğinin tabutları gele.
Allah tifolerden gidesin.
Allah zıninan malamat olasın.
Allah,Haktan başına ataş ene.
Allah'tan bulasica.
Altında yatah çürüye.
Anandan emdiğin süt burnundan
gele.
Anasız galasın.
Arhayın üstüne ol !
Aslun neslün tükene.
Ataşlara yanasın.
Ayağına dolaşır,inşallah.
Ayahların ufana.
B..ununan oynayasın: *Deli olasın,
deliresin anlamında.*
Baba (veba) tutasica.
Baba çıhardasica.
Baba çıhasica:
Baba dağesice.
Baba deviresice.
Baba vura.
Baba yiyesice.
Babanın beki.
Babanın bekini yiyesice.

Babolsun.
Bağrın köz ola.
Bağrınağın dağlar ola.
Başın boynuyun altında gala.
Başın gayalar altında gala !
Başın kesile.
Başına ataş düşe.
Başına ataş düşesice !
Başına ataş ine.
Başına ataş insin.
Başına taş düşsün.
Başına yıldırım düşe.
Başına yıldırım düşesice.
Başına yıldırım ine.
Başını bağrını yesin
Bayrağı dikili kalasica.
Bayrağı dürülü kalasica.
Bayrağın dikili kala.
Belanı şeytandan bulasın !
Belin bihnın gırıla !
Ben gader daş düşsün,başına !
Benden ötede belanı bulasın.
Beş kuruşa muhtaç olasica !
Beynin guruya.
Bir damda yata, bir dama iniltin
gele.
Bir göğsümden emdiğin irin,
birinden emdiğin kan ola.
Bir solukluk olasın.
Bir tane kalmasın (mal davar için).
Bitlere yenilesice.
Bizden beter olasın.
Boğazına dura !
Boğazında düğümlene.
Boğazında gala.
Boyu devrilesice.
Boyu posu devrilesice
Boyun devrile
Boyun posun devrüle.
Böyüklendiğini Allah önüne
koysun.
Bu bayramı gördün o bir bayrama
yetişemiyesin.
Buğarsıkların düğümlene.
Buğazına durasica.
Borciken budanasın.
Burnu gopasica !
Burnun gopa !
Burnundan gele !
Cayır cayır yanasica

Cayır cayır yanasın.
Cehennemde yanasın.
Cehennemin dibine ol !
Cehennemin zımbarası olasıca !
Cennet yüzü görmeyesin.
Ciğerin kavrula.
Ciğerinden alışasın.
Ciğerine yanasın.
Ciğerlerin ağzından döküle.
Çağlıyasın !
Çaresiz dertlere düşesice.
Çerlesin. (mal için)
Çerliyesice.
Çocuhlarıyın gününü görmeyesin.
Dayıma perişan olasan.
Depesi üstü gidesice.
Derdine derman bulunamaya.
Dilim dilim olasıca.
Dilin dişin kitlene.
Dilin dura da gözün baha.
Dilin gopa.
Dilki (tilki) sancısı dutasıca.
Dillere düşesice.
Dilleri lâl olasıca
Dişine kelpenti atıla.
Dişlerin söküle.
Dizin dizin sürünesin.
Dizin tutmaz ola.
Dohuz doğranasın.
Dokuz kapı sürün !
Doymayasıca
Düğünü dürülü kalasıca.
Ekmeğim gözünü kör etsin !
Ekmek atlı sen yaya olasıca.
Ekmek bulamayasın !
Ekmek bulup, gatih bulamıyasın !
Ekmek tazi, sen tavşan olup, yele
yediremiyesin.
Ekmeksiz, aşsız galasıca.
Ektiğini biçesin !
El eline galasın.
Eli kesilesice.
Elin ayağın çot ola.
Elin ayağın dutmaya.
Elin ayağın dutmaz ola.
Elin ayağın gırıla.
Elin golun guruya.
Ellerin kırıla.
Emdiğin kan ola.
Emeğin gözüne dizine dura.

Emzirdiğim süt haram olsun.
Erişip yetişemiyesice.
Ettiğini çekesice.
Ettiğini çekesin !
Evin başına kepe.
Evin başına yihıla.
Evin yihılıp, baykuşlar tüneye.
Evin yıkıla
Evinde gübür eksik olmaya.
Evladiyın hayrını görmüyesin.
Farsa malamât olasıca.
Feri fizah edesin.
Gâvur mezerinden baş
galdırasıca.
Gafana benden büyük daş düşe.
Gahmayasın.
Gahmıyasıca.
Gan gusasıca.
Ganı içine ahasıca.
Gannı bıçahlara gelesice.
Gannı koyneğin gele.
Gapıları kitlenesice.
Gapısı kitli galasıca !
Gapısına gara kıl dahılasıca !
Gara gara yanasıca.
Gara haberin gele.
Gara saçın kızıl gana yuna.
Gara taş altında galasın.
Garalı haberin gele.
Gazancın gavuşmaya.
Geberesice.
Gır atlar guyrugunda
parçalanasın.
Gıran düşesice.
Gidip gelmiyesin.
Gidişin olada, gelişin olmaya.
Golu ganadı gırılasıca.
Gördüğün gün benim (günüm)
olsun.
Gözleri söyünesice.
Gözlerin gapana. dunva yüzü
görmüyesin.
Gözlerin söyüne !
Gözlerine mil çekile.
Gözü çıhasıca.
Gözün çıhsın.
Gözün kor ola.
Gözün oyula.
Gözüne dizine durasıca !
Gözüne durasıca !

Gözüne ekile.
 Gözünün ışığı sönesice.
 Gulağına gürşun aha.
 Gürşunlara gelesin.
 Gün görüp.murat almayasın.
 Gün ışığı görmiyessin !
 Hanen harap ola.
 Haram olsun.
 Hayrını görmüyesin.
 Isıtma tutasıca.
 İçerine ılımasın
 İçerine ılmaya.
 İflah olmayasın !
 İki gözün önüne aha.
 İki yahan bir araya gelmeye.
 İlaç parası ola.
 İlahi ... öküzün öle.
 İnşallah tortop olur sürünün.
 İrin olsun
 İşin ıras gelmesin.
 İşin ıras gelmiye.
 İttiğin ayağına dolaşa.
 Kûd olasıca.
 Kahrolasıca.
 Kamyonların altında kalasın.
 Kan katıran olsun
 Kana baykuşlar tüneye.
 Kara yere döşenecise.
 Karalı bayramlar edesin.
 Karaltın kaybola.
 Kaza kurşunlarına gidesice.
 Kazancını yiyemiyessin.
 Kınalı parmak sıkmayasın.
 Kızıl dırnaklıya hasret gidesin.
 Kızıyın ölüsü gele.
 Kolların çot ola.
 Kor olup köşede kalasın.
 Kör şeytanından bulasın.
 Kurşunlardan geçesin.
 Kût olasın.
 Mezarda rahat galmıyasın
 Mezer, mezer kaçasın, ibicek.
 Mezerde dik oturasın.
 Mezerinde otlar bite.
 Mezerinde yatamıyasın.
 Muradı gözünde galasıca !
 Muradın gözünde gala !
 Muradına eremiyessin
 Nazarlara gelesin.

Ne dersen üzerine domuz girsin
 mezerine.
 Ocağı batasıca.
 Ocağı sönesice !
 Ocağın bata.
 Ocağın kor gala.
 Ocağın söne.
 Ocağına incir ağacı dikile !
 Ocağına itler enikliye.
 Ocağına kül elene.
 Ocağında baykuşlar öte.
 Ocağında otlar bite.
 Oğlunda,kızında ayağına dolaşa.
 Oğlunda,kızında bulasın..
 Oğluyun ölüsü gele.
 Oğul uşak göremeyessin !
 Oğul,uşah görmeyesice.
 Oklara gelesin.
 Onmuyasın !
 Ölesin !
 Öllümün körünü ye.
 Ölü çıha.
 Ömrün çürüye.
 Özüne ömrüne ataş düşe !
 Özünün gözüne, gözünün
 özüne ağlayasın.
 Param parça olasıca.
 Sandığı kitli kalasıca !
 Sandığı kitli kalasıca.
 Sanın muradın gözünde gala.
 Sanın sandıkta kala.
 Sesin fizandan gele.
 Sesin gara yerden gelsin !
 Sesin kara yerden gele !
 Sesin kesile.
 Sesin yemenden gele.
 Sevdigine gavuşamıyasın.
 Sevdikleriyin ölüsünü öpesin.
 Sevgilini öne alıp ağlayasın
 (meliyesin)
 Sırt üstü yürüyesice.
 Sırtı teneşire gelesice !
 Sırtı yere gelesice !
 Sin (sin) sıçrayasıca.
 Sininde yatmıyasın.
 Sorgu suval veremiyessin !
 Südüklüğü durasıca !
 Südüklüğün dura !
 Südüklüğün sırtına yapışa.
 Südüklüğüne daş dura.

Südüklüğüne demir beş lira dura.
Sürüm sürüm sürünesin !
Sürünesin !
Şeytanından bulasın.
Tabutu gelesice:
Tarlası tumbu guruyasica.
Tarlası tumbu kuruyasica !
Teneşire gelesice.
Tifo tutasica.
Tikenlerin üstünde galasın.
Tortop olsun,gözüne dursun !
Torun tosun göremiyessin !
Torun tosun görmiyessice.
Töremiyessice.
Tuttuğun eline gelmiye.
Uyhunu tüneğini yitiresin !
Üleşini ağbabalar yiye.
Üstünde yorgan çürüye.
Veremn olasin.
Vurgulu yeyin olasica.
Vurulasica !
Yağlı gurşunlara gelesice.
Yağlı kurşunlardan geçessin.
Yalanın bata he mi ?
Yalanıyın hayrını görmüyessin.
Yanları delinesice !
Yanların deline.
Yaralarına kurt düşesice.
Yaşamıyasica !
Yaşamıyasın.
Yaşı donu gara kelesice.
Yaşın kesile.
Yediğin içtiğin irin ola.
Yele yele yetiremiyessin.

Yemiyessice.
Yerde çürüyesin.
Yerde sürünesice.
Yerde yaşayasica !
Yerde yaşayasın.
Yere batasica.
Yerin dibine geçessin.
Yerin yurdun ataş ola !
Yerin,himine geçsin.
Yetim galasica.
Yetim,öksüz galasın.
Yetişmiyessice
Yevmil kıyamete kadar sürünesin.
Yılan gibi sürünesin
Yılan gimi sürünesin.
Yiğit iken devrilesin:
Yiğit iken yıkıl.
Yiğit iken yıkılasın.
Yiğitler omuzunda gidesin.
Yoluna boz dumanlar çöke.
Yoluna yürüyemeyessin.
Yumrukların yumula.
Yurdun yuvan dağlar ola.
Yurtsuz yuvasız galasın.
Yuvan dağıla
Yuvası dağılasica
Yüzü yırtılasica.
Zabahacar çağlıyasın !
Zarince olasin: *Yalvara, yakara
aciz kalasın.*
Zehir zıhım ola.
Zehir zıhım yiyessice.
Zıkımın kökü.

E. YEMİNLER

"Yeminim yemin olsun, yediğim somun olsun".

Yeminler, kişinin, doğru söylediğini vurgulamak, haklı olduğunu ispat etmek ve karşı tarafı kendisine inandırmak amacıyla söylediği kalıplaşmış sözlerdir. Yemin sözleri genellikle, yapılan işi anlatan cümleden önce kullanılır. Kişi iki durum için yemin eder. Bunlardan ilki, bir işi yapıp yapmadığını; görüp görmediğini ispat ve ifade etmek için yemin eder. *"Allahsızım ki görmedim !", "Kitapsızım ben yapmadım !", "Gözüm çıksın ki görmedim."* gibi yeminler bu gruba girer. İkincisi, kişinin bir işi yapacağına söz verirken yaptığı yemindir. *"Getirmezsem namussuz şerefsizim !", "Bu işi yapmazsam kerhaneciyim !"* *"İlgilenmezsem yediğim ekmek gözüme dursun !"* gibi yeminler de bu gruba girer.

İlbeyli yöresinde, yemin sözleriyle birlikte bazı uygulamalar da yapılır ki, bunlar kayda değer özelliktedir. Kişinin yeminini pekiştirmek ve doğru konuştuğuna karşı tarafı inandırmak amacıyla yapılan bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur'an'a El Basmak: En büyük yemin şeklidir. Kişi sağ elini Kur'anın üzerine koyarak yemin eder. Nadir olarak büyük olaylarda tatbik edilir. Kişi haklı olsun, haksız olsun, Kur'an'a el basmak suretiyle yemin etmek iyi karşılanmaz. Sonunda o kişinin başına bir kötülük geleceğine inanılır.

2. Ekmek Çiğnemek: Ekmek çiğnemek çok büyük yeminlerden sayılır. Bu yüzden her zaman uygulanmaz. Ekmek çiğnemek çok büyük olaylarda karşı tarafı inandırmak için yapılır. Bu yemin şeklinde ekmek kesinlikle çiğnenmez, yani ayak altına alınıp ezilmez. Sadece, "*Şundan üstün bir şey yok, şunu çiğnemiş kul oluyum ki, bu iş böyle*" diye yemin eder.

3. Ekmek Üzerine Yemin Etmek: Ekmek ele alınıp karşı tarafa gösterilerek: "*Şu niğmeti kırk kapıda dilenmiş oluyum*" denilirse, bu iş de büyük yeminlerden sayılır. Bu yemin yine, "*Şu niğmet gözüme dursun ki ...*" , "*Şu nimet gözüme dizime dursun ki ...*" diyerek de yapılır.

4. Değnek Atlamak: Değneğin üzerinden şu sözleri söyleyerek atlamak önemli yeminler arasındadır: "*Bu değnekten atlamış oluyum/ Ç..tığım d...ğe saplamış oluyum ki ...*"⁹

5. Kitili kit: Değnek üzerinden atlayıp, bir işi yapmamak için yemin edilir. Yemin eden kişi daha sonra o işi yaparsa, hanımının boş olacağına inanılır. Bu olaya "kitili kit" denir.¹⁰

Her şeye rağmen, vara yoğa yemin etmek iyi sayılmaz. Kişi ancak başı darda kaldığında, karşı taraf inanmadığında veya bir iftiraya uğradığında yemin etmelidir. Özellikle, kişinin hanımını boşamasıyla ilgili sözleri asla ağzına almaması, şakadan dahi olsa bu sözlerden kaçınması gerekir.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi İlbeyli yöresinde de yemin sözleri yaygın olarak kullanılır. Çünkü: Kişi, karşılaştığı olaylar karşısında kişi ister istemez yemin eder. Sayıları oldukça fazla olan ve köyden köye, kişiden kişiye değişen yemin sözlerinden sadece bir miktarını, alfabetik sıraya göre, sunmakla yetiniyoruz.

⁹ Kaynak Kişi: Muharrem Koyuncu, Kahyalı.

¹⁰ Muharrem Koyuncu.

Ağ saçım kızıl gana yunsun.
Ahirette dünyada yüzüm kara ola.
Allah belamı versin ki.
Allah bir, iki diyenden oluyum.
Allah canımı alsın ki.
Allah canımı alsın.
Allah gulum demesin.
Allah sızım ki.
Allah'ıma kitabıma.
Allah'ımı inkar ediyim ki.
Allah'ın gulu olmayım.
Anam avradım olsun ki.
Anam babam ölsün ki.
Anamınan Hac yolunda zina etmiş
oluyum ki.
Baba (veba) olsun ki.
Babamın ölüsünü öpüyüm ki.
Bahan gözlerim kör olsun ki.
Başıma ataş yağsın ki.
Başıma taş insin ki.
Bıçahlar ciğerime işlensin.
Bir gaşih suda boğuluyum ki.
Bu bayram karalı gelsin ki.
Burdan gahmah nasip olmasın ki.
Ciğerime oyul galsın.
Çalınıyım çırpınıyım ki.
Çocuklanmın hayrını görmeyim ki.
Çocuklarımin ölüsünü öpüyüm ki.
Çoluğum çocuğum ortadan galsın
ki.
Dilim dişim dursun ki.
Dilim talgına¹¹ dönmesin ki.
Dillerim çekilsin ki.
Dinim çıhsın.
Dinim imanım gitsin ki.
Dinim manım getsin.
Ekmek çarpsın ki.
Ekmek gözüme dursun da, tor top
oluyum.
Ekmek gözüme dursun ki.
Ekmek Kur'an çarpsın.
Ekmeklere çalınıyım ki.
Ellerim kırılsın ki.
Ellerim tor top olsun.
En sevdiğimin ölüsünü öpüyüm ki.
Evin barhım ellere galsın ki.
Evin harap olsun ki.

Gara it babam olsun.
Gara kürtden beter oluyum ki.
Gara saçım al ganlara boyansın.
Gâvur mezerinden baş galdırıyım.
Gâvur mezerinden sesim gelsin.
Gazanım da donuz eti gaynasın
ki.
Gelinliğimin hayrını görmeyim.
Gençliğimin hayrını görmeyim ki.
Gılbam boyraza dönsün küi.
Gıldığim namaz gâvurun olsun ki.
Gıldığim namaz, duttuğum oruç
gâvurun olsun ki.
Gövdene yapışsın ki.
Gözlerim kör olsun ki.
Gözüm çıksın ki.
Güneşe kör bahayım ki.
İrzim nikâm getsin.
İki gözüm kör olsun ki.
İki gözüm önüme ahsın ki.
İki gözümü Allah elimden alsın ki.
İnsan değilim ki.
Kafiri billahım:
Kefen parası olsun ki.
Kefin param olsun !
Kefinime verilsin.
Kur'an ekmek çarpsın ki.
Kur'an kitap çarpsın ki.
Kur'an kitap çarpsın ki.
Kur'an sızım ki.
Kur'an'a el basıyım ki.
Kur'an'ın üzenne basarım ki.
Kur'anımı inkar ediyim ki !
Muhammet şefaâtinden mahrum
galayım ki.
Nabalın günahın boynuma.
Namert gözüme dursun ki.
Namet çarpsın ki.
Namussuzum ki.
Namusum üzenne
Oğlum askerden donmesin ki.
Oğlumun ölüsünü görüyüm ki.
Ölüm çıksın ki.
Ölümü gör ki.
Peygamberin ümmeti olmayım.
Sabaha ölüm çıhsın ki.
Sırtım musalla taşına yapışsın.
Sigara gibi yanıyım ki.
Sigara gimi cayır cayır yanıyım ki.
Soyhandan galsın ki.

¹¹ Telkine

Şart olsun: *Çok tehlikeli bir yemindir.*
Şerefsizim ki.
Şurdan şuraya adım atmak nasip olmasın.
Taş kesiliyim ki.
Tuttuğum gıldığım üstüme bulunmasın:
Üçten dohuza şart olsun ki.
Vallaha billahi ki.
Yağlı gurşunlara geliyim ki.
Yalanım varsa arabanın altında galayım.

Yalan söylüyorsam Allah canımı alsın !
Yalansa çocuklarımın ölüsü gelsin
Yarına çıhmah nasip olmasın ki.
Yedi Kur'an da çarpılıyım.
Yediğim ekmek gözüme dursun ki.
Yımirtanın kabuğuna toplanayım ki.
Yiğit arham yere gelsin.
Yiğitliğimin hayrını görmeyim.
Yönümü dönersem yönüm döküle.
Zihim olsun ki.

F. SELÂMLAR

Selamlaşma, karşı tarafa iyi duygu ve dileklerimizi ifade ettiğimiz insani bir davranıştır. "Tanrı Selamı", "Allah'ın Selamı" gibi terimlerle açıklanır. "Önce selam, sonra kelam." denilerek selamın önemi vurgulanır. Selam vermeden geçenlere iyi gözle bakılmaz ve "Selamsız sabahsız gidiyor.", "Allah'ın selamını esirgiyor." diye sitem edilir. Birisinden selam getiren kişiye: "Selamı başım üstüne, aleykümselam, getiren götüren sağ olsun." denilerek bu işin ne kadar önemli olduğu vurgulanır.

İlbeyli yöresinde en çok kullanılan selam sözleri, "Selamünaleyküm" ve "Bu zamanınız hayırlı olsun." Sözleridir. Sayıları fazla olmasa da, selam yerine kullanılan sözleri şöyle sıralamamız mümkündür:

Ahşamınız hayırlı olsun: Akşam bir yere gidildiğinde oradaki insanlara söylenir.

Allah bereket versin: Buğday ölçene, davar, mal içinde çalışana, harman savurana denir.

Allah gabil etsin: Kurban selamıdır. Kurban kesen kişilerin yanına varıldığında söylenir.

Bereketli olsun: Davar mal içinde çalışan yada tahıl ölçen kişilere denir.

Bu zamanınız hayırlı olsun: Çok yaygın olarak kullanılan bir selam sözüdür. Günün her vaktinde söylenir.

Bu zamanınız hayırlı ola: Günün her vaktinde söylenebilir, kadınlar daha çok kullanır.

Cumanız hayırlı olsun.

Golay gelsin: Çalışan kişilere söylenir.

Hayırlı ahşamlar: Hayırlı akşamlar.

Hayırlı zabahlar: Hayırlı sabahlar, günaydın.

Öğleniz hayırlı olsun: Öğle vakti bir yere gidildiğinde oradaki insanlara söylenir

Selâmünaleyküm: En çok kullanılan selam sözü budur.

Yağlı olsun: Kurban selamıdır. Kurban etiyle meşgul olan kişilere söylenir.

Zabağınız (sabahınız) hayırlı olsun: Sabah selamıdır.

G. ARGO SÖZLER

"Etin olduğu yerde kemik de olur." atasözünde belirtildiği gibi, insanın olduğu yerde iyilik ve kötülükler de iç içe bulunmaktadır. Her ne kadar istenirse de, insanlar arasında kavgalar tartışmalar olmakta ve bu tartışmalar esnasında insanlar birbirlerine sonradan pişman olacakları sözler sarf etmektedirler. Küfür, karşı tarafa hakaret etmek ve onu küçük düşürmek amacıyla söylenen kaba sözler olarak tarif edilebilir. İlbeyli yöresinde "Kahıç" (Kakınç) adı verilen hakaret sözleri ise daha değişik özellikte ve ilginçtirler. Kişinin önemli bir eksikliği ona sık sık hatırlatılarak başına kakılır. Böyle bir olayla karşı karşıya gelen kişi: "Görüyor musun ? Şu iş başımıza kahıç (kakınç) oldu." der.

Küfürlerin yazılması ilk bakışta anlamsız olarak görülebilir. Ancak: İnsanların birbirlerine hangi sözlerle hakaret ettiklerinin bilinmesinde gelecek kuşaklar ve dil uzmanları için bir gerek vardır. Bu sözleri, ham-kaba sözler olarak görmenin ötesinde, onların kültürel yönünün bulunduğunu da kabullenmek gerekir. Bu yüzden, aşağıda alfabetik sıraya göre verilen kalıplaşmış sözleri kaydetmeyi uygun bulduk.

Bu başlık altına alınabilecek kalıplaşmış sözleri şu şekilde sıralayarak inceleyebiliriz:

1. Argo Sözler, Küfürler,

Kakınçlar

Ac it.
Ac ite bahın hele.
Ac ite bahın.
Allah seni davul etsin.
Asadır !
Babanın beki.
Babayın canına tükürürüm.
Buynuzlu
Cehennem dibi.
Cıfıt
Çirşef.
Dangalak !
Dayah !
Deli soyha.
Deyyuz.
Dilki.
Dinsiz.
Domuzun büyüğü !
Donuz.
Dürzü.
E.....leşşek.
Edepsiz !
Edepsizin büyüğü !
Erkek Pirçekli (Kadına söylenir)
Eşşegin büyüğü !

Eşşek sıpası.
Eşşek tohumu.
Eşşek.
Gatır !
Gatırın dölü !
Gatırın eniği!
Gavat.
Gâvur sıpası.
Gâvur tohumu.
Gâvur.
Gâvurun döller !
Gevezelenme: Gevezelik etme !
Geyik.
Gırlama.
Gocit.
Göğ gözlü g.tü bezli.
Halep artığı !
Hayvan oğlu hayvan.
Hele donuza bah hele.
Hele ite bah hele !
Hergele.
Hinzir.
İmansız.
İt.
İte bah hele.
İte bak çıktığı yere bak !
Kâfir !
Kâfir donuz !

Kopçük ! : Köpek !
Köpek.
Kör it.
Kör soyha.
Laza !
O...bu.
O...bunun büyüğü !
Onmayasica.
Ölüğün körü.
Piç !
Pisler !
Puşt !
Salahana.
Seni alâkadar etmez.
Sıracalı !
Sıracalı goc'it !
Sürtük !.
Uluh !
Ürüme !
yahudi
Yahudu tohumu !
Yahudunun torunları !
Zihim olsun.
Zihim ye.
Zihimin beki.
Zihimin kökü.
Zırlama.
Zırzır etme.

2. Tehdit Sözleri

Allah yarattı demem.
Anayın tumanını başına geçiririm.
Anyayı gonyayı belledirim.
Bacahların kırıyorum.
Belasını başka yerde arasın
Bozuh para gibi harcarım.
Canına okurum.
Ellerini kırıyorum
Geberdirim.
Gelirsem malamatını çıkartırım.
G..ünü keserim.
Gözlerini pörtledirim.
Gözünü çıkartırım.
İnsanın kıt Allah'ın bol olduğu
yerde görüşelim.
İrezilini çihardırım.
Kafamı bozmasın !
Kökünüze ayran suyu dökerim.
Kulaklarından çivilerim.
Kulaklarını keserim.

Ocağını başına yıkarım.
Rezil rüsvay ederim.
Ya Allah sana verir ya da bana.

3. Alay İfade Eden Sözler

Akıl küpü (!).
Angıt-Angut !
Allah ölmüşlerine kavuştursun !
Aman ne güzel (!), ne güzel (!).
Aman ne yiğit (!), ne yiğit (!).
Anan sarımsak baban soğan !
Anniyin (alnının) çatı dururken
tırnağına taş değmesin
Aslan (!), Aslan (!).
Beceriksiz !
Beyinsiz !
Düşüncesiz !
Ekmek düşmanı !
Fehimsiz !
Kafasız !
Kaz kafalı !
Kuş beyinli !
Kuş kafalı !
Makarnacı !
Mal !
Mankafa !
Nazar değmez inşallah (!).
Ocağın yana (!).
Ödle !
Ölmüş gargalar gözünü oya (!).
Somun düşmanı !
Somun Pehlivanı (!).
Tepesiz !
Yıkılmış duvar altında kalasın (!).

H. OKŞAMALAR

Bebek sevilirken veya okşanırken söylenen sözlerdir. Bazen, bebeğe olan sevgiyi ifade etmek için uzaktan da söylenirler.

Yöreden tespit edebildiğimiz okşamalar şunlardır:

Ağzını yeyim !
Allah diyen dillerini yeyim !
Allah ölmüyesin !
Anan gözünü yesin !
Anan kadan alsın !
Anan önünde ölsün !
Baba dutâsın Allah !
Bağdat Hurmam !
Bıdı bıdı da bıdı bıdı !
Bit bit bit bit bit !
Bidi bidi !
Canım benim !
Dillerini yeyim senin !
Dizimin ferî de gözümün nuru !
Emmi diyen dillerini yeyim !
Emmin ç...nû yesin !
Emmin gözünü yesin !
Emmisi d..şagını yesin !
Gözümün nuru da dizimin ferî !
Gözünü seviyim !
Kınalı keklîğim !
Mısır gülüm !
Mor menevşem, birteciğim, sürmelim !
Oğul balım, dünya malım !
Töremiyesin hemî !
Vay babayın şarap küpüne tükürüyüm !
Vay canını yeyim !
Vay gözlerini yeyim !
Vay kurban oluyum sana !
Vay seni yaratana kurban oluyum !
Yeyim seni !

I. ÖĞÜTLER (NASİHATLER)

Bir kişiye, iyi ve doğru olan işleri yapması ve kötü fiillerden uzak durması için söylenen sözlerdir. Genellikle karşı tarafın iyiliği için kullanılırlar. Günlük konuşmalarda sık sık geçen nasihatler, düz cümle, ölçülü-kafiyeli söz veya şiir halinde olurlar. Halkımız, "Nasihat tutmayanı musibet (felaket) tutar." diyerek bu sözlerin ne kadar önemli olduğunu çok yalın bir şekilde ifade etmiştir. Biz, yöreden derlediğimiz nasihatlerin, ilk kelimelerini alfabetik sıraya dizerek tasnifini yaptık ve aşağıda belirtildiği şekliyle sunmayı uygun bulduk.

Acı poyraz esse kış değil midir ?
Yoksul halin bilse hoş değil midir ?

Adı Musa,boyu kısa,sakalı köse olandan sakın:

Ağır çalış, narin çalış
Yarisına da yarın çalış.¹²

Ağılip (eğılip) su içme el var iken !
Gece yola gitme gün var iken !
Salavatı kesme dil var iken !

Allahtan kork ayağının tırnağını kes
Kulundan utan eliyin (elinin) tırnağını kes¹³

Allar yakışırken, eller bakışırken (giyin !).

Alma alı,satma kır
Yağızın da binde biri¹⁴

Alma garının dulunu
Arhasıra gelir gulunu
Ne kadar ırahat olsa
Söyler eski yarini.

Alma garının dulunu
Arhasıra gelir kulunu
Yer içer ister eski yârini.

Aylı'dan kız al !
Kumasını tez al !

Bir diyarda, kekik biter, keklik öterse
Kal o diyarda !
Bir diyarda,saz biter, kaz öterse,
Kaç o diyardan !

Bir hatır iki hatır
Üçüncüye vur yatır !

Bir "yerim" diyenden kork !
Bir de "yemem" diyenden.

Bismillahirrahmennirrahiym.
Dünyada dost istersen Hazreti Allah yeter.
Mürşidi kamil istersen Hazreti Kur'an yeter.
Delil istersen Hazreti Muhammed Yeter.

¹² Gelinin biri, bu nasihate benzer şekilde, "Ağır görerim narin görerim / Yarisını da yarın görerim" dermiş.)

¹³ Kimse görmüyor diye güzel işleri yapmaktan geri durma. İnsanların göreceği iyi işleri ise yine onlara saygı duyarak yap.

¹⁴ Al renkli atı satın alma,kır alın varsa salma,yağızın binde biri iyi olur

Meşgul olmak istersen Hakka ibadet yeter.
İbret almak istersen cihanda ölüm yeter.
Zengin olmak istersen eğer kanaat yeter.
Bunlarda yetmez dersen nar-ı Cehennem yeter.
En büyük Allah ondan başka tanrı yoktur.
Allah'ın dediği olur.

Bu dünyanın celasından safasına nöbet gelmez
Gafil insan ilme çalış geçen günler ele girmez

Büyük lokma yut da, büyük söz söyleme

Çağrılan yere gil, ar eyleme
Çağrılmayan yere varıp yerini dar eyleme !

Çağrıldığın yere erinme
Çağrılmadığın yere görünme.

Cahil ile etme sohbet, sözünün miktarı yoktur.
Giydiği çul kendi merkep başının yuları yoktur.

Çamurda mı ?
Dep (tep) çamura ¹⁵

Çiftinen koyun
Kalını oyun ! ¹⁶

Değirmen gibi zindan olmaz
Döner belli etmez
Karı gibi düşman olmaz
Güler belli etmez
Köpek gibi dost olmaz
Ürer belli etmez.

Dişin ağrıyorsa dilini çek
Gözün ağrıyorsa elini çek
Hiç birini çekmezsen
Göğ Sülüman (göz taşı) ek.

Dostuyun evinde tırnağını kesme
Düşmanının evinde başını açma ¹⁷

Dövüşürsen: Ya sabret ! Ya vur get !
İreşbersen (rençbersen): Ya herk et !
Ya Terk et !

¹⁵ Düşen kötüye bir lekmede sen vur.

¹⁶ Geçinmek için bugday ek ve koyunculuk yap !

¹⁷ Tırnak ve saça büyü yapıldığından, kişi bu nasihatle ikaz edilmektedir.

Dur ! Dur ! Durmuşa var
Eskerden gelmişe var
Garısı ölmüşe var.

Dut Yaprğını döktü geyin
Açtı soyun:

Ekmeği aç, duayı muhtaca (yap) !

El için yanma nara
Yak çubuğunu keyfini ara:

Elin ekmediğini ek !
Elin satmadığını sat !

Eller ağlaşıırken, yollar yakışırken (öl !)

Enik itinen yal yeme küstürün !
Cam gırıgınan g.tünü silme kestirin :

Etme kulum bulursun !
İnileme ölürsün !

Gafil durma, gafil gelen olur
Gafil durma gafil ölen olur ¹⁸

Gel bakma kimseye hor
Halkı yorma kendin yor
Yıkmaq için çok düşün
Yıkmaq kolay yapmak zor

Gelin, haline göre salın.

Güvenme dostuna !
Saman doldurur postuna.

Haline göre halay çek.

Her sır ki iki kişiyi geçerse şâyâ olur
Her ilim ki yazılmazsa zayii olur.

Hey harabat harabat
Yağmura bat kara bat
El içinde gezdirir
Yeğin at yeğin avrat.

İnsanoğlu hilebazdır kimse bilmez fendini

---

¹⁸ Evini barkın temiz tut, aniden bir gelen olur. Her an ölüme hazır ol, beklemediğin bir anda ölüm gelir.

Her kime iyilik edersen sakın ondan kendini

İnsanoğluna iyilik yarasa
Kara öküze bıçak olmazdı.

İtimadı lütuf sanıp borca sarılma !
Bir gün istenilir sakın darılma !

Kaderde ne ise etme merak
Uyma nefsine Hakkın emrine bırak
Altından ağacın olsa zümrütten yaprak
Akibet gözünü doyurur bir avuç toprak

Kara kazanın yanına varma kara bulaşır ¹⁹

Kayseri'den bez al !
Yamalığını tez al !

Kesenden ye tavuğu
Kimseye sallama kavuğu ²⁰

Kişi,elinle gör işi:

Komşunu bul himini vur ²¹

Kork korkmazdan
Utan utanmazdan:

Körün gözüne girsen görmez
Deliye öğüt versen (verme) almaz
Agubet (akibet) başıma neler getirdi.

Mal besliyon mu kesin
Türkü söylüyon mu sesin
Namaz kıliyon mu mesin olacak.

Ok gibi doğru olsan yayla atarlar seni
Yay gibi eğri olsan elde tutarlar seni
Doğruda aç görmedim, eğride tok
Eğri yay elde kalır, menzil alır doğru ok.

Ön göçünen git son göçe kalma !

Oluşun goyacağan

¹⁹ Kötülerle birlikte olma, sana mutlaka kötülükleri dokunur.

²⁰ Kendi kesenden ne yersen ye, kimseye minnet ve yağcılık etme.

²¹ İyi bir komşu bulur bulmaz hemen yanına evini yap.

Ölüşün kömeceğan ²²

Ölüyü fazla yuma, kusağan olur ²³

Sakın kelden, körden !

Topal geliyor sap yoldan ! ²⁴

Sen seni övme **hezenin** içinde

El seni övsün **gazenin** içinde:

Sen var aşınan

O gelsin daşınan ²⁵

Sevip oynaşına varma !

Boşanıp gişine varma !

Sev seni seveni hâk ile yeksan olsa da.

Sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan olsa da.

Seyrek git dostuna

Kalksın ayak üstüne

Sık gidersen dostuna

Yatar yanı üstüne.

Suyu akarına bağla ! ²⁶

Suyun ağır akanından

İnsanın yere bakanından (kork).

Şu çeşmenin haline bak su içecek tası yok

Kırma kimsenin kalbini yapacak ustası yok.

Tarlada ekinim var deme ambara girmeyince

Hayırlı evladım var deme el koynuna girmeyince

Sadık bir dostum var deme başına bir hal gelmeyince

Vefakâr karım var deme yok gününü görmeyince

Ağustostan sonra ekilen darıdan

Kocasından sonra kalkan karıdan

Bal vermeyen arıdan

İşinin başına geç gidenden

Haram kazanılan paradan

Kimse hayır görmez

²² Bebek doğduğunda derhal adını koyacaksın, ölü olduğu zaman da hemen gömeceksin.

²³ Zayıf olan bir şeyi fazla kurcalama, sonucu kötü olur.

²⁴ Kelden körden kendini sakın ancak bir topal görürsen yolunu değiştir.

²⁵ Kötülük karşısında sen daima iyilik et.

²⁶ İş normal seyrine (akışına) bırak.

Memuru ve tüccarı fakir eden süslü avrattır
Zengini fakir eden hayırsız evlattır
Fakiri fakir eden ise kuru inattır

Çok acıma
Acınacak hale gelirsin "dostum"

Tarlanın ufacıh taşlısı
Kadının kıvrışık saçlısı
Kork bunlardan kork !

Taşınan varana aşınan var ²⁷

Tepe başına tarla sürme yel için !
Dere ağzına harman dökme sel için !
İhtiyarlıkta genç avrat alma el için !

Üç zaral, iki garel (dir) ²⁸

Var gişinin evine
Seni göre sevine. ²⁹

Vardığın yer topal ise ayağını **sek**
Vardığın yer kör ise gözünü kırp ³⁰

Ver arpa, vur sarpa ³¹

Yalanı deme
Haramı yeme
Namazı koma ³²
Sana lâıyk görmediğini
Komşuna görme

Yazın yaşa, kışın taşa oturma:

Yemek gördün giriş
Dövüş gördün sıvış

Yetişemediğin köyün altında yat !

Yolcuyusan er get

²⁷ Sana kötülük edene iyilikle karşılık ver.

²⁸ Üç zarar, iki karardır. Çocuk sayısı için üç fazla iki ise tam karardır.

²⁹ Seni seven kişinin evine git !

³⁰ Gittiğin ortama uyum sağla.

³¹ Atına arpa yedir ve ondan sonra onu istediğin işe koştur.

³² **koma**: bırakma, terk etme, anlamında.

Borçluyusan ver get
Dertliyisen öl get
Reşber isen herk et. ³³

Yüklediğin göçü yola vur ³⁴

İ. SATICI SÖZLERİ

Yağı keser, suyu böler !
Ekmeğe gelince geri döner !
Aha da beyle bıçaklar 25 guruş !
Alın ! Alın ! Alın !

Çerçi dayınız geldi !
Çerçi dayınız !
Gidiyor haaaa !
Gidiyor haaaa !
Daha gelmez gidiyor haaaa !

Kel yahudunun malları ge!di !
Alın haaaa !
Alın haaaa !
Deli çerçi geldi !
Deli çerçi !

Krem !
Ayna !
Tarak !
Saat gordonları !
İğne !
İplik !
Kirbit !
Esanslar !
Kolonyalar !
Traş job bıçakları var !

J. HİTAPLAR ÇAĞIRMALAR

1. Kişilere Hitaplar:

Anneye Hitap Şekilleri:

Aba ! : Anne !

³³ Yolcu isen erkenden yola çık ! Borçlu isen borcunu zamanında öde ! Hasta isen ya çaresine bak ya da öl ! Çiftçi isen tırları bol bol sür !

³⁴ İşini tam yap, yarım bırakma.

Ana ! : Anne !
Anne !

Babaya Hitap Şekilleri:

Ağa ! : Baba !
Efendi ! : Baba !
Baba !

Kardeşlere Hitap Şekilleri:

Abla !
Bacı ! : Abla !
Ağbi ! : Ağabey !
Gadaş ! : Kardeş !
Gardaş ! : Kardeş !

Anne Yakınlarına Hitap Şekilleri:

Dede ! : Büyükbaba !
Ebe ! : Büyükanne ! Anneanne !
Dayı ! : Annenin erkek kardeşi.
Dayıgızı ! : Dayı kızı !
Dayoğlu ! : Dayı oğlu !
Hala ! : Teyze !
Halıgızı ! : Hala kızı !
Haloğlu ! : Teyze oğlu !

Baba Yakınlarına Hitap Şekilleri:

Dede ! : Büyükbaba !
Ebe ! : Büyükanne ! Babaaanne !
Emmi ! : Amca !
Emmiğızı ! : Emmi kızı !
Emmoğlu ! : Emmi oğlu !
Bibi ! : Hala !
Bibiğızı ! : Bibi (hala) kızı !
Biboğlu ! : Hala oğlu !

Büyüklerin Küçüklere Bazı Hitap Şekilleri:

Bak ciğerim...
Bak evladım...
Bak Oğlum...
Bak yavrum...
Dinle kızım...
Dinle kuzum...
Dinle oğlum...
Dinle yavrum...
Dinle yeğenim...

Küçüklerin Büyüklere Hitap Şekilleri:

Emmi, Dayı, Ağbi, Hala, Bibi, Gardeş, Bacı, gibi kelimeler kişinin isminden sonra kullanılmak suretiyle hitap edilir. "Yusuf emmi !, Kaya dayı !, Ramazan ağbi !, Yeter hala !, Gülizar bibi !, Ahmet gardeş !, Döne bacı !, ...vb."

Erkeklerin Hanımlarına Hitap Şekilleri:

Gıız ! : Gız (kız) anlamındadır.

Gıgo ! : Gız (kız) anlamındadır.

Gooğö !

Güney'li !, Söğütçük'lü !, Gazibey'li !...: Hanımı hangi köylüyse, ona göre seslenir.

Ayşe ! Fadik ! Döndü ! ...

Hanımların Erkeklerle Hitap Şekilleri:

Efendi !

Heriif !

Looğ !

Osman !, Ahmet !, Mahmut ! ...

Aynı Kuşak (Emsal) Olanların Birbirlerine Hitap Şekilleri:

Bacılık ! : Kadınlar yakın arkadaşlarına böyle hitap ederler.

Bacı ! : Kadınların birbirlerine hitap ederken kullandıkları en yaygın hitap şeklidir. Aynı sözü erkekler de, kendilerine yakın gördükleri kadınlar için kullanırlar. "Hatçe Bacı !, Gözel Bacı, Durdu Bacı !..."

Gardeş ! : Erkeklerin birbirlerine hitap ederken kullandıkları en yaygın sözlerden biridir. Daha çok kişinin isminden sonra kullanılır. Aynı hitap şeklini, kadınlar da kendilerine yakın gördükleri erkekler için kullanırlar. "Kolay gelsin gardeş !" "Sağol gardeş. Nöğrüyon Mahmut gardeş ?" Nöğrüyüm, gardeş, ziyanım yok."

Gardeşlik ! : Erkekler yakın arkadaşlarına böyle hitap ederler. "Nöğrüyon gardeşlik ?"

La : Erkekler arasında kullanılan yaygın bir hitap şeklidir. "La Ahmet ! Neredesiniz la ?" Görmüyon mu La ? Çalışıyoruh."

Looğ ! : Erkeklerin birbirlerini çağırırken kullandıkları en yaygın sözdür. Aynı sözü kadınlar da erkeklerle hitap ederken kullanırlar. "Looğ Ahmet ! Looğ Memmet ! ..."

Yeni Gelinin Etraftaki Erkeklerle Hitapları: ³⁵

Efendâ (Efendi Ağa): 1. Kayın pederine. 2. Kayın pederine yoksa büyük kayına böyle hitap eder.

Nazlı Bâ (Nazlı Bey): 2 No'lu Kayına böyle hitap eder.

İnce Bâ (İnce Bey): 3 No'lu kayına.

Gözelâ (Güzel Ağa): 4 No'lu kayına.

Guççâ (Küçük Ağa): En küçük kayına.

³⁵ Gelinin etrafındaki kişilere ad vermesi hakkında geniş bilgi için kitabımızın "Evlenme" bölümüne başvurunuz.

Gôzelâ (Güzel Ağa): Orta yaşlı erkeklere.

Tekbâ (Tek Bey): Ailenin tek erkek çocuğu olan erkeklere ya da çocuklara.

Nazlâ (Nazlı Ağa): 2 No'lu kaynına, orta yaşlı erkeklere veya genç erkeklere.

Ağa: Pek yaşlı olanlara.

Eskerâ (Asker Ağa): O anda askerlik yapan gençlere bu adı kor.

Yeni Gelinin Etraftaki Kadınlara Hitapları:

Aba: Kayın validesine.

Ana: Kayın validesine

Gozelim (Güzelim): Yüzü güzel olan kadınlaralara.

Gozelâtın (Güzel Hatun): Görünüşü güzel olan kadınlara.

Nazlâtın (Nazlı Hatun): Ailenin tek kızlarına.

Nazlım: Ailenin tek kızlarına.

Boyoğzel (Boyu Güzel): Boyu uzun ve yerinde olanlara.

Saçoğzel (Saçı Güzel): Saçı gür ve güzel olanlara.

Kaçoğzel (Kaşı Güzel): Kaşları güzel olanlara.

Hatın Aba (Hatun Anne): Yaşlı kadınlara.

Böyük Ana (Büyük Ana): Yaşlı kadınlara.

Diğer Hitap Şekilleri:

Hısım ! : Dünür !

2. Hayvanlarla İlgili Hitaplar:

Atlara Hitap Şekilleri:

Geh ! Kiro kiro kiro ! : Gel ! Atın gelmesi isteniyorsa, el uzatılarak bu sözle çağırılır.

Ah ! Ah ! Ah ! : Gel !

Geh ! Geh ! Geh ! : Gel !

At ! At ! : Koş !

Cıkcık ! Cıkcık ! : Koş !

Deh ! Deh ! : Koş !

Töss ! Töss ! : Koş !

Hooop ! Gırrrrss ! : Dur !

Höst ! Höst ! : Git ! Kaç !

Camızlara Hitap Şekilleri:

Bed ! Bed ! Bed ! : Gel !

Beeyha ! : Dur !

Beeyhah ! : Dur !

Eşeklere Hitap Şekilleri:

Geh ! Geh ! Geh ! : Gel !

Çüşüş ! : Dur !

Çü ! Çü ! : Git ! Yürü !

Çüşooh ! Çüşooh ! Çüşooh ! : Sus Bilhassa anıran eşiği susturmak için söylenir

Çüş kafir çüş ! : Eşeği kovalarken söylenir

Güvercinlere Hitap Şekilleri:

Düvvşşş ! Düvvşşş ! : "Gel ! Yeme gel !" anlamında yem serpilirken söylenir.

Kışt ! : Git ! Uç !

Hindilere Hitap Şekilleri:

Büül Bül Bül Bül ! : Gel !

Culuh Kişeh ! : Git !

İneklere Hitap Şekilleri:

Biçik ! Biçik ! : Gel !

Ge Biçi Geh ! : Gel !

Ge biçik biçik ! : Gel ! İneğe elle ot veya başka bir yiyecek vermek istenirken de, el uzatılarak böyle denilir.

Keç ! Keç ! : Git !

Ho ! Ho ! : Git ! Koş ! İneğin gitmesi isteniyorsa böyle söylenir.

Keç ! : İneği kovalarken söylenir.

Vohâ: İneği kovalarken söylenir.

Kazlara Hitap Şekilleri:

Büül Bül Bül Bül ! : Gel !

Gaz Kişeh ! : Git !

Keçilere Hitap Şekilleri:

Hee He He He ! : Gel ! (e' harfleri ince okunur)

Beç ! Beç ! Beç ! : Gel !

He he he he ! : Gel ! (e' harfleri ince okunur)

Hey he he he ! : Gel ! (Genellikle oğlaklar için kullanılır, e' harfleri ince okunur)

Bes ! Bes ! Bes ! : Gel !

Çoooşş ! : Git !

Geçih ! : Git ! Kaç !

Çooş ! Çooş ! : Keçiye kovalarken söylenir.

Kedilere Hitap Şekilleri:

Ge Pisi Pisi !: Gel ! (Baş parmakla işaret parmağı birleştirilerek böyle seslenilir.)

Ge Pisi Geh ! : Gel !

Ge Pisi Pisi Pisi: Gel !

Pisi Pisi Pisi: Gel !

Pispispispispis ! : Gel !

Fişşt ! : Git ! Kaç !

Kedi Fişt ! : Git ! Kaç ! (Kediyi kovalarken söylenir)

Kedih ! : Git ! Kaç !

Koyunlara Hitap Şekilleri:

Düvvşşş ! O ho ho ho ! : Gel ! (El uzatılarak böyle seslenilir.)

Gidik gidik gidik ! : Gel ! (Kuzulara böyle seslenilir.)

Düvvşş ! Düvvşş ! : Gel !

Kis ! Kis ! : Git !

Çih çih ! : Koyunu kovalarken söylenir.

Kis kis ! : Koyunu kovalarken söylenir.

Köpeklere Hitap Şekilleri:

Ah Ah Ah ! : Gel !

Gâh Gâh Gâh ! : Gel !

Ge boçuh boçuh ! : Gel !

Ge Küçü Geh ! : Gel !

Ge Mini Geh ! : Gel !

Geh Bocuh Bocuh ! : Gel !

Geh Geh Geh ! : Gel !

Küçü Küçü Küçü ! : Gel !

Mino Mino ! Gúdo gúdo: Gel !

Goyuna Goyuna ! : Git !

Goyunah Goyunah ! : Git !

Hoşt Hoşt ! : Git !

Oşt Oşt ! : Git !

Koyunah ! : Köpeği kovalarken söylenir.

Oşt ! : Köpeği kovalarken söylenir.

Mandalara Hitap Şekilleri: Bkz. Camızlara Hitap Şekilleri**Öküzlere Hitap Şekilleri:**

Ho ! : Gel !

Ho hohoho ! : Git !

Vohaa ! : Git !

Vohaah ! : Git !

Vooha ! : Dur !

Voohah ! : Dur !

Ho babam gaba yerlerden ! Ho babam ho ! : (Harmanda döğen sürerken öküzleri gayrete getirmek için böyle seslenilir.)

Ördeklere Hitap Şekilleri:

Büül Bül Bül Bül ! : Gel !

Ördek Kişeh ! : Git !

Tavuklara Hitap Şekilleri:

Cik cik cik cik cik ! : Gel !

Cû Cücücü ! : Gel !

Ciik cik cik cik ! : Gel ! (Civcivlere böyle seslenilir.)

Damâ Dama Dama ! : Git ! Kümese gir.

Kişe ! Kişe ! : Git !
Kişeh ! Kişeh ! : Git !
Kişeh ! : Tavuğu kovalarken söylenir.

K. BENZETMELER-YAKIŞTIRMALAR

Yakıştırmalar, insan tiplerini başka bir nesneye veya o nesnenin özelliklerine benzeterek tanımlamaya çalışan kalıplaşmış sözlerdir. Yakıştırmalar insanların karakterlerini yansıttığı gibi, onların bedeni görünüşlerini de tanımlarlar. Bir kişiye "Tilki" yakıştırmaları kullanıldığında hemen o kişinin "kurnaz biri" olduğu anlaşılır. Yine bir kişi için "Güz Kangalı" yakıştırmaları kullanılmışsa, o kişinin aşırı zayıf ve kuru bir bedene sahip olduğu düşünülür. Çünkü: Kangal bir bitki adıdır. "Güz kangalı" ise, bu bitkinin kurumaya yüz tutmuş halidir ki, dokunulduğunda kırılır. Dolayısıyla "Güz kangalı" hemen akla "kuru, zayıf bir kişiyi" getirir. İlbeyli Yöresinde, günlük konuşmalarda sıkça kullanılan, ancak tarafımızca fazla sayıda tespit edilememiş olan yakıştırmalardan bazı örnekler alfabetik sırayla aşağıda sunulmuştur.

Ağarmış goyun çehreli: Azgın yüzlü.

Ağarmış goyun gözlü: Azgın yüzlü.

Ahdaracak (aktaracak): Aşırı zayıf.

Alkarısı: Aşırı derecede çirkin kadın.

Aş kemiği burunlu: İri burunlu.

Bir hoş: Anlaşılması zor bir ruhi yapıya sahip olan kişi. Kendisinden beklenilmeyen davranışlar sergileyen kişi.

Bostan Korkuluğu: Elinden iş gelmeyen, işe yaramayan.

Boyunduruk burgusu: Gereğinden fazla uzun.

Cerek: İnce uzun boylu, beceriksiz.

Cin Çalığı: Zayıf, çelimsiz.

Cin fikir: Kötü düşünceli, olayları yanlış yorumlayan kişi.

Cin ossuruğu: Zayıf, kötü, cılız.

Comaat Vahırdağı: Çok konuşan, geveze.

Coruh: Zayıf, cılız, gelişmemiş, çocuk veya kişi.

Çedene çalığı: Zayıf, çelimsiz.

Dayah: Beceriksiz, işi bilmeyen.

Dep dişir: Safça olan kişi.

Dili s..li: Kötü konuşan, konuşmalarıyla hır çıkararak.

Dilki: Kurnaz.

Dirgen bacahlı: Zayıf ve ince bacahlı.

Dişlek: Ön dişleri sürekli görünen kişi.

Dohsan Böcüğü: Çirkin.

Dohsancıl Kuşu: Evden dışarı çıkmayan erkek.

Ecit-mecit: Şeytan, kurnaz, uyanık.

Erkek Çebiş: Aşırı derecede yaramaz olan kız çocuğu.

Erkek Fatma: Erkeksi kız veya kadın.

Erkek Ördek: Kafasını arkaya iterek ve kasılarak yürüyen kişi.

Fıfır: Yerinde durmayan kişi.

Gacalah: Aşırı kısa.
Galıç gıçlı: Eğri ve çarpık bacaklı.
Gancih (kancık) yılan gözlü: Hain bakışlı.
Gavut çuvalı: Şişman ve fersiz erkek.
Gaz bidonu: Şişman, yuvarlak.
Gazih (kazık): Kısa.
Gece guşu: Geceleri çalışan, az uyuyan.
Gürk: Evde çok oturan erkek.
Güz cücüğü: Çok üşüyen kişi.
Güz gangalı: Zayıf, çelimsiz.
Herleci: Yemeyi çok seven, ancak çalışmayan
Hırlak: Hırıltılı konuşan..
Hızmih tahılı: Soyu şüpheli, piç.
Honkâsi: Çok uyuyan,tembel.
İmırsih: İçine kapanık, sır vermeyen.
Kemçik: Çelimsiz ve küçük yüzlü.
Kirli çihı: Cimri.
Kor kostü: Fesat ve zarar verici.
Kümük: Küçük, yassı ve ucu kalkık burunlu olan kişi.
Lekez: Cimri.
Mağara camızı: Güçlü kuvvetli.
Marsuvan eşeği: Güçlü,kuvvetli.
Mucmunuh: Çok yemek yiyen,obur.
O.suruh dölü: Babasının ihtiyarlık döneminde olan çocuğa söylenir.
Ocağı uzun: Kadına denir
Pan: Hareketsiz, uyuşuk, tembel..
Patlak: Gözleri dışarı fırlayacakmış gibi çıkık olan kişi.
Pur dilkisi: Sarışın, sarı.
Sehil Cırığı: Çok üşüyen insan için kullanılır.
Suğudu: İçten pazarlıklı, sinsî, çok fena kadın.
Şam şeytani: Yaramaz, kurnaz.
Şer kütüğü: Yaramaz.
Urus: Sarışın, sarı.
Yer yılanı: Ahlaksız, şer.

L. ŞAKA, HAYRET ve YALVARMA SÖZLERİ

Günlük konuşmalarda, şakalaşırken, bir olay karşısında hayret içerisinde kalırken ve birilerine yalvarırken sarf edilen sözlerdir. Bu sözlerden tespit ettiklerimizin sayıları fazla olmasa da, başlıkta belirtilen konuların örnekleri oldukları için, kaydedilmeleri uygun görülmüştür. İşte birkaç örnek:

1. Şaka Sözleri:

Allah ölmüyesin.
Allah tavuklarını kıra.
Ç.kün kalkmaya.
Deden öle (zaten ölmüştür)
Eben öle (zaten ölmüştür)

Keliği b.hlu.
Ocağın yana
Ölmüş kargalar gözünü oya.
Ömrü uzun olasıca.
Ömrün uzun ola.
Ömrün uzun, düğünün güzün ola.
Tavukların kırıla
Vay senin kaynananı kaynatana satıyım.
Yıkılmış duvar altında kalasın.

2. Hayret Belirten Sözler:

Babayın anayın aşını içiyim !
Deme Yavu !
Görüyon mu !
Görüyon mu başımıza geleni !
Görüyon mu lan !
Heş !
Keleh !
Neeh !
Şansa bak !
Tüh görüyon mu !
Vay babanın canına tükürüyüm !
Vayy !
Viy !
Yok Yavu !

3. Yalvarma Sözleri:

Allah aşkına.
Allah'ını peygamberini seversen.
Allah'ını seversen.
Ayağın altında ölüyüm.
B...nuzu yeyim.
Babayın haşını seveyim.
Canını seviyim.
Canını yeyim.
Çocuğuyun başını seversen.
Ç....ü yeyim.
D..ağını yeyim !
Ebeyin dedeyin canı için.
Elini ayağını öpüyüm.
Gadan alıyım !
Gözünü seviyim.
Gözünü yeyim !
Gulun kölen oluyum.
Gurban oluyum !
Ho günü.
Ho günüdür.
İtin köpeğin oluyum.
İtiniz oluyum !

Kölen oluyum.
Nolur kurbanın oluyum.
Önünde ölüyüm !
Önünsüre ölüyüm.
S...i yiyim !
Sevdiğiyin başı için.
Yapma böyle.

M. YANILTMACALAR / YANILTMAÇLAR

Yanıltmacalar, genellikle söylenmesinde zorluk çekilen kelimelerden oluşan kalıplaşmış sözlerdir. Yanıltmacayı bir kişi söyler, diğeri onu tekrar eder. Tekrar eden kişinin bazı kelimelere dilinin takılması veya söylenenleri tekrar edememesi, karşı tarafın büyük bir keyif içinde, katıla katıla gülmesine fırsat verir. Bu yönüyle yanıltmaca, bir eğlence vasıtasıdır ve bilhassa çocuklar tarafından sık sık kullanılır. Eğlence vasıtası olmasının yanı sıra, yanıltmaca bir çeşit konuşma antremanıdır. Kişinin konuşmasını kuvvetlendirir; diline canlılık katar.

İlbeyli yöresinde örnekleri çok sayıda olmasa da yanıltmaca halen sorulmakta ve bu gelenek çocuklar arasında yaşamaktadır. Sınırlı sayıda derleyebildiğimiz yanıltmacaların örneklerini artırmak amacıyla, konuyla ilgili yazılı kaynaklardan yararlanma yoluna da gittik. İşte bazı yanıltmaca örnekleri:

Aliş'nen Memiş
Mahkemeye gitmiş
Bilmem mahkemeleşmiş gelmişler
Bilmem mahkemeleşememiş gelmişler.

Al şu bıçağımı çahmahla
Çahmahlarsan çahmahla
Çahmahlamazsan çahmahlama.

Al şu takatukaları takatukacıya götür
Takatukacı takatukaları takatukalamazsa
Takatukacıdan takatukalattırmadan al, gel.

Aşşağıdan gelen sahar camız
Hood beyha !
Dümdüz bas daşa
Düz bas daşa.

Bir bacanın başında bir gıl, bir b.h, bir gah
Gılı dittim, b.hu yittim, gahı yuttum.

Bir berber bir berbere:
"Bire berber
Be berber
Be birader

Gel beraber
Bir berber dükkanı açalım."
Demiş.

Bir derede eşek eti
Bir derede şişek eti
Şişek etine vardım
Şişek eti yedim
Eşek etine vardım
Şişek eti yedim.

Bu tesbihi imamelemeli mi ?
İmamelememeli mi ?

Caminin önüne bir teneke bekmez gelmiş
Eller bekmezlendi de biz bekmezlenemedik.

Değirmene girdi köpek
Değirmende yedi kötek
Hem kepek yedi köpek
Hem kötek yedi köpek.

Fadik Bibim bir ilağen bazlama bişirmiş
Onlar bazlamalandı da biz bazlamalanamadık

İndim guyu dibine
Silindim, sübrüldüm,
Silkindim çıhdım.

Kahkiklinin kesmüğüne keklik dadanmış
Kahkikli de kesmükdeki kecliğe dadanmış.
Kahkiklinin kesmüğüne keklik dadanmasaymış
Kahkikli de kesmükteki kecliğe dadanmazmış.

Karşıdaki tarlaya iki kile kekrem ekdim
İki kör kipri dadandı
Biri dişi sırtı bitli kürkü bitli kör kipri
Biri erkek sırtı bitli kürkü bitli kör kipri
Dişi sırtı bitli kürkü bitli kör kipriyi koğdum
Erkek sırtı bitli kürkü bitli kör kipri geldi
Erkek sırtı bitli kürkü bitli kör kipriyi koğdum
Dişi sırtı bitli kürkü bitli kör kipri geldi.

Oğlak guyruğunu dingildeştirdi.

Oğlak guyruğunu giğırtmaçlandırmış.

Pazara ala danalar gelmiş
Eller ala danalandı da

Biz ala danalanamadık

Şemsi Paşa Pasajında eli büzüşesiceler.

Şo gelin şo eleği şo duvara ne güzel asış asmış.

Şu gızın düz basışına bah.

Şu duvarı badanalamalı mı ?
Yoksa badanalamamalı mı ?

Şu kız şu eleği şu duvara ne güzel asış asmış.

Şu köşe yaz köşesi
Şu köşe kış köşesi
Ortada su şişesi.

Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı yesek ?
Sarımsaklamasak da mı yesek ?

Yük üstünde bir sahan acımih
Bilmem anamın acımığı
Bilmem bacımın acımığı
Şıp anamın annına
Şıp bacımın annına.

N. İDDİA SÖZLERİ

İddia sözleri, bir işin kesinlikle olamayacağını karşı tarafa anlatmak için söylenen sözlerdir. Sayıları çok olmasa da aşağıdaki birkaç söz bu konunun örnekleridir:

Bıyıklarımı keserim !: *Bu kızı o oğlana verirlerse bıyıklarımı keserim !.*
Eşşek olur zırlarım !: *Eğer o borcunu verirse eşek olur zırlarım !*
Kellemi keserim !: *Bu çocuk okursa ben kellemi keserim.*
Yüzüme Tükürün !: *Bu iş olursa yüzüme tükürün !*

VI. DAYANIŞMA YARDIMLAŞMA KURUMLARI

A. DİNİ KURULUŞLAR-TARİKATLER

İlbeyli yöresinde, kitleleri etkilemiş şekliyle tarikatların varlığından bahsetmek mümkün değildir. Ancak, kişisel olarak çok az sayıda bazı şahısların bazı tarikatlara katılarak hizmet ettikleri bilinmektedir. Bu kişilerin girdikleri tarikatlar arasında, *Nakşibendi*, *Kadiri* ve *Halveti* tarikatları yer almaktadır. Tarikata giren kişilerin hemen hemen hepsi köyden şehire göçmüş ve şehirlerde yaşayan kimselerden olmaktadır. Araştırıp

sorduğumuz ve kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre, günümüz İlbeyli köylerinde birkaç köyün dışında tarikat faaliyeti bulunmamaktadır.

Geçmişte ise bazı köylerde bazı tarikatların faaliyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Eski bir belgede, Kabasakal köyünde bir zaviyenin varlığından bahsedilmektedir.³⁶ Karalı köyünde Nakşibendi Tarikatının bir süre faaliyette bulunduğu ise rivayet edilmektedir. Yine, Savcun ve civarı köylerde Mevlevilerin, Çallı ve etrafındaki köylerde ise Kadirilerin faaliyette bulundukları nakledilmektedir. Eskiden İlbeyli yöresinde faaliyette bulunmuş olan tarikatları tespit edebildiğimiz kadarıyla şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Halvetî Tarikatı:

Günümüzde de bu tarikata mensup bazı kişiler bulunmaktadır. Halveti Tarikatına mensup olanlar "rabıta kurmak" için şu sözleri sarfederler: "*Bismillâhı destur. Rabıtayı şerife niyet. Yeşil sarıklıyım. Kırmızı çehreliyim. Beyaz top sakallıyım. Yeşil abdestliyim. Ben ben değilim ben bir mürşidim. Hiç kimse yok, ben de yokum. Ancak Cenabı Allah var.*"³⁷

2. Nakşibendî Tarikatı:

Karalı, Güney, Çongar köyleri başta olmak üzere eskiden bir çok İlbeyli köyünde bu tarikata bağlı olan insanların bulunduğu rivayet edilmektedir. Bilhassa **İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak** hazretlerinin sağlığında ona bağlı bir çok kişiler mevcuttu. Günümüzde ise bu tarikata mensup yine bazı kimseler bulunmakta ve tarikatın etkinliklerine katılmaktadırlar.

3. Mevlevî Tarikatı:

Eski yıllarda bazı Mevlevilerin İlbeyli köylerinden vergi topladıkları nakledilmektedir. Özellikle Savcun köyünde bir grup Mevlevi'nin bulunduğu anlatılmaktadır. Ancak günümüzde bu tarikata mensup kişilerin bulunup bulunmadığı hakkında sıhhalî bilgi alınamamıştır.

4. Kadirî Tarikatı:

Çallı, Hayırbey, Herekli, Damlacık ve Kahyalı köylerinde eskiden Kadirî Tarikatına mensup dervişlerin gezdikleri anlatılmaktadır. Ancak, bu tarikatın bu köylerde bağlıları var mıydı ? Bu sorunun cevabını net olarak vermek mümkün değildir. Günümüzde ise, bu tarikata mensup bazı kişiler bulunmaktadır.

B. İMECE

İmece öncelikle, bir çok kişinin bir araya gelerek, yardıma muhtaç bir kimsenin işlerini yapması olayıdır. Bu yönüyle imece karşılıksız yapılan yardımdır. Genelde ise, bir çok kişinin bir araya gelerek, yol, su kanalı, cami, okul yapımı, gibi toplumun ortak işlerini görmeleri yada sırasıyla birbirlerinin işlerini yapmalarıdır. Böylelikle zamandan ve işten kazanıldığı gibi, birlik ve beraberlik içinde olmanın da zevkine varılır. Bu olay toplumun yardımlaşma-

³⁶ B.O.A. CEVDET, Marif, 323.

³⁷ Kaynak Kişi: Osman Taş, Koyuncu 1928, okuryazar, Derleme Tarihi: 04.07.1997.

dayanışma ve kardeşlik duygularını sağlamlaştırır. Bu yönüyle de imece karşılıklı yardımlaşmadır.

İlbeyli yöresinde, hem karşılıksız olarak çalışılan imece, hem de karşılıklı yardımlaşma şeklinde gerçekleşen imece çeşitleri görülür. Ancak, yaygın olanı karşılıksız çalışma şeklinde görülen imecedir. Bu gelenekte karşılıksız çalışan kişilerden her birine, "İrgat", "İmeci" yada "Ümeci" adı verilir.

Ne yazık ki, kültür erozyonu ve modern tarım aletlerinin yaygın olarak kullanılmaya başlanması sonucunda bu güzel gelenek eski önemini yitirmiş ve kaybolmanın eşiğine gelmiştir. Ancak, tamamen ortadan kalkmayan ve bir takım unsurları yaşayan, İlbeyli yöresi imece geleneğini şu üç ana başlık altında açıklamayı uygun bulduk:

1. Yardıma Muhtaç Kişiler İçin Uygulanan Karşılıksız İmece:

Tarla Sürümünde İmece

Herk zamanı bir kişinin, kendisinin hastalanması, çocuklarının askerde olması yada öküz at gibi koşu hayvanlarından birinin ölmesi gibi önemli sebeplerden dolayı, tarlalarının sürüm zamanı geçiyorsa, köylü toplanarak onun hergini eder (1, 2, 4, 8, 9, 12, 16), yani tarlalarını sürer.

Biçilecek Ekin İçin İmece

Bir kişinin tarlada ekini biçilmemiş olarak bekliyorsa, köylü bir araya gelerek o kişinin ekini biçer (3, 5, 6, 7, 10, 11). Böylece ekini tarlada kuruyan kişi, bu kaygıdan kurtulmuş olur. Bu kişi istediği takdirde, kendisine yardım eden kişilere azık gönderir veya akşam yemeği verir. Ancak, durumu uygun değilse, yemek vermek zorunda değildir (3, 5, 6, 7, 10, 11).

Biçilip Tarlada Kalmış Ekin İçin İmece

Çocukları askerde veya gurbette olup da ekini tarlada kalan yada hasta olan bir kişiye yardımcı olmak amacıyla köylü bir araya gelir. Ekin getirilecek mevkiler paylaşılır. Katılan kişiler, ertesi gün sabah namazından sonra atını veya öküzünü koşarak yola çıkarlar. Tarlaya ulaşan herkes ekini yükleyerek harmana getirir. Bu iş yardım edilen kişinin tarlada ekini kalmayınca kadar sürer. Genellikle bir iki dönümde iş sona erer. Bazı kişiler bir gün önceden tarlaya gider, o gece orada yattıktan sonra ortalık aydınlanır aydınlanmaz ekini kağnyaya yükleyerek yola çıkar ve kuşluk vakti ekini harmana indirir. Kendisine yardım edilen kişi, eğer durumu uygunsa, imeceye katılan kişilere bir öğün yemek verir. Durumu uygun değilse, yani fakirse, onun yemek hazırlamasına müsaade edilmez (2, 4, 6, 8, 9, 12,13).

Harmanda Kalan Ekin İçin İmece

Eğer yardım edilecek kişinin ekini harmanda bekliyorsa, köylü bir araya gelerek, sapı harmana saçar ve dövenleri koşarak kısa zamanda kişinin harmandan kalkmasını sağlarlar (2, 4, 6, 8, 9, 12,13)..

Yıkılan ve Yanan Evlerin Yapımında İmece

Bir kişinin evi yanar veya yıkılırsa, köylü bir araya gelerek kısa sürede onun evini yeniden yapar veya tamir eder (2, 4, 6, 8, 9, 12,13)..

Kilim Dokumada İmece

Kadınlar arasında uygulanan bir imece çeşididir. Hastalık ve benzeri sebeplerle kilimi yarım kalan kadının komşuları toplanarak ona yardıma giderler. Nöbetleşe çalışarak kısa zamanda o kadının kilimini tamamlarlar (11, 14, 15).

2. Yardımlaşma-Dayanışma Amaçlı İmece: Ekin Biçmek İçin İmece

Birkaç aile bir araya gelerek, kimin ekini erken yeterse (olgunlaşırsa) ondan başlamak suretiyle birbirlerinin ekinlerini sırasıyla biçerler. Bu şekildeki imeceye eli iş tutan bütün aile fertleri katılır. Kimi ekin biçer, kimi ekin toplar, kimi tırmık çeker, kimi yığın yapar, kimi su taşır, kısaca, herkes bu şekilde elinden geldiği kadar çalışır. Böylelikle işler daha eğlenceli hale gelir ve kısa zamanda tamamlanır. İmece süresince, kimin işinde çalışılıyorsa, öğle ve akşam yemeklerini o ev verir (2, 4, 6, 8, 9, 12,13).

Mercimek Yolmak ve Arpa Kavramakta İmece

Mercimek yolmak ve arpa kavramak, çok uzun süren bir iştir. Çok kişinin çalışması gerekir. Bu işi her ev kendisi yapmaya kalkışırsa iş uzun sürer ve sıkıcı olur. Bundan dolayı bazı aileler bir araya gelerek, sırasıyla birbirlerinin yeten mercimeklerini ve arpalarını kavrarlar (yolarlar). Bu şekildeki imecede daha çok kadınlar çalışır (2, 4, 6, 8, 9, 12,13). Yakıcı güneşin altında, "kalıç" adı verilen orakla arpa veya mercimeği yqlmak ve hep aynı hareketi yapmak kolay bir iş değildir. Anadolu kadını, Bu işe de kendince bir çare bulmuştur. Biraz sonra tarladan türkü sesleri yükselmeye başlar.

"Bülbülü suladım altın tasınan³⁸
Ben seni sevmiştim ne havasınan³⁹
Günümü geçirdim kara yasınan⁴⁰
Ayrılah mı gavuşah mı sevdiğim⁴¹
Allanah mı savuşah mı nazlı yar⁴²

Keten gömlek giymiş yanda bu yanda
Oğlan muhabbetin candadır canda

³⁸ tas ile.

³⁹ heves ile.

⁴⁰ yas ile

⁴¹ Ayrılalım mı kavuşalım mı sevdiğim ?

⁴² Allanalım mı savuşalım mı nazlı yâr ?

Eğdirme gaşını yihma yüzünü
Dahi cahil gönlüm sendedir sende

Bağlantı

Keten gömlek geyme dedim geymişsin
Yakasını oyma dedim oymuşsun
El sözüne uyma dedim uymuşsun

Bağlantı (17)"

"Değirmen burnu çiçek-Kız Gülüzar Gülüzar
Bu çiçek biçilecek-Kız Gülüzar Gülüzar
Anne haberin olsun-Kız Gülüzar Gülüzar
Şerbetim içilecek-Kız Gülüzar Gülüzar (14)"

Yaylalıktan aşiralım yolunu

Baş terziye biçtirelim donunu
Annenden babandan kimsen yok ise
Uğrun uğrun ben çekeyim gamını
Kız ben sana ne demişim demişim.
Ağzın şeker bal dudağın yemişim.

Yayla yolu derler bükülür gider
Top zülûf gerdana dökülür gider
Bir yiğidin yarı güzel olursa
Ömrü arkasına sökölür gider
Bağlantı (14)".

Su bağladım soğana
Gönlüm düştü oğlana
Oğlan almam diyormuş
Kör bıçaknan⁴³ doğrana

Darilli hop darilli
Oyna kuzum darilli

Kahveyi pişir dursun
Koy fincana durulsun
Yarime baba diyen
Kurşununan⁴⁴ vurulsun

Darilli hop darilli
Oyna kuzum darilli (14)

43 bıçak ile

44 kurşun ile

Sesi güzel olan gelinler kızlar bu fırsattan yararlanarak seslerini duyurur, diğerlerinden üstün olduklarını ispatlamaya çalışırlar. İlerleyen saatlerde karşılıklı mani atışmaları başlar ve iş bir eğlenceye dönüşür.

Köylü Kızı:

"Baca baca gezerim
Çıki buldum çözerim
Senin gibi kızları
Ökçeminen ezerim

Köylü Kızı:

Mani söylerim elli
Söylersem yeri belli
Senin de mi dilin var

Kunlamış tazı belli" (14).

Yiyerek, içerek, gülüşerek, eğlenerek işler tamamlanır ve birlik beraberlik duyguları bir kez daha sağlamlaştırılmış olur.

Ekini Harmana Taşımak İçin İmece

İmece ile ekin biçildikten sonra, sıra tarlada bekleyen ekini harmana taşımaya gelir. Bu işe yörede, "sap çekme"- "sap getirme" adı verilir. Bir gün önceden kimin ekininin taşınacağı ve hangi tarlalara gidileceği belirlenir. "Şafakla birlikte, imeceye katılanlar kağnisını at arabasını varsa traktörünü koşarak ekin getirilecek tarlaya doğru yola çıkarlar. Tarladan ekini yükleyerek harmana getirip yığarlar. Bu iş sıradaki kişinin tüm ekini tarladan harmana taşınuncaya kadar devam eder. Daha sonra sırasıyla imeceye katılan diğer kişilerin ekir.leri tarladan harmana taşınır" (2, 4, 6, 8, 9, 12,13).

Harmanda İmece

Eskiden harman işleri daha çok zaman alırdı. Ekinin harmana saçılması, dövenle sürülmesi, sürülen kısmın sık sık aktarılması ve toplanması aylarca sürerdi. Bu yüzden daha fazla kişi, koşum hayvanı ve dövene ihtiyaç duyulurdu. Bu işlerin kalabalıkla eğlenceli bir şekilde yapılması ve çabucak bitirilmesi için bazı aileler bir araya gelerek birbirlerinin harman işlerini imece yoluyla görürlerdi. Günümüzde ziraat makine ve aletlerinin modernleşmesiyle birlikte, artık harman işi birkaç gün içerisinde bitirmektedir. Dolayısıyla harmanda imece geleneği de tarihe karışmıştır.

Tarla Sürmekte İmece

Tarım makinelerinin yaygın olmadığı zamanlarda, birkaç aile bir araya gelerek, sırasıyla birbirlerinin tarlalarını sürerlerdi. Günümüzde traktörlerin sayısı oldukça arttığı için, artık bu gelenek uygulanmamaktadır.

Un çuvalı kaldırmada İmece

Eskiden, değirmenden alınan un, büyük un çuvalına doldurulur, çuval da bir kağıya yüklenerek evin önüne getirilirdi. Hemen hemen ağırlığı

bir tonun üzerinde olan bu çuvalı kağından indirerek evdeki yerine taşımak için komşuların yardımına ihtiyaç duyulurdu. Değirmenden gelen kişiyi görenler hemen onun yardımına koşarak, o'un çuvalını topluca kağından indirir ve evdeki yerine yerleştirirlerdi. Bu gelenek de artık ortadan kalkmıştır (2, 4, 6, 8, 9, 12,13).

Hezan Kaldırmakta İmece

Yapının önemli kirişlerinden olan ve çatının tüm yükünü taşıyan hezanlar genellikle çok kalın ağaçlardan seçilirler. Hezan kaldırmaya üç beş kişinin gücü yetmez. Bu yüzden küçük bir kalabalığa ihtiyaç duyulur. Yapı yapan kişi hezan atma safhasına gelince, köylü toplanarak o kişiye yardıma giderler. Birlik ve beraberlik içerisinde hezanlar yerine atıldıktan sonra, ev sahibi kendisine yardım eden kişilere bir öğün yemek yedirir. Bu yemeği vermekte bir zorunluluk yoktur. Kişi, bir teşekkür ifadesi olarak bu yemeği verir. Eğer durumu uygun değilse yemeği vermeyebilir.

Topraklama İşleminde imece

Bir yapının duvarları örülüp, hezan ve içleri atıldıktan sonra, üzeri önce çamur, daha sonra da toprakla örtülür. Yapılara çok miktarda çamur ve toprak atıldığından bu işte diğer komşuların yardımına ihtiyaç duyulur. Köylü toplanarak yapısına çamur veya toprak atacak kişiye yardıma giderler. Küreğiyle gelen herkes hemen işe koyulur ve elden ele aktarılan çamur veya toprak kısa zamanda bacaya atılarak yapı tamamlanılır. İşin bitiminde ev sahibi kendisine yardım edenlere bir öğün yemek verir. "Çamur bir kürek boyu, ziyafet koyu." Deyimiyle çamurun bir dik duran bir küreğin demir kısmının yükseklğinde, ziyafetin de bol olması gerektiği vurgulanır. Ancak, bu deyim işin şakasıdır. Yine bu yemeği vermekte de bir zorunluluk yoktur. Kişi, bir teşekkür ifadesi olarak bu yemeği verir. "Genellikle bir koyun veya kısır keserek çalışanlara et yemeği ikram eder (2, 4, 6, 8, 9, 12,13)".

Bulgur Çekmede İmece

Eskiden bulgur, evlerde "Bulgur taşı" adı verilen aletle çekilirdi. Bir taşı birkaç kişi çevirdiğinden mutlaka bulgur çekmek için diğer komşuların yardımına ihtiyaç duyulurdu. Bulgur çektirecek kişi davetçi gezdirir ve komşuları bulgur çekmeye davet eder. Bulguru kadınlar çekecekse, bir kadın davetçi, erkekler çekecekse bir erkek davetçi gezer. Akşam o evde toplanan kişiler maniler eşliğinde bulgur taşlarını çevirerek gerekirse sabaha kadar çalışır ve bulguru bitirirler. Ev sahibi kendisine yardım eden kişilere çerez üzüm gibi yiyeceklerin yanı sıra yemek de verir. Bulgurun bitimine doğru, "ölücelik" adı verilen bahşiş istenir. Ev sahibi genellikle üzüm, çerez gibi yiyeceklerden oluşan ölüceliği çalışanlara verir. Vermediği takdirde "ölücelik" şu şekillerdeki manilerle istenir:

Ölücelik İsteme Manisi

"Kapımızın önü erik.
Tavuklar çıkardır ferik.
Üzümün çerez yerik.
Hanı bize ölücelik.

Sivas'tan aldım hezanı
Gelir uzanı uzanı
Bize ölücelik verecek
Ağamın kekil düzeni (14)".

Ölücelik Vermeyen Ev Sahibine Söylenen Mani

"Taş dönmüyor dönmüyor
Ağam attan inmiyor
Ağamın kirli karısı
Ölücelik vermiyor.

Daş dönmüyor dönmüyor.
Bulgur daşdan enmiyor.
Ağamın kirli garısı.
Daş bahası vermiyor.

Sivas'tan aldım nacağı
Kırarım kabı kacağı
Bize ölücelik vermiyor

Ağamın çavdar bacağı (14)"

"Ölücelik" yendikten sonra, sırasıyla diğer evlerin bulgurları davet edilen günlerde çekilir. Günümüzde modern değirmenlerin yaygınlaşmasıyla, bulgur taşları da, bulgur çekme geleneği de maalesef tarihe karışmıştır.

Yün Yıkamada İmece

Kadınlar arasında yaygın olan bir imece şeklidir. "Yünü çok olan evlerin kadınları bir araya gelerek, sırasıyla birbirlerinin yünlerini yıkarlar . Yünü yıkanan ev, çalışanlara öğle ve akşam yemeği verir (14)".

Yün Taramada İmece

Kadınlar arasında yapılan bir imece çeşididir. "Yün taratacak kadın, komşulara bir davetçi çıkararak onları yün taramaya buyur eder (14)". Yün tarağıyla birlikte yardım edilecek eve gelen kadınlar, hep birlikte bu evin yününü tarayarak bitirirler. Daha sonra sırasıyla diğer evlerin yünleri taranır.

Yün eğirmede İmece

Kadınlar arasında gerçekleşen imece çeşididir. Yün eğirtecek kadın bir davetçi çıkararak komşu kadın ve kızlarını yün eğirmeye davet eder. Daveti alan kadınlar iğ yada kirmenleriyle birlikte grup grup gelerek hep birlikte ev sahibinin yünlerini eğirip bitirirler. Ev sahibi yün eğirenlere bir öğün yemek verir. Ayrıca, dut, üzüm, çerez gibi yiyecekler ikram eder. Daha sonra gelen davetlere uyularak, sırasıyla diğer evlerin de yünleri eğilerek bitirilir (6, 8, 9, 12, 14.).

Ekmek Pişirmede İmece

Kadınlar arasında gerçekleşen imecedir. Beş altı kadın bir araya gelerek sırasıyla birbirlerinin ekmeklerini pişirirler. Bu imece genellikle yufka ekmeği yapımında gerçekleşir. Kadınların bir kısmı hamur yoğurur, bir kısmı

yufka açar, bir kısmı da saçta pişirme işiyle meşgul olur. Bu şekilde bir eve bir iki ay kadar yetecek olan yufka ekmeği hazırlanır (6, 8, 9, 12, 14,).

Süt Verişme (Süt Ortaklığı)

Sivas il merkezinde "Hab" olarak bilinen "Süt Verişme" (Süt ortaklığı), en az iki, en fazla altı evin bir araya gelerek sütlerini belli bir süre aralarından birisine vermek ve bunu nöbetleşe sürdürmek suretiyle, gerçekleştirilen bir gelenektir. Süt Verişme, Yaz Çoban Ayında (14 Mayıs) başlar, gündönümünden 1 ay sonra, yani Temmuz ayının 21'den sonra sona erer. Süt sırasının bir evde olmasına "Sütlük" adı verilir. Evin hanımı süt alma sırasının kendisine geldiğinde, "Sütlük bana geldi." Der. Şimdi Süt Verişmenin altı aile arasında nasıl yapıldığını sırasıyla açıklayalım:

Önce "Sütlük Başı" tespit edilir. Sütlük başı, sütü ilk olarak alacak ev demektir. Sütlük başı genellikle, sütü en fazla olan evden seçilir. Diğerleri sütünün fazlalığına göre sıraya girer. En son sıra sütü en az olan eve verilir. Bu şekilde süt alma sırası belirlenmiş olur (14).

İlk gün beş helke (bakır kova) süt gelir. Eğer helkelerin ağızları eksik olursa, ev sahibinden bir tas süt alarak eksikliği giderirler. Eksiği tamamlamak için alınan süte "Kusur" adı verilir (14).

Ertesi gün yine beş helke süt gelir. Önce kusuru verirler, daha sonra helkelerindeki sütü ev sahibinin oklavasıyla gezlerler (işaretlerler). Bu şekilde ev sahibi kadın kimden ne kadar süt aldığını belirler (14).

Sütler bu şekilde, beş gün bu eve verilir (14).

Daha sonra Sütlük kararlaştırılan diğer eve geçer. Herkes sütünü bu kez bu ikinci eve vermeye başlar (14).

Bu şekilde sırasıyla kalan diğer evlere süt verilir (14).

Sütlük ikinci kez Sütlük Başına geçer ve bu olaya "2. Dönüm" adı verilir. Yukarıda açıklandığı şekilde bu eve ikinci kez süt verilmeye başlanılır. Süt doğal olarak gittikçe azaldığından, ilk dönümdeki alınıp verilen miktar 2. Dönümde bir helke düşürülerek verilir.

Bu şekilde Süt verişme sürüp giderken, bir eve genellikle 2 kez, nadiren de 3 kez süt alma sırası gelir.

Süt Verişme ev hanımları açısından oldukça önemli bir gelenektir. Hem güzel bir yardımlaşmadır, hem de ekonomik yönü bulunmaktadır. Süt Verişmenin faydalarını şöyle sıralayabiliriz: Evin Hanımı her gün sütle uğraşmaktan kurtulur. Götürüp sütünü sırası gelen eve verir ve kendisi bu süre içerisinde başka işlerini yapar. Sıra kendisine geldiğinde, miktarı daha fazla olan sütle uğraşır. Bu durumda yakacaktan tasarruf eder, bir çırpıda peynirini yağını alır.

Süt Verişmede sütlerin teslim vakti şöyle olur: İneğin sütü sığır gittikten biraz sonra, yani kuşluk vaktinde, koyunun sütü ise ikindi vaktinde, sütlük olan eve götürülüp verilir.

İnanışa göre: "Süt verişmek, aslında günahmış. Bir damla fazla veya eksik vermek insanı hakta bırakmış (14)". Bu yüzden, süt verişme sonunda kadınlar sıkı sıkıya helalleşirler ve bu geleneğin uygulanmasında kolay kolay hile olmaz.

Köyün Ortak İşlerini Yapmak İçin Uygulanan İmece

Yol yapımı, ark açma, su getirme, köprü yapımı, okul-cami-çeşme yapımı gibi köyün bir çok ortak işleri için, köylü bir araya gelerek iş paylaşımı yapılır. Her ev veya her kişi, üzerine düşen görevi belirtilen süre içerisinde yaparak, ortak iş tamamlanır. Bu tip imecede çalışamayacak durumda olan kişiler, ya yerlerine adam bulurlar yada yapılacak işi para karşılığında başkalarına yaptırırlar. Bu gelenek sayesinde bir çok eser kısa zamanda tamamlanır ve devlete yük olmadan birçok hizmetler gerçekleşir.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Ahmet Sırıklı, Gazibey 1933, İlkokul. Gör.t.: 04.03.1995.
2. Âşık İsmeti (Abdülkadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.
3. Gazi Ülker, Güney 1930, İlkokul mezunu. Gör.t.: 01.04.2001
4. Hacı Demir, Sarıdemir 1929, oy., sınıklı. Gör.t.: 07.07.1996.
5. Hacı YERLİ, Karalar 1334 (1918), oyd. Gör.t.: 21.07.1986
6. Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 23.08.1995
7. İsmail Soysal, Güney 1931, oy. Gör.t.: 01.04.2001.
8. Kâzım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), oy. Gör.t.: 03.03.1994
9. Mustafa YAZICI, Çallı 1332 (m. 1916), oyd. Gör.t.: 30.05.1994.
10. Mustafa YILDIRIM, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
11. Osman TAŞ, Keçili 1928, oy. Gör.t.: 02.07. 1997.
12. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul. Gör.t.: 06.08.1996.
13. Rüştü YILDIRIM, Bedirli 1930, ilkokul. Gör.t.: 04.05.1995.
14. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 23.08.1995.
15. Yusuf YILDIRIM, Haydarlı 1320 (1914), oy. Gör.t.: 18.09.1986
16. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.
17. Nuri DARICI, Güney 1341, oyd. Gör.t.: 14.01.1990

C. KOMŞULUK MİSAFİRPERVERLİK

İlbeyli yöresinde komşuluk hukukuna çok önem verilir. Her aile reisi, komşusunun malını canını ve namusunu kendi malı, canı ve namusu gibi bilir; kollar, gözetir. Elbette ki bu olayda kökleşmiş geleneklerin büyük etkisi vardır. Bir kişinin başına bir felaket geldiğinde yada hastalık ölüm gibi kötü olaylarla karşılaştığında, onunla küs olanlar dahi hemen onun yanına koşarlar. Yangın, sel gibi doğal felaketlerle karşılaştığında, bütün köylü hemen onun yardımına koşar. Birbirleriyle kavgalı nızalı olan insanların bile bu çeşit olaylarda, inanılmaz gayretler göstermeleri, kişisel meselelerini ikinci plana almaları kayda değer üstün bir davranıştır. Komşuluk sadece kötü günlerde değil, iyi günlerde de belli olmaktadır. Bu yüzden komşu komşunun düğün, nişan, sünnet gibi mutlu günlerine koşar ve onun sevincini paylaştıklarını belirtirler.

Komşu olmak kişilere büyük sorumluluklar yüklemiştir. Bu olayın bilincinde olan halkımız, bu yüzden büyük bir dayanışma içindedir. Kadınlar,

pişirdikleri yemeklerden birbirlerine gönderirler. Toplanan bostan ve bahçe ürünlerinden komşulara dağıtılarak, "komşu hakkı" verilmiş olur. Komşuluk hukuku sosyal olaylarda da etkisini gösterir. Kavga eden çocuklar azarlanır ve "kapı bir komşuyuz" denilerek, kavganın yeni kavgalar doğurması engellenir. Hastalar ziyaret edilir yaşlıların hatırı sorulur. Komşunun misafiri geldiğinde mutlaka ziyaret edilir ve eve çağırılır. Evlenecek oğlu-kızı eve çağırılır; askere gidecek gençler davet edilir ve cebine harçlığı konulur. Kısacası bütün iyi ve kötü günlerinde komşu komşunun yanında olur.

Misafirperverlik ise, halen etkisini kaybetmemiş olan köklü bir gelenektir. Diğer Anadolu köylerinde olduğu gibi misafire "Tanrı Misafiri" gözüyle bakılır. Evin konuğudur, aileye uğur getirdiğine, bereketi artırdığına inanılır. Bu yüzden, aşağıda açıklanacağı gibi, misafire kusursuz bir şekilde hizmet sunulmaya çalışılır.

Komşuluk ve misafirperverlikle ilgili olarak çok sayıda konunun işlenmesi mümkünken, biz aşağıdaki konulara yer vermeyi ve konuyu fazla geniş tutmamayı uygun bulduk. Çünkü: Bu konu, kitabımızın muhtelif bölümlerinde, çeşitli gelenek ve göreneklerle birlikte işlenmiştir. Bu konuyla ilgili önemli gelenekleri şu şekilde sıralayarak açıklamamız mümkündür:

1. Damat Eve Çağırma:

Düğünde damat ve sağdıçı eve çağırarak bir komşuluk görevidir. Damat ve sağdıç, eve davet edilerek yemek verilir. Evden ayrılırken de ceplerine bahşişleri ayrıca konulur. Damadın eve gelmesi ve evden ayrılması mehter (davul-zurna) eşliğinde olur.

2. Kız Eve Çağırma:

Düğünü olacak kızı yemeğe çağırarak komşuluk görevidir. Kız kadın davetçi tarafından eve çağırılır. Eve çağırılan kıza mutlaka yemek verilir. Evden ayrılırken de bir hediye verilir yada cebine bir miktar para konulur.

3. Asker Eve Çağırma:

Askere gidecek genci eve çağırarak yine önemli komşuluk görevlerinden biridir. Genç eve davet edilir. Yemek ikram edildikten sonra cebine bir miktar harçlık konularak uğurlanır. Askere bir düğme de olsa bahşiş verilmesinin uğur getireceğine inanılır.

4. Misafiri Eve Çağırma Geleneği:

Uzaktan gelmiş bir misafir eğer üç günden fazla köyde kalacaksa, komşular tarafından eve çağırılır. Eve çağırma, misafirin bir gece bir evde ağırlanmasından ibaret bir gelenektir. Misafiri ilk önce ev sahibinin yakın akrabaları götürür. Davet, misafiri götürecek kişi tarafından ev sahibine: "... Ağa !, Bu akşam misafirinizle buyurun, benim davetlimsiniz." Denmek suretiyle gerçekleşir. Ev sahibi gelenek icabı bu daveti geri çevirmez. O akşam o evde yenilir içilir. Ev sahibi evine döner, misafir ise davetli olduğu evde yatar. Ertesi gün başka bir kişi aynı daveti tekrar ederek misafiri evine götürür. Misafirin köyde kaldığı sürece bu davetler sürer gider.

Bütün davet yerlerine, misafirin ilk olarak misafir geldiği ev sahibi de katılır. Konu komşu, uzaktan gelen misafirin bulunduğu odaya akşam yemeğinden sonra toplanır; çay kahve içilir ve sohbet edilir.

Misafir çağırma geleneği halen, yakın akrabalar arasında sürmektedir. Komşular arasında ise, bir öğün yemek vermek şeklinde devam etmektedir.

Komşuların daveti: "... Ağa, Misafirinle birlikte buyur kahvaltıyı bizde yap" yada "Öğle yemeğini bizde ye." Veyahut "Akşam yemeğini bizde ye." Şeklinde olur. Misafir, köyden ayrılacağı günün öncesinde, "Yarın İnşallah yola çıkacağım." Diyerek, artık davet kabul etmez ve son geceyi ilk misafir olduğu evde geçirir.

Misafir Eve Çağırma Geleneği, yardımlaşmanın, cömertliğin ve misafirperverliğin en güzel örneklerinden biri olarak halen İlbeyli köylerinin çoğunda devam etmektedir.

5. Hoca Eve Çağırma:

Ramazanda köy hocasını ağırlamak bir komşuluk görevidir. Bilhassa eskiden, köylerde kadrolu imam bulunmadığı için, Ramazan ayında ücretli hoca tutulurdu. Bu hocayı Ramazan boyunca, ağırlamak önemli bir komşuluk göreviydi. Köylü sırasıyla hocayı bir gün evinde misafir etmek suretiyle ağırlardı. Şimdi ise, köylerde kadrolu imamlar bulunmakta, imam da ailesiyle birlikte köyde yaşadığından ayrıca eve çağırmaya gerek kalmamıştır. Ancak yine imamlar yemeklere davet edilmekte, iftar sofralarında ağırlanmaktadırlar.

6. Ölü Evine Yemek Götürme:

Ölü evine yemek götürmek önemli komşuluk görevlerinden biridir. Acılı günlerinde komşusunu yalnız bırakmayan halkımız, günlerce hatta haftalarca ölü evine yemek taşıyarak, bu acılı günlerinde, en azından onların yemek kaygısından uzak kalmalarını sağlar. Ayrıca ölü evine yemek götürmenin çok sevaplı bir iş olduğuna inanılır. Karınca kararınca komşular tarafından hazırlanan bu yemeklerden hem ölüsü olan aile bireyleri hem de taziyeye gelen kişiler yerler. Bu gelenek Anadolu halkının yardımlaşmaya ve komşuluk hukukuna ne kadar bağlı olduğunun güzel bir ifadesidir.

7. Misafir Ağırlama:

İlbeyli Yöresinde misafire çok önem verilir ve hürmet gösterilir. Çünkü gelen kişi "Tanrı Misafiri"dir ve eve uğur bereket getirir. Hali vakti yerinde olan her evde, "Misafir Odası" adı verilen ayrı yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar misafirin rahat etmesini sağlamak için kalın minderler, halı yastıkları ile döşenmiştir. Aydınlanma ve ısınma mükemmeldir. İbrik, leğen, havlu, mangal ve sıcak su sürekli hazır haldedir. Yüklükte "Konak" adı verilen ve misafir için özel hazırlanmış kalın yataklar bulunur. Bu kalın yataklarla da yetinilmeyip gece misafirin altına iki kat döşek serilir. Misafirin, yıkanması için "cağlık" adı verilen özel yıkanma birimi de bulunur.

Misafire hizmet etmek ayrıcalıklı ve görgü gerektiren bir iştir. Misafir güler yüzle ve dışarda karşılanır. Eğer atla gelmişse, atın dizginlerinden tutularak rahat inmesi sağlanır. Misafirin gönlünün rahat etmesi için atı hemen ahıra alınır ve bol arpa verilir.

Hoş geldin edilerek, odanın baş köşesine oturtulur. Altına iki minder hatta döşek serilerek rahat etmesi sağlanır. Samimi olarak hal hatır sorulur. Hava soğuksa hemen misafir odasının sobası yakılır, sıcak bir içecek ikram edilir. Tüm ikramların sorulmadan yapılması makbuldür. Misafire Hiçbir zaman "Çay yaptırıyım mı ?", "Yemek hazırlattırıyım mı ?" diye sorulmaz. Evde mevcut olan içecek veya yemeklerden ikram edilir. Misafir az yer çok yer veya hiç yemez artık o onun isteğine kalmıştır. Misafire üç gün niçin geldiği sorulmaz. Üç güne kadar kendisi söylerse söyler, üç gün dolduktan sonra geliş amacı sorulabilir.

Misafire su ikram eden kişi, misafir suyu içip bitirene kadar mutlaka karşısında hazır bekler. Misafir boşalan su kabını uzattığında karşısında bekleyen kişi bu kabı saygıda kusur etmeyecek tarzda geri alır. Yemek esnasında, yemeklerin yağlı etli tarafları misafire ikram edilir. Etlerin, etli ve iri parçalarıyla, but-döş gibi kıymetli yerlerinin misafir tarafından yenmesi sağlanır. Ev sahibi misafirin daha çok yemesi için, yemeği küçük lokmalar halinde ve gayet yavaş olarak yer. Dudaklarını şapırdatmak, burundan ses çıkararak solumak gibi misafiri rahatsız edici davranışları yapmaz. Bir kap halinde gelen ve herkesin ortaklaşa yemesi gereken yemekler yenirken, herkesin önünde olan kısımdan yemesini, asla misafirin önündeki yemeğe uzanılmamasını sağlar. Yine, yemek yerken misafiri fazla konuşturmaz. Misafirin rahat yemek yemesi için, sofraya çocuk almaz.

Misafir elini yıkayacak veya abdest alacaksa, ev halkından birisi ibriği alarak mutlaka onun eline su döker. Bu sırada ibrikten su döken kişi mutlaka omzunda bir havluyu da hazır bulundurur. Misafir elini yıkar yıkamaz hemen havlu uzatılır. Giriş çıkışlarında misafirin kapısı ev halkından birileri tarafından açılır.

8. Oda Açma-Oda Yakma Ve Eski Köy Odaları

Eskiden köylülerimizin maddi durumu kötüydü. Kahve, şeker, çay gibi ikram vasıtaları her evde bulunmazdı. Hatta yakacak bile sınırlıydı. Bunun farkında olan bazı zengin kişiler bilhassa kış gecelerinde odalarını açık tutarlardı. Büyük bir ocaklık (şömine) yada soba yakılır, çaylar kahveler hazırlanır, sıcak ve huzur dolu bu odalarda geç saatlere kadar sohbetler sürüp giderdi. Canı sohbet isteyen bir kişi akşam karanlığı çökünce evinden dışarı çıkıp etrafa bakar: "... Ağa'nın odası yanıyor." Diyerek o tarafa yönelirdi. Böylece, maddi durumu yerinde olmayan kişiler, kışın soğuk günlerinde ve sıcak bir mekanda çay-kahve içme fırsatı bulur, sohbetten de geri kalmazdı. Köyün büyüklüğüne, orada yaşayan zengin kişilerin cömertliğine göre sayıları değişen bu odalar sadece kış mevsiminde değil, dört mevsim açık tutulurdu. Aynı zamanda hepsi bir eğitim yuvası olan bu odalarda, halk hikayeleri, cenkler, siretler okunur, dini sohbetler, aşıklar dinlenir; dünya ve ahret işleri konuşulurdu. Bu yüzden, Anadolu'da "Oda Açma" yada "Oda Yakma" adı verilen bu gelenek üzerinde durulması gereken önemli bir geleneğimizdir.

Her yerin bir kuralı olduğu gibi, bu odalara girip çıkmak, buralarda, oturmak kalkmak, konuşmak susmak da bazı kurallara bağlıydı. Bu kuralların başında odadaki oturma düzeni gelir. Kapıdan girildiğinde karşıda bulunan sedir yada makat büyüklerin ve misafirlerin oturacağı yerdir. Eğer oda "mum sekili" ise, mum sekisi adı verilen bölüm gençlerin, girişin karşısında bulunan alan ise büyüklerin oturacağı alandır. Normal odalarda, sedirin iki köşesi ise daha önemli kişilerin oturacağı iki yerdir. Buralara, imam, öğretmen, misafirlerin en kamili veya dışardan gelen mevkî makam sahibi kimseler oturur. Köşeye oturan kişi, oturması kalkması, konuşması ile köşenin hakkını vermelidir. Köşeye oturup da ulu orta konuşan kişi ayıplanır. Sedirden daha aşağıda kalan ve iki duvarın ortasına kadar gelen alan orta yaşlıların oturacakları yerdir. Karşılıklı iki duvarın ortasından giriş kapısının bulunduğu duvarın köşelerine kadar olan kısım ise gençlerin oturacakları alandır. Giriş kapısının sağından ve solundan ilk köşelere kadar olan alan ise çocukların yeridir. Bu düzene göre, orta yaşlılar sedire, gençler orta yaşlıların yerine,

çocuklar ise gençlerin yerine oturamazlar. Herkes yerini bilmek zorundadır. Yanlışlıkla bir çocuk biraz yukarı otursa, babası veya yakınları hemen onu "kalk oradan, geç aşağı !" gibi sözlerle ikaz ederek oradan kaldırırlar. Bu odalarda bir kişinin yerinden yukarı oturması ayrıca "görgüsüzlük" olarak yorumlanır.

Odadan içeri girenler mutlaka selam vererek girer, varsa misafirlere hoş geldin eder, yaşlıların ellerini öperler. Gelen kişiye, yaşına göre yer açılır, işaret edilen yere oturur. Gelen kişi yerine oturduktan sonra, büyükler ona: "merhaba" derler. O da "cemaate rahmet" der. Bu sefer büyüklerden birisi ona: "ceddine rahmet," der. Oda sahibi bu merhabalaşma faslından sonra: "Nasılsın ? İyi misin ?" diyerek gelen kişinin ayrıca hatırını sorar. Bu sefer o kişi: "İyiyim ellerinden öperim. Hatırını sival ederim" gibi sözlerle karşılık verir. Askerliğini yapmamış gençler, ev bark sahibi olmamış bekarlar ve çocuklar içeri girdiklerinde selam vermezler. Sadece emsallerinin bulunduğu yere otururlar. Selam vermemesinin anlamı, selamı esirgemek değil, büyüklere, henüz selam verecek yaşta olmadığını; selam verme olgunluğuna erişemediğini ve onlara saygı duyduğunu ima etmek içindir.

İçeriye yaşlı birisi girdiğinde, başta oda sahibi olmak üzere bütün cemaat ayağa kalkar. O, "Oturun rahatsız olmayın." dese de, o oturmadan kimse yerine oturmaz. O yerine oturduğunda herkes, ya yanına giderek elini öpmek yada uzaktan seslenmek suretiyle ona hoş geldin eder. Elini öpenlere: "Sağ olasın ! Berhudar ol ! El öpenlerin çok olsun !" der. Büyüklerin arasında oturma şekli de önemlidir. Mutlaka tek kalça üzerine ve dizler bükülerek oturulur. Büyüklerin karşısında ayakları uzatarak oturmak, cıvık hareketler yapmak hem ayıp, hem de görgüsüzlüktür. Odaya yeni büyüklerin gelmesi ve odanın dolması halinde küçükler yerlerinden kalkarak büyüklere yer verirler. Odanın aşırı dolması halinde, küçükler gittikçe kapıya doğru kayar ve büyüklere yer açmak için gerekirse dışarı çıkarlar. Ancak onların dışarı çıkmasına fırsat verilmez; cemaat bir iki sıra halinde yada daha fazla sıklaşılarak oturur.

Oda geleneğinde en önemli hususlardan birisi de, kişinin konuşmalarına dikkat etmek zorunda olmasıdır. Kendisine soru sorulmadan konuşmak, büyüklerin sözleri arasına girmek, sözlerini kesmek, büyük ayıptır. Kendisine söz verildiğinde ise kısa konuşması ve konuşmasında saygıda kusur etmemesi esastır. Konuşurken hanımının, çocuklarının adını anmaz. Hanımından bahsederken: "gelininiz, kızınız" gibi, çocuklarından bahsederken de: "köleniz, yeğeniniz, torununuz" gibi sözler kullanır. Yine, büyüklerle toplum huzurunda tartışmak ayıp sayılır. Kişi fikrini söyler ancak karşı taraf onu kabullenmiyorsa daha üzerine gitmez; susar. Yine, büyükler konuşurken küçüklerin kendi aralarında konuşmaması önemli bir kuraldır. Kısaca kişinin meclis içinde diline sahip olması, her yerde olduğu gibi İlbeyli yöresinde de önemli bir ahlâki davranıştır. Bu yüzden iyi bir insan tarif edilirken: "Meclis adamıdır, sözü sohbeti dinlenir, nerde konuşup nerde susacağını bilir, oturup kalkmasını bilir," gibi sözler kullanılır.

Odadan ayrılacak kişi ya oda sahibinden yada cemaatten müsaade almak zorundadır. Ayrılırken: "Müsaade ederseniz ben gideceğim," "bana müsaade," gibi sözler sarf eder. Ev sahibi: "Müsaade Allah'tan buyur," der. Kişi, "Allah rahatlık versin," diyerek odadan ayrılır. Müsaade almadan,

sessizce kalkıp gitmek ve cemaatin huzurundan bu şekilde ayrılmak büyük görgüsüzlüktür.

Oda açma geleneğinin kayda değer en önemli yönlerinden birisi de eğitime olan katkısıdır. Halkımızın bilgilenmesinde, milli kültürümüzün, korunması ve günümüze kadar ulaşmasında bu geleneğin büyük rolü olmuştur. Bu odalara gelen aşıklar gece yarısına kadar halk hikayeleri anlatmışlar; böylelikle çoğu hikayeler ve benzeri kültürel değerler, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiş ve kaybolmaktan kurtulmuştur. Bu odalarda okunan sîret, cenk kitapları, Ahmediye, Muhammediye, gibi kitaplar sayesinde halkımızın dini duyguları diri kalmıştır. Yaşlılar acı tecrübelerini, gaziler savaş anılarını bu odalarda gençlere anlatmışlar, böylelikle onların ufkunun genişlemesi sağlanmıştır. Bu yönüyle oda açma geleneği ve köy odalarındaki yaşantı çok daha derin olarak araştırılması gereken bir konudur. Kitabımızın "Aşıklık Geleneği", "Halk Hikâyeleri", "Evlenme" gibi bölümlerinde köy odalarındaki yaşantılardan bazı kesitler sunduğumuz için daha fazla yoruma girmek istemiyoruz.

Eski canlılığı kalmasa da, İlbeyli köylerinde oda açma geleneği halen sürdürülmekte ve bazı kimseler misafir odasını açık tutmaktadırlar. Ancak, köylünün maddi durumunun düzelmesi ve televizyonun yaygınlaşmasıyla, insanlar evlerine çekilmiş, odalardaki sohbetlerin eski neşesi kalmamıştır. Bu işi bir gelenek olarak sürdüren son kuşak da gittiği zaman, muhtemelen bu güzel geleneğimiz de tarihe karışacaktır. Günümüzde, bazı tarihi odaların düğün odası olarak kullanılmaları ve bu amaç doğrultusunda korunmaları ise, tek teselli kaynağımızdır.

D. ZEKAT ve HAYIR İŞLERİ

İlbeyli yöresinde hayır işlerine çok önem verilir. Uzun süre köylerimizde yoksulluk hakim olmasına rağmen hayır işleri hemen hemen hiç aksamamıştır. Bu hayırseverlik bilinci sayesinde ki, toplumun dul, yetim, düşkün ve fakirleri kollanmıştır. Yine bu inanç sayesinde çeşme, han, cami gibi bir çok hayır eserleri ortaya çıkmıştır. Bilhassa yol bel olmadığı, köylünün ve fakirlerin kaderleriyle baş başa kaldıkları uzun yoksulluk yıllarında fakir fukara köylünün yaptığı hayırlarla ayakta kalmıştır.

Günümüzde köylerin ekonomik durumunun biraz düzeldiği görülse de, halen ekonomik sıkıntı içinde olan ve sayıları yüzlü hatta binli rakamlarla ifade edilebilecek aileler mevcuttur. Bu yüzden başta "Zekat" olmak üzere bir çok hayır işleri etkili bir şekilde devam etmektedir. İlbeyli yöresinde, Anadolu'nun her hangi bir köşesinden farkı olmayan hayır işlerini şu başlıklar altında inceleyerek açıklamayı uygun bulduk:

1. Zekat:

Zekat genellikle maddi durumu zayıf olan kişilere verilir. Zekat verilecek kişilerin, dul, yetim, düşkün hasta ve gerçekten yardıma muhtaç kişiler olmalarına dikkat edilir. Bazı kişiler ise, zekatlarını köy camiine bağışlarlar. Son zamanlarda ise, zekatlarını bazı kurum ve vakıflara verenler de görülmektedir.

2. Kurban:

Kurban etinin en az üçte biri fakirlere ve kurban kesmeyen ailelere dağıtılır. "Pay" adı verilen ayrılmış etler bir sininin üzerine konularak yada her biri ayrı bir poşetin içerisine konularak planlanan ailelere dağıtılır. Kurban derisi ise ya camiye yada vakıf dernek gibi hayır kurumlarına bağışlanır.

3. Adak:

Adaklar bir tekke veya ocakta kesilirse adak kurbanının tamamı orada bırakılır. Adak sahipleri bu kurbanın etinden yemezler. Ancak tekke evi, bu kurbanın etini oraya gelen diğer ziyaretçi ve misafirlere ikram eder. Adak köyde kesilmişse ve koyun keçi gibi küçükbaş hayvansa onun eti sadece fakirlere dağıtılır. Eğer adak sahibi zenginse ve inek, boğa, gibi büyükbaş hayvan kesmişse onun etini zengin fakir ayırımı yapmaksızın tüm köylüye dağıtır.

4. Şükür Kurbanı:

Bir kişi çok önemli bir tehlikeden döndüğünde yada büyük bir kazadan küçük bir zararla kurtulduğunda "Kurbanlık iş olmuş." Denilerek hemen bir kurban kesilir. Bu kurban eğer küçükbaş hayvansa eti sadece fakirlere, büyükbaş hayvansa tüm köylüye dağıtılır.

5. Sadaka:

Sadaka ya kapıya gelen dilenciye doğrudan verilir yada köydeki bir fakire götürülür. "Döşürücü" yada "toplayıcı" adı verilen kişiler kapı kapı gezerek dilenirler. Bunlar genellikle komşu ilçe ve illerden gelirler. Evin durumuna göre hayır sahibi bunlara, un, bulgur, yağ, buğday, gibi yiyecek maddelerinin yanı sıra para da verir. Dilenciye boş göndermek iyi sayılmaz. Üç beş kuruş da olsa bir miktar para veya birkaç avuç yiyecek maddesi vermek en uygun yoldur. Ayrıca dilencinin "Hızır" olabileceğine dair bir inanış da bulunduğundan, dilenci kapıdan boş çevrilmez. Önemli bir tehlikeden dönen kişiye: "Aman bir sadaka ver !" denilir ve o kişi hemen bir fakir bularak sadaka verir. Yine kötü rüya gören bir kişinin ilk yaptığı iş bir fakire sadaka vermesidir.

6. Ekmek Verme-Hayır Yemeği-Can Yemeği:

Bazı zengin kişiler ölmüşlerinin canı için birkaç adet büyükbaş hayvan keserek yemek hazırlatır ve tüm köylüye bu yemekten ikram ederler. Genellikle Ramazan ayında uygulanan ve "ekmek verme" adıyla bilinen bu geleneğimiz halen yaşamaktadır. Bu yemeğin tüm ocaktan geçenlerin (sülalenin ölülerinin) canına değeceğine inanılır. Bazı hayır sahiplerinin Ramazan ayı dışında da can yemeği verdiği görülür. Bu gelenek bazen büyükbaş hayvan keserek etini tüm köylüye dağıtmak şeklinde de uygulanır.

7. Hayır Eserleri:

En büyük hayır eseri camiidir. Cami yapımı veya caminin ihtiyaçları için para harcamak en önemli hayırlardandır. Bu yüzden, zekat ve kurban derisi camiye bağışlanır. Kişi hayır kazanmak amacıyla, kavak, buğday, gibi ürünlerinden de camiye bağışta bulunur. Ayrıca nakit para yardımı yapar. Tüm caminin yapımını üstlenenler olduğu gibi, minare, minber, kürsü gibi bölümlerin yapımını üstlenen hayır sahipleri de görülür. Gücü cami yaptırmaya yetmeyen bazı hayır sahipleri ise, cami, Kuran Kursu ve İmam Evi yapımı için arsasını veya evini bağışlamaktadır. Camiden sonra ikinci derecede önemli olan hayır eseri çeşmedir. Su hayrının çok önemli bir hayır

olduğu bilindiğinden, çeşme yapımına çok önem verilir. Sadece köyün içerisine çeşme yapmakla yetinilmemiş, arazideki evcil ve yabani hayvanlarla, kurt kuş da düşünülmüştür. Bu gün İlbeyli yöresinin dağı taşı çok sayıda hayır sahibi tarafından yapılmış çeşmelerle süslüdür. Hanlı köyünde bulunan ve şimdi yıkılmış olan han da bir hayır sahibi tarafından yapılmış olup uzun süre yolculara ücretsiz konaklama hizmeti vermiştir. Günümüzde, seyrek de olsa, ilkokul, sağlık ocağı, sağlık evi, ebe evi, gibi binaların yapımı için arsasını bağışlayanlar da bulunmaktadır. İne, yol ve köprü yapımının önemli hayır işlerinden olduğu bilinmekte, bazı kişiler arazi veya arsalarından yola bağış yapmaktadırlar.

8. Diğer Hayırlı Hizmetler:

Yukarıda açıklanan hayır işlerine ilaveten şu hizmetler de önemli hayır işleri olarak bilinmekte ve yapılmaktadır:

Ağaç dikmek.

Anne ve babanın mezarını kaldırmak: Mezarı mermer veya demirden yaptırarak belirlemek.

Anne ve babaya hizmet etmek.

Cami ve benzeri hayır kuruluşlarına buğday, kavak, gibi ürünlerden vermek.

Camiye kilim vermek.

Camiyi temizlemek.

Çocukları sevindirmek.

Fakirlere yardım etmek, onlara ayran, yoğurt gibi yiyecekler vermek.

Hastaları ziyaret etmek.

Hayvanlara su vermek.

İhtiyaçlı bir kişiye yardım etmek veya borç para vermek.

Misafire hizmet etmek.

Misafire sofrayı çıkarmak (ekmek Hayrı).

Öksüz bir genci evlendirmek.

Öksüzü sevindirmek.

Yaşlıları ziyaret etmek.

Yolculara su vermek (Su hayrı).

E. VAKIFLAR

İlbeyli yöresi içerisinde, vakfiyesi elimize ulaşan her hangi bir vakfa rastlanmamıştır. Ancak, bu yörede bazı vakıfların bulunduğu bilinmekte ve bazı kayıtlarda bir takım vakıfların adları geçmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, İlbeyli yöresinin geçmişte şu vakıflarla ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır:

1. Buruciye Medresesi Vakfı:

Sivas Buruciye Medresesi'ndeki bir taş madalyon üzerinde, vakfeden için: "İlbeyli Nahiyesinin Eski Köyünden" ⁴⁵ ibareleri yazılıdır. Bu belgeden, İlbeyli yöresinin Sivas Buruciye Medresesi Vakfı ile bir ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁵ Recep Toparlı (yayına hazırlayan), *Sivas Şehri, İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz*, Sivas 1998, s. 139

2. Ali Baba Zaviyesi Vakfı:

Eski kayıtlardan anlaşıldığına göre, Sivas Vilayet merkezinde bulunan bu zaviyenin, Bedirli Akçainiş köyleri civarında tuzlası bulunmaktadır. Bu tuzlayı ondört sene Zaralızâde Vezir Lütfullah Paşa'nın fuzuli yere zapt etmesinin ardından bu haksız müdahaleyi kaldırmak için 1786 tarihinde bir ferman gönderilmiştir.⁴⁶ Yine, harabe halinde olan bu tuzlanın faaliyete geçirilmesine (amele temin etmek suretiyle) yardımcı olmaları için 1807 yılında önce İlbeğli Kazası Kethudâsı ve sâir ihtiyarlarına; 1809 yılında ise, Ağcaeniş ve Bedirli Karyesi ahâlileri ve ihtiyarlarına emirler çıkarılmıştır.⁴⁷

3. Haremeyn Vakfı:

"Haremeyn Evkafı" adı verilen "Mekke ve Medine Vakıfları, Osmanlı vakıflarının en büyüğüdür."⁴⁸ Bir dönem İlbeyli aşiretinin ödediği vergiden bu vakfa pay ayrıldığı bazı belgelerden anlaşıyor. Halep Türkmenlerinden olup, Kangal'ın Delüklütaş'a (şimdi Deliktaş) iskan edilen Reyhanlı aşiretinin Halep civarında Eriha ovasına kışlağa giderken yol güzergâhındaki ve Halep'teki ahaliye zarar vermeleri üzerine; bu aşiretin bir daha Halep civarına gönderilmemesi ve Delüklütaş'a iskan edilmesi için Sivas ve Maraş valilerine emirler gönderilmiştir.⁴⁹ "Mali Haremeyn" adı verilen vergisini de ödemeyen bu aşiret hakkında: "Reyhanlı Aşireti bilahare Haremeynlikten çıkarılmış, yerine İlbeğli aşireti naklû iskân edilmiştir. (Fi evahiri n 1178-Fi evasıtı 1194)"⁵⁰ denilmektedir. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre, İlbeyli aşireti 1764 yılında Haremeyn Vakfına bağlanmıştır. Ancak, bu bağlılık, sadece vergisinin bir bölümünü bu vakfa ödemek şeklinde mi ? Yoksa mali olarak tamamen bu vakfa bağlanmak şeklinde mi olmuştur ? Bu sorunun cevabını net olarak vermek mümkün değildir.

4. Kabasakal Zaviyesi Vakfı:

1761 yılında Kabasakal köyünde bir zaviye bulunduğu ve bu zaviyenin de "Kabasakal Zaviyesi Vakfı" adında vakfının olduğu eski bir belgeden anlaşılmaktadır.⁵¹

5. Taş Oluk Çeşmesi Vakfı:

Taşoluk, Menşürlü köyü arazisi içerisinde aynı adla anılan mevkide bir çeşmedir. Bu çeşmeden 1844 yılında, "Menşürlü, Herekli ve Akkuzulu köylerinde yaşayan birer hane reisi gelir elde etmektedir. Taşoluk'un 285 kuruşluk yıllık gelirinden Herekli ve Menşürlü köylerindeki hane reislerine isabet eden miktar 71'er kuruş, Akkuzulu köyündeki hane reisine düşen pay

⁴⁶ Saim Savaş, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi, Sivas Ali Baba Zaviyesi*, İstanbul 1992, s.111.

⁴⁷ Saim Savaş, a.g.e, s.262

⁴⁸ Necdet Sakaoğlu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü*, İstanbul 1985, s.49

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Refik Altınay, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul, 1989, s. 216-217.

⁵⁰ Ahmet Refik Altınay, a.g.e s. 217.

⁵¹ BOA CEVDET Marif 323.

ise 143 kuruştur.⁵² Başlı başına bir su vakfı mı yoksa başka bir vakfa bağlı bir akar mı olduğu şimdilik tespit edilemeyen Taşoluk hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır.

F. DERNEKLER, KOOPERATİFLER

Sayıları çok fazla olmamakla birlikte yörede bazı dernekler ve kooperatifler kurulmuştur. 1973 yılında faaliyet gösteren dernekler şunlardır:

"Savcun Köyü Cami Yaptırma Derneği.

Bedirli Bucağı Kartalca Köyü Camii Yaptırma Derneği.

Güney Köyü Cami ve Minare Yaptırma Derneği.

Yanalak Köyü Camii ve Kuran Kursu Binası Yaptırma ve Yaşatma Derneği".⁵³

Yine 1973 yılında faaliyet gösteren şu kooperatifleri görüyoruz:

"Merkez Hanlı Koy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Bedirli Köy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Kayadibi Köy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Çallı Köy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Durdulu Köy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Kahyalı Köy Kalkınma Kooperatifi

Merkez Kabasakal Köy Kalkınma Kooperatifi".⁵⁴

Günümüzde faaliyet gösteren en etkili dernek ise, "Sivas İlbeyli Çevresini Geliştirme ve Yardımlaşma Derneği" dir. Bu dernek 1989 yılında kurulmuş ve özellikle yardımlaşma dayanışma konularında birçok değerli faaliyetlerde bulunmuştur.

⁵² Kemalettin Kuzucu, *XIX Yüzyıl Ortalarında İlbeyli Kazasının Sosyal ve İktisadi Durumu*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, basılmamış, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1996, s. 60

⁵³ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 507-508.

⁵⁴ a.g.e. s. 370

VII. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARIYLA İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER

A. DOĞUM

Doğum, insanın dünyaya gelmesini sağlayan safha olduğu için, üzerinde durulması gereken oldukça önemli bir olaydır. İnsana soyunun devam etmesi şansı ve mutluluğu verir. Aileye yeni fertler katar ve böylece ailenin maddi manevi gücünü artırır. Bunların da ötesinde, eve barka neşe verecek olan bir bebeğe sahip olma fırsatı sağlar. "Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya soya sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük önem kazanır."¹

İlbaylı yöresinde, "Çocuk evin gülüdür", "çocuk evin neşesidir", denilerek çocuğa ve doğum olayına çok önem verilir. Bilhassa kadınlar açısından doğum çok daha önemlidir. Çünkü: Doğurmayan kadın kendisini büyük bir eziklik içinde hisseder. Onu bekleyen en büyük tehlike ise, kocasının onun üzerine ikinci evlilik yapması ve eve kuma (ortak) gelmesidir. Doğuran kadın bu yüzden evin hatunu olur, yani kıymetli olur. Çocuğu olmayan ve evlat özlemi çeken kadınların sayısız ağıtları halen hafızalarda yaşamaktadır. İşte onlardan birkaç kısa örnek:

*"Bir oğlum olaydı olurdu hatun
İncili terliğe dizeydim altun
Parayla olmaz ki alayım satın
Nen eyle nen eyle ellerim nenni
Ellerim yoruldu kollarım nenni"*²

...
*"Bir gar yağar burun burun.
Gomşularım geri durun.
Ben bebedsiz ölür isem.
Yanıma bir gundah goyun.*

...
*Evimiz de pirket duvar.
Ninni çalsa bana değer.
Oğlum yoktur kızım yoktur
Darılırsa beni kovar"*³

Yine, Taş Bebek Efsanesinde geçen, çocuğu olmayan bir kadının bebek diye taşı belemesi ve Anadolu evliyalarından bu taşın bebek olması için yardım istemesi ise, çocuğu olmayan tüm Anadolu kadınlarının ortak duygu ve dileklerinden başka bir şey değildir:

*"Ağ taş diye belediğim.
Seni Hak'tan dilediğim.*

¹ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Ankara 1995, s. 132.

² Bu ağıtın tam metni kitabımızın "ağıtlar" bölümünde mevcuttur.

³ Bu ağıtın diğer dördükleri kitabımızın "ağıtlar" bölümündedir.

*Tülbendime doladığım.
Mevla'm buna bir can versin"*

Çocuk sahibi olmamak erkek açısından da bir eksikliktir. Çocuğu olmayan kadına nasıl ki, bir suçluymuş gibi bakılırsa, erkeğe de aşağı yukarı aynı gözle bakılır. Zira, "Zürriyeti olmayanın, merhameti de olmaz." gibi bir çok olumsuz yorumlarla baş başa kalınır. Kişinin gerçek sevenleri bu işe üzülürken, bazıları da onu alaya e'irler.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi yöremizde de doğum geleneği oldukça zengin folklorik malzemelerden oluşur. Bunlar arasından tespit edebildiklerimize aşağıda yer verilmiştir. Çeşitli tarihlerde, çeşitli kişilerle görüşmeler yapıldığı için, bazı özel konular hariç, dipnotlarda kaynak kişiler gösterilmemiş, sadece onların bir listesi konunun sonunda sunulmuştur. Ancak, kaynak kişilerden aldığımız bilgiler birleştirilerek ve özetlenerek aşağıdaki konular yazılmıştır. Bir çok işlemlerden, geleneklerden ve inanışlardan oluşan doğum geleneğini biz şu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Hamilelik (Gebelik) Dönemi:

Kısırlılığın Sebepleri

Halka göre, önemli bir problem olan kısırlılığın başlıca sebepleri şunlardır:

Allah, o kişilerin kaderlerine çocuk yazmamıştır.

Karı kocaya büyü yapılmıştır.

Karı koca, çocuk olmaması doğrultusunda beddualıdır. Bilhassa, babanın bedduası ve haksızlığa uğramış kişinin bedduası etkili olur. Bir kişi onlara: "Çoluk çocuk yüzü görmeyesin." "Allah sana zürriyet vermesin ! Ocağın kör kalsın" gibi beddualar etmiştir. Onun karışı (kargışı) tutmuştur.

Evliliğin ilk günlerinde kadın ayaklarını sıcak tutmamıştır.

Kadın veya erkekte hastalık vardır.

Kısırlılığı Giderme, Gebe Kalma

Doğurmayan kadınlar ilk iş olarak, ziyaret yerlerine tekkelere götürülür. Buralarda dualar okunarak dilekler dilenir. Eğer bu ziyaretler sonucunda çocuk olursa, çocuğa dilek dilenen ziyaretin adı verilir. İlbeyli yöresi kadınlarının yaygın olarak gittikleri ziyaret yerleri arasanda, Sivas'taki Abdolvahabi Gazi ile Soğuk Çermik'te bulunan Ahmet Turan Gazi türbeleri başta gelir. Yöredeki, *Vahap, Abdolvahap, Gazi, Ahmet Turan, Turan*, gibi erkek isimlerin önemli bir kısmı bu ziyaret yerlerinde tutulan dilekler sonucunda verilmiştir. Yine çocuğu olmayan kadınlar, yörede bulunan bir çok ziyaret yerlerini ve ocakları şifa amacıyla ziyaret ederler.⁵

⁴ Bkz. Kitabımızın Efsaneler Bölümü, Efsane No: L/1

⁵ Bu ziyaret yerlerinin adları, ziyaret amaçları ve ziyaret şekilleri, hakkında geniş bilgi için, kitabımızın "Ziyaret Yerleri" bölümüne başvurunuz.

Çocuğu olmayan geline dokuz tekke gezdirilir. Bu tekkeler arasında, Sivas'taki Abdül Vahabi Gazi Türbesi, Ahmet Turan Türbesi, Çeltek Baba Türbesi, Karacalar Tekkesi, Savcun Tekkesi, Damılı Tekkesi, Çongar Ocağı (Kara Fakı Ocağı), Ebüven Tekkesi, Eskiapardı Tekkesi, başlıca ziyaret edilen yerlerdir.⁶

Şadının ağzına bir gem vurulur ve civarda kutsallığına inanılan bir taşın etrafında "Bir atım var satıyım mı ?/Ardına gulun katıyım mı ?" denilerek üç kez dolandırılır. Daha sonra o kayaya, yakınındaki bir ağaca veya ota, bir parça çaput bağlanır. Bu uygulamadan sonra erkek çocuk olursa, ona, *Kaya, Kayabey, Kaya Mehmet, Kaya Turan*, gibi adlar verilir. Eğer Kız çocuğu olursa, *Kaya, Kayakız*, gibi adlar verilir. Kahyalı, Karalar, Kayadibi ve Yaramış köylerinde bulunan kaya ziyaretleri halen çocuğu olmayan kadınlar tarafından gidilen başlıca ziyaret yerleridir.

Kahyalı Köyünde çocuğu olmayan kadın, "Anşatun (Ayşe Hatun) Kayası" adı verilen taşın etrafında üç kez dolandırıldıktan sonra, entarisinin alt kısmından kayaya çivilenir. Daha sonra kadın birden koşmaya başlar ve entarisinin çivili kısmı yırtılarak kayada kalır. Bu uygulama sonucunda kadının çocuk sahibi olacağına inanılır.

Karalar Köyünde, "Topaktaş" adı verilen kayanın etrafında, çocuğu olmayan kadın ağzına gem vurularak üç kez dolandırılır.

Yaramış Köyünde, "Guytul" denilen mevkideki kutsallığına inanılan taşın etrafında çocuğu olmayan kadınlar dolanarak dilek dilerler. Doğacak çocuklar sembolik olarak bu kayaya satılır.

Yanalak Köyündeki "Sanır Kavak" ziyareti ile Eskiapardı Köyündeki Çerkez "Gilin Tekke", çocuğu olmayan kadınlar tarafından yoğun olarak ziyaret edilir.

Hocalara gidilir, muskalar alınır ve onların verdiği ilaçlar ayrıca kullanılır.

Hacca giden kişilerden, *deve eti* ve *Cenneti Baki mezarlığı* kıyısındaki güvercinlere saçılan *buğday*'dan getirmesi istenir. Hacdən getirilen deve eti ve buğday, çocuğu olmayan kadınlara yedirilir.

Köylerde, "ebe" adı verilen bilgili kadınlar mevcuttur. Çocuğu olmayan kadınlar bu ebelere gösterilir. Ebeler çeşitli otlardan oluşan ilaçlar yaparlar ve ayrıca, bardak vurma, bel çekme, karına küp vurma, bele yakı vurma, ayaktan tavana asma, buğuya oturtma, gibi bir çok işlemler de yaparlar. Her köyde farklı şekilde yapılan ebe ilaçlarının en yaygını, su kenarlarında biten "*Çilek*" adı verilen otun ince dalları ve yapraklarıyla birlikte kaynatılarak suyunun aç karnına içilmesidir.

Çocuğu olmayan kadını doktora götürmek ise, en son olarak düşünülen yoldur. Eskiden hastane ve muayene masraflarının ağır olması ve ulaşım zorlukları nedeniyle çocuğu olmayan kadınları doktora götürmek yaygın bir iş değildi. Ancak, günümüzde çocuğu olmayan çiftler en son yol

⁶ Kaynak Kişi: Osman Taş, Keçili 1928, okuryazar. Derleme Tarihi: 04.07.1997

olarak da olsa, doktora gitmektedirler. Kısırlığın yaygın olarak kadında olduğu düşünülür.

Erkeklerde kısırlık olup olmadığı ise şu şekilde denenir: "Erkek, üreme sıvısını bir kabin içinde bulunan suya boşaltır. Eğer bu üreme sıvısının tamamı suyun dibine çöküyorsa, erkek sağlamdır, yani kısır değildir. Eğer üreme sıvısının bir kısmı dahi olsun suyun yüzünde kalıyorsa, o erkek kısır veya hastadır."⁷ Erkeğin kısır olduğu anlaşılırsa, öncelikle, "40 Adet yumurta kırılarak tohumları tek tek bir kaba alınır. Daha sonra 1 kg tereyağı eritilerek içerisine bu 40 yumurtanın tohumları karıştırılır. Kısık ateşte hafifçe pişirilen bu ilaç sabah ve akşam aç karnına çocuğu olmayan erkeğe yedirilir. Erkek bu ilahtan yiyebildiği kadar yer. İlaç bittikçe yenisi yapılır ve bu tedaviye yedi gün devam edilir."⁸ Çocuğu olmayan erkeği tekelere götürmek, muska yazdırmak ve bir takım büyüsel işlemlerle tedavi etmeye çalışmak yaygın uygulamalardır. Ancak, günümüzde çocuğu olmayan çiftler yukarıda belirtildiği gibi doktora gitmeye başlamışlardır.

Aşerme-Aşermek-Aşyerme-Aşyerme-Aşverme-Aşvermek

Hamile kadının, genellikle gebeliğinin ilk dört ayında, ağzının tadının değişmesi, bazı yemeklerden tiksinişmesi ve eskiden yemediği bazı yiyeceklere ilgi duyması şeklinde açıklanması mümkün olan aşermek, tüm gebe kadınlar açısından oldukça önemli bir safhadır. Bazı kadınlarda aşermenin doğum yapıncaya kadar sürdüğü de bir gerçektir. Aşermek, İlbeyli yöresinde yaygın olarak, "aşverme" şeklinde bilinir. Aşerme döneminde yenen yiyeceklerin doğan çocuğa etki edeceğine inanıldığından, bu dönemde gebe kadına bazı yiyecekler özellikle verilir. Doğacak çocuğun güzel olması için, hamile kadına, yakınları, elma, nar gibi güzel meyveler yedirirler. Aşerme döneminin kutsal bir dönem olduğuna dair inanışlar da mevcuttur. Gökteki kuşlar dahi: "Keşke bir aşveren kadının ağzına düşsek !" derlermiş.⁹ Bu dönemde gebe kadına yiyecek vermenin çok sevap olduğuna inanıldığından, köy kadınları aşeren bir kadına yiyecek vermek için adeta birbirleriyle yarış ederler. Kadın aş verirken (aşerirken) canının istediğini yemezse çocuğun şaşı olacağına; yada mutlaka bir bedeni eksikliği olacağına inanılır.

Doğacak Çocuğun Cinsiyeti Önemli midir ?

Her anne ilk doğumunda özellikle erkek çocuk doğurmak ister. "Niçin Erkek Çocuk ?" diye sorulacak olursa, kız ele gider; erkek çocuk ise evde kalır. Oğlu olmayanın ocağı körelir. Malını başkaları alır. Arkasından hayır edecek kimsesi kalmaz. Ocağında edilen hayır kalıcıdır. Akan su çukurunu bulur. İlbeyli yöresinde kadınlar, erkek çocuk doğurmanın önemini "**Oğlan anasisin, ıraf almasısın.**" Yani, oğlan annesi isen raf elması gibi kıymetlisin, şeklinde açıklarlar. Kız çocuğu doğurmaya gelince, onu da, "**Kız yükü, tuz yükü.**" Yani, kız evlat sahibi olmanın fazla önemi olmaz, şeklinde açıklarlar. Ancak, "**Gerçek hayırlı evlat kız evladıdır.**"

⁷ Kaynak Kişi, Recep Karadağ, Durdulu 1932, ilkokul mezunu. Derleme Tarihi: 06.08.1996

⁸ Kaynak Kişi, Recep Karadağ, aynı tarih.

⁹ Kaynak Kişi: Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, oyd., derleme tarihi: 20.05.2000.

şeklindeki düşünce tarzı da yaygındır. Çünkü yaşlı anne babaya daha çok kız evlatlar bakmaktadır. Erkek çocuğun koynuna bir "duluğu sirkeli" (el kızı) girdikten sonra, artık ondan önemli hizmetler beklemek boşunadır.

Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Neler Etkilemektedir ?

"Melekler önce vücudu yapar (kafa hariç) sonra Cenabı Allah'a danışır: "Oğlan mı olsun ? Kız mı olsun ?" diye. Daha sonra nasıl emir alırlarsa ona göre çocuğun cinsiyet organlarını da yaparlar. Çocuğun başını ise, Cenabı Allah bizzat kendi kudretinden yapar."¹⁰

"Erkekle kadın bir arada olduklarında, eğer erkek önce rahatlarsa, doğacak çocuk erkek, kadın önce rahatlarsa doğacak çocuk kız olur."¹¹

Anne karnındaki çocuğun oynamasının sebebi, meleklerin onu şekillendirmek için, hareket ettirmelerindendir. Çocuğu anne karnında melekler oynatır.

Cinsiyet Tahmini

Anne karnındaki çocuğun cinsiyetini tayin etmek için, kilim tezgahından kilim kesildiğinde, kücağacına¹² bir çocuk bindirilerek dışarıya koşturulur. Çocuk dışarıda bir erkekle karşılaşsa doğum yapacak kadının erkek çocuğu olacak, kadınla karşılaşsa kız çocuğu olacak demektir.

Nevruz bitkisinin çiçeği koparılır. Daha sonra sap kısmından tutulup ters çevrilir. Bu durumda, çiçek başparmak ile işaret parmağı arasında ovalanırken şu tekerleme söylenir: *Kuzla kuzla kuzunu yeyim/ Dere tepe düzünü yeyim/ Oğlan mısın kız mısın ?/ Kuzla kuzla gözünü yeyim.* Biraz sonra çiçeğin içindeki göbek yere düşer. Eğer çiçek, üç çatal olan taç yaprağı üzerine düşmüşse ve dik duruyorsa doğacak çocuk erkek, yan yatmışsa kız olacak demektir.

Pişmiş yumurta ortadan ikiye ayrılır. Çukur olursa kız, dolgun olursa erkek olur.¹³

Hamile kadın kepçeyle su içiyorsa kız doğuracak demektir.

Ekşi yiyen kadın kız, tatlı yiyen kadın erkek doğurur.¹⁴

Hamile kadının karnı sivriyse oğlan, yuvarlaksa kız doğuracak demektir.

Erkek Çocuk Sahibi Olmak İçin Alınan Tedbirler

Erkek çocuk sahibi olmanın duası vardır ve bu duayı hocalar okur. Bu duanın, gebeliğin ilk kırk gününde okunması gerekir. Aksi takdirde fayda etmez.

¹⁰ Kaynak kişi: Osman Taş, Keçili 1928. Okuryazar. Derleme Tarihi: 14.07.1997.

¹¹ Kaynak Kişi: Güzel Pürlü, Karalar, oyd., Gör.t.: 04.05.1987.

¹² Küc Ağacı: Dokuma tezgahında çözgülerin arasını açmaya yarayan ahşap parçadır.

¹³ Sedat Veyis Örnek. *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara-1981, s.58.

¹⁴ Örnek, A.g.e. s.59.

Gebe Kadının Kaçınmaları

Doğacak Çocuğun çirkin ve sakat olmaması için, hamile kadına bol bol nar ile elma yedirilir. Nar ve elma yiyen kadın güzel çocuk doğurur.

Hamile kadın, yılan, kurbağa, kertenkele gibi çirkin hayvanlara baktırılmaz. Baktığı takdirde çirkin çocuk doğurur.

Gebe kadın mümkün mertebe tekke ve türbeleri ziyaret etmez. Eğer ziyaret edecek olursa, ziyaret esnasında ellerini gizler ve ellerini tenine değdirmes. Aksi takdirde doğacak çocukta "ziyaret beni-tekke beni" adı verilen benler oluşur. Kadın ellerini vücudunun neresine dokundurmuşsa bebeğin de tam o noktasında ben oluşur.

Hamile kadın, lavşan eli yerse yarık dudaklı çocuk doğurur.

Manda eli yerse manda gibi geç doğum yapar.

Heybe veya hurç üzerine oturursa ikiz çocuk doğurur.

Kepçeyle su içerse kız doğurur.

Hamile kadın beyin yememelidir. Eğer yerse, doğacak çocuğun beyni o hayvanın beynine benzer. Örneğin: Mal beyni yiyen hamile kadının çocuğu mal beyinli olur. Kuş beyni yiyen kadının çocuğu kuş beyinli olur.

Gebe kadın camız (manda) sütü içerse gebelik süresi uzar ve tıpkı camız gibi 10 ay sürer.

Bir kadın hamileyken sert sert kocasına bakarsa doğacak çocuk görünüş olarak babasına benzer.

Kara üzüm yiyen gebe kadının çocuğu kara gözlü olur.¹⁵

Elma yada nar yiyen kadının çocuğunun yanakları kırmızı olur.

Ayıya bakan gebe kadının çocuğu kıllı olur.¹⁶

Düşük Yapmamak İçin Alınan Önlemler

Düşük yapan kadın, kuvvetli yiyeceklerle beslenip, 9 ay sırt üstü yatar.

Allah rızası için kurban adar.

Düşük yapan kadın, ağzına bir at gemi vurularak, o civarda kutsallığına inanılan bir taşın etrafında, "*Bir atım var satıyım mı ?/Ardına gulun katıyım mı ?*" denilerek üç kez dolandırılır. Sonra da bu taş a veya yakınındaki bir ağaca, ota bir parça çaput bağlanır.

2. Doğum Öncesi Hazırlıkları

Bebek Doğmadan Önce Yapılan Hazırlıklar

Kadın doğum yapamazsa, hastaneye götürmek için bir miktar para hazır tutulur. Loğusa kadın için, şeker, şerbet, dul, üzüm, çocuk için ise, höllük, elbise ve bez hazırlanır. Ayrıca hamile kadın doğumunun kolay geçmesi için bol bol önlüğüne doldurduğu yiyecekleri tavuklara yada kuşlara serper.

¹⁵ Örnek, A.g.e. s.59.

¹⁶ A.g.e. s.60. (I, şikkı da dahil.)

Höllük Hazırlama

Höllük, kadının doğumu yaklaşınca, köylerde genellikle "höllüklük" adı verilen yerlerden alınır. Höllük şu şekilde hazırlanır: Höllüklüğe varılır. Toprağın üzerindeki kabarık kısımlar kürekle sıyrılarak bir yere toplanır. Bu şekilde toplanan höllük kalburla elenerek torbalara doldurulur ve alınıp köye getirilir. Bundan sonra, höllük hem doğum yapacak kadının, hem de bebeğin çok işine yarayacaktır.

3. Doğum

Doğumu Kimler Yaptırır ?

Doğumu öncelikle, "ebe" adı verilen yaşlı kadınlar yaptırır. Eğer ebe bulunamazsa, birkaç kez doğum yapmış kadınlar da doğum yaptırmaya yardımcı olurlar. Son günlerde kadınlar, sağlık görevlisi ebeler yardımıyla, yada hastanelerde doğum yapmaktadırlar.

Doğum Sancısı Başladığında Yapılan Hazırlıklar

Doğum yapacak kadının sancıları başladığında ebe hemen şu malzemeleri hazırlar: a. İplik: Göbek bağlamak için. b. Makas veya bıçak: Göbek kesmek için. c. Küçük leğen: Bebeği yıkamak için. d. Ilık su: Bebek ve ellerin yıkanması için. e. Sabun: Ebenin ellerini yıkaması için. f. Tuz: Bebeğin avuç içlerine ve ayaklarına serpmek için. Daha sonra ellerini iyice sıcak su ve sabunla yıkar. Bilhassa tırnaklarının içinin temiz olmasına dikkat eder.

Doğacak Çocuğun Cinsiyeti Hakkında Nasıl Tahminde Bulunulur ?

Doğum yapacak kadın ağrı çekerken, dışarıya bir çocuk gönderilir. Çocuk evden çıkarken bir sopaya ata biner gibi binerek sokakta koşmaya başlar. Sokakta birisini görür görmez aynı şekilde koşarak gönderilen eve gelir. Çocuğa hemen sorarlar: "Kimi gördün ?". Eğer çocuk bir erkek görmüşse, doğum yapacak kadının erkek çocuğu doğuracağına, kadın görmüşse kız çocuğu doğuracağına inanılır.

Zor Geçen Doğumu Kolaylaştırmak İçin Alınan Önlemler

Eskiden doktor olmadığı için doğum çok zor geçer bazı kadınlar 3-4 gün doğum sancısı çektikten sonra doğum yaparlardı. Bu sıkıntıyı iyi bilen kadınlar, doğum öncesi ve doğum esnasında bir çok pratiklere başvururlar. Bu konuyla ilgili tespit edebildiğimiz bazı pratik ve inanışlar şunlardır:

Hamileyken eteğiyle kuşlara yem veren veya önlüğüne koyduğu yiyecekleri fakirlere dağıtan kadının doğumu kolay geçer. Hamilelik dışındaki zamanlarda da önlüğünün eteğindeki yiyeceklerden insanlara veya hayvanlara veren kadın kolay doğum yapar. Hatta, doğumu geciken kadına, diğer kadınlar: "Anam sen hiç kuşlara yem atmadın mı ?" diye sitemde bulunurlar.

Kadının geç doğum yapmasının sebebi, melaikelerin anahtarı bulamamasındandır. Çocuğun vakti gelmedikçe, Cenabı Allah melaikelere anahtarı vermez. Ancak, Anahtar bulunur bulunmaz doğum gerçekleşir.

Kolay doğum için yaşlı kadınlar: "Allah tuğlediği (düğümlediği) düğümü çözer" derler.

Doğum geciktiği zaman evde bulunan kadınlar, besmele çekerek doğum yapacak olan kadını evin içinde gezdirirler. Bu gezdirmeye esnasında, sürekli olarak: "Göçüyoruz !, Göçüyoruz !, Göçüyoruz !" derler.

Ev horantasının (aile fertlerinin) hepsi bir tas içindeki suya parmağını batırır. Doğum yapacak kadına bu su içirilir.

Kadının saçlarındaki örgüler açılır; düğümler ve kuşağı çözülür.

Kadının iç gömleği yırtılır.

Zor doğuran kadının başında ekmek bölünüp, itlere doğranır.

Kapıya tuz serpilir.¹⁷

Kadına, okutturulmuş, yada üzeri yazdırılmış yumurta yedirilir.

Hacdən getirilen "Fadimana (Fadime Ana) Eli" yada "Fadimana Otu" adıyla bilinen bir ot vardır. Bu ot suyun içine atıldığında el gibi açılır. Fadimana Eli, içi su dolu büyük bir tasın içerisine atılır. Ot açıldıktan sonra tastaki su sancı çeken kadına içirilir. Fadimana Otunun suyunu içen kadın bir iki saat içinde doğum yapacağına inanılır.

Kadının kocası gelip onun üzerinden atlar.

Kadın, at arabasıyla engebeli bir arazide gezdirilip getirilir.

Bir sadaka çıkarılır ve yeniden kuşlara yem serpilir.

Camide mevlit okutturulur.

Doğumun Yaptırılması

Doğum yapacak kadın önce ebenin dizine oturur. Daha sonra kadın doğum muayenesi konumunda, ebenin göğsüne doğru hafifçe uzanır. Yere temiz bir leğen konulur. Çocuk bu leğenin üzerine doğacaktır. Kadını belirtilen şekilde dizine alan ebe, sadece onun karnını sıvazlar ve ara ara ıkınmasını söyler. Bu şekilde kadını doğurtmaya çalışır. Bir süre sonra, çocuğun önce başı sonra omuzu gelir. Daha sonra gövdesi ve ayakları da gelen çocuk leğenin içine düşer. Bazı ebeler ayakları görünen bebeği hafifçe çekip alırlar ki, bu iyi bir uygulama değildir. En iyi doğum, bebeğin kendiliğinden leğene düşmesidir. Çocuk doğar doğmaz ebe hemen öne geçer ve bebeğin ağzını burnunu silerek ya leğenin üzerine ya da temiz bir bezin üzerine yatırır. Gerek görürse üzerine bir ince örtü örter. Anneye erkek mi kız mı doğurduğunu söyler. Doğum gerçekleşmiştir ancak, çocuk hala göbek kordonuyla anneye bağlıdır. Şimdi sıra eşin (etenin) atılmasını beklemeye gelmiştir. Doğum ve çocukla ilgili olarak tespit ettiğimiz birkaç inanış ise şu şekildedir:

Doğum üzerine ölen kadınlar, Kevser Irmağında elbiselerinin kanlarını yıkarlarmış. Kıyamet koptu denilince: "Ne tez kıyamet koptu, daha biz elbiselerimizi yıkamadık" diye hayrette kalırlarmış.

Kadın, doğum ağrısı çekerken günahları azalır- affedilir.

Kız çocuk doğduğu zaman "İnne (iğne)" diye bağırırmış. Bu yüzden doğan kız çocuğunun eline iğne verilir.

¹⁷ Örnek, A.g.e. s.61 (l.g.h, şıkları da dahil)

Erkek çocuk ise doğduğunda "Me !" diye ağlar ve "Meses¹⁸" istermiş. Bu yüzden oğlanın da eline kalem verilir.

Çocuk ağzına tüküren kişiye benzermiş. Bu yüzden çok sevilen birisi, doğumdan sonra çocuğun ağzına tükürür.

Kara sığırın sütünü içen çocuk inatçı olur.¹⁹

Eşin (Etenin) Atılması

Doğum gerçekleşmiş, bebek annesinin yanında yatırılmıştır ama anne henüz tam olarak kurtulmamıştır. Çünkü: Eşin (etenin) gelmesi gerekmektedir. Eşin çıkması için doğumu yaptıran kadın sık sık annenin karnına elleriyle basar. Biraz sonra eş (eten) atılır ve böylece doğum bitmiş olur. Hemen annenin üzeri örtülür ve dinlenmeye bırakılır. Şimdi çocuk için yapılacak bir dizi işlemler mevcuttur. İlk yapılacak iş ise göbeğini kesmektir. Bazen etenin gelmesi uzar ve bu durum hem anne hem de çocuk için iyi değildir. Bu durumla karşılaşıldığında, etenin atılması beklenmeden çocuğun göbek bağı kesilir.

Göbek Kordonunun Kesilmesi

Göbek kordonu kısa ve uzun olmak üzere iki şekilde kesilir. Eğer uzun kesilirse çocuğun sesinin güzel olacağına inanılır. Bu yüzden çoğu aileler bebeklerinin göbeğini uzun kestirirler. Normal kesilen göbek kordonunun uzunluğu yaklaşık 9-10 cm civarındayken, bu miktar uzun kesmede artar ve yaklaşık 15-16 cm değerlerinde değişir. Göbek kesme şu şekilde olur: Eğer göbek normal kesilecekse, bebeğin karnından etene doğru göbek kordonu yarım süyem²⁰ ölçülür ve o nokta sağlam bir iple sıkıca düğümlenir. Düğümlenen yerin 1-2 cm ilerisinden bir düğüm daha atılır. Daha sonra iki düğümün arası, ispiroya batırılıp yakılmış bir bıçak veya makasla kesilir. Bu şekilde kesilen göbek kordonunun uzunluğu 9-10 cm civarındadır. Eğer göbek uzun kesilecekse, bebeğin karnından başlamak üzere göbek kordonu üzerinden etene doğru bir süyem ölçülür ve bu nokta sağlam bir iple düğümlenir. Yine 1-2 cm ilerisine başka bir düğüm atılarak iki düğümün arası kesilir. Bu şekilde kesilen göbek kordonunun uzunluğu 15-16 cm civarındadır. Bebeğin göbek kordonu zaman içerisinde siyahlaşarak düşer. Göbek kordonu düşer düşmez, "Yağlı kara"²¹ adı verilen merhem yapılarak göbek çukurunun üzerine konulur.

Eşin (etenin) Gömülmesi

Doğan çocuk erkekse, eş okula yakın bir yere gömülür. Kızsa, evlerine yakın bir yere gömülür. Eşi okul yakınına gömülen erkek çocuğu

¹⁸ **Meses:** Üvendre.

¹⁹ Örnek, A.g.e. s.73.

²⁰ **Süyem:** Başparmak ile işaret parmağı aynı ekseninde iyice dışa doğru açıldığında iki parmak ucu arasında kalan mesafedir. Bir süyem yaklaşık olarak 15-16 cm arasında olup, kişilerin parmak uzunluklarına göre değişir.

²¹ **Yağlı Kara:** Yakılan çapulun külüne taze yağ (tuzsuz tereyağı) katılmak suretiyle yapılan bir merhemdir.

okulu sever ve okur. Eşi evinin yakınına gömülen kız ise evini sever, "evciman" (ev işlerini iyi bilen) bir kız olur ve "gezeğenti" olmaz.

Eşi ağla yakın bir yere gömülen erkek çocuğu koyunlara düşkün olur.

Eşi bostana gömülen çocuk bostancılığı sever.

Oğlan çocuğunun eşi ise mal canlı olsun (hayvancılığı sevsin) diye, dama (ahıra) gömülür.

Çocuklarının alim olmasını isteyenler, eşini camiye yakın bir yere gömerler.

Eş rasgele atılırsa uşah (çocuk) "arazul" ve gezeğenti olur.

Bebeğin Yıkanması

Göbeği kesildikten sonra, çocuk ebe tarafından ılık suyla yıkanır. Bu sırada çocuğun avuç içlerine ve ayaklarına bir miktar tuz serpilir. El ve ayaklarına tuz serpilen çocuğun büyüdüğünde üşümeyeceğine, soğuğa karşı dayanıklı olacağına inanılır. Hatta çok üşüyen kişilere: "Senin eline ayağına hiç mi tuz almadılar, ne titreyip duruyorsun !" denilir. Ebe, bebeği yıkadıktan sonra onun altına höllük kor sarar sarmalar, kundak edip kucağına alır. Çocuğun kundağını kayım (sağlam) bağlamak gerekir. Sağlam sarılmazsa farşa (yaramaz) olur. Yaramaz çocuklar için kullanılan "Analar kundağa sarmamış." Sözü'nün hikmeti bu olayda gizlidir. Böylece kundaklama da bitmiş, sıra bahşış istemeye gelmiştir.

Ebenin Bahşış İstemesi

Çocuğun göbeğini kestikten sonra ebe, çocuğu yukarı kaldırarak: "Yüküm mü ağır siz mi ağırsınız ?" der. Oradakiler de, "Biz ağırız." Diyerek ebeye bahşış verirler. Ebe daha sonra: "Ömrü uzun olsun ! Binası bek olsun !" diyerek bebeği annesinin yanına yatırır. Yine, aile büyüklerine ilk haberi ebe verir. "Müjde ! Oğlumuz oldu !" veya "Müjde ! Kızımız oldu !" der. Aile büyükleri tarafından ebeye bahşış verilir. Evin büyük kadınları ilerde ebeye bir enterelik (entarilik-elbiselik) de hediye ederler. Ayrıca doğum yapan kadın da sandığından bir hediye çıkararak ebeye verir. Ebe, evden ayrılmadan önce, büyükbabaya da müjde vererek bahşışını almayı unutmaz.

Ebenin Yıkanması

Oğlan çocuğu doğurtturmuşsa ebeye yıkanmak lazım gelmez. Ancak, kız çocuğu doğurtturmuşsa ebenin mutlaka yıkanması gerekir. Kadınlar arasında, kız çocuğu doğurtan ebenin cünüp (cenabet) olduğuna dair inanış yaygındır.

Loğusanın Höllüğe Yatırılması

Doğum bittikten sonra loğusanın hemen sıcak höllüğe yatırılması gerekmektedir. Höllük büyük bir sacda ısıtılır ve loğusanın belinden başlamak üzere, belden aşağısına iyice serpilip yayılır. Daha sonra loğusa, tıpkı çocuk gibi höllüğe belenerek kundaklanır. Kadın, altındaki höllük soğuduğunda bunu çevresindeki kadınlara söyler ve höllüğü belirtilen şekilde yenilenir. Loğusanın altında sürekli sıcak höllük bulunmalıdır. Bu yüzden doğum yapan kadın en az üç gün sıcak höllüğe yatırılır.

Bebegin Höllüğe Yatırılması ve Kundaklanması

Bebegin her altının değiştirilmesinde altına höllük konulur. Çocuk olan her evde " höllük çanağı" denilen bir kap vardır. Höllük bunun içerisine doldurularak tandırın kenarına konulur ve böylece ısınması sağlanır. Bebeğin altına konacak höllük bebeğin tenini yakmayacak sıcaklıkta olmalıdır. Eğer höllük sıcaksa içine bir miktar soğuk höllük katılarak aşlanır (ılıtılır). Önce höllük bir bezin üzerine konulur. Daha sonra bebek belden aşağısı höllüğün üzerine gelecek şekilde yatırılır. Yanlarda kalan fazla höllük, bebeğin apış arasına, bacaklarına, hatta ayaklarına kadar yayılır. Daha sonra höllüğün bulunduğu bez bebeğin üzerine iyice sarılır. Onun da üzerine diğer bezler sarılarak bebek kundaklanır. Bu şekilde, bebek iyice büyüyünceye kadar höllükleme işine devam edilir.

Çocuğun Giydirilmesi

Yukarıda açıklandığı gibi, bebek önce beze sarılır. Daha sonra bebeğe annesinin hazırladığı giyecekler giydirilir.

4. Doğum Sonrası:

Doğum Yapan Kadın (Loğusa) Nelere Dikkat Eder ?

Doğum yapan kadına yörede, "Nohusa" veya "Lohusa" adı verilir. Loğusalık kırk gün sürer. Loğusanın bu dönemde dikkat edeceği bir çok hususlar vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Loğusa, öncelikle, bir hafta soğuk su içmez. Onun yerine, sıcak dut şerbeti, şeker şerbeti yada ılık hoşaf suyu içer. Eğer su içmek istiyorsa, mutlaka suyu hafif ılıtarak içer. Çünkü: Soğuk su loğusayı sancılandırır. En az üç gün "yağlaş"²² (yağlı aş) yer. Daha sonra bol bol "yumurta pişirmesi" (yağda yumurta) yer ve tut (Dut) hoşafı, üzüm hoşafı, şeker şerbeti içer. Loğusa çay içmez. Kendisini sıcak tutar. Bunun için iyi (kalın) giyinir. Üç dört hafta ev süpürmez, ağır yük kaldırmaz, çamaşır yıkamaz; kısaca kırkı çıkana kadar ağır iş yapmaz. Al karısına karşı tedbir alır. Bu yüzden kırk gün odasının ışığını söndürmeden yatar. Bebeği ve kendisini kırkı basacak tüm tehlikelere karşı korur.

Loğusa Sütünü Artırmak İçin Neler Yer ve İçer ?

Dut şerbeti, açık çay, süt, duru çorba, gibi gıdalar sütü fazlalaştırır. Yine, şerbet , pilav, ayran, peynir, su, pekmez ve tüm meyveler sütü artırır. Ekşi ve acı olan tüm yiyecekler ise süte zarar verir. Ayrıca, Nazardan da süt kesilebilir. Loğusa boğazına bakmazsa sütü kesilebilir. Bu yüzden, acı ve ekşilerden sakınarak, diğer yiyeceklerden bol bol yemelidir.

Bebek Nasıl Beslenir ?

Bebek öncelikle emzirilir. Emzirme yapılmıyorsa çocuk, mama, inek sütü, şerbet, dut sormuğu²³, ekmek sormuğu, gibi gıdalarla beslenir. Bir yaşını geçtikten sonra bebeğe sulu çorba ve yemeklerin sulu tarafları yedirilir.

²² **Yağlaş:** Un ve tereyağından yapılan bir yemek çeşididir. Geniş bilgi için kitabımızın "Halk Mutfağı" bölümüne başvurunuz.

²³ **Dut Sormuğu:** Bebek beslemeye yarayan küçük bir sistemdir. Şu şekilde hazırlanır: Küçük bir bez parçasının içerisine iki üç adet dut konularak önü emzik gibi olacak şekilde bezin kalan kısımları bir araya getirilerek bir iple bağlanır. Dutun

Loğusa Sütünü Nazardan Nasıl Korur ?

Loğusalığın ilk günlerinde annenin sütü çok fazla olur. Loğusa sütünün bol olduğunu kimseye anlatmaz. Hatta, hem göğüslerinin ağrımamasını engellemek, hem de nazardan korunmak için, sütünün fazlasını sağarak bir kaba boşaltır. Loğusanın sütüne nazar değmişse göğüsleri şişer ve şiddetli bir ağrı hisseder. Hatta bazı kadınların sütü kurur. Nazara uğrayan loğusa kadınlar, bir suyun içerisine köz parçaları atılarak lefsunlanır. Gerekirse kurşun döktürülür.

Loğusanın "Unsuruk" Olması ve Bu Hastalığının Tedavi Şekli

Bir evde güzel bir yemek pişer loğusa da onu görürse; yada loğusa bir yiyecek görür, onu canı çektiği halde yiyemezse, göğüsleri "Unsuruk" adı verilen hastalığa yakalanır. Unsuruk olan kadının göğüsleri şişer ve ağrır. Bu hastalığı tedavi etmek için şöyle bir yola başvurulur: Saç ekmeği pişirilmekte olan bir eve bir kişi gönderilir. Bu kişi saçın yanına yaklaşır ve birden bire pişmekte olan ekmeği kaparak unsuruk olan kadına getirir. Kadın bu ekmeği, gizli bir yerde, sıcakıyla göğüslerinin üzerine bastırır. Böyle yapılırsa hastalığın geçeceğine inanılır.

Al Karısı ve Al Basmaması İçin Hangi Önlemler Alınır ?

Al karısı, özellikle loğusa kadınlara zarar veren, ırmak ve derelerdeki suyun içinde yaşayan olağanüstü bir yaratıktır.

Al Karısının elleri korkunç, parmakları çuvaldız gibi ince uzun ve uçları iğne gibi sivridir. Memeleri çok büyük olduğu için omzundan arkaya atar.

Loğusaya, onun çok sevdiği bir kadın kılığında gelir. "Şunu versem yen mi ?" "Bunu versem yen mi ?" gibi sözlerle loğusayı yanıltarak ağzını açtırır. Daha sonra elini loğusanın ağzından içeri sokarak kadının karaciğerini alır.

"Al karısı bir kadının ciğerini aldığı anda doğruca ırmağa koşar. Ciğeri ırmakta yıkadıktan sonra yer. Ciğeri yıkadığı anda loğusa kadın ölür. Al karısı, ciğeri yıkamadan önce, yakalanır da, tekrar yerine koyması sağlanırsa, loğusa kadın ölmez."

"Bir köyde al karısını yakalamışlar. Serbest bırakacakları zaman al karısı: 'Hayvah ben insanoğlunun eline geçtim, beni sağ koymazlar, beni ırmağa bırakın sonra suya bakın' demiş. Al karısını suya bırakmışlar ve biraz sonra bakmışlar ki su kıpkırmızı. Meğerse o anda al karısını, öteki al karıları, 'insanlarla konuştu' diyerek öldürmüşler.

Al karısı loğusa kadını uykuda da yakalar. Kadın uykudayken elini ağzına sokarak ciğerini çıkarmaya çalışır. Bu sırada loğusa kadın uyanmak ister fakat uyanamaz.

Al karısı genellikle kız çocuğu doğuran annelere gelir. Erkek çocuğu doğuran anneye ise yaklaşamaz. Çünkü: Erkek ve erkek çocuklarının bulunduğu yerlere giremez.

bulunduğu kısım bebегin ağızına verilir. Bebek emzige benzeyen bu ince bezi emerken içindeki dulları da yavaş yavaş bitirir.

Al Karısından korunmak için, öncelikle loğusa yalnız bırakılmaz. Akli başında bir kadın mutlaka loğusanın yanında kalır.

Yorganının ağzına büyük iğne oyulganır.

Kadının boynuna hamaylı asılır.

Yanına veya yatağının içine ocak demiri konulur.

Yorganının üzerine erkek pantolonu konulur.

Odada yakın akrabalarından bir erkek çocuk yatırılır.

Kocasının pantolonu loğusa kadının üzerine atılır.

Başucuna Kur'an-ı Kerim asarlar.

Başının altına yün tarağı korlar.

Kadın erkek şalvarı veya gömleği üzerine yatırılır.

Kadına Al Basarsa Ne Yapılır ?

Kadın kan kusarak fenalaşmaya başlar ve bir iki saat içerisinde ölür. Bu şekildeki loğusa ölümlerine sebep olarak, "Al Basmış !" denilir. Şimdiye kadar, al basmış bir kadının kurtulduğu görülmemiştir. Buna karşı bir çare de bilinmemektedir. Al basması yüzünden yörede bir çok kadın hayatını yitirmiştir. Bu kadınlarla ilgili çok sayıda rivayetler mevcuttur. Karalar Köyünden şimdi hayatta olmayan Ziya Günbay'ın annesi Suna'yı suyun kıyısına çağırması, ciğerini çekerek öldürmüşler. Bilincini yitirmemiş olan Suna: "Beni Çaykara'ya götürdü, ciğerimi aldılar ! Ben daha iflah olmam !" demiş ve ölmüş. Hatta, Çongar Köyünden Şadiye ve Güney Köyünden Zilfi ve Zekiye isimli gelinler, "Al Basmalı" üzerine ölmüşler. Yine Deliilyas Kasabasından "Deli Hacı" lakabıyla anılan şahsın kızı Gülhanım'ın da "al basması" üzerine öldüğü rivayet edilmektedir.

Kırk Basmaması İçin Hangi Önlemler Alınır ?

Doğum gününden başlamak üzere ilk kırk gün bebek ve annesi için çok önemlidir. Bu süre içinde bebeğe "kırklı", annesine de "Kırkı çıkmamış Nohusa" adı verilir ve kırkı çıkana kadar anne ve bebek dışarı çıkarılmaz. Kırklılık döneminde bazı olayların ve eve sokulan nesnelerin bebek ve loğusaya zarar verdiğine inanılır ki, bu olaya "kırk basması" adı verilir. Kırk basmasına sebep olan etkenler arasında, "Ölü", "Gelin", "Cenabet kadın", "Aybaşı Halindeki Kadın", "Cınni (ağrı tutan) Kadın", "El" ve "Yeni Doğum Yapmış Köpek" gibi faktörler sayılabilir. Belirtilen etkenlerin zararlarından korunmak ve kırk basmasını önlemek için şu önlemler alınır:

Ölü taşınırken kırklı çocuk dışarı çıkarılır ve cenazeden yüksek bir yerde tutulur ki, ölünün kırkı basmasın diye.

Kırklı veya yeni doğan çocuk üzerine ölünün kırkı basmasın diye ölünün kefeninden bir parça kesilerek loğusa kadına gönderilir. Kırklı çocuğa gönderilecek kefen parçası, kefen biçilirken ayrılır.

Gelinin kırkı basmaması için düğün alayı geçerken bebek uyandırılarak evden dışarı çıkarılır. Böyle yapılmazsa gelinin kırkı bebeği basar.

Eve ağrı tutan (saralı), cınni (deli) kadın, aybaşı halindeki kadın sokulmaz. Bu yüzden kadınlar loğusa evlerine gidecekleri zaman çok dikkatli olurlar.

Ayrıca, loğusanın kayınvalidesi, görümcesi ve eltisi, eve giren çıkanları kontrol altına alarak, loğusayı kırk basacak zararlılardan korur. Eve gelen et ise, "Kırklımız var ! Aldık kabul edin !" denilerek geri iade edilir.

Eve, gebe yada yeni doğum yapmış köpek alınmaz. Çünkü: Köpeğin kırkı çok şiddetli basar ve kırk basan çocuk kısa zamanda zayıflayarak ölür.

Kırkı çıkmadık iki loğusa kadın dışarıda karşılaşırlarsa, iğne değişirler. Yani, birbirlerine birer iğne verirler. Böyle yapmazlarsa, birbirlerine kırkları basar.

Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar evden dışarı kibrit, çakmak, ateş gibi hiçbir yakma aracı verilmez. Yine akşam evden dışarı ateş verilmez. Verilirse evdeki kırklı çocuk ateş gibi yanar.

Çocuk kırkında kimin elbisesini giyerse ona çeker (benzer). Bu yüzden çocuğa sevilen veya başarılı olmuş başka bir çocuğun herhangi bir giyeceği giydirilir.

Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve et sokulmaz. Eğer yanlışlıkla gönderilirse, evin hanımı: "Kırklımız var anam ! Sen onu geri götür." Diyerek gelen eti geri çevirir. Tıpkı, ölü, loğusa, gelin, gibi etin de kırkı olur.

Yeni doğan çocuğun 40 gün yaşı dışarı atılmaz. Yani, höllük, bez gibi hiçbir şeyi kırkı çıkmadan dışarı atılmaz. Her şeyi evde yıkanır ve evde kurutulur. Kırkı çıkınca biriken höllük, evin bacasına dökülür.

Çocuğun kırkı çıkmadan, kırkı çıkmamış başka bir loğusa kadın eve alınmaz. Alınırsa loğusanın kırkı çocuğu basar.

Çocuğu Kırk Basmışsa Neler Yapılır

Çocuğa kırk basmışsa derhal hocaya götürülür muska alınır. Bilinen tekkeler, ziyaret yerleri gezdirilir.

Kırkı Çıkmamış Çocuk ve Anne Sokağa Nasıl Çıkar ?

Gerek anne gerekse çocuk, kırkı çıkmadan, yani 40 gün dolmadan dışarı çıkarılmaz. Ancak dışarı çıkmaları zorunluysa, bebeğin koynuna ekmek konulur ve boynuna da bir hamaylı takılır. Bu şekilde dışarı çıkarılan anne ve bebeğe bir zarar gelmeyeceğine inanılır.

Kırklama Ne zaman ve Nasıl Yapılır ?

Doğumu takip eden kırkinci günün bitiminde bir helki ılık su getirilir. Çocuğun başının üzerine bir kevgir yatay olarak tutulur. Onun da içine kırk adet küçük taş konulur. Bazı aileler kevgirin içine birkaç adet altın kor ki, bu yaygın bir uygulama değildir. Uç tas su kevgirin içerisine konulurken: "Ağ daş, göğ daş/ Çocuğun kırkını al kaç !" denilir. Bu şekilde kırk adet taşa dokunarak gelen suyun çocuğun kırkını alacağına inanılır. Daha sonra kevgirin üzerinden dökülmek suretiyle, kalan suyla bebek iyice yıkanır. Aynı şekilde kırkı çıkacak olan loğusa kadın da kırklanır. Kırklama sonunda leğende biriken kırk suyu insan ayağı değmeyen bir yere dökülür.

Loğusa Kadın İlk Sokağa Çıkışında Kimin Evine Gider ?

Kırkı çıkan kadın, öncelikle anası evine (baba evine) gider. Daha sonra da yakın akrabalarına uğrar.

KAYNAK KİŞİLER:

Aşık İsmeti (Abdülkadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.

Döne Karahan, Çallı, 32 yaşında. Oyd.. Gör.t.: 09.02.1987

Durdu Yılmaz, Karalar 1945, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Elif Karaca, Söğütçük 1925, Oyd.. Gör.t.: 09.02.1987

Fatma Pürlü, Karalar 1950, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Gözel Pürlü, Karalar, 1927, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Güllü Günbay, Karalar, 1922, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Güllü Kaya, Karalar 1947 doğumlu. Gör.t.: 04.05.1987.

Hatun Kavaklı, Gazibey 1919, Oyd., Gör.t.: 04.03.1995.

Osman Taş, Keçili 1928, Oy. Gör.t.: 14.07.1997.

Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul. Gör.t.: 06.08.1986.

Teberik Kızıl, Karalar, 1930, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, Gör.t.: 09.02.1987 ve 20.05.2000

B. ÇOCUKLUK ÇAĞI

Tıpkı doğum gibi, çocukluk çağı da insan hayatının önemli bir safhasıdır. İnsanoğlu bu dönemde yavaş yavaş büyür, gelişir ve maddi manevi olarak bir kalıba girer. İlerde insanın kişilik yapısına, manevi dünyasına, hatta, görgü ve alışkanlıklarına dahi büyük etkide bulunacak olan bu dönem, bir çok tören, pratik ve geleneklerle doludur.

Çocukluk çağı gelenekleri öncelikle çocuk ve anneye önem verme, sevinci paylaşma, akrabalık ve komşuluk bağlarını kuvvetlendirme, gibi önemli toplumsal değerlerle yüklüdür. Daha sonra, hasta olan veya akranlarına göre bedeni bir eksikliği olan çocuğu iyileştirerek, topluma kazandırma, çabalarına yönelik özellikler taşıdığı görülür. Yine bu dönem geleneklerinin, diğer bir özelliği de, eğitici, öğretici ve içinde yaşanılan toplumun kültürünü vermeye yönelik olmasıdır. Böylece, hem gelenekler yaşar, hem de çocuk içinde yaşadığı ortama uyum sağlayacak bir fert olarak yetişir.

Tüm Anadolu insanı gibi, İlbeyli yöresi halkı da çocukluk çağının önemini bilir ve bu dönemde çocuklarına elinden geldiği kadar gerekli özeni gösterir. Çocuğun doğduğu andan başlamak üzere, gelenekler ne diyorsa, harfiyen yerine getirilir. Loğusa ziyaret edilerek, "geçmiş olsun, gözün aydın!" denilir. Bebek görmeye gidilir. Bebeğe töre (hediye) götürülerek, komşuluk-akrabalık bağları kuvvetlendirilmeye çalışılır. Kurbanlar kesilir, helvalar yapılır, eller kınalanır, böylece bir bebeğin dünyaya gelmesinin ne kadar önemli bir olay olduğu vurgulanmaya çalışılır. Anneye büyük saygı duyulur ve uzun bir süre çalışmayıp dinlenmesi istenir. Zamanın ilerlemesiyle, "uyuma zorluğu", "geç yürüme", "geç konuşma", gibi rahatsızlıklarla karşılaşan çocuk, büyük bir azimle iyileştirilmeye çalışılır.

"Çubuk iken (çıt) demeyen, hezan iken (küt) demez.", "Ağaç yaş iken eğilir.", "Demir tavında dövülür." Gibi büyük sözler sık sık söylenerek çocuklar

eğitilmeye çalışılır. Çocuklar üzerinde büyüklerin baskısı oldukça fazla ve katıdır. Ancak bu baskı, gücü ispat etme şeklinde değil, çocukların iyi yetişmesi amacına yöneliktir. Tabi ki bu olayda geleneklerin etkisi de oldukça fazladır.

İlbeyli yöresi, çocukluk çağı geleneklerini yazarken, çeşitli tarihlerde görüşmüş olduğumuz kaynak kişilerin anlattıklarını özetlemeye çalıştık. Çok sayıda kaynak kişiyle görüşme yaptığımız için hepsini dipnotlarda göstermeye gerek görmedik. Ancak konunun sonuna, görüştüğümüz kaynak kişilerin küçük bir listesini vermekle yetindik.

Doğumun hemen peşinden gelen Çocukluk Çağı geleneklerini akış sırasına göre, şu şekilde sıralayarak incelemeyi uygun bulduk:

1. Ad Verme:

Bebğin adını genellikle büyükbaba, büyük anne, yaşlı amca gibi aile büyükleri kor. Ancak ad koymada anne ve babanın da etkisi olur. Çocuklara öncelikle sülaleden ölen kişilerin adları konulur. Daha sonra, dilek dilenmiş bir türbe varsa, orada yatan kişinin; eve gelen ve sevilen bir misafirin; peygamberlerin ve din büyüklerinin; çocuğun doğduğu kandil gecesinin, günün, ayın adları verilir. Ad verme bu anlatılan olaylarla da sınırlı olmayıp, daha bir çok etkene bağlıdır. Çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunduktan sonra: "Senin adın Ahmet ! Ahmet ! Ahmet !" gibi sözler sarf edilerek konulan isim söylenir. Ad vermeyle ilgili bazı inanışlar şöyledir:

Kayaziyaretlerine gittikten sonra doğan çocuklara, *Kaya*, *Kayabey*, *Kaya Kız*, *Kaya Turan*, *Kaya Mehmet*, gibi adlar verilir.

Çocuk için, bir tekke veya ziyaret yerine gidilip adak adanmışsa, çocuğa o ziyaret yerinin adı verilir. *Ahmet Turan*, *Abdülvahap*, gibi...

Çocuğa nazar değmesin diye, *Çirkin* adı konulur.

Çocuğun sağlam olması için, *Taş Bey*, *Bektaş*, *Şahin*, *Demir*, *Gürbüz*, gibi adlar konulur.

Ailenin çocukları durmuyorsa, çocuğun durması *Dursun*, *Durmuş*, *Durdu*, *Durak*, gibi adlar verilir.

2. Çocuk Görme-Bebek Görme-Gözaydına Gitme:

Bebek görme yaygın olarak doğumun ilk haftası içinde olur. Bebek görmeye gelenler, genellikle yakın akrabalarlardır. Altın, para, elbise, gibi hediyelerin yanı sıra koyun, kuzu, keçi, oğlak gibi canlı hediyeler de getirirler. Ayrıca loğusa kadına meyve, sebze, gibi yiyecekler götürmenin yanı sıra, hoşaf, kaygana, gibi çeşitli yemekler yapıp götürmek de bir gelenektir. Gözaydına gelen kadınlar ayrılırken: "Geçmiş olsun !", "Allah analı babalı etsin !", "Gözünaydın olsun", "Allah akıl fikir versin !", "Allah uzun ömürler versin." Gibi sözler sarfederler.

3. Doğan Çocuk İçin Adak Kurbanı Kesme:

Bazı aileler doğumdan önce, "Eğer bir çocuğum olursa Allah rızası için kurban keseceğim," diyerek kurban adarlar. Bu şekilde adanan kurban çocuk sağ salim dünyaya gelip, anne kurtulduktan sonra kesilir ve eti fakirlere dağıtılır. Bazı aileler ise, bir ziyaret yerini ziyaret ederken: "Allahım

banaya bir çocuk verirsen buraya gelip senin rızan bir kurban keseceğim," şeklinde kurban adarlar. Bu aileler de bebeğin kırkı çıktıktan sonra, kurban adadıkları ziyaret yerine giderek kurbanlarını burada keserler. Eğer ziyaret yeri bir tekke yada ocaksa, kurbanın eti o tekke veya ocak evine bırakılır. Ziyaret yeri yerleşim birimlerinden uzakta bir yerse, kurban orada kesilir ve eti getirilerek fakirlere dağıtılır. Kısaca, her çocuğu olan kurban kesmez, sadece kurban adayanlar keserler.

4. Diş Hediği Kaynatma:

Diş hediği, bebeğin dişinin kolay çıkacağına inanılarak, hazırlanan ve yakın akrabalara dağıtılan bir yiyecek çeşididir. Çocuğun damağında ilk dişin ucu görünür görünmez, anne sevinçle hemen diş hediği kaynatır. Bilindiği gibi, "hedik", suda kaynatılmak suretiyle pişirilen buğdaydır. Ancak diş hediği daha farklı pişirilir. Suda kaynayan buğdayın içine, mercimek, nohut, darı, fasulye, gibi taneli yiyeceklerin yanı sıra, üzüm, şeker, gibi tatlı yiyecekler de konulur. Bu şekilde hazırlanan diş hediği tüm yakın akrabalara dağıtılır. Diş hediğini alan akrabalar ise, bebeğe löre (hediye) getirirler. Diş hediği alıp da hediye getirmeyenler ayıplanır. Diş hediğiyle ilgili şu iki inanış yaygındır:

Diş hediği kaynatılmayan çocuk, çok ağlar ve dişlerini çok zor çıkarır.

Diş hediği çocuğun uykusunu düzeltir.

5. Çocukları Durmayan-Yaşamayan Aileler Neler Yaparlar

?

İçinde "Mehmet" adlı kişi bulunan 7 evden birer parça gümüş alınarak bir beze çıkılır ve çocuğun elbisesine dikilir. Ya da toplanan gümüşler eritilerek bir "Maşallah" yapılır ve çocuğa takılır.

"Evlerinde Mehmet adında kimseler olan "yedi" evden yağ toplanıp kete pişirilir; çocuğun boynuna takılır. Çocuğu, "yedi" demirciden alınan körük suyu ile yıkarlar."²⁴

Çocuk, Sivas Soğuk Çermikte bulunan "Ahmet Duran" ziyaretine götürülür.

Diğer tekkelere gidilir, kurban adanır.

Çocuğun durması için türbelere taş tutturulur.

Çocuğa babasının adı konulur.

Çocuğa, *Durmuş, Yaşar, Durdu, Dursun, Duran, Durak, Duruyhan* gibi adlar konulur.

Çocuğun bingıldağına küçük bir kurbağa sarılır. Böylece, çocukta ne kötülük varsa kurbağaya geçer. Kurbağanın ölmesi çocuğun iyileşmesine işarettir.

Anne, yeni doğmuş bir köpek yavrusunu emzirir. O zaman üzerindeki bütün kötülükler, hastalıklar köpek yavrusuna sıçrar (geçer).

Hamile kadın, çocuk daha karnında canlanmadan, dua ederek kedi yavrularının üzerine yıkanır. Böylece kendisindeki Cin-Mekir ve bütün

²⁴ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara-1981, s.66

kötülükler kedi yavrularına geçer. Kedi yavruları yoksa hamile kadının yıkandığı leğene bir kedi konur. Dökündüğü su kediye de ıslayacağından bütün kötülükler bu sefer kediye geçer.

Üzeri yüklü (hamile) kadın, kedinin üstünden atlatılır. Bu şekilde üzerindeki kötülükler kediye dökülür.

Hamile kadın, köpeğin üstünden atlatılır.

Uğur olsun diye, kırk evden birer parça çaput (bez) alınır. Alınan bu çaputlardan bir gömlek dikilerek çocuğu durmayan kadına giydirilir. Birinde olmasa bile başka birinde mutlaka uğur olacağından, çocuk durur. Bu gömleğin mutlaka kırk parçalı olması gerekir. Eğer köyde kırk ev yoksa, kırk kişiden birer parça bez alınır.

Çocuk annesiyle birlikte, kutsallığına inanılan bir taşın etrafında üç kez dolaştırılır.

Hocalara gidilip, muska yazdırılır.

6. Yürüyemeyen, Geç Yürüyen Çocuklar İçin Yapılan Pratikler:

Akranları yürüdüğü halde, kendisi yürüyemeyen çocuğa, yörede "küt" adı verilir. Bu tip çocuklara genellikle, "**Duşah Kesme**" işlemi uygulanır. Duşah kesme şu şekilde yapılır: Okuyup üfleyerek, çocuğun iki ayağının arası bir iple bağlanır ve eline bir ekmek verilir. Başka bir çocuk koşarak gelir; yürüyemeyen çocuğun ayağına bağlanan ipi keserek elindeki yiyeceği de alıp kaçar. Böylece çocuğun duşağı kesilmiş olur. Eskiden bu işlem tüm çocuklara uygulanırdı. Duşağı kesilmeyen çocuk sık sık dengesini yitirerek yere kapaklanır (düşer). Yürümekte geç kalan çocuklara uygulanan diğer pratikler ise tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Yürüyemeyen çocuğa dokuz tekke gezdirilir.

Çocuk ılıncağa (salıncağa) konulup sallanır.

Çocuk, **Karalı Köyündeki "Küt Ocağı"**na götürülür.

Hocalara götürülüp muska alınır.

7. Konuşamayan, Geç Konuşan Çocuklar İçin Yapılan Pratikler:

Konuşamayan çocuk ahıra malların arasına götürülür ve malın mengildeğine bağlanır. Çocuk orda 3-5 dakika bekletilir. Daha sonra bağlandığı yerden çözülürken; "Malısan mangırda ! Adamısan gonus"²⁵, denilerek ahırdan uzaklaştırılır. Bu olay sonunda çocuğun dilinin düzeleceğine inanılır.

Bilen kadınlar tarafından çocuğun "**dil bağı**" kesilir. Dilinin altından bir yer jilette hafifçe kanatılır.

Terliğine (şapkasına) anahtar dikilir.

Dilinin altından kan alınır. Bu işi genellikle yaşlı ve bilen kadınlar yapar.

²⁵ "Mal isen böğür, insan isen konuş !" anlamında.

"Dillenmeyen çocuk ziyarete götürülür; ağzında anahtar bükülür. Dili dönmeyen çocuğun ağzına Cuma günü kapı anahtarı konur. Çocuğun başörtüsüne anahtar dikilir."²⁶

8. Çok Ağlayan ve Uyuyamayan Çocuklar İçin Yapılan Pratikler:

Çobanın azığına bir ekmek konulur. Çoban: "Bu çocuğun uykusuna şifa olsun" diye niyetlenerek ekmeği bir gün yanında gezdirir ve sonra getirip onu aynı eve geri verir. Dağı taşı gezmiş olan bu ekmek ağlayan çocuğa yedirilir.

Çok ağlayan çocuk aynı zamanda uğursuzluk demektir. "*Anandan babandan ırakta...*" denilerek başına büyük kazan çevrilir. Böyle yapılmazsa ana veya babasından birisinin öleceğine inanılır.

Çocuğun babası, ayakkabısıyla çocuğun ağzına vurarak "*Ağdın başına ! Bizden ırakta ! Anandan babandan ırakta...*" der.

Çocuğun beşiğine *uyku boncuğu*, *ihra boncuğu* takılır.

"Uyumayan çocuk için: "Mezardan alınan toprak bir torba içine doldurulup, çocuğun yastığının altına konur. Çocuğun boynuna uyku boncuğu takılır."²⁷

9. Hasta Çocuklar İçin Yapılan Bazı Pratikler:

Hasta çocuğun elbisesi veya herhangi bir giyeceği evin direğine bağlanırsa, hastalığının geçeceğine inanılır.

Bir kişi, başka birisinin veya bir çocuğun üzerinden atlamak zorunda kalırsa "Bismillah" demelidir. Aksi takdirde onun rahatsızlıkları, cin ve mekirleri atladiğı kişi veya çocuğa dökülür. Bu olay, kalabalık ortamlarda veya yol darlıklarında sık sık yaşanır.

Çocuğun üzerinden ruhi rahatsızlığı olanlar atlatılmaz. Eğer atlama (geçme) olursa, onun cinleri çocuğun üstüne dökülür ve çocuk da aynı rahatsızlığa yakalanır.

"Dabaz (Kurdeşen) Hastalığına Yakalanan Çocuk: Soğuk suyla yıkanır. Dibinde köz olan tandıra bir avuç bulgur atılır ve hasta tütsüsüne tutulur. Hastaya al (kırmızı) giydirilir ve hemen yatağa yatırılır. Hastanın üzerine kırmızı yorgan örtülür. Hastanın boynuna kurt aşığı takılır. Hastanın vücuduna aşı toprağı sürülür. Hasta, Sivas'taki Dabaz Tekkesine (Güçük Minare) götürülür. "Ben dabaz oldum, oynamaz oldum." Diye üç kez tekkenin çevresinde dolaştırılır."²⁸

Elbiseleri bir tekkeye gönderilerek türbenin başına bürütülür (örtülür). Sonra geri getirilip hastaya giydirilir.

Çocuk yazın sütten kesilmez. Çünkü bu mevsimde itler suya yatar. İtlerin suya yatması mevsimin sıcak olduğunu gösterir. Sıcak havada çocuk çok su içer ve dolayısıyla hastalanır.

²⁶ Örnek, A.g.e. s.70

²⁷ Örnek, A.g.e. s.71

²⁸ A.g.e. s.106.

10. Çocuğu Nazardan Korumak İçin Yapılan Pratikler:

Beşiğine göğ boncuk (nazar boncuğu) takılır.

Koltuğunun altına veya elbisesine iğde ağacından yapılma bir düğme dikilir.

"Kulağının arkasına kazan karası çalınır. Höllüğü ve bezleri dışarı bırakılmaz."²⁹

Kulağının arkasına katran sürülür.

Eski püskü elbiseler giydirilir.

Nazarı değen kadın veya erkeklere gösterilmez.

Nazar değmemesi için muska yazdırılır.

Çocuk kasıtlı olarak kirli gezdirilir.

Yüzüne parmakla tükürük sürülür.

Kötü gözlü birisinin gördüğü çocuk ılık suyla yıkanır.

Nazar değen çocuk. bir derin hocaya okutturulur ve ziyaret yerlerine götürülür.

Yaşlı ve ibadetli olan kadın veya erkeklere okutturulur.

Kurşun döktürülür.

KAYNAK KİŞİLER:

Aşık İsmeti (Abdülkadir Namı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.

Döne Karahan, Çallı, 32 yaşında. Oyd.. Gör.t.: 09.02.1987

Durdu Yılmaz, Karalar 1945, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Elif Karaca, Söğütçük 1925, Oyd.. Gör.t.: 09.02.1987

Fatma Pürlü, Karalar 1950, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Gözel Pürlü, Karalar, 1927, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Güllü Günbay, Karalar, 1922, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Güllü Kaya, Karalar 1947 doğumlu. Gör.t.: 04.05.1987.

Hatun Kavaklı, Gazibey 1919, Oyd., Gör.t.: 04.03.1995.

Osman Taş, Keçili 1928, Oy. Gör.t.: 14.07.1997.

Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul. Gör.t.: 06.08.1986.

Teberik Kızıl, Karalar, 1930, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, Gör.t.: 09.02.1987 ve 20.05.2000

C. SÜNNET

İlbeyli yöresinde sünnet törenleri çok sade geçer. Ancak, yine de yöreye has sünnet geleneği mevcuttur. Biz yöre sünnet geleneklerini şu başlıklar altında sunmayı uygun buluyoruz:

1. Sünnet Zamanı ve Yaşı: Çocuklar genellikle Mayıs ve Ekim aylarında sünnet ettirilirlir. Altı aylıktan başlamak üzere, yedi yaşını doldurana kadar geçen zaman dilimi en ideal sünnet zamanıdır. Çocuğun sünnetinin yedi yaşından sonraya bırakılmasına iyi gözle bakılmaz.

²⁹ A.g.e. s.75.

2. Sünnet Hazırlıkları: Yakın akrabalara ikram edilmek üzere sünnetten bir gün önce yemekler hazırlanır. Sünnet sahibinin maddi durumu yerindeyse bir koyun veya kısır keser. Çocuğun yatağı, yorganı, çarşafı ve höllüğü hazırlanır.

3. Sünnet Yatağının Hazırlanması: Önce yatak serilir. Onun üzerine de yeni bir çarşaf serilir. Çarşafın üzerine "höllük" adı verilen özel toprak ısıtılarak konulur. Sünnet olan çocuk höllüğün üzerine yatırılır.

4. Sünnet Kıyafeti: Genellikle özel bir sünnet kıyafeti bulunmamaktadır. Ancak bazı aileler son günlerde Sivas'tan hazır sünnet elbisesi satın alarak çocuklarına giydirmektedirler.

5. Sünnet İçin İzin ve Davet: Çocuğu sünnet ettirmek için mutlaka büyükbabasından izin almak gerekir. Çocuğun babası büyük babaya: "Ağa, müsadeden olursa, torununu kestirek." der. Büyükbaba genellikle izin verir. Seyrek olarak bazıları: "Hele dursun, yaşı küçük.", "Çocuk hasta, hele dursun.", "Havalar iyi değil, hele bu sene dursun." gibi mazeretlerle sünneti ertelerler. Büyük baba hayatta değilse, büyük anne veya büyük amcasından izin alınır. Sünnete sadece yakın akrabalar davet edilir.

6. Sünnet Töresi: Sünnet olan çocuğa yakın akrabaları kuzu veya oğlak gibi canlı hediyeler getirirler. Diğer komşular ise, kolundan koptuğu kadar para verirler.

7. Sünneti Kimler Yapar ?: Sünneti "Aptal" adı verilen sünnetçiler yapar. Bunlar genellikle işin gücün yoğun olmadığı Mayıs ve Ekim aylarında gelirler. İlbeyli yöresine sünnetçiler Gemerek/ Çepni havalisinden gelirler. Bunların arasından Zeynel Usta çok meşhur bir sünnetçidir. Aptalın (sünnetçinin) yanında mutlaka bir çalgıcı ve bir de "köçek" bulunur. Çalgıcı klarnetini çalıp köçek oynayarak köyün sokaklarını gezmeye başlarlar. Köçeğin tepesinde yorgan döndürerek oynaması, kadın kıyafeti giyerek elindeki zilleri şıngırdatması, iki yumurtayı tek eliyle havaya atarak birbirine değdirmeden havada tutmaya çalışması büyük bir keyifle seyredilir. Bu olay sünnet olmamış çocukların dışında herkes için büyük bir eğlencedir. Ancak sünnet olmamış çocuklar bu güzel gösterileri aynı keyifle seyredemezler. İçlerine bir korku düşer. "Acaba babam beni de sünnet ettirecek mi ?". Belki bir çare olur ümidiyle sünnet olmamış çocukların mühim bir kısmı dağlara kaçar veya en akla gelmedik yerlere gizlenirler. Ancak sonuç daima aynı olur. Kirvenin kucağındaki çocuğa: "Bak bak ! Kuşa bak !" denir ve çocuk varlığına pek de inanmadığı bu yaratığa bakmak için gözlerini tavana çevirdiğinde olan olur...

8. Çocuğun Hazırlanması: Sünnetten önce bir kazan su ısıtılarak çocuk iyice yıkanır ve temiz çamaşırları giydirilir. "Artık erkek olacağı", "Çok cesaretli olduğu", "Hiç acı duymayacağı", "Ağlamayacağı", gibi hususlar sık sık hatırlatılarak moral verilir.

9. Sünnet Nasıl Yapılır ?: Sünnet, bir mil, bir kısıkaç ve usturayla yapılır. Sünnet olacak çocuğu her yerde olduğu gibi bir kişi kucağında tutar ki, buna yörede "kivra" (kirve) denilir. Kirve bir sedir veya bir sandalyeye rahatça oturarak çocuğu dizleri üzerine alır. Eğer çocuk heyecanlıysa veya

ağlıyorsa onunla biraz konuşarak onu yatıştırır; ona cesaret verir. Daha sonra çocuğun iki elini dizlerinin altından geçirerek el bilekleriyle dizleri sıkıca tutar. Çocuğun bacaklarını iyice açar. Takımlarını hazırlayan sünnetçi karşıya geçer. Çocuğun penisini kontrol ederek, sünnete engel bir durumun olup olmadığına bakar. şartlar uygunsa sünnete başlayacağını kaş gz işaretiyle bildirir. Bu sırada orada bulunanlar tekbir getirmeye başlarlar: "Allah Ekber Allah Ekber L ilâhe illallah Allah Ekber. Allah ekber velillahil hamd." nc tekbirin sonunda sünnetçi sünnet edilecek kısmı öne doğru çekerken çocuğun erkeklik organının ucunu mille geriye doğru iter. Aynı zamanda bir yandan da konuşarak çocuğa cesaret verir. Kesilecek yerin arkasını kısıkala tutarak keseeği kısmın önde kalmasını sağlar. Çocuğun dikkatini dağıtmak amacıyla, "Bak bak ! Kuşa bak !" diyerek tavanı gösterir. ocuk oraya bakar bakmaz, "Bismillah, Peygambere Salavat !" diyerek usturayla o kısmı bir hamlede keser.

Yaranın zerine yeşil renkli bir yara tozu serperek etrafını gazlı bezle sarar. ocuk hemen yatağına götürülerek sıcak höllüğün üzerine yatırılır. Höllük hem sünnet olan çocuğu rahat tutar, hem de kanı emerek etrafa yayılmasını engeller. Sünnetin bitiminde snnetiye elini yıkaması için bir ibrik ılık suyla bir kalıp yeni sabun hazırlanır. Sünnetçi elini yıkadığı sabunu çantasına atar. Snnetiye bahşiş olarak bir kalıp sabun, 1 giyim yn çorap, ücret olarak da para verilir.

10. Kirvelik: İlbeyli yöresinde gerçek anlamıyla kirvelik olayı bilinmemektedir. Sadece sünnet esnasında çocuğu tutan kişiye "Kivra" (kirve) denilir. Kirvenin hediye vermesinin dışında geleneksel bir sorumlğu bulunmamaktadır.

11. Sünnet Düğünü: İlbeyli yöresinde genellikle sünnet düğünü yapılmaz. Anak sünnetten önce çalgıcı bir şeyler çalar, kek de çeşitli oyunlar oynayarak halkı eğlendirir. Bu sırada ev sahibi çalgıcının davuluna bir eşarp bağlayarak, hem algıcıya hem de keğe bahşiş verir. Sünnetin bitiminde snnetilere yemek verilir. Snnetiler gittikten sonra bir sofra daha kurulur ve bu kez de odada bulunan erkeklere yemek verilir. Yine aynı şekilde kadınların bulunduğu kısımda da kadınlara sofra kurulur.

12. Sünnetle İlgili Genel İnanışlar: Çocuğun sünnetini geciktirmek iyi sayılmaz. Bilhassa buluğ çağına gelmiş çocuğun, sünnet olmadıkça pisliğinin çıkmayacağına inanılır. Bu nedenle, ocuk cünüp sayıldığından bereketsizliğe sebep olur. Ayrıca, sünnetli olarak doğan çocuğun melekler tarafından sünnet edildiğine inanılır ve bu çocuklar için "Peygamber Sünnetli" tabiri kullanılır.

D. EVLENME-DüğüN

İlbeyli yöresinde, hemen hemen en çok kurala sahip olan gelenek evlenmedir. Aileler evlenme geleneklerine çok önem verirler ve "Büyük iş küçülmez." Diyerek, evlenme geleneklerini tavizsiz uygularlar. Evlenme, iki kişinin bir ömür boyu sürecek olan birlikteliklerinin başlangıcı olmasının yanı sıra, anne ve babaların evlatlarının mutlu günlerini görmüş olmaları açısından

da oldukça önemli bir olaydır. Bu yüzden evlenmeye "büyük iş", "hayırlı iş" adı verilmiştir.

Çallı ve civarındaki birkaç köy hariç olmak üzere, genellikle İlbeyli yöresindeki evlenme gelenekleri tüm köylerde ana hatlarıyla aşağı yukarı aynı özelliktedir. Önemsiz miktardaki bazı değişiklikler ise, küçük ayrıntılar şeklindedir. Biz öncelikle, yöre köylerinin çoğunluğunda yaygın olarak görülen evlenme geleneklerini, daha sonra da kültürdeki bazı farklılıkları belirlemek amacıyla Çallı ve civar köylerdeki biraz daha değişik olan evlenme geleneklerini şu ana başlıklar altında sunarak açıklamayı uygun bulduk:

1. Evlenmeyle İlgili Terimler

Evlenme gelenekleri açıklanırken, çok sık olarak kullanılacak olan aşağıdaki terimlerin önceden açıklanması, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle ve bilhassa konu hakkında bilgi sahibi olmayan genç kuşakların konuyu daha iyi kavramaları için şu terimlerin açıklanmasını uygun bulduk:

Ağız Tatlılığı: Dünürçülere kız babasının olumlu cevap verdiği akşam, kız evinde, çay kahve gibi tatlı içecekler içmekten ibaret bir gelenektir. Bu geleneğe "kahve içme" de denilir.

Baş Bağlama: Gelin gidecek kızın, gelin alma vaktinden birkaç saat önce başının renkli poşularla özel olarak bağlanması, süslenmesi.

Başlık: Kız babasının, kızını karşı tarafa vermesine karşılık olarak, damat tarafından aldığı ücrettir.

Bayrak Kaldırmak: Dua ve törenle, düğün bayrağını düğün evinin yanına veya çatısına dikmek.

Bayraktar: Düğün alayında, bayrağı taşımakla görevlendirilmiş kişi.

Beşik Kertmesi: Beşikteki çocukların anne ve babaları tarafından birbirine verilmesi şeklinde gerçekleşen bir çeşit nişanlanma şekli.

Çeyiz yazma: Topluca ve törenle gelinin çeyizinin görülerek kayda (senede) geçirilmesi.

Çit: Düğünde hediye olarak gönderilen yarım veya bir metre basit ve renkli bez.

Damat seccadeden kalkmıyor: Gerdeğe girmeden önce damadın seccadeden kalkmayarak babasından büyük bahşiş alması. Bu bahşiş genellikle tarla yada büyükbaş hayvan olur.

Duvak açma: Gerdek gecesinin ertesi gününde kadınların topluca ve törenle gelinin duvağını açmalarından oluşan gelenektir.

Düğün Ekmeği: Düğünden üç-dört gün önce (Çarşamba günü) kadınlar tarafından hazırlanan ve düğün süresince misafirlere ikram edilen yufka ekmektir.

Düğün Hamuru: Düğün öncesindeki Salı günü, düğün ekmeği yapmak için kadınlar tarafından hazırlanan hamur.

Düğün Yemeği: Gelin eve indikten hemen sonra davetli ve misafirlere verilen yemektir.

Düğün kâhyası: Düğünün bütün işlerinden ve hizmetlerinden sorumlu olan kişidir. Aksayan her hizmette genellikle hesabı "Düğün Kâhyası" verir.

Düğüncü: Düğün alayındaki erkeklerden her biri.

Düğüncü Gitmek: Gelin almak amacıyla düğün alayı oluşturmak, düğün alayına katılmak.

Eve çağırma: Damat veya gelin olacak kızı eve yemeğe davet etmek. Eve çağırılan kişiye ayrıca harçlık da verilir.

Fasıl: Zurnacının bir veya birkaç parçayı başından sonuna kadar çalarak bitirmesi işi.

Gardaş yolu: Gelin olacak kızın erkek kardeşine gelenek icabı verilmesi gereken bahşiş. Gardaş yolu genellikle at veya silahtır.

Gaze düğünü: Çift davul ve çift zurnayla yapılan, iki hafta süren ve tüm çevre köylerin davet edildiği büyük düğün.

Gelin Attan Enmiyor: Gelinin geldiği vasıttan inmeyerek kaynanası ve kaynatasından bahşiş alması.

Gelinci: Gelin alayına katılmış olan kadınlardan her biri.

Gelinkız: Nişanlanmış kız.

Gelinkız görme: Çeşitli hediyeler alarak, nişanlanmış kızı görmeye gitmek. Gelinkız görmeye genellikle oğlanın annesi babası gider.

Gelinlik etme: Yeni gelinin bir süre kaynata, kaynana ve evin diğer fertleriyle yavaş sesle konuşması; sesini yükseltmeden fısıltı halinde konuşması.

Gonah (Konak): Gelin alayını oluşturan üç-dört kişilik erkek gruplarından her biri.

Gonah Kağıdı: Konağı oluşturan kişilerin adlarının ve konak numarasının yazılı olduğu kağıttır. Gelin almaya gidilen köye varıldığında köylüler kura çekmek suretiyle konak kağıtlarını alırlar. Bu şekilde düğün alayındaki misafirler paylaşılır.

Güva (Güvey) ekmeği: Gelinin indiği günün akşamında her sülaleden bir büyüğe ve yakın akrabalara verilen yemektir.

İftarlık gönderme: Ramazan ayında gelinkıza üzüm-çerez, meyve gibi çeşitli yiyecekler gönderme geleneğidir.

Kahveci: Düğün odasındaki yiyecek ve içecek ikramlarının yanı sıra, odanın tertip ve düzeninden de sorumlu olan düğün görevlisidir.

Kapı açılmıyor: Kız çıkartma esnasında, kapının kilitlenerek gelenlerden bahşiş istemesi geleneği.

Kaynana: Kadına göre nişanlısının yada kocasının anası; erkeğe göre ise, nişanlısının yada hanımının anası.

Kaynata: Kadına göre nişanlısının yada kocasının babası; erkeğe göre nişanlısının yada hanımının babası.

Kına davarı: Gelin alınmaya gidildiğinde oğlan tarafından kız tarafına götürülen koyundur. Bu koyun kesilerek gelincilere ikram edilir.

Kız: Nişanlanmış yada gelin olacak kız.

Kız çıkartma: Gelin almaya gidildiği gün, kızın gelinciler tarafından bir yakın akrabasının evinden törenle alınarak babasının evine getirilmesi geleneği.

Kız Tarafı: Düğünü olan kızın tarafı, akrabaları.

Kur'an okutma: Düğün öncesine rastlayan ilk Cuma günü camide Kur'an okutturarak ölenlere baş sağlığı dileme ve düğün için komşulardan izin isteme geleneği.

Möhter-Mehter: Düğünde görev yapan davulcu ve zurnacının kısa adı.

Mum: Davet.

Mum salmak: Düğüne davet etmek.

Mumcu: Düğüne davet eden kişi, davetçi.

Nişanlı görme: Kız annesinin haberi olmak şartıyla, oğlanın nişanlısıyla bir süre görüşüp konuşması. Nişanlı görme, akşam ortalık karardığında ve kız babasının evde bulunmadığı bir saatte yapılır.

Nişanlıya gitme: Çeşitli hediye ve yiyeceklerle oğlanın nişanlısını görmeye gitmesi. Nişanlıya gidecek olan genç bu işi gizlice ve dikkat çekmeden yapmak zorundadır.

Oğlan: Erkek.

Oğlan Tarafı: Düğünü olan erkeğin tarafı, akrabaları.

Oyun çıkartma: Düğün odasında "Köy seyirlik oyunları"nı sergilemek, oynamak.

Papak kaçirtma: Papak veya şapkası başından alınan kişinin, alan kişiyi atıyla kovalaması esasına dayanan bir çeşit düğün alayı eğlencesi.

Pazarlık Görmek: Gelinkıza alınacak hediye ve eşyaların yanı sıra düğünde lazım olacak yiyecek-içecek maddelerinin satın alınması için, şehre alışverişe gitmek. Pazarlık görmeye, gelinkız, oğlan, kaynana ve kaynataların yanı sıra, yakın akrabalarından da birkaç kişi katılır.

Sancaktar: Düğün alayında düğün bayrağını taşımakla görevlendirilmiş kişi.

Sandık parası: Gelin alınırken, gelinin sandığının üzerine oturan kişiye verilen bahşiş.

Sürgüççü: Düğün odasına yemek göndermekten ve oradan gelen kapların yıkanmasından sorumlu olan kadın görevlidir.

Tas batmıyor: Şerbet töreninde, şerbeti dağıtmaya başlarken "Tas Batmıyor !" denilerek, oğlan babasından bahşiş isteme geleneği.

Teklifçi: Düğün sahibi adına, halkı düğün etkinliklerine davet eden kişi.

Töre: Gelenek gereği verilen hediye, takı veya bahşiş.

Ya Hasmım ! Ya Yolum !: Düğün alayının önüne çıkan bir kişinin ya güreşecek bir rakip ya da bahşişini istemesi esasına dayanan gelenek.

Yas alma: Düğünden önce, ölüsü olan evleri ziyaret ederek "Geçenlerinize Allah rahmet eylesin" demek suretiyle hem onları ziyaret hem de düğün için izin almak amacına yönelik gelenek.

Yenge: Gelin almak için giden düğün alayındaki kadınlardan her biri.

Yığnak: Komşu köye gelin giden kızın kendi köyündeki arkadaşları tarafından, iki köy arasındaki açık arazide düzenlenen buluşma töreni.

Yol: Gelenek gereği verilen hediye, bahşiş.

Yozucu: Kız evinin bulunduğu köye kaç konak düğüncü geleceğini haber vermek için görevlendirilen kişidir. Yozucunun o köye gizlice gitmesi esastır. Yolda yakalanan yozucuya karşı taraf büyük cezalar verir. Bu yüzden yozucu çok dikkatli ve uyanık kişilerden seçilir.

Yüz görümlülüğü: Gerdek gecesi, gelinin duvağını açmadan önce, damat tarafından geline verilen takı.

2. Evlenme Biçimleri:

a. Görücü Usulü:

En yaygın evlenme şeklidir. Erkeğin yakını olan kadınlar tarafından kız yakından görülüp, boyuna posuna, kaşına gözüne, güzel olup olmadığına, bedeni bir kusurunun olup olmadığına bakılır. Sonunda kız hakkında olumlu karar verilir. Erkek tarafı dünürücü olur ve kız tarafının olumlu cevabından sonra geleneksel evlenme safhaları sonunda evlenme gerçekleşir. Şeklen benzerlik gösterse de, köylerdeki görücülükle, şehirdeki görücülük arasında büyük farklar bulunmaktadır. Şehirdeki bir aile çoğunlukla bilip tanımadığı bir eve görücü gider ve aileler birbirini uzun uzadıya araştırmak zorunda kalırlar. Ancak köylerde iş biraz daha kolaydır. Köyler büyük yerleşim birimleri olmadıkları için, insanlar sürekli karşılaşır ve görüşürler. Erkekler kızları, çeşmede, tarlada, düğünde dernekte görürler. Aynı şekilde aile büyükleride etraftan haberdardırlar. kimin kızı büyüyor, kimin oğlu yetişiyor, huyları husları nasıl ? bu hususlar hep hafızalara yerleşir. Anne ve babalar çocukları için uygun eşler düşünmeye başlar ve akıllarından geçen yerlere dünür gitmek suretiyle işe koyulurlar. Yine, köyde yaşayan bir genç çevresindeki kızlar arasından beğendiği yada gözüne kestirdiği biri olursa onu bir şekilde yakınlarına söyler ve ona görücü ve dünür gönderilir. Ancak, İlbeyli yöresinde, bu şekil evlenmede halen aile büyükleri etkilidir ve büyüklerin verdiği kararlara uymayanlar da hemen hemen yok gibidir.

b. Beşik Kertme:

Yörede "Beşik Kertmesi" adıyla bilinen evlenme şeklidir. Yaygın olmamakla birlikte yinede yer yer görülen bu evlenme tarzı şu şekilde gerçekleşir: İki kadın, hamileyken kendi aralarında şöyle bir antlaşma yaparlar: "Senin ki erkek benim ki kız, benim ki erkek senin ki kız olursa bunları birbirine vererek, evlendirek, caymak yok ha !" işte bu sözler bir evlenme senedi olmuştur. Çocukları büyüyünce sözleri doğrultusunda onları evlendirirler. Bu antlaşmanın sebebi iki hamile kadın arasındaki muhabbet ve birbiriyle hısım olma isteğidir. Beşik kertmesi, çocuklar beşikteyken de olur. Birbirini seven iki kadından biri beşikteki çocukları kastederek: "Gel şunları beşik kertmesi yapalım" der. Öteki de eğer: "Tamam, yapalım" derse beşikteki çocuklar birbiriyle nişanlanmış olurlar. Çocuklar on beş yaşına değince töreleri takılır ve diğer geleneksel evlenme safhaları sonunda evlenme gerçekleşir. Beşik kertmesinden kaçmak çok ayıp sayılır ve geleneklere

terstir. Hatta; "Beşik kertmesi" için sözleşildiğinde, nikah düşmüş olduğundan, bu işten caymanın günah olacağı konusunda da inanmalar vardır.

c. İç Güvey Girme:

Damadı kız evine almak suretiyle gerçekleştirilen bir evlenme şeklidir. Erkek çocuğu olmayan aileler, bir yakın akrabalarını ya da huyunu ahlakını beğendikleri bir genci kızlarıyla evlendirerek damadı kendi evlerine alırlar. Bu şekilde hane şenlenir ve kişinin servetinin evinde kalması sağlanmış olur. Bu şekilde yapılan evlenmelerde bilinen evlenme törenlerinin hepsi yapılır.

d. Kayın İle Evlenme:

Gelinin kocası öldüğünde bekâr olan kaynıyla evlendirilmesi şeklinde gerçekleştirilen evlenme biçimidir. Kocasını ölen gelinin eğer çocukları varsa, aileyi dağıtmamak ve çocukların baba evinde kalmasını sağlamak için bekar olan kaynıyla evliliği gerçekleştirilir. Bu evlilik bekar kayınların arasında evlenme sırası kimdeyse onunla olur. Gelinin çocuğu yoksa, kaynıyla evlenmesi teklif edilir, eğer kabul etmezse bu evlilik için zorlanmaz. Eskiden sık görülen bu gelenek şimdi neredeyse kalkmıştır.

e. Kız Kaçırma:

Erkeğin kızı kaçırması yada kızın erkeğe kaçması sonucunda gerçekleşen evlenme şeklidir. Çok nadir görülen olaylardan birisidir ve yöre halkı tarafından hoş karşılanmaz. Konu komşunun, büyüklerin araya girmesi dahi kız kaçırma olayını yumuşatamaz. Bu yüzden düşmanlıklar, hatta yıllarca süren kûs olayları meydana gelir. Ancak, nadir olarak büyüklerin iki tarafı barıştırdığı ve oğlan tarafının özür dileyip başlık parası ödeyerek durumu düzelttiği de görülür.

f. Değişik-Değişme:

Başlık parası veremeyecek kadar fakir olan yada hısım olmak isteyen iki ailenin, oğullarına birbirlerinden kız almaları şeklinde gerçekleşen evlenme biçimidir. Bu şekil evlenmede taraflar başlık parası ödemez; elinden geldiği kadar kızlarına çeyiz verirler. Başlık parası alma geleneğinin etkisinin yitirmeye başladığı bu günlerde, "Değişme" usulüyle evlenme geleneği de neredeyse ortadan kalkmıştır.

g. Dulların evlendirilmesi:

Evleneceklerin ikisi de dulsa, önce kadın ile erkek birbirlerine bakarlar. Eğer taraflar birbirini beğenmişse, iki erkek bir kadın gidip evlenecek kadını alarak erkeğin evine getirir. Dini nikâh yapılır ve böylece iki dul evlendirilmiş olur. Bu şekilde yapılan evlilikte erkek kadına, miktarı ne olursa olsun altın takmak ve bir takım elbise almak zorundadır. Eğer evlenecek erkek dul, kız da bekarsa, hiçbir eksik bırakılmaksızın yeniden düğün yaptırılır.

3. Evlilik Çağı ve Yaşı:

Eskiden, evlenmeler kadın ve erkeklerde 17-18 yaş civarında olurdu. Bilhassa kızlar daha erken evlendirilirdi. "Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır." felsefesi doğrultusunda; torunlarını görmek isteyen ve onların aile fertleri arasına katılarak bir ekonomik güç olmasını arzulayan aile büyükleri gençleri çok erken yaşlarda evlendirirlerdi. Şimdi ise bu ölçü biraz değişmiştir.

Kadınlarda evlenme yaşı yaklaşık 18-19, erkeklerde ise, 20-22 yaş civarındadır. Artık, gençler askerliğini yapıp döndükten sonra evlendirilmektedirler.

4. Kısmet Açmak:

İlbeyli köylerinde evlenmesi gecikmiş kız ve erkeğe "Galih" (kalık) adı verilir. Ancak, erkeğin kalığına nadir rastlanır. Çünkü: yörede maddi durumu yerinde olan her erkek evlenir. Az da olsa, kızların evde kalanına rastlanır. Evde kalan kızın kısmetini açmak için daha çok komşulara iş düşer. Komşuları onları met ederek: "Çok namuslu kız, çok çalışkan, çok temiz, çok evciman" gibi vs. övgülerde bulunurlar. Eğer kız güzel değil ya da bedeni bir kusuru varsa diğer özellikleri, huyu ve çalışkanlığı ileri sürülerek met edilir. Böylece daha yakından tanınan kızın evlenme şansı artar. Evde kalan kızların bahtının (kısmetinin) kapalı olduğuna, yada kısmetinin büyü yoluyla kapatılmış olduğuna inanılır. Kızın kısmetini açmak için hocalara muska yazdırılır; bilinen tekke ve yatırlar ziyaret edilerek dilek dilenir. İmkanları yerinde olup da bir türlü evlenemeyen erkeğin de büyü yoluyla kısmetinin kapatılmış olduğuna veya ona cinlerin erişmiş olduğuna inanılarak hocalara başvurulur, muskalar alınır. Ayrıca tekkeler türbeler gezilerek dilek dilenir.

5. Evlenmek İstediyini Belirtme

Evlenecek erkek çok süslenir, sık sık aynada taranır. Eğer göz koyduğu veya gönlünden geçen biri varsa bunu gizlice annesine ya da bacısına söyler. Ortaya konan pilavı kenardan değil de ortadan kaşıklar. Babasının ayakkabısını sık sık ters çevirir. Çok türkü söyler ve söylenenlerin tersini yapar. Kızlar da evleneceklerini belli etmek için genellikle çok süslenir ve taranırlar. Evlenme yaşına geldiğini belli etmek için diğer gelin ve kızlarla halaya durur, türkü söyler. Bir kızı seven kişi uzaktan onun gözüne ayna tutar. Ayna tutmak, güneş ışığını ayna vasıtasıyla karşıdakinin gözüne yansıtmaktır. Ayna tutmak, "benim sende gönlüm var, kabul edersen seninle evlenmek istiyorum" demektir. Bu teklife kız karşılık vermezse daha ısrar edilmez. Bir erkek bir çakıl taşıyla bir kıza arkadan vurursa bu bir anlamda nişanlanma ve evlenme teklifidir. Şu mani bu olayı çok güzel bir şekilde izah etmektedir.

*Akşama aş vururlar
Kaleme kaş vururlar
Ağır sallan sevdiğim
Ardından taş vururlar.*

Yine bir genç kıza göz kırpmak, onu sevdiğini belirtmek demektir. Bu tür hareketlere kız karşılık vermezse bir daha ısrar edilmez.

6. Yaygın Olarak Görülen Evlenme Aşamaları

a. Kız Bakma, Kız Arama, Kız Beğenme:

Evlenecek kız ve erkekte ilk önce ahlak, namus, soy, ve varlık aranır. Oğlanın annesi kızın evine gider. Önce su istenir. Sonra çay ve kahve gelir. Bu arada kız tepeden tırnağa incelenir. Boyuna posuna, kaşına, gözüne, yüzüne ve bedeni bir kusurunun olup olmadığına bakılır. Ayrıca huyu husu komşularına, akrabalarına sorulur. Bu arada kız tarafı da el altından (gizlice) oğlanı araştırır. Kötü alışkanlıkları var mı ? Dürüst mü ? Çalışkan mı ? Sorulur.

b. D n r Gitme:

O lanın babasıyla anası ya da babası yanına bir büyük kişi alarak kız evine gider. Biraz konuşulduktan sonra: "Allah'ın emri, peygamberin kavliyen kızına d n r m" der. Kızın babası eğer kızını d n r gelenlere vermeyecekse: "Allah'ın emrine canım kurban. Ancak bu iş olmaz, boşuna yorulmayın, kısmetinizi başka kapıda arayın." Diyerek keser atar. Kız tarafı, gelenler ne kadar iyi olursa olsun, genellikle ilk d n r gitmede kızı vermez, "Hele bir gidin aklımıza danışalım," diyerek işi zorlaştırmış gibi g r n rl r. Bu durumda bir hafta sonra yeniden d n r gidilecek demektir. Eğer, kızı vermeye g nl  varsa, kız babası ikinci d n r olmada: "Allah'ın emri başım üstüne, hele bir d ş nek," der ve işi tekrar erteler. Oğlan tarafı birkaç kez daha giderek kızı almaya istekli olduğunu belirtir. Hatta, oğlan babası: "Kapıdan go san (kovsan) pacadan (bacadan) düşerim, pacadan go san kapıdan düşerim" diyerek ısrara devam eder. Baba, kızını vermeye g n ll yse: "Allah yazdıysa bir şeyler mahana (bahane) olur, hele biraz daha d ş nek" der. Bu kızı verece inin işaretidir. Eğer kızın babası kızı vermeye g n ll yse ve vereceği kişi de yakınıysa şaka yollu: "Bunu bir it yalayacak yalamaya, koy bizim it yalasın." Diyerek karşı tarafı rahatlatır. Eskiden akraba evliliği iyi sayılırdı. Hatta: "Beni bilen gurt yesin.Da ın ahıllısından evin delisi iyidir" denilerek kız öncelikle yakın akrabaya verilir. Kız babasının: "Allah hayırlı uğurlu eylesin, münasip bir günde gelin kahvenizi için," gibi sözler sarf etmesi üzerine kızı verdiği anlaşılır. Oğlan babası ayağa kalkarak hısmının elini sıkar; kucaklaşır ve birbirlerini "Allah utandırmasın" diyerek tebrik ederler.

c. A ız Tatlılı ı-Kahve İçme:

Kızın babası o lanın ailesine olumlu cevap verdikten sonra, kız evinde çay kahve gibi tatlı içecekler içmekten ibaret olan bir gelenektir. A ız tatlılı ı yada kahve içme töreni aslında, konu komşunun huzurunda d n r gidip kızı istemek, peşinden de kahve içmek, şeklinde gerçekleşir. Çoğu zaman "şerbet" ile "a ız tatlılı ı" birbirine karıştırılşa da, a ız tatlılı ında sadece kız istenmesi, şerbette ise söz kesilmesi yönleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Fakir aileler genellikle kahve içer, zenginler ise hem kahve hem de şerbet yaparlar. Kahvesi içilen bir kız artık sözlü durumundadır ve gelinkız olduğu belirlenmiştir.

Kahve içme şu şekilde gerçekleşir: Kız ve oğlan evinin yakın akrabalarından üçer beşer kişi kız evinde toplanırlar. İmam oradaki topluluğa:

"Komşular, Allah'ın emri, peygamberin kavli, İmamı Azam efendimizin i tihatiyla ... Efendinin kızı ...'ya, ... Efendinin mahdumu ... için d n r geldik, ne buyurursunuz ?" Diye sorar. Topluluk hep bir ağızdan cevap verir:

"Mehel de , münasip de."

Hoca efendi:

" yleyse Allah hayırlı uğurlu eylesin, buyurun bir dua edelim" der ve amin diyerek duasını okumaya başlar. Tüm eller dua için kalkmıştır. Dua bitiminde küçük topluluk:

"Allah Hayırlı uğurlu eylesin" diyerek iki tarafı da kutlar.

d. şerbet İçme-Söz Kesme:

Şerbet içme *Büyük Şerbet* ve *Küçük Şerbet* olmak üzere ikiye ayrılır. *Büyük Şerbet*, tüm köy halkı davet edilerek yapılan şerbet törenidir.

Küçük Şerbet ise, her sülaleden bir büyük (olgun kişi) davet edilerek yapılan şerbet törenidir.

Gerek büyük gerekse küçük şerbet, daha çok erkeklere yönelik bir törendir. Oğlanın yakın akrabalarından 5-10 kadın hariç, şerbete başkaca kadın götürülmez. Bu kural hem büyük hem de küçük şerbet için geçerlidir. Şerbet içme şu şekilde olur: Kız ve oğlan evinin yakın akrabaları kız evinde toplanırlar. Erkeklerin toplandığı oda da adet olarak imam tarafından oradaki topluluğa şu soru sorulur: "Komşular, Allah'ın emri ile, ... Efendinin kızı ... Efendinin mahdumu ...'nın şerbetini içmeye geldik, ne buyurursunuz ?" Topluluk hep bir ağızdan: "Allah hayırlı uğurlu eylesin." Diyerek cevap verir. Hoca efendi: "Öyleyse buyurun bir dua edelim" der ve amin diyerek duasını okumaya başlar. Tüm eller dua için kalkmıştır. Dua bitiminde cemaat yeniden: "Allah hayırlı uğurlu eylesin" diyerek iki tarafı da kutlar.

Sıra şerbet içmeye gelmiştir. Şerbet, içine pezik boya atılmış, oldukça tatlı ve soğuk bir helki (kova) sudan ibarettir. Şimdi sıra "**Tas batmıyor geleneği**"ne gelmiştir. Şerbet dağılacağı vakit kız tarafından biri eline şerbet tasını alarak helkinin üzerinde tutar ve oğlan tarafının duyacağı bir sesle bağırır: "Tas batmıyor ! Şerbet buz tutmuş !" Önce bir sessizlik, ardından kahkahalar... Tüm gözler oğlanın babasındadır. Baba hemen kesesine davranarak şerbetçinin bahşişini gönderir. Artık şerbetin buzu çözülmüştür. Davetlilere ikram edilir "Tas batmıyor" geleneği zeki Anadolu halkının büyük çileler arasından koparabildiği birkaç saniyelik mutluluktan ibarettir. Belki de bu tip olaylarla cömertlik meziyeti kuşaktan kuşağa aktararak ayakta tutulmuştur. Şerbet içildikten sonra ortada küçük bir sini gezdirilir. Davetliler bu sininin ya da tepsinin içine bahşiş atarlar. Şerbet içme töreni böylece sona ermiş olur. Aynı akşam oğlan tarafı artık "gelinkız" diye adlandırılan kıza, yüzük, saat, ayna, küpe gibi hediyeler verirler. Nadiren altın takıldığı da olur.

Şerbet akşamında yapılacak hayırlı işin şartları da konuşularak, büyüklerin huzurunda karara bağlanır. Başlık parası alınacak mı ? Alınacaksa miktarı belirlenir. Gardaş yolu'nun alınıp alınmayacağı, alınacaksa at mı, silah mı ? Ne olacağı belirtilir. Kısaca kız ve erkek tarafının alıp vereceği nesneler, üstlenecekleri görevler cemaat huzurunda açıklanarak belirlenir. Başlık parası eskiden mutlaka alınırdı. Ancak şimdi bu gelenek kalkmıştır. Günümüz şerbet törenlerinde daha çok düğünün nasıl yapılacağı ve tarafların sorumluluk alanları konuşulur. Kız evi elinden geldiği kadarıyla kızına çeyiz yapar, oğlan evi ise, gücü nispetinde gelinkızına altın eder, hediye alır. Bazen de erkek tarafı zenginse: "İki başı da o görür" Yani tüm masrafları karşılar.

e. Gelinkız Görme:

Şerbetle nişan arasında gelinkızı görmeye gitmek gelenektir. Çünkü o, ailenin gelecekteki bir ferdidir. Evin gelini torunların annesi olacaktır. Hepsi bir kenara bir yerde hısım olduktan sonra bağları kuvvetlendirmek gerekir. Bu yüzden İlbeyli halkı hısımlığa çok önem verir. "Öğlene kadar değil, ölene kadar hısım olalım," sözleri sıkça kullanılır. bir vesile bulup hısımların birbirlerini sık sık ziyaret etmeleri adettendir. Dönürü tarafından ziyaret edilen kız

babasının itibarı artar. Bu ziyaretler gelinkızı da memnun eder. Çünkü: Her ziyaret ona verilen önemin bir ifadesidir.

Gelinkız görmeye gidileceği zaman, oğlan evini tatlı bir heyecan sarar. Akşamdan çörek börek yapılarak heybelere doldurulur. Kız evine götürülecek yemekler bir kenara ayrılır. Gelinkızın hediyeleri ve diğer hediyeler bir valize düzgünce yerleştirilir. Bol miktarda tütün ve diğer sigarlardan alınır. Ertesi gün oğlanın babası ve annesi hazırlanan yiyecek ve hediyeleri alarak doğruca kız evine gider. Kaynana kadınların arasına kaynata ise erkek odasına buyur edilir. Hoş geldin edilir ve hal hatır sorulur. Biraz sonra gelinkız kaynatasının, elini öpmeye gelir. Kaynatasının yanına yaklaşarak eline uzanır ve hafif bir sesle "öpüyüm" der. Kaynata elini vermez ancak: "Yü ün olsun kızım," diyerek memnuniyetini belirtir. Gelinkız birkaç adım çekilerek ayakta beklemeye başlar. Çünkü: Geleneğe göre ayakta beklemesi gerekir. Gelinkızın hatırını soran kaynata onu daha fazla bekletmez ve "Haydi kızım işin rast gelsin, işine gücüne bak," diyerek onu gönderir. "... Ağanın hismı gelmiş," diyerek komşular birer ikişer ziyarete gelmeye başlarlar. Gelenlere çay, kahve ve kaynatanın getirdiği sigarlardan ikram edilir. Sigaralar sehpaaların üzerine, kül tablalarının yanına yada minderlerin kıyısına bolca dizilir. Sigara, çay, şeker gibi ikram vasıtalarının bolluğu hismin "ağır geldiği"nin işaretidir. Komşular bol hediyelerle gelen hisim için: "Döküm bol," derler. Akşam yemeğinden sonra gelen komşularla oda daha da kalabalıklaşır ve geç saatlere kadar sohbet sürer gider. Kaynana ve kaynata, ertesi gün dünüründen müsaade isteyerek evlerine dönerler. Bazı kişiler dünürünü ertesi gün de bırakmaz ve birkaç gün daha ağırlandır. Gelinkız görmeye gidilince kıza ayna, tarak, beyaz (bir çeşit başörtüsü), bir çift elbise, küpe, yüzük, ayakkabı, kız evine 1 torba şeker, 1 torba üzüm ve mevsimin meyvelerinden alınır. Kızın annesine de ayrıca para verilir. Henüz nişan olmadığı için genellikle ilk gelinkız görmede takı takılmaz.

Gelinkız görme geleneği yukarda anlatıldığı gibi nişandan sonra da devam eder ve nişanlılık süresi içerisinde defalarca tekrarlanır. Nişandan sonraki gelinkız görmelerde genellikle takı takılır ve yine yiyecek giyecek götürülür.

f. Nişan:

Nişan, kadınlara yönelik bir törendir. Oğlan tarafından giden birkaç erkek haricinde, nişana başkaca erkek katılmaz. İlbeyli yöresinde nişan, Büyük Nişan ve Küçük Nişan olmak üzere iki şekilde yapılır.

Küçük Nişan:

Az sayıda kadının katılmasıyla yapılan nişandır. Nişana gitmeden önce, kıza elbise ve küçük çaplı altın vs. takı eşyaları kızın yakınlarına elbise yada gömleklik kumaş, konu komşuya dağıtılmak üzere çit (ince ve desenli bez), ölüsü olan evlere ise sabun veya tülbent alınır. Yine konu komşuya dağıtılmak üzere leblebi, şekerleme, kuru üzüm satın alınır. Ayrıca oğlan evi, bol miktarda çörek çeker ve börek hazırlar. İlk önce köydeki ölü evleri gezilerek: "Geçenlerinize Allah rahmet eylesin" izniniz olursa şerbetimiz var, denilir. Onlar da: "Allah hayırlı eylesin" der. Bu bir çeşit yaslı evlerden izin almadır. Daha sonra bütün komşulara davetçi gönderilir. Davetçi: "Nişanımız var, buyurun" diyerek nişana davet eder.

Kız tarafına alınan takılar, elbiseler, elbiselik kumaşlar, leblebi, üzüm, çörek, börek gibi yiyecekler heybelere doldurularak hazırlık tamamlanır. Oğlan babasının durumu yerindeyse "etlik" adı verilen koyun ya da danadan oluşan bir kurban hazırlanır. Daha sonra davet üzere toplanan kadın ve erkeklerden oluşan nişancılar (nişan alayı) oğlan evinden topluca hareket ederek kız evine varırlar. Erkekler, misafir odasında, kadınlar da "evlik" denilen evin diğer bölümünde toplanırlar. Misafir odasına toplanan erkekler, büyük bir sininin üzerine leblebi, üzüm ve şekerleme yığarlar. Yine misafirler tarafından getirilen sigaralar veya çaylar da ayrı bir tepsi üzerine yığılır. Hoca efendi dua ederek nişanı başlatır. Odadakilere, üzüm, leblebi, çay, kahve ikram edilir. Oğlan tarafından gelen "etlik" adı verilen kurban da bu arada kesilerek misafirlere yemek hazırlanır. Erkekler, odada yiyip içip sohbet ederken kadınlar da o bir tarafta bol bol halay çekerler. Bu şekilde sürüp giden nişan, üç beş saat sonra sona erer. Davetliler evine dağılır. Kız tarafı oğlan evinden kıza gelen hediyeleri ayırdıktan sonra, konu komşuya ve akrabalar için alınmış entari, entarilik kumaş, çit gibi hediyeleri yakınlarına ve komşularına dağıtır. Nişana gelmeyenlere bir metre çit içinde leblebi, üzüm, ölü evlerine (yaslı evlere) çörek, börek, bir kalıp sabun, tülbeht veya bir metre çit dağıtır.

Büyük Nişan-Erkek Şerbeti:

Büyük nişan, daha çok sayıda kadın davetlinin katılmasıyla yapılır ve üç dört gün sürer. Davet ve kız evine gidiş küçük nişanda olduğu gibidir. Ancak oğlan tarafından gelen kadınların getirdikleri hediyeler daha fazladır.

Maddi durumu yerinde olan bazı aileler, "Erkek Şerbeti" adı verilen büyük nişan yaparlar. Büyük nişanda aynen "düğün konağı" gibi "şerbetçi konağı"³⁰ olur. Konaklar halinde kız tarafına gidilir. Kız tarafı gelen misafirleri ev ev paylaşır ve o akşam şerbetçiler orada yatarlar. Şerbetçilere ev sahipleri, öğle ve akşam yemeklerinin yanı sıra, ertesi gün de kahvaltı verirler. Şerbet günü davul-zurna çalar, halay çekilir, yumruk ve cirit oynanır. Ertesi gün oğlan tarafından giden erkekler geri döner ve kadınlar orada kalırlar. Nişancıların getirdikleri hediyeler konu komşuya dağıtılır, hediye alan evler de nişancı gelen kadınları "Eve Çağırırlar." Eve çağırma, misafiri yemeğe davet edip bir gün ağırlamaktan ibaret bir gelenektir. Nişancı giden kadınlar, bu şekilde davetten davete koşarak üç-dört gün, hatta bir hafta iyice ağırlanırlar.

Yörede çok seyrek de olsa, nişan bozma olayı görülür. Eğer nişanı kız evi bozarsa, tüm hediye ve takıları iade eder. Nişanı bozan oğlan evi olursa, hediye ve takıların geri verilmesi kız evinin isteğine bağlıdır. Canı isterse takıları geri verir, istemezse vermez. Ancak, takılar ve hediyeler genel olarak geri verilir. Yörede basit sebeplerle nişan bozan ailelere iyi gözle bakılmaz. Bir daha kimse o ailelere kız vermez ve kızını da almaz. Nişanı bozulan gençler hakkında, "Nişanı geri döndü, nişanı atıldı" terimleri kullanılır.

g. Nişan ile Düğün Arasındaki Gelenekler:

Nişanlı görme-Nişanlıya gitme:

³⁰ Şerbetçi Konağı: Şerbet içmeye giden misafir guruplarından her birini verilen addır. Genellikle 3-4 kişi bir araya gelerek bir konak oluştururlar.

Nişanlısını görmek isteyen delikanlı önce iyi bir kayıt görür: Kayıt, mevsime göre elma, üzüm, şeftali, portakal, gibi vs. meyvelerin yanında kuru üzüm, leblebi, şekerleme gibi diğer yiyecekleri bir heybenin veya filenin içerisine yerleştirip hazır etmektir. Nişanlı görmeye açıktan gitmek çok ayıp sayıldığından, akşam karanlığı çöktükten sonra, delikanlı gizlice nişanlısının evine gider. Gidişini kimsenin görmemesi esastır. Bu iş çok zor olduğundan, çoğu zaman aracıya ihtiyaç duyulur. Yakın bir veya birkaç arkadaşı önden heybesini kız evine verirler. Ya da karanlıkta delikanlıyı aralarına alarak gizler, belli etmeden nişanlısının evine kadar götürürler. Bu durum daha az dikkat çeker. Nişanlı görecektir delikanlı, mutlaka önceden ve gizlice kızın annesine geleceğini haber vermelidir. Aksi takdirde dışarıda kalabilir, evin yetişkin çocukları veya baba tarafından yakalanabilir. Bunun için kızın annesi damadın geleceğini tüm yetişkinlerden babadan ve çocuklardan gizler. Babanın evde olmadığı veya herkesin uyuduğu saat en uygun saattir. Anne kapıyı açarak damadı içeri alır. Kız ve oğlan ayrı bir odada baş başa kalarak konuşurlar. Bu ilişki oturmak ve yan yana konuşmak, dertleşmek, hal hatır sormak, geleceğe ait hayaller kurmaktan ibarettir. Damat bu vaziyette kızın yetişkin kardeşleri veya babası tarafından yakalanırsa işin seyri değişir. Bu durum, başta kız ve annesi olmak üzere damat için de büyük şanssızlıktır. Anne ve kız kötü söz işitir, damat hakarete uğrar, hatta dayak bile yiyebilir. Bu durumu çok iyi bilen anne, kız ve oğlanı bir süre görüştürdükten sonra kapılarını çalarak damadı gizlice evden dışarı çıkarır. Bu geleneğin şekli kişilerin anlayışına göre zaman zaman da değişir. Mesela: Baba damadın evde olduğunu hisseder, ancak zamanında kendisi de bu olayları yaşadığı için görmezlikten gelir. Evin yetişkin gençleri de eniştenin evde olduğunu hissederler ancak onlar da aralarındaki ilişki sevgi saygıya dayanıyorsa ses çıkamazlar.

Nişanlı görmek bazen de çok zor bir iştir. Bazı kız anneleri damatlarını eve koymaz ve nişanlı görmek istemezler. İşte problem o zaman başlar. Delikanlı kaynanasına yalvarır yakarır, ikna için saatlerce dil döker ama sonuç nafile. Geriye tek çare kalmıştır. Gizlice eve girmek. Gece yarısı arkadaşlarının yardımıyla bacadan sarkar ve eve girer. Nişanlısıyla görüştüktan sonra ya normal olarak evin kapısından çıkar gider, yada arkadaşları tarafından yeniden ipe yukarı çekilir. Ancak bu iş anlatıldığı kadar kolay olmaz. Eğer nişanlısının evine girecek genç işini yalnız başına yapmaya çalışıyorsa onu bir çok sürprizler beklemektedir. Bacadan sarkarken süt kazanının içine düşmek yada ip yetmediği için havada asılı kalmak, daha da kötüsü iner inmez azgın bir köpeğin saldırısına maruz kalmak gibi tehlikeler nişanlı görmenin tuzu biberidir. En acıklı olanı ise, nişanlısını göremeden kaynatası tarafından yakalanıp bin bir hakaret dolu sözlerle kapı dışarı edilmesidir. Ancak damatlar yılmaz usanmaz ve yinede nişanlısıyla görüşmenin bir yolunu bulur. Tabi bu arada, cam çerçeve sökülmesi, duvar yıkılması, kapı kilitlerinin bozulması gibi bir çok olumsuz olayda zuhur eder.

Her şeye rağmen nişanlı görme geleneği kız ve oğlanın birbirlerini yakından tanımalarına, dertleşmelerine ve geleceğe ait planlar kurmalarına fırsat tanıyan hoş ve köklü bir gelenektir.

İftarlık Gönderme

Ramazan ayında gelinkıza iftarlık göndermek geçerli bir gelenektir. Gelinkıza iftarlık göndermeyen oğlan babası ayıplanır. İftarlık olarak, üzüm, çerez, meyve, sebze gibi her türlü yiyecek maddeleri gönderilir. "Ağam beni ansın da, koy içi çürük koz olsun," deviminde olduğu gibi gelen yiyeceğin çeşidine ve miktarına bakılmaz. Önemli olan kişinin gelinkızını hatırlaması, onu etrafındakilere karşı mahcup etmemesidir.

Bayramda Yol Gönderme

Ramazan bayramında oğlan tarafı kız tarafını ziyaret ederek yol (hediye) götürür. Götürülen hediyeler, elbise, elbiselik kumaş, ayakkabı gibi giyeceklerden oluştuğu gibi duruma göre altın yada gümüş takılardan da oluşabilir.

Kurban Gönderme

Oğlan evi her kurban bayramında gelinkıza kurban gönderir. Güzel bir koç rengârenk boyalarla süslenerek boğazına bir altın takılır ve kızın kayını tarafından kız evine götürülür. Kurban götürene kız evinden bahşiş verirler. Gelinkız isterse bu kurbanı kestirir, istemezse sattırıp altın yaptırır. Bu onun hakkıdır. Eğer kurban kesilirse etinden bir öğünlük yemek yapılır ve konu komşu davet edilir. Bu davete katılıp kurban eti yiyen kişiler kızın düğününde mutlaka düğüncü almak zorundadırlar.

h. Düğün:

Evlenme safhaları içinde en çok etkinliğe sahip olan gelenek düğündür. Bu yüzden bir çok ön hazırlıkları, kuralları ve törenleri mevcuttur. Düğünün şenlikli geçmesi, kalabalık olması ve diğer düğünlerden eksik bir yerinin bulunmaması gerekir. Her ne kadar "Düğün iki kişiye, gayret deli komşuya," denilse de her baba ve anne çocuğuna anlı şanlı bir düğün yapmak ister. İnsan hayatında bir kez düğün yapar. Elbette ki onun çok mükemmel olması gerekir. Düğün aynı zamanda bir murattır. Düğün bayrağının evin yanına yada bacasına dikilmesi, davul zurna sesinin köye yayılması, komşu ve yakın akrabaların akın akın düğün evine gelmeleri düğün sahibine büyük bir mutluluk verir. Düğün, sadece düğün sahiplerini değil, tüm köylüyü ve misafirleri de heyecanlandırır. Davul zurna sesi duyup da kendi düğününü yada gençliğini hatırlamayan kişi yok gibidir. Kısaca, düğün insanın evlilik hayatına geçişini sağlayan mühim bir safhadır.

Düğünde Taraftar ve Düğün Kadrosu:

Düğün geleneğini daha net açıklayabilmek için, elbette ki yapılacak ilk iş, düğünde tarafları ve düğün kadrosunu tanıtmaktır. Her ne kadar bu bölümün başında evlenmeye ilgili terimler verildiyse de düğün kadrosunu yine ayrı olarak tanıtmak faydalı olacaktır. Önemli bir gelenek olan ve büyük hazırlıklar gerektiren düğün, önce **Oğlan Tarafı** ve **Kız Tarafı** olmak üzere iki tarafa ayrılır ve kadrosu aşağıdaki elamanlardan oluşur.

Oğlan Tarafı Düğün Sahibi-Düğün Reisi: Genellikle damadın babası, babanın hayatta olmaması durumunda, büyük baba veya amcası "Düğün Reisi" sayılır.

Kız Tarafı Düğün Sahibi: Genellikle kızın babası, babası hayatta değilse büyük amcası, amcaları yoksa diğer yakın akrabalarından bir kişidir.

Oğlan Tarafı Düğün Kâyesi (Kâhyası): Erkek tarafında düğünün tümünden ve hemen hemen her işinden sorumlu kişidir. En ufak bir eksiklikte bile hesap verir. Düğün Kâhyası, orta yaşlı, dengeli, sevip sayılan ve sözü dinlenen kişilerden seçilir.

Kız Tarafı Düğün Kâyesi (Kâhyası): Kız tarafında yapılan düğünün her işinden sorumlu olduğu gibi, düğüncüler geldiğinde Oğlan Tarafı Düğün Kâhyasıyla birlikte hareket ederek yapılacak her türlü faaliyeti planlamak ve gerçekleştirmekle görevlidir. Yine kız tarafı düğününde görülen en küçük bir aksaklığın hesabı bu kâhyadan sorulur.

Guva (Güvey): Düğünü olan erkektir.

Gelin: Düğünü olan kızdır.

Saadiç (Sağdıç): Güveye kılavuzluk eden ve düğün boyunca onunla birlikte gezen kişidir. Sağdıç bazı köylerde 10-12 yaş arası yakın akraba çocuklarından seçilirken bazı köylerde de damadın akranı olan gençlerden seçilir.³¹ Damadın çalınmaması için yanından ayrıldığı gibi ayrıca damadın şapkasına, ceketine ve ayakkabılarına sahip çıkar. Ayakkabı, şapka, ceket çalınmasında sağdıç bahşiş verir. Ancak güveyin çalınmasında düğün reisi bir koyun veya keçi keserek çalanlara ikram eder.

Kahveci: Düğün odası elemanlarındandır. Düğün odasının temizliğinden, çay bardakları ve fincanların yıkanmasından, yiyecek ve içecek ikramlarının düzenli olmasından sorumludur. Gelenlere çay, kahve, sigara ikram eder. Çay ve kahve pişirmekte becerikli olan kişiler arasından seçilir. Görevi düğün bayrağının kalkmasıyla başlar ve Güvey ekmeğinin yenilmesiyle sona erer. Kahveci, güvey ekmeği yenildikten sonra düğün sahibine: "Allah Hayırlı Etsin." Diyerek bahşişini alır.

Sürgüççü: Düğün odasına yemek göndermekten ve oradan gelen kapların yıkanmasından sorumlu olan kadındır. Sürgüç kelime anlamı itibariyle "bulaşık bezi" demektir. Ancak burada sürgüççünün görevi sadece bulaşıkları yıkamak olmayıp, kadınların bulunduğu kısımdan düğün odasına gidecek olan yemeklerin zamanında gitmesi, kap-kaçak ve kaşıkların en güzel şekilde temiz olması gibi önemli sorumlulukları da üstlenmiştir. Sürgüççü düğün bitiminde düğün sahibine, "Allah Hayırlı Eylesin." Diyerek bahşişini alır ve böylece görevi sona ermiş olur.

Teklifçi: Düğünle ilgili her türlü daveti ev ev gezerek köy halkına ileten kişidir.

Möhter-Mehter: Davulcu ve zurnacıdan oluşan ekibin kısa adıdır.

Düğüncü: Düğün alayındaki erkeklerden her biri.

Gelinci-Yenge: Düğün alayındaki kadınlardan her biri.

Bayraktar-Sancaktar: Düğün bayrağını taşıyan kişidir. Bayrağı taşımak bazı meseleleri bilmeyi gerektirir. İlbeyli yöresinde aşağıda açıklanacağı gibi bayraktara ölçülü ve kafiyeli sorular sormak adettir. Bayraktar bu sorulara cevap veremezse cezalandırılır. Onun için bayraktar bilgili kişilerin arasından seçilir.

³¹ Karalar Köyü'nde sağdıç genellikle 10-12 yaş arasındaki yakın akraba çocuklarından seçilir.

Yozucu: Ne kadar düğüncü geleceğini kız tarafına ileten habercidir. Yozucunun gelinin bulunduğu tarafa veya köye gizlice gitmesi gerekir. Eğer tedbirsiz davranıp da yolda yakalanırsa büyük cezalar görür yada epeyce masrafa girer.

Düğün Kıyafetleri:

Damadın Kıyafeti: Eskiden damatlar Korüklü pantol (pantolon), kilotlu pantol, nakışlı dizlik, nakışlı çorap, hasa bezinden (beyaz bez, alpako) gömlek giyerlerdi. gömleğin yakası tââlli (teğelli, ince dikişli, süslü) olur, boyunlarına kırmızı poşu dolarlardı. Gömleğin üstüne Gırmalı ceket giyer ve ön cebine de kırmızı ipek mendil takarlardı. Ayakkabılarında ise genellikle yemeni olurdu. Şimdi damatlar, siyah elbise, beyaz gömlek, beyaz çoraptan oluşan damat elbisesi giymektedirler.

Eskiden gelin, ipek fistan, üzerine körüklü entere,³² onun üstüne de şeritli ceket giyer, başına fes, eğri baş vurunur, onun da üstüne pullu keten atar ve fesin arkasına da kara püskül ve gümüş saçlık³³ takardı. Yine, gelin olacak her kız beline gümüş kemer takardı. Kollarında gümüş bilezik, parmağında gümüş yüzük, ayaklarında bezik³⁴ ip çorap ve gıslavet lastik,³⁵ yüzünde kırmızı peçe ve rengarenk giyimiyle gelinler göz okşardı. Şimdi ise bilinen beyaz gelinlik giymektedirler.

Sağdıcin Kıyafeti: Eskiden sağdıç, nakışlı çorap, üstüne pantol, ağıl işlik ve onun üzerine de ceket giyerdi. Şimdi ise sağdıçlar, koyu renk takım elbise, içerisine beyaz gömlek giyip onun da üzerine kravat takmaktadırlar.

Kaynatanın Kıyafeti: Eskiden: Şapka, terlik, gara cekit, dohuma işlik, yün pantol (boz renkli), filik çorap, ayağında kelik (deriden yapılma topuksuz düz ayakkabı) gara yelek, sekko (palto). Şimdi ise bilinen kıyafetler giyiliyor.

Kaynananın Kıyafeti: Eskiden: Fes, allı hindi (kağıt içi), kara libâde, üç peşli entere, gırmızı önük (önlük), gıvrım bağ, fiston (basma), biyaz ip çorap, gundura. Ayrıca yemek yaparken, bulaşık yıkarken golcah kullanırlardı.

Düğüncülerin Kıyafeti: Düğüncüler, en yeni ve temiz elbiselerini giyer, kravat ve gömleklerinin kollarına özel gömlek düğmelerinden takarlar.

Gelincilerin Kıyafeti: Gelincilerin kıyafetleri başta al ve yeşil ağırlıklı olmak üzere çok renkli ve göz okşayıcı özelliktedir.

Düğünde İkrâm Edilen Yiyecek ve İçecekler:

Düğünde ikram edilen yiyecek ve içecekleri, düğün süresince oğlan evinde yenilip içilenler ve düğünün bitiminde verilen düğün yemeği, olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Genellikle, çorba, et, sebze yemekleri ile tatlılardan oluşan ikramlar hakkında, aşağıda geniş bilgi

³² **Körüklü Entari:** "Sevranlı" da denilen bir çeşit entari.

³³ **Gümüş Saçlık:** Saça arkadan takılan bir çeşit takı.

³⁴ **Bezik:** Açık pembe renk.

³⁵ **Gıslavet Lastik:** Kauçuktan yapılma kadın ayakkabısı.

verilecektir. Alkollü içki içmenin adet olmadığı İlbeyli düğünlerinde, yaygın olarak çay ve kahve içilmektedir.

Düğün Çeşitleri ve Düğün Geleneklerinin Özeti:

İlbeyli yöresinde düğünler *Gaze Düğünü* ve bilinen normal düğün olmak üzere iki şekilde yapılır. **Gaze (kaza) düğünü**, çift davul, çift zurna ile yapılan, tüm çevre köylerin davet edildiği, iki hafta devam eden düğündür. Gaze düğününde yemekler oldukça fazla hazırlanır, pehlivanlar güreş tutar, mutlaka cirit (cirt) oynanır, at yarışı yapılır. Aşıklar akşam düğün odasında türkü söyler hikaye anlatırlar. Kısaca ikram ve eğlencenin bol olduğu, iki hafta süren düğün şeklidir. Hayat şartlarının zorluğu ne yazık ki bu geleneği şimdi ortadan kaldırmıştır. Yörede yaygın olarak görülen düğün töreni bazı köylerde ufak tefek farklılıklar gösterse de biz bu olayı, düğüne geçiş gelenekleri, düğünden birkaç gün önce yapılan hazırlıklar ve düğün süresince yapılan uygulamalar, şeklinde basitleştirerek açıklayabiliriz. Düğüne geçiş gelenekleri haftalara göre şu şekilde gerçekleşir.

Düğünden 3-4 Hafta Önce: Yas alınır.

Düğünden 2-3 Hafta Önce: Söz alınır.

Düğünden 1 Hafta Önce: Pazarlık görülür.

Düğünden birkaç gün önce yapılan hazırlıkları ise günlere göre şöyle sıralayabiliriz:

Salı: Düğün ekmeği için kadınlar tarafından hamur hazırlanır.

Çarşamba: Düğün ekmeği pişirilir, damadın yakınlarına "yağlama çalınır".

Perşembe: Köy kadınları, bir kadın davetçi tarafından düğüne davet edilir.

Cuma: Camide Kur'an okutturulup düğüne başlamak için komşulardan izin alınır.

Cumartesi: Düğün bayrağı hazırlanır. Akşam damada kına yakılır.

Düğün süresince gerçekleşen gelenekler de günlere göre özet olarak şöyledir:

Pazar: Bir teklifçi tarafından köy halkı düğüne davet edilir. Bayrak kaldırılır, Güvey donatılır ve düğün başlamış olur. Oğlan evinde eğlencelerin devam ettiği düğünün birinci günüdür.

Pazartesi: Oğlan evinde eğlencelerin devam ettiği düğünün ikinci günüdür.

Salı: Oğlan evinde eğlencelerin devam ettiği düğünün üçüncü günüdür. Gündüz çevre köylere mum salınır (davetçi gönderilir). Akşam düğün konakları oluşturulur, gelinci gidecek kadınlar belirlenir.

Çarşamba: Düğüncü gidilir, önden yozucu gönderilir, kız çıkartılır, çeyiz yazılır, akşam geline kına yakılır ve düğün odasında eğlencelere devam edilir. Çeşitli eğlence ve etkinliklerin kız tarafında devam ettiği düğünün dördüncü günüdür.

Perşembe: Gelinin başı bağlanır. Gelin alınır. Gelin oğlan evine indikten sonra düğün yemeği yenilir. Akşam güvey ekmeği (yemeği) yenilir. Damat gerdeğe sokulur. Düğün bayrağı indirilerek düğün törenine son verilir.

Cuma: Kadınlar tarafından törenle gelinin duvağı açılır.

Özet olarak verdiğimiz düğün törenini şimdi safhalarına göre sırasıyla geniş olarak inceleyelim:

Düğün Töreni Safhaları:

Yas Alma: Ölüsü olan kız tarafının yasını almak ve böylece düğün ortamını hazırlamak amacıyla kız evini ziyaret etmekten ibaret bir gelenektir. Erkek tarafı bir kurban alarak kız evine götürür. Kız evi bu kurbanı keserek konu komşuya ve yas almaya gelen misafirlere yedirir. Cemaatin kalabalık olduğu bir vakitte oğlan tarafı: "Geçenlerinize Allah rahmet eylesin" diyerek kız evinin yasını almış olur. Yas alma, aynı zamanda düğün öncesinde bir çeşit gönül almadır.

Söz Alma: Düğün yapmak için izin almak ve düğün tarihini belirlemek amacıyla oğlan evinin kız evini ziyaret etmesinden ibaret bir gelenektir. Düğünden 15-20 gün önce, akşam vaktinde erkek tarafı kız tarafına giderek: "Hısım, iznin olursa düğünümüzü yapalım" der. Eğer kız tarafı düğüne hazırlıklı ise: "Allah hayırlı uğurlu eylesin" diyerek bu teklifi kabul eder. Hocanın duasıyla söz alma tamamlanır. Ancak, düğün büyük hazırlıklar gerektirdiğinden, bazen bu teklif reddedilebilir. Kızın hazırlıkları bitmemiştir veya uzaktan gelecek kardeşi veya yakınları olabilir. Dokuduğu kilim bitmek üzeredir, yataklar hazırlanıyordur; kısaca bu eksiklikleri tamamlamak üzere kız tarafı düğünün ileri bir tarihte olmasını ister. Bazen de "Bu sene düğün yapamayız, hazırlıklarımız tamam değil" diyerek düğünü bir sene ileriye erteleyebilir. Kız tarafı düğün yapmayı kabul etmişse, düğünün başlama tarihi, pazarlığa gidilecek gün, pazarlıkta neler alınacağı kararlaştırılır ve ayrıca bir ihtiyaç listesi çıkarılır. Bütün bu meseleler cemaat huzurunda konuşulup karara bağlandıktan sonra iki tarafta artık düğün atmosferine girer.

Damadın başkaları tarafından bağlanmasını engellemek için, ailesi düğün için söz aldıktan sonra, onu bağlar. Bu bağlama olayının sebebi şudur: Bağlı bir insan, ne kadar sihir yapılırsa yapılsın, ikinci kez bağlanmaz. Bu şekilde damadın başkaları tarafından bağlanması engellenmiş olur. Bağlama işi eskiden, bir takım dualar okunduktan sonra damadın babasının uçkurunu düğümlemesi, her hangi bir kılı düğümlemesi yada açık bir kilidi kapaması şeklinde yapılırdı. Şimdi bu işlem artık uygulanmamaktadır.

Pazarlık Görme: Gelinkıza alınacak hediye ve eşyaların yanı sıra düğünde lazım olacak yiyecek-içecek maddelerinin satın alınması için, şehre alışverişe gitmekten ibaret bir gelenektir. Düğünden bir hafta önce, 2-3 kişi kız tarafından, yine 2-3 kişi de erkek tarafından olmak üzere şehre giderek gelinkızın eksikliklerini ve düğün için gerekli olan malzemeleri alırlar. Pazarlığa gelin ve damat gelir. Aynı zamanda, pazarlık günü resmi kayıt da yapıldığından, pazarlığın diğer adı: "Kayıt"tır. Kız tarafının söylediğini oğlan tarafı alır. Pazarlık görmeye gelenler genellikle kız ve oğlanın yakın akrabalarıdır. Pazarlık görme sırasında bu kişilere de birer küçük hediye almak gelenektir. Pazarlıkta kıza, entari, elbiselik, ayakkabı gibi özel ihtiyaçlarının yanı sıra, sandık, karyola, dikiş makinesi, kapacak gibi eşyalar da alınır. Damada elbise, ayakkabı, gömlek, iç çamaşırı ve mendil alınır. Pazarlık görmede kız tarafı, çeyiz olarak vereceği eşyanın dışında harcama

yapmaz; kalan tüm masrafları erkek tarafı karşılar. Yine pazarlıkta düğün için lazım olacak şeker, çay,tütün, kahve, üzüm, pekmez, çir, dut, pirinç, helva, reçel, lokum, çerez (leblebi) gibi tüm ihtiyaçlar alınır. Pazarlığa katılanların hediyeleri de (gömlek, elbise, elbiselik kumaş, çorap, ayakkabı v.s) alındıktan sonra, topluca bir lokantada yemek yenilir ve böylece pazarlık görme işi sona ermiş olur.

Ekmek Başlama (Düğün Ekmeği): Düğün ekmeğinin hazırlıkları Salı akşamından başlar. Köyün kadınları hamur yoğurmaya buyur edilir. Gelen kız ve gelinler ertesi gün yapılacak olan düğün ekmeğinin hamurunu güle oynaya yoğururlar. Hamur bitip leğenin üzeri bir örtüyle örtüldüğü zaman ev sahibi hamur yoğuranların hepsine bahşiş verir. Herkes evine dağılır,

Ertesi gün (Çarşamba günü) köyün kadınlarına “ekmek mumu” dağıtılır. Ekmek mumu bir veya iki topak şekerden ibarettir. Davetçi gezen kadınlar uğurladıkları evlere bu şekerleri verirken: “Ekmeğimiz var buyurun,” “ekmem mumu buyurun,” derler. Bütün köylü kadınların davet edildiği ekmeğe, dileyen gider, dileyen gitmez. Düğün ekmeği genellikle saç yufkasıdır. Davete katılan kadınlar yumakları hazırlar, tandırı yakar ve ekmek (yufka) yapmaya başlarlar. Düğün evi gelen kadınlara bir öğün yemek verir, onlar da bu arada yollarını (hediyelerini) verirler. Getirilen yol, genellikle, bir sini baklava, çörek ve onların üstüne konulan 1 metrelik çitten oluşur.

Yağlama Çalma geleneği³⁶: Yufka pişirilirken başka bir kadın gelirse: “Ekmeğiniz hayırlı olsun” der. Derhal o kadına bir *yağlama çalmak* gelenektir. Yağlama adı verilen gözlemeyi yiyen kadın, daha sonra yufka yapanlara bahşiş verir. Yağlama çalma geleneği sırf hayırlı olsun diyen kadınlarla sınırlı değildir. Ekmek yapılan yere, düğün sahibi, damat, damadın annesi, kardeşleri, dayıları, amcaları ve sağdıç gibi önemli kişiler geldiğinde, kadınlar hemen onlara da birer yağlama çalarak bahşişlerini alırlar.

Yakın Akrabalara Yol (hediye) Koyma Geleneği: Bu gelenek ilginç bir hediyeleşme örneğidir. Birisinin düğünü olurken, kadınlar, bu düğün ortamından yararlanarak yakın akrabalarına da yol (hediye) verirler. Hediye alan yakın akraba, hediye vereni düğün evinden alarak evine götürür ve o da ona bir öğün yemek verir. Bu yemeğe hediye veren kadının tüm aile fertleri davet edilir. Bu hediyeleşmeye hediye alan ev başka bir düğünde karşılık verir. Bu güzel gelenek halen bazı köylerimizde devam etmektedir.

Kadınların Çerezle Düğüne Davet Edilmesi: Düğün ekmeğinin ertesi günü (Perşembe günü) köy kadınları düğüne davet edilir. Bu davet bir kadın tarafından yapılır. Davetçi kadın bir sininin üzerine çerez (leblebi),üzüm kor, onun da üzerine bir çit atarak, ev ev dolandır ve “buyurun düğüne” diyerek uğradığı her eve bir avuç çerez verir. Davet işi bittiğinde, sininin üzerindeki çit, çerezi dağıtan kadına kalır.

Kadınların Kaşıkla Düğüne Davet Edilmesi: Cuma günü, kadın davetçiler tarafından köy kadınları bir kez daha düğüne davet edilirler.

³⁶ Yağlama: Saç ekmeğinin arasına tereyağı sürülerek hazırlanan, gözlemeye benzer bir yiyecektir. Yağlama çalmak ise, yağlama pişirmek anlamındadır.

Bu sefer davetçiler ellerine birer kaşık alıp: "Buyurun düğüne," diyerek kapı kapı gezerler.

Kuran Okutmak: Düğün yapacak kişi mutlaka düğün öncesine rastlayan ilk Cuma Günü, Cuma namazı bitiminde Kur'an okutmak zorundadır. Cuma namazı bitip cemaat yerinden kalkmak üzereyken düğün sahibi, imama: "Hocam bir Kur'an oku" der ve hoca da okur. Hoca okumasını tamamlayıp cemaat Fatiha'yı okuduktan sonra, düğün sahibi ayağa kalkarak cemaate döner ve: "Komşular, geçenlerinize Allah rahmet eylesin, izniniz olursa Pazar Günü bayrak kaldıracamız" der. Cemaat de: "Allah hayırlı uğurlu etsin" der. Böylece hem ölüsü olan evlerden izin alınmış hem de Kur'an okutma geleneği yerine getirilmiş olur.

Düğün Bayrağının Hazırlanması: Düğün bayrağından amaç düğünün ilanıdır. Düğün başladığının işareti ve aynı zamanda düğün evinin uzaktan tanınması içindir. Yaklaşık 6-7 metre uzunluğunda ve 10-15 santimetre kalınlığında bir ağaç direk hazırlanır. Bu direğin tepesine 50-60 cm uzunluğunda ve yaklaşık 5x5 cm boyutlarında kalas parçası yatay olarak çakılır. Bu kalasın üzerine 2-3 cm kalınlığında 30-40 cm uzunluğunda üç adet ağaç parçası dik, eşit aralıklarla ve aynı ekseninde olmak üzere çakılır. (Bkz. Resim...). Bu ağaç parçalarının üzerine de birer soğan veya elma çakılır. Alem yerine geçen soğan veya elmaların üzerine de çeşitli renklerde tavuk telekleri sokularak, bayrak iskeleti süslenmiş olur. Sıra bayrakların bağlanmasına gelmiştir. Yaklaşık 30x40 cm ya da 40x50 santimetre ölçütlerindeki bayrakların hazırlanması şöyle olur: Belirtilen ölçülerde yeşil bayrak hazırlanarak sağdaki bayrak çatalı üzerine küçük çivilerle tutturulur. Daha sonra, orta bayrak çatalı üzerine kırmızı bayrak yine aynı şekilde tutturulur. En son olarak, soldaki bayrak çatalı üzerine de beyaz renkli bayrak bağlanır.

Kırmızı, yeşil ve beyaz renklerden oluşan İlbeyli yöresi düğün bayrağındaki bu renklerin anlamı şudur: Yeşil renk Müslümanlığı, Kırmızı Türklüğü, Beyaz da sağlık ve sıhhati temsil eder. Bayrağın dikileceği yere 40-50 santimetre derinliğinde dar bir çukur kazıldıktan sonra bayrak hazırlama işi bitmiş olur. Düğün bayrağı ertesi gün (Pazar günü) kaldırılmak üzere hazırdır.

Oğlan Evine Bohça Gönderme: Bayrak kalkmadan bir gün önce (Cumartesi günü) damat ve sağdıca büyük bir bohça içerisinde çeşitli giyecekler göndermekten ibaret bir gelenektir. Bohçanın içerisinde genellikle şu hediyeler bulunur:

Bir giyim Guvâ (güvey) çorabı (Damada)

Bir giyim Nakışlı çorap (Sağdıca)

İki işlik (Damat ve sağdıca)

İki Pullu kese (Damat ve sağdıca)

Don, gömlek, (İç çamaşırı, hasa bezinden, damada)

İki Yağlık (Mendil, damat ve sağdıca)

Bu hediyeleri getiren kişiye oğlan evi bahşiş verir ve gönderilen bu giyecekler "Guvâ donatma" töreninde giydirilir. Ne yazık ki bu gelenek çoğu köylerde kalkmıştır.

Damada Kına Yakılması: Kına yakılma töreni İlbeyli düğünlerinde çok sade geçer. Cumartesi akşamı damadın arkadaşları toplanır. Yakın

akrabalarından bir kadın gelerek tas içine hazırlanmış kınayı damadın ve sağdıcin eline yakar. Damat ve sağdıcin eline bir çaputla sarılan kına sabaha kadar açılmaz. Damadın arkadaşları da gelen kınayla serçe parmaklarına kına yakarlar. Kına yakan kadına damat ve sağdıç bahşiş verir.

Düğün Masrafları: Düğün sahibi düğün kâhyasına bol miktarda para verir. Tüm harcamalar kâhya tarafından yapılır ve sonra helâlleşirler.

Mum Salma-Mum Gönderme: Mum kelimesi burada gerçek anlamının dışında kullanılmıştır ve haberi simgelemektedir. Mum salmak ise, düğüne davet etmek demektir. Mum, düğün evinden diğer köylere, Cumartesi günü düğün sahibinin bir yakını veya komşusu bir erkek tarafından götürülür ki bu davetçiye "mumcu" adı verilir. Mumcu düğüne davet edeceği kişiye bir topak (adet) kesme şeker uzatırken: "Falancanın selamı var, seni düğüne davet ediyor" der. Davet edilen kişi ise, uzatılan şekeri alırken: "Allah hayırlı uğurlu eylesin." Der. Bu şekilde çevre köylerdeki akraba ve dostlar tek tek düğüne davet edilir. Düğüncü gidecek davetliler daha sonra Salı akşamı düğün odasında toplanırlar.

Düğün Odasının Açılması: Pazar günü sabahın erken saatlerinde düğün odası açılır. Mevsim kışsa sobası yakılarak davetlilerin gelecekleri saate kadar iyice ısıtılır. Çaydanlıklar, cezveler ocağa yakın bir yere alınırken, bardaklar ve fincanlar temiz bir vaziyette bir masa veya tepsinin üzerine dizilir. Misafirlerin ellerini yıkamaları için, leğen, ibrik ve sabun hazırlanır. Hemen onların yanındaki temiz peşkirler (peşkirler) dikkat çekmektedir. Omzuna bir havlu atan kahveci yerini alırken, düğün kahyası bir eksik olup olmadığını anlamak için yapılan hazırlıkları bir daha gözden geçirir. Kahveci ocağı yakar, çaydanlıklarda sular kaynamaya, çaylar demlenmeye başlar. Çünkü biraz sonra düğün odası davetlilerle dolup taşacaktır.

Teklifçi Gezdirme: Bayrak kaldırma törenine köylüyü davet etmek amacıyla bir davetçi gezdirmekten ibaret bir gelenektir. Teklifçi, Pazar sabahı erkenden köyü ev ev gezerek: "Misafiriniznen beraber buyurun, bayrak kaldırmaya" ya da "Saat dohuza bayrağımız galhıyor, misafirinizle birlikte buyurun" der. Böylece teklifçi gezdirme görevi tamamlanmış olur.

Bayrak Kaldırma: Düğün bayrağı hazırlanan yere dua ve törenle dikilmesinden ibaret olan bu gelenek, aynı zamanda düğünün başladığının da habercisidir. Bayrak kaldırma töreni, Pazar günü sabahında yapılır. Davetliler düğün odasında birer ikişer toplanırken büyük bir sininin üzerine çerez (leblebi, üzüm, fıstık karışımı) hazırlanır. Büyükler iyice toplandıktan sonra, hoca tarafından bir dua okunur ve ardından hazır bulunanlara birer avuç çerez dağıtılır. Bu arada düğün kadrosu da belirlenir. Ev sahibi "şu yol senin." Diyerek düğün kahyasına 1 metre çit (pamuk basma) verir. Çitin içine de genellikle bir avuç çerez kor. Daha sonra odadaki kalabalık topluca dışarı çıkarak bayrak direğinin yanına gelir. Hoca efendi bir dua daha okur ve duanın bitiminde bir gün önceden hazırlanmış olan bayrak dikilir. Ucu 40-50 cm toprağa gömülen bayrak direğini sağlamlaştırmak için urgan, tel veya başka ağaçlardan yararlanılır. Bayrak dikilir dikilmez hemen davul zurna çalmaya başlar. Bir yandan davul zurna çalarken, bir yandan da çocuklara tepsiyle çerez dağıtılır. Bayrak kalkmasıyla birlikte geleneğe göre düğün başlamış olur.

Güvey Donatma: Bayrak kaldırıldıktan sonra, köylü düğün odasında toplanarak güvey ile sağdıçın elbiselerini giydirir ki buna "güvâ donatma" adı verilir. Güvey ile sağdıç başka bir odada düğün elbiselerini giydikten sonra düğün odasına gelir ve büyüklerin ellerini öperler. El öpen damat ve sağdıca büyükler tarafından bahşiş verilir. El öpme işi tamamlandıktan sonra, damat ile sağdıç büyüklerin karşısında ayakta beklemeye başlarlar. Eskiden damatlar, Korüklü pantul (pantolon), kilotlu pantul, nakışlı dizlik, nakışlı çorap, hasa bezinden (beyaz bez, alpako) gömlek giyer, boyunlarına kırmızı poşu dolardı. Üstten gırmalı ceket giyer, ön cebine kırmızı ipek mendil takardı. Damadın ayağında ise genellikle yemeni olurdu. Şimdi, damatlar siyah elbise, beyaz gömlek ve beyaz çoraptan oluşan damat elbisesi giymektedirler.

Kadınların Düğüne Davet Edilmesi: Bayrağın kalktığı Cumartesi günü bir kadın davetçi gezerek, köy kadınlarını düğüne davet eder. Davetçi kadın, uğradığı her eve: "Bayrağımız kalktı, buyurun düğüne," der. Bu davete uyarak düğün evine gelen kadınlar, yemek yer, türkü söyler, halay çeker ve eğlenirler.

Oğlan Evinde Üç Gün Devam Eden Düğün Eğlenceleri: Pazar günü bayrağın kalkmasıyla başlayan düğünün bu safhası üç gün sürer. (Pazar, Pazartesi, Salı). Bu üç gün içerisinde yapılan eğlenceleri gündüz ve akşam eğlenceleri olarak ikiye ayırabiliriz. Gündüzleri genellikle, halay çekilir, yumruk oynanır, cirit oynanır. Akşamları ise düğün odasında oyun çıkarılır. Şimdi bu eğlenceleri sırasıyla inceleyelim:

Halay Çekme: a.Abdurrahman Halayı. b.Ağırlama. c.Hoş Bilezik. d.Çöp Bacak. Gibi bilinen halaylar çekilir. Yöremizde çok yaygın olmasa da erkekler bazı halayları türküsünü söyleyerek çekerler. Bu halayların başında "Koçları Vurdum Dereye" ve "Küçük Sıçan" halayları gelir. Bu tip halaylar genellikle kollar omuzdan bağlanarak ve halka oluşturmak suretiyle çekilir. Türkünün sözleri hep birlikte yada iki grup şeklinde ayrı ayrı söylenirken makam ve ritme uygun olarak ayak ve vücut hareketleri yapılır. Bu halaylardan ilkinin sözleri şu şekildedir:

*"Koçları vurdum dereye
Öldüm ariya ariya
Terzi kolların kuruya
İşlik yâre dar geliyor
Düğmeleri zor geliyor*

*Yandım Urum'un gelini
Halayda sıktım elini
Vermez ki alam elini
Urum kızı var vara ha*

Çingı düştü şalvara ha"

İkinci türkülü halayın sözleri ise şu şekildedir:

*"Küçük sıçan evlenecek
Parası yok ne verecek
Kedinin kızın alacak*

*Hopla balam küçük sıçan
Bulgura kalefir saçan*

*Küçük sıçan takur tukur
Yer altında halı dokur
Utanmadan ezan okur
Hopla balam küçük sıçan*

Bulgura kalefir saçan³⁷

Yumruk Oyunu: Davul-zurna "Yumruk" havasını çalarken köyün delikanlıları ve orta yaşlılar düğün odasının önünde veya geniş bir alanda toplanırlar. Ortaya biri çıkar, sol yumruğunu sıkarak kolunu omzuyla yaklaşık 45° açı yapacak şekilde tutar. Sol yumruğu iyice sıkılmış vaziyette ve sol omuz hizasındadır. Sol ayak bir adım öne atılmış, vücut hafifçe öne eğik ve dengelidir. Bu durumda bekleyen kişi yumruk yiyecek demektir. Gümbür gümbür davul çalınırken herkesin yüreğini bir heyecan sarar. Kabına sığmayan delikanlılar yumruğa girmek için sabırsızlıkla beklerler. İlk yumruğu vuracak kişinin narasıyla oyun başlar. "Al babam, bekit gara canını, yallah!" Ortada bekleyen kişiye ilk yumruk vurulur. Yumruk sağ el sıkılıyken işaret parmağı ve baş parmağın üstünde kalan kısmıyla, rakibin sol omzuna veya sol bacağına vurulur. Koltuk altına, böğürlere veya sırtına vurmamak yasaktır. Yasaklanan yerlere vurmamak tatsızlık çıkaracağından veya art niyete yorumlanacağından, herkes genellikle kurallara uyar. Yumruğu vuran kişi ortaya geçer ve başka birisi gelip ona vurur. Yumruk yiyen kişi kenara çekilir, biraz sonra ona da vurma sırası gelecektir. İki kişiyle başlanılan yumruk oyununa, zamanın geçmesiyle 10-15, hatta 20'nin üzerinde kişi katılabilir. Yumruk yiyen kişinin kenara, yumruk vuranın ortaya geçme esasına dayanan bu oyun bazen saatlerce sürer. Omuz, bacak ve yumrukların şiştiği, hatta mosmor olduğu, zaman zaman da sakatlanmaların görüldüğü bu oyun bir güç gösterisidir. Belki de aşiret hayatının çetin şartları icabı, güçlü ve antrenmanlı kalmaya yönelik bir Türkmen geleneğidir. Batı ülkelerinin boks sporuna göre biraz daha yumuşatılmış olan bu oyun, çok eskiden beri sürüp gelen "Türk Boksı" olarak da isimlendirilebilir.

Deve Yapma: İki kişiden biri devenin ön ayaklarını diğeri arka ayaklarını oluşturacak şekilde durur. Küçük bir merdivenin ayakları bu kişilerin omuzlarına atılarak aradaki boşluk kapatılır. Merdivenin üzerine bir beşik ya da büyük bir yastık atılarak görünüşü deveye benzeyen bir şekil oluşturur. Daha sonra, hazırlanan bu iskeletin üzeri kilim keçe gibi örtülerle kapatılarak devenin gövdesi bitirilir. Sıra başını yapmaya gelmiştir. Bir sopanın ucuna çaputtan yapılan deve başı geçirilir ve sopanın üzerine kahverengi post sarılır. Öndeki kişi, devenin boynu ve başını oluşturan bu sopayı ucundan tutup kaldırarak aynen devenin başıymış gibi tutar. Bu şekilde hazırlanan deve, renkli poşu, boncuk, ayna ve heybelerle süslenir. Aynı zamanda hareket edebilen deve, davul-zurna eşliğinde köyde gezdirilirken deveyi çeken kişinin komik hareketleri de büyük ilgi toplar. Kapı kapı gezdirilen bu

³⁷ Kaynak Kişi: Durdu YILMAZ, Karalar 1948, Oyd. Derleme tarihi: 21.06.1998

ilginç yaratığın peşine tüm köy çocukları katılır. Büyük bir ilgi ve zevkle seyredilir.

Davul Zurna Dinleme: Düğün odasındaki topluluğun: "Hele bir iki hava vur da, dinliyek," demesi üzerine zurnacı zıpçığı ağzına alarak ıslatır. Bir iki ses denemesinden sonra, yörenin sevilen makamlarından çalmaya başlar. Zurnacının çaldığı bu parçalar düğün odasındaki davetliler tarafından büyük bir zevkle dinlenir. Bazen topluluktan birisi: "Bir iki de dertli hava vur," diyerek özel istekte bulunur. Bu sefer zurnacı hüzünlü havalar çalmaya başlar. Düğün odasını bu sefer tatlı bir hüzün sarar.

Cirit: Eskiden düğünlerin vazgeçilmez eğlencesi olan cirit, ne yazık ki şimdi tamamen ortadan kalkmıştır. Özellikle düğüncü gidildiğinde kız ve oğlan tarafları karşılıklı cirit oynarlardı.

Güreş: Eskiden çoğu düğünlerde köy güreşleri yapılır ve bu güreşler büyük ilgi görürdü. Maalesef bu güzel geleneğimiz de şimdi tamamen ortadan kalkmıştır.

Elma Yeme Yarışı: İki direk arasında bir ip gerilir. İki elma, içinden ip geçirilerek gerilen ipin üzerine atılır. Elmalardan geçen iplerin uçlarını iki ayrı kişi tutar. Davul zurna çalınırken elleri arkadan bağlı olan yarışmacılar müzik eşliğinde oynayarak bu elmaları yemeye çalışırlar. Elmayı önce bitiren kişi galip gelmiş olur ve oğlan babasıyla düğün kâhyasından bahşiş alır.

Kadınların Türkü Söyleyip Halay Çekmeleri: Kadınların en büyük eğlencesi kendi aralarında halay çekip türkü söylemeleridir. Oğlan evinde ve genellikle erkeklerden ayrı bir bölümde toplanan kadınlar: "Haydin bir halay çekek !" ya da "Haydin halaya durah !" diyerek ayağa kalkarlar. Kızlar gelinler rengârenk giyinip süslenmişlerdir. Halayın başına bir kadın geçer ve hemen onun elinden tutan kadınla birlikte türkünün bir dizesini söylerler. Söylenen nağmenin aynısını onlardan sonra gelen başka iki kadın aynen tekrar eder. Kalan diğer kadınlar ise sadece hareket ve figürlere katılırlar. Halay geniş bir oda, evlik ya da temiz bir ağılda çekilir. Çoğunlukla da kalın bir direğin etrafında halka oluşturulur. Şiir ölçüsü olarak, 7'li, 8'li, 11'li hece vezninden oluşan türküler, konu, ezgi ve ritimleriyle yöreye özgü özelliktedirler. Türkülerin zenginliği, kadınların davul-zurnadan veya başka müzik aletlerinden yararlanmalarına fırsat bırakmamıştır. Genellikle bir ileri bir geri ayak hareketleriyle başlayan halay sırasıyla, iki ileri bir geri, üç ileri bir geri ayak hareketleriyle gittikçe hızlanır ve bir süre yüksek tempoda devam eder. Halayın çok hızlı sürdüğü bu safhasında kadınlar el çırparak: "Viyh ! Viyh ! Viyh !" diye bağışırlar. Nefes toplamak ve yeni bir türküye geçmek için tempo gittikçe düşer ve yeniden başa dönlür. Bazen halay çekilmeden türkü söylendiği de olur. Sesi güzel olan kadınlar yörenin aşıtlarından ya da sevilen eski türkülerinden söylerken diğer kadınlar onları zevkle dinler.

Kadınların Kendi Aralarında Oyun Çıkarmaları: Kadınlar kendi aralarında bir çok oyunlar çıkararak eğlenirler. Sayıları oldukça fazla olan bu oyunlardan biz sadece şu üç oyunu örnek olarak vermek istiyoruz:

"Aç Kapağı Devem Girsin" Oyunu: Öne bir tekne veya büyük bir leğen konulur. Develeri temsil eden kızlar ard arda teknenin arkasına dizilir. Tekne ya da leğenin başına eli sopalı iki kadın karşılıklı bekçi durur.

Kızların önünde ise başka bir kadın "deveci" olarak beklemektedir. Deveci bekçilerin yanına gelir ve aralarında şu konuşma geçer:

DEVECİ: Aç kapıyı devem girsin.

BEKÇİ: Parasını versin girsin.

DEVECİ: Parasını veremiyom.

BEKÇİ: Parasını veremezsen, çimenliğe koyamıyom.

Der demez develeri temsil eden kızlar bir bir teknenin üzerinden atlamaya başlarlar. Bekçiler ellerindeki sopalarla bu işe engel olmaya çalışırlar ancak develer tekneden atlamaktadırlar. Sıra en sonda kalan deveyi temsil eden kıza gelince, bekçiler onu yakalayarak teknenin içine oturturlar.

DEVECİ: "Benim devem sağladı niye ihtirdiniz ?"

Şeklinde, hayıflanırken oyuna katılanlar gülüşürler. Bu olaydan sonra oyun yeniden başa döner ve bu kez sondan ikinci sırada yer alan kız tekneye oturtulur. Daha sonra sıra sondan üçüncü olan kıza gelir ve bu sıra takip edilerek oyuna katılan tüm kızlar tekneye ihtirildikten sonra oyun biter.

"Gelin Kaynananın Yüzünü Ağart" Oyunu: Kadınların canlandırdığı bir nevi köy seyirlik oyunudur. İki kadınla oynanır. Kadınlardan biri gelin, öteki kaynana rolünü üstlenir. Gelinin yanında üzeri bir örtüyle kapatılmış ve içerisi ince unla dolu bir sahan bulunur. Oyun şöyle başlar:

KAYNANA: "Gelin ! Kaynanayın yüzünü ağart (ak et) !"

GELİN: "Ağırdırım anam ağırdırım."

Der ve hemen gizlemiş olduğu sahanı ortaya çıkararak içindeki unu kaynanasının yüzüne serper.

GELİN: "Aha ağırtım anam ağırtım." Der.

Yüzü gözü un içinde kalan kaynanayı gören diğer kadınlar, büyük bir zevk içinde gülüşürler.

Kirlişan Oyunu: Bir kadın iki ayağını büyük bir tasın içerisine geçirerek havaya kaldırır. Ayaklar bu vaziyetteyken üzerine bir gömlek geçirilir. Kadının eline iki oklava verilir ve kadın bu oklavaların ucunu ayaklarına giydirilen gömleğin kollarından dışarı çıkarır. Daha sonra, tasa da bir çaput bağlanarak, "Kirlişan" adlı kuklanın yapılması tamamlanmış olur. Gömlek bu kuklanın gövdesi, oklavalar kolları ve tas da başıdır. Aşağıdaki tekerleme oradaki kadınlar tarafından hep birlikte bilinen makamıyla söylenirken "Kirlişan" da kollarını kaldırarak oynar

"Kirlişan Kirlişan/anan ölmüş duydun mu ?"

"Kirlişan Kirlişan/baban ölmüş duydun mu ?"

"Kirlişan Kirlişan/cebine sabun koydun mu ?"

"Kirlişan Kirlişan/kocan ölmüş duydun mu ?"

Kirlişan, "Kocan ölmüş duydun mu ?" sözünü işitir işitmez, oynamayı keserek oklavalarla başını dövmeye başlar. Oradaki kadınlar büyük bir keyifle bu manzarayı seyrederek gülüşürler.

Erkeklerin Düğün Odasındaki Gece Eğlenceleri

Akşam olup da karanlık çöker çökmez, köyün yaşlısı genci, düğün odasını doldurur. Aynen gündüz vaktinde olduğu gibi zurnacının fasılları

dinlenir, halay çekilir, çay kahve içilir. Gündüzden farklı olarak, gece düğün odasında "oyun çıkarılır", "Mahkeme kurulup ceza verilir", güzel sesli olanlara türkü söylettirilir ve "aşıklar dinlenir." Şimdi biz, oyun çıkarma geleneğinden başlayarak gece eğlencelerini açıklamaya başlayalım:

Düğünde Oyun Çıkarma Geleneği: Çaylar kahveler içilmiş, zurnacı çeşitli makamlar çalmış, halaylar çekilmiş, sıra oyun çıkarmaya gelmiştir. Gençlerden birinin: "Haydin bir oyun çıkardak" veya orta yaşlı birinin: "Haydin gençler bir oyun çıkarın, bahıyım" demesiyle başlayan bu gelenek seyredenleri oldukça eğlendirir. Yörede "oyun çıkarma" adıyla bilinen bu gelenek aslında Köy Seyirlik Oyunlarının düğün odasında sahnelenmesinden ibarettir. Köyden köye değişen ve sayıları oldukça fazla olan bu oyunların önemli bir kısmı şiddete dayalıdır. Yine mühim bir kısmı da müstehcen ve ince halk mizahıyla yüklüdür. İlbeyli yöresi düğünlerinde önemli bir eğlence vasıtası olan bu oyunlardan bazılarının isimleri şunlardır:³⁸ *Yüzük oyunu. Körük. Değirmen. Tarla-Tump. Aşık. Namaz. Ektim Biştim Beş Gabah. Yattı Kalktı. Karacaoğlan Seni Kim Dövdü. Kayış. Ölü Yapma. Mes oyunu. Sür Gitsin. Çomak oyunu. Jandarma. Sağdan Onbaşı. Soğan Kapma. Soyunma. Terzi. Gelin oyunu. Düdük oyunu.* Şimdi bu oyunlardan bazılarının nasıl oynandıklarını açıklayalım:

Düdük Oyunu: Bu oyunu bilmeyen bir kişi dışarı çıkarılır. Oyunu oynayacak kişi kemerinin arkasına bir düdük bağlar. Dışarıya gönderilen kişi seslenir. Odada bulunanlar arasında kimin düdük çaldığını bulacaksınız, denilir. Oyun başlar. Bir kişi düdüğü ceketin altından bularak öttürür. Ayaktaki kişi nereden geldiğini bulmaya çalışır. Yaptığı her yanlış tahmin için ve iftirada bulunduğu için eline kayış yer. Düdüğün arkadaşında olduğu hiçbir zaman aklına gelmez.

Yüzük Oyunu: Genellikle düğünlerde ve kalabalıkla oynanan bir oyundur. Düğün odasının iyice kalabalıklaştığı akşam saatinde, bir kişi eline kayışını (kemerini) alarak ortaya çıkar. Yüzüğünü parmağından çıkararak sağ avucunun içine gizler. Daha sonra eğilerek bazı kişilerin yanına varır, onların avuçlarını açıtarak yüzüğü veriyormuş gibi yapar. Uğradığı kişilerin avuç içleri yere doğru baktığından ve hareketler hızlı yapıldığından, seyredenler yüzüğün kime verildiğini kolay kolay anlayamazlar. Sonuçta ebe yüzüğü bir kişinin avucuna kor. Daha sonra orada oturanlardan birisine yaklaşıp: "Yüzük kimde?" diye sorar. Eğer o kişi yüzüğün kimde olduğunu bilemezse, ebe "Aç elini!" diyerek onun eline kayışla sert bir şekilde vurur. Sorulan kişi yüzüğün kimde olduğunu bilirse, kendisi ebe olur ve ortaya geçer. Bu sefer yüzüğü o saklar ve kimde olduğunu sorar. Bilemeyenlerin ellerine kayışla vurur ve oyun bu şekilde sürüp gider. Bu oyunda yüzük kolay kolay bulunmadığından, bir çok kişinin canı yanar. Biraz vakit geçtikten sonra usanılır ve başka bir oyuna geçilir.

Sağdan Onbaşı Soldan Onbaşı: Dizlerini karnına çekerek ortaya bir kişi yatar ve sırtına bir post örtülür. Onun sağ yanına üç kişi yatar. Bunlara sırasıyla "Sağdan Onbaşı", "Sağdan Çavuş" ve "Sağdan Yüzbaşı"

³⁸ Köy Seyirlik oyunları hakkında daha geniş bilgi için, kitabımızın Oyunlar bölümündeki, "Büyüklüklerin Oyunları" kısmına bakınız.

adı verilir. Aynı şekilde sol tarafına da üç kişi yatar. Bunlara da sırasıyla, "Soldan Onbaşı", "Soldan Çavuş" ve "Soldan Yüzbaşı" adı verilir. Ortada yatan kişinin hemen arkasına da bir kişi yatar. Buna da "Ortadan Albay" adı verilir. Oyunu idare eden ve ayakta duran bir kişi daha vardır ki, buna da "Kumandan" denilir. Üzeri postla örtülü kişi hariç, tüm yerde yatanların ellerine birer palaska verilir. Kumandanın "Dikkat !" demesiyle oyun başlar. Tüm oyuncular tetiktedir. Kumandan: "Sağdan Onbaşı !" der demez, sağdan onbaşı rolünde olan kişi elindeki palaskayla ortada yatan kişinin sırtına vurur. "Soldan Onbaşı !" dediğinde, hemen, soldan onbaşı rolünde olan kişi elindeki palaskayı ortada yatan kişinin sırtına bindirir. Kumandan gittikçe hızlanır. "Sağdan Yüzbaşı ! Soldan Yüzbaşı ! Sağdan Çavuş ! Soldan Çavuş ! Ortadan Albay !"... Kumandanın emirleri bu şekilde sürüp giderken, sırasını şaşıran, hata yapan veya vurmakta geç kalan kişi olursa, bu kez ortaya o alınır. Dayak yeme sırası ona gelmiştir. Oyun bu şekilde sürüp gider. Ortada yatan kişinin dayak yemesi ve diğer oyuncuların düştüğü komik durumlar seyircileri oldukça eğlendirir. Odayı dolduran kalabalığın dışarıya taşan kahkaha sesleri, onların ne kadar eğlendiklerinin belirgin bir ifadesidir.

Mahkeme Kurma ve Ceza Verme: Ceza genellikle düğün kahyasına veya damadın yakın akrabalarından birine verilir. Eğer bir kişiye ceza verilecekse kılıfını hazırlamak kolaydır. Çünkü: Amaç eğlenmektir. Ceza verilecek kişiye sorulur: "Niçin ayağa kalkmadın ? Niçin falanca misafiri ziyaret etmedin ? Niçin falancaya hoş geldin demedin ?" Eğer o kişi yanılıp da "Ayağa kalktım" ya da "Hoş geldin dedim ya" gibi sözlerle kendisini savunmaya kalkışır bu sefer oradakiler: "Bakın cemaatı yalancılıkla suçladı" diyerek o kişinin ifadesinin alınmasını teklif ederler. Hemen 3-5 kişiden oluşan bir yargı heyeti kurulur. Ceza verilecek kişinin ifadesi alınarak hakkında hüküm verilir. Suç ve hüküm büyük bir kartona ya da büyük bir kağıda yazılarak alt kısmı heyetçe imzalanır. Mühür olarak patatesten, ıstampa olarak da yağlı boyadan yararlanılır. Alt kısmı mühürlenmiş hüküm kağıdı, bir iple suçlunun boynuna asılır. Bir çay bardağının dibi yağlı boyaya batırılarak, suçlunun anlı ve iki yanağı damgalanır. Şimdi sıra cezayı uygulamaya gelmiştir. Dışarıya bir eşek hazırlanır ve suçlu dışarı çıkartılarak eşeğe ters bindirilir. Boynuna büyük bir kelek (çan) asılır ve kafasına bir leğen geçirilir. Tüm cemaatin dışarıya seyre çıkması ve bu kalabalığa birde dışarıdan meraklılar ordusunun katılmasıyla ortalık ana baba gününe dönmüştür. Davul-zurna çalmaya başlar. Büyük bir kalabalığın alaylı bakışları ve bağırışmaları arasında suçlu kapı kapı gezdirilirken davul-zurna da devamlı onlara eşlik eder.

Bazen de cezalı kişinin elleri arkadan bağlanarak cemaatin huzuruna çıkartılır. Bir çuvaldız vasıtasıyla orta büyüklükte bir soğanın ortasından sağlam bir ip geçirilerek arkası iyice düğümlenir. Davul-zurna çalmaya başlar. Soğana bağlanan ip tavandaki bir kanca veya halkadan geçirilerek, ucundan başka birisi tutar. Bu şekilde tavana asılı duran soğan cezalı kişinin baş hizasına kadar sarkıtılır. Cezalı bu soğanı sıçrayıp ağzıyla yakalamak zorundadır. Ancak o, soğanı yakalamak için sıçradığında, ipi tutan kişi hemen soğanı yukarı çekerek onun yakalamasına engel olur. Dişleri soğana değmiş olsa bile dokunmanın tesiriyle soğan sallanır ve yine yakalanmaz. Aynı zamanda davul-zurnanın çaldığı makama göre de oynamak zorunda olan

cezalı çok komik görüntüler sergiler. Bu eğlence, cezalı kişi soğanı yakalayınca kadar sürüp gider.

Yine başka bir uygulamada, cezalıları bir merdivenin gözlerine alınıp oraya sıkıca bağlanırlar. Cezalandırılan kişi en önde, onun arkasında düğün kahyası, onun arkasında kahveci varsa başka bir cezalı da en arkada olmak üzere hepsi ayakta. Merdiven omuzlarına geçmiştir. Öndeki ve arkadaki kişilere birer ip bağlanıp iplerin ucu başka kişilerce tutulur. Daha sonra ellerine ve yüzlerine un serpilen cezalıları davul-zurna eşliğinde; köy sokaklarında dolaştırılmaya başlanır. Davul-zurna var gücüyle çalmaktadır. Öndeki ipi çeken kişi, birden arkadaki kişinin ipe asılmasıyla durur. Bu yüzden cezalıların gidiş yönü sık sık değişir. Neredeyse bütün köy halkının onların peşine takılıp gittiği bu eğlence gerçekten görülmeye değer özelliktedir.

Sesi Güzel Olanlara Türkü Söyletirme: Eğer düğünde aşık yoksa, sesi güzel olanlara: *Celal Oğlan, Yonçalığın Cılga Yolu, Ümeciye Giden Kızlar, Ot Bitmedi Tohlu Koyun Pərişan* gibi mahalli türküler söylettirilerek dinlenir. Aşıklar kadar olmasa da bu kişilerin söylediği türküler yine büyük ilgi görür.

Düğüne Aşık Davet Etme:³⁹ Akşam düğün odasında biriken köylüler düğün kâhyasına: "Ya aşık ol ! Ya da aşığı bul !" derler. Eğer düğün kâhyası aşık bulamazsa kendisine türkü söyletirler.

Düğün sahibinin daveti üzerine aşıklar gelir. Aşık gelmiş diyerek herkes onların başına birikir. Aşık bir döşemeye hikayesine başlar:

*"Var varadan sür süreden
Amasya'dan Tire'den
Bir kaz aldım pazardan
Çatladı öldü nazardan
Kaz aldığım gariydi
Beti benzi sarıydı
Atmış oğrunu otlar
Bir kaz oturmuş başını bitler*

*yalan bu yalan
Fili tuttu bir yılan
Eşeğe binip deveyi kucağına alan
Buda mı yalan ?*

*Düştüm pirenin izine
Sıçradı çıktı yüzüme
Bir dekmik vurdu dizime
Altına serilip yatmadım mı ya ?*

*Tuttum pirenin sağını
Alnına vurdum tuğunu*

³⁹ Aşıkların düğündeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için, kitabımızın "Aşıklar Geleneği" bölümüne bakınız.

Atmış batman yağını
Geçen pazarda satınadım mı ya ?

Pire gelir paldır küldür
Ev üstünde nallı katır

Ev sahibi balta geti,
Yandım pirenin elinden

Şu köyümüzün alanı
Gurhağıya vurdum palatı,
Dohuz yerden bekittim kolanı

Var mı bu sözün yalanı ?⁴⁰

Bu döşemeden sonra aşık hikayesine geçer. Hikaye arasında lafa karışan olursa, aşık: "Cemaat aramızda çok iyi bilen biri var, şimdi o anlatsın biz dinleyek" der. Cemaat de şaka yollu: "He ya anlatsın" der. Lafa karışan kişi konuyu bilmediği için mecburen susar ve hemen orda ona ceza verilir. Ceza, ya bir koyun ya da bir kuçi kestirmekten ibarettir. Cezalı kişi ertesi gün cemaate bir ziyafet vermek suretiyle cezasından kurtulur.

Aşıklar genellikle *Bey Böğrek*, *Emrah*, *Aşık Garip*, *Yaralı Mahmut*, *Meliki Şah*, *Koroğlu* (Yedi kolu ile), *Gurbani*, *Eşref* gibi halk hikayelerini anlatırlar. Eskiden düğün odalarının vazgeçilmez elemanı olan aşıklar şimdi bu etkilerini ne yazık ki kaybetmişlerdir.

Zurnacının Nöbet Çalması:

Düğün süresince, davul-zurnanın belirli yer ve zamanlarda fasıl yapması gerekir ki, bu geleneğe "nöbet çalma" adı verilir. Oğlan evinde düğünün devam ettiği Pazar, Pazartesi, Salı günlerinde, sabah, öğle ve akşam vakitlerinde zurnacının en az üç nöbet çalması gerekir. Ayrıca köye gelen her misafirin kapısına giderek bir fasıl çalmak da yine gelenektendir. Bu olay bir nevi misafiri karşılamak ve onu düğüne davet etmek anlamındadır. Kız evine düğüncü gidildiğinde, birisi gündüz diğeri akşam olmak üzere en az iki kez misafir ağırlayan konak evlerinin önünde "nöbet çalmak" da zurnacının sorumlulukları arasındadır.

Düğün Arasında İkram Edilen Yiyecek ve İçecekler

Düğünün başladığı günden, düğün yemeğinin verildiği Perşembe gününe kadar geçen süre içerisinde düğün evinde yenilen içilen misafirlere ikram edilen yiyecek ve içecekler şunlardır: Çay, kahve, Aş-Meymalaş, börek, çörek, pirinç sütlüsü, sıvı pekmez, pilav, salata. Ağır gelen (hediye bol getiren) akrabalara ise culuh (hindi) kesilir, et yedirilir. Kısaca düğün evine gelen misafirlere evin maddi imkanları doğrultusunda ikramda bulunulur. Gelinin indiği Perşembe günü verilen yemek ise tamamen farklıdır. Bu yemeğe, *Düğün Ekmeği* veya *Düğün Yemeği* adı verilir. Bir gün önceki Çarşamba akşamından bu yemek hazırlanmaya başlanır. Gelin iner inmez hemen düğün yemeği yenilir. Düğün odasına gelenlere sürekli çay, kahve ve

⁴⁰ Kaynak Kişi: Ömer Şahin, Güney 1932, İlkokul, derleme tarihi: 18.10.1990

sigara ikram edilir. Ayrıca misafirlere meymelaş (sulu aşure), pahlava (baklava), çir, tahin helvası, reçel, bulgur pilavı ikram edilir. Bu yiyecekler düğünün bu safhasında bol miktarda hazır bulundurulur ve gerek görüldüğünde hemen ikram edilir. Düğüne gelen komşu ve akraba kadınlara yufka ekmeği ile sıvı pekmez, uzaktan gelen misafir kadınlara ise mevcut yemeklerden ikram edilir.

Güveyi Eve Çağırma ve Saçı verme

Düğünün birinci günü olan Pazar gününden başlamak üzere, güvey eve çağırılır. Eve çağırma, damat ve sağdıç eve davet edip yemek ikram etmek ve bahşişlerini vermekten ibaret bir gelenektir. Genellikle yakın akrabalar ve diğer komşular damadı eve çağırırlar. Damadı eve çağırmayan kişiler ise bahşiş vermek suretiyle bu görevi dolaylı olarak yaparlar.

Eve çağırma geleneği, şu şekilde uygulanır: Damadı eve çağırarak kişi birkaç çeşit yemek hazırlattıktan sonra doğruca düğün odasına gider, damada: "Buyurun, benim davetlimsiniz" der. Damat bu davete uyar, sağdıçıyla birlikte dave eden kişinin evine gitmek üzere düğün odasından çıkarlarken gelenek icabı hemen arkalarına davul-zurna takılır. Davet eden kişi, damat ve sağdıç önde, davul-zurna birkaç adım geride ve yörenin en güzel makamları eşliğinde damat davet edilen eve böyle bir törenle götürülür. Gidilen evde yemek yendikten sonra hemen kalkılır. Davet eden kişi, damadın ve sağdıçın bahşişlerini verir. Davetçi eğer damadın yakınıysa dana, koyun, koca gibi canlı hediyelerde verebilir. "Saçı" denilen bu canlı hediye düğün evine özel bir törenle getirilir. Hediyeye edilen hayvan ve onun bağından tutan genç önde, damat ve sağdıç onun arkasınca, en arkada da davul-zurna olmak üzere, müzik eşliğinde "Saçı" düğün evine getirilir. Saçı getiren damadın annesi bahşiş verir. Tüm komşular ve yakın akrabalar bu şekilde damadı eve çağırırlar ve her defasında da davul-zurna onlara refakat eder.

Düğün Konaklarının Oluşturulması ve Gelincilerin Hazırlanması.

Gelin almak için oğlan evinden kız tarafına giden, dörder kişilik erkek guruplarından her birine "konak" adı verilir. Konağı oluşturan kişilerin arasından seçtikleri başkana ise "Konak Başı" adı verilir. Konaklar heybelerinde sigara, çay şokeri, şekerleme (küp şekerinin üzerini süslemek için), çay ve kolonya götürürler. Genellikle başka köyden gelin alınacağı zaman konaklar oluşturulur. Aynı köyden gelin alınacağı zaman da yine konaklar vardır; ancak, başka köye düğüncü gidildiğinde oluşturulan konaklar gibi gösterişli değildir.

Oğlan evinde devam eden düğünün üçüncü günü olan Salı akşamı, düğün odasında konakları belirlemek amacıyla bir toplantı yapılır. Düğün odasına gelen davetliler kendi aralarında dörder kişilik guruplar oluşturur ve her gurup, küçük bir kağıda isimlerini yazarak düğün kahyasına verirler. Konak başının adı başta olmak üzere, diğer konak elemanlarının adlarının yazılı olduğu bu küçük kağıda "Konak Kağıdı" adı verilir. Düğün kahyası gelen kağıtları sayar ve orada bulunanlara: "Komşular, dokuz konak düğüncümüz var." "On üç konak düğüncümüz var" gibi sözlerle oluşan konak sayısını açıklar. Ancak bir önemli iş daha kalmıştır ki, o da birinci konağın

belirlenmesidir. Çünkü: Birinci konak en fazla ilgi ve itibar görecektir. En fazla malzemeyi bu konak götürür. Bu yüzden birinci konak belirlenirken, konak başının çevrede itibarı yüksek ve zengin bir kişi olmasına özen gösterilir. Sonunda birinci konak belirlenir ve konak elemanlarına ilave olarak, konak başının yanına iki sağmen (seğmen, çocuk) verilir. Bu çocuklar konak başının atıyla ilgilenmek için seçilmişlerdir. Birinci konak başı yine ayrıca, yanındaki konak arkadaşlarının masraflarını da karşılar. Bu yüzden düğüncü gidilen köyde birinci konağı almak için adeta yarış edilir. Birinci konağı ağırlayacak kişinin mutlaka maddi durumunun ve ahırının müsait olması gerekir. Çünkü konak başının atına da kendisi gibi iyi bakılması gerekir. Misafir gidilen köyde, birinci konağın kız tarafı düğün kahyasınca öncelikli olarak ziyaret edilmemesi büyük suç sayılır.

Düğün odasında birinci konak seçildikten sonra, düğün kahyası elindeki kağıtlara ikiden başlamak üzere sırasıyla numara verir. Daha sonrada hangi kişilerin hangi konakta olduklarını: "İkinci Konak: Ahmet, Veli, Dursun, Hacı. Üçüncü Konak: Remzi, İlyas, Yusuf, Rıza..." şeklinde açıklar. Böylece düğün konakları belirlenmiş olur. Konak elemanları bir araya gelerek götürecekleri malzemeleri heybelerine yerleştirir, bir eksikleri varsa tamamlar ve ertesi gün erkenden buluşmak üzere dağılırlar.

Yine aynı akşam, gelinci gidecek kadın veya kızlar düğün evinin kadınlar kısmına toplanarak hazırlık yaparlar. Düğün alayına katılacak olan bu kadınlara: "gelinci" ya da "yenge" adı verilir. Bu arada düğün sahibi, kız tarafına götürmek üzere heybe hazırlar. Heybenin içinde börek, çörek dolu olur. Gelinci gidecek her ev, büyük bir heyecan içinde ayrı ayrı heybesini akşamdan hazırlar ve ertesi güne bir iş bırakmaz.

Düğüncü-Gelinci Gitme:

Düğüncü gidilecek günün sabahı erkenden kalkılır. Atlar güzelce tımar edilerek kuyrukları özenle örülür. Örülen kuyruk kılları arasına mavi nazar boncukları yerleştirme ihmal edilmez. Hareket saati yaklaştığında atlar arabalara koşulmaya başlanır ve "topsul" adı verilen rengârenk süslerle koşum takımları donatılır. Atların boynuna nazar boncuğu ile süslü ziller ve renkli poşular takılır. Düğün evinin önünde davul-zurna sabah nöbetini çalmaktadır. Düğüncü ve gelinci gidecekler düğün evinin önünde toplanırlar. Erkekler en temiz ve güzel elbiselerini giymiş bir tarafta, rengârenk kıyafetleriyle göz kamaştıran gelinciler ise ayrı bir tarafta heyecanla beklemektedirler. Atla gidecek olanlar atlarına, arabayla gidecek olanlar ise uzun bir kuyruk oluşturan at arabalarına tatlı bir telaş içerisinde binerler. Nihayet düğün kahyasının işaretiyle düğün alayı hareket eder. Zurnacı nefesinin yettiği kadar zurnasını öttürürken, davulcu deriyi yararcasına var kuvvetiyle davula vurmaktadır.

Papak Kaçirtma Geleneği:

Gelin almaya gidilirken yol boyunca bir takım eğlenceler olur. İşte bu eğlencelerden birisi de "papak kaçirtma"dır. Genellikle atlılar arasında yapılan bu eğlence şu şekilde gerçekleşir. Papak kaçırarak kişi, papağını kaçıracağı kişinin yanına yaklaşarak başından papağını alır ve atını mahmuzlar. Papağı alınan kişi atıyla onun peşine düşer. Böylece bir yarış başlar. Papağı alınan kişi eğer atıyla rakibine yetişir de, onu yakalamayı becerirse, kırbacıyla onu

dövme ya da papağını alma hakkı kazanır. Bu sefer iş tersine dönmüştür. Biraz önce kovalayan kişi şimdi kovalanan konumuna geçmiştir. Atını sürerek bütün gayretiyle rakibini yakalamaya çalışır. Papak kaçtırmada rakip yakalanamazsa bahşiş verilerek papak geri alınır. Bu bir at gösterisidir. Kimin atının daha iyi koştuğu "papak kaçtırtma"da ortaya çıkar.

Bayraktara Soru Sorma:

Gelin almaya gidilirken düğün alayının önüne çıkıp bayraktara soru sormak bir gelenektir. Bu iş bir kişi veya grup tarafından yapılır. Düğün alayı bir köyün yakınından geçerken yola bir urgan gerilerek durdurulur ve bayraktarın yanına varılır. Kendisine soru sorulacağını anlayan bayraktar hemen bayrağını kaldırarak şunları söyler:

"Peygamberden kaldı bu adet
Hem farzdır hem de sünnet
Verelim Muhammet'e Selavat
Sallallahü Muhammet."

"Aşağıdan gelir gır at
Ganatları gat gat
Yiğit olana bu da bir murat
Allah Allah Illallah
Verelim Muhammet'e Selavat

Sallallahü Muhammet."

Bayraktara yaklaşan kişiler şu şekilde sorularını sormaya başlarlar:

Soru:

Bayraktar bayrağını kaldır
Yönünü kibleye döndür
Pirimiz, ustamız kimdir ?
Bize bildir ?

Bayraktarın Cevabı:

Kağıda yazarlar yazı
Okurlar bazı bazı
Pirimiz Abdulvahabi Gazi
Abdulvahabi Gazi canına
Verelim Muhammet'e Selavat
Sallallahü Muhammet.

Goyun sürüsüne benzer sürünüz
Sürüden ayrıldık birimiz
Peygamber aşkına Selavat
Sallallahü Muhammet.

Soru:

Ey halladı halladı
Minâre başını salladı
Minârenin başında
Gara garıncayı kim nalladı ?

Bayraktarın Cevabı:

Ey halladı halladı
Minâre başını salladı
Minârenin başında karıncayı
Cebrail Emin nalladı.

Soru:

Ay durdu, gün durdu
Elif durdu, mim durdu
Efendimiz Mekke'ye giderken
Sağ yanında kim durdu.

Bayraktarın Cevabı:

Ay durdu, gün durdu
Elif durdu, mim durdu
Efendimiz Mekke'ye giderken
Sağ yanına Cibril durdu.

Soru:

Bugünkü günün adı ne ?
Yarınki günün tadı ne ?
Yer altında yeşil cami
Hocasının adı ne ?

Aşıklar bek dertlidir
Bülbül gibi lezzetlidir
Senden bir cevap isterim
Cebrail kaç kanatlıdır.

Bayraktar sorulara cevap veremezse, soru soranlara:

"Depeden indik düze
Eyvallahımız var size

Ağalar yol verin gidek bize"

der ve onlara bahşiş vererek yola devam edilir.

Bayraktar sorulara yanlış cevap verirse, soru soranlar:

"Yüce dağda talan var
Gözü yolda kalan var

Bayraktar bayrağını kaldır

Bu işte bir yalan var" diyerek sancaktarı yolun solunda yürütür ve sonra bahşişlerini alarak bırakırlar. Bayraktara sorulan sorular uzayınca düğün kahyası şöyle müsaade ister:

"Garağ dağda talan var
Bizi derde salan var

Çek bayraktar bayrağı

Gözü yolda kalan var"

Yozucu Gönderme:

Yozucu, düğün alayından birkaç saat önce, erkek tarafından kız tarafına gönderilen ve ne kadar düğüncü geleceğini haber veren kişidir. Düğüncülerden önce kız tarafına ulaşması için, Çarşamba sabahı erkenden yola çıkartılır. Yozucu yola çıkmadan önce cebine biraz çerez kor. Yolda yakalanmadan kız tarafına ulaşmalıdır. Yakalanırsa büyük cezalar verilir. Kız evinin bulunduğu köye varınca kendini gizlemek için yanına o köyden bir arkadaşını varsa akrabasını alır. Böylece dikkatleri üzerine çekmekten kurtulmuş olur. Yine gizlice kız tarafı düğün odasına giderek: "Şu kadar konak düğüncü gelecek" der. O köydekiler de: "Ya gelmezse seni tekere sarar önleri sıra yuvarları" derler.

Eğer yolda yakalanırsa, köy gençlerince ilk önce cebindeki çerez yenir ve: "Bu hiçbir şey getirmemiş" denilerek sorguya çekildikten sonra: "Yolunda mısın ? Zorunda mısın ?" diye sorulur. Eğer yozucu "Yolundayım" derse, ona maddi ceza verilir. Maddi ceza genellikle bir sandık lokum veya 3-5 kg üzüm, çerez gibi yiyeceklerden oluşur. Yozucu şayet "Zorundayım" demişse cezayı kabul ediyor demektir. Suya basılmak, ağaca bağlanmak, kağına tekerlerinin arasına bağlanarak yüksek bir yerden yuvarlanmak gibi birçok ağır cezalara maruz kalır. Düğünlerde en çok eza ve ceza gören kişi yozucudur, demek yanlış olmaz.

Görevini sağ salim yerine getiren yozucu, daha sonra, gelinin bir kınayla birlikte bir çaputa bağlanmış yüzüğünü damada getirerek bahşişini alır.

Kızın Köyüne Varış ve Konakların Misafir Alınması:

Düğüncüler köye girerken meydanda misafir almak için bekleyen köy halkına önce konak kağıtları dağıtılır. Kimin hangi misafiri alacağını belirlemekte yararlanıldığı için, konak kağıdı önemli bir belgedir. Birinci konak, ikinci konak gibi numaralandırılmış olan konak kağıtlarında ilk önce konak başının daha sonra da arkadaşlarının adları yer alır. Maddi durumu yerinde olan bir kişi: "Birinci konak bana." Der ve birinci konak ona verilir. Diğer konaklar için kura çekilir. Düğüncü almaya gelenler kuradan çektikleri konakları alarak evlerine götürürler. Böylece misafirler yerleşmiş olur.

İlbeyli yöresinde, düğüncüye çok önem verilir ve: "*düğüncü yufka ekmeğinden gevrektir*" denilerek onun kırılmaması gerektiği vurgulanır. Ayrıca, düğüncü kendini verir gelini vermez. Gelini kız evinden alıp oğlan evine teslim etmek düğüncünün namusudur. Bunun için: "*Azrail boş dönmüş de düğüncü dönmemiş.*" sözü yaygın olarak gönderilir.

Kızın köyüne varışın bir de gelinciler tarafı vardır. Önce bütün gelinciler kız evinin önüne inerler. Evin kapısına yaklaştıklarında onları bir takım sürprizler beklemektedir. Bunlardan ilki, gelincilere kapının kilitlenmesidir. Bahşış alındıktan sonra kız evinin kapısı açılır. İkinci sürpriz ise gelincilerin önüne serpilen burçaklardır. Bu burçaklar kız tarafının gelincilere hazırladığı bir tuzaktır. Farkına varmadan onların üzerine basıldığında her burçak tanesi bir bilye gibi yuvarlanarak, basan kişinin yere düşmesine

neden olur. Bu durum ise, kız tarafının kadınları için, keyifle seyredilecek önemli bir olaydır. Tecrübesiz olanlar genellikle yere serpilmiş olan burçak tanelerine basarlar ve basmalarıyla yere yuvarlanmaları bir olur. Peşinden de büyük bir memnuniyetle yükselen kahkahalar işitilir. Üçüncü sürpriz ise, gelincilerin minderlerinin altına konan dikenlerdir. Gelinci giden bir kadın veya kız birdenbire mindere oturursa kaba etine batan dikenle irkilir. Tecrübeli olanlar yere bakmadan yürümez ve oturacakları minderlere dikkat ederler. Önce minderi elleriyle kontrol eder, sonra üzerine otururlar. En önemli sürpriz ise düğün kahyasını beklemektedir. Düğün kahyası kız evine yaklaştığında kafasına bir kazan herle dökmek adettir. Eğer dikkatsiz davranırsa başına bacadan bir kazan herle dökerler. Uyanıksa, bacayı gözler veya kaçır, bu suretle herleden kurtulmuş olur. Kız evinde önce birkaç düğüm halay çekildikten sonra yemek yenilir. yemekten sonra kız çıkartmaya gitmek için kız evinin önünde toplanılır.

Kız Çıkartma:

Çarşamba günü, düğüncüler köye gelmeden önce kız yakın akrabalarından birisinin evine gönderilir. Gelincilerin, kızı bu evden alarak törenle, baba evine getirmelerine "kız çıkartma" adı verilir. Kız çıkarma şu şekilde olur:

Olgun bir kadın tarafından "Haydin kız çıkartmaya gidiyoruz" denilerek iki köyün kadını, kızı dışarıya alınır. Davul-zurna kapıya gelir. Düğün kahyası ve mehter dışında erkek bulunmayan kadın topluluğu kız çıkartmak üzere büyük bir kalabalık halinde evinden yaya olarak yola çıkar ve kızın çıkarılacağı eve doğru yürümeye başlarlar. Yol boyunca "Kız Çıkartma" türküleri söylenir. Kadınlar sustukça davul-zurna araya girerek bu şekilde kızın çıkarılacağı yakın akrabasının evine gelirler.

Kız Çıkarmaya Gelenlere Kapı Kilitleme:

Kız çıkarmaya gelen gelincilere kapı kilitlemek bir gelenektir. Gelinciler kız çıkarılacak eve yaklaştığında hemen kapılar kilitlenir. Düğün kahyasını kapının arasından veya altından bahşiş uzatarak kapıyı açtırır. Burada yakın akrabalar kızın boynuna sarılır ve biraz ağlaşırlar. Birkaç dakika süren bu ağlaşma olayının peşinden hemen düğün kahyası kızın elinden tutarak dışarı çıkarır. Yine kızın yakınlarından iki kadın koluna girer. Diğer kadınlar ise, kızı ortalarına alarak öve öve babasının evine getirirler. Yol boyunca söylenmesi gelenek olan "kız övme" türküsünün bazı dörtlükleri şunlardır:

*Duvak alım köşk ağacına dolaştı
Kavum gardaş guzu gibi meleşti
Bu ayrılık hep gızlara bulaştı
Şen ol anam şen ol...*

*Bindiğin atlar etli olsun
Yediğin yerler otlu olsun
Vardığın yerler kutlu olsun
Şen anam şen...*

*Biner atın iyisine
Gider yolun kıyısına
Çağrın gelsin dayısına*

*Babam gıratını çaya bağlasın
Gırat kışnedikçe anam ağlasın
Anamın gızı var beni neylesin*

*Çattılar çattılar çakmak daşını
Galdır gollarını gey gumaşını*

Gız ağlatma gardaşını...

Kız babasının evine bu şekilde getirilir. Eve gelince yine ağlaşırlar ve arkadaşları tarafından kızın açık başı üzerine keteni bürütülür. Yamşağı ağzına verilir ve onunda üstüne bir al atılır. Kız böyle beklerken etraftakiler yine kızı övmeye başlarlar.

*Sel önünden düşürürler odunu
Yiyen bilir leblebinin tadını
Bilemedik gelin kızın adını*

*Hayvah hayvah ben anamdan ayrıldım
Eşim kızlar ben sizlere doymadın...*

*Gurbete gidenin bağı taş gerek
Her sabah her akşam gönlü hoş gerek
Altı arap atlı gardaş gerek*

Hayvah hayvah ben anamdan ayrıldım

Eşim kızlar ben sizlere doymadın.

Türküler bu şekilde söylenirken, kız ve yakınları ağlamaya devam ederler.

Gelinciler kız tarafına en az 15-20 kişi giderler. Gidenlerin hemen hemen hepsini kız evi ağırlar. Kız evinde sabaha kadar kadınların eğlenceleri sürer. Türkü söylerler, halay çekerler. Gelincilerin gittikleri köyde yakın akrabaları varsa onlara, heybelerinden çörek, börek çıkararak gönderirler. Akrabaları da onları o gece evlerinde misafir ederler. Fakat gelinciler topluluğu düğün evinde kalıp eğlenmeyi tercih ederler. Sabah olunca yemeklerini yerler ve bu arada kızın başı bağlanmaktadır.

İki Düğün Kahyasının Konakları Gezmesi ve Çeyize Davet Edilmesi

Konaklar yerleştikten sonra, birinci konak evinden başlamak üzere kız ve oğlan tarafı düğün kahyaları, misafir ağırlayan tüm evleri gezerek, misafirlere hoş geldin ederler.

Çeyiz Yazma İçin Davetçi Gezmesi

Çeyiz, Çarşamba günü genellikle ilkinci vaktine yakın bir saatte ya harman, çayır gibi açık arazide ya da geniş bir odada yazılır. Çeyiz yazılmadan önce davetçi gezdirilir. Davetçi: "Misafirinizle birlikte buyurun

çeyiz yazmaya" diyerek köylüyü ve misafirleri çeyiz yazma törenine davet eder. Dügüncüler ve komşular çağırılan yerde toplanırlar.

Çeyiz Sandığı Üzerine Oturma Geleneği

Çeyiz yazmaya başlanacağı sırada kızın kardeşi veya yakın akrabalarından bir erkek çocuk, sandığın üzerine oturarak: "*Sandık kalkmıyor !*" der. Damadın babası veya düğün kahyası: "*Kaldır ! Kaldır !*" diyerek o çocuğun bahşişini verir. Bahşışı alan çocuk sandığın üzerinden kalkar ve böylece çeyiz yazmanın bu basit geleneği ortadan kalkmış olur.

Çeyiz Yazma:

Kızın çeyizinin davetlilere gösterilerek, çeyiz senedine yazılmasından ibaret bir gelenektir. Çeyiz yazılan yere sandık ulaştırıldıktan sonra, çeyiz yazmaya başlanır. Çeyizi yazacak kişi oğlan babasına: "*Kalem yazmıyor.*" Der. Oğlan babası: "*Yazar, yazar*" diyerek onun bahşişini verir. Çeyiz yazan kişi senedin en üst kısmına, "Ahmed Kızı Hatice'nin, Mehmet oğlu Veli'ye götürdüğü çeyizin listesidir" ya da kısaca "Ahmed kızı Hatice'nin çeyiz senedidir" gibi başlık yazısı yazar. Onun altına sırasıyla çeyiz eşyaları yazılmaya başlanır. Genellikle ilk sıraya: "Kur'anı Kerim, 1 Adet" yazılır ve fiyatı belirtilmez. Daha sonra davetlilerin huzuruna getirilen diğer eşyalar cemaate gösterilir ve fiyat sorulur. "Üç kat yatak ! Kaç lira eder İbrahim emmi ?" "Yaz ellışerden yüz elli." Bu şekilde bütün eşyalar cinsi, adedi ve tutarı belirtilerek çeyiz senedine yazılır. Senedin son eşyası olarak sandık yazılır ve diğerleri toplandıktan sonra, hesapların düz gelmesi için sandığa da bir fiyat yazılarak altı çizilir ve baştan buraya kadar olan yekun alınır. Sandığın altına takılar yazılır. Takıların sadece ad ve miktarları yazılır; fiyatları belirtilmez. "Burma bilezik, 17 Adet, büyük Grimse, 8 Adet, altın kolye, 1 Adet..." gibi yazıldıktan sonra onun da altı çizilir. Buraya da çeyiz eşyalarının toplam fiyatı rakam ve yazı ile yazıldıktan sonra, onun da altı: "İş bu çeyiz senedinde yazılı olan 74 kalem çeyiz eşyası ve 6 kalem ziynet eşyası huzurumuzda, Ahmet Yılmaz tarafından, Mehmet Arslan'a teslim edilmiştir" gibi bir tutanakla bağlanır. Tutanağın altına kız babası "teslim eden", oğlan babası ise, "teslim alan" kişi olarak imza atarlar. Hemen onların isimlerinin yanına şahitlerin isimleri yazılır ve onlar da bu tutanağa şahit olarak imza atarlar. Çeyiz senedinin en alt kısmını ise köy muhtarı mühürleyerek imzalar. Bu senet kız evi tarafından saklanır. Çeyiz yazma işi biter bitmez hoca dua eder ve böylece bu tören sona ermiş olur. Genellikle çeyiz yazan kişiye ve hocaya birer giyim çorap veya birer havlu verilir.

İlbeyli yöresinde, en fakir aile dahi kızına en az bir kat yatak ve bir çift kilim verir. Durumu iyi olan aileler yatak, kilim, halı, heybe, çok sayıda çorap, namazlâ, sandık, kapacak, gibi birçok ev eşyaları verirler.

Konakların Birbirlerini Ziyaret Etmeleri:

Gelin almaya gidilen köyde düğüncü konaklarının birbirlerini ziyaret etmeleri yine gelenektir. Öncelikle küçükler büyükleri ziyaret ederler. Konak başı, misafir olduğu evin sahibini ve diğer arkadaşlarını yanına alarak öteki konakları büyüklerden başlamak şartıyla ziyaret ederler. Bu şekilde bütün konaklar o gün birbirlerini ziyaret ederler.

Kız Tarafı Düğün Odasında Akşam Eğlencelerinin Sürmesi:

Aynen oğlan evi düğün odasında olduğu gibi kız tarafı düğün odasında da akşam eğlenceleri sürer. Bütün düğüncüler akşamleyin düğün odasında toplanırlar. Yukarıda açıklandığı gibi, halay çekilir, oyun çıkarılır, suçlu kişiler varsa, mahkeme kurulup, cezalandırılır ve düğüne davetli aşıklar dinlenir. Aşıklar düğünün bu safhasında genellikle en güzel ve en uzun hikayelerini anlatırlar.

Kıza Kına Yakma

Kızın kınası gelin almaya gidilen gün yani Çarşamba günü akşamı yakılır. Akşam, kınacılar ve yakın akrabalar kız evinde toplanırlar. Kızın başına, dört ucundan dört kızın tuttuğu bir al (kırmızı) örtü gerilir. Bir sahan içinde ezilmiş kına gelir. Bu sırada kızın yanında bekleyen bir yakını: "gelinin eli açılmıyor" diye bağıırır. Oğlan tarafından bir kadın hemen kızın avucuna bir altın tutuşturarak elini açtırır. Kına biraz kızın eline biraz da boynunun kütüğüne (enseşine) çalınır. Aynı kınadan biraz alınır ve kızın yüzüğü bu kınanın içine konularak "yozucu" tarafından damada gönderilir. Kınayı kız evine oğlan tarafının yakınları götürür, kına götürenlere "kınacı" denilir. Kına yakıldıktan sonra kadınlar kendi aralarında halay çekip türkü söylemek suretiyle eğlenirler. Kına yakılırken söylenen türkünün bazı dörtlükleri şöyledir:

*Duvak alım köşk ağacına dolaştı
Kavum gardaş guzu gibi meleştı
Bu ayrılık hep gızlara bulaştı
Kız anam kız bacım kınan kutlolsun
Hem orada hem burada dilin tatlolsun*

*Babam gıratını çaya bağlasın
Gırat kişnedikçe anam ağlasın
Anamın gızı var beni neylesin
Bağlantı*

Gardaş Yolu:

Damadın babası tarafından kızın büyük erkek kardeşine verilmesi gereken bahşıştır. "Gardaş yolu" olarak at, tabanca, takım elbise, vb. hediyeler şeklinde verildiği gibi, nakit para olarak da verilebilir. Gardaş yolu, en geç Çarşamba akşamı verilmelidir. Aksi taktirde, kız tarafı dini nikah yaptırmakta zorluk çıkartır. Ya bu bahşışi vermek ya da bir şekilde anlaşımak suretiyle "gardaş yolu" Çarşamba akşamı halledilir.

Dini Nikahın Kiyılması:

Dini nikah Çarşamba akşamı yatsı namazından sonra yapılır. Büyü ve damadın bağlanmasına tedbir almak amacıyla, dini nikahın saati hiç kimseye söylenmez ve vaktini de kimse bilmez. Düğün kahyasının ani bir işaretiyle nikah şahitleri ve hoca, sessizce kız evine geçip nikah kıyılacak odaya girerler. Hoca karşıya geçerek diz üstü oturur. Oğlan ve kızın vekillerini karşısına alır. Şahitler de hemen onların sağına otururlar. Şahitler genellikle iki erkekten ibarettir. Dini nikahı yapılacak kız, vekaletini en büyük erkek kardeşine, oğlan ise düğün kahyasına verir. Hoca, öncelikle nikahı kıyılacak gençlerin dini konuda bilgilerinin olup olmadığını sorar. Vekaletlerini alan

kişiler veya düğün kahyası, gençlerin 32 Farzı bildiklerini söylerler. Çünkü: Eğer bilmiyorlarsa, onlara düğünden önce 32 Farz öğretilmiştir. Daha sonra hoca İslam dininin emrettiği şekilde taraflara sorular sorup, olumlu cevaplar aldıktan sonra nikahı kıyar.

Dini nikah kıyılırken mutlaka orada bulunan kişilerin elleri dizlerinin üstünde olmalı ve kesinlikle üzerlerinde düğümlü bir ip, tespih, kapalı bıçak, çakmak gibi eşyalar bulunmamalıdır. Nikah esnasında herhangi bir bıçak ya da kilit açıkken kapatılırsa, orada bulunan kişilerin birisinin elleri bağlı olursa, damadın bağlanacağına inanılır. Bu yüzden düğün kahyası nikah kıyılmadan önce: "Ellerinizi açın ! Bıçağınızı açın ! Üzerinizde kapalı, düğümlü bir şey kalmasın !" gibi sözlerle orada bulunanları uyarır. Hatta herkes bıçağını, çakmağını, tespihini cebinden çıkararak açar ve dizinin yanına kor.

Oğlan Evinde Düğün Yemeği Hazırlıkları

Düğün yemeği hazırlıkları genellikle Çarşamba akşamı oğlan evinde bir takım eğlencelerle başlar. Oğlanın annesi düğün alayıyla gitmez ve düğün yemeğinin hazırlanması için evde kalır. Önce düğün köftesi hazırlıkları başlar. Yakın akraba gençleri tarafından et dövülerek veya makinede çekilerek kıyma haline getirilir. Daha sonra leğenlere bulgur doldurulur ve köfte yoğrulmaya başlanır. Türkü söyleyerek, eğlenerek ve yapılan köftenin tadına bakılarak köfte yoğurma işi tamamlanır. Yoğrulan köfte daha sonra avuç içinde sıkılarak başka leğenlere konulur ve leğenler serin bir yerde saklanır. Bu arada evdeki kadınlar, ertesi gün pişirilecek olan diğer yemeklerin hazırlıklarını yaparlar. Bilhassa Üzümlene yemeği yapılacaksa bu yemek bu gece pişirilmelidir. Çünkü üzümlene soğuk yenmesi gereken bir yemektir ve ertesi güne kadar dinlendirilmelidir.

Baş Bağlama ve Gelinin Giyimi

Baş bağlama Perşembe günü sabahı, gelin ata binmeden önce yapılır. Bir çita ve renkli poşularla, geline özel bir başlık yapmaktan ibarettir. Kaynak kişilerin ortak kanaatine göre, gelinin eve başını eğerek girmesini sağlamak için baş bağlanır. Baş bağlama başı bozulmadık, yani kocasından ayrılmamış veya kocası ölmemiş bir kadın tarafından yapılır. kız tarafı böyle bir kadını bulup çağırır ve bu kadın tarafından gelinin başı şu şekilde bağlanır:

Önce, eni yaklaşık 2 cm olan çitadan çerçeve hazırlanır. Çerçeve genellikle ters U (Π) şeklindedir. Çerçevenin üste gelen yüzeyine, tozakları bağlamak için üç tane küçük delik delinir. Tozaklar, tavuklardan koparılan çeşitli renklerdeki tüy demetlerinden meydana gelir. Genellikle yeşil ve al renkli olanları tercih edilir. Baş bağlamaya gelinin biyazı (beyaz baş örtüsü) giydirilmek suretiyle başlanır. Onun üzerine çerçeve oturtulur. Çerçevenin ayakları şafak hizasından inerek gelinin yanaklarına oturtulur. Cildine zarar vermesin diye bu çerçevenin iki ucuna yumuşak bez konulur. Başın üstüne yumuşak tutsun diye iki tane hindi (ince başörtüsü) konulur. Onun da üstüne bir poşu konulur. Tozaklar üstteki deliklerine takılır. Öne kırmızı duvak arkaya beyaz bir sandal konularak uçları çerçevenin üstünde birleştirilir ve birbirine dikilir. Önceden hazırlanmış çok sayıdaki renkli poşulardan yararlanılarak çerçevenin etrafı sarık sarılır gibi alnın üst hizasından başlanarak sarılmaya başlanır. Burada sarılan her kata "bad" adı verilir. Baş bu şekilde bağlanırken kadınlar:

"Arpa buğday yesek mi ?
Bir bad daha vursak mı ?" veya

"Arpa buğday yiyek mi ?
Bir bad daha koyak mı ?"

gibi tekerlemelerle kızın gönlünü hoş tutmaya çalışırlar. Bu şekilde çerçeve kat kat sarılarak baş bağlamanın önemli bir kısmı tamamlanır.

Sıra süse gelmiştir. Bağlanan başın ön cephesi *cingil*⁴¹ ve *gerdan*⁴² ile süslenir. Gelinin saçları ikiye ayrılarak iki omzunun başına çatallanır (tutturulur). Arkaya atılan beyaz sandal üç yerden elbiseye dikilir. Yine arka cepheye çerçevenin üstünden aşağıya doğru eşit aralıklarla bezik, kırmızı ve mavi renkli üç gırap (kirep) sarkıtılır. Kırmızı renkli olanı ortadadır. Bu kireplerin üst ucu yine çerçevenin üstüne tutturulur. Baş bağlama işi tamamlanınca gelinin duvağı açılarak bir köşeye oturtulur veya ayakta bekletilir. Baş bağlayan kadına oğlan evi tarafından bahşiş verilir. Gelinin başı bağlanırken ağlamayı iyi saymazlar. Yine baş bağlanırken poşular düğümlemez, uçlar aralara sıkıştırılır. Eğer poşular düğümleirse gelin bağlı çıkarmış. Baş bağlama bittikten sonra kızın sağ ayakkabısının içine bir miktar para konulur. İçinde para olan bu ayakkabıyı kız giyer. Uğur amacıyla konulan bu para ilerde görüleceği gibi erkek tarafının kadınlarınca alınacaktır. Bu sırada kızın yemeği verilir. Yemekten sonra artık ayrılık vakti yaklaşmaktadır, gelen yakınları kızın boynuna sarılarak ağlaşırlar. Baş bağlayan kadın ise sık sık: "Aman başını bozmayın ! Aman başını bozmayın !" diye onları ikaz eder. Böylece gelinin başını bozduurmaz. Gelinin başının bozulması uğursuzluk sayıldığından baş bağlayan kadın bu olaya çok dikkat eder. Gelinin başı sadece damat tarafından bozulmalıdır.

Baş bağlanırken türkü söylemek yine bir gelenektir. Bir yandan baş bağlanırken diğer taraftan da kızın yanı başında "Baş Övme türküsü" söylenir. Özel bir makamla söylenen bu türkünün bazı dörtlükleri şöyledir:⁴³

Kız sana gerek bir ana
Ağlaşalım yana yana
Gediorum canım ana.
Ben gidem ben gidem evin şen olsun
Yarenim yoldaşım ağzın tatlı olsun.

Biner atın eyisine
Gider yolun gıyısına
Çağrın gelsin dayısına.

⁴¹ **Cingil:** Yapraklı gümüş takı.

⁴² **Gerdan:** Bir çeşit gümüş takı.

⁴³ Bu türkünün geniş metni için kitabımızın Türküler Bölümünün "Kına Türküleri" kısmına bakınız. Ayrıca, Bkz. Doğan Kaya, "İlbeyli Köylerinde Baş Övme Türküsü", *Sivas Kültür Sanat, Sivas Belediye Konservatuvarı Yay.* Yıl: 1, Sayı: 1, Mayıs 1987. s. 21-23.

Gız sana gerek bir gardaş
Ağlaşalım yaren yoldaş
Gidiyorum canım gardaş
Bağlantı

Gız sana gerek bir baba
Ağlaşalım oba oba
Gedyorum canım baba

Bağlantı

Eskiden gelin, ipek fistan, üzerine körüklü entere,⁴⁴ onun üstüne de şeritli ceket giyer, başına fes, eğri baş vurunur., onun da üstüne pullu keten atar ve fesin arkasına da kara püskül ve gümüş saçlık⁴⁵ takardı. Yine, gelin olacak her kız beline gümüş kemer takardı. Kollarında gümüş bilezik, parmağında gümüş yüzük, ayaklarında bezik⁴⁶ ip çorap ve gıslavet lastik,⁴⁷ yüzünde kırmızı peçe ve rengârenk giymiyle gelinler göz okşardı. Şimdi ise bilinen beyaz gelinlik giymektedirler.

Gelin Alma Hazırlıkları

Gelin alma, Perşembe sabahı, kız evinin gelincilere yemek vermesi ve gelinin başının bağlanmasından sonra gerçekleşir. Bu arada çeyiz yüklenmiştir. Gelin almanın ilk habercisi, kız evinde dertli dertli çalınan davul-zurnadır. Davul-zurna, "Gelin Bindirme" havasını çalarken, gelin arabası ve düğüncüler kapının önüne gelip beklemeye başlarlar. Düğün kahyası gelin alma vaktinin geldiğini haber vermek üzere gidip kız evinin kapısına dayanır. Ancak kız evinin kapısı kilitlenmiştir.

Kapı Açılmıyor Geleneği

Gelinin alınacağı sırada kız evinin kapısı kilitlenerek bahşiş istenmesinden ibaret bir geleneştir. Düğün kahyası kapının önüne geldiğinde içerden birisi: "Kapı Açılmıyor !" diye seslenir. Düğün kahyası: "Açılır açılır !" diyerek kapının aralığından, anahtar deliğinden veya altından içerdekilere bahşişi ulaştırmasıyla birlikte kapı açılır. Bu sırada kız; annesinin, babasının ve yakın akrabalarının ellerini öpmektedir. Babası ve kardeşi kızın cebine bir miktar harçlık korlar. Yine kız evi tarafından gelinin ayakkabısı içerisine uğur için kağıt para konur. Kapı açılır açılmaz, annesi ve yakın akrabaları kızın boynuna sarılarak ağlaşırlar. Sonunda kızın kardeşi veya babası elinden tutarak onu atın veya arabanın yanına kadar götürür. Düğün kahyası da ayrıca yardımcı olur. Akraba kadınların yardımıyla gelin ata veya arabaya bindirilir. Bu sırada kız tarafı ağlaşmaya, zurna da "Gelin Bindirme Havası"nı çalmaya devam etmektedir. Gelin alınırken, gelinciler tarafından, kız evinden

⁴⁴ **Körüklü Entari:** "Sevranlı" da denilen bir çeşit entari.

⁴⁵ **Gümüş Saçlık:** Saça arkadan takılan bir çeşit takı.

⁴⁶ **Bezik:** Açık pembe renk.

⁴⁷ **Gıslavet Lastik:** Kauçuktan yapılma kadın ayakkabısı.

gizlice bir şişe, bardak veya ağaç kaşık alınır. Bu şişe, bardak veya kaşık kırılarak kızın bacasına atılır. Böyle yapmakla kızın kötü huyları varsa baba evinde kalacağına inanılır. Yine gelinciler, "kızın nasibi babasının evinde kalmasın" diye, oğlan evine götürülmek üzere kız evinden küçük bir kap çalarlar.

Gelin ata biner binmez, kucağına bir çocuk verilir ve oğlanın babası ya da düğün kahyası kolundan koptuğu kadar bu çocuğa bahşiş verir. Gelini alan düğün alayı büyük bir sevinç içinde oradan ayrılır. Düğün alayı kız evinden ayrılırken gelinin önünden kimsenin geçirilmemesine dikkat edilir. Eğer bir kişi gelin alayının önünden geçerek, açık olan bıçağını kapatırsa, damadın bağlanacağına inanılır.

Sandığa Oturma Geleneği

Gelin evden çıkarılırken evin küçük çocuğunun çeyiz sandığının üzerine oturup bahşiş istemesinden ibaret bir gelenektir. Sandığın üzerine oturan çocuğa düğün kahyası tarafından bir miktar bahşiş verilir. Çocuğa verilen bu bahşişe "sandık parası" denir. Bahşişini alan çocuk sandığın üzerinden kalkar.

Kız Evinden Oğlan Evine Gelinirken Yol Boyunca Karşılaşılan Bazı Gelenekler:

Düğün Alayındaki At Arabalarının Yarışı: Oğlan evine gelinirken yolda bir araba yarışı başlar. Herkes var gücüyle atlarını kırbaçlar. Bu yarışta önde gitmek bir şereftir. Yoksa birincisi ikincisi olmaz.

Düğün Alayının Yolunu Kesme: Gelin alayı gelirken, çocuklar tarafından ip, çalı vs. gibi şeylerle yolun kesilmesi gelenektir. Düğün sahibi bu yol kesenlere bahşişini verdikten sonra yol açılır.

Gelinin Yoluna Koç veya Kısır Çıkarma: Gelin alayını gören çoban hemen yola çıkarak gelinin önüne bir koç ya da kısır koyun çıkarır. Eğer gelin, yoluna çıkarılan bu koç veya kısır koyunu binmiş olduğu ata veya araca kaldırmayı başarır o koç veya kısır koyun gelenek gereği geline verilir. Eğer kaldıramazsa düğün sahibi çobana oldukça yüklü bir bahşiş verir.

Hasım veya Yol İsteme: Gelin alayı gelirken kendine güvenen yiğit biri düğün alayının önünü keserek: "ya hasmım ya yolum" der. Karşısına ya bir güreşçi çıkarılır ya da bahşişi verilir. Bu kişiyle güreşenlere de mutlaka bahşiş verilir.

"Saçı" Verme Geleneği: "Saçı" vermek, canlı hayvan hediye etmek demektir. Gelin köye geldiğinde oğlan evine inmeden önce saçı verilecek kapıya uğrar. Evin hanımı dışarı çıkarak gelinin başına arpa veya buğday saçıktan sonra "Saçı" gelinin peşinden gönderilir. Saçı duruma göre inek, düve, koyun, toklu, oğlak vb. hayvanlardan olabilir. Düğün evine saçı getiren kişiye düğün sahibi bahşiş verir. Eskiden gelin köye geldiğinde oğlan evine inmeden önce at üstünde saçı verecek evleri gezer, daha sonra oğlan evine inerdi. Şimdi bu gelenek kalmıştır.

Gelin Oğlan Evinin Önüne Geldiğinde Yapılan Uygulamalar:

Gelin Salavatlama: Gelin damadın kapısına yaklaşıncı, davul-zurna susar ve şu sözlerle gelin selavatlanır:

Attık sapan taşını
Vurduk cennet kuşunu
Getiriyoruh güvânın eşini
Peygamber canına Selavat
Sallallahü Muhammed.

Sıra sıra söğütler
Birbirini öğütler
Gelin getiren yiğitler
Yiğitler aşkına
Peygamber canına
Selavat, Sallallahü Muhammed.

Aşağıdan gelir gır at
Ganatları gat gat
Yiğit olana bu da bir murat
Allah Allah İllallah
Verelim Muhammed'e Selavat

Sallallahü Muhammed.

Gelin Attan Enmiyor: Gelin kapıya gelince kaynatasına sorarlar: "Gelin attan enmiyor." Kaynata: "Falan ineği gelinime verdim, insin" der. Bu kez aynı soru kaynanaya sorulur. "Kaynana gel ! Gelin attan enmiyor !" Kaynana gülerek ve oğlunu kastederek: "Ben de ona bir kara gözlü oğlan veriyorum." Der. Gelin bahşişlerini almıştır artık attan iner. Gelin attan inmiyor geleneği mutlaka uygulanır ve oğlan babası da gücüne göre mutlaka gelinine bir hediye vadinde bulunur. Gelini attan görümceleri veya diğer akraba kadınlar indirirler. Kadınlardan biri üzeniyi tutarken, ötekiler de kolundan tutarak aşağı indirirler.

Kapıya Yaklaşan Gelinin Başına Damat Tarafından Çerez Saçılması: Gelin, oğlan evinin önüne gelince, damat ve sağdıç bacaya çıkar. Gelin eve girerken, güvey gelinin üzerine çerez saçar. Bu çerez leblebi, üzüm, az miktarda şekerleme ve bozuk paranın karıştırılmasından oluşur. Bilhassa çerez arasındaki bozuk paraları toplamak için çocuklar yerde birbirleriyle kıyasıya yarışır.

Gelinin Eşikten Geçerken Karşılaştığı Gelenekler: Gelin at ve arabadan indikten sonra, ayağı iyi gelsin diye ayağının altına demir atılır. Gelin bu demirin üzerine basarak yürür. Eğer kız evinden çıkarken şişe, bardak, ağaç kaşık gibi nesneler kırılmamışsa, kötü huylarını dışarda bırakması için, gelin oğlan evine geldiğinde de bir şişe kırılır. Duruluk olsun diye üzerine ayna tutulur. Eşiği atlarken ise, eline pekmez sürerler o da elindeki pekmezi giriş kapısının yan ve üst süvesine (sövesine) çalar (sürer). Böyle yapınca tatlılık olacağına, gelinin ev halkı ile iyi geçineceğine inanılır. Yine tatlı dilli olsun diye kaynanası gelinin ağzına bal ya da pekmez çalar. Sağlam, sıhhatli olsun diye ayağına demir atılır. Yine, kısmeti bol olsun diye boynuna bir ekmek asılır ve duruluk, berraklık olması dileğiyle eline bir ayna verilir. Gelin eşikten geçer geçmez, kadınlar hemen halaya durur ve aralarına gelini de alırlar. Bu sırada gelinin kucağına bir erkek çocuk verilir. Bunun

anlamı: "oğlun olsun" demektir. Gelin, kucağına verilen bu çocuğa koynundan çıkardığı 1 giyim çorabı bahşiş olarak verir.

Gelinin Süzündürülmesi: Gelin eve adımını atar atmaz, besmele çektilerle üç kez evin orta direğinin etrafında dolandırılır. Sonra, ayağının altına bir halı yastığı konularak, orta direğe sırtı yaslatılır ve yönü kibleye gelecek şekilde ayakta bekletilir. Bu olaya *Gelinin Süzünmesi* denir. Tam bu sırada erkek tarafının yakınlarından bir kadın, gelinin sağ ayakkabısını çıkararak, içindeki parayı alır. Yukarıda belirtildiği gibi, bu para gelinin baba evinde bir uğur olarak ayakkabısına konulmuştu. Bu sırada gelen kadınlar, gelinin duvağını açarak, yüzüne bakarlar. Bu bir gelenektir. Gelinin bu bakışlardan rahatsız olduğunu sezen olgun kadınlar, meraklıları biraz olsun uzaklaştırmak için: "Yeter anam, utandırmayın. Bak zavallı mahcup oluyor" gibi sözlerle kalabalığı gelinden uzak tutmaya uğraşır, en azından ikinci kez bakmaları engellemeye çalışırlar. Gelinciler biraz nefeslendikten sonra, gelinin başına bir yufka ekmeği geçirerek onu halaya alırlar. Böylece bir halay faslı daha başlar:

*"Gelin geldi ağ evlûge yaslandı
Gözünün yaşından duvak ıslandı
Guvâ gelmedi de gelin seslendi
...*

*Irmağı geçti gelin
Sac bağı düştü gelin
Eğil bir yol öpüyüm*

Yüreğim geçti gelin

Bu şekilde türkülerini dinleyen ve geline bakan köy kadınları, yavaş yavaş dağılırlar. Bu sırada düğün sahibi gelinci gidenlere bir yemek hazırlar ve muhabbetle bu yemek de yenilir. Diğer köylü kadınlar da buyur edilirse de, yemeğe sadece gelinci gidenler katılır. Daha sonra kadınlar azar azar dağılırlar ve gelinin süzünmesi de böylece sona erer.

Bayrak Soğanına Ateş Edilmesi: Gelin oğlan evine girer girmez sıra bayrak soğanını düşürmeye gelmiştir. Tüfeğini tabancasını alan bacaya çıkar ve düğün bayrağının ortasındaki iri soğana tüm silahlar yönelir. Birdenbire silah sesleri ortalığı sarar. Bayrak soğanı düşünceye kadar ateş etmeye devam edilir. Bu bir silah ve nişancılık gösterisidir. Çocuklar için düğünün en heyecan verici safhası bu andır. Bir taraftan silah seslerinin tesiriyle adeta sağır olan kulaklarını elleriyle kapatmaya çalışırken bir taraftan da gözlerini bayrak soğanından ayırmazlar. Çünkü işin içinde bahşiş vardır. Belki de soğan onun ayaklarının dibine düşecektir.

Soğanı Kapanın Bahşiş Alması: Bayrak direğinin ortasındaki iri soğan yere düşer düşmez çocuklar arasında büyük bir mücadele başlar. Herkes soğanın düştüğü yere kendini atar. Kısa bir süre yerde debelenmeler ve "ben kaptım, ben tuttum, bıraksana lan !" gibi bağırışmalardan sonra, nihayet birisi elinde soğanla grubun içinden sıyrılıp çıkar. Soğanı kapan çocuk büyük bir iş başarmışlık edasıyla bayrak soğanını damada, geline, oğlan babası ve annesine götürüp, hepsinden ayrı ayrı bahşişini aldıktan sonra büyük bir sevinçle evine koşar.

Sağdıçla Damadın, Sağdıcin Evine Gitmeleri

Artık gelin eve inmiş ve biraz sonra da düğün yemeği yenilecektir. Damatla sağdıcin bundan sonra ortalıkta dolaşmaları hoş karşılanmaz. Düğün kahyasının işaretiyle damatla sağdıç, davul-zurna eşliğinde sağdıcin evine gider ve burada dinlenmeye başlarlar.

Zurnacının Bahşiş İstemesi

Damatla sağdıci, sağdıcin evine götürdükten sonra davulcu ve zurnacının görevi sona erer. Görevinin tamamlayan zurnacı düğün sahibinin yanına vararak: "Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun" der. O da: "Daha kötü olsun" diyerek onun bahşişini verir ve böylece düğünün eğlence faslı sona ermiş olur.

Düğün Yemeği:

Perşembe sabahı düğün yemekle-i pişirilmeye başlanır. Yemekler genellikle bu işten anlayan kişiler tarafından, büyük bakır kazanlarda pişirilir. Yine bu sırada düğün helvası yapılır. Düğuncünün gelmesine yakın bir vakitte, tüm yemekler pişirilir ve servise hazır halde bekletilir.

Düğün Yemeği Davetli: Gelin indikten sonra, düğün yemeğine köylüyü davet etmek için bir teklifçi (davetçi) çıkarılır. Teklifçi köydeki tüm evlere uğrayarak: "Misafirinizle birlikte buyurun yemâ, kaşığınızı almayı unutmayın" der. Düğün yemeğine giden kişinin kaşığını birlikte götürmesi, eski yıllardaki kaşık yetersizliğini ya da davetli sayısının çok fazla olduğunu akla getiriyor. Herkes kendi kaşığıyla yemek yediğinden, bu geleneğin sağlık açısından da yararlı olduğu bir gerçektir. Günümüzde köylerin ekonomik durumları kısmen düzeldiği için, yemeğe davet edişte çoğu köylerde kaşık getirme olayı belirtilmemektedir. Köylerin önemli bir kısmında ise, davetler artık teklifçi gezdirmek şeklinde değil de, cami hoparlöründen anons edilmek suretiyle yapılmaktadır.

Düğün Yemeğinin Yenilmesi: Davetliler oğlan evinde epeyce biriktikten sonra, düğün evinde 4-5, hatta kalabalığın fazlalığına göre 7-8 tane sofralar kurulur. Büyükler yukarı küçükler aşağı oturur. Bir büyüğün, "Haydi Buyurun" deyip, çorbaya kaşığını daldırmasıyla öteki davetliler de yemeğe başlarlar. Muhabbetle ve kalabalığın verdiği büyük bir iştahla yemekler yenilir. Yemeğin sonuna doğru Hoca Efendi bir dua eder ve yiyenler "amin" der. Doyanlar sofradan kalkarak, düğün sahibine "Allah hayırlı etsin," der ve evlerine dağılırlar. Boşalan sofralara yeni davetliler alınır ve yemek servisi yapılır. Bu iş tüm davetlilerin arkası kesilinceye kadar sürer. Kız evi eğer köyün içindeyse, oraya da düğün yemeklerinden gönderilir. Düğün yemeği genellikle şu çeşitlerden oluşur:

Çorba, Etli köfte (sulu köfte), Et.Fasulye, Üzümleme, Börek, Katıklı (Ayrınlı) Mantı, Çir, Sütü (sütlaç), Helva.

Bu yemekler içinde en ilginç olanı etin tatlı olarak yenildiği "Üzümleme" yemeğidir ve şu şekilde pişirilir.

MALZEME: 100-150 kg et. 50-60 kg Kızıl Üzüm (Besni Üzümlü). Eritilmiş olarak kazana doldurulduğunda yemeğin (etin) üzerine çıkacak kadar yağ.

YAPILMASI: 1. Et büyük bir kazanda kemikten ayrılincaya kadar haşlanır. 2. Et bir tarafa kemikler bir tarafa ayrılır. 3. Kemikten ayrılan et soğumaya terk edilir ve iyice soğuyuncaya kadar beklenir. 4. Üzümler şişinceye kadar 3-4 saat başka bir kapta pişirilir. 5. Büyük bir kazana, önce etten başlanarak, bir kat et, onun üzerine bir kat üzüm, tekrar et, tekrar üzüm konulmak suretiyle kazan bu şekilde doldurulmaya çalışılır. Kazanın dolmasına yakın, en son konulan et tabakası üstte kalmak suretiyle bu işe son verilir. 6. Sıra yemeğin yağının konulmasına gelmiştir. Büyük tavalarla tereyağı eritilerek kazanın içerisine doldurulmaya başlanır. Konulan yağ yemeğin üstüne çıkıp etin üzerini iyice aşındıracaya kadar yağ koyma işine devam edilir. 7. Bu şekilde hazırlanan kazan ateşin üzerine konularak, üzümler 3-4 saat pişirilir. 8. İyice pişen yemeğin ağzı kapatılır ve 5-6 saat dinlendirilir. Daha sonra hafif altı ısıtılarak sıcak sıcak servis yapılmak suretiyle misafirlere ikram edilir.

Guvâ Ekmeği (Güvey Yemeği):

Cuma akşamı damadın evinde verilen yemektir. Bu yemeğe damadın yakın akrabalarının yanı sıra, diğer sülalelerin büyüklerinden birer kişi daha davet edilir. Akşam namazından sonra 2-3 sofraya hazırlanır ve güvey yemeği yenir. Güvey yemeğine katılanlar yemeği yedikten sonra: "Allah hayırlı uğurlu eylesin, geçmişlerinizin canına değsin," diyerek dağılırlar.

Gerdek

Hocanın Dua İçin Davet Edilmesi: Damat, genellikle yatsı ezanı okunduktan sonra gerdeğe sokulur. Gerdeğe sokmadan önce hocanın bir dua etmesi gerektiğinden, hocaya bir davetçi gönderilerek, yatsı namazından sonra düğün evine gelmesi istenir. Bu davet üzerine yatsı namazından çıkan hoca düğün evine gelir.

Damadın Gerdeğe Sokulması: Arkadaşları damadı gerdeğe gireceği odanın önüne kadar getirirler. Sağdıç da onların arasındadır. Hoca burada bir dua yapar ve "amin" denildikten sonra, arkadaşları tarafından, sırtı yumruklanarak içeri sokulur. Gerdek odasının kapısında damadın yakınlarından bir kadın beklemektedir. Buna "*ele veren kadın*" adı verilir. Bu kadın gelinin elinden tutarak, damada:

"Aha sana bir gül

Kokla bin yıl.

Allah, kurt ise kuzu eylesin !"

der ve dışarı çıkar. Damat içeri girdikten sonra, eğer gelin atık davranırsa damadın ayağına basar, eğer damat çabuk davranırsa gelinin başına eliyle usulca vurur. Kim önce davranmışsa evlilikleri boyunca onun sözünün geçeceğine inanılır. Damat gelinin yüzünü açmadan önce, "*Yüz Görümlüğü*" adı verilen bir takı takar. Yüz görümlülüğü takısını taktıktan sonra gelinin duvağını açıp yüzüne bakabilir. Gerdeğe girmeden önce damat ve gelin abdest alarak iki rekat namaz kılarlar. Bazı köylerde, gelinin gerdekten önce şerbetle taharetlenmesi bir gelenektir.

Daha sonra damadın bulunduğu odanın çevresi arkadaşları tarafından emniyete alınır. Zaten önceden gelinin bulunduğu odanın

pencereleri yastıkla kapatılmıştır. Damadın içeri girmesiyle birlikte, düğün bayrağı arkadaşları tarafından indirilir ve böylece düğün sona ermiş olur.

Gerdek Çarşafının Götürülmesi:

Damada, hem gelini sembolik olarak verdiği için, hem de damadın yakın akrabası olduğu için, çarşafı genellikle ele veren kadın toplar. Damat bu kadına ya doğrudan bahşiş verir ya da bahşişi çarşafın arasına kor. Gerdek çarşafı önce oğlan evinin kadınları tarafından görüldükten sonra yaşlı bir kadınla kız evine gönderilir. Gerdek çarşafındaki kan lekesi gelinin bakire olduğunun işareti olduğundan kız tarafı çarşafı getiren kadına bahşiş verir. Çünkü kızları kendilerini utandırmamış ve yüzünün akıyla artık bir eş olmuştur.

Damadın Bağlı Çıkması Durumunda Bazı Uygulamalar

Damat bağlanması, seyrek olarak rastlanan olaylardan biridir. Damatla gelinin karı-koca olmama durumu, yörede "Ev olamadılar" şeklinde tanımlanır. Denilir. Bağlı çıkan damada ilk önce, çit demiri (saban demiri) üzerinde soğuk suyla banyo yaptırılır. Eğer iyileşme görülmezse, eve damat çözme işinin dualarını bilen bir hoca çağırılır. Hoca, 1 kova suyun üzerine bir takım dualar okuyarak üfler. Damat bu suyla yıkanır. Yine damadın bağlı durumdan kurtulması için, gelinle damadın başında okunmuş yumurta kırılır. Bu yumurtanın üzeri hoca tarafından yazılmıştır. Yine, damada okunmuş yumurta yedirilir. Gelin sabahleyin erkenden ırmağa götürülür ve üç kez besmele çektilerle ırmaktan bir o tarafa bir bu tarafa atlattırılır. Böylece, suyu atlayınca büyüünün çözüleceğine inanılır. Şikayet yine devam ederse evdeki bütün kilitler açılır, düğümlü olan her şey çözülür.

Duvak Açma:

Cuma sabahı gelinin alı (duvağı) başına atılarak duvak açma törenin yapılacağı vakte kadar öylece bekletilir. Duvak açma töreni Cuma günü yapılır. İki davetçi kadın: "Buyrun duvah açmıya" diyerek köy kadınlarını davet eder. Kadınlar, saat 10.00-11.00 arası oğlan evinde toplanırlar. Gelin kalabalığın ortasına bir sandalye üzerine oturtulur.

Duvağı başı bozulmadık iki kadın çıkar. Bunların ellerinde birer oklava bulundurmaktadır. Besmele çekerek, biri aşağıdan yukarı doğru, diğeri yukarıdan aşağıya doğru duvağı oklavaya sararak açarlar. İki oklavanın birleştiği zaman duvağı tutmaları için iki çocuk çağırılır. Bu çocuklar dürülü haldeki duvağı iki ucundan tutup, koşarak dışarıya çıkar ve köyün sokaklarına dalarlar. İlk karşılaştıkları kişiyi görür görmez, tekrar koşarak geri dönüp duvak açılan yere gelirler. Çocuklara kimi gördükleri sorulur. Onlarda karşılaştıkları kişiyi söylerler. Eğer çocukların karşılaştıkları kişi erkekse gelinin erkek çocuğu, kız ise kız çocuğu olacağına inanılır. Daha sonra duvağı getiren çocuklar, bahşiş verilerek dışarı çıkarılır. Ortada oturan gelinin duvağı açıldıktan sonra, bir kadın önüne düşerek ona, odada bulunan tüm kadınların ellerini öptürür. El öpme işini tamamlayan gelin hemen orayı terk ederek odasına geçer. Aralarından gelin ayrıldıktan sonra kadınlara düğün evi tarafından yemek ikram edilir. Yemek olarak, düğün yemeğinden geriye ne kalmışsa onlar yenilir. Yemekten sonra ortada bir sini gezdirilir. Duvak açmaya gelen kadınlar bu sininin içine bahşişlerini atarlar. Böylece duvak açma geleneği sona ermiş olur.

Gelinin Getirdiği Hediyeler:

Gelin sandığında bir çok hediyeler getirir. Bu hediyelerin, ev halkına, akrabalar ve düğünde emeği geçen bazı kişilere dağıtılması gerekir. Önce kaynatası gelince bir töre (hediye) verir. Peşinden de, gelin sandığında getirdiği hediyeleri çıkararak önce ev halkına dağıtır. Hediyeleri dağıtırken kaynanasının fikrini almayı ihmal etmez. Gelinin ev halkına getirdiği hediyeleri şöyle sıralayabiliriz:

Kaynatasına: Elbise, işlik, kazak, iç fanila ve yün çorap.

Kaynanasına: Entere (entari), ayağına nakışlı çorap, başına bir değirmi biyaz.

Görümlerine (görümcelerine): Heybe, 1 giyim nakışlı yün çorap, pullu keten, biyaz, vb. baş örtüsü

Kayınlarına: Boncuklu yaha gömlek diker. Türlü renkte işlemeli, nakışlı çorap örüp giydirir. Pullu kese örer.

Eltilerine: Nakışlı çorap, pullu keten.

1. Günümüz Düğünleri:

Yukarıda anlatılmaya çalışılan düğün gelenekleri, yaygın ve gerçek olan İlbeyli düğününü yansıtmaktadır. Ancak, günümüzde düğün geleneklerinin bir kısmı bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi düğünün başlangıç günüdür. Eskiden Pazar günü bayrak kaldırıp düğün başlatılırken, şimdi Perşembe veya Cuma günlerinde bayrak kaldırılmaktadır.

Diğer bir değişiklik ise, düğün süresinin kısalmış olmasıdır. Pazar gününden başlayıp Perşembe gününe kadar beş gün devam eden eski düğünlerin yerini şimdi üç gün süren düğünler almıştır. Yaygın olarak, Cuma günü bayrak kaldırılmakta, Cumartesi çeyiz yazılmakta ve kına yakılmakta, Pazar günü de gelin alınmaktadır. Tüm İlbeyli köylerinde gelin genellikle Pazar günü alınmaktadır. Düğünün bu şekilde, ağırlıklı olarak Cumartesi-Pazar günlerine yayılması, devlet memuru ve işçilerin katılımını sağlamak içindir. Düğün tatil günlerinde yapıldığı için şehirden gelen davetlilerin sayısı da artmaktadır. Bu tip düğüne Karalar Köyünde yapılan düğünü örnek olarak verebiliriz. Düğünün safhaları ana çizgileriyle şu şekilde olur: Cuma bayrak kalkar. Cumartesi çeyiz yazılır ve kına yakılır. Pazar günü düğüncü gider, gelini alıp döner. Teklifçi gezme geleneği kalkmıştır, ancak bütün davetler caminin hoparlörü ile yapılmaktadır. Düğün yemeğine davet için de hoparlörden yararlanılır ve "Dikkat Dikkat ! Karalar Köyü halkına duyurulur. Mehmet Yılmaz'ın düğünü var, saat on ikide yemek yenecek, kaşığınızın beraber buyurun," şeklinde köylü düğün yemeğine davet edilir. Düğünün anlatılmayan diğer gelenekleri aynen uygulanır.

Bazı köylerimiz de ise Perşembe günü bayrak kaldırılıp düğüne başlanmakta, yine Cumartesi günü çeyiz yazılıp, kına yakılmakta, Pazar günü gelin alınmaktadır. Bu düğün şekline Güney Köyünde yapılan düğünü örnek olarak verebiliriz. Güney Köyünde, düğüne başlamadan bir hafta önce Kur'an okutturulur. Perşembe günü bayrak kalkar ve düğün başlar. Gençler eğlenir, erkekler sohbet ederler. Cuma günü Cuma namazından çıkar çıkmaz millet düğün evine gider. Yemeğini yer. Yemekten sonra birer sigara ve birer

kahve içilir. Düğün sahibi kapının önünde oturur. Yemek yiyip çıkan kişiler "Allah hayırlı eylesin," diyerek düğün sahibine töre verirler. Cumartesi günü çeyiz yazılır ve kınacı gidilir. Pazar günü ise gelin alınıp dönülür.

Günümüz İlbeyli düğünlerinde en önemli değişikliklerden birisi de düğüncü ve gelinci gidilen yerde yatma geleneğinin kalkmış olmasıdır. Düğüncü, gelinci, yine mevcuttur, ancak görev süresi kısalmıştır. Kız evinin önünde ya da kızın köyünde en fazla bir saat süren gelin alma töreninden sonra düğüncü ve gelinciler oğlan evine dönmektedirler.

Bazı düğün gelenekleri ise teknolojik gelişmenin tesiriyle, tamamen ortadan kalkmıştır. Bu gelenekleri şöyle sıralayabiliriz: Başlık Parası alma. Aşıkların düğün odasında türkü söyleyip hikaye anlatmaları. At Yarışı, Cirit, Yumruk, Güreş gibi geleneksel sporlar. Baş Bağlama Geleneği ve Yıgnak Geleneği.

Sonuç olarak söylemek gerekirse günümüzde de düğün büyük iştir ve "büyük iş küçülmez" sözü halen geçerliliğini yitirmemiştir. Birkaç geleneğin kalkması ve bazı geleneklerin şekil değiştirmesi düğün geleneğinin önemini azaltmamıştır. Her aile günümüz düğünüyle kızlarını ve oğullarını evlendirirken düğünün anlı şanlı geçmesi, ikramların bol olması, davetlilerin çok olması için elinden gelen tüm gayreti göstermektedir.

7. Düğün Sonrası Gelenekleri:

Gelinlik Etme:

Yavaş sesle, fısıltı şeklinde konuşmak ve terbiyeli hareket etme şeklinde tarif edebileceğimiz gelinlik etme önemli bir gelenektir. Gelin, oğlan tarafının tüm akraba ve yakınlarına, hatta çocuklara dahi gelinlik eder (yavaş sesle konuşur). Kaynatasına en az on sene gelinlik eder; bazı gelinler ise kaynatası ölünceye kadar ona gelinlik eder. Yine, ailenin sayılı büyüklerine de on sene gelinlik eder. Gelin, Kayın validesine en az bir yıl gelinlik eder. Eğer kaynanasına on yıl gelinlik ederse, kaynanası geline bir büyük altın olarak gelinliği bozdurur.

Gelinin evde uyması gereken bir çok kurallar vardır. Bunların başında kaynata ve kaynanaya hizmet gelir. Büyüklerin yanında yenilmez, içilmez, yüksek sesle konuşulmaz. Eğer kaynatası akşam bir yere gitmişse, o eve gelmeden gelin yatamaz. Gelince ayağını çeker, yani çoraplarını çıkarır. Elbisesini soyundurur. Elbisesini soyundururken önce sağ kolları çıkartır. Elbiseyi dürüp baş ucuna yakın bir yere kor, varsa askıya asar. Yine gelin kaynatasına su ikram ettiğinde, sağ elini göğsüne kor ve içene kadar öyle bekler. Odadan çıkarken, geri adımlarla çıkar. Büyüğe sırt dönmek büyük ayıptır.

Kaynana evin tek otoriter kadındır. Gelin onun dediklerini yapmak zorundadır. Eskiden 5-6 sene, gelin kaynanasından izinsiz seleden ekmek alamamış. Gelinler şimdi yine büyüklere saygılıdır. Ancak sert kuralların çoğu kalkmıştır. Eskiden sert kurallar içinde yetişmiş gelinler hayıfla: "Samanlık seyran oldu/Gelinlik kolay oldu" demektedirler.

Yine aile içinde eşlerin uyacağı kurallar vardır. Büyüklerin yanında eşler birbirine adlarıyla hitap edemezler. Adlarını söyleyerek bir iş buyuramazlar. Çocuklarını kucağına alamazlar, sevemezler. Erkek, büyüklerin

yanında hanımına seslenmek zorundaysa çocukların adıyla seslenir: "Ayşe bir su getir ! Ahmet şunları kaldır !" gibi. Gelin onu anlar ve o hizmetleri yerine getirir. Gelin büyüklere kocasından bahsedecek olursa ismini veremez. "Oğlun, yeğenin, amcanızın oğlu" gibi zamirler kullanılır. Kendi emsallerine ya da kendinden küçüklerine eşinden bahsederken: "Bizim herif, bizim deli, bizim ki, babanız, kaynınız, abiniz" gibi uygun sözleri sarf eder. Yine erkek, büyüklere hanımından bahsedecek olursa: "Gelininiz, kızınız, torununuz" gibi sözlerle geçiştirir. Gelin eve gelen büyüklerin önüne eğilerek sağ elini hafifçe uzatır ve "Öpüyüm" der. Karşı taraf elini vermeden "Sağ ol, yüzün olsun" der. Gelin kimsenin elini öpmez ama belirtilen hareketi yapar.

Gelin Ayağından Çoban Dayağından

Bir eve gelin geldikten sonra bazı kötü olaylar peş peşe gelirse; "Gelinin ayağı iyi gelmedi" denilir ve gelinde bir uğursuzluk olduğuna inanılır. Ancak gelin geldikten sonra, iyi olaylar artmışsa, "Gelinin ayağı iyi geldi" denilir. Ayağı iyi gelmeyen gelinle ilgili olarak üzülmeyin dışında bir şey yapılmaz. Yine hayvanları çok döven çobanın uğursuzluk getireceğine inanılır.

Gelinin Çevresindekilere Ad Koyması ve Hitapları

Bir gelinin çevresindekilere ismiyle hitap etmesi mümkün değildir. Çünkü: "Ad koymayan gelinin itibarı olmaz." Mutlaka kendine has ya da eskiden beri sürüp gelen sıfatlarla onlara hitap etmesi gerekmektedir. Beş yaşındaki çocuklara dahi uygun hitapta bulunması gerekir. Gelinin çevresindeki erkeklere koyduğu adlar ve hitapları tespit edebildiğimiz kadarıyla şu şekildedir:

Efendâ (Efendi Ağa): 1. Kayın pederine. 2. Kayın pederine yoksa büyük kaynına böyle hitap eder.

Nazlı Bâ (Nazlı Bey): 2 No'lu Kaynına böyle hitap eder.

İnce Bâ (İnce Bey): 3 No'lu kaynına.

Gözelâ (Güzel Ağa): 4 No'lu kaynına.

Guççâ (Küçük Ağa): 1. En küçük kaynına. 2. Çevredeki çocuklara.

Gözelâ (Güzel Ağa): Orta yaşlı erkeklere.

Tekbâ (Tek Bey): Ailenin tek erkek çocuğu olan erkeklere ya da çocuklara.

Nazlâ (Nazlı Ağa): 2 No'lu kaynına, orta yaşlı erkeklere veya genç erkeklere.

Ağa: Pek yaşlı olanlara.

Eskerâ (Asker Ağa): O anda askerlik yapan gençlere bu adı kor.

Gelinin, çevresindeki kadınlara koyduğu adlar ve hitap şekilleri ise, tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Aba: Kayın validesine.

Ana: Kayın validesine.

Gozelim (Güzelim): Yüzü güzel olan kadınlara.

Gozelâtın (Güzel Hatun): Görünüşü güzel olan kadınlara.

Nazlâtın (Nazlı Hatun): Ailenin tek kızlarına.

Nazlım: Ailenin tek kızına.

Boyoğzel (Boyu Güzel): Boyu uzun ve yerinde olanlara.

Saçoğzel (Saçı Güzel): Saçı gür ve güzel olanlara.

Kašoğzel (Kaşı Güzel): Kaşları güzel olanlara.

Hatın Aba (Hatun Anne): Yaşlı kadınlara.

Böyük Ana (Böyük Ana): Yaşlı kadınlara.

Gelinin Babası Evi Tarafından Ziyaret Edilmesi

Düğünün olduğu tarihten 2-3 ay sonra gelin, yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyarete genellikle, gelinin anası, bacısı, kardeşi veya yakın komşularından bir kişi gelir. Ziyarete gelenler geline ve oğlan evine yol (hediye) getirirler. Geline ve evde bulunan diğer kadınlara getirilen hediyeler, entere, pijamalık gibi giyecek malzemelerinden oluşur. Konu komşuya dağıtılan diğer hediyeler ise; çörek, börek, gibi yiyeceklerin yanı sıra çit (bez), pijamalık gibi giyecek malzemelerinden oluşur. Hediye alan evler, gelini görmeye gelen misafirleri eve çağırırlar (davet ederler).

Gelini ziyarete gelen yakınları üç dört gün sonra köylerine dönerler. Oğlanın babası, onlar giderken heybelerine çörek kor, börek bağlatır.

Yığnak Geleneği:

Gelin giden kız en az bir yıl baba evine gönderilmediği için, arkadaşları onu özler ve onunla buluşmanın onu görmenin bir yolunu ararlar. Eğer gelin giden kızın baba köyüyle gelin gittiği köyün arazileri birbirine komşuysa gelin giden kızı görmenin tek yolu "Yığnak" düzenlemektir. Yığnak, gelin giden kızın arkadaşları tarafından düzenlenen ve açık arazide toplu olarak buluşmaktan ibaret bir gelenektir. Genellikle komşu iki köyün arasındaki bir yerde buluşmak suretiyle gerçekleştirilir. Yığnağa kızın köyünden ve damadın yakın akrabalarından çok sayıda kadın katılır.

Yığnak yapılacağı zaman, kızın babası dünürüne: "Bizim kızın arkadaşları yığnak yapmak istiyorlar, müsaade ediyor musun?" diye sorar. Yığnak bir gelenek olduğu için gelinin kaynatası genellikle itiraz etmez ve "Hay hay, şu gün yapsınlar," diyerek bu işe izin verir. Daha sonra yığnağın hangi mevkide yapılacağı kararlaştırılır. Artık yığnak günü belli olmuştur; gelin giden kızı da, kızın baba köyündeki arkadaşlarını da tatlı bir heyecan sarar. Yığnak günü tıpkı bir bayram günüyümüş gibi iple çekilmeye başlanır. Yığnağa bir gün kala iki tarafın kızları, harıl harıl çalışmaya başlarlar. Yiyecekler, giyecekler hazırlanır ve ne eksikse akşamdan tamamlanır. Ertesi gün, epeydir görüşemediği annesi, kız kardeşleri ve arkadaşlarıyla görüşecek olan gelin ise herkesten daha heyecanlıdır. Bu yığnak zaten onun için düzenlenmiştir.

Hayet beklenen gün gelir. İki köyün kadınları tıpkı düğüne gider gibi süslenir. Yiyeceklerini yanlarına alarak yığnak yapılacak yere doğru yola çıkarlar. Yığnak yerine erken varan grup heyecanla diğer grubun gelmesini bekler. Sonunda öteki grupta gelir ve kız tarafı kadınlarının hasret içerisinde gelinin boynuna sarılarak ağlaşmaları görülmeye değer samimi manzaralardan biridir. Bu manzara Anadolu insanının akrabalığa, sevgiye ve dostluğa ne kadar önem verdiğinin en güzel ifadesidir. Bu şekilde hasret giderildikten sonra eğlenme, halay çekme faslı başlar. Eğlencenin peşinden

yeme-içme faslına geçilir. İki köyün kadınları yanlarında getirdikleri börek, çörek erişte, pilav, yoğurt, meyve-sebze gibi yiyecekleri gruplar halinde yerler. Yığnak yapılan yerin iki köye uzaklığına göre yığnak yapma töreni uzatılıp kısaltılabilir. Gün boyunca bu şekilde yığnak sürer, iki köyün kızları birbirleriyle daha yakından tanışırlar. Bu arada gelin gitmiş olan kız da, annesini, kız kardeşlerini, arkadaşlarını ve yakın akrabalarını görür, moral bulur. Genellikle Mart-Nisan aylarında yapılan yığnak geleneği çok renkli geçer ve kaydedilmeye değer önemli bir İlbeyli geleneğidir.

Gelinin Baba Evini Ziyaret Etmesi

Düğünü olan kız en az bir sene baba evine gönderilmez. Bunun sebebi, gelinin bir süre baba evini unutması ve yeni evine ısınmasını sağlamak içindir. Düğünden bir sene sonra, kızın babası dünürüne haber göndererek, onları evine davet eder. Gelinin babası evine davet edilmesine "kız eve çağırma" denilir. Kızın babası evine çağırılması, oğlan evine bir davetçi göndermek suretiyle yapılır. Kızı almak için arkasına baba evinden bir kişi gelir. Oğlan evinden de gelinin yanı sıra bir adam gider. Kız, baba evine giderken çörek, börek eder. Çit-çember götürür. Götürdüklerinden akraba ve komşularına dağıtır. Onlarda onu eve çağırırlar. Bir hafta on gün kalır, yer içer gezerler. Dönüşte kızın babası ona bir inek veya bir düve hediye eder. Tekrar oğlan evine dönülür.

8. Gelin veya Damadın Ölmesi

Gelin ölürse, ölünün kırkı çıkmadan damat evlendirilir. Yoksa tezberiye (uzun bir süre) evlenemeyeceğine inanılır. Eğer damat ölürse, gelinin evden çıkmaması için, gelin ilk önce kaynına verilir. Bu uygulamada, geline yeniden elbise ve altın alınır; imam nikahı yapılarak evlenme gerçekleştirilir. Eğer gelin kaynıyla evlenmek istemiyorsa fazla ısrar edilmez. Sadece evde kalmasının faydalı olacağı konusunda ona nasihatte bulunulur.

KAYNAK KİŞİLER:⁴⁸

Abdülaziz Özdemir, Hanlı 1954, İlkokul. Gör.t.: 04.08.1995. (Bu kaynak kişiden Kız Beğenme ve Dünür Gitme konularında bilgi alınmıştır).

Adile Yıldız, Karalar 1956, Oyd. Gör.t.: 15.08.1986.

Ahmet Ataman, Hanlı, Gör.t.: 24.07.1997.

Âşık İsmeti (Abdulkadir Namı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 26.10.1986. (Bu kaynak kişiden Düğün Odasındaki Gece Eğlenceleri ve Aşıkların düğünde türkü söyleyip hikaye anlatmaları konularında bilgi alınmıştır).

Bekir Sarıtaş, Söğütçük 1946, İlkokul. Gör.t.: 19.05.1998. (Bu kaynak kişiden Gelin Salavatlama konusunda bilgi alınmıştır).

Durdu Yılmaz, Karalar 1946, Oyd. Gör.t.: 19.05.1986. (Bu kaynak kişiden Kız Çıkarma Türküleri konusunda bilgi alınmıştır).

⁴⁸ Kaynak kişilere evlenme gelenekleriyle ilgili sorular yanlarında belirtilen görüşme tarihlerinde yönetilmiş, onlardan alınan bilgiler doğrultusunda yukarıdaki konular yazılmıştır. Bazı kaynak kişilerden sınırlı olarak bilgi alındığı için, hangi konularda bilgi alındığı künyesinin sonuna yazılmıştır. Genel olarak bilgi alınan kaynak kişilerin künyelerinin yanına ise, sadece görüşme tarihleri kaydedilmiştir.

Hacı Çırakbel, Yaramış 1949, İlkokul. Gör.t.: 15.11.1998.
Hikmet Pürlü, Karalar 1949, Lise mezunu, Gör.t.: 15.08.1986.
Latif Pürlü, Karalar 1945, İlkokul Öğretmeni, Gör.t.: 15.08.1986.
Mahmut Keleş, Karalı, Gör.t.: 24.04.1997.
Mahmut Koçak, Karalar 1942, Oyd. Gör.t.: 15.08.1986.
Mevlüde Pürlü, Menşürlü Köyü Doğumlu. Gör.t.: 15.08.1986.
Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (m. 1914), Oyd. Gör.t.: 21.09.1986.
Osman Dağaşan, Durdulu 1934, Ortaokul mezunu, Gör.t.: 21.08.1995.
Osman Taş, Keçilli 1928, Okuryazar, Gör.t.: 03.07.1997.
Osman Yıldırım, Bedirli 1932, Lise mezunu, Gör.t.: 04.05.1995.
Ömer Şahin, Güney 1932, İlkokul. Gör.t.: 15.08.1998.
Sabri Kaleli, Durdulu, 05.01.1995.
Veli Tokgöz, Herekli 1930, İlkokul. Gör.t.: 08.11.1998.
Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, Oyd. Gör.t.: 15.08.1986. (Bu kaynak kişiden Kız Çıkarma, Kına Yakma, Baş Bağlama ve bunların türküleri hakkında bilgi alınmıştır).
Yusuf Yerli, Karalar 1924, Oyd. Gör.t.: 15.08.1986. (Bu kaynak kişiden Düğün Yemekleri konusunda bilgi alınmıştır).

8. Çallı Ve Çevresi Düğün Gelenekleri:

Çallı ve çevresindeki köylerde düğün gelenekleri biraz daha farklıdır. Bu farklılıkları tespit etmek isterken yöre halkının üslubundan yararlanmayı düşündük. Çoğunluğu onların anlatım tarzıyla açıklanan bu farklılıklar şunlardır:

Gençler nasıl evlendirilir: Eğer bir erkeğin istediği bir kız varsa, yengesine⁴⁹ yada annesine: "Bana felanca kızı alın," der. İsteddiği bir kız yoksa, sen bulursun. Önce çocuğa sorarsın. Sana falancayı alalım mı diye. Eskiden danışılmadan evlendirilirdi. Dünür gidersin. Giden (gidersin) gelin(gelirsin) falancanın kızına dünür giden. Verimkar ise "hele bir düşünük, danışak, konuşak," der. Nihayet anlaşılır. Başlık konuşulur. Başlık eskiden ağırdı. Bazıları başlığa giremezdi, geri çekilirdi. Şerbet için, falan gün diye bir gün tayin ederler.

Şerbet içme: O gün geldiğiynen şerbetlik alırlar. Sağdan soldan akrabalarına mumcu gönderilir. Şerbetliğe toplanırlar. Davetçi gezene *mumcu* denilir. ...'nın selamı var. ....gün şerbetimiz var. Hayırlı işimize buyurun. O gün geldiğiynen orada toplanılır. Bir şey getirmezler şerbette boş gelinir. Allah'ın emriyinen, peygamberin gavliiyinen İmam-ı Azam'ın içtihiyıyla burada bulunan cemaati müslimiynin şهادetleriyle ...'nın kızını ..... 'nın oğluna dileyi geldik, mehel münasip görürseniz ? Kızın yakınlarından biri tası helkiye vurarak, *tas batmıyor* der ve bahşişini alır. Oğlan tarafının da düğün kahyası olur, kız tarafının da . "Tas batmıyor" diyene bahşışı verildikten sonra, şerbet

⁴⁹ Burada Anadolu gencinin derdini önce yengesine söylemesi kaydedilmeye değer bir husustur. Çünkü bu olay onun yengesini en az kardeşi kadar kendisine yakın hissettiğinin bir delilidir.

dağılmaya başlar. Şerbet büyüklerden başlayarak dağıtılır. İçenler: "Allah Hayırlı etsin" der. Köy içinde ve diğer köylere gidişte bir iki kadın gider. Kız evinin kadınlar tarafında oturur. Genellikle kalabalık kadın gitmez. Şerbetten sonra töre toplanır. Ayrıca şerbet akşamı kız tarafı misafirlere yemek verir. Kız tarafı tüm köylüyü oğlan tarafı ise akrabalarını davet etmiştir. Oğlan tarafı akrabalarını "gelinlik görülecek" diye uyarır. Hazırlıklı gelsinler diye. Şerbet içenler dağıldıktan sonra kızın yakın akrabaları ve misafirler kalır. Sonra bir baştan başlanarak bir tabak gezdirilir. Herkes burada tabağa töresini koyar. Tabak gezdiren şaka yollu: "*Dangırtı iyi gelsin !*" der. Burada altın da takılır. İsteyen altın da takar. Eskiden "*gazi*" denilen küçük altın takılırdı. Şerbette toplanan para gelinkıza kalır. Şerbet akşamı başlık parası kesilir. "Şu kadar yün alacağam, şu kadar para alacağam, Şu kadar yatak, kilim alacağam" diyerek kızın babası isteklerini söyler. Böylece gençler nişanlanmış olurlar. Nişanlı kalma bazen 3-5 yıl sürebilir. Akşam misafirler dağılırken çay kahve hazırlayan kişiye (kahveciye) de bahşişi verilir. Kahveci şerbetten önce mutlaka tayin edilir.

Gelinkız Görme: Oğlan tarafı şerbetten bir ay sonra bir eksik görür (bir şeyler satın alır). Ailesini yanına alır gelinkız görmeye gider. Kız evi fertlerinin ayrı ayrı töresi (verilmesi gereken hediyesi) olur. Yakınlarına da töre götürmek gerekir. Hediye ve töreler sadece kadınlaradır. Gelinkız görmeye gidince erkeklere bir şey götürülmez. Ayakkabı, örtü, yemeni, kundura (sadece gelinkıza) ve uygun görülen diğer giyeceklerden alınarak kız tarafına gidilir. Oraya varınca herkesin töresi ayrı ayrı dağıtılır. Orada bir iki gün kalınır. Dönüşte kız tarafı da dünürlerinin heybesine bir şeyler kor. Heybeler boş gönderilmez.

Nişanlı Görme: Nişanlı görmeye gidecek delikanlı önce heybesini hazırlar. Heybesinin içini, üzüm, şekerleme, leblebi meyve gibi çeşitli yiyeceklerle doldurur. Ayrıca nişanlısına, küpe, yüzük, altın, çeyrek, meci diye gibi takılardan birini veya durumuna göre birkaçını hazırlar. Nişanlıya gidecek delikanlının bazen yardıma ihtiyacı olur. Çünkü, kızın babasıyla veya büyük kardeşleriyle karşılaşmamak esastır. Bu konuda yakın arkadaşları ona yardımcı olurlar. Örneğin: Bir arkadaşı heybesini taşıırken öteki önden giderek yolların emin olup olmadığını kontrol eder. Böylece daha az dikkat çekilmiş olur. Delikanlı doğruca nişanlısının bulunduğu evin bacasına çıkar ve bir yolunu bulup geldiğini evdekilere belli eder. Evdekiler, yukarıdaki sarsıntıdan, delikanlının ayak sesinden veya bacadan üzerlerine serpilen topraktan kızlarının nişanlısının geldiğini anlarlar. Delikanlı, biraz leblebi, biraz üzüm, biraz da şekerleme alıp, bunları bir peşkire çıkırlar. Bacadan kaynanasına bunları bırakarak geldiğini haber vermiş olur. Kaynana eğer damadını içeriye alacaksa "Gel !" der. Şayet kızın babası evde veya başka erkek misafirler var da durum uygun değilse, " Oğlum, sonra gel." Der. Bazen de damadın eli boş gelmesi nedeniyle kabul edilmediği de olur. Zaman zaman da kaynananın huysuzluğu veya titizliği nedeniyle damadın kabul edilmediği olur ki işte o zaman iş zora biner. Damat adayı o zaman kendi gayretiyle bacadan iple sarkarak içeri girer veya arkadaşları tarafından sarkıtılarak içeri indirilir. Bu sarkmalar esnasında komik olaylar da yaşanmaz değil. Çünkü sarkan kişiyi bin bir türlü tehlikeler beklemektedir. Bu tehlikelerden bazıları

şunlardır: Sarkma esnasında ipin kırılıp sarkan kişinin tandıra düşmesi. Yanlışlıkla ocak başında yatan köpeğin üzerine inip bir hayli hırpalanmak. İpin kısa gelmesi nedeniyle havada kalmak. Havada kalmak yetmiyormuş gibi bu vaziyetteyken bir de kayın pedere yakalanmak. Yanlışlıkla süt kazanının içine inmek...

İftarlık Gönderme: Adam gidip gelinkızına bir eksik görür. Tire'dir, pazendir, ayakkabıdır, alır. Üzüm, çerez, şekerlemesini karıştırır bir tepsinin üstüne kor, gelinkızına gönderir. Bu gelenek ramazan bayramı arifesinde olur. İftarlık götüren kişiye kız tarafı bahşiş, yün çorap veya yaha (gömlek yakası) verir.

Bayramlık Gönderme: Oğlan babası bayramlık olarak bir kat elbise alır. Biraz da üzüm çerez alarak bir tepsiye kor. Bir iki de yakınlarından birilerini alarak kız evine gider. Bayramlık olarak Tire, Kutnu ve diğer kumaşlardan da götürülür.

Kurbanlık Gönderme: Kurbanlık, kurban bayramında gelinkıza gönderilen bir hediyedir. Oğlan babası arife günü kurbanlığını kınalayıp süslemek suretiyle hazırlar. Eğer kurbanlık koçsa, *donah* denilen özel olarak süsler. Kurbanlığın boğazına bir altın takarak yakınlarından bir çocuğun yedeğine verip hısımının evine gönderir. Kızın babası kurbanlık getiren çocuğa bahşiş verir. Eğer o kurbanı kız babası bayramda kesmek isterse kesebilir. Kurbanı kesmişse, onun etinden bir öğün yemek hazırlayarak yakınlarına yedirir. Kurbanın uyluğunun birini de oğlan evine gönderir. Şayet kurban kesilmezse, onu satıp gelinkıza bir şeyler alır. Yaygın olan uygulama, kurbanlığın kesilmeyip, parasının gelinkıza harcanması şeklindedir.

Düğün Hazırlığı: Yazın işlerin yoğun olması nedeniyle Çallı ve çevresinde düğünler genellikle güz ile kış arasında yapılır. Bunun nedeni gerçekten önemli ve büyük bir iş olan düğünü eksiksiz olarak yapmak isteğidir. İşlerin düzene girdiği Kasım ayında düğünler başlar ve Mart ayına kadar sürer. Düğün sahibi kendi kendine ufak bir hazırlık yapar. Kız babasına giderek, "Ben düğün yapacağım," der. Eğer karşı taraf kabul ederse oraya bir miktar başlık parası verir ve "Kendi hazırlığını gör," der. O da hazırlığını yapar. Günleri geldiğinde yakınlarından birkaç kişiyi yanına alır ve üç dörtkişiyen kız evine giderler. Düğünden evvel Kur'an okunur. Eskiden odalarda okunurdu, şimdi camilerde okunuyor.

Söz Alma: Oraynan anlaşuruk. Ne diyon ? Düğün yapacağam ben. Söz alacağam ben. Ne diyon ben gelinkızımı götüreceğim. "Bu sene veremiyeceğim." Yahut, "üç beş ay dur." Yahut da, "düğününü et" der. "Et (yap) dediği zaman gelin (gelirsin). İleri gelen komşularınan bir de hoca alınır. Kız evine gidilip bir Kuran okutturulur. Kuran evvel odalarda okutturulurdu. Yası olan evlere bizzat gidilip Kuran okutturulurdu. Yası şöyle alırdık: Evvela yası olan eve gidilir. Hoca bir Kuran okuduktan sonra düğün sahibi: "Geçenlerinize Allah rahmet eylesin. Müsa-deniz olursa düğünümüz var, hayırlı işimiz var." O da: "Allah hayırlı eylesin" der. Bu esnada hem oğlanın hem de kızın babası orada hazır bulunmalıdır.

Gelin (gelirsin) burdan üç beş komşu alın. Hocayı da götürün oruya. Söz almaya giden (gidersin). Giden oruya yine sözünü alın. Çit çember

neyse kesen. Onun düğün kâhyası vardır orda. Söz bilir. Der ki: "İste bakalım ne istiyon ? Dilağen ney ? Öteki derki, 2 top bez, yahut da bir top bez. 50 m çit, 60 m çit. Ana bezi (pazen-kıymetli kumaş) 6 m yaz hoca. İsteyen yohardan yohardan gider, ancak berikiler miktarları düşürürler.

Önce oğlan evi kendi tarafında kız evi de kendi evinde toplanır. Oğlan evinden kalkılır kız tarafına gidilir. Oraya varınca: "Selamın Aleyküm" deyip odadan içeri girerler. Onlar da bunlara: "Buyrun" derler. Otururlar. Merhaba deyip hasbihal ettikten sonra çaylarını, kahvelerini içerler. Ondan sonra yol-töre işine başlarlar.

-“Buraya gelmemizdeki mahsat ne gonşular” der.

-“Hasan Ağa ile Memmed Ağanın hayırlı işi var müsaade ederseniz bunların işerini kavuşturmaya geldik”der. Cemaat: “Allah hayırlı uğurlu eylesin”, der. Oğlan evi düğün kahyası:

-“İste bahah isteğini, dile dilağni” der.

-“Elli metre çit, 1 top bez. 12m anabezi(anabezi kız anasına alınır. Genellikle pazen veya onun muadili bir çeşit kumaştır, *divitin* gibi), üç geyim, beş geyim ayakkabı. 1 top hasa, 1 batman pirinç, 8 kg yağ”. (kız evi gelin almaya gelenlere, yemek hazırlayacağından bu istekler onun içindir.)

Kına Davarı: Oğlan tarafının verdiği canlı hediyedir. Gelin almaya gidildiği gün, kız tarafı bu davarı keserek misafirlere akşam yemeğinde ikram eder:

--Haberin olsun kına davarımı alırım, gardaş yolumu alırım, pirincimi alırım, yağımlı alırım. Gardaş yolu genellikle bu yörede bir attır. At da yamçılı üstü çuhali, gümüş gâverli, gümüş kamçılı at isterlerdi.

Söz almada bütün bunlar konuşulur, bunların hepsi cemaatin huzurunda belirlendikten sonra bir kağıda yazılıp kız tarafı düğün kahyasına verilir. Aynı zamanda. Pazarlık günü de belirlenir.

-“Buyurun hoca efendi bir dua edin” denilir, hocanın duasıyla söz alma da biter.

Söz almaya gidince yol, töre keserler. 1 top yahut 2 top bez. Şu kadar çit. Şu kadar pazen. Şu kadar Tire, şu kadar ayakkabı. Bi yannı onu düşüttürür. Bş şeyler edeller. Köyün hocası onları yazar. Hoca bir dua eder. Liste kız evi düğün kahyasının cebine konur.

Nişan: Bir arabaya yünü yükler, 40-50 yapağı. Kızın elbisesini felan alır. Komşuları davet eder, “nişana buyurun” der. Bir kat elbise görer. Ondan sonra çerezdi üzümdü, alır. Hem de nişancı davulunan gider. Karşı tarafnan anlaşın. “nişan getiriceğem ben” den (dersin). O da derki, “getir nişanını” der. “Ben şu kadar adam getireceğim.” Benim o kadar adama kudretim yetmez.” “Yetmiyorsa benimnen dünürlük yapmıyaydın.” Anlaşırlar. “Evet getir” derse komşuları davet eder. Nişana birkaç kuruş atarlar. Bir de tekrar yün yumaya giderler. Burada o yünü yullar (yıkırlar). Yıkıanan yünü yatağına doldururlar. Bırakır gelirler. Nişan kadın nişanıdır. Yünü arabaynan götürürler. 50 yapağı, 100 yapağı, ne kestiye. Kadınlar giderkene börek falan bağlalllar. Tepsilerinen. Orda töre toplalllar. Herkes yakınlık derecesine göre törelerini toplalllar. Yer içeller. Yemeklerini felan yeller. Nişanı böyle bitirirler. Nişan aynı

köyde 1 gün, yabancısı köydeyse 1 hafta sürer. 5-6 kadın gider. Öteki köye. Götürdükleri hediye kızın akraba ve komşularına dağıtılır. Onlar da misafirleri eve çağırırlar (davet ederler). Nişancıları dönüşte kız tarafı getirir. Eğer nişan bozulursa, bozan taraf hediyeleri iade eder.

Pazarlık Kahvesi: Pazarlık gününden bir gün önceki akşam bir teklifçi gezerek, "Buyurun, kahvemiz var." Der. Oğlanın babasıyınan düğün kahyası gençlerden birini görevlendirir. " ..'nın selamı var, buyurun gahve içecüğük. Yarın da pazarlığa gediyouh." Deller. Akşam gahve içilir. Millet, "Hayırlı olsun." Der. Bu kahveye köy halkının hemen hemen hepsi davet edilir.

Pazarlığa Gitme: Pazarlık görme, düğündē lazım olacak malzemeleri ve töreleri şehre gidip almaktan ibaret bir geleñektir. Akşamdan bol çörek edilip habelere (heybelere) konur. En az 20 kişi pazarlığa gidecek, bu kadar adam ne yiyecek ? Oğlan babası variyetliyse (maddi durumu yerindeyse) birkaç koyun veya keçi keser. Kesilen hayvanın eti ayrılarak bir kabın içine doldurulur. Bu etten, şehirde misafirlere tava yaptırılacaktır. Pazarlığa gidilecek günün sabahı bir teklifçi çıkarak, sadece pazarlığa katılacak kişileri davet eder. Bu kişiler genellikle yakın akrabalarlardır. Teklifçi, " ..'nan, ..'nın selamı var, buyrun pazarlığa gidiyouz." Der. Pazarlığa çıkmadan önce oğlan evinde içilen bu kahvede pazarlık kahvesidir.

On beş kişi kız evinden, 15 kişi de oğlan evinden olmak üzere, en az 30 kişi pazarlık görmek üzere köyden yola çıkarlar. Pazarlık görmeye kadınlar götürülmez, sadece erkekler giderler. Pazarlık görmeye eskiden at ve eşekle gidilirken şimdi traktör, minibüs, otomobil gibi mevcut vasıtalarla gidilmektedir. Sivas'a varılır ve bir kahvede toplanılır. Herkese birer çay ısmarlanır ve peşinden birer sigara ikram edilir. Oğlan babası pazarlığa katılanların hepsinin cebine birer paket sigara kor. Köyden getirilen et tava yapılmak üzere fırına verilir. Çünkü misafirler öğle vaktinde yemek yiyecektir. Bu arada hangi mağazadan alış-veriş yapılacaksa, o belirlenir. Çay ve sigara içildikten sonra, alış-veriş yapılacak mağazaya topluca gidilir.

Mağazaya varınca kız evi listeyi çıkarır. Oğlan evi bir köşeye oturur. Önceden anlaşılan töreler alınırken, kız tarafı bir nezaket olarak, "Her ne kadar anlaştıysak da birkaç metre düşük alalım." der. Yatak, yorgan, yastık takımı hariç, tüm masrafları oğlan evi karşılar. Yatak, yorgan, yastık yüzleri, gibi vs. malzemelerin masrafını ise iki taraf ortaklaşa karşılarlar. Kız tarafı oğlana, elbise, işlik, iç çamaşırı ve çorap alır. Lazım olacak diğer malzemeler (pirinç, yağ, vs.) alındıktan sonra, topluca yemek yemeye gidilir. Önceden fırına verilmiş olan güveç alınarak tanıdık bir yere veya hana oturulur. Köyden getirilen çörekler çıkarılır. Bu arada oğlan babası, helva pastırma, zeytin gibi yiyecekler alır. Topluca burada öğle yemeği yenilir. Daha sonra köye hareket saati kararlaştırılır. Genellikle dönüş 2-3 saat kalmıştır. Bu boşluktan yararlanarak, davetliler özel işleri ve alış-verişleri varsa onları yaparlar. Alış-veriş genellikle köyden getirilen yoğurt ve yumurtaları satmaktan ibarettir. Tabi ki gelenlerin hepsi alışveriş için gelmemiştir onlarda bu süre içinde şehri gezerler. Bu arada oğlan babası Sivas'tan davul-zurnayı (mehteri) ayarlar. Gerekirse adamın zurnasını veya davulunu alıp getirir. Bu olaya "Beh

almak"denilir ve genellikle çalgıcının zurnası alınıp köye götürülür. Çünkü hayırlı iş ihmaliğe gelmez, düğünde işleri sağlama bağlamak esastır.

Genellikle akşama doğru köye gelinir. Pazarlıktan dönenlere oğlan evinin akşam yemeği vermesi yine gelenektir. Topluluk dağılmadan oğlan evinde toplanır ve akşam yemeği yenilir. Yemekte, *ayran çorba, turşu mihlması, patates haşlama, su böreği, mantı, helva, pirinç pilavı ve et* bulunur. Davetliler "Allah hayırlı eylesin" diyerek dağılır ve böylece pazarlık görme işi sona erer.

Bayrak Kaldırma, Düğünün 1. Günü Pazar: Her ne kadar düğün tarihi belirlenmişse de oğlan tarafı kız tarafına giderek, nezâketen: "Hısım, müsadeden olursa bu gün bayrağımı kaldıracağam" der. O da "Allah hayırlı eylesin" der. Böylece bayrak kaldırmanın rûndeki engel de kalkmış olur. Bayrağın çukuru kazılır, direği ve sarılacak urgan hazırlanır. Gençlerden bir kişi görevlendirilerek sadece cemaat bu'lanan (sobası yanan) odalara gönderilir. Bu genç: "Felanın selamı var, bayrak kaldıracağah, buyrun." Diyerek gittiği yerdekileri bayrak kaldırmaya davet eder.

Saat dokuz- on arası millet gelip düğün odasına dolar (toplanır). Çayını gayfesini içer. Düğün kahyası seçilecektir. Büyükler: "Hadi bahah (bakalım) buraya bir adam dikilecek," derler. Zaten düğün kahyası olacak kişi bellidir. Onu hemen ayağa kaldırırlar. Yer göstererek odanın sağ köşesinde bir minder üzerine oturturlar. Düğün kahyası seçilen kişi ayağa kalkarak:

-“Merhaba, hoş geldiniz.” Der. Cemaat:

-“Merhaba, hoş bulduk Kahya” diyerek cevap verir.

Bayrak hazırlanmaya başlanır. Al (Kırmızı), yeşil aynı. Soğan, telek, elma aynı. (Renklerin anlamı bilinmiyor).

10-11 arası düğün kahyası seçildikten sonra dışarıda davul-zurna çalmaya başlar. Kahya:

-Buyurun bayrağımızı kaldırah, der.

Hep birlikte davetliler dışarı çıkar. İşaret edilerek mehter susturulur, hoca bir daha dua okur. Bayrak direği, kazılan çukura gömülerek dikilir. Taş veya ahşap destekle, urganla sağlamlaştırılır. Bu iş bitince orada hazır olanlara çerez (leblebi, üzüm karışımı) dağıtılır. "Hayırlı uğurlu olsun" denilir. Bayrak direği bacadan 1-2 metre yukarıda olmalıdır. Kahya: "Buyurun düğün odasına" der ve davetliler içeri girerek çay, kahve, sigara içerler. Öğle vakti ortaya yemek konur. Hazır bulunanlardan isteyen bu yemeğe katılır.

Düğün ekmeği: Bir hafta önceden düğün ekmeği (yufkası) hazırlanır. Kadınlardan bir kişi davetçi gezerek:

-“Buyrun yarın yuha edeciyyik” veya “Sabah yuha edeciyyik” der.

Gelen davetliler, akşam hamuru yoğurur. 3-4 lâğen ekmek ahdarma (yufka pişirme) görevi fakir bir kadına verilir. "Hayırlı olsun" a gelen kadınlara: Yağlama çalınır. Onlar da ekmek pişirene bahşiş verirler. Bu işlere genellikle yakınları katılır.

Ekmek yapılırken, oğlan babası, dedesi ya da büyük kardeşi içeri girerse, ekmek yapan kadınlar ona: "Ekmek açılmıyor" derler. O kişi sırasıyla orada ki kadınların hepsine bahşiş dağıtır.

"Hayırlı olsun" a gelen kadınlar, yanlarında para getirdikleri gibi, yağ, yumurta, sütte getirirler. Bu getirdiklerini bahşiş olarak ekmek yapan fakir kadına verirler.

Ekmek bitince yemeklerini yerler. Peşinden bir düzüm de halay çekerler.

Misafirlere ve mehtere mevcut yemeklerden ikram edilir. Ayrı bir hazırlık yapılmaz. Davul-zurna çalar. Halay çekilir, eğlenilir. Sümsük (Yumruk) oynarlar. Aşık getirilirdi. Güreşler tutulurdu.

Yumruk Oyunu: Diğer adı: "Sümsük". Oyun, zurnacıya: "Yumruk havası vur" komutuyla başlar. Zurnacı onun özel makamını çalar. Karanlıkta dahi meşale yakarak yumruk oynanırdı. Çallı'da sol elle oynanır. Ağillarda ışık yakılır. Dışarıda olursa ortaya bir ateş meşale yakılır. Küçükler bir, gençler bir taraf olurlar.

Çubuk çalar. "Al babam. Al ha babam !"

Bizim orda Sağ mı ? Sol mu ? Vurulacak kararlaştırılır. Dügüncü gelmişse o boy bir taraf, bu boy da diğer tarafı oluşturur. Gece oynanır.

Düğün Odasında Eğlenceler: Pazar akşamı 5'den 7'ye kadar gençler, yahut 9'a kadar eğlenirler. Sonra ihtiyarlar gelir. İhtiyarlara özel kahve yapılır. Saat 10-11 arası dağıtılır.

Hikayede aşık gezer. Elinde maşa. "Susun ! Ses yoh !" Emrah, Karacaoğlan, Eşref, Yareli Mahmud, anlatır.

İhtiyarlar odaya toplanınca, düğün sahibinin uzak yerden gelecek misafiri varsa: "Mumum varsa ver" Düğün kahyasıyla kulaklaşır orada. Uzak yere mumum varsa der, ahşamdan alır. Uzak yere gidecekler mum kağıdını ahşamdan alır. Çünkü gideceği yere sabah erkenden çıkacaktır.

Sabah Çayına Davet ve Mum Salma: Sabah olunca, sabah çayına bir teklifçi çıkarır. (Çevresine): Teklifçi gezerken möhderler, kapının önünde fasıl ederler. Konu komşu sabanan 7'de, 8'de sabah çayına gelirler. Gelenler düğün kahyasına sorar:

-Her hangi bir mum gidecek yerin var mı ? Misafirin neyin var mı ? Diye. O da eğer varsa, isteyen gonşulara:

-Falan falan yerlere gidilecek, der.

Mum kağıdını yazar. Mum kağıdına üç kişinin adı yazılır ve onu götürecek kişiye:

-“..... köyüne gideceksin, Ahmet'i, Mehmet'i ve Mustafa'yı davet edeceksin, bunlar senin misafirin, der.

O kişi mum kağıdını alarak köyünden hareket edip o köye varır. Davetlilerden birinin evine gider. Onu davet eder. Orda biraz dinlendikten sonra ikisi birden ismi yazılmış diğer kişinin yanına giderler ve Ahmet Ağa'nın selamı var. Bizi düğüne davet etmiş. Gidecân mı ? Gitmeyecân mı ? Diye

sorar. Eğer davetliler düğüne gitmeye karar vermişlerse, o gün o köyde yatar, ertesi gün misafirleriyle birlikte köye dönerler.

Eğer davet edilen kişiler düğüne gelmeyecekse, mum götüren kişiye bahşiş verirler. Mum götüren kişi, misafir getirmeyecekse o gün acilen köyüne dönmelidir. Ya aynı gün köyüne dönecek ya da ertesi gün misafirlerle birlikte gelecek. Misafirler o gün heybelerini hazırlarlar. Yani çay, şeker, sigara, şekerleme vs. hazırlıklarını görürler. Heybe üçe ayarlanır.

Mumcuların Karşılama ve Ağırlandması: Mumcuyla birlikte gelen misafirler mehterle karşılaşır. Düğün odasının önüne kadar mehterler onu götürür. Misafirler odanın önüne varınca mehterin bahşişini verirler. İçeri girenlere: "Hoş geldin" edilip yer gösterilir. Çay, kahve ikram edilir. Misafiri götürecektir kişi, selam direğinin dibine dikilir ve düğün kahyasına:

- "Müsaade edersen, ben misafirlerimi götüreceğim" der. Düğün kahyası:

- "Buyurun misafir ağalar" der. Misafirler kalkar ve yine mehter öne düşer. Misafir olacıkları eve doğru yürürler. Ev sahibi misafirlerine öğle yemeği ikram eder. Bu arada düğün sahibi ile düğün kahyası bu eve gelerek misafirlere "Hoş geldin" ederler. Eğer kahya ya da düğün sahibi, dalgınlık eder de misafirlere "Hoş geldin" e gitmezse bir mahkeme kurulup onlara ceza verilir.

Öğle yemeğinden sonra misafirler bir tepsi veya masa isterler. Heybelerini açarak ilk misafir evi için hazırladıkları çay, sigara, kesme şeker, şekerleme gibi vs. malzemeyi tepsi veya bir masanın üzerine yuvarlar. "Hoş geldin" e gelenlere, bunlardan ikramda bulunulur. Ev sahibi de bu arada çay, şeker, sigara çıkarır. Görünür bir yerde onlar da bulunmaktadır. Ancak ev sahibi, misafirini memnun etmek için onun getirdiğinden ikram eder. Misafir ne kadar çok malzeme getirmişse, o kadar kendi itibarını artırır. Mesela; "Felan yerin misafiri çok yüklü gelmiş" denilir. Çok malzeme getiren misafir de ona göre ağırlanır.

Güvey Donatma, Pazartesi Günü: Pazartesi günü köye teklifçi çıkarılır. Teklifçi ev ev dolanmaz. Sobası yanan odalara yani cemaat odalarına tek tek uğrar. Kapının ağzına gelir, selam verip değneğini ara yere dayadıktan sonra daveti yapar. Düğün sahibinin ve düğün kahyasının isimlerini anarak, "...'nan, ...'nın selamı var, öğleden sonra *Guva Donanacah*, comaatcah buyurun," der. Eskiden kadınların da davette ismi geçermiş. Mesela, "Anşa anamın, Fatma anamın selamı var, düğüne buyurun," denilirmiş. Comaat düğün odasına toplanır. Guvayla sağdıcın elbiseleri bir tepsinin üzerinde ortaya gelir. Hoca bir dua okur. Duadan sonra guva ve sağdıcın elbiselerini dışarda geydirirler. Giyinip gelen damat ve sağduç, gelir gelmez hoca ile babasının eline varır. Sonra, düğün odasındaki *selam direğinin* yanına dikilirler. Güva sağda, sağduç solda. Onlar dikile dursun aklı başında... Vatandaş vatandaş güvanin töresini vermeye başlar. Kimin ne verdiği söylenmez. Güvanin töresini guvanin cebine, sağducun töresini de sağducun cebine kor. Töreyi becerikli biri götürür. Altun takacaksa yakasına takar. Töreyi toplayan kişi, mesela, "Hasan Ağa'dan" diyerek töreyi götürüp ceplerine kor. Bu törende yine damada *en asmak* eskiden beri

gelen bir gelenektir. En, ipek, pazen gibi değerli kumaştır. Damadın ve sağdıcın boynuna asılır. Bu *en takma –en asma*, geleneği İlbeylioğlu'nun padişahın yanına gittiği günden bu güne devam edip gelmektedir.⁵⁰

Sağduç, damadın yakınlarından ve düğünü olmamış gençlerden, çocuklardan seçilir. Güva donatıldıktan sonra, sağduç kendi evinde bir yemek hazırlar. Damadın emsalleri gidip orda yemek yerler. Sonra damadı orda tıraş ederler. Tıraş edenlere damat bahşiş verir. Yer içer orada sohbet ederler.⁵¹ Gelelim sağducun babasına, o da canlı saçı verir. Saçı, canlı hayvan hediye etmek demektir. Koyun, tohlu, dana, gibi hayvanlardan oluşan saçının ipinden bir çocuk tutup (bu çocuk sağducun yakınlarından biridir) düğün evine getirir. Damat saçı getiren çocuğa bahşiş verir. Saçı davul-zurnaynan götürülür. Saçı vermek isteyenler gelir, düğün kahyasından müsaade alır. "Damat ve sağdıcı götürüyorum," der. O da müsaade eder. Damatla sağduç o adamın kapısına kadar davul-zurnaynan gider. Töresini bir çocuğa verir, sağducunkiyle birlikte. Bu olaylar Pazartesi gündüz oluyor. Mumcular şu anda köylere dağıldılar. Akşamınan gençler gelir, çalıp-çağırır, oynar gülerler.

Salı Günü Çevre Köylerden Gelen Misafirlerin

Ağırlanması: Salı günü çevre köylerden davet edilen misafirler gelir. Aynı gün dönmeyen davetçi ertesi gün mutlaka misafirlerle gelmek zorundadır. Gelen misafirler 300-500 metre uzaktan karşılanır. Misafirler gelip düğün odasında bir çay içerler. Mum götüren arkadaş, düğün kahyasından müsaade alarak misafirlerini evine götürür. Misafir seçimi: Gelen misafir çok zengin olursa onu zengin biri kabul eder. Eder ki mahçupluk olmasın diye. Mum kağıdını alır. Herkes misafirini alıp gider. Öğlen yemeği verilir, çay içilir. Misafir gelen kişi heybesindeki malzemeyi üçe ayırır. Birini ilk geldiği evde çıkarır. İkinciye düğüncü gittiği konak evinde. Üçüncüyü ise en son misafir olduğu eve açar ve orada bırakır. Misafir bir tepsi ister. Tepsinin üstüne çayını, sigarasını, şekerini, kolonyasını dizer. Yanına gelenlere ev sahibi hizmet eder. Misafirin getirdiğinden ev sahibi fazla harcamaz ki misafirini mahçup etmemek için. Bir misafirden harcarsa, iki de kendinden harcar. Getirdiği şeyler azalıp misafiri mahçup düşmesin. Misafirler canlı hediye getirmişlerse o düğün evine bırakılır. Düğün kahyasıyla düğün sahibi bunlara "Hoş geldin"e dolanır. Köyde kaç tane misafir odası varsa, onlar dolanılıp bittikten sonra genç olan kendinden büyüğe gitmek şartıyla, misafirler birbirlerini ziyaret ederler. Misafirler üç kişilerse birini misafir olduğu evde kor ve diğer misafir evlerini gezerler. Aradan bir saat geçtikten sonra ziyaret edilen kişinin de kendisini ziyarete gelenin yanına gidip onu ziyaret etmesi gelenektir. Bu ziyaretlerin hepsinde ev sahipleri de onlara refakat eder.

Bu arada misafirler töre takacaklarsa, damadı sesleyip töre takarlar. Zurnacı akşamüstü tüm misafir evlerini gezerek bir fasıl eder. Orada ki

⁵⁰ Bunun hikayesi ise kısaca şöyledir: İlbeylioğlu'nun omuzuna uzun bir ipek atmışlar. Bu vaziyette hemen yürümüş. Eğer ipek sürünüyor diye telaş gösterse yada onu yukarı toplasa, asilzade olmadığı sonucuna varılacaktı. Ancak o, ipeğe kumaşa kıymet vermeden doğruca yürümüş. (Ahmet BAYRAKTAR, Çallı)

⁵¹ Ne yazık ki, şimdi bu gelenek kalkmıştır.

misafirlerde onun bahşışını verir. Zurnacının bu gezmesine *fasıl* dendiği gibi "Nöbet" de denilir. Zurnacının her faslında misafir bahşış vermelidir. Akşam zurnacı faslını eder. Gündüz düğün sahibinin teklifçisi çıkar. Köyü düğüne teklif eder. ".....'nın selamı var, ahşamınan misafirlerinizle birlikte düğüne buyurun" der. Misafirlerin bulunduğu evlere teklifçi akşama doğru uğrar. Deyneğini ara yere dayayıp selam verdikten sonra "..... misafirlerinizle birlikte akşama düğüne buyurun" der. Gelmeyenleri mecbur tutmazlar. Düğüne gelirler, orada çalar oynarlar. Misafirler davete uyarak düğün odasına gittiklerinde hemen misafir oldukları ev sahibi ayakkabılarını alarak bir torbanın içine kor ve kaldırır. Ayakkabılar eskiden "At torbası"nın içine konulurdu. Bu hareketin sebebi, kalabalık içinde misafirin ayakkabı araması ya da ayakkabılarının çiğnenmesi, ev sahibi açısından büyük ayıptır. Misafir domalı domalı ayakkabı aramaz. Düğün kahyası selam alıp yer gösterir. Akşam çalıp-çağrılır, oynanıp-gülünür, halay çekilir, türkü söylenir, dışarıda yumruk oynanır, aşıklar hikaye anlatıp, türkü söyler.

Başka bir köye gideceklerse gelin almaya gideceklerse, akşamınan teklifçi gezerkene: "Yarın gelinci gediyaoruh, hazırlanın" der. Gelinci gidecek gençler, mum götüren adam da misafirleriyle birlikte gitmek zorunda kalır. Gelinci gidecekler üçer-dörder kişi bir araya gelerek hazırlık görürler. Hazırlık, şeker, çay, sigara, kolonya, şekerleme, püsküüt, kış olursa; elma ve portakal almaktan ibarettir. Hatta konak evine bırakılmak üzere birkaç metre pazen veya güzel kumaş da alınır.

Başka köyden üç konak mumcu var, beş konak da buradan hazırlanır.8 konağın isimleri ayrı ayrı kağıtlara yazılır. Bu kağıdın adı "*Konak kağıdı*"dır. En yaşlı kim ise mum kağıdının başına onun adı yazılır. Diğer isimler yazılmaz. Bu arada düğün kahyası nikah için damadın vekaletini alır.

Düğüncü-Gelinci Gitme (Çarşamba Günü): Sabah köyden çıkılır. Diğer köyün yakınına varılınca orada bir durulur. Düğün kahyası, konak kağıtlarını alarak cebine kor. Diğer köye varınca, o köylüler misafirleri karşılarlar. Selam verip düğün odasına varırlar. Bir çay, kahve içilir. İki düğün kahyası birbiriyle kulaklaşırlar. Oğlan evinin düğün kahyası konak kağıtlarını, kız evinin düğün kahyasına verir. Kız evinin düğün kahyası kağıtlara şöyle bir bakar, kimi kime vereceğini planlar. Zaten kendi köyünden misafir isteyenleri biliyor. Yozucu da (İlk konak yerinden ayrılarak) kaç konak geleceğini bildirmiştir. Köylüler yozucuya: "Misafirleriniz atlı mı ? Yayan mı ?" Diye takılırlar. Yozucu: "8 konak düğüncü geliyor" der. yozucu yolda yakalanırsa, bilinen cezalar verilir. O ona göre tedbirini alır. Yozucuyu köyün ileri gelenlerinden biri, "Gençler, ziyafetinizi ben çekeceğim" diyerek, affettirebilir. Köylü davet edilmiş, misafir olacaklar birikmiştir. Konak kağıdına bakılır. Belirli adamlar vardır. (misafir olacakların akrabaları, yakın ahabplar, zenginler, vs.) Onu özellikle isteklilerine verirler. Bu konuda bazen, "şu adamı ben misafir edeceğim, sen misafir etmiyeceksin," şeklinde tartışmalar olur. Eğer bir anlaşmazlık olursa kurra çekilir. Hangi konak hangi kişiye düşmüşse o misafirlerini ağırlar. Herkes misafirlerini alıp evine götürür. Genellikle öğle yemeği hazırdır. Hemen ikram edilir. Yemek hazır değilse, çay kahve ikram edilir. Bu arada konak gelenlerin getirdikleri bir tepsiyle masa üzerine yığılır. Gelenlere ikramda bulunulur. Misafirler eğer getirmişlerse 3-4 m pazen veya

kumaşı misafir oldukları odaya asarlar. Yine ev sahibi de şeker, sigara, kolonya gibi ihtiyaçları önceden hazırlayıp bir tepsiye yığmıştır. Bunun amacı gelen misafirlerin mahcup olmaması içindir. (misafirler fakir olabilir)

Konaklar köye dağıldıktan bir saat sonra, kız ve oğlan evinin düğün kahyaları birlikte gezerek, konak sahiplerine hoş geldin ederler. "Ev sahibinden memnun musun ? Aran nasıl ?" diye misafirlere soru yöneltirler. Yine aynı şekilde kız babası ve oğlan babası tüm konak evlerini gezerek, misafirlere hoş geldin ederler. Davul zurna konakların bulunduğu evleri gezerek nöbet çalar. Konak evine ilk gidişte de bazen davul zurna refakat eder. Konaklar kendi aralarında yine birbirlerini ziyaret ederler. Bu ziyaretlerde ev sahipleri de misafirin yanında hazır bulunur. Bu ziyaretler aynı zamanda ev sahibine dışardan gelen misafirleri ziyaret etme fırsatı verir.

Kız babası akşam düğün yemeği vermişse yemeğe tüm misafirler ve köy halkı davetlidir.⁵² Yok eğer yemek vermemişse konak oldukları evde akşam yemelerini yerler. Akşam düğün teklifçisi tüm konak evlerini dolaşıp düğüne davet eder. Kız evine düğüne gitmek isteyen davetliler akşam orada toplanıp eğlenirler. Halay çekerler. Aynı akşam oğlan babası kızın kardeşine konuşulan "Gardaş yolunu" verir. Genellikle gençler kız evine giderler. Olgunlar konak evinde oturup sohbet ederler. Gece nikah yapılır.

Kına Yakma (Çarşamba): Gelinle damat aynı köydeyse, kına kız evinden gelir ve Çarşamba akşamı yakılır. Eğer gelinle damat ayrı köydelerse, kızın köyü yakınsa kına kız evinden, uzaksa oğlan evinden gelir.

Gardaş Yolu: Gardaş yolu önceden kesilir (belirlenir). Çarşamba günü düğüncüler giderken oğlan babası gardaş yolunu yanına alır ve aynı gün kız babasına verir. Paraysa para, atsa at, inekse inek...Gardaş yolu kızın kardeşine daha önceden de verilebilir.

Dini Nikahın Yapılması: Oğlan tarafı düğün kahyası oğlanın vekâletini, kız tarafı düğün kahyası da kızın vekaletini almıştır.

-“Hayrına şerrine gızım vekaletini bana veriyon mu ? Vekilin olabilir miyim ?” der.

-“Hayrına, şerrine vekilim sensin”.

Hoca tarafların 32 farzı bilip bilmediklerini sorar. “Biliyorlar” derse nikah kıyılır.

Kimsenin haberinin olmadığı bir yerde ve saatte nikah gizlice kıyılır. Bunun sebebi damada büyü yapılmaması içindir. Nikah boyunca hazır bulunanların elleri dizlerinde, parmaklarının açık olmasına dikkat edilir. Eğer biri elini yumarsa damadın bağlanacağına inanılır. Bu yüzden hocanın veya düğün sahiplerinin gözü, şahitlerin ve hazır bulunanların ellerindedir. Nikah heyeti; Hoca, iki düğün kahyası, iki şahitten oluşur. Hoca, üç kez oğlan tarafı düğün kahyasına: “Oğlanın vekaletini aldın mı ?” diye sorar. Düğün kahyası üç kere: “Aldım” diye cevap verir. Aynı soru kız tarafı düğün kahyasına da sorulur. Hoca düğün duasını yapar ve nikahı kıyar.

⁵² Bu güzel gelenek de şimdi kalkmıştır.

Çeyiz Yazma ve Gelin Alma (Perşembe Günü): Davulcu konak yerlerinin nöbetini vurur ve bahşişini alır. Bu arada kahvaltı da yapılır. Biraz sonra bir teklifçi tüm konak evlerini gezerek: "Buyurun, cehiz yazacağız" denilir. Kız tarafı müsait bir odaya kızın tüm cehizini yığar. Cehiz, kız evinde misafirlerin de katılımıyla yazılır. Kız evinin yakınlarından biri sandığın üstüne oturur, ona bahşiş verilir. Cehizin yazılmasını müteakip hoca duasını eder. Lokum dağıtılır, sigara ikram edilir. Cehiz tepsiyinen bir yandan yazılırken bir yandan da yazılan eşya kapıda bekleyen vasıtaya yüklenir. Cehiz merasimi sonunda hocaya ve davulcuya bir giyim çorap verilir.

Düğüncüler konak evlerine dönerek ev sahiplerine "Allahısmarladık" deyip ayrılırlar.

Misafirler ayrılırken, önceden getirip misafir odasına astıkları pazen veya kumaş ev sahibine bırakırlar, o kumaş da odanın bahşışı, hediyesidir.

Gelin aynı evden, babasının evinden alınır. Gelin evinde kapı kilitlenir, bahşişle açılır. Baş bağlanır ve bağlayan bahşişini alır. Gelinin atını, oğlağını yakınlarından biri tutar. (Sancaktar geleneği yok)gelin atına veya arabasına renkli kirep bağlanır. Düğün alayı kız evinden ayrılır.Yukarda açıklandığı gibi gelin alayının yolunu kesip bahşiş isteme geleneği yaygındır.Bilhassa çocuklar, çalı, odun, taş, gibi nesnelerle gelin alayının yolunu kesip bahşişlerini alırlar.

Gelinin yoluna koç çıkarma ve "Ya Hasmım Ya Yolum !" Gelenekleri:

Çobana rast gelinirse, gelinin önüne koç veya koyun çıkarır. Gelin binmiş vaziyetteyken eğer eğilip onu yukarı kaldırırsa (atın terkisine alırsa) koç veya koyun artık onun olur. Gelin kaldıramazsa zaten çobana bahşiş verilir. "Ya yolum ya hasmım"

Genç biri gelin alayına rastlarsa ve güreşte de kendine güveniyorsa gelin alayının önüne geçerek düğün kahyasına: "Ya yolum ya hasmım" der. Bu durumda düğün alayından ya biri çıkıp güreşecek ya da o gence bahşiş verilecek. Güreşecek kimse çıkmazsa, o şahsın bahşışı verilip yola devam edilir. Güreşecek biri çıkmışsa düğün alayı orada durur, güreş seyredilir. Geleneğe göre yola çıkan kişi yenilmişse bahşiş verilmez ancak mahcup olmasın diye yine de verilir. Yenmişse zaten o zaman bahşışı hak etmiş olur.

Gelinin Oğlan Evine İnmesi: Gelin kapının önüne getirilir. Damat ve sağdıç bacada bayrak direğinin yanında beklemektedir. Hoca dua eder. "Gelin attan enmiyor" denilir. Kaynata: "Falanca inek gelinime, ener o attan" der. Gelin indirilir.

Gelin kapının girişine gelir. Bayrak direğinin dibinde durdurulur ve damat başına çeriz serper.Çerezin içinde bozuk para vardır.

Gelin alayı görünür görünmez, silahı olanlar havaya ateş ederler. Bu iş gelin kapının önüne gelinceye kadar sürer. Gelin attan indikten sonra silah atılmaz ve çok ayıp sayılır. Damat bacadan inerken davulcu onu bekler, yoluna çıkar ve bahşişini alır.

Erkekler gelini kadınlara teslim ettikten sonra düğün odasına gözyaydına gelirler. Çay kahve içilir. Yakın köylerden getirilmiş olan misafirler, yine aynı misafir evlerine ev sahipleri tarafından götürülürler. Misafir eğer:

-“Yoh ben bir konak daha kalkacağım”, derse, bir başkasına devredilir. O günde o adamın oraya gider. Onun misafiri olur. Yine misafir bu evde de çayını, şekerini, sigarasını, vs. çıkarır. Mazereti olan veya o gün düğünün olduğu köyde kalmak istemeyen misafir ise ev sahibinden izin alarak köyüne döner.

Aynı akşam oğlan evinde düğün yemeği vardır. Köye teklifçi çıkarılır. Eskiden, teklifçi olarak damat ve sağdıç gezerdi. “Babamın selamı var, misafirinizle birlikte akşam düğün yemeğini bizde yiyeceksiniz,” diyerek köylüyü yemeğe davet ederlerdi. Teklifçi şimdi, yakın akrabalarından veya komşulardan iki kişi seçilerek gezdirilir.

Akşam köylü toplanır, yemek yenilir. Yatsıyı mütakıp, damat ile sağdıç abdest alarak düğün odasına gelirler. Yatsı namazını kılarlar.

“Damat Seccadeden Kalkmıyor” Geleneği ve Gerdeğe Sokma:

Namaz bitince düğün sahibine, “Damat seccadeden kalkmıyor !” derler. Damadın babası: “Falan tarla damada,” der. Damat seccadeden kalkar. Köz tavasının içine kül koyup, üstüne gazyağı dökerler. Onu meşale gibi yakarlar ve bir kişi meşaleyi tutarak damadın önünden yürür. Meşaleyi tutan önde, damat ortada ve yakınları arkada olmak üzere gerdek odasının kapısına kadar damadı bu şekilde getirirler. Hoca orada bir dua eder ve “Allah işini rast getirsin,” diyerek, damadı içeri gönderir. Bu sırada damadın sırtına yumruk vurulur yada iğnenin ucu hafifçe batırılır. Sağdıç kapıda bekler ve aynı zamanda çevrenin emniyetini sağlar.

Kız Evinin Damada Helva Göndermesi: Kız evinden oğlan evine gerdek gecesi akşamı helva göndermek adettir. Bu helva gerdek odasına gönderilir. Damat odanın kapısını aralayarak sağdıca bir düremeç helva verir. Bu ikram, damatla gelinin karı koca olduklarının işaretidir. Sağdıcin tüm düğün boyunca hizmet edip de sonunda bir düremeç helvayla ödüllendirilmesi çevrede komik karşılanır ve bu konuyla ilgili olarak, *emeğim sağdıç emeğine döndü* deyimini yaygın olarak kullanılır.

Gelinin bakire olduğunu ispata yarayan yatak çarşafını kız evine göndermek yine gelenek gereğidir. Çarşaf genellikle fakir ve ihtiyar bir kadın vasıtasıyla oğlan evi tarafından kız evine gönderilir. Çarşafı kız evine götüren kadına *okuyucusu* denilir. Kız evi çarşaf getiren kadına büyük bir mutluluk içinde bahşisini verir. Çünkü: Kızları yüzünün akıyla eş olmuştur.

Duvak Açma (Cuma Günü): Cuma sabahı köyün kadınları toplanır ve gelinin duvağını seperler. Kucağına bir çocuk verirler. Gelin o çocuğa bahşiş olarak bir giyim çorap verir. Yine burada kadınlar geline töre takarlar. Oğlan evi tarafından kadınlara yemek çıkarılır. Yemeğini yiyen kadınlar, “Allah hayırlı eylesin,” diyerek düğün evinden ayrılırlar.

Dışardan gelen misafirler öğlen yemeklerini yine konak kaldıkları evde yerler. Bu arada oğlan babası yeniden bir et keser ve tüm dışardan gelen

misafirlerle konak kaldıran kişileri akşam yemeğine davet eder. Akşam olunca misafirler ve ev sahipleri düğün evinde toplanır. Yenilir, içilir, sohbet edilir.

Konak Kalkan Misafirlerin Yolcu Edilmesi (Cumartesi Günü):

Gelinin getirdiği seccade, heybe, çorap gibi hediyelerden birer tane konak kalkan misafirlerin heybelerine konur. Böylece onlar yolcu edilir ve düğün de bitmiş olur.

Düğün Sonrası: Gelin baba evine 6 ay veya bir sene sonra ziyarete gider. İki hısım en ez iki ay birbirine gidip gelmezler. Eskiden, iki aydan önce gidip gelmek terki edep sayılırdı. Şimdi bu gelenek kalkmıştır.

Düğünden iki ay sonra kız babası kızın annesine bir eksik görerek (kızına ve oğlanın yakınlarına hediyeler alarak,) bir de yetişik çocuğu varsa onu yanına katarak kızını görmeye gönderir. Altı ay yada bir yıl sonra, bu sefer oğlan tarafı bir eksik görerek gelini babasının annesinin yanına gönderir. Gelin baba evine mutlaka damatla birlikte gönderilir. Görülen eksikte (ziyaret öncesi alışverişte), leblebi, üzüm gibi kuru yiyecekler alındığı gibi duruma göre meyve veya bez, pazen gibi kumaşlarda alınır. Gelinin baba evine getirdiği hediyeler, annesi tarafından yakın akrabalara ve komşulara dağıtılır. Hediye alan evler de kızı davet ederler. Kaynatası kaç gün müsaade etmişse gelin o kadar süre baba evinde kalır.

Kızın babasının hali vakti yerindeyse bir hedâye kızına, bir hedâye de damadına verir. Bu hediye genellikle canlı küçükbâş hayvandan oluşur. Bütün bu geleneklerin ardında insana verilen büyük değer ve hısım akraba olmanın önemi yatar.

Kız Kaçırma: Oğlan, "ben falanca kızı alacağım" der. Ancak defalarca dünür gidildiği halde kız babası kızını vermemiştir. Kız ile oğlanın da gönülleri birdir. Oğlan kızla anlaşarak onu kaçıırır. Kız kaçırma olayı iki şekilde sonuçlanır.

1. Araya büyükler düşer, iki tarafı barıştırırlar. Oğlan tarafı kız tarafına az çok, bir miktar başlık verir. İş tatlılıkla sonuçlanır.

2. Bir anlaşma sağlanamaz, çok uzun süre küskünlükler devam eder. Hatta düşmanlıklar ortaya çıkar. İş kötülükle sonuçlanır.

Beşik Kertmesi: Aynı gün çocukları doğarsa, iki erkek veya kadın anlaşırlar. Birbirlerine bir yol takar veya hediyeleşirler. Beşik kertmesinden dönmek iyi sayılmaz. Beşik kertmesi nikah olmak gibidir.

Düğün Sonrası Gelinin Hitap Şekli: Gelin, kayınpederine: Ağa, kaynına: Efendi, kaynanasına: Ana,aba diye hitap eder.

Düğünden sonra damat ölürse : Gelin evden çıkmasın diye kaynına verilir. Eğer çocuğu olmuş sa, ya bekler, ya da çıkar.

ÇALLI ve ÇEVRESİ DÜĞÜN GELENEĞİ, KAYNAK KİŞİLERİ:

1. Ahmet Bayraktar, Çallı 1945. İlkokul. Gör.t.: 30.05.1994. *Düğün geleneğinin hemen hemen hepsini bu kişi anlatmış ve sözleri teyple kaydedilmiştir.*

2. **Mustafa Yazıcı, Çallı 1332 (M. 1916)**, Eski Türkçe okur. Gör.t.: 30.05.1994. *Bu kaynak kişi, 1. Kaynak kişinin tüm anlattıklarını dinlemiş ve eksik olan hususları tamamlamıştır.*

3. **Hüseyin Topçu, Çallı 1962**, İlkokul. Gör.t.: 09.05.1999. *Bu kaynak kişiden günümüz düğünleri hakkında kısa bilgiler alınmıştır.*

4. **Recep Kavak, Çallı 1956**, İlkokul. Gör.t.: 09.05.1999. *Bu kaynak kişiden de günümüz düğünleri hakkında kısa bilgiler alınmıştır.*

E. ASKERE UĞURLAMA

Askerlik görevi, İlbeyli yöresi halkının gözünde oldukça önemli ve kutsal bir görevdir. "*Asker ocağı peygamber ocağıdır.*" denilerek, askerlik ortamının ne denli kutsal bir ortam olduğu vurgulanır. Ayrıca askerlik görevi yapmamış kişilere mazereti ne olursa olsun iyi gözle bakılmaz. Vatanı ve milleti korumanın şeref ve gurur verici bir iş olduğunu bilen halkımız, ayrıca askerlik görevinin kişiyi eğitip olgunlaştırdığına da inanır.

Gerçekten de askerlik görevi Anadolu genci için bir ufuktur. Çoğunlukla köyünden dışarı çıkmamış olan delikanlıya, memleket-yurt görme, gurbete alışma, değişik insanlarla tanışma ve kaynaşma, kısaca hayatı daha iyi tanıma ve kavrama şansı verir. Bu yüzden askerliğini yapan bir gencin, çok daha olgunlaşmış ve pişkinleşmiş olduğu düşünülür. Hatta kız verilirken bile askerliğini yapmış gençler tercih edilir. Yine kadınlar arasında yaygın olarak konuşulan şu nasihat oldukça ilginçtir:

Dur, dur, durmuş var !

Askerden gelmiş var !

Karısı ölmüş var !⁵³

İlbeyli yöresi, Birinci Dünya Savaşında çok şehit vermiş bir yöremizdir. Çocuklarının hepsini bu savaşta yitiren yüzlerce aile batmıştır. Onların acı hikayeleri ve yürekler dağlayan ağıtları halen dilden dile gezmektedir. Enver Paşa'nın çocuk yaştaki gençleri asker etmesine sitem eden şu dörtlük oldukça anlamlıdır:

Enver de potine bindi.

Beşlinin önüne indi.

Bunlar daha mahcup çocuk.

Talim bellemeden öldü.⁵⁴

Kardeşiyle aynı birlikte omuz omuza savaştığı anlaşılan bir gencin şu ağıtı ise, bu vatan için bizden önceki nesillerin ne büyük fedakârlıklar yaptıklarının açık bir delilidir.

Erzurum'un kara taşı

Yandı ciğerim başı

Öldüğüme yanmıyorum

Esir aldılar gardaşı

⁵³ "Bekle, bekle, bekleyenle evlen ! Askerden gelenle evlen ! Hanımı ölmüş birisiyle evlen !" anlamında.

⁵⁴ Bkz. Kitabımızın Ağıtlar Bölümü, Ağıt No: II/A.1.

***
Erzurum'un minaresi.
Yıkılsın Hasan Kale'si.
Sağ yanımı top götürdü.

*Sol yanım süngü yarası.*⁵⁵

Eşini savaşta kaybeden, ancak onun öldüğünü kabullenmek istemeyen bir İlbeyli anasının şu dörtlükleri, büyük bir fedakarlık ve vefanın şiirleşmiş şeklidir:

Ayağıma demir çarık giyerim.
Cücüklerim palazlandı yayarım.
Öldüğünü söylüyorlar inanmam
Ölenece hatırını sayarım.⁵⁶

Evinin kapısını açmam
Bacanın deliğın tutmam
Böyle dediğimi bakma

*Yine de bırakıp gitmem.*⁵⁷

Şu ağıtın dörtlüğünden ise, halkın savaşlardan bıktığını, beşiklerin boş kalmasına içerlediğini, askerlerin yaşaması ve yaşatılması gerektiğini düşündüklerini, tahmin etmek mümkündür.

Bizden selam söylen Sultan Reşad'a.
Kınalı beşikler kaldı köşede.
Sultan Hamid gerek asker yaşada.

*O da halledildi devrana bakın.*⁵⁸

Yine, Hint Okyanusunda rotayı şaşıarak, günlerce karayı aradıkları rivayet edilen askerlerin ağıtı ise oldukça ilginçtir:

Cemse Boğazından⁵⁹ indirdik düze.
Ne yelken dayanır ne kürek bize.
Arzedip gidiyor Kızıldeniz'e.
Aman Allah nasip eyle karayı
Evvel karayıda sonra sılayı

***
Kaptanlar oturmuş gemisin yağlar.
Yüzbaşı oturmuş kumandan ağlar.
Onbir ay deyince göründü dağlar.

*Bağlantı.*⁶⁰

⁵⁵ Gösterilen yer. Aynı ağıt.

⁵⁶ Gösterilen Yer. Ağıt No: II/A.2.

⁵⁷ Bu dörtlüğün alındığı kaynak Kişi: Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, Okuryazar değil. Derleme Tarihi: 18.06.1989.

⁵⁸ Bkz. Kitabımızın Ağıtlar Bölümü. Ağıt No: II/A.4.

⁵⁹ Cemse Boğazı: Süveyş Körfezinden Kızıldeniz'e açılan boğaz.

⁶⁰ Bkz. Kitabımızın Ağıtlar Bölümü. Ağıt No: II/A.6.

Seferberlik için asker toplanması ve bir Anadolu gencinin seferberliği anlatan şu iki dördlüğü ise, kayda değer özelliktedir:

*Yağmur yağar dereleri otlarır
Mızıka çalınır esker toplanır.⁶¹
Tek olanın kapıları kitlenir*

*Seferberlik derler tebdilim şaştı
Çantayı alanlar dağlardan aştı*

Koç koyuna dolaşır gibi dolaştı.⁶²

Esir düşenler ise, daha başka bir şekilde yürekleri kanatmıştır. Yıllarca yolları beklenmiş, yüzlerce ana baba bu acıya dayanamayarak ölmüşlerdir. Köyüne dönmeyi başaran bazıları ise, hanımlarının başkalarıyla evlendirildiklerini görünce, temelli kahrolmuş ve başlarını alarak uzak memleketlere gitmişlerdir. Bu hazin hikayelerin yüzlercesi halen dilden dile dolaşmaktadır.

Büyük felaketler görmüş ve yüzlerce evladını şehit vermiş olan İlbeyli yöresi halkı, askere karşı derin bir sevgi besler ve onu askerlik görevine uğurlarken kayıtsız kalmak istemez. Askere gidecek genci gelenekleri doğrultusunda ağırlar ve yolcu eder. Bazı köylerde ufak tefek farklılıklar olsa da, ana çizgileriyle, askere uğurlama geleneğinin başlıca ana safhaları şunlardır:

1. Askere Gidecek Gençlerin Eve Çağırılması ve Harçlık Verilmesi:

Eve çağırma, yemeğe davet etmek demektir. İlbeyli yöresinde askere gidecek genç mutlaka yemeğe davet edilir. Bu davette ikram edilen yemekler, ayrı özellikte olmayıp, günün şartlarına göre ev hanımının hazırladığı yemeklerden ibarettir. Davet için belli bir öğün gözetilmez. Sabah kahvaltısından başlamak üzere, yatsı vaktine kadar askere gidecek genç yemeğe alınabilir. Davetler, gencin yola çıkacağı günün üç beş gün öncesinden başlamak üzere, bir gün öncesinin yatsı vaktine kadar devam eder. Davetlerin yoğunluğuna göre değişmekle birlikte, bir günde on-onbeş eve uğramak zırunda kalan delikanlı, ikram edilen yemeklerden birer kaşık almak suretiyle ev sahibinin gönlünü alır.

Eve çağırma şu şekilde gerçekleşir: Eve çağırarak kişi askere gidecek olan gencin evine giderek: "Misafirinizle birlikte buyurun, bizde bir yemek yiyeceğiz." Der. Eğer müsaitse hemen genci alarak birlikte eve giderler. Müsait değilse genç daha sonra davet edildiği eve kendisi gider. Yahut, "falan yere uğradıktan sonra ben gelirim." Der. Delikanlı davet edilen eve gelir. Ev sahibi hoş geldin eder ve genç ev sahibinin elini öper. Biraz sonra evin hanımı gelir ve aynı şekilde o da hoş geldin ederek hatır sorar.

⁶¹ Eskiden, askerler, mızıka çalınarak evlerinden veya köylerinden alınırlarmış (Vezzuha Pürlü, Karalar) Bu tören uzaktan bakıldığında düğünü hatırlattığından, meşhur yemen türküsünde geçen "Mızıka çalınır düğün mü sandın." Mısraı, bu asker toplama olayını anlatmaktadır.

⁶² Bkz. Ağıt No. II/A.10.

Biraz konuşulduktan sonra sofraya kurulur. Allah ne verdiyse yenilir içilir. Yukarıda belirtildiği gibi genç bir çok yere davete gitmiş olduğu için sadece yemeklerin tadına bakar. Ancak yemek süresince sofradan kalkmaz ve ev sahibine arkadaşlık eder. Sofra toplanıp biraz daha konuşulduktan sonra genç müsaade ister. Ev sahibi avucunun içindeki parayı gencin cebine korker: "Azımızı çoğa tut. Allah güle güle gidip gelmek nasip eylesin." Der ve gencin harçlığını verir.

"Askere bir ilik (dügme) dahi olsa harçlık verilmesinin uğur getireceğine inanıldığından, davet sonrasında, azına çoğuna bakılmaksızın gence mutlaka harçlık verilir. Bazen üç beş genç aynı anda askere gider. O zaman gençler grup halinde eve çağırılırlar.

2. Asker Kurbanı Kesilmesi:

Tüm köylerde yaygın olan bir gelenek olmamakla birlikte, yine de yer yer yaşayan bir gelenektir. Bazı aileler, çocuklarının sağ salim askere gidip dönmeleri için önceden kurban keserler. Bu kurbanın eti fakirler öncelikli olmak üzere tüm köylüye dağıtılır. Savcun Köyünde, askere gidecek gencin yola çıkmasından bir gün önce, büyük bir kurban kesilerek eti fakirlere dağıtılır.

3. Askere Gidecek Gencin Bir Gün Önceden "Allahaismarladık"a Çıkması:

Askere gidecek gencin yakın akrabalarını tek tek gezerek "Allahaismarladık" demesi gelenektir. Böylece hem herkesle helalleşmiş hem de askere gideceğini haber vermiş olur. Onun asker olacağını yeni öğrenen akrabaları en azından cebine harçlık koyma ve onu uğurlamaya gelme fırsatı yakalamış olurlar. Allahaismarladığa uğramayan gençler horlanırlar. Hatta bazı akrabalar: "Kapımıza gelip helalleşmedi" şeklinde sitemde bulunurlar. Askerlik görevi zor ve gerektiğinde vatan için ölmeyi gerektiren bir görev olduğu için, asker olacak gencin bu şekilde yakınlarıyla helalleşmesi, çok doğal ve yerinde bir davranıştır.

4. Asker Uğurlama Töreni İçin Köylünün Toplanması:

Gençlerin yola çıkacağı sabah asker yakınlarını tatlı bir heyecan ve hüzün sarar. Evlat yetiştirip askere yollamanın verdiği gururun yanı sıra, ondan uzun bir süre ayrı kalacak olmanın verdiği hüzün içerisinde gözler yaşarır. Tüm ayrılışlarda olduğu gibi askere uğurlamalarda da buruk duygular hakimdir.

Askere gidecek genç sabahleyin erkenden heyecanla uyanır. Yine büyük bir heyecan içerisinde olan aile fertleriyle kahvaltı yapar. Sıra ayrılık vaktine gelmiştir. Önce annesinin elini öperek, hakkını helal etmesini ister. Daha sonra, kız kardeşleriyle vedalaşır. Babası ve erkek kardeşleri yanında olmak üzere bavulunu alarak evden ayrılır. Delikanlının annesi ve kız kardeşleri gözyaşları içerisinde ardından kova kova su dökerler. "Su gibi akıp gitsin. Su gibi dönüp gelsin." Çünkü: Su arılık ve duruluk simgesidir.

Köy meydanına geldiklerinde büyük bir kalabalıkla karşılaşırlar. Askere gidecek genci uğurlamak üzere bütün köy erkekleri köy meydanında toplanmıştır. Kalabalık iyice artıncaya kadar köy meydanında beklenir. Daha sonra bu topluluk, imamın, muhtarın veya bir büyüğün bir işaretiyle köyün

çıkışına doğru topluca yürümeye başlar. Köyün çıkışındaki asker uğurlanan yere gelindiğinde, kalabalık burada durur. Şimdi sıra Asker Uğurlama Duasının yapılmasına gelmiştir.

5. Asker Uğurlama Duasının Yapılması:

Köyün 40-50 adım dışına çıkmıştır. Tüm cemaat saf tutarak kibleye döner. İmam ya da duayı yapacak kişi, önde ve cemaatin ortasında, askere gidecek genç onun sağ yanında, (gidecekler birden fazlaysa sağ veya solunda) yerlerini alırlar. Hoca besmele çekerek: "Amin !" Der ve eller duaya kalkar. Daha sonra imam şu duayı yapar:

"Amin !

İlahi Ya Rabbi ! Vatani vazifesini yapmak üzere göndereceğimiz askerlerimize güle güle gidip gelmek nasip eyle !

Gidenlere tulû ömürler, kalanlara angari bir zamanda helâl kârlar nasip eyle !

Vatanımızı, milletimizi, dinimizi koruyucu hükümetler nasip eyle !

Karada, deryada, semada, askerlerimizi muzaffer eyle !

Amin !

El Fatiha !"

Herkes bir Fatiha okuyarak ellerini yüzüne çalar. Sıra şimdi vedalaşmaya gelmiştir.

Aylı Köyünde, askere gidecek genç yola çıkmadan önce "Mustafa Efendi'nin Mezarı" adıyla bilinen ziyaret yerinden küçük bir çakıl taşı alarak cüzdanına kor. Bu taşı askerlik yaptığı süre içerisinde cüzdanında taşır. Askerliğini bitirip döndüğünde ise taşı tekrar aynı ziyaret yerine kor. Bu ziyaretin taşının askere uğur getirdiğine inanılır. Aynı gelenek Yaramış Köyünde de uygulanır. Askere gidecek gençler "Tekke" adı verilen ziyaret yerinden küçük bir çakıl taşı alarak cüzdanlarına korlar ve askerlik dönüşünde bu taşı aldıkları yere korlar.

Bedirli Nahiyesinde, gençler askere çıkmadan önce, "Bedir Baba" türbesini ziyaret ederek, sağ salim ve yüz akıyla askerlik görevini yapıp dönmek amacıyla, bu ziyaret yerinde Allah'a dua ederler. Birinci Dünya Harbinde, askere gidecek olan bir gencin babası oğluna: "Bedir Babayı ziyaret et. Türbeden ayrılırken 'La ilahe illallah' de. 'İnşallah sağ salim döner gelirim' de." Diyor. Delikanlı babasının değini aynen yaparak Bedir Babayı ziyaret edip askere gidiyor. Birliği komple şehit olan ve ne tarafa gideceğini şaşırان bu askerin önüne bir gölge düşerek onu alıp Bedir Baba'nın türbesine kadar getiriyor ve gölge Bedir Baba'nın mezarına girerek kayboluyor. Biraz da bu rivayetin etkisinden olacak ki askere gidecek gençler mutlaka Bedir Baba'yı ziyaret ederler.

6. Askerlerin Gözlerinden Öpülerek Uğurlanması:

Askere gidecek genç, duanın hemen arkasından, kendisini uğurlamaya gelenlerin hepsiyle teker teker vedalaşır. Yaşlılarıyla kucaklaşır ve kendinden büyük olanların ellerini öper. Büyükler de karşılık olarak onun gözünden öperler. Askere uğurlananları gözlerinden öpmek ise, eskiden beri

sürüp gelen bir gelenektir. Vedalaşma bittikten sonra delikanlı bavulunu alarak yola çıkar. Bu sırada cebinde aynası olanlar onun arkasına (gidiş yoluna) ayna tutarlar. Yine yakınları tarafından burada da onun yoluna bir kova su dökülür.

7. Asker Destanları:

Eskiden asker sevkıyatları (neredeyse tamamen) trenle yapılırdı. O yıllarda, trenlerde "destan satmak" işe, bazı kişilerin ekmek kapısıydı. Ailesinden, memleketinden ayrılan gençlerin ruh hallerini iyi bilen destancılar, askerler içinde destanlar yazarlardı. Askerlerin gittikleri yerlere ve kıtalara göre destanlarım vardı. Elinde bir tomar destanla askerlerin arasına katılan destancı sesini yükselterek: "Isparta, Manisa, Denizli, Burdur, İzmir, Bornova, İzmir Narlıdere'ye gidenler , hepinizin ayrı ayrı destanları var, kardeşim !" der ve askerler, kıtalarının adını duyunca hemen gelip birer destan alırlardı. Bu destanı daha sonra sanki kendileri yazmış gibi mektuba taşıyarak, ailelerine gönderirlerdi. İşte o asker destanlarından bir örnek:

*Çantamı taktım da ben oldum asker
İlahi sılamı bir dahi göster
Annemden ayrıldım ederim keder
Anne mektubumu gönder acele*

*İzmir'de kıtamız baba Bornova
Mektup bekliyorum ben yana yana
Mektupsuz günlerim geçmiyor ana
Anne Mektubumu gönder acele*

*Burdur'un suları çağlayıp akmaz
Garibin yüzüne kimseler bakmaz
Beklerim postayı mektubum çıkmaz
Anne mektubumu gönder acele*

*Kütahya dağına kurdum iskele
Yaşım yirmi idi geldim askere
Rabbim nasip ede bir gün teskere
Anne mektubumu gönder acele*

*Sivas'ın Tugayı dağlarda bağlı
Anne hasretlikten ciğerim dağlı
Param bitti mektup gönderin bari
Anne mektubumu gönder acele*

*Anne Isparta'ya pusulam çıktı
Bacımın gözyaşı ciğerim yaktı
Potinim dar idi ayağım sıkı
Anne mektubumu gönder acele*

*Manisa dağına kurduk çadırı
İrili ufaklı düzdük taburu*

*Mevlam askerlere versin sabırı
Anne mektubumu gönder acele*

*Pusulalar çıktı ayın onuna
Hep millet toplandı şube önüne
Yüzbaşım kalemin almış eline
Anne mektubumu gönder acele.⁶³*

8. Asker Mektuplarının ve Resimlerinin Korunması:

Eskiden telefon olmadığı için haberleşme tamamen mektupla yapılırdı. Askere, ailesi tarafından, "Yüksek Bir Türk Gencine Takdimdir." Sözleriyle başlayan mektuplar gönderilirdi. Asker de bu mektuplara, "Aziz Pederim, evvela selâm ederim ellerinden öperim. Nasılsın iyi misin ? İyi olmanı Cenabı Allah'tan dilerim. Sen de ben kıymetsiz oğlundan soracak olursan, hamd olsun iyiyim. Anneme selam eder gülden nazik, pamuktan beyaz ellerinden öperim. Abime selam eder ellerinden öperim. Yengeme selam eder gül hâtırını sival ederim... şeklinde devam edip giden mektuplarla karşılık verirdi.

Asker ailelerine mektup geldiğinde, onu aileye götüren kişi: "Müjde oğlunuzdan mektup var !" der. Aile bu mutlu haberle sevince boğulur ve "müjden baş üstüne" diyerek, mektup getiren kişiye para, yumurta, gibi bahşişler verirdi. Oğullarından mektup alamayan ailelerin gözleri yollarda kalırdı. Bu yüzden o yıllarda mektup çok önemliydi.

Gelen mektupların arasından çıkan asker resimleri ise, aileyi çok heyecanlandırırdı. Her nedense o yıllarda saatli poz vermek bir modaydı. Fotoğraftaki askerin, göğsüne çapraz olarak tuttuğu saatli kolunda, **Hislon 17 Rubis, 0 Nacar**, gibi bazı saat markalarını bile okumak mümkün olurdu. Bazı mektupların arasından ise, kurumuş gül, çiçek, Asker Sigarası, gibi nesneler çıkardı.

İlbeyli yöresinde asker mektuplarını ve resimlerini korumak bir gelenektir. Askerin resmini, mektubunu yırtmak yada yakmak uğursuzluk getirir. Bu yüzden gelen resimler hemen yüksekçe bir yere asılır. Mektuplar ise, evin orta direğinin yüksekçe bir yerine çakılan bir çivinin üzerine geliş sırasına göre takılır ve asker teskeresini alıp gelinceye kadar orada korunur.

9. İzine Gelen Gence Hoşgeldine Gidilmesi:

İlbeyli yöresinde, yaşına bakılmaksızın uzaktan gelen misafire hoşgeldine gitmek bir gelenektir. Askerden izne gelen genç için de durum aynıdır. Köyün en yaşlı kişileri dahi, onun evine gelerek ona hoş geldin ederler. Hiçbir kimse, "Ben ondan büyüğüm, o benim ayağıma gelsin." Şeklinde düşünmez. Bu ziyarette çay, kahve ve Asker Sigarası içilerek delikanlıya: "Hoş geldin", babasına da "Gözün aydın olsun." Denilir. Delikanlıya gezip gördüğü yerlerin ahvali hakkında sorular sorulur. O da ilginç bulduklarını anlatır. Bu sohbet odadakileri eski yıllara götürür ve herkes bir

⁶³ Kaynak kişi ve Destanı Yazan Kişi: Destancı Turan KARAKAŞ, Güney 1941, Derleme Tarihi: 26.06.1998.

anısını anlatmak için çırpırır. “Ben askerdeyken...” diye başlayan konuşmalar gecenin geç saatlerine kadar sürüp gider.

Burada kaydedilmesi gereken çok önemli bir husus da şudur: İlbeyli geleneklerine göre, askerden firar etmek büyük ayıptır. Mazereti ne olursa olsun firar eden kişiye iyi gözle bakılmadığı gibi bu olay ömür boyu o kişinin, ailesinin hatta sülalesinin başına kakınç olur. Firar edip geldiği anlaşılan kişinin yanına asla hoşgeldine gidilmez.

10. Askerlik Görevini Bitirerek Dönen Gencin Evine Gözaydına Gidilmesi:

Oğulları terhis olup gelen ailenin evine gidilerek “gözaydını verilir”. Çünkü: Sabırla beklenen gün gelmiş, çocukları yüzünün akıyla vatani görevini tamamlayarak dönmüştür. Nasıl ki sünnet olan gence, şaka yollu: “aha şimdi erkek oldun” denilirse; askerliğini yapıp dönen gence için de: “Şimdi gerçekten erkek oldun” kanaati hasıl olur. Olgunlaşmanın ve toplum içine katılmanın önemli bir dönemeci olan “askerden dönüş” aileye gurur ve sevinç verir. Öyleyse bu sevinçe ve gururu paylaşmaktan daha doğal ne olabilir ? Bu yüzden bütün köylü, oğlu askerden gelen kişinin evine giderek onun sevincini paylaşır. Ev sahibi gözaydına gelenlere çay, kahve ve sigara ikram eder.

11. Asker Yakınlarının Elllerine Kına Yakması:

Genç, dönüşünde bol miktarda kına getirir ki, buna “asker kınası” adı verilir. Asker kınası, ikişer üçer kaşık, tüm akraba, komşu ve gözaydına gelenlere dağıtılır.

Yöremizde, “asker kınası yakmak” her annenin hayalinde yatan önemli bir olaydır. Bu yüzden, başta delikanlının annesi, kız kardeşleri, erkek kardeşleri olmak üzere, diğer yakın akrabaları bu mutlu olayı kutlamak için ellerine kına yakarlar. Tıpkı düğün gibi, bu olay da büyük bir murattır. Çünkü: Evlat yetiştirmiş, askere göndermiş; o da görevini yüz akıyla yaparak dönmüştür. Zaten kına, sevincin, mutluluğun ve hoşnutluğun ifadesidir.

12. Kurban Kesilip Etinin Dağıtılması:

Eğer, delikanlı askere çıkarken, ailesi: “Sağ salim dönerse, Allah rızası için bir kurban keselim.” Gibi sözler sarf ederek bir kurban adamışlarsa, bu kurban, genç teskeresini alıp döner dönmez hemen kesilir. Kesilen kurbanın eti, fakirlere veya köyün tamamına dağıtılır. Aile adakta bulunmamışsa kurban kesilmez.

13. Askerlikle İlgili İnanışlar:

Askere gidene bir düğme dahi olsa harçlık vermek uğurlu bir harekettir.

Askeri uğurlama töreni ve dualarla göndermek gerekir.

Askerin ardından ağlanmaz. Bu olay uğursuzluk getirir.

Asker ocağı “Peygamber Ocağı”dır.

Evden ayrılırken arkasından bir tas su dökülür ve gerekirse kurban adanır.

Asker mektubu yakılmaz. Mektuplar geliş sırasına göre evin direğindeki çiviye geçirilip korunur. Asker mektubunu yakmak uğursuzluk getirir.

Askerin gönderdiği resmi yırtmak veya yakmak uğursuzluk getirir.

KAYNAK KİŞİLER:

1. **Aşık İsmetli (Abdülkadir Namlı)**, Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.:14.07.1997
2. **Emin KOÇAK**, Hanlı, Yüksekokul. Gör.t.: 21.06.1999
3. **Latif PÜRLÜ**, Karalar 1944, İlkokul öğretmeni. Gör.t.: 18.06.1989.
4. **Osman TAŞ**, Keçili 1928, oyd. Gör.t.:14.07.1997
5. **Osman YILDIRIM**, Bedirli 1932, Yüksekokul, Gör.t.: 04.05.1995.
6. **Ömer CESUR**, Savcun 1944, yüksekokul. Gör.t.: 16.05.1999
7. **Turan KARAKAŞ**, Güney 1941, Gör.t.: 26.06.1998.
8. **Veli TOKGÖZ**, Herekli 1930, İlkokul, Gör.t.: 08.11.1998
9. **Vezzuha PÜRLÜ**. Karalar 1925, okuryazar değil. Gör.t.: 18.06.1989.

F. HACI UĞURLAMA VE KARŞILAMA:

Hac ibadeti, Anadolu halkının gönlünde yatan çok önemli ibadetlerden birisidir. Abdest, namaz gibi farz olan bir ibadet olmasına rağmen, zorlukları ve tehlikelerinin çok olması sebebiyle bu ibadetin daima ayrı bir yeri vardır. Eskiden hacca develerle gidildiği ve bu yolculuğun aylarca sürdüğü göz önüne alınırsa, "Hac yolu, güç yolu" sözünün ne kadar haklı olduğu ortaya çıkar.

İlbeyli yöresinde de Hac ibadetine büyük önem verilir ve bu ibadeti yapıp dönen kişilere büyük saygı duyulur. Bu yüzden hacca gidecek kişiyle ilgili bir çok gelenek ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Her ne kadar konumuzun ana başlığı "Hacı Uğurlama ve Karşılama" şeklinde olsa da, biz genel olarak hacca ilgili gelenekler hakkında da bilgi vermeye ihtiyaç duyduk. Yöremizde hacca giden kişiler sırasıyla şu safhalardan geçtikleri için biz de konuyu olayların akış sırasına ve göre şu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Hacca Gidecek Kişinin Eve Çağırılması ve Harçlık Verilmesi:

Hacca gidecek kişi akrabaları, komşuları ve ahabpları tarafından yemeğe davet edilir ki, buna "eve çağırma" denilir. Eve çağırma bir öğün yemek vermekten ibaret bir gelenektir. Ev sahibi, davetin sonunda: "Bizim de paramız nasip olsun, azımızı çoğa tut." Diyerek hacı adayının cebine bir miktar para kor.

2. Hacı Adayının Cuma Namazından Sonra Helallik İstemesi:

Hacca gidecek kişi bir hafta önceden, camide helallik diler. Bunu imam vasıtasıyla veya kendisi bizzat yapar. Eğer imam vasıtasıyla helallik isteyecekse, durumu Cuma Namazından önce imama söyler. Cuma namazı bitiminde imam: "Cemaati Müslimin ! Ahmet Efendi hacca gidecekmiş, sizden helallik istiyor. Ona hakkınızı helal ediyor musunuz ?" diye sorar. Cemaat: "Helali hoş olsun ! Sağlık Helal olsun. Allah kabul eylesin." Gibi sözlerle karşılık verir. Belki de ilerde herkesle görüşmesi mümkün olmayacağından, kişi, bu fırsatı değerlendirerek cemaatten böylece helallik almış olur.

3. Hacca Gidecek Kişinin Allah'aısmarladığa Çıkması:

"Hac yolu güç yoludur." Kişinin başına neler geleceği belli olmaz. Bu yolda ölmek de vardır, kalmak da... Bu yüzden kişinin tüm komşu ve akrabalarını gezerek "allahaısmarladık" demesi, onlarla helalleşmesi gerekir. Belirtilen sebeple, çevresiyle helalleşmeden hacca gidenlere iyi gözle bakılmaz. Çünkü: Üzerinde kul hakkı kalmaksızın hacca gitmek çok güzel bir olaydır. Tüm bunların bilincinde olan hacı adayı, yola çıkacağı günden birkaç gün önce ziyaretlerine başlayarak, tüm akraba ve komşularını ziyaret eder. Onlara "Allah'aısmarladık" der ve helalleşir. Bilhassa küsülü olduğu kişiler varsa onlarla da barışır ve kalbinde kimseye karşı kin duyguları bulundurmaksızın kutsal yolculuğuna hazırlanır.

4. Hacı Uğurlama Töreni İçin Köylünün Toplanması:

Hacca gidecek kişinin yakınları tarafından bütün köylü bir gün önceden Hacı Uğurlamaya davet edilir. Nüfusu az olan köylerde ise, davete gerek kalmaz. Hacı adayının ne zaman yola çıkacağı bilindiğinden o gün ve saatte köyün kadını erkeği köy meydanında toplanırlar. Bazı köylerde ise, hacca uğurlama öğle yada Cuma namazını kıldıktan sonra, caminin önünde yapılır. Bir örnek vermek gerekirse, "Hanlı köyünde hacı uğurlamak isteyenler öğle namazı yada Cuma namazı vaktinde camiye gelirler. Namaz çıkışı caminin önünde toplanılır. Bu arada hacca gidecek kişinin yakınları orada bulunan herkese heybesinde taşıdığı üzüm, çerez, fıstık, kınalı şeker gibi yiyeceklerden avuç avuç ikram ederler. Cemaat camiden tamamen çıktıktan sonra imam cemaatin önüne geçer, cemaat kibleye yönelerek saf tutar. Sıra hacı uğurlama duasının yapılmasına gelmiştir."⁶⁴

Hacı uğurlamak için camide toplanmak şart değildir. Hacı uğurlama yukarda belirtildiği gibi, köy meydanında veya köyün çıkışında da yapılır. Toplanma yeri köyden köye değişmekle birlikte, yapılan iş sonuç olarak aynıdır. Asker uğurlama törenine sadece erkekler katılırken, hacı uğurlama törenine kadınların da katıldığı ve ayrı bir yerde durdukları kaydedilmesi gereken bir husustur.

5. Hacı Uğurlama Duasının Yapılması:

Yukarda belirtildiği gibi, cemaat kibleye yönelerek saf tutar. Hoca bir dua eder ve herkes "amin" der. Bu dua, çoğunlukla Arapça olup, okuyan imamların yararlandıkları kaynaklara göre değişir. Ancak, duanın sonunda,

⁶⁴ Kaynak kişi: Emin Koçak, Hanlı, Öğretmen. Derleme tarihi: 21.06.1999

hacca giden kişinin ibadetinin kabul olması, sağ salım bu ibadetini yaparak, memleketine dönmesi ve "Gidenlere tekrar, gitmeyenlere de en garip bir zamanda hac nasip olması" dileklerini yansıtan Türkçe bir bölüm de vardır.

6. Hacı Adayının Uğurlanması:

Dua biter bitmez cemaat heyecanla tekbir getirmeye başlar:

Allahüekber Allahüekber

Lâ ilâhe illâllahü Allahüekber

Allahüekber Velillâhilhamd

Bir yandan tekbir getirmeye devam edilirken, bir yandan da helalleşme kucaklaşma sürer. Hacca uğurlama töreninin hemen hemen en heyecanlı yeri burasıdır. Burada gözler birkaç sebepten dolayı yaşarır. En başta gelen sebep, belki de uğurlanan kişiyi bir daha görmek mümkün olmayacaktır. Bu duygular içerisinde yakınları göz yaşı dökerler. İkinci sebep ise, fakirlik yüzünden hacca gidememektir. Bazı samimi müminler ise bu yüzden gözyaşı dökerler. Üçüncü sebep ise, yükselen tekbir seslerinin ve o anda oluşan manevi havanın etkisidir. Kalbi sevgi dolu Anadolu halkının tüm vedalaşmalarda olduğu gibi bu uğurlama töreninde de yüreği kabarır ve gözyaşlarını tutamaz. Sonuç olarak bu ağlamalar, birlik beraberliğin, insan sevgisinin ve kardeşlik duygularının en samimi ifadesidir.

Hacca gidecek kişi "Allahaismarladık, hakkınızı helal edin." diyerek herkesle ayrı ayrı kucaklaşırken, hemen hemen herkesin söylediği söz şudur: "Bizden de selam söyle." Elbette ki bu selamların muhatabı, Anadolu halkının ve yeryüzündeki tüm müslümanların gönlüne taht kurmuş olan Hazreti Muhammed A.S. dir. Hacca giden kişi, Medine'de Hazreti Muhammed'in mezarını ziyaret ederken, tek tek selam gönderen kişilerin adlarını orada anarak, onlardan selam getirdiğini hafif bir sesle yada içinden söyler. Hacca Uğurlama Törenleri şehirlerdeki kadar muhteşem olmasa da, yine de oldukça samimi, duygu yüklü ve heyecanlı geçer.

7. Hacdan Dönen Kişinin Karşılanması:

Hacdan dönen kişi, köyün dışında, akrabaları ve diğer köylüler tarafından ilahi ve tekbirlerle karşılanır. Hacılar genellikle Sivas il merkezine indiklerinden, arabası olanlar hacılarını karşılamak için küçük bir konvoy halinde Sivas'a giderler. Geldiği araçtan yakınları tarafından alınarak köyüne doğru getirilen hacının aracına bir Türk Bayrağı asılır. Yada küçük bir sopanın üzerine tutturulan Türk Bayrağını bir kişi aracın camından çıkararak yolculuk süresince bu şekilde tutar. Ayrıca, Hacdan dönen kişinin kapısı yeşile boyanır ve evinin bacasına geldiği gün Türk Bayrağı asılır.

8. Hacıdan Yanına Hoşgeldine Gidilmesi ve Gelenlere Yapılan Bazı İkramlar:

Hacdan gelen kişinin yanına hemen hemen tüm köylü ziyarete giderek "Allah kabul eylesin. Allah tekrar nasip eylesin." Derler. Hoşgeldine gelenlere önce zezem suyu ikram edilir. Zemzem, hacdan getirilen özel zezem fincanlarıyla verilir. Zemzem içecek kişi, ayağa kalkarak kibleye döner. Üç ayrı dilekte bulunarak zemzemi üç yudumda içer. Yaygın olarak, şu şekilde dilek dilenir: "Ya Rabbi bol rızık ver !" denilerek ilk yudum, "Hayırlı

ameller nasip eyle !" denilerek ikinci yudum, daha sonra da, "Sağlık sıhhat ver !" denilerek son yudum alınarak, fincandaki zenzem bu şekilde içilir. Zenzemin hemen arkasından bir tabak içerisinde hurma gelir. Hurma, tıpkı bayramlarda şeker tutulur gibi gelenlere tutulur. Misafirler, ikram edilen bu hurmadan ya birkaç tane alıp cebine kor yada bir iki tane alarak orada yerler. Hurmanın peşinden gülsuyu gelir ve orada bulunanların ellerine dökülür. Daha sonra, hacdan getirilen güzel kokulardan ikram edilir. Güzel koku ya kişinin sağ elinin avuç içine yada üzerine sürülür. İsteğe bağlı olarak, namaz tesbihlerinin püsküllerine de sürülür.

9. Hacı Yemeği:

Hacı sağ salim evine döndüğünde hemen bir inek veya tosun kesilerek et yemeği hazırlar. Hac dönüşünde verilen bu yemeğe, "Hac Yemeği" adı verilir. Diğer zamanlarda, bir evde yemek yedikten sonra ev sahiplerine "Hac yemeğiniz olsun." şeklinde dua edilirken kastedilen Hac Yemeği bu yemektir. Bir davetçi, tüm evleri tek tek gezerek "Misafirinizle birlikte buyurun hacı yemeğine." Der. Öğle veya akşam vaktinde verilen bu yemek genellikle, pilav, et ve hoşaftan ibarettir. Hacı yemeği zorunlu bir yemek değildir. Durumu iyi olanlar hazırlar, orta halli olanlar ise yukarıda belirtilen ikramlarla yetinirler.

10. Hacı Adayının Getirdiği Hediyeler:

Eskiden hacdan dönenler "Hac Maşlağı" ile "Hac Sancağı" getirirlerdi. Yeşil renkli olan sancağın üzerinde, "Lâ ilâhe illallah Muhammedürresulullah" yazardı. Hacdan getirilen bu sancak daha sonra köyün camisine asılır ve bu şekilde camide toplanan sancaklar bayramlarda ve kandil gecelerinde açılırdı. İnanişâ göre hacdan dönen kişi, hacı tam yerine getirmişse, kıyâmet günü bu sancakla peygamber efendimizin Sancak-ı Şerifi yanında yer alır.

Şimdi ise hacdan dönenler, Zenzem suyu, hurma, hac kınası, güzel koku, tesbih, takke, seccade, çiçek taşı, çeşitli giyecekler ve diğer hediyelik eşyalar getirmektedirler. Bu hediyelerden hac kınası, hemen hemen ziyarete gelen herkese verilir. Daha sonra, yakın akrabalara, elbise, elbiselik kumaş, seccade-tespih-takke, misvak ve kına gibi hediyeler verilirken, diğer kişilere, tesbih, takke, güzel koku ve misvak hediye edilir.

11. Hac Sonrası Hacca Gitmiş Kişiden Çevresinin Beklentileri:

Bir kişinin hacca gitmesi elbette ki önemli bir olaydır. Ancak, hacca gitmek halkın nazarında çok daha önemli bir dönüm noktasıdır. Hac kişiyi değiştirir, olgunlaştırır. Hacı olan kişinin bundan sonra tüm hareketlerine ve konuşmalarına dikkat etmesi gerekmektedir. Tıpkı sakal bırakan kişi ufak bir yanlışında dahi: "Bak bir de sakalın var..." denilerek ikaz edildiği gibi; hacı da en ufak hatasında; "Bak bir de hacca gittin ! Beytullah'a yüz sürdün..." gibi sözlerle ikaz edilir.

Halkın düşüncesine göre, hacca giden kişi kendisini değiştirmek zorundadır. Aksi takdirde yaptığı ibadetin onların gözünde bir anlamı kalmaz. Özellikle bir hacıdan şu davranışlar beklenmektedir: "Yalan söylemeyecek, haram yemeyecek, yalancı şahitliği etmeyecek, gıybet etmeyecek, iftira

etmeyecek, haksızlık yapmayacak ve küfür etmeyecek. Tabi, bütün bunlar istenirken, nihayet hacının da herkes gibi bir insanoğlu olduğu unutulur.

Sinirine hakim olamayarak küfreden hacı için **"Ehramı cırlattı. Ehramı yırttı."**, **"Kurban olsun hacca"**, gibi sözler sarfedilerek, artık hacılığının sona erdiğine inanılır.

12. Hacca İlgili İnanışlar:

Hacca giden kişiyle, Hazret-i Peygambere selam gönderilir. Medine'ye varan hacı, bu selamları peygamberin mezarını ziyaret ederken, gönderenlerin isimlerini anarak iletir. İnsanlar duymasalar da, peygamber bu selamlara tıpkı hayattaymış gibi karşılık verir.

Hacca giden bir kişiden, Cennet ül baki Mezarlığı civarındaki kuşlara serpilene buğdaydan bir miktar toplayarak getirmesi istenir. Bu buğday çocuğu olmayan kadınlara yedirilir.

Hacca giden kişiden bir miktar Kâbe toprağı getirmesi istenir. Kâbe toprağı, çocuğu olmayan, düşük yapan yada zor doğum yapan kadınlara yedirilir.

Hacca giden kişiden, bir miktar kurutulmuş deve eti, deve dili ve deve kemiğı getirmesi istenir. Bunlar genellikle çocuğu olmayan kadınlara yedirilir.

Hacca giden kişiyle, önemli bir rahatsızlığı olan kişinin iç çamaşırı veya diğer giyecekleri gönderilir. Hacı, bu çamaşırlarla, Kabe etrafında dönerse, hastalığı olan kişinin iyileşeceğine inanılır.

Hacdan dönen kişinin, Kâbeyi gördüğü için gözlerinin içine bakılır ve gözleri öpülür.

Hacer ül esved taşına dokunduğu için, hacdan dönen kişinin elinin içi öpülür.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Aşık İsmet (Abdülkadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.:14.07.1997

2. Emin KOÇAK, Hanlı, Yüksekokul. Gör.t.: 21.06.1999

3. Latif PÜRLÜ, Karalar 1944, İlkokul öğretmeni. Gör.t.: 18.06.1989.

4. Osman TAŞ, Keçili 1928, oyd. Gör.t.:14.07.1997

5. Osman YILDIRIM, Bedirli 1932, Yüksekokul, Gör.t.: 04.05.1995.

6. Ömer CESUR, Savcun 1944, yüksekokul. Gör.t.: 16.05.1999

7. Turan KARAKAŞ, Güney 1941, Gör.t.: 26.06.1998.

8. Veli TOKGÖZ, Herekli 1930, İlkokul, Gör.t.: 08.11.1998

9. Vezzuha PÜRLÜ. Karalar 1925, okuryazar değil. Gör.t.: 18.06.1989.

G. ÖLÜM

Ölüm olayı, kişinin canlılık özelliklerini yitirmesi ve dolayısıyla hayatın sona ermesidir. Doğmak ve yaşamak gibi ölmek de bir gerçek olmasına

rağmen, ölüm olayı genellikle kişinin sevenleri tarafından üzüntüyle karşılanır. Bu üzüntü, kişiye duyulan sevgiden kaynaklandığından, elbette ki insani bir duygudur.

Ölüm çoğunlukla, sessizce ve aniden gelir. Bu yüzden bütün hesapları alt üst eder. Halk her ne kadar ölüm olayına üzülsün de onun bir gerçek olduğunu bilir ve "Beşik, eşik, keşik"⁶⁵ diyerek, doğma ve evlenmenin (yaşamanın) peşinden keşiğin (sıranın-ölme sırasının) geleceğini vurgular.

İlbeyli yöresinde, bir kişinin ölümünden sonra: "Eceli yetmiş.", "Rızkı sona ermiş.", "Ekmeği suyu kesilmiş.", "Allah böyle takdir etmiş, elden bir şey gelmez.", ... gibi sözler sarf edilerek, ölüm gerçeği kabullenilir.

Hayatın son safhası olan ölüm de, tıpkı öteki safhalar gibi, bir çok gelenek, uygulama ve inanışlarla doludur. Kişi son yolculuğuna uğurlanırken, bir çok dini görevlerin yanı sıra, çok sayıda geleneksel uygulamalara da yer verildiği görülür. Kişiyi yıkayıp, cenaze namazını kılmak; mezara gömmek ve onun peşinden bir takım hayır hizmetleri sunmak, şeklinde özetlenmesi mümkün olan ölüm gelenekleri, detaya inildiğinde elbette ki çok farklı özellikler sergiler.

İlbeyli Yöresi ölüm geleneklerinin, bazı teferruatlarda, köyden köye değişse de, ana çizgileriyle ele alındıklarında, çoğunlukla birbirlerinin aynısı oldukları görülür. İnce detayları bir kenara bırakarak ve olayların akış sırasını esas alarak, İlbeyli Yöresi Ölüm Geleneklerini şu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler ve Bazı Kaçınmalar:

Halka göre, ölümü düşündüren ön belirtiler, bir beldede veya bir evde ölüm olacağını işaret eden bazı ip uçlarıdır. Herkes tarafından kabul edilmemekle birlikte, hatırı sayılır bir çoğunluk tarafından tasdik edilen bu ön belirtilerden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Bir kişinin binasının üzerinde sık sık baykuş ölmesi.

Geceleri bir köpeğin uzun uzun uluması.

Geceleri veya gündüz, tavuğun horoz gibi ölmesi.

Leyleğin ilk gelişinde ağzında çaput getirmesi.

Evdeki çocuğun sık sık ve sebepsiz yere uzun süre ağlaması.

Gökyüzünde yıldız kayması.

Evdeki bir eşyanın kendi kendine kırılması, düşmesi veya ses vermesi.

Güneş battıktan sonra evden dışarı kara kazan veya kara tava verilmesi.

Omuzda kürek veya kazma varken, o şekilde eşikten içeriye geçilmesi.

Üzerine yorgan atılmadan yatağın yerde serili olarak bekletilmesi.

Kişinin sık sık ölen kişileri rüyasında görmeye başlaması.

Kulak çınlaması (Bilinmeyen bir kişinin öleceğine işarettir).

⁶⁵ Müjgân Üçer, *Atalar Sözü Yerde Kalmaz, Sivas'ta Sözlü Gelenek*, İstanbul 1998, s.

2. Kişinin Öleceğine İşaret Olan Bazı Bedeni Belirtiler ve Tavırlar:

Bu belirti ve tavırlar hasta yatağında yatan ve durumu ağırlaşan kişilerle ilgilidir. Kesin olmamakla birlikte, bir hastanın kısa zamanda ölüp ölmeyeceğini tahmin etmeye yararlar. Bu şekilde tahmin yapılmaya çalışılırken, tamamen hasta kişinin bedeni belirtilerinden ve bazı tavır ve hareketlerinden yararlanılır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, bu tavır ve bedeni belirtilerden bazıları şunlardır:

Kişi, hasta yatağında sürekli annesini babasını sayıklıyorsa,
Çocukluk arkadaşlarının ve ölen kişilerin adlarını anıp onları sayıklıyorsa.

Ellerini ensesine kenetleyip dinleniyorsa,
Burun gamahları kalkıp kalkıp iniyorsa,
Dudakları aşırı kuruyorsa,
Gözlerinin şöhlesi (ışığı, parlaklığı) sönerse,
Yüzü beyazlaşır veya sararırsa,
Ayakları çok fazla soğursa,
Dili durursa (konuşamaz hale gelirse),
Gördüklerini tanımaz, konuşulanları duymaz hale gelirse,
Nefesinde hırıltı varsa,
Hasta yatağa yapışır ve gözlerini tavana dikerse, hastanın ölümünün yaklaştığına inanılır.

3. Öleceği Tahmin Edilen Kişi İçin Neler Yapılır ? :

Bu durumdaki kişiye eğer dili dönüyorsa şahadet getirttirilir ve içebiliyorsa birkaç yudum su verilir. Konuşabiliyorsa vasiyeti sorulur. Kişinin şahadetsiz ve vasiyetsiz ölmesi iyi sayılmadığından, öncelikle bu iki iş yaptırılır. Yakın akraba ve ahabplarına haber gönderilerek, gelip helalleşmeleri sağlanır. Zaten bir kişi ağır hasta olduğunda, onunla hukuku olan kişiler: "Gidip bir helalleşelim, dünya hali belli olmaz." Diyerek ziyarete giderler.

Eğer hastanın öleceğine dair kanaat artarsa derhal sağ yanı boşaltılır ve ay hali gören kadınlar odadan çıkartılarak Kur'an okunmaya başlanır. Kadınların odadan çıkarılmasının sebebi, ay hali gören kadından meleklerin rahatsız olduğu, şeklindeki inanıştır. Eğer ölmek üzere olan kişi bir erkekse, odadaki bütün kadınlar dışarı çıkartılır. Aksi durumdaysa, sadece hasta olan kadınlar dışarı çıkartılır.

4. Vasiyet:

Kişi daha hayattayken, ölümünden sonra yapılmasını istediği bir takım hayır işlerini veya isteklerini çevresindekilere söyler ki, buna "vasiyet" denilir. İlbeyli yöresinde vasiyet etme olayına çok önem verilir ve vasiyetsiz ölüme iyi gözle bakılmaz. Vasiyetsiz ölenler için: "Tüh vasiyetsiz gitti !" denilerek, bu işin üzüntü verici olduğu belirtilir. Yaygın olan kanaate göre, herkesin ölmeden önce vasiyetini etmesi, hatta vasiyetini sık sık tekrarlaması gerekmektedir. .

5. Ölüm Olayının Gerçekleşmesi ve Kişinin Öldüğünün Tespit Edilmesi:

Kişinin hareketsiz kalıp, nefes alıp vermesi durduğu an, ölmüş olduğu düşünülür. Ancak, bu konuda hemen karar vermemek gerekir. Hareketsiz kalmasına rağmen hasta halen yaşıyor olabilir. Bu durumdaki bir kişinin ölüp ölmediğini anlamak için ağzına bir ayna dokundurulur. Eğer kişi yaşıyorsa, nefes alıp verdiği için, aynanın camında buhar oluşur. Ağzına ayna tutulduğunda, aynanın camında buhar görülmüyorsa kişi ölmüş demektir. Günümüzde, ölüm olayı hukuki bir mesele olduğundan, kişinin ölüp ölmediğini bir doktor veya diğer sağlık elemanlarının tespit etmesi ise, en güvenilir yoldur.

6. Kişinin Öldüğü Öğrenildikten Sonra Yapılan Acil İşler:

Hastanın ölümünü takiben hemen çenesi bağlanır ve içerdeki kalabalığa: "Biraz burayı boşaltın" denilir. Ölen erkekse içerde erkek yakınları, kadınsa kadından yakınları kalır. Önce ölünün elbisesi çıkarılır. Şişme veya katılaşma varsa, elbisesi makas kullanılarak kesilir. Ölünün rahat yıkanması, tabuta kolay konması ve mezara düzgün yatırılabilmesi için bedeninin bir düzene sokulması gerekmektedir. Önce ölü sırt üstü yatırılır. Bacakları uzatılarak iki ayağı yan yana getirilir ve ince bir iple başparmaklar birbirine bağlanır. Kolları düzgünce uzatılır ve iki yanına dokunması sağlanır. Bazı köylerde ise ölünün elleri göbeği üzerine konulmaktadır. Eğer açık kalmışsa gözleri kapatılır. Ölünün gözleri eğer açık kalmışsa gurbette, hasrette adamı var, büyük bir isteğini ya da ahdini yerine getirememiş, demektir. Bilhassa genç ölülerin gözlerinin açık olması muradını alamadığının ifadesidir. Bu yüzden yörede: "Gözleri açık gitti" ya da "Gözlerim açık gider" deyimleri çok yaygındır.

Ölüm akşam vakti olmuş ve cenaze gece boyunca bekleyecekse ölü "Rahat Döşegine" alınır. Eğer ölüde şişme belirtileri varsa odadaki toprak zemin üzerine yatırılarak karnına sabun ya da demir konulup öylece bekletilir. Bu arada, yakınları tarafından ihtiyaç duyuluyorsa, ölünün, etek ve koltuk altı tıraşı yapılır.

Eskiden cenaze gelenek icabı akşam gömülmez, sabah olması beklenirdi. Bu uygulamanın sebebi ise: "Gün battı yer mühürlendi, yer destur vermez" inancıydı. Daha eski yıllarda ise, akşam ölen kişinin cenazesi evinde değil camide bekletilirdi. Bu geleneğin mantığı ise "Esah (gerçek) dünyaya gitti, burada ne duracak" şeklindeki inanış ve ölünün camii gibi kutsal bir mekanda daha emin olacağı yönündeki düşüncedir.

7. Mezarlıkta Yer Belirlenmesi ve Mezarın Kazılması:

İlbeyli yöresi mezarlıklarında her sülalenin mezar yeri belirlenmiştir. Yani mezarlık sülaleler tarafından bölüşülmüştür. Herkes ölüsünü öncelikle, kendi sülalesine ayrılmış olan alana gömer. Eğer o kısımda yer kalmamışsa, onlara yakın olan başka bir yere gömülür.

Mezar kazılırken kıblesinin iyi ayarlanması gerekir. Bu konuya mezar kazanlar çok dikkat ederler. Ayrıca mezarın derinliği erkekler için göbek hizasına kadar, kadınlar için ise meme (göğüs) hizasına kadar olmalıdır. Ölen kişinin boyuna göre ve ölçü biraz da fazla tutularak dikdörtgen kesitli mezar

çukuru kazılır. Kazılan yerden çıkan toprak, mümkün mertebe çukurun kible tarafına yığılır. Kazılan bu boşluğa ilaveten, mezarın kible yönündeki dip tarafına, ölünün yan yatırıldığında rahatça sığabileceği genişlik ve yükseklikte ikinci bir yer daha kazılır ki, buna lehd (lahit) denilir. Daha sonra lahitin ağzını kapamaya yetecek miktarda, kerpiç mezarlığa taşınarak, kazılan mezar çukurunun yanına yığılır. Bu kerpiçler, lahite konulan ölü ile mezara atılan toprağın arasına girerek, atılan toprağın doğrudan ölü üzerine düşmesini önleyecektir.

Mezar kazılıp bittikten sonra, ölü gelinceye kadar, ya içinde sürekli bir kişi bekler, yada üzerine çapraz olarak iki kürek atılır. Bu uygulamadan maksat, kazılan mezara şeytanın girmesini önlemektir.

8. Ölünün Yıkınması:

Gündüz ölümlerinde cenazenin en kısa zamanda gömülmesi için tüm gayretler gösterilir. Bu konuda şöyle yaygın bir sözde vardır. "Kız ve ölü, hemen elden çıkarılmalıdır" bu yüzden ölünün aşırı bekletilmesi hoş karşılanmaz.

Büyük kazanla dışarıda su kaynatılır. Bu arada teneşir (yıkama tahtası) hazırlanır ve kefen temin edilir. Ölü, bir kilim veya battaniye yardımıyla odadan çıkarılarak teneşire taşınır. Bir kilim ya da perdeyle yıkama alanı kapatılır ve böylece ölüyü diğerlerinin seyretmesi engellenir.

Kendilerine iki sabun verilen iki kişi ölüyü yıkamaya başlarlar. Biri göbekten aşağı kısmı yıkarken, diğeri de göbekten yukarı kısmı yıkamaya başlar. Yıkama işini bu iki kişi birlikte sürdürürler. Yıkama suyu ılık sudur. Ölüyü yıkayan kişilere ayrıca iki kişide yardımcı olur. Bunlarda saplı (bir çeşit su kabı) ile su dökerler. Ölünün üç kere ağzına üç kerede burnuna su verilerek tüm vücudu üç kere iyice yıkanır. Bu arada abdestini bozup bozmadığı dikkatlice gözlenir. Eğer abdesti sürekli bozuluyorsa makatına çaput yada bez sıkıştırılmak suretiyle tedbir alınır ve ölü yeniden yıkanır.

Yıkama esnasında ölünün evlatları veya yakınları da yıkamaya "saplı" adı verilen su kabıyla katılarak üç saplı su döker ve her su dökmesinde: "Helal olsun ! Helal olsun ! Helal olsun !" derler. Ölüyü yıkayan iki kişinin, sabunlarını ve liflerini ortak kullanmamaları gelenektir. Bu yüzden biri ötekinin sabununu ya da lifini kullanmaz.

Yıkama işi bitince temiz ve kuru bir çarşafıla ölü kurulandır. Daha sonra, üstüne kefen yayılmış bir kilim ya da namazlânın üzerine alınır. Ölen erkekse hoca tarafından veya abdestli namazlı erkekler tarafından kefenlenir. Şayet ölü kadınsa abdestli namazlı kadınlar tarafından temizlenir. Kefen ve sabun artıkları bir fakire verilerken ölünün artan suyu ateşin hemen yanına dökülür. Ölü fakir ve kimsesi yoksa komşuları tarafından kaldırılır. Yani, herkes bir masrafı üstlenir ve eksikler tamamlanır.

"Ezirayılın (Azrail'in) gıynağından çıktı" diye ölü yavaş yavaş yıkanır, incitilmez. Ölü giderken elini yıkayarak gidermiş. Bu yüzden evdeki bütün sular dökülür.

9. Ölünün Musallaya Taşınması:

Musalla, cenaze namazı kılınırken, üzerine cenaze konulan taşdır. İlbeyli yöresinde, genellikle, "Musalla taşı" olarak bilinir. Musalla, bazı köylerde cami bahçesinde, cami yanında yer alırken, çoğu köylerde de mezarlığa yakın bir yerdedir.

Kefenleme işi biten ölü yörede "Salaca" denilen önde ve arkada ikişer kolu olmak üzere yapılan, dört kollu düz bir tabut taşıma tahtası üzerine alınır. Günümüzde artık ölü taşımak için tabut kullanılmaktadır. Ölü cahil (genç) ise, salaca alı yeşilli süslenir. Kamil (olgun) ise, ölünün eline hac kınası, zemzem suyu konulur. Namazla veya kilimle üzeri örtülür. Cemaat ölüyü alıp evinden götürmek üzereyken hoca sorar: "Ey cemaat ! Bu kişiyi (kadınsa, bu hanımı) nasıl bilirsiniz ?" Cemaat cevap verir: "Ehli sünnet vel cemaat, inşallah eyi (iyi) biliriz (biliriz)" Hoca tekrar sorar: "Bu kişiye hakkınızı helal ediyor musunuz ?" Yakınları ve cemaat yüksek sesle cevap verir: "Helali hoş olsun !" Cenaze namazı kılınmak üzere ölü musalla taşına doğru götürülürken evde, onun arkasından şu sözler söylenir: "Allah gani gani irahmet eyleye ! Sorgu sualcı sağ yanından gele ! Allah sorgu suval veren gullardan eyleye ! Dilin dolaşmaya ! Allah ahret muradı vere ! Allah imanlı göç nasip eyleye ! Haydi güle güle ! Esah dünyaya gidiyon !"

Ölü, evinden alınıp musalla taşına doğru götürülürken yakınları, bilhassa evlatları onu taşımak için özellikle gayret gösterirler. Cenaze erkekler tarafından taşınır ve kadınlar bu işte yer almazlar. Büyüklerin küçüklere dua ederken: "salıma giresin !", şeklindeki duası, karşı tarafın çok yaşamasını istemesinin yanı sıra, onu cenazesinde görmek istediğinin de bir ifadesidir. Bu yüzden bazı cenazeler kişinin evlatları gelinceye kadar bekletilir.

Cenaze taşınırken tabut ağırsa ölünün günahının çok, hafifse az olduğuna inanılır. Cenaze kalkmadan önce on yarım lağa buğday veya onun karşılığı olan para fakirlere dağıtılır. Eskiden ölü evden çıkar çıkmaz 1 litre gaz yağı, çorapları, 1 çinik (2 kg) bulgur ve ayakkabıları hemen bir fakire verilir. Ölünün darlığının gitmesini amaçlayan bu uygulama günümüzde artık kalkmıştır.

10. Cenaze Namazının Kılınması:

Cenaze musalla taşına konduktan sonra, cenaze namazı kılmak için cemaat saf tutar ve İmam öne geçerek, cenazenin yanındaki yerini alır. Eğer musalla caminin bahçesindeyse, camiden çıkanlar hemen oluşturulan saflara katılırlar. Cami cemaati tamamen çıkıncaya kadar, beklenir. Musalla, mezarlığa yakın bir yerdeyse, gelenlerin arkası kesilinceye kadar, yine cenaze musalla üstünde bekletilir. Müezzin veya cemaatten birisi: "Hoca efendi cemaat tamam" diyerek cenaze namazına başlaması için imamı uyarır. Bundan sonra cenaze namazı şu şekilde kılınır:

Cenaze Namazı kılacak kişiler: "Niyet ettim Allah rızası için cenaze namazı kılmaya, ölü için duaya, uydum hazır olan imama." Diyerek niyet ederler. Eğer ölü, erkekse: "Er kişi için duaya," kadınsa: "Hatun kişi için duaya", çocuksa: "Erkek çocuk/Kız çocuk için duaya" derler.

İmamın "Allahüekber" demesiyle cemaat de içinden "Allahüekber" der ve ellerini bağlar. Farz namazlarında "Süphaneke" okunurken, "ve celle senâük" cümlesi okunmamasına rağmen, cenaze namazında "ve celle senâük" cümlesi dahil edilerek "Süphaneke" okunur.

İmam ikinci kez "Allahüekber" der ve cemaat de yine içinden "Allahüekber" diyerek tekbir getirir. Bu tekbir alma esnasında eller veya baş kaldırılmaz. "Allahümme salî" ve "Allahümme barik" dualarını herkes içinden okur.

İmam üçüncü tekbiri alır. Cemaat de, yine içinden üçüncü tekbiri alır. Bilenler "Cenaze Duasını", bilmeyenler, "kunut dualarını", yada "Rabbenâ âtina fiddünyâ..." ayetini okurlar.

İmam dördüncü tekbiri aldığı anda cemaat yine gizlice tekbir alır ve başkaca dua okumaz. İmamın önce başını sağa çevirerek: "Esselâmü aleyküm" der. Cemaat de gizlice (içinden): "Esselâmü aleyküm" diyerek başını sağa çevirir. İmamın "Esselâmü aleyküm" diyerek başını sola çevirir. Cemaat de içinden "Esselâmü aleyküm" diyerek başını sola çevirir. Eller çözülür ve böylece cenaze namazı kılınmış olur.

Cenaze namazı erkekler tarafından kılınır ve bu namaza kadınlar katılmazlar.

11. Ölünün Musalladan Mezara Taşınması:

Cenaze, öncelikle ölünün yakınları tarafından tutulmak suretiyle musalla taşından kaldırılır. Birkaç adım hareket ettikten sonra, herkes cenaze taşımak için salaca veya tabuta yaklaşır. Cenaze taşıyacak kişi, besmele çekerek tabutun önünden tutar ve yükü omzuna almaya çalışır. Sonra, yavaş yavaş arkaya doğru kaymak suretiyle cenazeyi on adım taşır. On adım sonra en arkadan ayrılarak, yerini kendinden sonra gelenlere bırakır. Böylece, biraz da başkalarına taşıma fırsatı vermiş olur. Cenaze taşıyanlar arasından ayrılan kişi biraz sonra yine önden girmek suretiyle yeniden taşıma işine katılabilir. Cenaze bu şekilde sık sık el değiştirerek mezara kadar taşınır.

12. Ölünün Gömülmesi:

Ölü, çok nadir olarak kişinin vasiyet ettiği tepeye ya da bir yol üzerine gömülür. Bunun dışında genellikle ölüler mezarlığa gömülür. Ölü kabre getirilince, önce kabrin kible tarafına tabut veya sal konulur. En yakın akrabalarından iki kişi kabre iner. Bu kişiler ölüyü tutarak mezara indirirler. Ölü, ayakları doğuya, başı batıya gelecek şekilde sağ kolunun üzerine yatırılır. Yönü kibleye dönüktür. Kefenin baş ve ayak bağları çözülür. Sureyi Taha'da bir ayet vardır, o okunur. Daha sonra gözünün çukuruna bir avuç toprak konulur. Biraz sonra atılacak olan toprağın ölüye direk olarak dokunmasını engellemek için lehdle (lahitle) mezar boşluğu arasına kerpiç dizilir. Bazı köylerde, bu kerpiçlerin arası olla kapatılır. Kerpiç dizme işi biter bitmez kabrin içindeki iki kişi yukarı çıkar ve diğerleri hemen kabri toprakla doldurmaya başlarlar.

Toprak atma işi çok hızlı yapılır. Eğer yavaş atılırsa araya şeytan gireceğine inanılır. Ölünün üzerine toprak atılırken: Bu konuda ehil olan biri veya hoca kabrin sağ taraf başına durur ve Yasin-ı Şerif okur. Daha sonra "Elem Neşrahleke, El Hakimüt," üç İhlas ve bir Fatiha okur. Zamanı varsa

yine "Tebarekellezi Biyedihil Mülk" suresini okur.⁶⁶ Sonra dua edilerek ölü gömme işi tamamlanır. Bilinen mezar tümseği oluşturuluncaya kadar toprak atılır. Bu arada ölünün baş ve ayak ucuna mezar taşı olarak iki kerpiç veya iki tahta dikilir. Mezarın üzerine ölünün baş tarafından başlamak üzere ayağına doğru ibrikle su dökülür. Eğer ölen kadınsa mezarın üzerine bir kilim veya bir çarşaf gerilerek görülmesi engellenir. Yukarda belirtilen işlemler aynen tekrarlanarak kadın cenaze gömülür. Fark cenazeyi mezarda namahrem olanlara göstermemekten ibarettir. Cemaat mezardan birkaç adım uzaklaştıktan sonra hoca, telkin verir ve cemaate yetişir.

Ölüyü defnedip mezarlıktan dönülürken, ölü sahipleri arkalarına bakmazlar. Eğer bakacak olurlarsa aynı aileden başka bir ölünün daha olacağına inanılır. Ölü defnedildikten sonra üzerine örtülen kilim, namazlâ gibi vs. örtü eve gönderilmeyip camiye bırakılır. Bu örtü, kişinin camiye hayrıdır. Ölünün örtüsünü camiye verme geleneği önemli bir gelenek olarak uygulanır. Bu yüzden bazı fakir aileler yoksulluklarını anlatırken: "Salacamıza örtecek bir kilimimiz bile yok" şeklinde sitem ederler.

13. Başsağlığı Verme:

Cemaat mezarlıktan ölü evine gelerek Kur'an okutur ve baş sağlığı verir. Hoca veya bilen bir kişi tarafından Kur'an'dan birkaç sure sesli olarak okunur. Daha sonra okuyan kişi (Fatiha) der. dinleyenler Fatiha suresini okuyup ellerini yüzlerine sürdükten sonra: "Allah ırâhmet eylesin ! Geçenlerinize Allah ırâhmet eylesin ! Allah sabır versin ! Allah size uzun ömürler versin ! Allah geride kalanlara uzun ömürler versin ! Başınız sağ olsun ! Geçmişlerinize Allah rahmet etsin ! Allah geride kalanlarınıza sağlık versin ! Allah rahmet etsin ! Allah size sağlık versin" gibi sözlerle baş sağlığı verirler.

Baş sağlığı önemli bir gelenek olup en kısa zamanda verilmesi gerekir. Bazen çok uzak köylerden grup grup insanlar birbirlerine baş sağlığına gelip giderler. Eğer mevsim yaz ve iş gücü zamanıysa, mezardan dönenler, uygun bir açık alanda toplanırlar. Sahipleri de orada hazır bulunmaktadırlar. Hoca veya bilen birisi bir Aşrı Şerif (Kur'an'dan ayetler) okur. Burada herkes baş sağlığı verir ve işinin gücünün başına dönmek isteyenler dönerler. Eğer mevsim kışsa, mezardan doğruca ölünün evine gelinir.

14. Ölünün Devrine Oturma:

Ölü gömülüp gelince ya da aynı günün akşamı devrine oturulur. Devir genellikle bir altın gezdirilerek yapılır. Devrin bitiminde o altının bedeli kadar katılan fakirlere para dağıtılır. Kefaret için 60 yarım mucur buğday verilir ki bu yaklaşık 120 kg buğday eder. Bu ölünün tutamadığı oruçlarının kefaretidir. Bir fakire her gün 2 kg buğday verilmek suretiyle 60 günde tamamlanabileceği gibi çok sayıda fakire çeşitli günlerde 120 kg tamamlanuncaya kadar da dağıtılabilir. Yine aynı gün mezar kazan gençlere bahşış verilir.

⁶⁶ Kaynak Kişi: Abdullah Özdemir, Söğütçük Derleme Tarihi: 12 10 1986

15. Ölü Evine Yemek Göndermek:

Ölü evine gönderilmek üzere hemen komşular tarafından yemekler hazırlanır. Hazırlanan bu yemekler normal öğünlerde hem ölünün yakınlarına hem de misafirlere ikram edilir. Bilhassa ölü evine gönderilen yemeklerin, gönderen kişinin ölümlerinin canına hemen degeceğine inanılır. Ölü evine yemek gönderme geleneğine çok önem verilir ve bu iş duruma göre 1-2 hafta sürer.

16. Yas Tutma:

Ölümlerin arkasından ağlamak iyi sayılmaz fakat herkes yine ağlar. Bilhassa kadınlarca yas tutma geleneği sürdürülür. Yas tutan kadın 15-30 gün (Ölü gençse daha fazla) al yeşil giymez, perişan bir vaziyette gezer. Yası kaldırmak için, yas tutan kadına, emsalleri veya yaşlı kadınlar nasihat eder, teselli verirler. Genellikle söylenen sözler şunlardır. "Gah anam yas tutma ! Şeytana eş olma ! İşine gücüne bah ! Allah imanlı göç nasip eylesin ! Sevdiği döşşânen (döşekle) ! Gezdiği guşânen (kuşakla) ! Gendi gendini düşün !" Ölü genç ise 4-5 ay, orta yaşlı veya yaşlı ise 3 ay yas tutulur. Yası genellikle kadınlar tutar. Yas süresince yukarda belirtildiği gibi al yeşil giyilmez, sadece siyah giyilir.

17. Kelime-i Tevhid Çektirmek:

Kelime-i Tevhid çekecekler bir odaya toplanır. Katılanların sayısına göre Tevhid çekecek kişilere görev verilir. Herkesin çektiği Kelime-i Tevhid sonunda toplanır. 60.000 Tevhid tamam olduğunda peşinden bir Yasin-i Şerif veya Tebareke okunur. Ondan sonra ölen kişi için bir dua edilerek okunan Kur'an ve yapılan dualar onun ruhuna hediye edilir.

18. İlk Mezar Ziyareti:

Sabah namazından sonra erkenden mezara gidilir. Üç defa mezarın etrafı dolanılır. Ayak ucuna dinelip (durup) dua okunursa ölen kişinin dua edeni göreceğine inanılır.

19. Varsa, Ölünün Vasiyetinin Yerine Getirilmesi:

Bir insanın vasiyetsiz ölmesi tehlikelidir. Eğer vasiyeti varsa, malının üçte biri ayrılarak vasiyeti yerine getirilir. Kişinin malı var da geride kalanlar onun vasiyetini yerine getirmezlerse vebalde kalırlar, borçlu kalırlar.

20. Ölünün Elbiselerinin Yıkanması:

Üçüncü gün ölünün elbiseleri yakınları tarafından yıkanarak kurutulur. Temizlenen elbiseler daha sonra fakirlere dağıtılır.

21. Ölü Helvasının Yapılması:

İlk Perşembe gününde "Koku" denilen helva yapılır Cuma günü namazından çıkanlara birer topah (topak) dağıtılır. Helva ile birlikte gül suyu getirenler de olur. Helva dağıtılırken aynı zamanda cemaatin eline de gül suyu dökülür. Ayrıca ölünün, ilk Cumasında mezar ziyaret edilerek, Yasin-i Şerif, Tebareke, El Hakimüd, üç İhlas, bir Fatiha okunup ruhuna bağışlanır. Eğer uzun sureler bilinmiyorsa üç İhlas, bir Fatiha okunup ruhuna başlanır. Ayrıca ilk mezar ziyaretinde, çocuklara üzüm-çerez dağıtılır.

22. Kırkının Okutturulması:

Ölünün kırkinci gününde "kırkı okutulur" ve "kırk giliği" adı verilen tandır ekmeği yapılıp, camide halka dağıtılır. Ya da ölü sahipleri tarafından köydeki her eve kırk giliği gönderilir. Bazı köylerde ise, ölünün ilk gecesinden başlamak üzere, bir hocaya her akşam bir adet olmak üzere kırkinci gününe kadar "Yasin" okutturulur. Hoca her akşam Yasin-i Şerifi okuduktan sonra bir şişe içerisindeki suya nefesiyle üfürür. Kırk gün bu şekilde okunan su, daha sonra, kırkinci gününde ölünün mezarına götürülerek dökülür. Kırkı okuyan hocaya bahşiş verilir.

23. Elli ikinci Gün Yemeğinin Verilmesi:

Ölünün 52. Gününde, bir inek veya tosun gibi kesilerek etinden yemek hazırlanır. Bu yemeğe öncelikle fakirler, komşular, tüm köy halkı, hatta ölen kişi zenginse yakın köylerdeki ahbabları da davet edilir. Yemekten önce tespih çekilir. Daha sonra yemek yenilir. 52. Gün yemeği genellikle çorba, et, çir (kayısı kompostosu), köfte, börek, havla (helva), pirinç sütlüsü (sütlaç), gibi çeşitlerden oluşur ve mevsim yazsa ilave olarak karpuz da ikram edilir.

24. İlk Arife Günü Mezarında Çerez Dağıtılması:

Arife günü ölü sahipleri, çocukları sevindirmek ve hayır için, ölünün mezarının başında üzüm, elma, şekerleme gibi yiyecekler dağıtırlar. Büyük bir sininin ya da kalburun içine doldurularak mezarlığa doğru götürülen yiyeceği gören çocuklar karıncalar gibi haberleşerek hemen mezarlıkta toplanırlar. Hayır sahibi, yüksekte tuttuğu yiyecekten çocuklara birer avuç dağıtılır. Genellikle bu yiyeceği alan hemen evine koşar. Ancak bu kural her zaman işlemez. Dağıtıcı, yiyecek alıp almadıklarını unutan çocukların taarruzuna uğrar. Yere devrilen bir sini ve kapışılan yiyecekler, bu geleneğin son sahnesini oluşturur.

25. Yas Bayramı ve Bu Bayramında "Aş Vurma" Geleneği:

Yas bayramı, Ölüsü olan evin karşılaştığı ilk dini bayramdır. Ölünün bu ilk bayramında, canı için aş vurulur. Aş vurma, küçük siyah üzümünden hoşaf hazırlamak demektir. Yine, ölünün ilk bayramında meymalaş adı verilen yemek yapılarak ziyarete gelenlere ölünün canı için ikram edilir. Bayramda evin kadınları yeniden ağlaşırlar. Ayrıca, ilk bayramında ölünün mezarı ziyaret edilir.

Yas bayramında konu-komşu ve akrabalar tarafından ölünün evi mutlaka ziyaret edilir. Yas evine genellikle gruplar halinde gidilir. Selam verip, içeri giren herkes önce orada bulunanlarla bayramlaştıktan sonra boş olan bir yere geçip oturur. Gruptan biri veya yas evinde oturmakta olan hoca tarafından Kur'an okunur. Hocanın "Fatiha" demesiyle herkes birer fatiha okur ve "Geçenlerinize Allah Rahmet Eylesin" der.

Daha sonra ölünün canı için yapılmış olan üzüm hoşafı şu şekilde ikram edilir: Ortaya büyük bir sini konur. Sininin ortasına büyükçe bir tasla üzüm hoşafı yerleştirilir. Gelen davetli sayınca kaşık konularak: "Buyurun" denilir. Davetliler oturarak birkaç kaşık bu hoşaftan yerler ve: "Geçmişlerinizin canına değsin" derler. Bu gelenek son günlerde kalkmış ve kolonya, şeker,

meyve suyu ikram etme şeklinde değişmiştir. Burada bir iki dakika daha oturan grup, daha sonra müsaade isteyerek ayrılır.

Bazen bu kalkış, kalabalık bir şekilde gelen ikinci grubun içeri girmesiyle gerçekleşir. Gelenlere yer açmak için içerdekiler topluca kalkarlar. Bu şekilde ölü evi, yas bayramında grupların akınına uğrar. İlbeyli yöresi bayramlarında bayramlaşmanın hemen peşinden gelen en önemli gelenek, ölüsü olan evleri gezmektir. Tıpkı ölü yeni ölmüş gibi, konu komşu ve çevre köylüler tarafından ölü evi akın akın ikinci kez ziyaret edilir. Kısacası, "Yas Bayramı" ölü evi için, bir çeşit başsağlığı kabul etme günlerine dönüşür.

26. Yasa Gitme-Yas Alma:

Ölümü takip eden ilk dini bayramın arifesinde ya da bayram günü kadınlar ölü evine yas almaya giderler ve yas evine şunları götürürler:

Bir kalıp sabun.

Bir adet havlu.

Bir çarşaf veya bir dağarmi (değirmi) beyaz (tülbent).⁶⁷

Pijamalık veya enterelik (entariplik kumaş)

1 kg kuru üzüm ya da 1 kg meyve (Elma, üzüm, vs.).

1 sini (tepsi) baklava veya börek.⁶⁸

Yas evine giden kadınlar bir süre orda oturarak, ev sahibinin gönlünü hoş tutmaya çalışır, ikram edilen yiyecek ve içecekleri kabul ederler. Evin kadını gelenlere: *"Allah eş dost sağlığı versin anam, sağ olun"* diyerek memnuniyetini belirtir.

27. Can Yemeği veya Et Dağıtma:

Can yemeği ölünün ilk senesinde veya daha sonraki zamanlarda verilen bir yemektir. Bazen senesi gelmeden verildiği de olur. Bu yemeği vermekteki amaç, ölünün canı için fakiri fukarayı doyurmak, onun için hayır etmektir. Can yemeği verileceği zaman, büyük bir inek veya tosun kesilerek etinden yemek hazırlanır. Fakir fukara ayırımı yapılmaksızın tüm köy halkı bu yemeğe davet edilir. Yine, ölünün canı için büyük bir inek veya tosun keserek, fakirlere daha fazla olmak üzere, etini tüm köylüye dağıtmak da yaygın olarak görülen bir gelenektir.

28. Ölümle İlgili Bazı İnanışlar:

Ölümle ilgili bir takım inanışlara yukarda, kendi konuları arasında yer verilmişti. Ancak, bazı konularla ilgili diğer inanışlar ise yukarda belirtilmediği için, onların bu başlık altında sunulmalarına ihtiyaç duyulmuştur. Yöreden, tespit edebildiğimiz bazı inanışlar şunlardır:

Çocuk Yaşta Ölenler:

Çocuk cennette bir kuş olur ve bir hurma dalına konar. Eğer annesi bu dünyada onun arkasından ağlarsa ve gözünden bir damla yaş düşerse çocuk, orada çamurda kalır. Çocuğun arkasından ağlanmazsa kıyamet günü

⁶⁷ 1 Değirmi Ölçüsü: Yaklaşık 1 metrekare civarında olan baş örtüsü ölçüsüdür. Beyaz (beyaz) ise, ince dokunmuş beyaz renkli bir çeşit başörtüsüdür.

⁶⁸ Yas almak için götürülen malzemeler hakkında bilgi alınan kaynak kişi Vezzuha Purlu, Karalar, 1925 doğ. Okuryazar değil. Derleme Tarihi: 09.02.1987

cennetin kapısında bekler, "Annemi de getirin" diye ağlar ve cennete yalnız gitmek istemez. Ayrıca, selamet bir yerde anne elini yüzünü yıkarsa çocuğun gelip o suyu ziyaret edeceğine inanılır.

Çocukluk Çağında Ölen Çocuklar:

Hangi dinden, hangi milletten olursa olsun, çocukluk çağında ölenlerin, direkt cennete gittiğine inanılır. Ancak bu şekilde ölen çocuklar arasında şöyle bir farklılık olacaktır: Müslüman ailenin çocukları anne ve babasına şefa'at edecek, gayri Müslim çocukları ise edemeyecekler.

Kazılan Mezarın Boş Bırakılmaması:

Kazılan mezar, ölü gelip gömülünceye kadar boş bırakılmaz ve içinde bir kişi bekletilir. Eğer hava bir kişinin mezarda bekleyemeyeceği kadar soğuksa, bu kez, kazılan mezarın üzeri çapraz olarak iki kürekle kapatılır. Kazılan mezar boş bırakılırsa içine şeytan girmiş.

Mezar Taşı:

Mezar taşının, kıyamet gününde sevapla birlikte tartılacağına inanıldığından, 1-2 m yüksekliğindeki kaya parçaları sökülerek mezara dikilir.

Mezarın iki ucuna genellikle iki tahta dikilir, ölü genç olursa bu tahtalar yeşile boyanır. Mezara çiçek dikilebilir ve dikilen çiçeğin güvermesi (yeşermesi) iyi sayılır.

Mezarlık:

Mezarlığa ağaç dikmek sevaptır. Çünkü ağaçlar Allah'ı çok zikrederler. Onların zikretmesinin ölümlere de faydası olur. Allah onları ağaçların ve dallarındaki kuşların yüzü suyu hürmetine affeder. Mezarlık ziyaret edileceği zaman sağ ayakla girilir. "Elhakimüd Suresi" Suresi okunur. Eğer bu sure okunmadan mezarlık gezilirse aynen yatakta uyuyan birini çiğnemenin ona verdiği acı gibi mezarda yatanlar da acı duyar. Bu yüzden dua etmeden mezarlıkta gezenlere ölümler lanet ederlermiş. Elhakimüd Suresini okuyarak gezene ise ölümler gıpta ile bakar ve "Keşke ayağını bizim mezarımıza da bassa !" derlermiş.⁶⁹

Ölmüş Bir Kişiyle Hayatta Olan Bir Kişi Kıyaslanırken:

Ölmüş bir insanla, hayatta olan bir kişi karşılaştırıldığında, kıyaslandığında yada birlikte anıldığında: "Yaşı bâzemesin (benzemesin) ..... kadardı" gibi sözler söylenir. Ölüyle diri kıyaslanırken mutlaka bu deyim kullanılır. Aksi takdirde hayatta olan kişiye bir zarar geleceğine inanılır.

Ölmüş Birisinden Bahsedilirken:

"Ruhuna ağır varmasın", "Ruhları dinliyor", "İrahmetlik (Rahmetlik)", "Kendi esah dünyada, ben yalan dünyadayım", "Allah gani gani irahmet eylesin", uruhu (ruhu) dinliyor", gibi tabirler kullanılarak, konuşulanları ölümlerin ruhlarının dinlediğine inanılır. Ölen kişi fena biriyse "Sininde yatmasın" gibi olumsuz sözler sarf edildiği gibi; "Yine de Allah Rahmet etsin." gibi hayır duada da bulunulur.

Ölü Evinde Geceleri Işığın Söndürülmemesi:

⁶⁹ Abdullah Özdemir, aynı tarih.

Geceleri, ölü evinin ışığı üç gün süreyle söndürülmez ve ortalık aydınlanıncaya kadar ışık yakılır.

Ölü Gömülüp Dönülürken:

Ölü defnedilip dönülürken, yakınları arkasına bakmazlar. Bu sırada arkaya bakmak uğursuzluk sayılır ve yeni ölümleri gelirir.

Ölü İçin Su Isıtılan Kazandaki Su:

Ölü yıkandıktan sonra, kazanın içinde kalan fazla su, bulunduğu yere dökülerek kazan ters çevrilir. Bu işlem yapılmazsa o evden yakın zamanda bir ölü daha çıkar.

Ölüm Gününde Diğer Evlerde Bulunan Sular:

Bir kişinin öldüğü gün, mahalledeki bütün sular dökülür. Çünkü: Azrail giderken, mahallede bulunan tüm kapların içindeki sulara kanlı kılıcını batırır ve kılıcını yıkar. Bu yüzden ölü olduğu gün, evde bulunan sular içilmez, bu sularla yemek pişirilmez, abdest alınmaz. Ancak, su kıllığı varsa bu sular sadece mala davara içirilebilir.

Ölüm Haberinin Duyulduğu Sabah:

Ölüm haberinin alındığı sabah, "ölünün ağırlığı çöker" diye uyuyan herkes uyandırılır ve yataktan kaldırılır.

Ölüm Tahmini:

Leylek ilk gelişinde ağzında çaputla gelirse, o yıl ölü çok olur.

Ölünün Ardından Dua okunması:

Akşam namazından sonra mezara dua okunmaz. Bu saatten sonra yerlerin mühürlendiğine inanılır.

Ölünün Ruhü:

Ölünün ruhu Cuma akşamı sinek kılığında gelir ve : "Bakıyım beni anıyorlar mı ?" der. Eğer herkes kendi alemindeyse: "Ey siz beni unutmuşsunuz, Allah da sizi unutsun" diye beddua ederek sızlanır. Hane halkı eğer bir hayır yapmışsa, ölü, onu Cumadan sonra oturup yer. Hayır yapılamayan ölülerin ruhları yiyen kişiyi garip garip seyreder. Hayır gören ruh yiyip içtiklerine başkalarını davet edemez.

Ölünün Ruhü:

Perşembe günü ruhlar gelir, evini , köyünü ziyaret eder. Ruhlar bir *ikram* ile bir de *ikrah* ile geri dönerler. Eğer ölü için bir sadaka verilmiş veya bir hayır işlenmiş de karşı taraf : "Allah geçmişlerinize rahmet etsin" demişse, gelen ruh *ikram* ile, eğer hiçbir hayır işlenmemişse, *ikrah*(tiksinti) ile geri döner. *İkrah* ile geri dönen ruh: "Hayıf bana ki, sizin için bu kadar mal biriktirdim !" dermiş.

Ölünün Şapkası veya Başörtüsü: Ölünün "Baş giyeceği devlettir." Bu yüzden ölünün terliği (beresi) veya şapkası fakire verilmez ve evde saklanır. Ölen kadınsa fesi yada başörtüsü saklanır ve kimseye verilmez.

KAYNAK KİŞİLER:

Vezzuha Pürlü, Gör.t.: 09.02.1987 ve 20.05.2000

Abdullah Özdemir, Söğütçük. Okur yazar. Gör.t.: 12.10.1986
Elif Karaca, Söğütçük, Okuryazar değil. Gör.t.: 09.02.1987
Durdu Yılmaz, Karalar, Okuryazar değil. Gör.t.: 04.05.1987.
Güzel Pürlü, Karalar, Okuryazar değil. Gör.t.: 04.05.1987.
Fatma Pürlü, Karalar, Okuryazar değil. Gör.t.: 04.05.1987.
Döne Karahan, Çallı, Okuryazar değil. Gör.t.: 09.02.1987
Teberik Kızıl, Karalar, Okuryazar değil. Gör.t.: 04.05.1987.
Osman Taş, Keçili 1928, Okuryazar. Gör.t.: 14.07.1997.
Aşık İsmeti (Abdülkadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul,
14.07.1997.
Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul mezunu, Gör.t.:
06.08.1986.
Hatun Kavaklı, Gazibey 1919, okuryazar değil, Gör.t.:
04.03.1995.

H. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER:

1. Erkeğin Önüne Geçmemek:

Hemen hemen her köyde kadınlar, yürüyen erkeğin önünden geçmezler. Bu köyün en baş adetlerindendir. Yürüyen erkeğin önünden geçmek çok büyük hakaret ve uğursuzluk olarak kabul edilmiştir. Erkek çok uzaktaysa ve kadının omuzunda yükü varsa, erkek eliyle geç işareti verir, bu işaret bir izin sayıldığından kadın yoluna devam edebilir. Buna rağmen bazı kadınlar yine erkeğin geçmesini bekler, önünden geçmezler. Bıyığı, sakalı gelmiş her genç erkek ve daha yukarı yaştakiler bu geleneğe dahildir; onların önünden kadınlar geçmezler.

2. Suya Basma Geleneği:

Yanlış bir harekette bulunan veya düşük konuşan bir insanı başka birisi suya bastırabilir. Suya basma geleneği, hatalı kişinin elbiseleriyle birlikte çeşme yalağı, havuz, göl yada dere suyuna başkaları tarafından daldırılıp çıkartılması şeklinde gerçekleşir. Suya basılmaya, düşünülmeden sarf edilen birkaç kelime, topluluğa hakaret veya amacını aşan birkaç söz neden olabilir.

Şahsına veya topluma hakaret edildiğini tespit eden bir kişi, hakareti yapan kişiyi kastederek, çevresindekilere: "Ula şunu bir suya basın, size bir sandık lokum" veya "size bir kısır keseceğim" gibi sözler sarf edip ne ödül vereceği belirtilir. Oradakiler derhal cezalı kişiyi yakalar ve ırmağa, göle vb. nere denk gelirse oraya elbisesiyle batırırlar. Böylece hatalı kişi cezasını çekmiş olur.

Cezayı veren kişi de etrafındakileri toplar ve ne yedirmeyi vaat etmişse onu alır ve topluca o yiyecek yenir. Şayet bir ziyafet vaadinde bulunmuşsa, oradaki topluluğu evine davet eder, muhabbetle hazırlanan yemekler yenilir.

3. "Keseden mi ? Kesmeden mi ?" Geleneği:

Bir kişi yeni bir elbise alıp ilk defa giyindiğinde onu gören yakın bir arkadaşı elbisenin herhangi bir yerinden tutarak "keseden mi kesmeden mi

?" diye sorar. "Keseden" diye cevap verirse diğeri: "Öyleyse ver bir sigara" der ve-ya daha basit bir hediye ister. Eğer yeni elbise giyen dalgınlıkla "Kesmeden" derse elbiseyi tutan hemen bıçağını çıkararak bir yeri kesiyormuş gibi yapar ve bahşişini hatırlatır.

4. Cumalık:

Cuma günlerinde köy hocasına öğrenciler tarafından getirilen bulgur, yarma, kavurga, gibi hediyelerdir. Cumalık genellikle, bir sahan içerisinde getirilip hocaya teslim edilir.

5. Ev Görme:

Bir kişi yeni ev yaptırdığında konu komşu ve akrabaları ev görmeye giderler. Ev görme geleneği genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Birkaç kadın bir araya gelerek yeni yapılan eve giderler. Yanlarında getirdikleri, kap kaçak ve benzeri çeşitli ev eşyalarını ev sahibine verirken: "Allah hayırlı etsin ! Güle güle oturun." Derler. Ev sahibi kadın da: "Allah razı, olsun ! Hayırınız karşı gelsin !" diyerek gelenlere bir çay veya yemek ikram eder. Ev görmeye gidenler yarım saat veya bir saate yakın orada oturduktan sonra ayrılırlar.

6. Hasta Ziyareti:

En çok önem verilen geleneklerden birisidir. Durumu iyi olanlar yanlarına birkaç kilo meyve alarak hastayı ziyaret ederler. Durumu iyi olmayanlar ise cebine bir portakal veya elma koyarak hasta olan kişiyi ziyaret ederler.

7. Oda Açma:

Varlıklı olan kişiler, akşam odalarını açarak çay kahve hazırlatırlar. Yakın komşular bu odalarda toplanarak sohbet eder, çay kahve içerler. Bilhassa kış gecelerinde bu odalarda sohbet çok talı olur.

KAYNAK KİŞİLER:

Abdullah Özdemir: Söğütçük. Oy. Gör.t.: 12.10.1986

Adile Yıldız: Karalar 1951, oyd. Gör.t.: 03.11.2000.

Aşık İsmeti (Abdülkadir Namı): Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.

Döne Karahan: Çallı, Oyd. Gör.t.: 09.02.1987

Durdu Yılmaz: Karalar,Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Elif Karaca: Söğütçük, Oyd. Gör.t.: 09.02.1987

Fatma Pürlü: Karalar, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Güzel Pürlü: Karalar 1927, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Hakkı Pürlü: Karalar 1932, Oyd. Gör.t.: 03.11.2000.

Hatun Kavaklı: Gazibey 1919, Oyd. Gör.t.: 04.03.1995.

İsa Yıldız: Karalar 1935, Oy. Gör.t.: 03.11.2000.

Osman Taş: Keçili 1928, Oy. Gör.t.: 14.07.1997.

Osman Yıldırım: Bedirli 1932, Yüksekokul, Gör.t.: 11.10.2000.

Recep Karadağ: Durdulu 1932, İlkokul. Gör.t.: 06.08.1986.

Saliha Yıldız: Karalar 1985, İlkokul. Gör.t.: 03.11.2000.

Teberik Kızıl: Karalar, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

Vezzuha Pürlü: Karalar 1925, Oyd. Gör.t.: 03.11.2000

VIII. HALK BİLGİSİ

A. HALK HEKİMLİĞİ

İnsanlık tarihi içerisinde

e sağlık her zaman önemli olmuştur. Çeşitli hastalıklarla baş başa kalan insanlar bu hastalıklarına gerek bazı büyüler, gerekse basit ilaçlar yoluyla çare aramışlardır. Kuşaktan kuşağa aktararak gelen sağlıkla ilgili bilgilerin önemli bir birikim oluşturduğu bilinen bir gerçektir.

Önceleri yörük, daha sonra yarı göçebe ve en sonunda toprağa bağlanarak yerleşik hayat süren İlbeyliler halk hekimliği konusunda önemli bilgilere sahiptirler. Yüzyıllar boyunca başvuracakları bir sağlık kuruluşunun bulunmaması nedeniyle, kendi hastalıklarını kendileri tedavi etmek zorunda kalmışlar ve bu konuda acı tecrübelerle dayanan bir çok metotlar bulmuşlardır.

Günlerini açık arazide hayvanlarının yanında geçiren ve toprağı ekip biçmekle meşgul olan bu insanların hastalık iyileştirmekle ilgili geliştirdikleri metotlar elbette ki kendilerine has özellikler taşır. Bu yüzden kullanılan ilaçların büyük çoğunluğunu bitkilerden yapılan ilaçlar oluşturur. Dirhem, gram, gibi hassas ölçülerden yararlanmaya şansı ve vakti olmayan İlbeyliler, yaptıkları ilaçlarda "el terazi göz mizan" diyerek tahmini ölçülerini kullanmışlardır.

İlaçlar yapılırken, yenmesi mümkün olan bitkilerin kök, gövde, dal ve yapraklarının doğrudan yenilmesi, bunların kaynatılarak suyunun içilmesi yada hazırlanan lapalarının ağrıyan bölgelere sarılması gibi basit işlemlerden oluşur. Yine, çiğ et, kuyruk yağı, kuyruk kapağı, yün, keçe, yoğurt, süt, çökelek, peynir, yumurta, bal, gibi hayvansal ürünlerin ilaç yapımında kullanılması, Anadolu Türkmen kültürünün başka bir özelliğidir. Buğday, mercimek, arpa, burçak, fiğ, yonca, gibi ziraat ürünlerinden yararlanılarak yapılan ilaçlar ise, tarım kültürünün halk hekimliğine yansımış bölümleridir.

Hastalıkları tedavi eden kişiler genellikle, sınırlı sayıdaki bazı hastalıklara ilaç yapar yada kırık çıkık işlerinden anlarlar. Hastalık tedavi eden kişilere belli bir ad verilmemekle birlikte; kadın hastalıklarından anlayan ve doğum yaptırmakta ustalaşmış kadınlara "Ebe", kırık çıkık tedavi eden kişilere ise, "sınıkçı" adı verilir.

Dua veya muska yazmak suretiyle hastalıkları tedavi etmeye çalışan kişilere "Derin hoca", "Muskacı", "Derin alim" gibi adlar verilir. Çevrede iyiliğiyle tanınmış ve dua yoluyla hasta tedavi etmeye çalışan kişiler için de, "nefesi kuvvetli " tabiri kullanılır. Askerliğini sıhhiyeciler olarak yapan kişiler ise, iğne yapmak, pansuman yapmak gibi sağlık işlerini yaparlar ki bunlara da yörede "Sıhiya" adı verilir. Sayıları çok az olsa da, bazı köylerde pense ile diş çeken kişiler bulunmaktadır. Doktor ve hastanenin bulunmadığı yada imkansızlıklar yüzünden gidilemediği yıllarda, tedaviler tamamen bu kişiler tarafından yapılırken; günümüzde bu uygulama etkisini yitirmiştir.

Halk hekimi diyebileceğimiz kişiler tarafından hastalıklara teşhis konulurken alet kullanılmamakta, genellikle hastalık belirtilerinden yararlanılarak sonuca varılmaktadır. Eskiden hastalıkların tedavisinde

"kocakarı ilacı" adı verilen ev ilaçları kullanılırken, şimdi çoğunlukla eczanelerde satılan ilaçlardan yararlanılmaktadır. Günümüzde, insanlar, artık kendilerine en yakın sağlık kuruluşuna baş vurarak doktor tedavisini seçmektedirler. İlk yıllarda erkek doktorlara muayene olmakta tereddüt eden kadınlar da, bu düşüncelerinden zamanla vazgeçmiş ve kadınlar arasında "Doktora perde olmaz" fikri yaygınlık kazanmıştır.

Yöre halkı, baş, diş, basit adale ağrıları, kesikler, zedelenmeler, arı sokması, tırpan vurması, sivilce, siğil, soğuk algınlığı, deri çatlaması. gibi rahatsızlıklarda doktora gitmemekte ve eski usûl halk hekimliğinin tedavi şekillerin tercih etmektedir.

Yörede hastalıklara sebep olarak, kişinin kaderi, dışardan gelen pis nefes (nazar), büyü (sihir), Üşütmek, aşırı sıcak, aşırı soğuk, terli iken soğuk su içmek, terliken rüzgarda kalmak, bozuk yiyecekler yemek, pis su içmek, boğazına bakmamak (eksik beslenmek), pis ortamda bulunmak, el yüz ve vücut temizliğine dikkat etmemek, pis giyinmek, çok çalışmak-gücünün üzerindeki işleri yapmak, gibi olaylar gösterilmiştir.

Hasta olmamak ve sıhhatli kalmak için ise bazı kanaatler oluşmuş ve bu kanaatler bir çok nasihatlere konu olmuştur. Halk arasında yaygın olarak kullanılan şu birkaç nasihat bu konunun önemli örnekleridir:

*Ayağını sıcak tut başını serin
Kendine bir iş bul düşünme derin derin*

*Dişin ağrıyorsa dilini çek
Gözün ağrıyorsa elini çek
Hiç birini çekmezsen Göğ Sülüman (avu zehir) ek.*

Ya sırt üstü yat yada kırk adım at.

Saman elin ise, samanlık senin.

Az ye, az konuş, az uyu.

Yine bilenler tarafından Kanuni Sultan Süleyman'ın şu sözleri ısrarla hatırlatılır:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.

Bu yüzden herkes sağlıklı kalmaya ve hastalıklardan korunmaya çalışmalıdır. Sağlıklı kalmak için yapılacak başlıca uygulamalar ise şöyle özetlenebilir: Kişi kendisini sıcaktan, soğuktan, nazardan, büyüden korumalı ve temiz olmalı, boğazına iyi bakmalı, iyi beslenmeli, yiyip içtiklerine dikkat etmeli, gücünün ve cüssesinin üzerindeki işleri yapmamalı, elbisesinin, vücudunun ve evinin temizliğine dikkat etmeli, işi gücüyle meşgul olup fazla düşünmemeli.

Oldukça geniş bir konu olan, İlbeyli Yöresi Halk Hekimliğini, biz sadeleştirerek şu ana başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Kelime Ve Terimler:

Al Basması: Doğumdan sonra loğusanın yakalandığı ateşli hastalık.

Almacık: Leğen kemiği.

Aşverme: Aşerme.

Bardak Vurmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Böğür: Koltuk altı ile kalça kemiği arasında kalan bölge, yan.

Cicik: Meme.

Cüre: Cüce

Çatal Öksürük: Zatürre.

Çatı: İki bacağın birleştiği yer.

Çığirmek: Tiksinmek.

Çingılamak: Sigara yanığı gibi küçük yaraların çıkması.

Çimdirmek: Yıkamak, banyo yaptırmak.

Çirtmek (Kan Almak): Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Çon-Çona: Çolak.

Dağlamak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Dal: Omuz.

Dalak Kestirmek: Dalağını iğneletmek, tedavi ettirmek.

Dem: Kadınlarda üreme organından gelen kan.

Döş: Göğüs.

Dübür: Anüs.

Gevmek: Çiğnemek.

Gıdih-Gıdık: Alt çene.

Gicişmek: Kaşınmak.

Göğ Öksürük: Boğmaca.

Gümenli: Gebe.

Gün Geçiği: Sıcak geçmesi, güneş çarpması.

Haya: Erkeklik bezi.

Hayız: Adet görme.

Hocaya Götmek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Hot: Kalça.

Huy Tutma: Sara.

İcrap: Cerahat, yaranın içinde oluşan sıvı, irin, iltihap.

İçerisi Çekilmek: İçi geçmek, midesi kıyılmak.

İki Canlı: Gebe.

İnce Bacak: Baldır, incik.

Kasık: Karın ile uyluk arası.

Kekeç: Kekeme.

Kemirtlek-Kımirtlek: Gırtlığın çıkıntılı kısmı.

Konculus Çökmesi: Genellikle kişinin sırt üstü uyurken üzerine bir cisim veya bir ağırlığın çöktüğünü zannederek korkması. Bu durumda kişi bağırarak ister bağırılmaz, kalkmak ister kalkamaz, kımıldayamaz.

Kuluç Kırmaç: Kuluç adı verilen sırt ağrısını parmaklarla ovalayarak ve mıncıklayarak gidermek.

Kuluç (Kulunç): Özellikle omuz arkalarında görülen şiddetli ağrı.

Kursak: Mide.

Kurşun Döktürmek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Küp Vurmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Lalık: Konuşma özürü, peltek konuşan.

Muska Yazdırmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Nuzul-Nüzul: Felç.

Ocağa Götürmek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Okutmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Öksürük Deliği: Küllük içerisine bir insanın sürünerek geçebileceği genişlikte kazılan tüneldir. Öksürük hastalığına yakalanan hasta bu tünelin bir ucundan girer, sürünerek ilerler ve öteki ucundan çıkar.

Parpu: Afsun (efsun) ile ilgili tedavi şeklidir.

Sarılık Kestirmek: Sarılık hastalığından kurtulmak için, alın ve kulaktan kan aldırarak.

Sıcak Cisimlerden Yararlanmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Sıraca: Özellikle boyunda görülen akıntılı bir hastalık.

Sülük Vurmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Tatık: Konuşma özürü. Kelimeleri düzgün konuşamayan.

Tekke ve Türbeye Götürmek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Tütsü-Tütsülemek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Uğrak: Felç.

Yağarnı: Sırt.

Yangı: Aşırı üzüntü.

Yanır: Sürtünme nedeniyle oluşan pişik, kızartı. Özellikle uzun süre at ve eşeğe binildiğinde, makat civarında oluşan pişik.

Yel İpliği Bağlatmak: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

Yelpik: Astım.

Yüklü: Gebe.

Yüreği Karışmak: Midesi bulanmak.

Yürek: Mide.

Ziyaret Yerlerine Götürmek: Bir tedavi şeklidir. Aşağıda açıklanacaktır.

2. Yaygın Olarak Görülen Tedavi Metotları:

Bardak Vurmak: Ağrıyan kısım ustura yada kullanılmamış jiletle çirtilir (hafifçe kanatılır). İspirtoya batırılmış çok küçük bir pamuk parçası yakılarak, bir su bardağının içerisine atılır. İçinde ispirotolu pamuk yanan bardak, daha sonra ağrıyan yerin üzerine ters çevrilir. Biraz sonra küçük ateş söner ve bardağın içerisindeki havayı bitirir. Bardak, ağrıyan kısmın etini emerek içerisine doğru çekerken o kısım mantar gibi kabarır ve siyah bir kan çıkar. Bu işlemin sonucunda o kısımdaki ağrının geçeceğine inanılır.

Çirtme (Kan Alma): Sarılık, baş ağrısı, romatizma, saç kıran ve mayasıl hastalıklarını tedavi etmek için yapılan bir iyileştirme metodudur.

Dağlamak: Ateşte kızartılmış bir demir parçasını, tedavi edilecek yere dokundurmak suretiyle yapılan bir iyileştirme şeklidir.

Hocaya Götürmek: Başta, manevi (tinsel) hastalıklar olmak üzere bir çok hastalıktan kurtulmak için başvurulmuş bir iyileştirme metodudur.

Kurşun Döktürmek: Nazar ve Tıpga hastalıklarını iyileştirmek için yapılan bir iyileştirme metodudur.

Küp Vurmak: Göbek düşmesi, sancı ve kadınların kısırlık rahatsızlıklarına karşı kullanılır.

Muska Yazdırmak: Başta, manevi (tinsel) hastalıklar olmak üzere bir çok hastalıktan kurtulmak için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

Ocağa Götürmek: Başta, manevi (tinsel) hastalıklar olmak üzere bir çok hastalıktan kurtulmak için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

Okutmak: Nazar, büyü ve çaresi bulunamayan bir çok hastalıkları tedavi etmek için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

Öksürük Deliğinden Geçirmek: Öksürük olan hastaları iyileştirmek amacıyla uygulanan bir metottur. Hasta "öksürük deliği" adı verilen küçük bir yapma tünelden sürünerek geçirilir ve bu şekilde tedavi edilmeye çalışılır.

Parpu: Afsun (efsun) ile ilgili tedavi şeklidir. Parpu denilince akla ilk olarak tekke, ocak, ziyaret yerleri, dua ve sembolik tedavi şekilleri gelir. Parpu için kısaca manevi güçlerden yararlanarak yapılan tedavi diyebiliriz.

Sıcak Cisimlerden Yararlanmak: Sıcak taş, sıcak tuğla, sıcak su, kum, höllük, buhar gibi cisimlerden yararlanılarak, bir takım hastalıkları iyileştirmek için başvurulanan iyileştirme metodudur.

Sonak (Boynuz) Vurmak: Ağzı düzgünce kesilmiş camız boynuzunun içerisine ispiroya batırılmış küçük bir pamuk parçası atılır. İçindeki pamuk kibritle yakılan boynuz, ağrıyan yerin üzerine ters çevrilir. Pamuk parçası söndüğünde boynuz içinde hava boşluğu oluşur ve bu boşluk üzerine konulduğu alanı içine çeker. Bu çekme esnasında ağrının ve sızının da alındığı kanaatine varılır.

Sülük Vurmak-Sülük Kullanmak: Mayasıl (Hemoroid) iyileştirmek için sülük kullanılır. Kan, sarılık hastalığında, ustura ya da jiletle memesinden ve alından alınır.

Tekke ve Türbeye Götürmek: Başta, manevi (tinsel) hastalıklar olmak üzere bir çok hastalıktan kurtulmak için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

Tütsü-Tütsülemek: Kumacık, nazar ve mayasıla karşı kullanılan iyileştirme metodudur.

Yakı Vurmak: Tüm kırık çıkık ve kemik çatlamlarında kullanılan iyileştirme metodudur. Ayrıca Romatizma ağrılarına karşı da yakı vurulur.

Yel İpliği Bağlatmak: Romatizma ve sızıdan kurtulmak için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

Ziyaret Yerlerine Götürmek: Ziyaret yerleri, tekke, türbe, mezar, yatır, kutsallığına inanılan ev (ocak), ağaç, su kaynağı ve kayalardan oluşur. Ziyaret yerlerine götürmek, maddi, manevi (tinsel) bir çok hastalıktan kurtulmak için başvurulanan bir iyileştirme metodudur.

3. Bilinen Hastalıklar Ve Tedavi Şekilleri:¹

Abdest Bozan (Şerit): Sebebi: Çiğ et yemek. **Belirtisi:** Makatta kaşıntı olur. Hasta sık sık acıkır. Açken midesi kıyılır (kazınır). Uyuduğunda ağzından su gelir ve yastığı ıslatır. Pisliğinin içinde şerit parçaları görülür (22). **Tedavi Şekli:** Aç karnına hedik, kabak çekirdeği veya karamuk çalısının meyvesi yenir. (22)², Acı ıskın otu kaynatılıp aç karnına içilirse tüm parazitleri döker. (29), Aç karnına bol bol karamuk çalısının meyvesi yenir. (9,11,32), Suyun içine biraz nişadır katılarak aç karnına içilir. (9), "Fiğ kaynatılır, aç karnına içilir. (POLAT, s.33).

Ağız İçi Yaraları: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Ağızın içinden yaralar çıkar. Dil dokundukça ağrır (28). **Tedavi Şekli:** Büyükler ağızlarında şep (şap) dolandırır. (6,22,28), Küçükler, nöbet şekeri veya normal şekeri ağızlarında dolandırır. (6,22,28).

Ağrı Tutma (Sara, Huy Tutma, Bayılma): Sebebi: Hastaya, cinler, mekirler ilişmiştir. Çocukken başını şuraya buraya vurmuştur. Cinsinde (soyunda) vardır (6,28). **Belirtisi:** Hasta bayılır düşer, ağzına köpük birikir, ellerini sıkar. Ellerini zorla açınca ayılır. (6,28) **Tedavi Şekli:** Bayılıp düştüğünde, önce elleri sonra döşü açılır. (6,28), Dilini ısırmaması için dişlerinin arasına bir dal veya tahta parçası gem gibi konulur. (6,22,28), Derin hocalara götürülüp muska alınır. (28), Haydarlı Köyündeki Haydar Baba yatırına götürülür. (20,31), Bilinen diğer tekkelere ve ocaklara götürülür. (1, 3, 13, 14, 18, 20, 22, 23, 28, 31).

Akrep Vurması (sokması): Sebebi: Kişiyi akrep sokması. **Belirtisi:** Şiddetli ağrı, baş dönmesi, kusma (22). **Tedavi Şekli:** Isırılan yer ağız ile emilerek zehri alınır ve yere tükürülür. Bu işlem en az 5-6 kez yapılmalıdır. (22), Isırılan yere yoğurt sıvanır. (2), Akrep sokmasını engellemek amacıyla hamaylı alınır. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28).

Al Basması: Sebebi: "Al karısı" adı verilen hayali zararlının, loğusanın ciğerini yemesi. **Belirtisi:** Loğusa kan kusar. "Albastı olup olmadığını anlamak için biraz arpa loğusanın üzerine konur, eğer at arpayı yerse al basmamıştır, yemezse al basmıştır. Doğuma kırk gün kala al kadını takip etmeye başlar." (POLAT, s.43) **Tedavi Şekli:** Al basmaması için önlem almanın dışında bu hastalığın tedavisi bulunmamaktadır. Loğusayı al basmaması için, odada Kur'an bulundurulur. Yatağının üzerine demir, makas, iğne, bıçak, gibi eşyalar konulur. Boynuna hamaylı takılır. Üzerine kocasının giyecekleri örtülür. (6,14,15,28)

Arı Sokması (Arı Vurması): Sebebi: Kişiyi arı sokması. **Belirtisi:** Sokulan yerde ağrı, şişme, mide bulantısı, bayılma (3). **Tedavi Şekli:** Bal arısı sokmuşsa, sokulan yerdeki iğne çıkarılır ve oraya demir sürülür. (32), Sokulan yere demir para basılır. (30), Yoğurt çalınır (sürülür).

¹ Bu başlık altında kaleme alınan hastalıklar ve onlara uygulanan ev ilaçları, birer kültürel değer olarak benimsenmelidir. Bu konu yazılırken, okuyucularımıza bir çeşit sağlık rehberi olsun amacı güdülmemiştir.

² Parantez işareti içinde gösterilen numaralar konunun sonunda verilen kaynak kişi ve yazılı kaynak numarasını, (s.) simgesinden sonra yazılan rakamlar ise, alıntı yapılan yazılı kaynağın sayfa numarasını belirtmektedir.

(1,3,5,15,18,20,22,23,28), Arı sokmasının romatizma ve sızıya karşı şifalı olduğuna inanılır. (22), Süt, yumurta ve yoğurt yedirilir. (29), Limonata içirilir. (9).

Astım: Bkz. **Yelpik**

Ataşı Persi-Alazlama-Çıngı: **Sebebi:** Korkma yada başka bir hastalık nedeniyle vücudun dışarı vermesi **Belirtisi:** Küçük yaralar şeklinde görülen bir hastalıktır. Vücut kırmızı kırmızı darar (dışarı verir). Bu yaralara dokunulduğunda çok ağrı yapar ve başka yerlere çabuk bulaşır (22). **Tedavi Şekli:** Hastaya al (kırmızı) elbise giydirilir.

Ateş: **Sebebi:** Bilinmiyor. **Belirtisi:** Hastanın eli, yüzü, başı, vücudu, ateş gibi yanar (çok aşırı sıcak olur) (6,28). **Tedavi Şekli:**

Hastanın eli ayağı, koltuk altları ve vücudu kolonya ile ovulur. (24)

Ateşi alsın diye, tuz ısıtılarak bir bez içinde hastanın başına sarılır. (28)

"Limonlu biberli çay içirilir." (POLAT, s. 24.)

Yonca sabah çiğ vaktinde biçilerek getirilir ve hastanın yatağının üzerine serilir. Serilen yoncanın üzerine sarımsaklı yoğurt serpilir. Hasta bu yoncanın üzerine yatırılır ve üzerine tekrar aynı işlem uygulanıp dinlenmeye terk edilir. Hasta buz gibi terlemeye başlar. Ateş bir süre sonra düşer. (22)

Hastanın vücuduna ve koltuk altlarına sirke sürülür. (7)

Baştaki ateşi almak için, turp veya patates dilimlenerek başa sarılır. (22)

Ayaz Vurması: **Sebebi:** Uzun süre soğukta-ayazda kalmak. **Belirtisi:** El ayak çarık gibi sertleşir ve yarılır (çatlar) . Yüzün derisi kavlar (28). **Tedavi Şekli:**

Kızaran ve çatlayan yerlere süt yüzü (kaymak) çalınır. (6,28).

Çatlayan yerlere karasakız eritilip dökülür. (8)

Kızaran yerlere gres yağı sürülür. (30)

El yüz sürekli soğuk suyla yıkanır. (32)

Aygır Yeli (Çocuğun Hayasındaki Yel): **Sebebi:** Bilinmiyor. **Belirtisi:** Çocuğun hayası şişer, ağrı yapar (28). **Tedavi Şekli:** Kendiliğinden geçer.

Bademcik: **Sebebi:** Soğuk su içme, terli iken soğuk su içme, terli iken ayazda kalma, üşütme. **Belirtisi:** Hasta bir şey yiyemez, içemez, yutkunamaz. Soluyamaz (nefes alamaz), ağzını kapatmakta zorluk çeker, ağzı yarı açık kalır (28). **Tedavi Şekli:** Ağaç kaşığının sapı ateşte ısıtıldıktan sonra bademcik üzerine batırılarak patlatılır. (20) Bademcik şap veya şekerle patlatılır. (22). İri tuzla patlatılır. (10). Hastaya bal yedirilir. (12). Boğazına dut lapası sarılır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Boğazına kepek sarılır. (17). "Boğaza yağ sürülür, ağızdan toz şeker basılır." (POLAT, s. 56). "Kedi hindi otu toz haline getirilip ağıza üflenir." (POLAT, s. 56)

Bağırsak İltihabı: **Sebebi:** Pis su, bozuk yiyecekler. **Belirtisi:** Karın ağrır, hasta devamlı ishal olur (29). **Tedavi Şekli:** Kara bibere kara üzüm katılarak yenilir. (19,29,30). Ebem komeci (ebe gümecı) arpa unu ile karıştırılarak karna sarılır. (20). 5 kaşık bal, 1 kaşık kına iyice karıştırılır.

Meydana gelen macundan her gün aç karnına 1 tatlı kaşığı içilir. Bu tedaviye 15 gün devam edilir. (22)

Bağırsak Kurdu (Kıl Kurdu): Sebebi: Temiz olmayan yiyecek ve içecekler. **Belirtisi:** "Halsizlik, iştahsızlık, kıkında kaşıntı, uyuyunca ağızdan salya gelmesi." (POLAT, s. 33) **Tedavi Şekli:** Bağırsak kurdunu dökmek için: Karamuk çalısının meyvesi aç karnına bir iki avuç ya da bol miktarda yenilir. (9). Küçük bir sabun parçası yutulur. (2).

Baş Ağrısı: Sebebi: Düşünce, üzüntü, sıkıntı, aşırı sıcak ve soğuk (29). **Belirtisi:** Baş ağrır. **Tedavi Şekli:** Patates, turp, şalgam, elma, dilimlere ayrılarak üzerine tuz ekelenip bir beze dizilir. Daha sonra beze dizili parçalar alna (başa) sarılır. (22). Portakal kabuğu soyularak başa sarılır. (16). "Surgubet Duası" okutturulur.³ (22). Sarımsaklı yoğurt yenir. (19,29,30). Alna patates dilimleri dizilerek üzeri bir bezle sarılır. Bu dilimler bir saat kadar altında durursa ağrıyı keser. Aynı şekilde elma dilimleri alna sarılır. (29). Hafif ısıtılmış ince tuz bir kese içine konularak alna konulur. Bir süre beklenir. (32). Doğranmış patates üzerine bir miktar tuz atılarak bir kap içinde dövülür. Elde edilen macun bir bez üzerine sürülerek başa ya da alna sarılır. (8). Başa kar sarılır. (9). Savcun Köyü'ndeki tekkeye gidilerek alından kan aldırılır. Savcun Köyü'nde, alnın iki kaşın arasına yakın olan kısmından dört ustura vuruşuyla siyah bir kan akıttırılır. Bu siyah damlaların damarlardayken ağrıya sebep olduğuna inanıldığından, artık baş ağrısından kurtulmuş olunur. (22). Camii süpürtülür. (6,9,11,28,32)

Bingıldak (Kurbağacık): Sebebi: Allah'tan, doğuştan. **Belirtisi:** Yeni doğan çocuklarda görülen bir hastalıktır. Kafa büyür, bingıldak damar gibi atar (çalışır), çocuk halıkamaz (gelişmez) (28). **Tedavi Şekli:** Bingıldak, kullanılmamış bir jilette çirtilir (hafif kanatılır) ve üzerine sağ (canlı) kurbağa konulur. Kurbağa orada ölürse hastalığın geçeceğine inanılır. (28). Bingıldığin üstüne tuz sarılır. (25). Bingıldığin üstüne kına yakılır. (25). "Eskiköy ve Kabasakal'da çirtilir. (POLAT, s. 75). "Bingıldak fazla atarsa çirtilir; büyürse, yukarı doğru şişkinlik olursa kurbağa sarılır. (POLAT, s.75).

Boğaz Ağrısı: Sebebi: Üşütme, üzüntü. **Belirtisi:** Yutkunamaz, sesi değişir, boğazı ağrır, kaşınır (11). **Tedavi Şekli:** Dut suyu kaynatılıp içilir. (11). Kaynatılmış dut bir bezin içerisine konularak boğaza sarılır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Kedi hindi ve nöbet şekeri bir bez arasında iyice dövülerek un haline getirilir. Daha sonra bu un küçük bir boru yardımıyla ağzın içinden boğaza üflenir. Böylece boğazın girişi ilaçlanmış olur. (22). Arı Çiçeği (Papatya) kaynatılarak suyuyla sık sık gargara yapılır. (32). Boğaza culuh (hindi) eti sarılır.

Boğmaca (Göğ Öksürük-Boğaz Boğan): Sebebi: Soğuk, üşütme, pislik. **Belirtisi:** Öksürük hastanın nefesini keser, hatta bayındırır (bayıltır). Hasta öksürdükçe kap kara kesilir, horoz gibi sesler çıkarır. Hasta, çocuksa uğunur (bayılma noktasına gelir) (28). **Tedavi Şekli:** Pekmez şerbetinin içerisine kara biber katılarak çocuğa içirilir. (22). Öksürmeye başlar başlamaz ağzına bal verilir. (28). Çöplük (küllük) delinerek öksürük deliği

³ Bkz. Dualar Bölümü. "Surgubet Duası."

yapılır.⁴ Hasta bu küçük tünelden 2-3 gün geçirilir. Öksürük deliği iyi gelirse bu işleme birkaç gün daha devam edilir. (28)

Boyun Ağrısı-Boyun Tutulması: Sebebi: Yastıktan düşme, terleyip üşütme. **Belirtisi:** Hasta boynunu sağa sola çeviremez, kırmaştıkça (kimildadıkça) boynu ağrır (19). **Tedavi Şekli:** Sıcak peşkir (havlu) sarılarak boyun terletilir. (19). İkiz doğuran bir kadına boyun üç gün ufatılır (ovalatılır). (28).

Böbrek Kumu: Sebebi: Böbrekte kum olması. **Belirtisi:** Böğürlerde sancı. İdrarda yanma, idrardan kan ve kum gelmesi (2). **Tedavi Şekli:** Aç karnına bol su içilir. (21,27,29). Bol bol karpuz yenilir. (22). Arpa kaynatılarak suyu içilir (2). Bol bol Tere yedirilir. (18). Bir Mucur (yaklaşık 3 kg) arpa büyük bir kazanın içinde kaynatılır. Kazan ateşten çekilir ve kendi halinde ılıması beklenir. Vücudu yakmayacak kadar ılıdıktan sonra hasta bu suyun içine oturtulur. Başına bir çarşaf örtülerek 15-20 dakika bekletilir. Sudan çıkarılır çıkarılmaz, üşütmeden yatağına yatırılır. Bu tedaviye günde üç kez olmak üzere iki üç gün devam edilirse böbrek kumları dökülür ve hasta rahatlar. (2). Hasta koşturulur. (16). At arabasına bindirilerek engebeli arazide gezdirilir. Sarsıntının kumları düşüreceğine inanılır. (3)

Böbrek Sancısı: Sebebi: Böbreklerde taş veya kum, üşütme. **Belirtisi:** Böğürlerde içeri doğru çekilen sancı (24). **Tedavi Şekli:** Ayaklar ve vücut kalın giyinilerek sıcak tutulur. (7). Kuşburnu suyu içilir. (21,23,24). Yoğurt suyu içilir. (16). Hastaya limon yedirilir. (24). Bol bol Kuzukulağı Otu çiğ olarak yedirilir. (8). Gilebolu denilen ağacın meyvesi yenilir veya meyvesinin suyu içilir. (2,12,17). Bu hastalığın köy ilaçlarıyla kesin tedavisi yapılamadığından, doktora gidilir.

Böbrek Taşı: Sebebi: Vücudun kendisi yapar. Kireçli su içmekten olur. **Belirtisi:** Böğürlerde içeri doğru çekilen ve bükülen sancı (24). "Ağrı, idrarda renk bozukluğu, bel ağrısı, idrardan kan gelmesi, idrarda yanma, idrar yapamama, ayaklarda şişme." (POLAT, s. 69.) **Tedavi Şekli:** Ayaklar ve vücut kalın giyinilerek sıcak tutulur (7). Kuşburnu suyu içilir (21,23,24). Yoğurt suyu içilir. (16). Hastaya limon yedirilir (24). Bol bol Kuzukulağı Otu çiğ olarak yedirilir (8). Gilebolu denilen ağacın meyvesi yenilir veya meyvesinin suyu içilir (2,12,17). Bol bol su içilir ve içmecelere gidilir (3). Sabahları aç karnına bir fincan zeytinyağı içilir (20). Bu hastalığın köy ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmadığından doktora gidilir (1,3,20,22,28).

Bulantı-Kusma: Sebebi: Midneyi veya vücudu üşütme. Zehirlenme, bozuk yiyecek ve içecekler. **Belirtisi:** Yüreği karışır (midesi bulanır), kusar (28). **Tedavi Şekli:** Hastaya 4-5 adet yıkanmamış siyah zeytin yedirilir (30). Turşu suyu içirilir (32). Tuzlu ayran içirilir (2). Şorlu (tuzlu) su içirilir (7). Tuzlu yoğurt yedirilir. (24). Sarımsaklı yoğurt yedirilir. (16).

Bunaltı (Sıkıntı): Sebebi: Düşüngü (aşırı düşünce), üzüntü, büyü, nazar, cin-mekir ilişkisi (28). **Belirtisi:** Devamlı düşünür, gülmez, çalışamaz. **Tedavi Şekli:** Hocaya okutturularak muska alınır. (6,22,28).

⁴ Öksürük deliği, "çöplük" adı verilen kül yığını, bir uçtan diğer uca bir insanın sürünerek geçebileceği genişlikte tünel kazılmak suretiyle yapılır. Hasta öksürük deliğinin bir ucundan girer, sürünerek ilerler ve diğer uçtan çıkar.

Tekkelere türbelere ocaklara götürülür. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Boş bırakılmaz, çalıştırılır. (28). Açık havada gezdirilir ve bol bol selavat getirtilir. (22). Bol bol "Hasbin Allahi Velin Vel Vekil" dedirtilir. (22,28).

Burç-Burcu Üşütmek: Sebebi: Nohusa (Loğusa) iken soğuk su içmekten olur (28). **Belirtisi:** "Rahim şişer, sancır." (POLAT, s. 70.). **Tedavi Şekli:** Göbekten aşağısı (göbek ile ayakları arasında kalan kısım) tamamen sıcak höllüğe belenir. (6,14,15,28). Hastaya sıcak su içirilir, soğuk su verilmez. (6,28). Ağır iş gördürülmez. (28). Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmadığından hasta en kısa zamanda doktora götürülür. (1,3,20,22,28).

Burkulma: Sebebi: Yan basma, düşme, eklem yerlerinin dış etkiyle sağa sola fazla çevrilmesi. **Belirtisi:** Eklem yerlerinde ağrı, şiş. Ayak burkulursa hasta üzerine basıp yürüyemez. Kol burkulursa sağa sola çeviremez (7). **Tedavi Şekli:** Bir keçe parçası tuzlu suda kaynatılarak burkulan yere sarılır. (32). Çiğ et dövülüp sarılır. (30). Koyunun kuyruk kapağı sarılır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Taze deri sarılır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Hamur sarılır. (26). "Jilette çirtilir, et sarılır." (POLAT, s.51). "Çiğ yumurtanın akı beze sürülür, bu bez burkulan yere sarılır." (POLAT, s.51). "Tandır külü bezin içine konarak sıcak sıcak sarılır." (POLAT, s.51).

Burun Kanaması: Sebebi: Dışardan buruna vurulması veya kişinin burnunu bir yere çarpması. Burnun kendi kendine kanaması. **Belirtisi:** Burundan kan gelmesi. **Tedavi Şekli:** Hastanın boynuna bir avuç su serpilir. (22). Boynunun kütüğüne (ensesine) soğuk su dökülür. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Sırt üstü yatırılır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Boynuna soğuk su çalınır. Ayrıca diklemesine damarlarına vurulur. (22). 4-5 tane yumurta kabuğu tavada kuru kuruya kavrulur. Daha sonra havanda dövülerek un haline getirilir. Bu un ince tülbentten geçirilerek elenir. Burnu kanayan kişi bu unu kanayan burnuna çekerse kanama durur. Ya da bu un ince bir boru veya huniden yararlanılarak kanayan burna üflenir. (28). Çamıdan (tavandan) örümcek ağı alınıp hastanın burnuna sokulur. (28). Boynuna kan kesilsin diye "kan taşı" takılır. (Kan taşı kırmızı renkli bir taştır.) (30).

Bronşit: Bkz. Öksürük.

Buğlenme (Büyü-Sihir): Sebebi: Sıfır (sihir). Başkaları tarafından büyü yapılmış olması (22). (Büyü, kişiye okunmuş yiyecekler yedirmek, okunmuş içecekler içirmek, kestiği tırnak artıklarını okutturmak, saçının telini düğümlemek, evinin eşiğine muska gömmek, gibi bir çok şekillerde yapılır.)⁵ **Belirtisi:** Baş ağrısı, oraya buraya düşer, sam süm, sapır süpür konuşur, terler, yığılı kalır, vaktini yitirir, iştahı kesilir, uyku düzeni bozulur (28), rüyasında kötü hayvanlar tarafından korkutulur, alışık olmadığı işleri yapar, çalışmak istemez, bekarsa evlenmek istemez, söz dinlemez, etrafa saldırır (22). **Tedavi Şekli:** Hocaya götürülerek okutturulur. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Derin hocalardan muska alınır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Yapılan büyüye karşı, büyü yaptırılır. (22). Tekkelere, türbelere, ocaklara götürülür. (1,3,5,15,18,20,22,23,28)

⁵ Bu konuda geniş bilgi için kitabımızın "Büyü" bölümüne bakınız.

Cirbitlenme (Çapaklanma): Sebebi: Aşırı sıcak, toz, toprak, pislik (8). **Belirtisi:** Cirbitten (çapaktan) gözleri zor açılır. Göz kapakları birbirine yapışır. Gözler kızarır ve ağrır (8). **Tedavi Şekli:** Gözler bol soğuk suyla yıkanır. (3,11,16, 24,25,26,27). Hastanın kendi idrarıyla gözleri pansuman edilir. (İdrarına batırılan pamuk parçasıyla gözleri silinir). (8). Karamuk çalısının kökü kaynatılarak elde edilen sarı su, pamuğa emdirilerek, hastanın gözlerine sürülür. (32). Gözler soğuk demli çayla yıkanır. (12). Çay kaynatılıp buğusuna tutulur. (12). "Bebeğin gözüne anne sütü damlatılır." (POLAT, s.73). "Yarma yağı sürülür." (POLAT, s.73).

Cürelilik (Cücelik): Sebebi: Allah'tan gelen bir hastalıktır (28). **Belirtisi:** Çocuğun boyu uzamaz, belli bir uzunlukta kalır. **Tedavi Şekli:** Ev ilaçları ile bu hastalık iyileştirilemez. Bir sonuç alınamayacağı bilinmesine rağmen, hasta, yine de tekkelere türbelere ocaklara götürülür (28). Günümüzde bu tip hastalar artık doktora götürülmektedir. (3)

Çapaklanma: Bkz. Cirbitlenme.

Çarık Çıkartmaz: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Anlatılanlara göre, en az 100 yıl önce görülen ve tuttuğu kişiyi birkaç gün içinde öldüren bu hastalığa günümüzde rastlanmamaktadır. Bu hastalığa yakalanan kişi çarıklarını çıkartamaz, çıkardığı zaman büyük bir rahatsızlık duymuş (8). (Anlatılanlardan anlaşıldığına göre bu hastalığın "Kolera" veya "Veba" olması kuvvetli ihtimaldir.) **Tedavi Şekli:** Tedavisinin bulunmadığı, kesin öldürücü ve bulaşıcı bir hastalık olduğu anlatılmaktadır.

Çarpıntı: Bkz. Yürek Çarpıntısı:

Çağşır (Çakşır) Vurması: Sebebi: "Çakşır Otu"⁶ yolunurken, çıkan zehirli gaz ve ele bulaşan zehirli süt (29). **Belirtisi:** Hastanın eli yüzü kabarır. Vücudu hol hol kabarır. Kabaran yerler değil, yara olur, sarı sarı sular akar (28). **Tedavi Şekli:** Hasta ılık suya sokulur. (6,28,29). Yaralara pişmiş sütün yüzü (kaymağı) sürülür. (6,28,29). Eline yüzüne ve vücuduna torba yoğurdu (suyu alınmış yoğurt) sürülür. (30,32).

Çatlak-Kemik Çatlaması: Sebebi: Düşme, çarpma, vurma, kaza, gibi dış etkiler. **Belirtisi:** Çatlayan yer şişer, ağrır (5). **Tedavi Şekli:**

Parmak çatlağı: Sabunlu sıcak suyla iyice çatlak bölge yıkanır. Jilette veya usturayla bölge çirtilir (kan çıkarılır). Siyah bir kan çıkar. Daha sonra pestil, lokum, ezilmiş üzüm (her çeşidi), çiğ et gibi yiyecekler çatlak bölgeye konularak sargıyla sarılır. (5)

Çıban: Sebebi: Vücudun kendisinden gelir. Vücut içindeki pisliği dışarı atar. Çıban sağlamlığa işarettir. Hastalıklı adam çıban çıkaramaz (28). **Belirtisi:** Kırmızı bir sivilce gibi başlar. Daha sonra şişer büyür. İçerisi ırın dolu olur. Dokundukça ağrı yapar. Kendi kendine olgunlaşarak değil (delinir) ve akar. Çıban, ırınli ve kan çıbanı olmak üzere iki çeşittir. Kan Çıbanı, icrap

⁶ Çakşır yeşilken zehirli bir ottur. Ancak, kuruyunca etkisini kaybeder. Kurumuş çakşırı koyunlar, özellikle de keçiler büyük bir zevkle yerler. Bu yüzden yeşilken biçilir ve bacalara yığılır. Güz soğuklarında koyunlar ağıla gelince, baltayla doğranan çakşır otu samana karıştırılıp koyunlara yedirilir. Çakşırın koyunlara oldukça önemli bir faydası vardır. Çakşır yiyen koyunlarda kesinlikle "kıl kurdu" olmaz. Elle koparılarak biçildiği için, biçen kişiyi vurur (alerji eder).

(cerahat) yapmayan çıbandır. Sürekli içi kan dolu olur, çok ağrı yapar. Ucu sivri olur. (22) **Tedavi Şekli:** Çıbanın üzerine çiğ helva (Erimiş Yağ +Un+Şeker) konulur. (27). Olgun çıbana soğan közlenip sarılır. Bir gün sonra olgun çıban patlar ve hasta rahatlar. (2). Çıban deşilmezse (delinmezse) sabun çirpılır (rendelenir). İçine çok az su katılarak çıbanın üzerine konulur. Sabun çıbanı parçalar atar. (6,28). Patlayan çıbanın üzerine sütle pişirilmiş hamur, sıcak sıcak sarılır. Hamur hem çıbanın havasını alır, hem de içindeki icrabı (cerahatı) çeker. (22). Bağ yaprağı, tereyağı ile yağlanıp olgun veya patlamış çıbanın üzerine sarılır. Çıban ve içindeki pislik temizlenir. (22). "Yar yaprağı ile bağ yaprağı dövülür, macun haline getirilip sürülür." (33, s. 28). Soğan ve pancar yaprağı sürülür. (16).

Çıkık: Sebebi: Düşme, çarpma, zorlama, kaza, gibi dış etkilerler. **Belirtisi:** Şişme, ağrı. Genellikle kol (omuz), dirsek ve kalça çıkar. En zor olanı dirseğin çıkmasıdır (7). **Tedavi Şekli:** Omuz çıkması, kol düz olarak (dirsek kırılmadan) yavaş yavaş yukarı kaldırılmak suretiyle yerine getirilir. (7). Çıkan dirseği, sınıkçı çekerek yerine oturtur. Ancak bu kolay bir iş değildir. Hem sınıkçıyı çok uğraştırır, hem de hastaya çok eziyet-acı verir. (7).

Kalça çıkığı, sınıkçı tarafından şu şekilde çekilir: Hasta ayaklarını öne doğru uzatarak oturur. Çekilecek ayağının bileğine büyük bir havlu düğümlenir. Bir kişi arkasına oturup hastayı sıkıca tutarken başka bir kişi de ayak bileğine bağlanan havludan tutarak bacağı hafif gerginleştirir. Sınıkçı, sıcak su ve sabunla, çıkan yerin etrafını iyice ovaladıktan sonra ayak bileğini tutan kişiye "Çok az çek !" der. O kişi çok hafifçe bacağı çeker. Sınıkçı tekrar ovalamaya başlar ve bileği tutan kişiye yeniden çekmesini söyler. Kalça bu şekilde azar azar çekilerek yerine getirilir. Çekme esnasında hasta gevşek tutulmamalı ve milim milim çekmeye dikkat edilmelidir (7).

Sınıkçı tarafından çekilerek yerine getirilen çıkık üzerine tuzlu keçe, yumurta yakısı, taze deri veya dövülmüş et sarılır. (5,7,32).

Çingı: Bkz. Ataşı Persi.

Çiçek: Sebebi: Allah'tan gelen bir hastalıktır. Bir insan hayattayken çiçek çıkarmazsa öldüğünde, mezarda kemiklerinin çiçek çıkartacağına inanıldığından bu hastalıktan çok korkulur (22). **Belirtisi:** Önce çocuk ateşlenir (ateşi yükselir), kusar, nefes alıp vermekte zorlanır. Ağzı ve dudakları kurur. Önce yüzü tarar (sivilce gibi deri çıkıntıları oluşur), sonra kolları ve bütün vücudu dışarı verir. Tarayan yerlerin içine irin dolar. İrinler kabuklanır ve dökülür. Yaraların döküldüğü yerlerde "çiçek izi" kalır. Çiçek gözden çıkarsa gözü kör eder (29) **Tedavi Şekli:** Öncelikle çocuğun ellerine sahip çıkılarak tarayan yerleri tırnağıyla koparması engellenir. Aksi takdirde çocuğun kopardığı yerlerde derin "çiçek izi" kalır. (29). Sürekli sıcak şerbet içirilir. (6,28). Al (kırmızı) giydirilir. (6,28). Üç gün sonra, bir fakire "çiçek sadakası" verilir. Çiçek sadakası olarak, un, bulgur veya para verilir. (6,28). "Çiçekler vücudu sarınca, arpa kepeği herle haline getirilip bütün vücuda baştan aşağı sürülür. (33, s.28).

Çocuğun Hayasındaki Yel: Bkz. Aygır Yeli.

Dabaz (Kurdeşen): Sebebi: Soğuk, üşütme, tikslenme (22). **Belirtisi:** Çocuğun bütün vücudu kırmızı kırmızı tarar (dışarı verir). Durmadan kazınır (kaşınır) (28). **Tedavi Şekli:** Al (kırmızı) elbise giydirilir. Vücuduna bal

sürülür. (6,28). Çocuk, Sivas'taki Dabaz Tekkesi'ne (Güçük Minare) götürülür ve tekkenin etrafında döndürülür. Hasta çocuk tekkenin etrafında dolanırken: *Ben dabaz oldum/Oynamaz oldum/ Bey namaz oldum/Bey namaz oldum* tekerlemesini söyler. (22)

Dalak-Dalak Şişmesi: Sebebi: Çok çalışma, üşütme (9). **Belirtisi:** Hasta: "Yüreğim (midem) ağrıyor" der. Benzi sararır, dermandan kesilir, gün gün düşer. Dalak hastalığı insana nefes aldırılmaz, çok su içirir ve hasta çalışamaz, koşamaz. Koştuğunda karnının yanlarına ağrı girer ve adım atamaz hale gelir (ki buna "dalaklamak" adı verilir) (9). **Tedavi Şekli:**

Hanlı Köyünde, "Cennet Karı"⁷ namında bir kadın tarafından dalak şişmesi tedavi edilir. Bu tedavi şöyle yapılır: Hasta sırt üstü yatıp karnını açar. Cennet Karı önce karnın bir tarafından başlamak üzere ovalamaya başlar. Bu sırada karından (Calp ! Calp !) diye sesler gelir. Ovalanan bölge iyice yumuşar yumuşamaz diğer eliyle hastanın karnına bir iğne batırır. Cennet Karının ucuna iplik sarılmış üç ayrı iğnesi vardır. Bunları sırasıyla hastanın dalağına batırır. Bir eliyle ovalamaya devam ederken , diğer eliyle başka bir noktaya bir iğne daha batırır. Bu şekilde bir dalağa 5-6 iğne batırır. Bu tarafın iğnelenmesi bitince karnın diğer tarafına geçer. O tarafı da yine aynı şekilde ovalayarak iğneler ve hastayı kaldırır. Bu işte kullanılan iğne uçluklu küçük dikiş iğnesidir. İğneyi nereye batıracağını kendisi parmağıyla yoklayarak belirler. Bu tedavi sonunda hasta 1 hafta süreyle su içmez. Onun yerine süt içer. Bol bol bal yer. Bazen balın içine çakmaktaşı, dövülüp un haline getirilmek suretiyle katılır. Yine dalak kestiren kişi, bulgur yemez ve sütle birlikte pişirilmiş incir yemeye devam eder. Dalak kıllanmışsa kişiyi öldürür. Bu şekilde olanları Cennet Karı iğnelemez. Doktora gönderir. Kıllanmış dalağa bir ümit olarak katran lapası vurulur. Ancak bu kesin çözüm değildir. (9,22)

Dalak kesme işi Kâhyalı Köyü'nde de yapılmaktadır. Kâhyalı Köyü'nde dalak ocağı vardır. Ocaklı kadın tarafından dalak kesilir. Bu kesilme işlemi sembolik bir tedaviyle (parpuyla) olmaktadır. Her şeyden önce dalağın şifalı olması için şu yola baş vurulur: Kurban bayramında kurban kesileceği sırada ocaklı aileden bir kişi kurbana yaklaşıp onun kulağına "senin dalağını insanlara şifa olsun diye kullanacağız, haberin ol-sun !" der. Ayrıca kurban kesen kişide "Bunun dalağı insanlara şifa olsun" diye içinden söyler veya şifalı olması için dua eder. Kurban kesildikten sonra dalağı alınır ve tuzlanarak güneşte kurutulur. İyice kuruyup sertleşen dalak bundan sonra dalak hastalarının tedavisin-de kullanılacaktır. Bu tedaviyi ocaklı kadın şu şekilde yapar: Besmeleyle elini hastanın karnına dokundurur. Karnındaki sert kısımları tespit eder ve üzerine kendi elindeki kurutulmuş dalağı kor. "El benden, sebep Allah'tan" diyerek kuru dalağın üzerini bıçakla çizmeye başlar. Ayrıca dalağın duası vardır. Dalak kesen kadın onu da okur. Daha sonra hastayı serbest bırakır. Kâhyalı Köyü'ne eskiden dalak kestirmek için çok sayıda insan gelir. Eski sıklığı kalmamasına rağmen bu tedavi halen günümüzde de devam etmektedir. (3)

Dalak kesen biri tarafından bir parça koyun veya sığır ciğeri bir kütük üzerine konularak, baltayla üç kez kesilir. Kesilirken de, "Bu ciğer burda

⁷ Hanlı Köyü'nden Melek Gilin Cennet.

kurusun, dalak orda kurusun," der. (1,13,14). Kurutulmuş bir dalak hastanın karnı üstüne konur ve kesilir. (38, s. 109)

Damak Yaraları: Bkz. Ağız Yaraları.

Damar Damar Üstüne Binmesi: Bkz. Gonculus (Kara kura) Çökmesi.

Darama (Kaşıntı-Alerji) : Sebebi: Toz, toprak, pislik, bozuk yiyecek ve içecekler; bit, pire, böcek veya tırtıl ısırması (1,3,20). **Belirtisi:** Vücudun dışarı vermesi, şiddetli kaşınma isteği (3). **Tedavi Şekli:** Hasta soğuk suya sokulur. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Vücudun komple kaşınmasında, hıyar (salatalık) dik olarak ortadan ikiye bölünür. Düz tarafları, sabun sürülür gibi akşam yatmadan önce, hastanın vücuduna iyice sürülür. Bu işleme, salatalık parçaları iyice azalana kadar devam edilir. Gerek görülürse bir iki salatalık daha kesilir. Üzerine çamaşır giymeden öylece yatağa giren hasta, sabahleyin ılık suyla yıkanır. (22)

Delilik: Sebebi: Aşırı üzüntü, korku, sevinme; cin çarpması, büyü, kafada hastalık. (18) **Belirtisi:** Baş ağrır, ne konuştuğunu bilmez, Hayal görür, kendi kendine konuşur, söz dinlemez, etrafa saldırır, rasgele her yere gider (28). Baharın karlar eriyip sular bulandığında, delilerin hastalıkları artar ve çok hırçın olurlar (22). **Tedavi Şekli:** Tekkelere türbelere ocaklara götürülür. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Hocalara götürülüp muska alınır. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Eğer delilik büyüden olmuşsa, karşı büyü yaptırılır. (22)

Dem Gitme: Sebebi: Ağır yük kaldırma. Çocukluğun kanaması (6). **Belirtisi:** Kadınlarda görülen bir hastalıktır. Normal ay halinin dışında rahimden kan gelir (6). **Tedavi Şekli:** Hasta, çalıştırılmaz, kanaması iyice azalıncaya kadar sırt üstü yatarak dinlenir. (28). Aç karnına kuru üzüm yedirilir. (6,14,28). Bol bol üzüm pekmezi veya bal yedirilir. (15). Sıcak höllüğe yatırılır. (6,28). Beli sağlamca sarılır. (6,28). Beline yakı vurulur. (6,14,28)

Derinin Çatlaması: Sebebi: Soğuk; ayaz; soğuk mevsimde ellerin sıcak veya ılık suyla yıkanması. Kişinin, çimento, kireç, çamur gibi, sevmediği şeylere elini ayağını vurması. En fazla çatlama Zehmeri (Zemheri) ayında olur (32). **Belirtisi:** El ve ayaklarda çatlaklar, hafif ağrı (32). **Tedavi Şekli:** Katran çalınır. (1,3,18,20,22,23,28,32). Kara sakız eritilip çatlaklara dökülür. (1, 3, 18, 20, 22, 23, 28, 32). "İnek yoğurdunun kaymağı bezin içinde toprağa gömülür, suyu süzildükten sonra geri kalanı çatlayan yere sürülür." (POLAT, s.31). "Kaynamış patatesin kabuğu sürülür." (POLAT, s.31). Motor yağı veya gres yağı sürülür. (24,25). Eller sürekli soğuk suyla yıkanır (32).

Derma: Sebebi: Allah'tan gelen bir derttir (28). **Belirtisi:** Derma, "Kuru Derma" ve "Kızıl Derma" (Deve Derması), olmak üzere iki çeşittir. Kuru derma, genellikle 3-4 cm çapında pembemsi bir kızarıklık şeklinde olup kenarlıdır. Daire, oval, çokgen gibi değişik şekillerde olur. Bu dermanın Keçili Köyünde ocağı vardır. Deve derması ise, küçük dermanın daha büyük ve geniş şeklidir. Geniş bir alana yayılır. Kızıl renkli, kenarlı ve sulu olur. Bu dermanın da Kızılöz köyünde ocağı vardır (22,28). **Tedavi Şekli:** Sabahleyin ön dişlerin üzerinden tırnak ucuyla çıkarılan diş kiri, derma

üzerine sürülür. (6,28). Camız yağı sürülür. Bu işi kişi aç karnına yapmalıdır. (24). "Derma böceği, inek yağı, çam çürüğü, ... sürülür." (POLAT, s. 35). Kara kavağın kabuğu ile kuşburnu çalısının kabuğu bir arada kaynatılır. Elde edilen su iltıplı sürülür. (8,30,32)

Gül ve "Gerimşa" (Karacık) ağacının dalları bir tavanın üstünde yakılarak yağı çıkarılır. Bu yağ derma olan yere sürülür. Gülün ve Gerimşa'nın yağı şöyle çıkarılır: Gerimşa ağacından bir çubuk kesilir. Bu çubuğun dalları budanarak düzgün hale getirilir. Daha sonra çubuk, bir ateşe tutularak ucundan yakılır. Yanan çubuktan sarı renkli bir yağ damlamaya başlar. Çubuğun ucu bir fincan veya bir bardağın üzerine tutularak yağ içine damlatılır. Çubuk yanıp tükeninceye kadar bu işe devam edilir. Aynı şekilde bir gül çubuğu yakılarak yağı aynı kap içine damlatılır. İki yağ birbirine iyice karıştırıldıktan sonra, derma olan yere sürülür. (9)

Deniz suyu içmiş bir kişi (tü tü tü) diyerek derma üzerine tükürür. (28,32). Hocaya gidilerek dermanın üzeri zabıt kalemle yazdırılır. Eski hocalar genellikle derma yazmayı bilirler. Dermanın etrafı çevrilerek üzerine duası yazılır. (12). Küçük ve az bir bölgeye yayılmış olan "Kuru Derma" Keçili Köyü'ndeki ocağa gidilir. Ocak sahipleri tarafından, dermanın etrafı kalemle çevrilerek içi yazılır. Derma yazdıran hasta, üç gün elini yüzünü yıkamaz. Bu şekilde yapılan parpi sonucu dermanın iyileşeceğine inanılır. (22)

Kızıl Derma veya Deve Derması denilen ve geniş bir bölgeye yayılan demra ise Kızılöz Köyündeki ocak evinde yazdırılır. Sivas Aydoğan Mahallesi'nde ikamet eden "Arabacı Sarı Çolak" namıyla anılan kişi de belirtilen ocaklı ailedendir ve bu dermayı yazar. (22). Keçili Derma Ocağı'nda (Çaputbaş Gillerde), ve Koyuncu'da Seyit Efendi'nin torunları (loğmen gil) tarafından derma şu şekilde tedavi edilir. a. Tebbet, kulhü (ihlas) ve kul eüzüler (Felak, Nas) birer defa okunur. b. Allehülâ (Ayete'l-kürsî) okunur. c. "Benim elim değil, ocaktan geçmişlerin eli olsun. Benim tükürüğüm değil, ocaktan geçmişlerin tükürüğü olsun" diye niyet edilerek, derma üzerine ocaklı bir aileden erkek ve bir kadın tükürür. Çünkü dermanın bir erkeği bir de dişisi vardır. d. Dermanın etrafı kalemle çevrilerek içine zabıt kalemle bir takım çizgiler çizilir. e. Kişi ocağa gelmemiş ise bu kez bir erkek davar kuyruğu üzerine derma yukarıda belirtildiği gibi yazılır. Yazılan bu kuyruk hastaya götürülür ve hasta onu demralı yere sürer. Bu şekilde uzaktaki bir şahsa da derma yazılabilir. (22)

Kızılöz Köyündeki "Murat gil" sülalesinin tüm fertleri ocaklıdır. "Değirmi" ve "Kızıl Derma" adı verilen dermaları ocaklı kişiler şu şekilde tedavi etmeye çalışır: a. Fatiha, İhlas, Felak, Nas, gibi bilinen sureler bir kez okunur. (4). b. Dermanın etrafı zabıt kalem veya mürekkepli kalemle çevrilir. (4). c. "(Tü), (Tü), (Tü)" diyerek dermanın üzerine hafifçe tükürülmek suretiyle parpulanır. (4). d. Derma yazdıran kişi köyden ayrılmadan önce, köy mezarlığındaki "ocak" adlı yerden biraz toprak alır. Yanına aldığı bu toprağı, ya doğrudan yada çamur haline getirerek dermanın üzerine sürer. (4)

Deve Derması: Bkz. Derma.

Difteri (Kuşpalazı): Bkz. Kuşpalazı.

Dilcek (Dil Altı Hastalığı): Sebebi: Doğuştan olur (3). **Belirtisi:** Çocuk dilini oynatamaz, konuşamaz (3). **Tedavi Şekli:** Bilgili kadınlar

tarafından, dilin altındaki bağ, hafifçe kesilerek kanatılır. (1,3,15,18,20,22,23,28). Attarlarda satılan "Kedi Hindi Kökü" kaynatılarak suyu içirilir. (17,24). "Kedi Hindi otu tülbenitten geçirilip dilin altına üflenir." (POLAT, s.59).

Dilde Yara: Sebebi: Kendiliğinden yara çıkar. İnsan kendi dilini ısırır (20). **Belirtisi:** Dilin üzerinden veya kenarlarında yara çıkar. Ekşi, acı, sıcak yiyecekler yenildiğinde yaralar ağrı yapar (20). **Tedavi Şekli:** Şeker, bal, pekmez, nöbet şekeri, gibi tatlı yiyecekler ağızda bir süre bekletildikten sonra yutulur. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Şap, tuz, limon tuzu, gibi acı ve ekşi maddeler ağızda biraz bekletildikten sonra tükürülür. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). "Nöbet şekeri ile Kedi Hindisi otu (attarlarda satılır) döğülür, ağza püskürtülür." (POLAT, s.58). "Kurutulmuş et kavrulur, ezilir, toz haline getirilerek ağza atılır." (POLAT, s.58).

Diş Ağrısı:: Sebebi: Dişin çürümesi, delinmesi, dibinin (kökünün) iltihaplanması (3). **Belirtisi:** Ağrı, şişme (3). Diş ağrısının dayanılması güç bir ağrı olduğu bilinir ve onun için "kabir azabı" (22) tabiri kullanılır. Ayrıca, konuyla ilgili şu nasihat de kaydedilmeye değer güzelliكتedir. *Dişin ağrıyorsa dilini çek/ Gözün ağrıyorsa elini çek ! / Hiç birini çekmezsen Göğ Sülüman (avu, zehir) ek !* (28). **Tedavi Şekli:** Çürük ve delik yere sarımsak konur, sarımsak sokulur, ispirto konur, tuz basılır. (20,31). Sağlam dişlere tuz, limon, kolonya ve tütün konulur. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Ağrıyan yer sıcak tutulur. (22). Limon dilimlenip ağrıyan dişin üzerine konulur. Ağrıyan diş biraz sonra uyuşur ve ağrı kesilir. (22). Ağrıyan yere eşki (ekşi) hamur yapıştırılır. (25). "Gazete kağıdı huni biçimine getirilerek bardağın içine konur, üstten yakılır. Altta bardağın dibinde biriken isi pamuğa sürülerek diş sarılır." (POLAT, s.59)

Diyarbakir Çıbanı (Şark Çıbanı): Sebebi: Pislik, sinek ısırması, başka hastadan bulaşma (22). **Belirtisi:** Koyu mor renkli Şark Çıbanıdır. Başlangıçta şiddetli kaşıntı yapar, geç iyileşir ve iyileştikten sonra yerinde iz bırakır. Eskiden Diyarbakir'da askerlik yapanlarda bu çıban görüldüğünden bu ad verilmiştir (22) **Tedavi Şekli:** Bkz. Çıban.

Dolama: 27 Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Genellikle elin işaret parmağının birinci boğumunda çıkar. Tırnağın etrafı kızarır, şişer, iltihaplanır, sonunda tırnak düşer (28) . Dolama çok ağrı yapar. İlbeyli yöresinde parmak ağrısının zorluğunu anlatmak için, "**Parmak ağrısı bağır ağrısı**"⁸ deyimini yaygın olarak kullanılır. **Tedavi Şekli:** Çiğ yarma (kabuğu dibekte soyulmuş buğday) ağızda gevişlendikten sonra, bir çaputla dolama üzerine sarılır. (6,28). Dolama olan parmak dananın burnuna sokulur. Bu tedaviye 2-3 gün devam edilir. (22). "Kuyruk döğülür, kara sakızla birlikte bağlanır." (POLAT, s.27).

Donma: Sebebi: Soğuk, ayaz. **Belirtisi:** Uyku, baygınlık, şuur kaybı, vücut organlarında uyuşma, morarma, ağrı (2). **Tedavi Şekli:** Elleri önce soğuk suyla, sonra ılık suyla yıkanır. Yere bir döşek serilerek üzerine yatırılır. Ustune ince bir bez örtülür. Soba yavaş yavaş yakılarak oda ısıtılır. (2,22,24). Oda, soba, gibi imkanlar bulunmuyorsa, davarın (koyunun)

⁸ "Parmak ağrısı, bağır (iç) ağrısı kadar zordur" anlamında...

kurusuna (kuru gübresine) gömülerek başına bir örtü örtülür. Bir iki saat kendisine gelinceye kadar bu şekilde bekletildikten sonra kurudan çıkarılarak ılık suyla yıkanır ve normal yatağa yatırılır. (2,22,24).

Ekzema: Sebebi: Allah'tan gelen bir derttir (30). **Belirtisi:** Ekzemanın sepicisi, erkeği, dişisi, kenarlısı ve kenarsızısı vardır. Kenarlısı "kızıl derma"dır, parpulanır. Ekzema insanın her yerinden çıkabilir. Genellikle akşamları kaşıntı yapar, görünümü kurudur. Kaşıdık a kabuğu kavlar ve bir yandan da yeniden kabuk bağlar. Oylum oylum görünür. Sepici olanı dişi, olmayanı ise erkektir. Bazen vücudun önemli bir kısmını kaplayabilir (29) **Tedavi şekli:** Ekzema olan yerlere yoğurt sürülür. (29,30,32). Yoğurt yüzü (kaymağı) veya süt yüzü sürülür. (29,30,32). Kına ile taze yağ (tuzsuz tereyağı) iyice birbirine karıştırılarak sürülür. (2,10). Tuzsuz camız yağı sürülür. (2,10). Isırgı (ısırgan) kaynatılıp suyu  irilir. (8,30). Ekzema  zerine ısırgan lapası sarılır. (32). Soğan dilimlenerek ekzemalı yerlere iyice sürülür. (18,24). "Burçak kavrulur, d v l r, kahve şeklinde pişirilir, ekzema için  irilir." (36, s.4).

El Yarığı: Bkz. Derinin  atlaması.

Elmacık: Bkz. Uşaklığın  ıkması.

Ergencelik (Sivilce): Sebebi: Gençlik, kuvvetlilik (22). **Belirtisi:** Yüz dışarı vurur, arpa gibi kabarır. Sivilce daha çok sarı yanız (sarışın) erkeklerde olur. Gara yanızlarda (esmerlerde) az görülür. Koparıldık a başka yerlere bulaşır (22). **Tedavi şekli:** Ergen bir kızın mendili yüze sürülür. (22). Ergen bir erkeğin mendili yüze sürülür. (28). Yüz sık sık sabunla yıkanıp kurulanır. Tırnaklar devamlı kesik bulundurulur. (32).

Et Kesiği (Ezik-Morarma): Sebebi: Düşme,  arpma, kaza, gibi dış etkiler. Kemik sağlam olmasına rağmen derinin altındaki et zedelenmiştir (7). **Belirtisi:** Morarma, parmakla dokunulduğuanda ağrı (7). **Tedavi şekli:** Koçun kuyruk kapağı (kuyruğuun altındaki tüysüz bölge) şikayet duyulan yere sarılır. Kuyruk kapağı etrafa koku yaymaya başlayıncaya kadar burada bekletilir (yaklaşık 8-10 saat). Bu tedaviden sonra, moraran kısımlar beyazlaşır. Seyrek olarak kuyruk kapağının içine toz şeker serpildiği de olur. (22). Et kesiği olan yer  irtildikten sonra üzerine çiğ et veya taze deri sarılır. (5). Bal yakısı hazırlanarak sarılır. (22). Isırgan otu sütle birlikte pişirilerek lapa yapılır. Hazırlanan lapa sıcak sıcak zedelenen yere sarılır. (7)

Ezikler: Bkz. Et Kesiği.

Felç: Bkz. nme.

Gelişme Geriliği: Sebebi: Doğuştan, gıdasızlıktan, hastalıktan (3). **Belirtisi:**  ocuk halıkılanamaz (gelişemez) (28). **Tedavi şekli:**  ocuk, bal, pekmez, kara üzüm, yumurta ve yağ ile beslenir. (6,28). Doktora götürülür. (3).

Gemleme: Sebebi: Tiksinti, başka bir hastalık atlatma (28). **Belirti:** Alt ve üst dudakların kenarda birleştikleri yerlerde yara görülür. Atlardaki gem yarasıyla benzerlik gösterdiğinden "Gemleme" adını almıştır. **Tedavi:** Aç karnına gem ısıtır gibi zerzeyi (zırzayı) ısıtır. (28)

Geyrek Batması: Sebebi: Oturacak yaşa gelmemiş bir  ocuğuun oturtulması. Yürüyen  ocuğuun ağır bir şeyi kaldırmaya  alışması (6). **Belirtisi:**  ocuk çok ağlar ve kusar (28). **Tedavi şekli:** Bilen kadınlar elini

kaburgaların altına sokarak geyreği kaldırır. (6,28). Tepesinin üstüne dikilerek sırtına ve karnına hafifçe vurulur. (8). Çocuk karnının üzerine yatırılarak sırtı elle ovalanır. (17).

Gonculus (Kara kura) Çökmesi-Damar Damarın Üzerine Binmesi: Sebebi: "Konculus" adı verilen hayali zararlının kişinin üzerine çökmesi (28). Damar damarın üzerine binmesi (18). **Belirtisi:** Kişi uykudayken üzerine büyük bir ağırlığın çöktüğünü hisseder. Bu ağırlık sanki yabancı bir cisim gibidir. Korkar, bağırarak ister bağırılmaz, bir tarafa dönmek ister dönemez, uyanmak ister uyanamaz. Gonculus çöken bazı kişilerin sesini duyuracak kadar bağırıldığı, bazılarının ise ağlamayı andırır sesler çıkardığı görülür. Sonunda hasta, ya kan ter içinde kendisi uyanır ya da başkaları tarafından uyandırılır. Bu olay genellikle sırt üstü yatıp uyduğunda gerçekleşir (9). **Tedavi Şekli:** Hasta hocaya okutturulur. (1,3,9,18,20,22,23,28). Derin hocalardan muska alınarak boyna takılır. (1,3,9,18,20,22,23,28). Hasta, sırt üstü yatırılmaz. (9).

Göbek Düşmesi: Sebebi: Çok çalışmak, ağır bir yük kaldırmak (20). **Belirtisi:** Yüreği karışır (midesi bulanır), iştahı kaçar, ağzının tadı bozulur, göbeği sancır (20). **Tedavi Şekli:** Bilen kişiler tarafından göbek yerine getirilir. Göbeğin yerine getirilmesi şu şekilde yapılır: Hasta sırt üstü düz bir yere yatırılır. Dizler rahat bir vaziyette ve ayak tabanları yere gelecek şekilde bükülür. Tedavi yapacak kişi işaret parmağının ucunu hastanın göbeğine sokarak ağır ağır çevirir. Göbeğin parmağı tuttuğu yerde durulur. Göbeğin kendi kendine parmağı bırakmasına kadar böylece beklenir. Göbek yerine getirildiğinde damar gibi atmaya başlarsa, hasta iyileşmiş demektir. Eğer kenarlardan atıyorsa, halen düşük demektir ve yeniden yerine getirilmesi gerekmektedir. (28). Göbeğe bardak vurulur (1,14,20). (Bkz. Tedavi Metotları, *Bardak Vurmak*). Göbeğin üzerine küp vurulur. (30) (Bkz. Tedavi Metotları, *Küp Vurmak*). Hasta, yönünü her hangi bir duvara doğru çevirir. Sağ elinin işaret parmağının ucunu, başından yüksek bir seviyede olmak şartıyla duvara dokundurur. Parmağını dokunduğu yerden kaldırmaksızın kendi etrafında tam bir tur döner. böyle yapılırsa düşen göbek yerine gelir. (32). "Göbeğin üzerine konmuş ekmeğe kibrit batırılır, kibritler yakılır, üzerine bardak konur." (POLAT, s.53). "Sarımsak dögeceği ile göbek döndürülür." (POLAT, s.53).

Göbek İcrabı (Göbek İltihabı): Sebebi: Bebeğin göbeğini keserken temizliğe dikkat etmemek, göbeğe ilaç sarmamak (6). **Belirtisi:** Göbekte iltihap oluşur (6). **Tedavi Şekli:** Göbek sıcak suyla yıkanır, incir sarılır. (6,14,15,28). Çiğ helva hazırlanıp sarılır. (6,14,15,28). Yağlı kara hazırlanıp sarılır. (6,28)

Göğüs Ağrısı: Sebebi: Süt birikmesi (22). **Belirtisi:** Göğüsleri şişer, ağrı yapar (22). **Tedavi Şekli:** Emzikli kadınların göğüs ağrısında kadının yakın akrabası olan bir kadın tarafından göğüs emilip tükürülmek suretiyle boşaltılır. Bu işlem birkaç kez tekrar edilirse göğüsleri rahatlar. (22)

Göz Ağrısı: Sebebi: Toz, toprak, pislik, sıcak (2). **Belirtisi:** Gözü kanlanır. Ciritlenir (çapaklanır), sık sık gözünü ufalar (ovalar), kabakları (kapakları) şişer (2). **Tedavi Şekli:** Göze bal sürülür. (22). Göz, demli çayla silinir. (22). Hastanın kendi sidiğiyle silinir. (Temiz bir beze veya pamuğa idrar

yapar. Bu bez veya pamukla daha sonra gözler silinir.) (2). Sıcak suyla yıkanır. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Sürme çekilir. (6,28). Karamuk çalısının kökü kaynatılarak suyu ile göz, günde iki üç kez yıkanır. (9). Patates çırpılır (rendelenir). Temiz bir tülbindin içine konularak göze sarılır. (8). Eşki hamur sarılır. (22). Göz kapakları toz şekerle ovalanarak temizlenir. (24).

Göz Karıkmısı: Sebebi: Kardan gözlerin kamaşması şeklinde görülen bir göz hastalığıdır (3). **Belirtisi:** Gözler sürekli yanar ve kişi etrafına bakamaz. Bu hastalık bir hafta devam eder (3). **Tedavi Şekli:** Gözün önüne siyah iplik tutulur. (1,3,5,15,18,20,28). Göz karla yıkanır. (1,3,5,15,18,20). Kar eritilerek buğusuna durulur. (28). Gözün alt çukuruna çamur sürülür. (17). Kuşburnu çalısının kökü kaynatılıp, elde edilen su, soğuduktan sonra birkaç damla göze damlatılır. (9,11,32).

Gün Geçiği-Gün Geçmesi (Güneş Çarpması): Sebebi: Sıcağa alışık olmayan vücudu birden bire güneşin altında bırakma (31). **Belirtisi:** Vücudun ateşlenmesi, kusma, ishal olma (31). **Tedavi Şekli:** Sabahleyin güneş doğmadan bir koltuk yeşil yonca yolunup getirilir. İki kg yoğurdun içerisine bir kelle sarımsak ezilerek karıştırılır. Hastanın ayağının altına, koltuğunun altına, avuçlarının içine bu yoğurttan bolca sürülür. Bir yatak serilir. Üstüne çarşaf çekilir. Çarşafın üstüne bir kat yonca serilerek hasta onun üzerine yatırılır. Hastanın üzeri tekrar yonca ile örtülür. Bu yoncanın üzerine kalan yoğurt elle serpilir. Hasta önce üşüdüğünü hisseder ve daha sonra terler. Yoncanın içinde bir iki saat kaldıktan sonra çıkarılır. Ilık suyla banyo yaptırılır. Banyodan sonra normal yatakta yarım saat dinlendirilir. Böylece hasta, güneş geçmesinden kurtulmuş olur. (22). Ilık suyla çimdirilir. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Gövdesine sarımsaklı yoğurt çalınır (sürülür). (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Bol bol sarımsaklı yoğurt yedirilir. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Hasta çökelek suyuyla yıkanır. (20,31). Söğüt yaprakları toplanarak hastanın yatağı üzerine serilir. Üstüne biraz sarımsaklı yoğurt serpilen bu yaprakların üzerine hasta yatırılarak dinlendirilir. (2).

Havale: Sebebi: Korku, ateş (28). **Belirtisi:** Çocuk baygınlık geçirir (28). **Tedavi Şekli:** Çocuğun annesi pijama veya donunu hemen çocuğun başına geçirerek aynı dakikada soğuk su ile yıkar. (28). Hocaya götürülüp kitaba baktırılır, okutturulur. (22). Soğuk suya batırılan bezle çocuğun gövdesi ovalanır. (14)

Hıçkırık: Sebebi: İçerde (karında-göğüste) bir yerlerin genişlemesi. Çocuğun büyümesi (2). **Belirtisi:** Hıçkırmak. Hıçkırığın bir süre kesilmemesi (3). **Tedavi Şekli:** Hıçkıran kimseye "Yavrum kimin keşini çaldın ?" diye sorulur. (22,28). Kişi birkaç kez avcunun içini koklar. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Derin bir nefes alıp nefesini bırakmadan elliye kadar sayar. (2). Kişiye yapmadığı bir işi yaptığı söylenirse, o kendini savunmak ister ve o anda hıçkırığı kesilir. Meselâ: "Paramı çalmışsın ! Arkamdan şöyle konuşmussun ! Ekinime zarar vermişsin ! " gibi sözler söylenir. (22).

İç Hastalıkları: Sebebi: Bozulmuş yiyecek ve içecekler, soğuk, ağır yük kaldırmak, aşırı acı yemek, zorlanmak (8). **Belirtisi:** Karında ağrı, sancı, gurultu, ishal, kabızlık (8). **Tedavi Şekli:** Genellikle yüksek yerlerde ve kaynak ayaklarında biten "Su Teresi" otu koparılıp yenilirse tüm iç

hastalıklarına iyi gelir. (29). Baharın yeşermeye başladığında, Kenger otunun kökü sökülerek yenilir. (8)

İdrar Yolu Hastalıkları: Sebebi: Üşütme, idrarı bekletme, böbreklerde kum (29). **Belirtisi:** İdrar yaparken yanma, idrar yaparken zorlanma, sık sık idrara çıkma isteği (29). **Tedavi Şekli:** "Çuvan" (Çöven) denilen ot dövülerek yenilir veya kaynatılıp çayı içirilir. (29). "Sıkı giydirilir; ebemgömeci kaynatılıp içilir. (POLAT, s.69). Karpuz çekirdeği, kavun çekirdeği, salatalık çekirdeği eşit oranda bir dibeğe konularak dövülür. Elde edilen un bal ile karıştırılarak her gün aç karnına 1 kaşık yenir. (22). Mısır püskülü, kiraz çöpü ve arpa birlikte kaynatılarak içilir. (22). Arpa kaynatılarak suyu içilir. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). İğde meyvesi kaynatılarak suyu içilir. (18). Ayırık kökü kaynatılarak suyu içilir. (1, 3, 5, 15, 18, 20, 22, 23, 28). Yalanı (sığır kuyruğu) adlı otun calbası (yaprakları) kaynatılarak suyu içilir. (28)

İnme-Nuzul (Felç): Sebebi: Aşırı üzüntü, hırs, sinirlenme, yaşlanma, küfretmeyi alışkanlık haline getirme (20,31). **Belirtisi:** Konuşamaz, kırmaşamaz (kımıldayamaz), ağzı eğilir, elleri ayakları, yüzü uyuşur, bir eli, bir kolu, bir ayağı tutmaz (20). **Tedavi Şekli:** Hemen soğuk suya sokulur yahut da tepesinden bir helki (kova) su aktarılır. (3,22). Çeltek Köyündeki "Çeltek Baba" ziyaretine götürülür. (1, 3,15, 18, 20, 22, 23, 28). Karacalar Tekkesine götürülür. Çongar Köyündeki "Kara Fakı" ocağına götürülür. Bilinen dokuz tekke gezdirilir. Derin hocalardan muska alınır. (1, 3, 15, 18, 20, 22, 23, 28).

İhra (İhra): Sebebi: Doğuştan olur (28). **Belirtisi:** Çocuk (Hıhh !) diye ses çıkarır. Göğsü hırıldar, nefes alırken zorlanır (28). **Tedavi Şekli:** İhra Boncuğu alınarak boğazına veya beşiğine takılır. (6,28).

İshal (Amel): Sebebi: Bozuk yiyecek ve içecekler, aşırı et yeme, aç karnına fazla tatlı yeme, sıcak (3). **Belirtisi:** Karın ağrısı, mide bulantısı, sık sık tualete gitme ve sıvıya yakın büyük abdest yapma (28). **Tedavi Şekli:** Hastaya un kavrulup yedirilir. (Tavanın dibine yağ konularak eritilir. Yağın içerisine un katılarak kızarıncaya kadar kavrulur. Kavrulan un hastaya sıkım sıkım verilerek yedirilir.) (22,28). Çiğ kahve yedirilir. (24). Leblebi yedirilir. (1,3,15,18,20,22,23,28). Bol bol "Bayır Eriği" (dağ eriği) yedirilir. (29). Bol bol kızılıcık yedirilir. (18,26). Közlenmiş (ateşle pişirilmiş) patates yedirilir. Şekerli yoğurt yedirilir. (22). Kahve veya demli çay içilir. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Bir çay kaşığı kuru çay avucun içerisine konularak diğer elin başparmağıyla toz haline gelinceye kadar ovalanır. Daha sonra toz halindeki bu çay ağza atılarak yutulur. (16)

"Sumak" bitkisinden şu ilaç yapılır: Salkım halindeki sumak, soğuk suda iyice yıkanarak tozu toprağı temizlenir. Üç su bardağı suyun içerisine bir avuç dolusu sumak atılarak, eli yakmayan bir sıcaklığa kadar ısıtılır. Isıtılan sumak yarım saat kendi halinde dinlendirilir. Aynı suyun içerisinde avuç içiyle ezilerek posası alınır. Bu işlem için kevgirden yararlanılır. Tekrar tortusu dibe çökünceye kadar bekletilir. Şişelere alınıp dolaba konulur. Hafif yemeğin üzerine bir su bardağı bu ilaçtan içilir. (18)

İt Dirseği (Arpacık): Sebebi: Soğuk ve başı üşütmek (22). **Belirtisi:** Göz kapağında arpa gibi çıkıntı, şişlik olur (22). **Tedavi Şekli:** Gözünden it dirseği çıkmasın diye çocuğun veya yetişkin kişinin elbisesine

tazı boncuğu dikilir. (28). Arpa gömülür. (22). İtin yalağından yal alınarak it dirseğinin üzerine çalınır. (1,3,15,18,20,22,28). "Karşısındaki bir kişi habersizce buraya tükürür." (POLAT, s. 72)

Kabakulak: Sebebi: Kendi kendine çıkar (22). **Belirtisi:** Kulağın arkası şişer ve bu şişlik yüze doğru yayılır (22). **Tedavi Şekli:** Miras kalmış bir tavanın isiyile etrafı çevrilir. (22). Kazan karası sürülür. (1,3,20,22,28). Tencerenin isiyi sürülür. (1,3,20,22,28). Miras kalan bir ilenger (lenger) vb. kap hafif ısıtılarak üç defa "Parpusu bu olsun" diyerek kabakulak etrafında dolandırılır. (22). Süt Talazı yapıp sarılır. (28). "Kulak ile boğaz kenarına is sürülüp dağılması önlenir; sıcak pansuman yapılır." (POLAT, s.46)

Kabızlık (Tutkunluk): Sebebi: Kuru yiyecekleri fazla yemek, hareket etmemek, çalışmamak, çok oturmak (7). **Belirtisi:** Büyük abdestini yaparken zorlanır, tuvalette çok bekler (7). **Tedavi Şekli:** Küçük bir sabun parçası makattan içeri verilir. (7). Çiğ süt veya ekşi ayran içilir. (30). Sıcak bal şerbeti içirilir. (24). Herle içirilir. (9,11,32). Kuru kayısı kaynatılıp suyu içirilir. (1,3,5,15,18,20,22,23,28). Aç karnına bir fincan zeytinyağı içirilir. (2). Aç karnına 5-6 adet incir yedirilir. (17). İncir, sütle birlikte pişirilir. Soğuduktan sonra aç karnına yedirilir. (9). Hastanın dübüründen (makatından) sabunlu su verilir. (22). "Çalık otu yenir." (POLAT, s.62).

Kalp Çarpıntısı: Bkz. Yürek Çarpıntısı

Kalp (Kalp Sektesi): Sebebi: Aşırı üzüntü, sevinç, heyecan, şişmanlık, yaşlılık (28). **Belirtisi:** Göğüste ağrı, nefes alma zorluğu, bayılma, dermansızlık. **Tedavi Şekli:** Bu hastalığın ev ilaçlarıyla kesin tedavisi yapılamadığından doktora gidilir (3,20,22,28) Ancak, kalbi kuvvetlendirildiğine kanaat getirilen şu uygulamalar yapılır: Gölgede kurutulmuş Alıç çiçeği, kaynatılarak çayı içilirse, kalbi kuvvetlendirir. (7). Alıç ağacının taze dalları kesilerek kabuğu soyulur. Çaydanlığa sığacak şekilde küçültülür. Bu şekilde hazırlanan alıç dalı tıpkı ıhlamur gibi kaynatılarak içilir. Bu uygula damarları açar, kalbi rahatlatır. (17). Cam sürahi içine: Bir yemek kaşığı süzme bal, bir kaşık elma sirkesi, bir su bardağı su katılır ve kaşıkla iyice karıştırılır. Ana ölçüler böyle olmak suretiyle yapılan ilaç miktarı artırılabilir. Hazırlanan bu şerbet sabah ve akşam aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama kalbe çok iyi gelir. (24)

Kanser: Sebebi: Kaderden, soydan ve kişinin yiyip içtiklerinden olur (7). **Belirtisi:** Hasta gittikçe kötüler (kilo verir). Yarası varsa iyileşmez. Ağrıları gün be gün artar ve çok ıstırap verir (7). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmayan bu hastalık için doktora gidilir, ancak bir ümit olarak şu ev ilaçları da yapılır. Isırgan otu kaynatılarak suyu içirilir. (7,24,32). Kekik otu kaynatılarak suyu içilir. (2). Isırgan otu tıpkı ıspanak gibi pişirilerek hastaya yedirilir. (24). Isırgan otu bala karıştırılarak yedirilir. (7). Isırgan otu haşlanarak lapası ağrıyan yere sarılır. (7). Bol bol közlenmiş soğan yedirilir. (16). Bol bol közlenmiş sarımsak yedirilir. (16). Bol bol hıyar (salatalık) yedirilir. (2). Çekem (Gökçe) otunun yaprakları kaynatılarak suyu içilir. (16,24). "Tosbağa, eşek kanı içirilir, köpek eti yedirilir." (POLAT, s.79). Sağlam kişiler kanserden korunmak için bol bol soğan ve sarımsak yerler. (3).

Kanamalar: Sebebi: Vurma, kesme, kaza (3). **Belirtisi:** Vücudun herhangi bir yerinden kan akar. **Tedavi Şekli:** Kanayan yere hemen çaput

dolanır. (1,3,20,22,28). Tütün basılır. (1,3,20,22,28). Örümcek ağı basılır. (1,3,20,22,28). Tuz basılır. Ancak, çok acı verdiğiinden, tuza dayanmak zordur (28). Taze yağ basılır. (6,9,28). Süt yüzü (kaymağı) basılır. (9,11,32)

Kansızlık: Sebebi: Gıdasız kalmak, çok çalışmak, kanamalı hastalığa tutulmak (28). **Belirtisi:** Hastanın rengi geçer, ölü gibi bembeyaz olur. Dudakları beyazlaşır, gözlerinin altı morarır. Halsiz ve dermansız olur (28). **Tedavi Şekli:** Aç karnına kara üzüm yenir. (1,3,20,22,28). Aç karnına kara üzüm şurubu içilir. Kara üzüm şurubu şöyle hazırlanır: Üzüm kaynatıldıktan sonra bir leğenin içinde ezilir ve çiğidi (çekirdeği) bir tülbentle süzülerek alınır. Kalan kısım şurup olur. Kara üzüm şurubu, aç karnına 1 su bardağı içilir. (22). Aç karnına pekmez yenir. (1,3,20,22,28). Kızıl Üzüm (Besni Üzüümü) devamlı olarak bol bol yenir. (22). Yumurta ve Bal yenilir. (20,31). Süt içilir. (2).

Kaşıntı: Sebebi: Toz, toprak, pislik, bozuk yiyecek ve içecekler; bit, pire, böcek veya tırtıl ısırması (22). **Belirtisi:** Vücudun bazı yerleri kızarır, dışarı verir, hastada şiddetli bir kaşınma isteği oluşur (22). **Tedavi Şekli:** Hasta soğuk suya sokulur. (1,3,20,22,28). Vücudun her tarafına akşam yatarken dilimlenmiş 2-3 adet hıyar (salatalık) sürülür. Hastaya hiçbir şey giydirilmez ve öylece sabaha kadar yatar. Sabahleyin önce ılık, sonra da soğuk suyla yıkanır. (22)

Kekeçlik (Kekemelik): Sebebi: Korku, konuşmasını etkileyen başka hastalık. Küçükken çok yumurta yiyen çocuk kekeç (kekeme) olur (28). **Belirtisi:** Konuşurken zorlanma, bir kelimeyi söylemeden önce, bir süre çene ve dudak hareketleri yapma, nefesle karışık sesler çıkarma (3). **Tedavi Şekli:** Çocuktaki kekemelik için "çocuğun dili bağlı" denilir. Dilin alt ortasındaki ipliğe benzeyen bağ, bu işten anlayan kadınlar tarafından sembolik olarak kesilir veya hafifçe kanatılır. (6,28). Tekkelere götürülür, muska yazdırılır. (1,3,20,22,28)

Kekemelik : Bkz. Kekeçlik.

Kellik (Saç Kıran): Sebebi: Hayvanlardan bulaşır, saç temizliğine dikkat etmemekten olur (8). **Belirtisi:** Başın belirli bir bölgesinde veya tamamında saçlar dökülür. Kızarma ve yaralar olur (8). **Tedavi Şekli:** Önce cımbızla alınabildiği kadar saç çekilir (30-50-100 ... adet kadar). Daha sonra kel olan bölge ustura ile çirtilir. Sağlam yerden çekilen saçlar makasla kırpılıp küçültülür. Daha sonra çirtilmiş kelli alana serpilerek temiz bir bez ile üzeri sarılır. Birkaç hafta sonunda çayır otu gibi kıl gelir. Koyuncu Köyü'nde Kel Ahmet isimli kişinin babası ona bu tedaviyi uygulamıştır. (22). Kel olan yer ustura ile iyice tıraş edildikten sonra çirtilir (bir çok yerden hafifçe kanatılır). Daha sonra buraya tuzla birlikte dövülmüş sarımsak sarılır. Ertesi sabah sargı açılır. (20,31). "Saç Uzatan" adı verilen sert et (kas) yedirilir. (6,8,9,28). Tavuk dışkısı sarılır. (20,31). "Tuzlu sarmısak, sıcak iğne ile çizilen yere sürülür." (POLAT, s.36). "Hasır külü bakır kapta bekletilen yoğurtla karıştırılıp sürülür." (POLAT, s.36).

Kemik Çatlaması: Sebebi: Vurma, çarpma, düşme, kaza gibi dış etkiler. **Belirtisi:** Ağrı, şişlik, hareket zorluğu, parmakla dokunulduğunda iğne gibi boyunca (uzunlamasına) işaret verir (7). **Tedavi Şekli:** Kemik çatlamasında, Balmumu Yakısı hazırlanarak çatlamış yer üzerine sarılır.

Balmumu Yakısının Hazırlanması: Balmumu, bir kap içerisinde eritilerek yakı yapılacak bezin üzerine iyice sıvanır (yayılır). Daha sonra sıcak sıcak çatlamış yer üzerine sarılır. Aynen kırıklarda olduğu gibi, kemik çatlamalarında da, yakı üzerine ince tahta veya kavak kabuğu konulur ve sargı beziyle sıkıca sarılır. (5,7). Çatlak kemik, Yumurta Yakısıyla sarılır (7). (Bu yakının nasıl hazırlandığı, aşağıda "Kırıklar" maddesinde açıklanacaktır.)

Kene Vurması: Sebebi: "Kene" adı verilen haşaratın kişiyi ısırması (8). **Belirtisi:** Hasta bayılır vücudu kaskatı olur. Uzun süre kendine gelemez ve felç olmuş gibi yatar (8). **Tedavi Şekli:** Önce soğuk suya arkasından ılık suya sokulur. (28,30,32). Bal yedirilir. (28). Yoğurt yedirilir. (8).

Kesik: Sebebi: Dış etkiler, kaza. **Belirtisi:** Kanamalı yara. **Tedavi Şekli:** Kesilen yere hemen çaput dolanır. (1,3,20,22,28). Tütün basılır. (1,3,20,22,28). Örümcek ağı basılır. (1,3,20,22,28). Taze yağ basılır. (6,9,28). Çiğ veya pişmiş süt yüzü basılır. (9,11,32). Tuz basılır. Ancak, buna dayanmak güçtür, bu yüzden küçük yaralara tuz basılır. (28). Yağlı kara yapılıp kesilen yere sarılır. Aşağı yukarı tüm yaralanmalarda kullanılan "yağlı kara" merhemi şu şekilde hazırlanır: Çaput yakılır. Külüne taze yağ (tuzsuz tereyağı) konulur. Yağ ve kül iyice birbirine karıştıncaya ve macun haline gelinceye kadar iyice karıştırılır. Daha sonra sıcak sıcak yaralanan yere sarılır. (6,28,32)

Kılkurdu: Sebebi: Çiğ et, yıkanmamış sebze ve meyve yemek (22). **Belirtisi:** Makatta kaşıntı olur. Pisliğin içinde iplik gibi ince kurtlar görünür. Gece yastığa ağızdan salya akar. (22). **Tedavi Şekli:** Aç karnına hedik (haşlanmış buğday) yenir. (30). Aç karnına kabak çekirdeği yenir. (1,3,20,22,28). Aç karnına Karamuk Çalısının meyvesi yenir. (22)

Kırık: Sebebi: Vurma, çarpma, düşme, kaza gibi dış etkiler. **Belirtisi:** Şişlik, ağrı, hareket zorluğu, bulantı, titreme (7). **Tedavi Şekli:**⁹ Sabunla veya sıcak suyla kırık bölgesi iyice yıkanır. Sıcak suyla yıkamak toplanan kanı dağıtır, damarı genişletir. Böylece kan rahat dolaşır. El yordamıyla kırık kemikler yerine getirilir veya en azından karşı karşıya getirilir. Daha sonra kırık, Yumurta Yakısıyla sarılır (7). **Yumurta Yakısının Hazırlanması:** 10 adet yumurta, 1 kg arpa unu, 1-1,5 m uzunluğunda sargı bezi, yeteri kadar kavak (selvi) kabuğu hazırlanır. Önce yumurtalar kırılarak sarıları başka bir kaba ayrılır. Yumurtanın akı başka bir kaptan arpa unu ile karıştırılır. Hamur kıvamına gelince sargı bezinin 20-30 cm. lik kısmına bu yakı malzemesi serilir (yayılır). Kırık bu yakıyla dikkatlice sarılır (5,7,32). (Yumurta yakısı, rendelenmiş sabun içerisinde yumurta akı konulup iyice karıştırılmak suretiyle de yapılır). Kırığın şekline göre, kırılan yerin altına üstüne ve yanlarına, ya taze kavak (selvi) kabuğundan ya da ince tahtalardan oluşan destekler konur. Tekrar bu koruyucu desteklerin üzerine sargı bezinin

⁹ Bilindiği gibi, eskiden kırıklar "Sınıkçı" adı verilen halk hekimleri tarafından tedavi edilirdi. İlbeyli yöresi ve çevre yörelerde, 1940 ve 50'li yıllarda tanınmış bazı sınıkçılar şunlardı: Kırşak'lı Mustafa, Maksutlu'dan Hacı Hasan Efendi, Ada Köyünden Kara Halil, Hanlı'dan Kör Hüseyin, Eski Apardı Köyünden Mevlüt Çavuş, Sarıdemir Köyünden Zeyni (Zihni) Kâhya ve oğlu Hacı Demir. Sağlık kuruluşlarının yaygınlaşması ve ulaşımın kolaylaşması nedeniyle artık sınıkçılık da yavaş yavaş tarihe karışmaktadır.

kalan kısmı sıkıca sarılır. Bu sargı en az 20 gün beklemelidir. Kırık tuttuğu zaman tatlı tatlı giçişir (kaşınır) ve ardından bir miktar şişme olur. Eğer tutmamışsa şişme olmaz. El ve ayaklar oynuyorsa, iyileşme belirtisidir. Yani kırık tutmuştur. Tutmazsa yeniden aynı işlemler uygulanır. (5,7,32)

Kaburga kırıkları, kemik yerine getirildikten sonra, genellikle Kara Sakız Yakısı ile sarılır. **Kara Sakız Yakısının Hazırlanması:** Düzgün bir tahtanın üzeri suyla ıslanır. Onun üzerine yakı yapılacak bez konur. Bezin üzerine kullanılmayan bir kap veya tava içerisinde eritilen kara sakız dökülerek yayılır. Bu şekilde hazırlanan yakı, sıcak sıcak kırık yer üzerine sarılır. Yukarda anlatıldığı gibi bu yakının üzerine kavak kabuğu veya ince tahta konulduktan sonra üzeri sargı beziyle sıkıca sarılır. Kırık iyileşinceye kadar bu yakı çıkarılmaz. (5,7,32)

Kemikler yerine getirildikten sonra, Üzüm yakısıyla sarılır. **Üzüm Yakısının Hazırlanması:** Üzüm dibekte iyice dövüldükten sonra yakı yapılacak bezin üzerine sıvanır (yayılır). Bu şekilde hazırlanan yakı kırık üzerine sarılır. Kalan işler yukarda anlatıldığı gibi yapılır. (5,7,28,32)

Kemikler yerine getirildikten sonra, Çekirdeksiz Üzüm yakısıyla sarılır. **Çekirdeksiz Üzüm Yakısının Hazırlanması:** Üzüm yakı yapılacak bezin üzerine konur. Oklavayla tıpkı hamur açar gibi üzerine bastırılarak iyice ezilir. Hamur kıvamına gelen üzüm, zaten kendi kendine bez üzerine sıvanır ve yakı muşamba haline gelir. Bu şekilde hazırlanan yakı kırık üzerine sarılır. Kalan işler yukarıda anlatıldığı gibi yapılır (5,7,32)

Kemikler yerine getirildikten sonra, İncir Yakısıyla sarılır. **İncir Yakısının Hazırlanması:** İncir dibekte iyice dövüldükten sonra yakı yapılacak bezin üzerine sıvanır (yayılır). Bu şekilde hazırlanan yakı kırık üzerine sarılır. Kalan işler yukarda anlatıldığı gibi yapılır. (5,7,32)

Kemikler yerine getirildikten sonra, Zeytin Yakısıyla sarılır. **Zeytin Yakısının Hazırlanması:** Zeytinin çekirdekleri çıkarılır. Dibekte iyice dövüldükten sonra yakı yapılacak bezin üzerine sıvanır (yayılır). Bu şekilde hazırlanan yakı kırık üzerine sarılır. Kalan işler yukarda anlatıldığı gibi yapılır. (7)

Kemik çatlamasında, Balmumu Yakısı hazırlanarak çatlamış yer üzerine sarılır. **Balmumu Yakısının Hazırlanması:** Balmumu, bir kap içerisinde eritilerek yakı yapılacak bezin üzerine iyice sıvanır (yayılır). Daha sonra sıcak sıcak çatlamış yer üzerine sarılır. Aynen kırıklarda olduğu gibi, kemik çatlamalarında da, yakı üzerine ince tahta veya kavak kabuğu konulur ve sargı beziyle sıkıca sarılır. Yine, çatlak kemikler, yumurta yakısıyla yukarda anlatıldığı gibi sarılır. (7). Kırık yerin üzerine bal sürülüp üzeri bezle sarılır. Ancak bu uygulama hafif kırıklara uygulanır. (7). Hiçbir sınıkçı, kırığı yerine getirip sarmadan önce hastaya "şuran kırılmış" demez. Sürekli "bir şeyin yok, biraz ağrımış" gibi sözler sarf eder. Kırık sarıldıktan sonra gerçeği açıklar ve dikkat etmesini söyler. (7)

Kırık yerine getirildikten sonra ağrının yüzde doksanı kaybolur. Sınıkçıların kırığı sardıktan sonra, hastayı biraz bekletip sonra ağrısının olup olmadığını sormalarının sebebi budur. (7). Kırığın çabuk iyileşmesi için kişinin iyi beslenmesi gerekir. Karaciğer, paça, üzüm pekmezi, Kara üzüm ve bal, bol bol yenilirse kırık kısa zamanda tutar. Ayrıca, kasapların tezgahının

altında bulunan soyulmuş kemiklerden biraz alınarak suda kaynatılır. Kaynamış suyun üzerinde oluşan yağ kepçeyle ayrılır ve birer ikişer kaşık hastanın yemeklerine katılırsa kırık kısa zamanda iyileşir. (7)

Kaynar su, kırığa iyi gelmez, kişi sargıdayken yıkanmamalıdır. Hatta, sargı çözüldükten sonra 10-15 gün daha yıkanmamalıdır. Dirsek kırıklarında kol önce doğrultularak sarılır. Kırık tuttuktan sonra, üzerine zeytin yağı veya ilik yağı sürülerek dirsek yavaş yavaş oynatılır. İlerleyen her gün, hareketin açısı daha da artırılarak bu tedaviye devam edilir. Dirsek iyice oynatılmaya başladıktan sonra, miktarı gittikçe artan ağırlık taşıtılır. (7)

Kısırlık (Erkek): Sebebi: Doğuştan, cinsten, tohumunun yetersiz olmasından (20). **Belirtisi:** Kadında bir hastalık olmadığı halde, karıkocanın çocukları olmaz (20). **Tedavi Şekli:** 40 adet yumurtanın kırılarak tohumları dikkatlice bir kaba alınır. Bu tohumlar 1 kg tereyağı içerisinde pişirilir. Erkek bu ilaçtan yiyebildiği kadar yer. Bu tedaviye 1 ay kadar devam edilirse, erkeğin kısırlığı gider veya erkekliği kuvvetlenir. (20)

Kısırlık (Kadında): Sebebi: Doğuştan, cinsten, rahimin eğri olmasından, başka kadın hastalıklarının bulunmasından (28). **Belirtisi:** Erkekten bir hastalık olmadığı halde, karıkocanın çocukları olmaz (6). **Tedavi Şekli:**¹⁰ Uşaklığın (rahimin) düzelmesi için, kadın ayağından çamdiya (tavana) asılır. (6,28). Karnına küp vurulur (6,14,28). (İçinde küçük bir bez parçası yakılan küp, ağzı kadının karnına gelecek şekilde ters çevrilir. Bez parçası söndüğünde küp kadının karnını içine çeker ve rahminde eğrilik varsa düzeltir.). "Çilek" denilen yabani otun taze sürgünleri ve yaprakları suda kaynatılarak çocuğu olmayan kadınlara, aç karnına çay gibi içirilir. (11,29). "Kısacık Mahmut" otu kaynatılarak suyu içirilir. (25). Sivas'taki Abdolvahabi Gazi Türbesi ve Sivas Soğuk Çermikteki "Ahmet Duran Yatırı" ziyaret ettirilir. (1,3,20,22,28). Kadının ağzına gem vurularak, (kutsallığına inanılan) bir kayanın etrafında üç kez dolandırılır. (1,3,20,22,28). "Çiçeğe yatırılır. Değişik çiçekler toplanır, kazanda kaynatılır; biraz soğuduktan sonra kadın üzerine oturtulur." (POLAT, s.13)

Kızamık: Sebebi: Allah'tan gelen bir derttir (28). **Belirtisi:** Çocuğun vücudu çem (çimen) gibi darar (dışarı verir). Gözleri görmez olur. İlk üç gün içinde vücudu taramaz ve hasta siyahlaşırsa kesin öldürür (28). **Tedavi Şekli:** Sıcak şerbet verilir. (1,3,20,22,28). Al (kırmızı) giydirilir. (1,3,20,22,28). Üzerine al (kırmızı) yorgan örtülür. (1,3,20,22,28). Kızamık Şekeri yedirilir (1,3,20,22,28). Tatlı içecekler içirilir. (22). Vücuduna üç gün bal sürülür. (8). İlk üç gün bal yedirilir. (2). Isırgan otunun yumuşak yerleri (yaprakları) kızamığın çıktığı yerlere sarılır. Isırganın dikenleri kızamık için şifadır. (3)

Kızıl: Sebebi: Allah'tan gelen bir derttir (28). **Belirtisi:** Çocuğun vücudunda kızarmalar başlar, kızarıklık bütün vücudu kaplar, sonunda deri soyularak dökülür (28). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi olmayan bu hastalığa yakalanan çocuk doktora götürülür. Eskiden çocuklar doktora gitmeden kızıl çıkarır, ancak çok acı çeker, çok hırpalanırlardı. (1,3,20,22,28)

¹⁰ Konuyla ilgili daha değişik uygulamalar için kitabımızın "Doğum" bölümü

nız.

Kızıl Yuğrük: Sebebi: Çocuklarda kızıl yuğrük, höllükte çok yatırmaktan, altını değiştirmemekten, altının ıslak kalmasından olur (28).

Belirtisi: Vücudun bazı yerleri kıpkırmızı olur (28). **Tedavi Şekli:** Kızaran yerler önce çirtilir. Çirtilen yerlere bal çalınarak (sürülerek) üzerine çaput sarılır. Hasta iyileşinceye kadar dinlendirilir. (6,28). Kızıl Ağnik Otunun kökü dövülerek, kuyruk yağıyla birlikte tavada kavrulur. Bu şekilde hazırlanan merhem kızaran yerlere sürülür. (22). "Zağrek (tohumu) sarılır. (POLAT, s.28)

Kirpik Kıran: Sebebi: Sıcak, toz, toprak, pislik (3). **Belirtisi:** Kirpikler dökülür (3). **Tedavi Şekli:** Göz temiz tutulursa bir süre sonra kendi kendisine iyileşir. (3,6,28)

Koten (Köten) Hastalığı: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Bir organın şişmesi şeklinde ortaya çıkan bir hastalıktır (23). **Tedavi Şekli:** Şişen yerler temiz bir demirle delinip, yine kızgın bir demirle dağlanır. (23)

Köpek Isırması: Sebebi: Kişiyi köpek ısırması. (Köpek ısırıldığı zaman "it yaraladı" tabiri kullanılır). **Belirtisi:** Kanama, şişme, diş izi (16). **Tedavi Şekli:** Kara yakı yapılıp sarılır. Kara yakı şu şekilde hazırlanır: Çaput yakılır, külüne çiğ yağ katılarak iyice birbirine karıştırılır. Bu şekilde hazırlanan merhem ısırılan yerlerin üzerine sürülür. Bu merhemine içine ısırılan köpeğin tüyü de konulur. (16). Isırılan köpeğin tüyünden bir miktar koparılıp kibrit veya çakmakla yakılarak ısırılan yerlere serpilir. (22).

Kösnücük: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Köstünün (köstebeğin) toprağı dışarı vermesi gibi vücut çeşitli yerlerden tepir (dışarı çıban verir) (28). **Tedavi Şekli:** Kösnü (köstebek) vurulup eti yedirilir. (28)

Köstebek bulunamazsa hasta kösnü toprağı ile çimdirilir (yılanır). (Bir avuç yeni tepmiş köstü toprağı, hastanın yıkanma suyuna katılır. Hasta bu su ile yıkanır). (28). Köstü toprağından çamur yapılıp yaralara sürülür. (22,28). Lokum sarılır. (9). Yer Keveninin kökü ezilip sarılır. (9). Çiğ hamur sarılır. (9).

Kuduz: Sebebi: Köpek ısırması (3). **Belirtisi:** Sudan korkar. Ağzına köpük birikir, ne yaptığını bilemez, sağa sola saldırır (3). **Tedavi Şekli:** Vaktinde aşı olunmazsa öldürür. Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir (3). Ancak, köpek ısırıldığında yaranın çabuk iyileşmesi için bazı uygulamalar yapılmaktadır ki aşağıda (Köpek Isırması, maddesinde) açıklanacaktır.

Kulak Ağrısı: Sebebi: Kulağın böcüğü (zarı) hastalanır¹¹ (22). **Belirtisi:** Tek veya iki kulak birlikte ağrır (22). **Tedavi Şekli:** Tavşan etinden çıkarılan veya ayrılan yağ, bir tülbendin ucuna konulup kulağa sürülür. (9,11,28,32). Kurban bayramında kurban olarak kesilen koyunun ödü sürülür. (12). Ağrıyan kulağa sigara dumanı üfürülür. (32). Sarımsak suyu damlatılır (20,31). (Ezilen sarımsak bir tülbendin içine çıkılır-düğümleir. Üzerine parmakla basılarak çıkan su kulağa damlatılır.). Emzikli kadının sütü sağılarak ağrıyan kulağa damlatılır. (1,3,20,22,28)

Kuluç (Kulunç): Sebebi: Çok çalışmak, terli iken soğukta veya rüzgârda kalmak, tırpan biçmek (tırpanla ürün biçmek) (28). **Belirtisi:**

¹¹ Kulağın duymasının içerideki bir böcek tarafından gerçekleştirildiğine dair inanışlar mevcuttur. Ancak görüştüğümüz çoğu kişiler bu böcekten kastın "kulak zarı" olduğunu belirtmişlerdir.

Uzunlamasına ve dik olarak sırtta doku sertleşmesi meydana gelir. Bu sert alanda, aniden hareket edildiğinde ağrı hissedilir (3). **Tedavi Şekli:** Sıcak su ve sabunla üzeri iyice yıkandıktan sonra parmak uçlarıyla kulunç kırılır. Ancak bu işi herkes yapamaz. (3,22). Ebemkomeci (Ebegümece) lapası sarılır. (18). Yöreye gelen gezici halk hekimleri tarafından, sonah (boynuz) vurarak tedavi edilir. Bu işlem şöyle yapılır: Kulunç üzerindeki bir bölge usturayla çirtilir. İspirtoya batırılmış pamuk yakılarak sonağın (bu iş için kullanılan boynuzun) içine atılır ve hemen çirtilen yerin üzerine boynuzun ağzı bastırılır. Meydana gelen hava boşluğundan dolayı kulunç bir miktar boynuzun içine girer. Bu olaydan sonra bir rahatlama görülür. (22). İkiz çocuk doğurmuş, yakın akraba kadınlarına, üç gün kulunç ovalattırılır. (28)

Kumacık: Sebebi: Buruna sinek girip yumurtlar. Bu yumurtalar bir süre sonra kurt olur ve kişiyi rahatsız ederler (22,28). **Belirtisi:** Hasta pıskırır, öksürür, gözlerinden yaş gelir ve burnunun içi aşırı derecede kaşınır (22,28). **Tedavi Şekli:** Bir leğenin içerisine soğuk su doldurulur. Leğenin ortasına üzeri düzgün bir taş veya tuğla konur. Onun da üzerine ateşte kızartılmış bir at nalı konur. At nalının üzerine biraz kuyruk yağı, kuyruk yağının üzerine de bir avuç 7-8 adet "Kumacık Otu" konur. Başına bir çarşaf veya namazla (kilim seccade) örtülen hasta, bu şekilde Kumacık Otunun buğusuna tutulur. Burundaki kurtların dökülmesi için, çarşafın üzerinden ara ara hafifçe hastanın başına avuç içiyle vurulur. Bu uygulama sonunda burundaki kurtların döküleceği iddia edilmektedir. (28).

Kurbağacık: Bkz. Bingıldak

Kuş Kuyruğu: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Boyun şişmesi, boyunda beze oluşması şeklinde ortaya çıkan bir hastalıktır. Kulağın arkasında ve boyunda, kuş yumurtası gibi kabarıklar (şişlikler) olur (22). **Tedavi Şekli:** Miras kalmış bir tavanın isiyle, beze veya şişliğin etrafı, çizgi şeklinde çevrilir. (22)

Kuşpalazı (Difteri): Sebebi: Allah'tan gelen bir hastalıktır (28). **Belirtisi:** Boğaz ağrısı, halsizlik, bitkinlik, boğazdan kan gelmesi, boğazda şişkinlik, kanlı nezle, şeklinde görülen öldürücü bir çocuk hastalığıdır (3,22,28). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi yapılamadığından, çocuk doktora götürülür. (1,3,20,22,28)

Mantar: Sebebi: Vücut kendisi yapar, ıslak kalmaktan olur (3). **Belirtisi:** Kaşıntı, ağrı, deri dökülmesi, akıntı (22). **Tedavi Şekli:** Şor (tuzlu su) ile yıkanır. (3,9). Yalanı (sığır kuyruğu) otunun yaprağı kaynatılarak suyu mantar olan yere sürülür. (8). Ayakta mantar varsa, bir leğene tuzlu su hazırlanır. Ayaklar onun içine sokulup bir süre bekletilir. (22).

Mayasır: Sebebi: Soğuktan, ayakları üşütmekten, taharetlendikten sonra kurulanmamaktan (3). **Belirtisi:** Makat civarında küçük memeler görülür. Bu memelere çamaşır dokundukça ağrı yapar. Hasta kışının üzerine oturamaz (8). Mayasır bağırsakta da olur. Büyük abdest yaparken kanama ve yanma olur (9). Bu hastalığın sürekli akıntı yapan dışısı de vardır. Mayasır erkek ve kadınların idrar yollarında da olur. İdrar yaparken sızı olur (28). **Tedavi Şekli:** Sülük tutularak pis kanı sülûğe emdirilir. (28). Yalanı (sığır kuyruğu) otu kaynatılarak suyu içilir. Yine bu otun "calba" adı verilen yeşil yaprakları mayasıl üzerine sürülerek kanatılır. (9,28). Yalanı

otunun yaprakları kaynatılarak suyuyla taharetlenilir. (28). Büyük bir kazanın yarısına kadar su doldurulur. İçine iki tutam calba atılarak kaynatılır. Sonra kaynatılan suyun ılık hale gelmesi için beklenir. Su ılık hale geldiğinde kazan içindeki calbalar alınarak mayasılı hasta kazanın içine oturtulur. Hasta yaklaşık yarım saat bu suyun içinde dinlendikten sonra, çıkar ve hemen kurularak yatağına yatar. (2). Mayasıl otu Kaynatılarak, aç karnına suyu içilir. (25). Kuşburnu meyvesi kaynatılarak suyu içilir. (1,3,8,20,22,28). Sığır Dili adı verilen ot kaynatılarak suyu içilir. (24). Kısacık Mahmut Otu kaynatılarak suyu içilir. (25). Evelik tohumu kaynatılarak çay gibi içilir. (32). Burçak kavru olarak tıpkı kahve gibi dövülür. Bu şekilde hazırlanan burçak kahvesi ara ara hastaya içirilir. (22). Yabani çilek otu kaynatılıp suyu içilir. (29). Kekik ve Yavşan otları aynı kazanda kaynatılır. Çıkan su bir leğene alınarak ılıtılır. Hasta bu ılık suyun üzerinde yarım saat oturulur. (2). Kirpi eti yedirilir. (30). Karga eti dövülerek mayasır üzerine sarılır. (22). Mayasır üzerine katran sürülür. (31). Erkeğin masırasında (erkeklik organında) mayasıl varsa serçe eti dövülüp sarılır. Bu işlem idrar yollarını da temizler, ne varsa çeker alır. (22). Kadınlarda görülen idrar yolu mayasılı şu şekilde tedavi edilir: Serçenin tüyü yolunup tırnakları kesilir. Daha sonra kanı damlatılmadan kafası dahil eti dövülüp temiz bir bezin içine konulur. Bez fitil şeklinde ud yerine sürülürse, bu ilaç mayasılı alır. (22)

Mide Ağrısı (Yürek Ağrısı): Sebebi: Üşütmek, üzölmek, sürekli sinirlenmek, aşırı derecede acı, ekşi ve tuzlu yemek (24). **Belirtisi:** Midede ağrı, yanma, ekşime. Geceleri ağrıyla uyanma. Acı ve ekşi yiyecekler yedikten sonra midede ağrı olması (24). **Tedavi Şekli:** Hastaya karabiberli pekmez şerbeti içirilir. Bu şerbetin hazırlanması ve hastaya içirilmesi şu şekilde olur: Bir kabın içersine bir tatlı kaşığı karabiber ve üç yemek kaşığı pekmez konup üzerine su dökölerek şerbet kıvamına gelinceye kadar iyice karıştırılır. Daha sonra, elde edilen şerbet ateş üzerinde iyice kaynatılarak sıcak hastaya içirilir. Bu şerbetin mutlaka tatlı olması gerekir. Pekmez ile karabiber ona göre ayarlanmalıdır. (22). "Kasnı" adı verilen bitki koparılır. Gövdesinin kabuğı soyularak içinden çıkan kısmı yenilir. (29). Isırgan otu kaynatılarak suyu içirilir. (7,8). Kenger otunun "ışkın" adı verilen gövdesi soyularak yenilir. (32). Hastaya bol bol bal yedirilir. (1,3,20,22,24,28). Aç karnına şekerli süt içirilir. (10). Çiğ yumurtanın sarısı içirilir. (30). Acı, ekşi, aşırı tuzlu yiyecekler verilmemek suretiyle perhiz yaptırılır. (1,3,20,24,28). Ağır işlerde çalıştırılmaz, serin yerlerde dinlendirilir. (28).

Morluklar-Zedelenmeler: Sebebi: Vurma, çarpma, düşme, kavga, kaza, gibi dış etkiler. **Belirtisi:** Şişme, morarma, parmakla dokunulduğunda ağrı (7). **Tedavi Şekli:** Önce usturayla moraran kısım çirtilir. Çirtilme işlemi şöyle yapılır: Usturanın keskin ucu morarmış bölgeye gelecek şekilde deriye dokundurulur. Daha sonra bir ağaç kaşığının sırtıyla ustura üzerine vurulduğunda, deri üzerinde küçük bir yara açılır ve buradan birazcık kan çıkar. Bu işlem üçer beşer mm. aralıklarla morlaşmış bölgeye uygulanır. Tedavi edilecek alan iyice kanatıldıktan sonra, tuzlu suda kaynatılmış bir keçe parçası bu kısım üzerine sarılır. (7,32). Moraran kısımlar çirtilerek üzerine taze koyun derisi veya koyun kuyruk kapağı sarılır. (32)

Nasır (Ayak Nasırı): Sebebi: Dar ve tabanı sert ayakkabı, ayak üzerinde fazla dolanmak, ayakkabı çıkarmadan uzun süre çalışmak (22). **Belirtisi:** Ayak tabanında, üstünde, yanında, parmak arasında, parmak üstünde deri sertleşir. Bu sertleşmiş yerlere basıldığında veya dokunulduğunda ağrı yapar (22). **Tedavi Şekli:** Bir leğen veya başka kap içerisindeki sıcak suya nasırlı ayak sokulur. 15-20 dakika nasır iyice yumuşayınca kadar beklenir. Ağız kör (keskin olmayan) bir bıçakla nasırın yumuşayan kısımları temizlenir. Bu işlem, eczanelerde satılan "ayak taşı" ile kazılmak suretiyle de yapılır. (22). Teker gibi kesilen limon dilimi nasır üzerine sarılır. (16)

Nazar (Göz Değmesi): Sebebi: Pis nefes, nazarı dokunan kişinin kıskançlıkla bakması (28). **Belirtisi:** Kişi birden bire hastalanır (28). **Tedavi Şekli:**¹² Okunur üflenir, kişi avsunlanır (efsunlanır). (1,3,20,22,28). Kurşun döktürülür. (1,3,20,22,28). Yıkanma suyunun içerisine kurban gözü konularak, hastaya banyo yaptırılır. (6,28). Üzerlik tütsüsüne tutulur. (1,3,20,22,28). Çörek otu yakılarak, hasta tütsüsüne tutulur. (6,14,28). Köz patlatılır. (Suyun içerisine ateş atılarak, hasta buğusuna tutulur). (6,28). Nazar eden kişinin çaputundan bir parça alınarak yakılır. (28)

Nefes Darlığı : Bkz. Yelpik

Nevazil: Sebebi: Başı üşütmek. Tiksinmek (28). **Belirtisi:** Ağız, dil, dudak hep yara olur. Hasta: "Nevazilim azdı." der (22,28). **Tedavi Şekli:** İspirtoyla gargara yapılır. (9,22). Ağızda bir parça şep (şap) dolandırılarak tükürülür. (22,28).

Nezle (Sakağ): Bkz. Soğuk Algınlığı-Soğuk Geçiği.

Öksürük: Sebebi: Ciğerleri üşütmek (3). **Belirtisi:** Öksürme **Tedavi Şekli:** Hastanın ağzına tuzsuz tereyağı verilir. (2,9,32). Gece yatarken çiğ süt içilir. (10). Hastanın yağarnısına (sırtına) havlu konur. (1,3,20,22,28). Kara biberli pekmez şerbeti içirilir. (22). Öksürük şiddetlendiğinde, bir parça ekmek yedirilir. (1,3,20,22,28). Eğer çocuğun öksürüğü devam ediyorsa, kara biberli pekmez şerbeti içerisine ekmek doğratılıp yedirilir. (22). Kara (siyah) turp sap kısmından azıcık oyulur. Oyulan kısma toz şeker doldurulur. Bu şekilde bir gün bir kabın içerisinde bekletilir. Daha sonra meydana gelecek olan suyu saat başı 2-3 çay kaşığı ölçüsünde içilir. (22). Yeşil fiğ kahve gibi kavrulur ve ezilir. Tıpkı kahve pişirir gibi pişirildikten sonra içine acılığı gitsin diye bir miktar bal katılır ve sabah akşam birer fincan içilir. (22). Arı Çiçeği (papatya) kaynatılarak çayı içilir. (30). Evelik otunun tohumu kaynatılarak çayı içilir. (30,32). Ağgül (hatmi) otunun çiçeği kaynatılarak çayı içilir. (8). Aş otu bitkisinin tohumları kaynatılarak suyu içilir. (30)

Pambucah (Pamukçuk): Sebebi: Doğuştan (28). **Belirtisi:** Yeni doğan çocuğun ağzında pamuk tüyleri gibi beyazlıklar olur (6,28). **Tedavi Şekli:** Beyazlanan yerleri çocuğun annesi saçıyla siler. (6,28). Diğer kadınlar saçlarıyla silerler. (6,28). Beyazlıklar şekerle ovalanır. (22). Beyazlıklar közlenmiş şeker pancarı ile silinir. (2). Şeker pancarı közlenip

¹² Nazar değmesiyle ilgili daha değişik uygulamalar için kitabımızın "İnanışlar" bölümündeki "Nazar-Nazarlık" kısmına bakınız.

yedirilir. (2). "Kocası ölüp kaynına varan (kayını ile evlenen) kadının saçıyla; şekerle ovalanır." (POLAT, s.34).

Pişik: Sebebi: Doğumda çocuğun tuzlanmaması (avuçlarının içine, ayak tabanlarına, koltuk altlarına tuz konulmaması), altının geç açılması, ıslak bezle uzun süre beklemesi (28). **Belirtisi:** Apış arası ve makat civarında kızarıklık (3). **Tedavi Şekli:** İlerde fazla pişik yaşamaması ve üşümemesi için, çocuk doğduğunda tuzlanır. (28). Pişen yerlere pudra serpilir, krem çalınır. (3,6,14,15,28)

Romatizma (Sızı, Yel): Sebebi: Soğuk, nem, üşütme, yaşlılık, yel girmesi (3,22). **Belirtisi:** Ağrı, sızı, hareket zorluğu (3,22). **Tedavi Şekli:** Yel ipliği bağlanır. (22). Damılı, Abdallı, Savcun tekkelerine gidilir. (1,3,20,22,28). Sülük vurulur. (1,3,20,22,28). Sızı olan yer bal arısına sokturulur. (6,9,28,32). Isırgan otu, sertçe ağrıyan yere vurulur. Isırganın dikenleri sızıyı alır. (9,28). Çekirdekleri alınıp dövülmüş zeytin içerisine biraz zeytin yağı ilave edilerek ağrıyan yere sarılır. (8). Mayıs Çiçeği sarılır. Mayıs Çiçeği, çok parlak sarı çiçekli bir ottur. Bu ot önce ezilir. Daha sonra romatizma olan yere önce hamur sarılır. Hamurun üstüne kibrit çöpüyle aralıklı olarak birkaç delik delinir. Delinen bu deliklerden ezilmiş Mayıs Otu deriye dokunacak şekilde gönderilir. Yarım saat beklenir. Sonra sargı alınır. Otun sarıldığı yer nokta nokta yara olur, kabarır, sarı su akar ve daha sonra yara iyileşir. Böylece romatizma (sızı) tedavi edilmiş olur. Eğer mayıs otu hamurun içindeki deliklerden romatizmalı yerlere uygulanmayıp, direk olarak deri üzerine sarılırsa, o alandaki deriyi yakar ve büyük bir yara meydana gelir. Bu yara şişer ve günlerce sarı su akar. Bu şekilde de şifa bulmak mümkünse de asla bu uygulama yapılmamalıdır. Mayıs çiçeğinin yakıcı bir ot olduğu unutulmamalı, uzun süre sargıda tutulmamalı ve kullanırken çok dikkatli olunmalıdır. (1,13,14). Lahana yaprakları soba üstünde ısıtılarak sıcak sıcak kireçleme olan yere sarılır. Lahana burada 5-6 saat bekletilir. Bu tedaviye 1 hafta devam edilir. (22). Isırgan otu kaynatılarak sıcak sıcak romatizmalı yere sarılır. Isırgan buraya yara açar ve yaradan sarı bir su gelir. (32). Ağrıyan yere kirli yün sarılır. (1,3,20,22,28). Ceviz yaprağı büyük bir kazanda kaynatılır. Su ılık vaziyetteyken içine girilip yarım saat oturulursa, romatizmayı iyileştirir. (19). Yıkanma suyuna, "Zorlatma Otu" adı verilen bir bitki atılarak birlikte ısıtılır. Bu suda yıkanan kişinin ağrısı sızısı geçer. Vücut gevşer ve rahatlar. (22). Keven (Geven) kökü, ezilip sütle kaynatıldıktan sonra sıcak sıcak sızı olan yere sarılır. (9). Karalar Köyü'nde "Sarı Böcek" adı verilen ve sıkıldığında kıvrımlarından sarı su çıkan bir böcek vardır. Bu böceğin sarı suyu sızı olan yere sürülür. Sıvı, önce orayı şişirir, sonra yara eder, daha sonra yaradan sarı su akar ve böylece sızı (romatizma) hastalığı geçer. (11,29). Yer Adamı otunun kökü dilimlenerek sızı olan yere bastırılarak sürülür. (8,32). Kara turp veya şalgam rendelenerek sızı olan yere sarılır. (24).

Saç Dökülmesi: Sebebi: Yaratılıştan, cinsten (soydan), aşırı üzüntüden, yaşlanmaktan (2). **Belirtisi:** Saçlar yavaş yavaş dökülür ve gittikçe azalır. **Tedavi Şekli:** Zeytinyağı çalınır (sürülür). (1,13,20,31). Badem yağı çalınır. (2). Saç diplerine, kabuğu soyulmuş sarımsak iyice bastırılarak sürülür. (9,12,17,28). Isırgan otu kaynatılarak suyu içilir. (7). Yeni doğmuş buzağının üzerindeki sıvı başa çalınarak ineğe yalattırılır. (30). Kolların

kuvvetlenmesi için, saç usturayla kazıtılır. (3). Baş ılık suyla sık sık yıkanır. (3)

Saçkıran: Bkz. Kellik.

Sakağ: Bkz. Soğuk Algınlığı-Soğuk Geçici.

Sancı: Sebebi: Çeşitli İç Hastalıklarından ve Üşütmekten olur (3).

Belirtisi: Özellikle karın bölgesinde görülen, ara ara gelen ve artıp azalan ağrı (3). **Tedavi Şekli:** Sıcak şeker şerbeti içirilir. (1,3,20,22,28). Sıcak bal şerbeti içirilir. (15). Bir bardak sıcak şerbetin içine bir çay kaşığı karabiber karıştırılarak içilir. (22). Püren otu kaynatılıp suyu içilir. (19). Pire-Para Yavşanı kaynatılıp suyu içilir. (9,24). Kekik otu kaynatılıp suyu içilir. (19). "Garguğza" (karga kozağı) adı verilen bitkinin meyvesi tıpkı salatalığı dörde böler gibi bölünerek bir parçası alınır. Bu parça üç çay bardağı ölçüsündeki suyun içerisine konularak kaynatılır. Kaynatılan kapta bir çay bardağı ölçüsünde su kalıncaya kadar kaynatma işine devam edilir. Kalan su bir bardağa aktarılır. Ağza bir miktar şeker alınarak bu su, sıcak sıcak bir çırpıda içilir. Şekersiz içilmesi oldukça zordur. Çünkü su çok acıdır. On onbeş dakika sonra sancı kesilir. Bu ilacı içen kişi bir daha sancılanmaz. (22). Hastanın karnına "Ebemkomeci" (Ebegümeci) lapası sıcak sıcak sarılır. (6,28). Karnın üzerine ısıtılmış "kapak taş" (yassı taş) konulur. (23)

Sara (Huy Tutma): Bkz. Ağrı Tutma.

Sarılık: Sebebi: Aşırı korku, kaygı ve üzüntü (28). **Belirtisi:** Beti benzi sapsarı olur. Gözünün akı, elleri ve vücudu sararır. Bilinen Sarılığın dışında bir de "Deve Sarılığı" adı verilen çeşidi vardır. Deve Sarılığı çok geç iyileşir ve çok tehlikelidir (28). **Tedavi Şekli:** Hastaya sarılı hindi (sarı yazma) giydirilir. (1,3,20,22,28). Alnından ve kulağından ustura veya kullanılmamış jilette kan alınır. (8,28,32). Hastanın sidiği ile çir ıslanıp, habersizce hastaya yedirilir. (6,28,30). **Sarılık Çiri** (tartılmadan alınan kuru kayısı) satın alınıp hastaya içirilir. (28). Ayakları sarı olan bir tavuk kesilir. Eti pişirilerek hastaya yedirilir. Bu tavuğun sarı renkli olan ayaklarının daha şifalı olduğuna inanıldığından, öncelikle ayak etleri yedirilir. ((8,30). Hastaya bol bol bal yedirilir. (1,3,20,22,28). Karamuk çalısının kökü kaynatılır. Elde edilen sarı su her gün aç karnına hastaya bir bardak içirilir. (8,30). Söğüt yaprağı kaynatılarak suyu içirilir. (2). Sığır ödünden çıkan ve "Haraza" adı verilen taş dövülerek un haline getirilir. Bu un, bala karıştırılarak azar azar hastaya yedirilir. Bu ilaç hastanın suyuna yada çayına katılmak suretiyle de verilir. (16,24). Boynuna altın takılır. (1,3,20,22,28). Boynuna **Sarılık taşı** asılır. (20,31). Sarılık pınarına götürülür. (38, s. 110). Hasta "sarılık sabunu" ile yıkanır. (38, s. 110). Karalar Köyündeki Sarılık Ocağına¹³ götürülür. Bu ocakta hasta alnından ve kulaklarının arkasından kan alınmak suretiyle parpulanır. (2,10,23,28). Kayadibi Bucağındaki Sarılık Ocağına götürülür. Burada, ocaklı kadın tarafından hastanın iki kaşı arasındaki damar hafifçe çizilerek kanatılır. (22). Sivas Pulur Mahallesi'ndeki " Sarılık Tekkesi " ne götürülür. (1,3,20,22). Kabasakal Köyü'ndeki Sarılık Kayasına götürülür.

¹³ Köyde "Sarıgil" (sarı gil) adıyla bilinen sülale ocaklıdır. Şimdi hayatta olmayan Kuddusi isimli şahıs, yakın zamana kadar sarılık hastalarının kulak arkasından ve alnından kan alırdı. Bu kişi aynı zamanda keneci idi.

(22). **Deve Sarılığı**'na yakalanan kişiye, deve eti yedirilir. Bulunduğu lakdirde, deve sütü ve yoğurdu da yedirilir. (25). **Deve Sarılığı**'na yakalanan hasta, Yatsıpınar Köyündeki Sarılık Ocağına götürülür. Hasta, burada alnından kan aldırır, ocak evinin ekmeğini yer ve Yassıpınar'ın suyunu içer. Bu suyun sarılığa iyi geldiğine inanılır. (6,9,28)

Sedef: Sebebi: Zorlanma, tiksinti, hazine-define üstüne yatma (22). **Belirtisi:** Vücutta para gibi kırmızılıklar ve yaralar (22). **Tedavi Şekli:** Gül ağacıyla gerimşak ayrı ayrı yakılır. Yakma sonucu ortaya çıkan yağ ayrı ayrı sahanlarda toplanır. Çıkan iki yağ aynı oranda birbirine karıştırılarak cilde sürülürse başta sedef hastalığı olmak üzere diğer cilt hastalıklarına da iyi gelir. (9). Kangal İlçesinde bulunan Yılanlı Çermiğe (Balıklı Kaplıcaya) gidilir. (1,3,20,22,28).

Ses Kısılması: Sebebi: Üşütme, soğuk içecekler içme, fazla bağırma, sinirlenme (8). **Belirtisi:** Ses azalır, çatallaşır, bazen de tamamen kaybolur (8). **Tedavi Şekli:** Sabahları aç karnına çiğ yumurta içilir. (8,22,30,32). Ağızda biraz tuz dolandırılarak yutulur. (22). "Ağ gül" (Hatmi) otunun çiçekleri kaynatılarak suyuyla günde üç dört kez gargara yapılır. (22). Ağgül (Hatmi) otundan dört çiçek koparılır. Bu çiçekler bir çaydanlık suda kaynatılarak, sabah akşam aç karnına bir bardak içilir. (17). İt Gülü (Gelincik) otundan bir çiçek koparılır. Çiçeğin dört taç yaprağı alınarak bir çaydanlık suda kaynatılır. Bu su sabah ve akşamları aç karnına bir bardak içirilir. (8).

Sıcak Geçmesi: Bkz. **Gün Geçigi**

Sıkıntı: Bkz. **Bunaltı**

Sırt Ağrısı: Bkz. **Kuluç**

Sıtma: Sebebi: Sıcak, sivrisinek ısırması, gıdasızlık (28). **Belirtisi:** Sapsarı olur, (Zangır zangır) titrer. Ateşi artar, karnı şişer (6,28). **Tedavi Şekli:** Eli ayağı tutulur. (6,28). Sıcağa yatırılıp üstü örtülür. (6,28). Ayağının altına ısıtılmış kapak taş (yassı taş) konur. (2). Kurban bayramında kesilen kurban kaburga kemiği üzerine sıtma duası yazılıp hastaya verilir. (31). Hastanın ayaklarından başlamak suretiyle yukarıya doğru, bileklerine, bacaklarına, baldırlarına ve karnına, gövdesine hatta gözünün çukuruna bile köpek dışkısı sıvanır. (9). Hasta, Söğütçük Köyündeki sıtma ocağına götürülür. (22,28). Hocaya okutulan "ısıtma ipliği" hastanın bileğine bağlanır. (38, s. 111). 3 yemek kaşığı ince elek unu 1 yemek kaşığı sütleğen sütüyle karıştırılarak, bu karışım önce hamur haline, sonra da bu hamur yuvarlanıp hap haline getirilir. Bu şekilde hazırlanan haplar yaklaşık fiğ meyvesi büyüklüğünde olmalıdır. Buhap her sabah aç karnına 1 tane olmak üzere hastaya bir süre içirilir. Ya da tok karnına günde birer tane içirilir. (22). Sarı Diken otunun püsküllü sarı yeri koparılıp sigara kağıdına sarılır ve hasta onu hap gibi yutar. Sarı dikenin uç kısmından alınan bu hap günde üç defa yutulur. (22). Söğüt yaprağı kaynatılarak suyu içirilir. (10). Karalar köyünde sıtma hastalığına yakalanan kişi, yılan kurbağa, böcek gibi çirkin canlılar gösterilerek korkutulur. Korkunun sıtmayı iyileştireceğine inanılır. (32). Sıtma hastalığına yakalanan kişiler ayrıca "Sıtma Ocağı" adıyla bilinen ziyaret yerlerine götürülür. (22).

Siğil: Sebebi: Kurbağa ile oynamak, kurbağayı ellemek, kurbağa öldürmek (6,28). **Belirtisi:** El derisi üzerinde, pirinç yada mercimek

büyükülüğünde sertleşmiş çıkıntılar. Dişi ve erkek olmak üzere iki çeşit siğil vardır. Dişisi çok enikler(çoğalır-yayılır), erkeği ise bir yerden çıkar ve başka yere dağılmaz (6,28). **Tedavi Şekli:** Siğilin üzerine yoğurt dökülüp kediye yalattırılır. (30). Kişi açken ve sabahleyin siğilin üzerine üç defa patates sürülür. (2). Siğilin üzerine yağlı boya sürülür. (18). Siğil sayısı kadar hedik (haşlanmış buğday) iğne yardımıyla bir ipe dizilerek bir yere asılır. Hedikler orda kurudukça, eldeki siğiller de kurur. (9). Siğil sayısı kadar arpa tek tek okutturulur. Okunan arpalar ayak altından uzak çamurlu bir yere gömülür. Arpalar orda çürüdükçe siğillerde çürüyüp iyileşir. (3). İğdeden küçük bir dal kırılır, üç kulhü (İhlas), bir elham (Fatiha) okunarak arkaya bakmadan eve gelinir. O iğde dalı kurudukça siğilin de kuruyup yok olacağına inanılır. (28). İğdeler çiçek açtığında, bir iğdenin yanına varılır ve 3 Kulha (İhlas), 1 Elham (Fatiha) okunarak bir dal kırılır. " Ya Rabbi ! Bu daldan orada kururken benim siğilim de orada kurusun ! " denilerek arkaya bakmadan oradan uzaklaşılır. İğde dalı kırılarak yapılan bu tedavide yukarda belirtilen duadan ayrı olarak, Elemtire'den (Fil Suresi'nden) başlanarak aşağıya doğru (Kur'an'daki sırasına göre) tüm namaz sureleri okunarak da bu tedavi yoluna gidilir. (22). Kurbağa ters çevrilir; üstüne taş bırakılır. (38, s.107) Siğillerin dibine iplik bağlanıp, iyice sıkılır; kökünden kopartılır. (38, s.107). Eldeki siğil sayısınca arpa alınıp okutturulur; iğde ağacının ulu bir ağacın işlek bir yola su kenarına çeşme ayağına, yedi yol ağzına toprağa gömülür. (38, s.107). Ağaç dalı koparılır; siğil sayısınca söğüt dalı kertilip bir yerde kurutulur. (38, s.107)

Silme: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Gözün içi emzik emzik dışarı verir (28). **Tedavi Şekli:** Gözdeki kabarık yerler kesme şekerle iyice silinir. (6,22,28).

Sivilce: Bkz. Ergencelik

Siyatik: Bkz. Romatizma

Soğolcan (Solucan): Sebebi: Çiğ et, yıkanmamış meyve sebze yemek (24). **Belirtisi:** Hastanın rerigi kaçar, karnı ağrır, gece ağzından yastığa su akar (24). **Tedavi Şekli:** Aç karnına bir iki avuç kavrulmamış kabak çekirdeği yenir. (20,22,24,28). Aç karnına hedik (haşlanmış buğday) yenir. (9,20,28). Aç karnına Karamuk Çalısının meyvesi yenir. (9). Aç karnına güneşte kurutulmuş tuzlu et yenir. (7). Aç karnına bir sürahi ayran veya süt içilir. (10). Gâvur Pancarı (Livik) otu kaynatılarak aç karnına bir fincan içilir. (25).

Soğuk Algınlığı (Nezle-Sakağ): Sebebi: Üşütmek (1,3,20,22,28). **Belirtisi:** Burun akması, aksırma, pıskırma, gözlerden yaş gelmesi, baş ağrısı, kırgınlık, ateş (1,3,20,22,28). **Tedavi Şekli:** Hastaya: "başına soğuk geçmiş" denilir. Dal turşusunun suyu birkaç kez burna iyice çekilir. Sarımsaklı, tuzlu ve baharatlı olan bu turşu suyu nezleye iyi gelir. (22). Biberli, şekerli su veya biberli çay içilir. (1,3,20,22,28). "Ezentere" adı verilen bitki kaynatılıp suyu içilir. (9,29). Bir tas su kaynatılır. İçine bir yemek kaşığı biber, bir yemek kaşığı da şeker tozu atılarak karıştırılır. Bu ilaç hastaya içirilirse kısa zamanda soğuk algınlığını atlattır. (29). Nane ile limon (kabuğu ile) kaynatılarak içilir. (3)

Solucan: Bkz. Soğolcan.

Suçiçeği: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Vücudu tarar (dışarı verir), dışarı veren yerler sulanır, deşilir (patlar), yaralar akar ve geçer (28). Normal çiçek hastalığından farkı, daha az yerin dışarı vermesidir (3). **Tedavi Şekli:** Hastanın vücudu sıcak tutulur. (6,28) Sıcak şerbet verilir. (6,22,28). Al (kırmızı) giydirilir. (1,3,20,22,28). Hastanın, dışarı vuran kısımları kaşımaya engel olunur. (6,28).

Surgubet: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Baş ağrısı ve vücudun her tarafının şişmesi (22). **Tedavi Şekli:** "Surgubet Duası" okutturulur. (22). Bkz. Baş ağrısı.

Südüklüğün (Sidikliğin) Durması: Sebebi: İdrar yollarında hastalık, üşütme (22). **Belirtisi:** Sidiği kesilir, idrar yapamaz (22). **Tedavi Şekli:** Arpa yutturulur. (22,28)

Sünüzüt (Sinüzüt): Sebebi: Üşütme, başta iltihap (22,24). **Belirtisi:** Burun akmaz, aktığında sarı sümük gelir, şiddetli baş ağrısı hissedilir (22,24). **Tedavi Şekli:** 1 kaşık bal, 1 bardak (su bardağı) pişmiş süt, 1 taze (günlük) yumurta sarısı (yumurtanın akı konulmayacak) bir kap içerisinde iyice çalpalanır. Başka bir kaba konularak aç karnına içilir. Tam kırk gün bu ilaca devam edilir. Ara verilmez. 40 gün sonra o kişinin burnundan sarı bir su akar gelir. böylece sinüzüt geçer. Not: Bal, süt ve yumurtanın iyisi olmalıdır. (22) Siyah turpun kabukları ince ince soyularak, iç kısımları tene dokunmak şartıyla, alna ve burnun üzerine sarılır. (24)

Şarbon: Sebebi: Malın (büyük baş hayvanın) nefesinden insana geçer (22). **Belirtisi:** Şişlik, yara. **Tedavi Şekli:** Şarbon olan malı ilk gören kişi şapkasıyla vurur (28). Bu uygulama şarbondan korunmak içindir. Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir. Hasta doktora gider. (1,3,20,22,28)

Şeker: Eskiden bilinmeyen bu hastalık son günlerde yaygınlaşmıştır. **Sebebi:** Aşırı tatlı yemek (24). **Belirtisi:** Hasta çok su içer, çok yemek yer, sık sık idrar yapar, sürekli dudakları kurur (24). **Tedavi Şekli:** Bir çorba kaşığı çörek otu tıpkı çerez yer gibi, azar azar ağızda çiğnenerek yutulur. (8). Karamuk çalısının kökü kaynatılarak suyu içilir. (9). Kuşburnu çalısının meyvesi kaynatılarak suyu içilir. (30). Sumak bitkisinin tohumları kaynatılarak suyu içilir. (24). Sincan çalısının "Cıtgana" adı verilen meyvesi bol bol yenir ve cıtkana kaynatılarak suyu içilir. (9). Ekşi elma yenilir. (32). Bayır Eriği (Dağ Eriği) yenilir. (32). "Kenger kökü kaynatılıp yenir." (POLAT, s.80).

Şişlikler-Şişmeler: Sebebi: Hareketsizlik, kaza (22). **Belirtisi:** Her hangi bir organda şişme, ağrı (22). **Tedavi Şekli:** Havlu kaynar suya batırılır. Suyu sıkılıp alındıktan sonra sıcak sıcak şişen yere basılır veya sarılır. Ancak bu işlem havlu soğumadan sık sık gerçekleştirilmelidir. Sıcak havlu tedavisi şişliği durdurur ve hastayı rahattatır. Bu tedavi iki havlu ile de yapılır. Havlunun biri yere konur. O soğumaya başlarken diğer havlu hemen ilgili yere tatbik edilir. (22)

Tansiyon: Eskiden bilinmeyen bu hastalık son günlerde yaygınlaşmıştır. **Sebebi:** Aşırı tuzlu yemek, üzüntü, sıkıntı, sinirlenme (24). **Belirtisi:** Baş ağrır, kulakları uğuldar, dengesini yitirir, vara yoğa sinirlenir (24). **Tedavi Şekli:** Tansiyon arttığında başın tepesine bir avuç su çalınır. (3). Tuzlu ayran içilir. (1,3,20,22,28). Kabuğu soyulmuş bir diş sarımsak, hap gibi yutulur. (24). Karamuk çalısının kökü kaynatılıp içilir. (9). Aliç ağacının

çiçekleri kaynatılıp suyu içilir. (17). 1 tatlı kaşığı bal, 20- 30 adet çörek otu birlikte aç karnına yutulur. (20).

Tıvga: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Doğan çocuk birkaç gün yaşayıp ölür (28). **Tedavi Şekli:** Çaresiz bir derttir. Ancak zayıf bir ümitte bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamaların mühim bir kısmı hamilelikte alınan tedbirlerdir. Kadın hamileyken kedi veya köpek yavrularının üstünden atlar. Böyle yaparsa kendindeki hastalık ve mekirler onlara dökülür. (6,28). Hamile kadın, çocuk karnında canlanmadan, bir kedi veya köpek yavrusu üzerine dökünerek yıkanır. Böylece mekirleri onlara geçer. (6,14,28). Doğum yapan kadın çocuğunu emzirmeden önce bir kedi veya köpek yavrusuna meme verir. Böylece kendisindeki hastalık onlara geçmiş olur. (28). "Mekirli çocuğa nişansız kara kedi sütü, eşek sütü içirilir." (POLAT, s.78)

Tırpan Vurması: Sebebi: "Tırpan" adı verilen biçme aletiyle vücudu alıştırmadan, birden bire fazla çalışmak (3). **Belirtisi:** Vücudun her tarafında ağrı, kırılganlık, ateş (20). **Tedavi Şekli:** Hasta sıcak suya sokulur. (1,3,20,22,28). Çarşafı üzerine yonca serilir. Hasta onun üzerine yatırılır. Tekrar hastanın üzerine de yonca serilir. Öylece yarım gün dinlenir. Bu süre içerisinde bol bol sarımsaklı yoğurt yedirilir. Yoncadan çıkarılınca tekrar ılık suya sokulur. Normal yatağına yatırılarak birkaç saat daha dinlenmesi sağlanır. (22,28). Sol parmağı sıkılır. (2). Bol bol karpuz yedirilir. (22). Yaş (taze) deriye sarılır. (7). Vücudu şor (tuzlu su) ile yıkanır. (9). Kösüre suyu¹⁴ içirilir. (22)

Tırpan Kesiği: Sebebi: Bileme esnasında, "tırpan" adı verilen biçme aletinin parmakları keserek yaralaması (3). **Belirtisi:** Kesilen yerin kanaması (3). **Tedavi Şekli:** Kesik üzerine tütün basılır. Örümcek ağı basılır. Tuz basılır. Üzerine idrar yapılır (1,3,20,22,28)

Tifis (Tifüs-Lekelihumma): Sebebi: Bıl ısırması (32). **Belirtisi:** Vücutta pembe lekeler görülür (32). Ateşli ve tehlikeli bir hastalıktır (3). **Tedavi Şekli:** Lekeli yerlere yoğurt çalınır (sıvanır). (28,29,32). Bal çalınır. (1,3,20,22,28). Sirke sürülür. (10).

Tifo (Karahumma): Sebebi: Kirli sudan geçen (bulaşan) çok tehlikeli bir bağırsak hastalığıdır (3). **Belirtisi:** Baş ağrısı, baş dönmesi, bitkinlik, uykusuzluk, dudak kuruması, iştahsızlık, ishal, yüksek ateş, sayıklama (3). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmayan bu hastalık zaman zaman ölümle sonuçlanır. Bu yüzden hastalar hemen doktora götürülür (3).

Trahom: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Göz kapaklarının altında kabarıklar olur. Göz bebeklerini üzüm gibi simsiyah eder. Bu hastalık yeşil ve mavi gözlülerde görülmez. Baktırılmazsa gözü kör edebilir (22). **Tedavi:** Doktora götürülür. (22)

¹⁴ Kösüre, tırpanın ağzını bilemeye yarayan bileği taşıdır. Devamlı, içi su dolu küçük bir teneke kap içerisinde durur. İhtiyaç duyulduğunda buradan alınarak kullanılır ve işi bitince tekrar aynı kabın içerisine atılır. Kösüre suyunun şifalı olmasının nedeni şudur: Kesilen bitkilerin öz su ve sütleri önce tırpana bulaşır. Tırpan bilenirken bu şifalı artıklar kösüreye, kösüreden de içinde beklediği suya geçer.

Uçuk: Sebebi: Rüyadan sıçrayarak uyanma, korku, üzüntü, sıkıntı. Başka bir hastalığı atlatınca da uçuk olur (vücut dışarı verir) (28). **Belirtisi:** Küçük sulu yaralar çıkar (28). **Tedavi Şekli:** Taze yağ sürülür. (1,3,20,22,28). Deniz suyu içmiş biri üç kere yaranın üzerine (Tü...Tü...Tü...) diyerek tükürür. (22,28). Yolunmazsa (kavlatılmazsa) birkaç gün sonra kendi kendine iyileşir. (1,3,20,22,28).

Umma: Sebebi: Emzikli bir kadının bir yiyeceği görmesi ve onu canı çektiği halde yiyememesi (28). **Belirtisi:** Göğüsleri şişer (28). **Tedavi Şekli:** Kadının yiyecek gördüğü evde ekmek pişirilirken, bir kişi gider pişmekte olan bir ekmeği kaparak hasta kadına getirir. Kadın bu ekmeği sıcakıyla göğüslerine bastırır. (28). Herhangi bir evde saç ekmeği pişirilirken, bir kişi gidip sacın üzerinden pişen ekmeği kapıp hasta kadına getirir. Gelen bu ekmek, sıcakıyla kadının göğsüne basılır. (6,28). Görüp de canının çektiği yiyecek temin edilerek hastaya yedirilir.

Umsunuk: Bkz. Umma

Unutkanlık: Sebebi: Kafa yorgunluğu, çok uyku uyumak, ayakta idrar yapmak, başka hastalık (18). **Belirtisi:** Kişi çoğu şeyleri hatırlayamaz, bir yere koyduğu eşyaları bulamaz, konuşurken zorlanır (18). **Tedavi Şekli:** Sabahları aç karnına siyah üzüm yer. (8,20,31). Aç karnına bal ve pekmez yer. (22). Bol bol İnnaatayna (Kevser Suresi) okur. (18). Ayakta idrar yapmaz. (18). Gereği kadar uyur; fazla uyumaktan kaçınır. (24).

Uşaklığın Çıkması (Elmacık): Sebebi: Doğumdan sonra ağır iş yapmak. Loğusayken çalışmak (28). **Belirtisi:** Uşaklık (rahim) dışarı sarkar (28). **Tedavi Şekli:** Loğusanın bezi sıkı sarılır. (28). Ev süpürtülmez, çalıştırılmaz. (6,28). Elma yedirilmez. Elma yiyen loğusanın uşaklığı çıkar. (6,28). "Çekem otu kaynatılır, yedirilip içirilir." (POLAT, s.71).

Uykusuzluk: Sebebi: Düşünce, üzüntü, kafayı bir konuya takma (22). **Belirtisi:** Uyku uyuyamaz, saatlerce yatakta düşünür, bir sağa bir sola dönüp durur (22). **Tedavi Şekli:** Uykusu kaçan veya uyuma zorluğu çeken kişi yatma vaktinden bir saat önce 1-2 tas (yaklaşık 1 kg) yoğurt veya bir sahan kaymak yer. (22). Bir tas soğuk şerbet içer. (10).

Uyuz: Sebebi: Hayvanlardan insana geçer (9). **Belirtisi:** Parmak arası, apış arası, avuç içi, koltuk altları ve ayak tabanlarında şiddetli kaşıntı. Deri üzerine serpilmiş gibi duran kızarıklıklar. Hasta bu kızaran yerleri kaşındıkça kısa zamanda vücudunu yara içinde bırakır (3,9). **Tedavi Şekli:** Kükürt çalınır. (1,3,20,22,28). Tatlı kireç çalınır. (2). Göztaşıyla kükürt dövülüp taze yağa karıştırılarak hastanın vücuduna sürülür. (8). Hasta sık sık soğuk suya sokulur. (1,3,20,22,28). Başta Karalar Köyü olmak üzere bir çok köyde bol miktarda yetişen "Serkile Otu" ya da "Uyuz Otu" adı verilen yabani bitkinin kökü tavada kavrularak yağı çıkarılır ve uyuza sürülür. Ya da bu bitkinin kökü dövülerek yoğurtla karıştırılıp uyuz olan yerlere sürülür. Serkile otunun kökleri nacak veya bıçakla doğrandıktan sonra suyun içine atılıp kaynatılır. Su soğuduktan sonra, içindeki kökler süzülerek alınır. Bu su uyuzun, yaranın üstüne sürülür. Sanki tentürdiyot gibi yarayı yakar. (9). Vücuda iyice ispiroto sürüldükten sonra hemen soğuk suya girilir. (9). Kavlak Köyündeki "Uyuz Çermiği" adı verilen şifalı suda yıkanılır. (22) . Güney Köyünde "Çatma maşat" mevkiinde bulunan ve "Uyuz Suyu" adı verilen şifalı suda yıkanılır. (23)

Varis: Sebebi: Sürekli ayakta durarak çalışma, kadınların fazla doğum yapması (7). **Belirtisi:** Damarlar şişer, genişler, morarır, kıvrık kıvrım olur, kendir gibi derinin üstüne çıkar. Bu kısımlar yüründükçe ağrı yapar (7). **Tedavi Şekli:** Ebemkomeci (Ebegümece) lapası sarılır. (28,32). Isırgan lapası sarılır. (7). Isırgan otu kaynatılarak suyu içilir. (7). Tekke ve ocaklarda parpulattırılır. (1,3,20,22,28). Sülük vurulur. (1,3,20,22,28).

Verem: Sebebi: Vücudun gıdasız kalması, çok çalışma, üşütme, sürekli havası bozuk ortamda kalma, yeteri kadar dinlenmeme (9,19,32). **Belirtisi:** Geceleri öksürür, ateşlenir, terler (9). İştahı kaçır, zayıflar (19). Kesik kesik öksürür, balgam çıkarır ve balgamından kan gelir (30). **Tedavi Şekli:** Önce haber vermeden köpek eti yedirilir. Sonra da yediği etin köpek eti olduğu söylenir. Eğer hasta tiksiniyor kusarsa iyileşir. (9,19,32). Hastaya gizlice gözü açılmamış it eniğinin (köpek yavrusunun) eti yedirilir. (30). Verem, kalles bir düşmana benzer. Vücut zayıf düştüğü anda hemen ona saldırıda bulunur. Bu yüzden veremli hastanın boğazına çok iyi bakılır. Et, süt, yumurta, bal, kaymak, meyve, gibi gıdalı yiyecekler yedirilerek hastalık atlatılmaya çalışılır. (22). Koyuncu Köyü'nde "Gâvur Saçı" adıyla bilinen bir ot vardır. Ekine benzeyen yeşil bir ot olup tarlaların tumbunda (sınırında) biter. Bu ot kaynatılarak suyu hastaya içirilir. (3,22).

Vücut Kaşıntısı: Bkz. Darama

Yalama: Sebebi: Sıcaktan, çok çalışmaktan, ağartırsız kalmaktan (sütsüz yoğurtsuz kalmaktan) (19). **Belirtisi:** Aşağı dudak ciğer gibi yara olur, çatlar (28). **Tedavi Şekli:** Dudağa göztaşı çalınır. (19,29,30). Sülük vurularak pis kanı alınır. (1,3,20,22,28). Ustura veya kullanılmamış jiletle dudak kanatılarak pis kanı alınır. (20,31).

Yanık: Sebebi: Ateş, kaynar su, kızgın demir, asit, benzin, mazot, gibi yakıcı maddeler. **Belirtisi:** Bazı organlarda yanık, derinin yanıp soyulması, kabarması. **Tedavi Şekli:** Yanık üzerine yoğurt çalınır (sürülür). (1,13,14). Tavuk pisliği çalınır. (6,28,32). Salça çalınır. (24). Yörede, "Yanık Otu", "Ağnik", "Kızıl Ağnik"¹⁵ gibi adlar verilen otun kökünden hazırlanan merhem sürülür. "Yanık Melhemi" adı verilen bu merhem şu şekilde hazırlanır: Kızıl Anik otunun kökü doğranır. Dövülüp güneşte kurutulur. Daha sonra inek yağı (tereyağı) ile kavrukları merhem haline getirilir. Bu şekilde hazırlanan merhem yanığa sürülür. (22). 15-20 adet yumurta kırılarak sarısı bir kaba ayrılır. Ayrılan yumurta sarıları büyük bir tavanın içinde kavrulur. Bu işin sonunda tavada yağ meydana gelir. Çıkan yağ bir fincana süzülür. Telek (tüyü) ile yanığin üzerine sürülür. (11,28,32). Yanık yarasının üzeri temiz bir bezle örtülür. Bez kurduğunda üzerine zeytinyağı dökülerek kolayca yaradan ayrılması sağlanır. (3). Balmumu, inek yağı ve Kısacık Mahmut otundan yararlanılarak özel bir yanık ilacı hazırlanır. Bu üç malzeme bir tava içerisinde bir birine katılır ve daha sonra birlikte eritilir. Krem haline gelen bu ilaç, eli yakmayacak derecede soğutulduktan sonra yanığin üzerine sürülür. (25). "Sütle hamur karıştırılır, içine yumurta yağı konularak sarılır." (POLAT,

¹⁵ Kırmızı köklü bir ottur. Çayırılık yerlerde, bilhassa selin oyduğu derelerin kenarlarında biter.

s.38. "Merkep (eşek) kanı ile yumurta yağı karıştırılıp telekle sürülür." (POLAT, s.38).

Yanır: Sebebi: At, eşek, katır gibi binek hayvanlarına eğersiz binip yolculuk etmek (8). **Belirtisi:** Bilhassa çıplak (eğersiz) ata veya palansız eşeğe binildiğinde makat bölgesinde bir pişik şeklinde ortaya çıkar. Başlangıçta basit bir kızartı şeklinde görülen bu hastalık birkaç gün içinde kabuk bağlar ve yaraya dönüşür. Kişi bu safhada yere oturamaz ve hareket halinde de bir miktar ağrı hisseder (8). **Tedavi Şekli:** Yanır olmuş bölgeye gazyağı sürülür. (8,9,10,32). Tüm güneş kremleri yanıra iyi geldiğinden, krem sürülür. (29).

Yara: Sebebi: Toz, toprak, pislik, yaralı hayvanlara dokunmak (20,31). **Belirtisi:** Vücuttan, beyaz, sarı, siyah yada kahverengi kabuklu yaralar çıkar (20,31). Şişlik yahut çöküntü halinde yaralar olur (3). **Tedavi Şekli:** Şişlik halinde görülen bir yarayı deşmek (İçini boşaltmak) için, Zağrek (susam) yaprağından lapa yapıp sıcak sıcak yaraya sarılır. Yine, Bağ yaprağı adı verilen ot, koparılarak yaranın üstüne sarılır. (Bağ yaprağı üzüm yaprağı olmayıp, nemli yerlerde yetişen yabani bir ottur). Bağ yaprağı birkaç saat sonra yarayı patlatır. Olgunlaşmamış çiban ve benzeri yaralara bağ yaprağı sarmak tehlikelidir. Yine bağ yaprağı çok uzun süre yaranın üstünde tutulmamalıdır (11,29). Olgun yaraların patlatılması için, yaranın üzerine pancar yaprağı konulur. (2,10,12). Küçük yara ve uçukların üzerine, deniz suyu içmiş bir kişi üç kere (Tü...Tü...Tü...) diyerek tükürür. (1,3,20,22,28). Kabartı ve azmış yaraları iyileştirmek için, Havacıva Otundan yapılan merhem sürülür. Havacıva otu tarlalarda biter. Boz renkli yaprakları vardır. Yaprakları yere yapışık ve kökü havuç gibi kırmızıdır. Bu merhem şu şekilde hazırlanır: Havacıva otunun kökü doğranır, dövülerek güneşte kurutulur. Kurusu tereyağında kavrulur. Kavrulmanın bitimine doğru ot krem haline gelir. Bu şekilde hazırlanan merhem, kabartı veya azmış yaralar üzerine sürüldüğünde kısa sürede iyileşme görülür. (22). Yara yerindeki şişi indirmek için, sütlü hamur sıcak sıcak sarılır. (21). Hasır otu yakılarak külüne kazan karası ve yoğurt karıştırılıp macun haline getirilir. Hazırlanan bu macun yaralara sürülür. (28)

Yarımca (Yarım Baş Ağrısı): Sebebi: Soğuk, üşütme, başa ağrı veren diğer hastalıklar (28). **Belirtisi:** Özellikle bir göz civarında ve başın yarısında hissedilen şiddetli ağrıdan oluştuğundan "Yarımca" adını almıştır. Ağrılar ara ara gelir ve tuttuğunda bıçak gibi saplanır (8). **Tedavi Şekli:** Baş ağrısı için yapılan uygulamalar bu hastalık için de aynen geçerlidir. (Bkz. Baş Ağrısı.)

Yelpik (Astım-Nefes Darlığı): Sebebi: Üşütme, toz, toprak, gıdasızlık, sigara içmek (3,24). **Belirtisi:** Öksürür, balgam çıkarır, öksürmekten nefes almaya fırsat bulamaz, nefesini zor toplar. Bazen daralır ve nefes alamaz duruma düşer (3,24). **Tedavi Şekli:** Öksürüğünü şiddetlendiğinde ağzına bal verilir. (28). Taze yağ (luzsuz tereyağı) yedirilir. (29,32). Ayva közlenip (ateşte pişirilip) yedirilir. (8,17,32). Kabak közlenerek yedirilir. (12). En az bir ay, kırk gün üzüm pekmezi yenir. (22). Kuşburnunun bir yaşındaki sürgünü 1 kalem boyunda kesilir. Çaydanlığa konularak suyla kaynatılır. Bu şekilde elde edilen çay içilirse nefes darlığına iyi gelir. (32).

Karalar Köyünde "Çay Otu" adı verilen ve yüksek kayaların yarıklarında yetişen bitkinin kökü suda kaynatılarak hastaya çay gibi içirilir. (29). İhlamur içirilir. (3). Isırgan otu kaynatılarak suyu içirilir. (11,21,29). "Deve diken, çıtlık otu, meyan kökü, kenger ile birlikte kaynatılarak suyu içilir." (34, s.14). "Karpuzun içi oyulur, içine has bal konur, sabahları aç karnına birer bardak içirilir." (POLAT, s.57).

Yılan Vurması (Yılan Sokması): Sebebi: Kişiyi yılan ısırır (22). **Belirtisi:** Şiddetli ağrı, baş dönmesi, kusma (22). **Tedavi Şekli:** Isırılan yer ağız ile emilerek zehri alınır ve yere tükürülür. Bu işlem en az 5-6 kez yapılır. (22). Hastaya bol bol yoğurt yedirilir. (2,10,12). Isırılan yere çamur sıvanır. (7). Isırılan yere Bitirak otundan yapılan lapa sarılır. (20). Yumurtanın akı içirilir. (1,3,20,22,28). Vücuduna yoğurt sıvanır. (1,3,20,22,28). Hemen doktora yetiştirilir. (1,3,20,22,28). Yılan sokmasını engellemek için hamaylı akılır. (1,3,20,22,28)

Yılancık: Sebebi: "İstreptokok denilen mikropların bir sıyrığa veya yaraya bulaşarak meydana getirdiği hastalığa Yılancık denir." ¹⁶ **Belirtisi:** "Hastalık derinin kızarıp şişmesi ile ve ateş, titreme, baş ağrısı gibi hallerle kendini gösterir." ¹⁷ **Tedavi Şekli:** Hasta yılancık ocağına götürülür. (38, s. 112). Hasta, Kangal İlçesindeki Yılanlı Çermik (Balıklı Kaplıca) adı verilen şifalı suya götürülür. Bu suda bulunan yılanlar, yılancık hastalığını emerek iyileştirirler. (1,3,22). Yılancıklı yer üzerine yılan kavi sarılır. (17). Narpız (yarpuz) kaynatılıp, sıcak suda yara yerine sarılır." (POLAT, s.25)

Yürek Çarpıntısı (Kalp Çarpıntısı): Sebebi: Hızlı yürüme, hızlı hızlı yükseğe çıkma, basamakları hızlı çıkma, şişmanlık, korkma, heyecanlanma, aşırı sevinme (22,28). **Belirtisi:** Hastanın kalbi kuş gibi çarpınır. Hem kendisi, hem de dokunan başkası, kalbin hızlı hızlı attığını hisseder. Kehil kehil solur (nefes nefese biner). Bayılacak duruma gelir (22,28). **Tedavi Şekli:** Hastaya iş gördürülmez, birkaç gün sırt üstü dinlendirilir. Teze yağ (tuzsuz tereyağı) kaynatılıp içilir. (28). Kavaktan bir taş indirilir. Bir tas suyun içine atılır. Suyun içerisine birkaç yemek kaşığı ince elek unu (ince elekten geçirilmiş un) atılıp hastaya üç gün azar azar içirilir. (22,28). "Zencefil, karanfil, havuç kökü kaynatılıp içilir." (POLAT, s.63)

Zatülcenp: Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Göğüslerin altında sürekli ağrı, hafif nefes darlığı, kuru öksürük, titreme, yüksek ateş (12,24). **Tedavi Şekli:** Mideye un kepeği sarılır (12,24). Hastaya, bal pekmez, üzüm gibi tatlı yiyecekler yedirilir. (24). Isırgan otunun yaprakları kaynatılarak suyu içirilir. (18). Nefes darlığı ve öksürük için yapılan uygulamalar bu hastalığa da uygulanır. (Bkz. **Öksürük, Nefes Darlığı**)

Zatürro (Zatürre): Sebebi: Ciğerleri üşütmek, gıdasız kalmak (28). **Belirtisi:** Öksürük, nefes darlığı, bayılma, yüksek ateş (3). **Tedavi Şekli:** "Keten tohumu lapa yapıp ılık olarak hastanın göğsüne ve kuluncuna çekilir." (POLAT, s.57). "Kepek ısıtılır, azıcık su ile ıslatılarak hasta içine yatırılır." (POLAT, s.57). Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmadığından doktora gidilir. (1,3,20,22,28)

¹⁶ Türkçe Sözlük, TDK, altıncı baskı, Ankara 1974 s. 868

¹⁷ A.g.e. s. 868

Zehirlenmeler: Sebebi: Yemek, içmek ve solunum yoluyla vücuda zehir almak. **Belirtisi:** Mide bulantısı, kusma, halsizlik, görme bozukluğu, sancı (2). **Tedavi Şekli:** Boğazına el sokulup hasta kusturulur. (1,3,20,22,28), Süt ve hemen peşinden yumurta sarısı içirilir. Bir süt bir yumurta sarısı vermek üzere tedaviye bu şekilde devam edilir. Hasta içmek istemezse zorla ağzına konulur. (28). Bol bol ayran içirilir. (22).

Zorlatma: Sebebi: Aşırı çalışmak, bedeni fazla zorlamak (22). **Belirtisi:** Vücut benek benek kabarır (22,28). **Tedavi Şekli:** Zorlatma otu kaynatılarak suyuyla banyo yapılır. (22,28)

4. Bilinen Hastalıkların Dışındaki Rahatsızlıklar ve Sağlıklı Kalmak İçin Yapılan Uygulamalar:

Adale Ağrıları: "Zorlatma Otu" yıkanma suyuyla birlikte ısıtılarak bu suda yıkanılır. Banyo yaptıktan kısa bir süre sonra, kişinin vücudu yumuşar, adale ağrıları geçer ve yorgunluğu da kaybolur. (22,28)

Âdet Artırmak: Kadınlarda adet kanamasını artırmak için, Alıç sürgünlerinden küçük küçük kesilmiş parçalar bir çaydanlıkta kaynatılarak kadına içirilir. Alıç çayı hem damarları açar hem de âdeti artırır. (22)

Ağız Kokusu: Ağza bir karanfil tohumu alınarak 5-6 dakika yutmadan bekletilir. Karanfil ağza hoş bir tat verir ve kokuyu da giderir. (24)

Ayak Şişlikleri: Kirli yün sarılır, kum üzerine oturulur. (19)

Ayak Terlemesi: Ayak terlemesi sıhate işarettir. Çünkü: Romatizması olmayan adamın ayağı terler. Ancak, ayak aşırı derecede terliyor ve kokusu etrafı rahatsız ediyorsa şu tedavi uygulanır: Ayakkabının içine tuz doldurulup öylece giyilir. Bu tedaviye bir hafta devam edilirse hem ayak terlemesi azalır hem de romatizma ve sızı rahatsızlıkları geçer. (22)

Baş Dönmesi: Sarımsaklı ve tuzlu ayran içilir. (1,3,20,22,28)

Baş Yarılması (Kafa Yaralanması): Temiz bez ateş üzerinde veya bir kap içinde yakılır. Külünün içine tuzsuz tereyağı katılarak merhem haline getirilip baştaki yaralı yere sarılır.

Bel Ağrısı: Kara sakız yakısı vurulur. (22)

Boğaz Tıkanması: Boğaz tıkanmasında, başka bir kişi boğazı tıkananın sırtına vururken "Deve daşşaa, en (in) aşşa denir. (22)

Boyun Ağrısı-Boyun Tutulması: Avsunlanıp, yel ipliği bağlanır (22). Sıcak su içerisine biraz tuz atılarak içine bir parça keçe konur. Biraz kaynatılır. Daha sonra suyun içerisinden çıkarılarak sıcak sıcak boyna konur. Aynı işlem sıcak havluyla da yapılır. (32)

Çocuk Düşürmek: Sabun yutulur. Yüksek bir yerden aşağıya hoplanır. Ağır bir yük kaldırır. (22)

Doğum Sonrası Eş (Eten) Düşürme: Altına höllük dökülür. Kadın ayakta bir müddet gezdirilir. Eğer eş düşmesi yine gecikirse eşin bir ucuna küçük bir ağırlık bağlanarak ağır ağır düşmesi sağlanır. (22)

Doğumun Kolay Olması: Kadınlar: "Göçüyoruz ! Göçüyoruz !" derler. Dışarıdaki tavuklara veya kuşlara fazladan yem verilir. Bir fakire

sadaka çıkarılır. Kadın bir at arabasına bindirilerek harmanda veya taşlı bir arazide gezdirilir. Araba sarsıntı yaptıkça doğum kolaylaşır. (3)

Dövülme, Darbe Alma: Dövülen kişi davar derisine çekilir. Yani vücuduna çepeçevre koyun derisi sarılır. (22,28,32)

El Kabarması: Kabaran yerler, ateşte ısıtılmış bir ağaç parçası kullanılarak tedavi edilir. Bu iş için, zelve, üvendire, tırpan sapı, değnek gibi sert ağaçlardan yararlanılır. Ateşte iyice ısıtılan ağaç kabaran yere bastırılır. Kabaran yer ısı tesiriyle piştiğinden ağrı yapmaz ve kısa bir süre içerisinde iyileşir. (22)

Emzikli Kadınların Göğüs Ağrısı: Önce memenin sütünü bir kadın emerek tükürür ve meme iyice boşaltılır. Sonra sıcak havluyla pansuman yapılır. (6,28)

Erkeklik Artırmak İçin: Isırgan otu kaynatılarak suyu aç karnına içilir (7). Erik kurusu kaynatılarak suyu içilir. Bal kırmızı et ve baharatlı yiyecekler yenilir (22).

Gözü Kuvvetlendirmek: Bol bol Kur'an okunur. Çünkü Kur'an'ın nuru gözdedir. Sabahleyin kalkınca yeşile bakılır. Balık, havuç, şalgam ve maydanoz bol bol yenilir. (22)

Kan Alma: Bir yazmayla boyun hafifçe sıkıldığı zaman iki kaşın ortasında (alında) bir damar ortaya çıkar. Tam bu damarın üzerine usturanın ağzı konur. Bir ağaçla usturanın keskin olmayan tarafına hafifçe dokunulduğunda burayı ustura keser ve siyah renkli bir kan çıkar. Bu kanın ağrıyı alacağına inanılır. Kan alma işi, Savcun Tekkesi ile Karalar Köyü'ndeki Sarılık Ocağında yapılır. Kan genellikle alından, yüzden, kulaktan ve ağrıyan diğer yerlerden usturayla çirtilerek alınır. (22) Diğer bir kan alma metodu ise, sülük vurarak kan almadır ki, aşağıda, Halk İlaçlarının "Sülük" maddesinde açıklanacaktır.

Kanama-Kesik: Kesilen yerin durumuna göre bir çaput veya ipe boğma yapılır. Çok şiddetli kanama varsa kirli yün basılır. Orta halli kanamalarda ise kanayan yere sigara külü veya tütün sarılır. (22)

Kusma: Sıta yün sarılır. (8)

Mide Bulantısı: Tombul otunun yumrusu yenilir (8). İki üç adet yıkanmamış zeytin yenilir (30). Birkaç parça limon tuzu yedirilir. Hastaya elini ağzına sokarak kusması tavsiye edilir. Eğer kusarsa biraz sonra mide rahatlar ve bulantı kesilir. (22)

Morluklar-Zedelenmeler: Kaza sonucu veya darbe nedeniyle vücudun herhangi bir yerinde morlaşma olmuşsa önce usturayla o bölge iyice çirtilir. Çirtilme işlemi şöyle yapılır: Usturanın keskin ucu morarmış bölgeye gelecek şekilde deriye dokundurulur. Daha sonra bir ağaç kaşığı sırtıyla ustura üzerine vurulduğunda deri üzerinde küçük bir yara açılır ve buradan birazcık kan çıkar. Bu işlem 3-5'er mm aralıklarla morlaşmış bölgeye uygulanır. Tedavi edilecek bu bölge iyice kanatıldıktan sonra, tuzlu suda kaynatılmış bir keçe parçası bu kısım üzerine sarılır. Keçe bulunamazsa, zedelenmiş yer üzerine taze koyun derisi sarılır. (7,32)

Saç Boyası: Kına ve ceviz yaprağından yararlanılır. (22)

Saç Uzatmak: Başa tuzlu sarımsak sürülür. Zeytin yağı ile baş yağlanır (20,31). Saç uzatan adı verilen sert et yenir. (6,9,28)

Ses Açmak: Sabahları aç karnına yumurta içilir. Ağızda biraz tuz dolandırılır. Ağgöl (hatmi) otunun çiçeği kaynatılarak suyu içilir. (22)

Sesi İnceltmek: Aç karnına bir çay kaşığı tuz azar azar yenir. Tuz önce ağızda gezdirilip sulandırılır. Daha sonra yutulur. (22)

Sesi Kalınlaştırmak: Aç karnına pekmez yenir. (32)

Sırt Ağrısı: Kara sakız yakısı vurulur. Eczaneden yakı alınarak vurulur. (11,28,32)

Süt Artırmak: Emzikli kadınların sütünü artırmak için, Çorba içirilir. Sulu yemeklerden yedirilir. Karpuz kabuğunun beyaz kısmı bol bol yedirilir. (22)

Terlemek-Terletmek: Bkz. **Vücudu Terletmek.**

Uyuyan Kişi: "Uyuyan kişinin üzerine kar yağarmış" denilerek, hangi mevsim olduğuna bakılmaksızın üzeri örtülür. (28)

Vücudu Terletmek: Üzerine çift yorgan örtülür. Bir tas ılık suyun içine bir kaşık kırmızı biber ve bir kaşık şeker atılarak iyice karıştırılır. Hastaya bu ilacın hepsi içirilir. Hasta, sabahleyin erkenden biçilmiş ve üzerine sarımsaklı yoğurt dökülmüş yonca üzerine yatırılır. Yine bu yoncanın bir kısmıyla üzeri örtülür. Bir müddet kendisini üşüyor gibi hisseden hasta bir süre sonra ağır ağır ter dökmeye başlar. Nane kaynatarak suyunu sıcak sıcak içirmek de bir çeşit terletme yoludur. Bu şekilde (sıcak bir içecek) terletilen hasta, yatağına yatırılmalı ve üzeri kalınca örtülmelidir. (22)

Vücudun Komple Ağırması ve Kırgınlık: Hasta yatağına yatırılıp üzeri kalınca örtülür. Sıcak içeceklerle terletilir. Eğer iyice kırgınlık varsa, büyük bir kazanın (iki kulplu) içine teni yakmayacak sıcaklıkta su doldurulur ve hasta kazana sokulur. Üzerine başı dışarıda kalacak biçimde bir çarşaf veya bir bez örtülür. Su iyice ılıyınca kadar dinlendirilen hasta kazandan çıkarılarak hemen kurulanır ve yatağına alınır. Üzeri normal olarak örtülüp dinlenmeye bırakılır. (22)

Vücut Ağrıları: Ilık suda yıkanılır, kalın giyilir. (1,3,20,22,28)

Yüz Ağrıları: Bal sürülür. Hıyar (salatalık) dilimlenip sürülür. (22)

5. Halk İlaçları:¹⁸

İnsan Salgı Artık ve Organlarından Yapılan İlaçlar:

Anne Sütü: Kulak hastalıklarına karşı kullanılır.

Diş Kiri: Derma hastalığına karşı kullanılır.

İdrar: Sarılık, tırpan kesmesi, diğer kesikler ve göz ağrılarına karşı kullanılır.

Kadın Sütü: Kulak ağrılarını tedavi etmek amacıyla kullanılır.

Saç (Kadın Saçı): Pamukçuk hastalığına karşı kullanılır.

¹⁸ Hastalıkların tedavi edilmesi bahsinde kaynak kişiler belirtildiğinden, burada birkaç ilaç hariç olmak üzere diğerlerinde kaynak kişi adlarının verilmesine gerek duyulmamıştır.

Tükürük: Derma ve kendiliğinden çıkan küçük yaralara karşı kullanılır.

Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerden Yapılan İlaçlar:

Balık Yağı: Eklem yeri rahatsızlıklarında merhem gibi sürülür ve ayrıca güç kuvvet kazanmak için içilir.

Çiğ Et: Morarmış veya zedelenmiş yerlere sarılır.

Deri (Taze Koyun Derisi): Morarma, zedelenme, gibi rahatsızlıklara karşı kullanılır.

Deve Eti: Kadınlardaki kısırlığı gidermek için çocuk isteyen kadınlara yedirilir. Ayrıca Sarılık hastalığına karşı kullanılır.

Haraza: Sığır ödünün içinden çıkan sert bir maddedir. Dövülerek un haline getirilir ve Sarılık hastalığına karşı kullanılır.

Karga Eti: Mayasıla karşı kullanılır.

Kedi Yavrusu: Çocuğu durmayan kadınları tedavi etmekte kullanılır.

Kirpi Eti: Mayasıl hastalığına karşı pişirilerek yenilir.

Kirpi: Mayasıla karşı etinden yararlanılır.

Koyun: Romatizma hastalığına karşı yününden, her türlü eziklik, morarma ve zedelenmelere karşı da "Kuyruk Kapağı" adı verilen kuyruk derisinden yararlanılır.

Köpek Eti: Verem hastalığına karşı kullanılır.

Köpek Kılı: Köpek ısırma vakalarında kullanılır.

Köpek Pisliği: Sıtma hastalığına karşı kullanılır.

Köpek Yavrusu: Çocuğu durmayan kadınları tedavi etmekte kullanılır.

Köstü (Köstebek) Eti: Kösnücük hastalığına karşı kullanılır.

Köstü (Köstebek) Toprağı: Kösnücük hastalığına karşı kullanılır.

Kurbağa: Çocuklardaki kurbağacık (bingıldak) hastalığına karşı kullanılır.

Kurt Aşığı (Aşık Kemiği): Dabaz (kurdeşen) hastalıklarına karşı kullanılır.

Kuyruk Kapağı: Morarma, zedelenme gibi rahatsızlıklara karşı kullanılır.

Kuyruk Yağı: Kumacık, burkulma, zedelenme, morarma gibi rahatsızlıklarda kullanılır.

Leylek Gübresi: Leyleğin dışkısı ilaç olarak kullanılır.

Sarılık Taşı (Öd Taşı, Haraza): Sığırın öd kesesi içinden çıkan leblebi büyüklüğünde küçük bir taş parçasıdır. Dövülerek sarılık hastalığına karşı kullanılır.

Serçe Eti: Mayasıla karşı kullanılır

Serçe: Mayasıla karşı etinden yararlanılır

Şıçan eti: Mayasıl ve kadınlardaki kısırlığa karşı kullanılır

Sülük: "Sülük kan emerek beslenen 5-6 cm. uzunluğunda, tatlı sularda yaşayan asalak bir hayvandır. Göl veya ırmakların sığ yerlerinde yaşar. Vücudunun iki ucunda birer çekmen vardır. Sülük bunlarla insanlara, hayvanlara yapışır, ufacık dişleriyle deriyi ısırarak kan emer. Ağzındaki bezlerden çıkan bir salgı emdiği kanın pıhtılaşmasını önler ki bu salgı "Heparinoid" maddesini ihtiva etmektedir. Sülüğün bu kan emiciliğinden, insanlar öteden beri kendilerinden kan aldırmakta faydalanmışlardır. Sülük (*Hirudo officinalis*) veya (*Hirudo Medicinalis*) sincabi renkte, yeşil renklisi ise *Sanquisugo officinalis* olmak üzere tıbbi iki türü literatürlerde kaydedilmektedir. Tıbbi tedavi için 1-5 gram ağırlıktaki sülüklerin kan almak için kullanıldığı, küçük bir sülüğün 2,7 gram, büyüklerin ise 15 gram kadar kan emebildiği tespit edilmiştir.¹⁹ İlbeyli yöresinde "At Sülüğü" adı verilen bir sülük türü daha vardır ki bu insanı sokar, bu yüzden kan almada kullanılmaz. Normal sülüklerse büyüktür ve üzerinde kırmızı şerit olur. Aşağı yukarı tüm köylerde sülük bulunmasına rağmen Bedirli Bucağının "Sülük Gölü" ile "Gölevi" adı verilen eski göl yatağının sülükleri meşhurdur. Genellikle, vücut ağrıları, dudak yalaması, ağrı sızı ve mayasıl için sülük vurulur. Sülük ağrıyan yeri bilir ve ısırır. Sülük bir yeri tuttuğunda kendi bırakıncaya kadar oradan ayırmamak gerekir. Kişi sülüğü kendi ayırmak isterse ısırıldığı yerde yara çıkar. Ancak, sülük vurulan yere tuz veya kül serpilirse, sülük kendi kendine tuttuğu yeri bırakır. Sülük tuttuğu yerdeki kanı iyice emdikten sonra epeyce şişer ve irileşmiş gibi görünür. Emdiği yeri bırakan sülük hemen küle yatırılır. Küle yatırılan sülük biraz sonra emdiği kanı kusar. Bu görevi biten sülük, ileride tekrar kullanılmak üzere külden alınır ve su dolu şişenin içerisine bırakılır. (22) "Sülük ve kan alma usülleri en fazla Mayısın beşinden itibaren uygulanmaya başlanır. Bu ay "kanların durgun zamanıdır" diye bilinip sülük vurmak tavsiye edilir. 29 Mayıs kan aldırmanın son günüdür. Daha sonra alınmaz, zira hastaya zarar verir diye bilinmektedir."²⁰

Tavşan Yağı: Kulak ağrılarına karşı kullanılır.

Tavşan Yağı: Kulak ağrılarına karşı kullanılır.

Tavuk Pisliği: Yanıklarda kullanılır.

Tavuk Teleği: Yanık ve yaralara ilaç sürmekte kullanılır.

Yal: *İt Dirseği hastalığına karşı kullanılır.*

Yılan Kavu: Yılcık hastalığına karşı kullanılır.

Yün: Romatizma ve sızıya karşı kullanılır.

Bitki ve Ağaçlardan Yararlanılarak Yapılan İlaçlar:

Adam Otu: Bkz. yer adamı

Aliç: Meyvesi baş ve mide ağrılarına, dalları damar sertliğine, çiçek ve yaprakları da kalp çarpıntılarına iyi gelen bir ağaç çeşididir.

Ardıç: Tohumu mide ağrısına karşı kullanılır.

Aşotu: Tohumları öksürüğe karşı kullanılan bir bitki çeşididir.

¹⁹ Müjgân Üçer, "Halk Hekimliğinde Bazı Tedavi Usülleri." *Sivas Folkloru*, Yıl: 2, Sayı: 14, Sivas 1974, s. 5

²⁰ Üçer, a.g.m. gösterilen yer.

Salatalık: Kaşıntıya karşı kullanılır.

Ağgöl (Hatmi): Öksürük ve ses kısıklığına karşı çiçeklerinden yararlanılan bir bitkidir.

Arı Çiçeği (Papatya): Öksürüğe ve boğaz ağrısına karşı kullanılan bir bitkidir.

Arpa: Her çeşit idrar yolları rahatsızlıklarına karşı, taneleri kaynatılarak suyu içilir.

Ayrık: Her çeşit idrar yolları rahatsızlıkları için, kökü kaynatılarak içilir.

Ayva: Meyvesi, İshal ve mide ekşimesine, yaprakları ise, öksürük ve Basura karşı kullanılan bir ağaç türüdür.

Bağ Yaprığı: Yaprak ezilmeden olduğu gibi olgunlaşmış çıbanın üzerine sarılır. Çıbandeşilir ve içindeki iltihap akar. Bağ yaprağı olgunlaşmamış çibana uygulanmamalıdır. İnsanı öldürebilir. (1,13,14)

bayır eriği (dağ eriği): Şeker ve ishale karşı meyvesi bol bol yenilir.

Bitirak: Tohumları uyku verici bir bitkidir. Ayrıca yılan sokma olaylarında tohumlarından yapılan lapa ısırılan yer üzerine sarılır.

Burçak: Tıpkı kahve gibi kavrulup çekilen taneleri yine kahve gibi içilerek mayasıla karşı kullanılır.

Buğday: Kavurgası ishale, hediği parazitlere karşı yenilir.

Ceviz: Hazımsızlık, güçsüzlük ve sürekli öksürüğe karşı bol bol yenilir.

Cıtkana: Sincan Çalısı adı verilen çalının, aşırı derecede ekşi olan meyvesidir. Şeker hastalığına karşı kullanılır.

Cıtlık Sakızı: Özellikle taşlık ve kumlu arazilerde yetişen bu bitkinin kökünden çıkan sakız, bağırsak kurtlarını döker, dişleri beyazlaştırır ve ağız kokularını giderir.

Çağşır (Çakşur): Dal ve yapraklarının kaynatılmış suyu, boğaz ağrısı, mide ağrısı ve nezleye karşı kullanılır.

Çakır Diken: Tohumları karın ağrısını kesmek amacıyla kullanılır.

Çay: İshali kesmek için avuç içinde ovularak yutulur.

Çuvan (Çöven) Kökü: Ağrı ve sızıya karşı kullanılan bir bitkidir.

Çörek Otu: Nazar için tütsüsü yapılır.

Deve Diken: Yelpik (Nefes Darlığı, Astım) hastalığına karşı kullanılan bir bitkidir.

Domates: Suyunun kan yaptığına inanılan ve bu yüzden kansızlığa karşı bol bol yenilen bitkidir.

Dut: Tüm boğaz ağrılarına karşı kullanılır.

Ebegümeci: bkz. Ebemkomeci.

Ebemkomeci (Ebegümeci): Kökünün suyu sıtma ve mide ağrılarına, yaprak ve gövdesinin haşlaması hazımsızlığa, çiçeğinin suyu ise öksürüğe karşı kullanılır. Ebegümecinin sülle birlikte hazırlanan lapası ise, ağrıyan bölgeleri rahatlatmak için başvurulmuş önemli bir halk ilacıdır.

Ekin: Karadon veya Karambuk olarak taneleri siyahlaşmış başakların kaynatılmış suyu soğuk algınlığına karşı kullanılır.

Elma: Erkekliği kuvvetlendirmek, hazımsızlığı önlemek ve kalp çarpıntılarını azaltmak için bol bol yenilir.

Evelik: Tohumları öksürük, bronşit, mayasıl ve her çeşit boğaz hastalıklarına karşı kullanılan bir bitkidir.

Ezentere: Tohumları sancıya karşı kullanılan bir bitkidir.

Gâvur Pancarı (Livik): Solucan düşürmek için kullanılan bir bitkidir.

Gelincik: Bkz. İt Gülü.

Gerimşa-Gerimşek Ağacı: Yağı Derma hastalığına karşı kullanılan bir ağaçtır.

Gilebolu-Giraboru: Meyvesi böbrek taşı düşürmek için kullanılan bir ağaç türüdür.

Hardal: Öksürük ve burun tıkanmalarına karşı dal ve yaprakları yenilir.

Hatmi: Bkz. Ağgöl.

Isırgan (Isırgı) Otu: Şişlik, şeker, saç dökülmesi, idrar zorluğu, bulantı, sızı ve kansere karşı gövde ve yapraklarından yararlanılır.

İğde: Her çeşit idrar yolları rahatsızlıkları ve böbrek kumuna karşı meyvesi; nazar içinse, dalları kullanılır.

İncir: Kabızlığı gidermek için, ya direkt olarak yenilir veya sütle kaynatılarak soğuk halde yenilir.

İt Gülü (Kırmızı Gelincik): Çiçekleri ses kısıklığına karşı kullanılan bir bitkidir.

Kabak Çekirdeği: Bağırsak kurtlarını ve diğerk parazitleri düşürmek amacıyla aç karnına yenilir.

Kangal: Uurları tedavi etmek amacıyla kabuğundan lapa yapılan dikenli bir bitkidir.

Karabiber: Nezle, grip gibi hastalıklarda terletici olarak yararlanılır.

Karamuk Çalıısı: Kökü sarılık ve şeker, meyvesi ise barsak kurtlarına karşı kullanılan bir çalı türüdür.

Karanfil: Ağız kokularına karşı tohumundan yararlanılır.

Karacakız Yakısı: Kara sakız eritilip bir çaput üzerine ince bir tabaka halinde dökölür ve sarılacak yere teni yakmayacak bir sıcaklıktayken sarılır. (22)

Karacakız: Ağrıyan bölgelere yakı yapımında, el ve ayaklardaki çatlakları tedavi etmekte kullanılır.

Karpuz: Bağırsaklardan solucanı dökmek (düşürmek) amacıyla aç karnına yenilir.

Katran: Saç kıran ve mayasıla karşı kullanılır.

Kayısı: Meyvesinin suyu kaynatılarak sarılık ve kabızlığa karşı kullanılır

Kekik: Gövdesi ve yaprakları sancı ve öksürük kesmek için kullanılan bir bitkidir.

Kenger-Işkın: Gövdesi mide ağrısına, kökü iç hastalıklarına ve sakızı ishale karşı kullanılan bir bitkidir.

Keten Tohumu: Bkz. Zağrek.

Keven: Kökü romatizma ağrısı (sızı) için kullanılan bir bitkidir.

Kına: Ekzema ve mantar hastalıkları için kullanılır.

Kısacık Mahmut: Mayasıla karşı kullanılan bir bitkidir.

Kızılanik: Kökü yanıkları iyileştirmek için kullanılan bir bitkidir.

Kızılıcık: Ishali kesmek için yararlanılan meyve çeşididir.

Kiraz: Çöpü diğer bitkilerle birlikte kaynatılarak idrar yolları hastalıklarına karşı kullanılır.

Kumacık Otu: Tütsüsü kumacık hastalığına karşı kullanılan bitkidir.

Kuşburnu (Yabani Gül): Kökü göz hastalıkları, mayasıl ve kaşıntıya karşı kullanılan bir çalı türüdür.

Kuzukulağı: Böbrek hastalıklarına, şişkinliğe ve mide ağrılarına karşı kullanılan bir bitkidir.

Lahana: Yaprakları, romatizma ve eklem yeri tutulmalarına karşı kullanılan bitkidir.

limon: Diş ağrısı, soğuk algınlığı ve nasır hastalıklarına karşı kullanılır.

Livik: Bkz. Gâvur Pancarı

Madımak: Bağırsak hastalıklarına karşı kullanılan ve ayrıca ıspanak gibi yemeği yapılan bir bitkidir.

Mayasır Otu: Gövde, dal ve yaprakları Mayasıl hastalığına karşı kullanılan ottur.

Mayıs Otu-Mayıs Çiçeği: Romatizma hastalığına iyi gelir. Sarı çiçekli küçük yapraklı bir ottur.

Mısır Püskülü: Her çeşit idrar yolu rahatsızlıklarına karşı diğer otlarla birlikte kullanılan bir bitkidir.

Nane: Grip ve nezlenin şiddetini azaltmak için kaynatılarak suyu içilen bir bitkidir. Bunun dışında, nane suyu basur hastalığına iyi gelir ve lapası bütün sızılara karşı kullanılır.

Nar: Her çeşit hastalığa iyi geldiğine inanılan meyvedir. "Hastaya nar gibi" sözü bu yüzden yaygın olarak kullanılır.

Oğul Otu: Bu ot aktarlardan satın alınır. Başta kalp çarpıntısı olmak üzere, yüksek tansiyon, mide ağrısı, kabızlık ve sara hastalığına karşı yaygın olarak kullanılır.

Papatya: Bkz. arı çiçeği.

Patates: Her çeşit göz rahatsızlıkları için suyundan, ishali kesmek için közlemesinden ve baş ağrısını dindirmek için de dilimlerinden yararlanılır.

Pire Yavşanı: Gövdesi ve yaprakları sancı kesmekte kullanılan bir bitkidir. Ayrıca, pirelerin, bu otun kokusunu sevmeyip kaçtıklarına dair tespitler mevcuttur.

Pirinç: Yağsız lapası ishale karşı kullanılır.

Portakal: Baş ağrısına karşı kullanılır.

Püren: Baş ağrısına iyi gelir. Ayrıca püren olan eve pire gelmez. Pürenin yaprakları sıyrılıp bir bezin içine konulduktan sonra yastığın altına konulursa o kişiye daha pire yaklaşılamaz. (22) Pürenin taze dalları çiğnenip suyu yutulursa, sancıya iyi gelir. (25)

Salep Otu: Çayırılık alanlarda bol olarak yetişir. Kökünden elde edilen un, mide üşütmesi, soğuk algınlığı ve nefes darlığına iyi gelir. (22)

Sarımsak: Bir çok hastalığı iyileştirmek için, yaygın olarak kullanılan bitkidir. Başta, tansiyon ve ateş düşürmek olmak üzere, güneş çarpması, tırpan vurması, arpacık gibi daha bir çok hastalıklara karşı kullanılır.

Serkile Otu: Kökünden elde edilen yağ uyuza karşı kullanılan bir bitkidir.

Sığır Dili : Mayasıl (Basur) hastalığına karşı gövdesi soyularak yenilen bir bitkidir.

Soğan: Egzema, sancı, vuruks, eziks, uyuşukluk, dolama, çıban, gibi daha bir çok hastalıklara karşı kullanılır.

Söğüt Yaprığı: Sıcak geçen (güneş çarpan) kişiyi iyileştirmek için kullanılır. Ayrıca kaynatılarak elde edilen suyu böbrek taşlarını düşürmekte kullanılır.

Su Teresi: Genellikle yüksek yerlerde ve kaynak ayaklarında biten su teresi otu koparılıp yenilirse tüm iç hastalıklarına iyi gelir. (29)

Sütleşen: Sıtma hastalığına karşı sütünden hap yapılan bir bitkidir.

Şalgam: İnce soyulmuş kabuğı veya rendelenmiş şekli ağrıyan yerlere tatbik edilerek ağrının şiddeti azaltılmaya çalışılır. Ayrıca, haşlaması mide ağrılarına karşı kullanılır.

Taş Üzüümü: Yaprakları mide ağrılarını dindirmek için çiğ olarak yenilen bir bitkidir.

Tere: Böbreklerdeki kumu dökmek amacıyla yenilir.

Tombul: Yumru şeklindeki kökü, mide bulantısına karşı kullanılır.

Turp: Baş ağrısı, sinüzit ve romatizma ağrılarını hafifletmek; öksürüğü kesmek için kökü kullanılır.

Tütün Bitkisi: Kanamalı kesiklerde kanı durdurmak ve diş ağrılarını dindirmek amacıyla kullanılır.

Tütün: Kanamayı durdurmak için yaranın üzerine sarılır.

Üzerlik: Öncelikle, nazara karşı tohumlarından tütsü yapılır ve nazardan korunmak için evlere asılır. Ayrıca mide ağrısı, ekzema, kulunç ve sızılara karşı tohumlarından yararlanılır.

Yalanı (Sığır Kuyruğı): Yaprakları ve buğusu memeli basura iyi gelir.

Yanık Otu: Diğer adı "Ağnik" olan kırmızı köklü bir ottur. Çayırılık yerlerde, bilhassa selin oyduğu derelerin kenarlarında biter. Bu otun kökü doğranır. Dövlüp güneşte kurutulur. Daha sonra inek yağı (tereyağı) ile kavrulur. Kavrulma esnasında krem haline gelir. Bu şekilde hazırlanan ilaç yanığa sürülür. (22)

Yavşan: Dalları ve yaprakları sancıya karşı kullanılan bir bitkidir.

Yemlik: Mide ve Bağırsaktaki kılları eritmek için yaprakları yenilen bir bitkidir.

Yer Adamı (Adam Otu): Romatizma ve sızıya karşı kökünden yararlanılan bir bitkidir.

Yonca: Güneş çarpması ve tırpan vurması olaylarında gövde, dal ve yapraklarından yararlanır. Ayrıca ateş düşürmek için de yararlanır.

Zağrek (Keten Tohumu): Nefes darlığına karşı kullanılan bir bitki tohumudur.

Zorlama Otu: Şifalı bir ottur. Hemen hemen her köyde biter. Sarı çiçek açan bir ot-tur. Kaynatıp suyunda hamam yapıldığında yorgunluğu alır. Hamlamaya, eziklere, darbe almış yerlere iyi gelir. Ayrıca bu ot ağrıyan yere de sarılabilir. Ağrıyı geçirir ve ağrıyan ye-ri rahatlatır. (22)

Doğal Madde ve Kaynaklardan Yararlanılarak Yapılan İlaçlar:

Ateş: Nazara karşı kullanılır.

Buhar: Mayasıl, basur, kumacık, soğuk algınlığı, kadınlarda kısırlık hastalıklarını tedavi etmek amacıyla kullanılır.

Çamur: Arı ve yılan sokması vakalarında ısırılan yere sürülür.

Çermik (Kaplıca): Romatizma, sızı, felç, sinir ve bağırsak hastalıkları ile kadın hastalıklarını tedavi etmek için çermiklere (kaplıcalara) gidilir.

Höllük: "Aslında höllük zerreleri 0.002-0,05 mm. olan sürüklenme ve yığılma ile oluşan sedimenter topraktır. % 80 silik (mil) + % 10 kil alüminyum silikat ihtiva eder. Orta ve Doğu Anadolu'nun her yerinde bulunur. Çıkarıldığı yerlere genellikle "höllüklük" denilir." (37, s.81)

İs: Kabakulak ve hıyarcık hastalıklarına karşı kullanılır.

Kan Taşı: Burun kanamalarını durdurmak için boyna takılan kırmızı renkli bir taştır.

Kavlak Uyuz Çermiği: Kavlak köyündeki her türlü kaşıntı hastalıklarına iyi gelen şifalı su. (22)

Kazan Karası: Evde kullanılan kazanların bilinen isidir. Kabakulak hastalığına karşı kullanılır.

Köstü (Köstebek) Toprağı: Köstebeğin yerin altından dışarıya çıkardığı topraktır. Kösnücük hastalığına karşı kullanılır.

Su (ılık su): Tırpan vurması, hamlama, yorgunluk ve göz ağrılarına karşı kullanılır.

Su (soğuk su): Dabaz, kaşıntı, uyuz ve hamlamalara karşı kullanılır.

Tuğla (ısıtılmış): Ağrıyan yere konularak o bölgenin rahatlaması sağlanır. Ayrıca, mayasıl ve basur olanlar üzerine oturur. Sancılanan kişi sıcak tuğlayı karnına bastırır.

Eşyalardan Yararlanılarak Yapılan İlaçlar:

Bıçak: Al karısına karşı loğusanın yattığı odada bulundurulur.

İğne: Kan çıkarmak, iltihaplı yaraları delmek ve dalağı iğnelemek amacıyla kullanılır.

Jilet: Burkulan, zedelenen, moraran, saç kıran olan veya romatizma ağrısı olan yerleri çirtmek (hafif kan çıkarmak) amacıyla kullanılır.

Kaşık Sapı: Küçük yaraları dağlamak ve indiren (şişen) bademcikleri patlatmak için kullanılır.

Kevgir: Bebeğin kırkını çıkarmak amacıyla kullanılır.

Zerze (kapı zırzası): Gemleme (ağız kenarı yaraları) ve it dirseği hastalıklarına karşı kullanılır.

Giyeceklerden Yararlanılarak Yapılan İlaçlar:

Çaput: yaralara sarılır. yakılarak, yaraları iyileştirmek için külünden merhem yapılır.

Erkek elbisesi: al karısı, al basmasına karşı kullanılır.

Tuzlu Keçe: romatizma, burkulma, incinme gibi hastalıklara karşı kullanılır.

İnanmalardan Hareketle Hazırlanan İlaçlar ve Yapılan Bazı Uygulamalar:

Al (Kırmızı) Bez: Dabaz hastalığına karşı kullanılır.

Al (Kırmızı) Yorgan: Kızamığa yakalanan çocukların üzerine örtülür.

Camii Süpürmek: Baş ağrısından kurtulmak için başvuru bir iyileştirme metodudur.

Deniz Suyu: Deniz kenarına varan bir kişi, besmele çekip, üç yudum su içerse bu kişinin tükürüğünün küçük ve kabuklu yaralara ilaç olacağına inanılır. Deniz suyu içmiş kişi üç defa yara üzerine (tü...tü.. Tü..) Diyerek tükürür ve yarayı tedavi etmeye çalışır. Karalar köyünden Ziya Günbay'ın, tükürüğünün bu şekilde şifalı olduğuna inanılırdı.

Deniz Suyu: Deniz suyu içen kişi efsunlu sayılır ve kendiliğinden çıkan küçük yaraları tükürerek tedavi etmeye çalışır.

Göğ (Gök) Boncuk: Nazara karşı kullanılır.

Hamaylı: Al basması, korku, cin çarpması, akrep ve yılan sokması gibi bazı tehlikelere karşı kullanılır.

İkiz Doğuran Kadın: Kulunç hastalığını ikiz doğuran kadınlar tarafından kırılır.

Kur'an-ı Kerim: Al karısı, al basması ve korku için bir mekanda bulundurulur.

Kurban Dalağı: Dalak rahatsızlıklarına karşı kullanılır.

Kurban Gözü: Nazara karşı kullanılır.

Mendil: Sivilceye karşı ergen (bekar) kızın mendili yüze sürülür.

Ocak Toprağı: "Ocak" adı verilen ve kutsallığına inanılan ziyaret yerlerinin toprağıdır. Maddi ve manevi (tinsel) her çeşit hastalıklar için yenilir, suya karıştırılarak içilir veya hastalıklı kısımlara çamuru sürülür.

Okunmuş Su: Nazar, büyü başta olmak üzere diğer bir çok maddi hastalıkları da tedavi etmek için kullanılır.

Okunmuş Tuz: Nazar, büyü ve baş ağrısına karşı hastanın yemeğine katılır.

Öksürük Deliği: Öksürüğü geçireceğine inanılan doğal veya sonradan yapılma küçük tünel. Bir kişinin içinden sürünerek geçebileceği genişlik ve yüksekliktedir. Yapma öksürük delikleri kar veya birikmiş külün içerisine kazılır.

Yazılmış Kemik: Sıtma hastalığına karşı kullanılır.

Yazılmış Yumurta: Damat bağlanması ve kadınlardaki kısırlık hastalıklarına karşı kullanılır.

Yel İpliği: Hocalar veya ocaklı kişiler tarafından okunup düğümlemek suretiyle hazırlanan ipliktir. Romatizma ve sızı rahatsızlıkları için "yel ipliği" bağlatılır. Yel ipliği, vücuttaki ağrının durumuna göre, kolye gibi boyuna takılır, bilezik gibi el ve ayak bileklerine takılır yada bele sarılır. Yel ipliğinin özel duası vardır. Hocalar bunu bilir ve genellikle cuma günleri okurlar. O duayı okur ve bir düğüm çalar. Bu şekilde düğüm atmaya devam eder. Sonunda düğümler 7 düğümde biter. Bittikten sonra yel ipliği için 3 kulhü (ihlas), 1 elham (fatihâ) okunarak bileğe, boyna, ayağa ve nere ağrıyorsa oraya bağlanır. Karalı Köyünden Hacı Keleş'in yel ipliği tesirlidir. Fakat bunu eski hocaların hepsi bilir ve yel ipliği bağlarlar. (22)

Kimyasal Maddelerden Yapılan İlaçlar:

Göztaşı (bakır sülfatı): İnek yağına katılarak yara merhemi hazırlanır.

İspirto: Diş ağrılarına karşı kullanılır.

Kara Sakız (Zift): "Muhtelif cins çamların kuru damıtılmasından elde edilen, ısınınca sakız kıvamında olan, katranımsı maddedir. Şişleri, iltihaplı yaraları işletmek için ısıtılan karasakız beze yapıştırılarak tatbik edilir."²¹

Kolonya: Diş ağrısı ve soğuk algınlığına karşı kullanılır.

Kükürt: Suyu karıştırılarak, uyuz hastalığına karşı kullanılır.

Nişadır: Suyu karıştırılarak içilmek suretiyle, şerit (tenya) düşürülmeye çalışılır.

Sabun: Dolama, kabızlık ve çıbanları iyileştirmek için kullanılır. Rendelenmiş hali, yumurta akına karıştırılarak, kırık çıkık olaylarında yaki olarak kullanılır.

Şep (Şap): Diş etlerini sağlamlaştırmak ve her çeşit ağız yaralarını tedavi etmek amacıyla kullanılır. Bir parça şap bir süre ağızda dolandırıldıktan sonra tükürülür.

Madenlerden Yapılan İlaçlar:

Altın: Sarılık hastalığına karşı kullanılır.

Çakmak taşı: Dalak hastalıklarına karşı kullanılır.

²¹ Müjân Uçer, "Sivas'ta Attar Dükkânları, Şifalı Bitkiler ve Ev İlaçları." *Sivas Folkloru*, Yıl 2, Sayı 18, Sivas, Temmuz 1974, s. 6

Demir: Arı ve benzeri zehirli böcek sokmalarında deriye sürülür. Al karısına karşı loğusanın yattığı odada bulundurulur.

Kurşun: Nazar ve tıpga hastalıklarına karşı eritilip suya dökülür.

Nal: Kumacık hastalığına karşı kullanılır.

Özel Olarak Hazırlanan Macunlar, Merhemler, Yakılar:

SÜT TALAZI: Özel hazırlanan bir hamurdur. Yara üzerine sıcak sıcak konur. Şu şekilde hazırlanır: bir kabın içerisine çiğ süt üzerine biraz un ilave edilerek ateş üzerine konur. Bir yandan ısıtılırken bir yandan da karıştırılır. Sıcak bir hamur elde edildiğinde hemen yara-nın üzerine konulur ve bezle üzeri sarılır. Her türlü iltihaplı yarada, özellikle çibanlarda süt talazı etkilidir. İltihabı tamamen çekerek yarayı temizler. Süt talazı için "Ben her türlü has-talığa ilacım, yalnız yüzümü yağlamasınlar" dermiş. Bu yüzden süt talazı hazırlanırken yağ kullanılmaz. (28)

YAĞLI KARA: Bir kabın içerisinde bir miktar çaput kül oluncaya kadar yakılır. Daha sonra elde edilen siyah küle bir miktar tuzlu inek yağı (tereyağı) katılarak kaşıkla iyice birbirine karıştırılır. Elde edilen bu siyah macun sıcak sıcak yaranın üzerine sürülür. Yağlı kara yaranın önünü alır. Yani yarayı ilk tehlikelere karşı korur.

KARA MERHEM: Hasır Otu yakılır. Külüne kazan karası ve yoğurt katılarak macun kıvamına gelinceye kadar iyice karıştırılır. Bu şekilde hazırlanan merhem kendiliğinden çıkan her çeşit yaraya sarılır.

UYUZ İLACI: Serkile Otunun kökü tavada kavrularak yağı çıkarılır. Bu yağın içerisine yoğurt katılarak iyice karıştırılır. Hazırlanan bu merhem vücudun uyuz olan yerlerine sürülür.

YANIK MERHEMLERİ:

Kızılanik Merhemi: Kızıl Anik otunun kökü doğranır. Dövülüp güneşte kurutulur. Daha sonra inek yağı (tereyağı) ile kavrularak merhem haline getirilir. Bu şekilde hazırlanan merhem yanığa sürülür.

Kısacık Mahmut Merhemi: Balmumu, inek yağı ve ince olarak doğranmış Kısacık Mahmut otu, büyük bir tava içerisinde bir birine karıştırılır. Tava ateşe sürülerek, bu üç malzeme krem haline gelinceye kadar iyice kavrulur. Bu şekilde hazırlanan merhem, eli yakmayacak derecede soğutulduktan sonra yanığın üzerine sürülür.

Çam Sakızı Merhemi: Çam sakızı, inek yağı ve balmumu bir tava içerisinde birbirine karıştırılır. Tava ateşe sürülerek, bu üç malzeme iyice eriyip sıvı hale gelinceye kadar ağaç kaşıkla karıştırılır. Bu şekilde hazırlanan merhem soğutularak yanık üzerine sürülür.

Yumurta Yağı: 15-20 adet yumurta kırılarak, sarıları boş bir tavanın içerisine ayrılır. Tava ateşe sürülür. Tavanın dibinde bir miktar yağ görölünceye kadar yumurta sarıları iyice kavrulur. Dipte biriken yağ bir fincana alınarak soğutulur. Bu şekilde elde edilen yumurta yağı, bir tavuk teleği ile yanık olan yerlere sürülür.

YAKILAR: Kırık, çıkık, burkulma, et kesiği, morarma ve her çeşit adale ağrılarına karşı kullanılır. İlbeyli Yöresinde yaygın olarak şu yakılar hazırlanır:

Yumurta Yakısı: Rendelenmiş sabun ve yumurta akı birbirine karıştırılıp, yakı bezi üzerine yayılmak suretiyle hazırlanır. Kırığı en iyi tutan yakı bu yakıdır. Sertleştiğinde tıpkı alçı gibi olur.

Üzüm Yakısı: Yakı bezi üzerine dibekte dövülmüş üzüm yayılmak suretiyle hazırlanır. Yumurta yakısından sonra ikinci sırada üzüm yakısı gelir. kırığı biraz geç iyileştirir ama, hastayı rahat tutar.

Çekirdeksiz Üzüm Yakısı: Yakı bezi üzerine, oklavayla çekirdeksiz üzüm ezilmek ve yayılmak suretiyle hazırlanır.

İncir Yakısı: Yakı bezi üzerine dibekte dövülmüş incir yayılmak suretiyle hazırlanır.

Bal Yakısı: Yakı bezi üzerine bal sürülmek suretiyle hazırlanır. Hafif kırıklara uygulanır.

Balmumu Yakısı: Yakı bezi üzerine eritilmiş balmumu dökülüp yayılmak suretiyle hazırlanır. Daha çok kemik çatlamalarında kullanılır.

Zeytin Yakısı: Yakı bezi üzerine çekirdeği alınmış ve dibekte dövülmüş zeytin yayılmak suretiyle hazırlanır.

Kara Sakız Yakısı: Yakı bezi üzerine, eritilmiş kara sakız dökülüp yayılmak suretiyle hazırlanır.

Petrol Ürünlerinden Yapılan İlaçlar:

Benzin: Şerit (tenya) düşürmek için içilir.

Gazyağı: Yanır adı verilen pişik hastalığı ile küçük yaraları tedavi etmek için kullanılır.

gres yağı: El ve ayaklardaki çatlakları iyileştirmek için krem yerine kullanılır.

Yiyecek ve İçecek Maddelerinden Yapılan İlaçlar:

Ayran: Zehirlenme, bulantı, böbrek kumu gibi hastalıklara karşı kullanılır.

Bal: Başta, mide ve bağırsak hastalıkları olmak üzere, nefes darlığı, sarılık gibi bir çok hastalıklara karşı kullanılır.

Çiğ Helva: Un ile şeker yağda kavrulmadan birbirine karıştırılacak olursa bu helvaya çiğ helva denir. Çiğ helva özellikle çıbanları iyileştirmekte kullanılır. (22)

Ekmek: Öksürük ve kadınlarda görülen göğüs ağrılarına karşı kullanılır.

Hamur: Çıban, dolama ve yanıklara karşı kullanılır.

Kaymak: Yara, yanık, derma, uyuz gibi hastalıklarda krem yerine kullanılır.

Kola: İshale karşı kullanılır.

Kuru Üzüm: Kırıklarda ve eziklerde yakı malzemesi olarak kullanılmasının yanı sıra, kansızlık ve hafıza zayıflığına karşı da ayrıca kullanılır.

Mercimek (yeşil mercimek): Kulak ağrılarında buğusuna (buharına) durulur.

Limon Tuzu: Mide bulantısı, yüksek ateş ve arı sokması gibi rahatsızlıklarda şerbeti kullanılır.

Nöbet Şekerli: Her çeşit ağız yaraları için kullanılır.

Pekmez: Mide ağrısını dindirmek, sancıyı kesmek için yenilir.

Sirke: Arı ve diğer zehirli böcek sokmalarında yararlanılır. Yüksek ateşi düşürmek için koltuk altlarına veya vücuda sürülür.

Süt: Başta kabızlık ve mide ağrıları olmak üzere yara, çıban, gibi birçok hastalıklara karşı kullanılır.

Şeker: Göz ağrısı, mide ağrısı ve hıçkırığı gidermek amacıyla kullanılır.

Şerbet: Kızamık, ağız yaraları, bademcik, mide ağrısı ve sancı rahatsızlıklarına karşı kullanılır.

Turşu Suyu: Soğuk algınlığına karşı bol bol içilir.

Tuz: Baş ağrısı, düşük tansiyon, saç kıran, ishal, bademcik, diş ağrısı, burun kanaması, mantar ve diğer bir çok hastalıklara karşı kullanılır.

Yağ (taze, tuzsuz) : Yara, yanık ve çatlarda krem olarak kullanılır.

Yağ (tuzlu): Korkma vakalarında eritilerek hastaya içirilir.

Yoğurt: Başta, zehirlenme, güneş çarpması, arı ve zehirli böcek sokmaları olmak üzere, daha bir çok hastalıklara karşı kullanılır.

Yumurta: Yanıklarda, kırık-çıkıklarda, ses kısılmalarında ve zehirlenmelerde kullanılmasının yanı sıra, kuvvet ve erkekliği artırmak, kısırlığı gidermek için de yararlanılır. Yumurtanın sarısı, her derde dermandır. Ağı (akı) ise hiçbir işe yaramaz. (22)

Zeytin: Romatizma ağrılarını ve mide bulantısını gidermek; kireçlenmeyi önlemek için bol bol yenilir. Ayrıca yakı yapılıp, kırıklara veya romatizmalı yerlere sarılır.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Demirel, Durdulu 1944, İlkokul. Gör.t.: 03.02.1989. (Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durdulu, Lise Öğrencisi)
2. Ahmet Türk, Çongar, 1932, Oy. Gör.t.: 07.07.1994.
3. Aşık İsmet (Abdülkadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör. t.: 14.07.1997.
4. Döndü Güneş, Kızılöz 1955, Oyd.. Gör.t.: 04.11.2000.
5. Fevzi Yiğiter, Yeni Apardı, İlkokul. Gör.t.: 24.06.1996.
6. Gözel Pürlü, Karalar 1927. Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.
7. Hacı Demir, Sarıdemir 1929, oy, sınıkçı. Gör.t.: 07.07.1996.
8. Hacı Yerli, Karalar 1334 (1918), oyd.. Gör.t.: 21.07.1986.
9. Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 04.05.1987.
10. Hasan Hasputçu, Çongar 1342 (1926), oyd.. Gör.t.: 16.04.1994.
11. İsa Yıldız, Karalar 19POLAT, oy. Gör.t.: 04.05.1987.
12. Mahir Çongar, Çongar 1328 (1912), Oyd.. Gör.t.: 21.07.1987

13. Mecit Karataş, Durdulu 1954, İlkokul. Gör.t.: 03.02.1989. (*Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durdulu, Lise Öğrencisi*)
14. Mevlüde Karataş, Durdulu 1934. Oyd.. Gör.t.: 03.02.1989. (*Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durdulu, Lise Öğrencisi*)
15. Mihriban Çınar, Damılı 1931, oyd.. Gör.t.: 02.02.1989. (*Görüşmeyi Yapan: Süleyman Çınar, Damılı, Lise Öğrencisi*)
16. Muharrem Koyuncu, Kahyalı 1951, lise. Gör.t.: 28.11.1996.
17. Mustafa Özkartal, Çongar 1325 (1909) doğumlu. Oyd.. Gör. t.: 11.12.1986.
18. Mustafa Yazıcı, Çallı 1332 (1916), Eski Türkçe Okur. Gör. t.: 30.05.1994
19. Mustafa Yerli, Karalar 1928, Oyd.. Gör.t.: 15.08.1986.
20. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd.. Gör.t.: 18.09.1986.
21. Osman Dağışan, Durdulu 1934. Ortaokul, Gör.t.: 21.08.1995
22. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
23. Ömer Şahin, Güney 1932, İlkokul. Gör.t.: 15.08.1998
24. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul, Gör.t.: 06.08.1996.
25. Resul Karadağ, Aylı 1320 (1904), oy. Gör.t.: 30.07.1987.
26. Rüştü Yıldırım, Bedirli 1930, İlkokul. Gör.t.: 04.05.1995.
27. Veli TOKGÖZ, Herekli 1930, İlkokul. Gör.t.: 08.11.1998.
28. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.
29. Yusuf Kızıl, Karalar 1948, oy. Gör.t.: 15.08.1986.
30. Yusuf YERLİ, Karalar 1924, Oyd., Gör.t.: 15.08.1986.
31. Yusuf Yıldırım, Haydarlı 1320 (1904), oy. Gör.t.: 18.09.1986.
32. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd.. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

33. Emin Kuzucular, "Şarkışla'da Hastalıklar ve Tedavileri." *Türk Folkloru*, Sayı: 2, Eylül 1979.
34. Fatma Ayten Turan, *Türkiye'de Halk İlâcı Araştırmaları*. Kültür Bakanlığı Yayını Ankara 2000.
35. H. Hüseyin Polat, *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara 1995.
36. Müjgân Üçer, "Sivas'ta Attar Dükkânları, Şifalı Bitkiler ve Ev İlaçları." *Sivas Folkloru*, Sayı: 18, Temmuz 1974, Sivas 1974.
37. Ömer Karakoç, *Dünden Bugüne Hafik*, İstanbul 1997.
38. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

B. HALK VETERİNERLİĞİ

İlbeyli yöresi folklorunda halk veterinerliği önemli bir yer tutar. Esas işleri hayvancılık olan İlbeyli'lerin bu alanda büyük birikimlerinin olduğu bir gerçektir. Ancak, bu konunun araştırılmasında maalesef geç kalınmıştır. Modern ilaçların 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmasıyla konu güncelliğini giderek yitirmiş ve bu işi iyi bilen kişilerin günümüzde hayatta olmaması ise, gereği kadar bilgi toplanmasına imkan vermemiştir. Ancak, eski kuşaklardan öğrenilen ve günümüzde uygulanmakta olan pratikler yaşadığı şekliyle kaydedilmiştir.

İlbeyli yöresinde hayvan hatalıklarına sebep olarak, gıdasızlık-bakımsızlık, yanlış yayma (otlatma), kötü yayma, üzerine kırağı düşmüş otu yayılma, susuzluk, aşırı nem ve havasızlık, soğuk pislik, başka hayvandan hastalık alma, nazar ve sahibinin ihmalliği, ilgisizliği, gibi etkenler gösterilmiştir. *Süvarinin Atını Kurt Yemez. Müllevves adamın hayvanı hasta olur, kaybolur. Malın canı sahibinin elindedir.* gibi görüşler, adeta bir halk felsefesi haline gelmiştir.

Hastalıklara teşhis konulurken belirtilerinden yola çıkılır ve genellikle alet edevat kullanılmaz. Halka göre hasta hayvanlarda şu belirtiler görülür: Hasta hayvanın genellikle, kulakları düşer (eğilir), yemez, içmez, yayılmaz (otlamaz), yüzü azgın (suratı asık) olur. Öksürür, ishal, olur, karnı aşırı derecede şişer. Kırık, çıkık, yara bere gibi rahatsızlıklar gözle görüldüğünden yada dokunmakla anlaşıldığından ayrıca teşhis edilmeleri gerekmez.

Cerrahi müdahale olarak, büyük çatlakların ve yaraların kızgın demirle dağlanması, apseli yerlerin bıçakla yarılması ve kaburga arasından karına enjektör ucu sokulması gibi sınırlı sayıdaki olaylar gösterilebilir.

Ülker Yıldızı ve Kuyruklu Yıldızın doğmasında, hayvanlara zarar veren bir esintiye sebep oldukları doğrultusundaki inanışlar ise, yine kaydedilmeye değer ilginç bir konudur. Ayrıca, "Mihrican" adı verilen esintinin, tüm mahsullere ve hayvanlara zarar verdiğine inanılması ise, araştırılmaya değer ilginç bir konudur.

Yörede, bilinen birçok hayvan hastalıkları için halk ilaçları yapılmasına rağmen, şu hastalıklar için yapılmaz: Şarbon, sarılık, kalça kırığı, bel kırığı, ruam ve firez (hozan) değmesi. Bu hastalıklardan "Şarbon" hariç olmak üzere, diğerlerine yakalanan hayvanlar için, "çaresi bıçaktır" denilerek, hayvan hemen kesilir. Çünkü: Hayvanın iyileşmeyeceğine ve sonunda öleceğine inanılmaktadır.

Hayvan hastalıklarına karşı ilaç olarak kullanılan bitkiler arasında, Çakşır, Yeşil Fiğ, Yeşil Burçak, Üzerlik, Serkile otu ve Karamuk çalısı başta gelir. Su, toprak, gibi doğal maddelerin yanı sıra, göztaşı, kükürt, katran, tuz, şeker, soda, gazyağı, benzin, gres yağı, gibi bazı yapay maddelerden de yararlanılır.

Hayvan hastalıklarına karşı uygulanan manevi tedavi oldukça sınırlıdır. Bu pratikler arasında, çiçeğe yakalanan hayvanlar için çiçek taşı kullanmak; sancılanan atı mezarlık etrafında gezdirmek; nazara karşı gök boncuk, iğde çubuğu, katran kullanmak; "Boçça" (Bohça) hastalığına karşı Deliktaş'lı Aşık Ruhsati'nin mezar toprağı ile Tahtyurt köyünden Hassaat

Efendi'nin mezar toprağını kullanmak ve sancı çubuğu gibi kutsallığına inanılan bir çubuğun sancılanan ata vurulması; gibi uygulamalar sıralanabilir.

Bir çok şekilde incelenmesi mümkün olan, İlbeyli Yöresi Halk Veterinerliği konusunu biz şu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Bilinen Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri:

Ağrı (Babesiosis-Piroplasmosis): Sığır, koyun ve keçilerde görülen ve kenelerle bulaşan bir kan parazitidir. Halk dilinde "Kırçan", "Ağırma", "Ağrı", "Kan İşeme", gibi adlar alır. Durgunluk, bitkinlik, sürüden ayrı kalma, sallantılı yürüyüş, titreme, gözlerin beyazında sararma, kırmızı idrar yapma, gibi belirtiler gösterir (7).²² Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Mayıs ayında davarın fazla çiçek yemesinden ve poyrazın fazla esmesinden olur (5). Soğuktan, poyrazdan olur (3). Su içmez, aç kalırsa, iyi yayılmazsa (8). **Belirtisi:** Davarın yüzü azar, bellersin (zannedersin) turşu satıyor, su içmez (3,9). Kulakları düşer, sümüğü akar, yüzündeki kıllar kabarır, düşünür döker, hiç yayılmaz (otlamaz) (1,3,6). Sıtma tutmuş insan gibi sabahları titrer. Güneş sırtını ısıtır ısıtmaz titreme kesilir (4). **Tedavi Şekli:** Çiçeği bol olan otlaklara gidilmez. (3,9,10), Bilinen otlaklara gidilir, bilinmeyen otlaklardan sakınılır. Çünkü: Davar değişik çiçekler yiyip ağrıyabilir (3,9,10), Yeşil burçak bitkisi yedirilir (4,8,11), Bol bol yeşil fiğ bitkisi yedirilir (8,11), Ağzına peynir mayası konulur (2,5,10,11), Davar iyi yayılıp iyi sulanır (3,9,10), *Acaprin* iğnesi yapılır (4,6,10). Hastalar sürüden ayrılır. *Kinin* türevleri ilaçlar kullanılır. Hastaların istirahat etmeleri sağlanır; bakım ve beslenme şartları düzeltilir (7).

Atın Arpalaması:

Sebebi: Atın çok fazla arpa yemesi. **Belirtisi:** Karnı şişer, yürüyemez, dizleri tutmaz (2,3,9). **Tedavi Şekli:** At dışarı çıkarılıp dolandırılır (gezdirilir) (3,9). Yem verilmez, azar azar su içirilir (2,3,9). Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi olmayan bu hastalık çoğunlukla öldürür (2).

Atın Aşırı Terlemesi: **Sebebi:** Uzun süre yol yürütme, aşırı derecede koşturma ve gücünün üzerinde ağır yük taşıtma. **Belirtisi:** Başta döşü, karnının altı olmak üzere bütün vücudu terler (3,8,9). Uzun yoldan gelen ve ağır yük taşıyan at çok terler. Özellikle kışın, terli ata bakılmazsa hayvan ölebilir (3). **Tedavi Şekli:** Üzerine keçe, yamçı, yorgan gibi örtüler örtülür (3,8,9). Önü süpürülür ve teri soğuyuncaya kadar yatıp dinlenmesi sağlanır (3,9).

Atın Sancılanması: **Sebebi:** Soğuk, terleyip üşütme. **Belirtisi:** Durmadan ardına (arkasına) bakar, yatar uzanır, tepinir (3). **Tedavi Şekli:** Dokuz kez mezarlığın etrafı dolandırılır (3). Kuyruğu kaynar suya batırılır. At, sıcaklığı hisseder hissetmez, birden bire sıçrar. Böyle olunca iyileşir (3,9). Üç

²² Parantez içerisinde gösterilen numaralar, bu konunun sonunda yer alan kaynak kişilerin sıra numarasını belirtmektedir. Dolayısıyla, bir bilginin kimden alındığını anlamak için cümle veya cümleler sonunda görülen numaralara bakmak yeterli olacaktır. Numara yanında yer alan (s.) ibaresi ise, bilginin alındığı yazılı kaynağın sayfa numarasını göstermektedir.

kulhü bir elham okunarak "Sancı Çubuğu"yla atın karnına vurulur. Sancı çubuğu, üzerine bir Cuma, bir de Bayram namazı hutbesi olmak üzere, iki hutbe okunmuş düzgün bir çubuktur. Şu şekilde hazırlanır: Kuşburnu, lğde, lğın, Gerimşeği, gibi ağaçların birisinden düzgün bir dal veya ışkın kesilir. Kesilen bu dal güzelce budanır ve bayram namazı önüne (öncesine) gelen ilk Cuma günü, Cuma namazından önce, caminin minberine konulur. Üzerine bir Cuma ve bir de Bayram namazı hutbeleri okunduktan sonra, bayramın ilk günü minberden geri alınır (11). Sancı Çubuğu eskiden Sivas ve Tokat'ta satılırdı (3,11).

Bağırsak Kurdu (Monesia expansa): Boyu 0,5 m ile 5 m arasında değişen bir parazittir. Sığırlara, meralardaki otlarla bulaşık yumurtalar vasıtasıyla geçer. Şişkinlik (tympani), iştahsızlık, dışkı içinde tenya halkaları görülmesi, gibi belirtiler gösterir(7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Bilinmiyor. **Belirtisi:** Tıpkı insanlarda görülen şerit gibi bir parazittir (1). Büyükbaş hayvanlarda görülür (1,3,9,10). Hayvanın karnı şişer, ağzının suyu akar, gelişmez (1,3,6). **Tedavi Şekli:** Karamuk çalısının kökü kaynatılıp aç karnına hayvanın ağzına konur (3,4,10).Orta parmağın ilk boğumunun büyüklüğünde bir göztaşı parçası ezilerek bir fincan suyun içerisine konur ve iyice karıştırılır. Bu şekilde hazırlanan ilaç hasta hayvanın ağzına konulur. Eğer bu ilaç buzağıya verilmişse, buzağı akşama kadar annesinin yanına bırakılmaz, annesinden süt emmesi engellenir. Aksi takdirde göztaşı süte karışır ve sütü bozar (9). Aç karnına fiğ kesi yedirilir (11). Basma suyu²³ içirilir (8). **Niclosamid** ilaçlar kullanılır (7).

Bel Kırığı: Sebebi: Düşme, çarpma, vurma gibi dış etkiler, kazalar. **Belirtisi:** Hayvan ayakta duramaz. **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün olmadığından, beli kırılan hayvan vakit geçirilmeden kesilir (1,2,5,8,10). Kesime gönderilir (7)

Boçça-Bohça (Agalaksi): "PPLO grubundan mycoplasma agalatae'dir. Meme, eklem ve göz şekilleri vardır. Memede yangı oluşur. Süt oranı düşer. Gözlerde kızarıklık ve bulanma, eklemlerde şişkinlik, ağrı ve sıcaklık; bununla beraber topallık görülür" (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Halk tarafından bilinmiyor. **Belirtisi:** Koyun hastalığıdır. Koyunun gözleri bozarır, sakat kuzu doğurur, ayağını kıcıını çekemez, tortop olur (3,9,10). Ayrıca, koyunların memelerinde görülen süt kesilmesi hastalığına da "Boçça" adı verilir (11). **Tedavi Şekli:** "Boçça toprağı" adı verilen ziyaret yeri veya mezar toprağı tuzun içine katılmak suretiyle hasta koyuna yedirilir (10). Boçça toprağı Deliktaş'lı Aşık Ruhsati'nin mezarından yada Tahyurt'lu Hassaat Efendi'nin mezarından alınır. Karacalar Tekkesi toprağı da aynı amaçla kullanılır (6). Az miktarda Çağşır (Çakşır) Otu yedirilir. Çakşır fazla yedirilirse zehirler (6,10). **Tiamulin ve Tylosin** gibi antibiyotikler kullanılır. Hastalar sağlamlardan uzaklaştırılır. Kronik (süreğen, müzmin) hastalar kesime gönderilir (7).

²³ **Basma**, tezek yapmak amacıyla üzerine çift tırnaklı hayvan dışkısı serilen alandır. Genellikle, yağmur yağdığıında bu alanın kıyılarından sızan kahverengi sıvıya "basma suyu" adı verilir.

Çiğer Ağrısı (Plevro-pneumonia contagiosa capra): Mycoplasma mycoidas, F 38 mikroorganizmalardır. Solunum yoluyla, yemlerle, sularla etrafa bulaşır. Ateş, durgunluk, solunum güçlüğü, öksürük, burun akıntısı, başını önüne doğru uzatma, yavru atma, göğüs ağrısı gibi belirtiler gösterir. Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Uzun süre, susuz kalmak, yeterince su içmemek (3,9,10). Çayırdan fazla yatmak (5). **Belirtisi:** Zayıflar, yemeden kesilir, böğrünü döver, öksürür (6) Kuyruğu şişer, bol bol ötürür (sıvıya yakın dışkı yapar) (4). Yüzü azar, öksürür (2). **Tedavi Şekli:** Bol bol bulgur yedirilir (2,5,8,10). Çiçek açmadık fiğ bitkisi yedirilir (8). Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün değildir (2,5,8,10). **Tetramisin-Terramycin** ilacı ağzından sıkılır. İğnesi yapılır (10). **Tiamulin, tylosin** kullanılır. Ancak kesime göndermek en uygun yöntemdir (7).

Çaresi Olmayan Hastalıklar: Şarbon, sarılık, kalça kırığı, bel kırığı, deriyi delerek dışarı çıkan kemik kırığı ve firez (hozan) değmesi gibi hastalıklarda hayvandan ümit kesilir. Çünkü bu hastalıkların tedavisi halk ilaçlarıyla mümkün değildir (10).

Çâşır (Çakşır) Değmesi: **Sebebi:** Hayvanın aşırı olarak Çakşır Otu yemesi. **Belirtisi:** Karnı şişer (6,10). **Tedavi Şekli:** Ağzına keleşinen (kelekle) süt konulur (6,10).

Çiçek (Variola Ovina, sheep pox): Etkeni, "poxviridae" grubundan "capripox virus" olup, çok hızlı bulaşan bir hastalıktır. Bulaşma % 100 dür. Kuzuları öldürme oranı yüksektir. Koyunların derisinde papul, vezikül, pustul ve kabuklanma görülür. Kulak ve kuyruk altlarında görülen kırmızı lekeler tipik belirtilerdir (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Soğuktan olur. Kışın ağıların rutubetli (nemli) ve havasız olmasından (5,8,10). **Belirtisi:** Yüzü kabarır, kulakları düşer, tüyü diken diken ve kapkara olur (5,8,10). Kuyruğunun altını kaldırınca kırmızı kırmızı çıban görünür (6). Ağzının kıyıları, burnu çıbanlar, kuyruğunun altı aynen insan çiçeği gibi tarar. Aynı şekilde koltuk altları ve suratları tarar. Başı cerahatli yaralar çıkar. Gözleri ağrır ve bazen gözleri kör olur (2,5,8,10). **Tedavi Şekli:** Önce Çiçek aşısı yaptırılır (2,5,8,10). Çiçeğe yakalanmış hayvanların su içtiklerin kazan yada leğenin içine "çiçek taşı" konulur. Arabistan'dan getirilen "Çiçek Taşı", içine Ayetel kürsü işlenmiş pirinçten yapılma orta büyüklükte bir taktır. Kasnak şeklinde içerisine oturtulmuş olan bölmenin üst kısımlarına küçük anahtarlar asılmıştır (3,4,6,11). Hayvan sıcak tutulur (13, s.127). Hayvanların su içtiği yere çiçek taşı konur. Hayvan o su ile sulanır (13, s.127). Ahırın ve ağılın tavanına çiçek çubuğu asılır (13, s. 128). Hayvanların aşılması en garantili yoldur (7).

Dana Kurdu: Bkz. Bağırsak Kurdu

Firez Değmesi (Enterotoksemi): Besi durumları iyi olan koyunların proteinden zengin yemlerle veya ekin tarlalarında aşırı tane yem yemelerinden olur. Hayvanın ne zaman hastalandığı bilinmez ve çoğunlukla ölüsüyle karşılaşılır. Ölüm aniden ve çarpınarak olur (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Bu hastalık hayvanın fazla firez yemesinden olur. Firez, ekin biçildikten sonra tarlanın tabanında kalan biçim artığıdır ki, bu artığın arasında bol miktarda

buğday başağı bulunur. **Belirtisi:** Böğrünü döver (karnı devamlı inip inip kalkar). Karnı şişer (3,6,10). **Tedavi Şekli:** Hayvanları bu hastalıktan korumak için, önceden aşılama yapılır (7). Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir. Çaresi bıçaktır. Yani çaresi, hayvanı kesmektir (3,6,10).

Garlanguç (Kırlangıç): Sebebi: Bilinmiyor. **Belirtisi:** Büyükbaş hayvan hastalığıdır. Hayvan gerneşir, yatar, kalkar, yattığı yerde ayaklarını uzatır çeker, tepinir (8). "İneklerde olur. Hayvanın karnı şişer, anüs içindeki yara büyür. Dışkısını yapamaz (12). **Tedavi Şekli:** Kırlangıç olmuş bir hayvanı gören ilk kişi, hemen şapkasıyla hayvana vurur (9). (Bu şekilde kırlangıcın öleceğine inanılır). "El sokularak anüs içindeki yara deşilir. Kan akıtıncaya kadar ovulur. Pis kan tamamen temizlenince yaranın üzerine katran sürülür (12).

Göz Ağrısı (Keratitis): Vurma, çarpma, sıcaklık veya mikroba bağlı olarak oluşan bir hastalıktır. Gözde bulanıklık, şiddetli kaşıntı, ışığa duyarlılık ve gözde akıntı, gibi belirtileri olur (7). Bu hastalık libeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Sıcak, pislik. **Belirtisi:** Gözleri bozarır, cirbitlenir (çapaklanır), yumulur açılmaz (2,3,5,10). **Tedavi Şekli:** Göz ekşi ayranla iyice yıkanır (2,3,5,10). Göze ekşi ayran dökülür. Bu tedavi göz vuruklarına da iyi gelir (10). Hayvanın gözleri sık sık soğuk suyla yıkanır (2,3,5,10). Gözüne "Boçça Toprağı" sürülür (5,8). Göze ılık suyla kompresler uygulanır. **Terramycin** pomadlar kullanılır. Hayvana A Vitamini uygulanır (7).

Güllüce: Sebebi: ? Belirtisi: Tırnak arasından tüy çıkar (8). Tırnak arasından iplik çıkar, kurtlanır (11). **Tedavi Şekli:** Tırnak arasındaki tüy bıçakla alınarak üzerine katran sürülür (8). Tırnak arasındaki kurtlar temizlenerek üzerine bit ilacı sürülür (11).

Güvez: Bkz. Firez Değmesi

Hayvan Sidikliğinin Durması-İdrar Taşları (Urolithiasis): Organik veya inorganik (madensel) maddelerin, bazı şartlarda idrar yollarına çökerek meydana getirdikleri taş benzeri oluşumlardır. Tıkanma belirtileri ani olarak başlar. Ayaklarını karnının altına vurur. Yatıp kalkar, sık sık işeme pozisyonu alır. Tıkanma tam ise, hiç idrar yapamaz (7). Bu hastalık halk tarafından şu şekilde tanınmakta ve tedavi edilmeye çalışılmaktadır: **Sebebi: ? Belirtisi:** İdrar yapamaz (1). **Tedavi Şekli:** Ala Karga vurularak beyni alınır. Bu beyin 1 litre suya karıştırılarak hayvana içirilir. Kısa bir süre sonra hayvan rahatça idrar yapar (1). Hayvan dışarı çıkarılarak koşturulur (11).

Cerrahi operasyon yapılır veya hayvan kesime gönderilir (7).

Kalça Kırığı: Sebebi: Düşme, darbe alma, kaza, gibi dış etkiler. **Belirtisi:** Hayvan ayakta durmakta zorlanır ve yürüyemez (2,5,8,10). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla kesin tedavisi mümkün olmadığından hayvan vakit geçirilmeden kesilir (2,5,8,10).

Kel (Trichophytie): "T. verrucosum" denilen bir mantardır. Karanlık ve rutubetli ahırlar devamlı bulaşık olurlar. Temasla bulaşır. İlk bulaşma yeri mercimek büyüklüğünde lezyonla başlar. Kıllar kabarır ve düşer. Burası büyür ve el ayası kadar olur. En fazla baş kısmında görülür. Daha sonra sırt ve

kuyruğa ulaşır (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Bakımsızlık, havasızlık, nem-rutubet ve terden olur (3,10). **Belirtisi:** Kulağının arkasında ve başında kellik görülür (3,10). **Tedavi Şekli:** Hayvanlardaki keli tedavi etmek için "Serkile otu" denilen bitkinin kökü kaynatılıp elde edilen sıvı kel olan yere sürülür (3). Katran sürülür (2,5,8,10). Kükürt ve gres yağı karıştırılıp sürülür (8). Bir koyun için: 1 çorba kaşığı katran, 1 çorba kaşığı kerme (koyun tezeği) külü, 1 çay kaşığı göztaşı karıştırılarak, bir paçavra veya fırçayla kel olan yere sürülür (6). Katran, göztaşı ve kükürt sürülür (2,5,8,10). Katran biraz ısıtılır. Acı yağ (tuzlu tereyağı) eritilerek ısıtılan katrana katılır ve iyice birbirine karıştırılır. Bu şekilde hazırlanan ilaç kel olan yerlere sürülür (9). Günümüzde, 1 gram kel iğnesi vurulmaktadır (10). Hayvan güneşli ortama çıkartılır. Beslenme şartları düzeltilir. A vitamini kullanılır. % 5 lik salisilik pomad yada direkt aşıları (Trichoben) kullanılır (7).

Kelle Değmesi (Buğday değmesi): Sebebi: Aşırı miktarda başak veya buğday yemek. **Belirtisi:** Karnı şişer, kütük gibi olur (9). **Tedavi Şekli:** Karnı ve sırtı sabunlu suyla yıkanır (9). Ağzına süt, yoğurt, ayran, zeytinyağı veya yumurtanın sarısı konur (2,5,8,10).

Kepenek (Fasciolasis): Karaciğer safra salgısı içinde yaşayan ve oradan karaciğere geçen bir parazittir. Hayvanda ishal, kabızlık, sırtında kamburluk ve çenesinin altında şişlik görülür (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** ? **Belirtisi:** Kuyruğu şişer, çenesi şişer (6). Yüzü azar, öksürüğe başlar (4). Hayvanın ciğerinde tıpkı kelebeğe benzeyen et parçaları görülür (3,9). **Tedavi Şekli:** Karamuk çalısının kökü suda kaynatılıp üç gün ayazda bekletildikten sonra yarım fincan hasta hayvanın ağzına konulur (2,5,8,10). Çakşır otu yedirilir (4,6). *Nizam* ilacı verilir. Sulu hap verilir (8,10). Paraziter ilaçlar kullanılır (7).

Kıl kurdu (Verminoz pnevmenie): Bol yağışlı ve soğuk iklimli bölgelerde çok rastlanan bir parazittir. Parazitin adı "Dictyocaulus viviparus"dır. Hayvanda solunum hızlanır, beden ısısı yükselir, sık sık öksürük görülür. Hayvan zayıflar ve büyüme durur (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Hayvanın, üstüne kırağı düşmüş otu yemesi (4,5). **Belirtisi:** Koyun hastalığıdır. Hayvanı zerhoş eder (hayvan sarhoş gibi sallanır). Öksürür (4). **Tedavi Şekli:** Karamuk Çalısının kökü kaynatılır. Suyu üç gün ayazda bekletildikten sonra, yarım fincan hayvanın ağzına konur (2,5,10). Karamuk kökü kaynatılarak içerisine çok az miktarda göztaşı ilave edilir. Bir yemek kaşığı hayvanın ağzına konur. Bu ilaç hazırlanırken bir kazan suya bir iki çay kaşığı göztaşı konulmalıdır. Göztaşı fazla konulursa hayvanı öldürür (4,6). Çağşır (çakşır) Otu az miktarda yedirilir. Çakşır fazla yedirilirse hayvanı zehirler (4). " 1 Teneke suda 50 ve 75 gr. göztaşı eritilip içirilir" (12). *Nizam (Nilzan), Nilverin (Nilverm), Oksijen.* Verilir (4). Paraziter ilaçlar kullanılır (7).

Kırık Çıkık (Fracture, Luxation): Vurma, çarpma, aşırı kontraksiyonlar gibi yapıcı nedenlerin yanı sıra, verem, raşitizm, kemik zarı iltihabı gibi hazırlayıcı nedenlerle kırıklar meydana gelir (7). Kırık ve çıkıklar hakkındaki yöre halkının düşünceleri ve tedavi şekilleri ise şöyledir: **Sebebi:** Düşme, darbe alma, kaza, gibi dış etkiler (2,11). **Belirtisi:** Kırığın şekline

göre, ayakta duramaz, yürüyemez, kısaca kırık organını kullanamaz (2,11). **Tedavi Şekli:** 1 Koyun için: Bir yumurtanın akı alınır. Beze sürülür. Kırık yerine getirildikten sonra, hazırlanan bu yakı kırılan yere sarılır. Sargının üstüne 2 tane tahta parçası bağlayarak takviyede bulunulur (10). 1 Koyun için: Bir yumurta sarısı ile bir kaşık arpa unu iyice çalpalanır (karıştırılır). Hazırlanan bu malzeme ince uzun bir beze serilir. Kırık yer üzerine getirildikten sonra hazırlanan yakı kırık etrafına iyice sarılır. Kırık önemli ve büyükse bu sargının üzerine 2 cepheden tahta konularak bir iple bağlanır. (10,11). Büyükbaş hayvanların kırıkları kara sakız yakısıyla sarılır (2,3,10,11). Ayağı küt kırılıp kemik deriden dışarı çıkmışsa kırığın tutmayacağına inanıldığından o hayvan kesilir (2,5,8,10). Yine kalça kemiği çıkan ve bel kemiği kırılan hayvan da kesilir (2,5,8,10).

Kızilkurt: Sebebi: Belirtisi: Öldürücü bir at hastalığıdır. Hayvan sancılanır ve durmadan geriye (arkasına) bakar (3,10). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir, sonunda hayvanı öldürür (3,11).

Köten (Actinomyces): "Actinomyces bovis" denilen irin etkeninin ağız ve boğaz bölgesinde yumuşak dokularda ve lenf yumrularında meydana getirdiği şişkinliklerdir. Solunum sırasında hırıltı sesleri duyulur. Çeneye yerleşirse sert şişkinlikler gözükür (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi: ? Belirtisi:** "Öküzlerin boğazından çıkan ur'a denir. Çok büyüdüğü zaman nefes aldırılmaz" (12). **Tedavi Şekli:** Dışta olursa ateşle dağlanır, içte olursa kesilip alınır. Sonra da yaranın üzerine katran sürülür (12). Kızgın tavayla dağlanır (11). Potasyum iyodür, pomad ichtyolla yumuşatılır. Beş gün *Penisilin* iğne tedavisine gidilir (7).

Kuyruk Değmesi: Sebebi: Kuyruk Yıldızının doğması ve hayvanlara bu yıldızın rüzgarının dokunması (5). **Belirtisi:** Davar kavlar, cıp çıplak olur (yünü dökülür, çır çıplak olur) (5). **Tedavi Şekli:** Koyunlar güdülürken, kuyruk yıldızının doğduğu yönden kaçılır. Bunun için, otlak olarak, dağların veya vadilerin kuyruklu yıldız göre ters tarafında kalan cepheleri tercih edilir. Kuyruklu yıldızın doğduğu yönden gelen rüzgar, dağların bu cephesinde otlamakta olan koyunları vurur (5).

Mihrican Değmesi-Mihrican Vuruğu: Sebebi: Mihrican, Ülker Yeli gibi, ekinleri, bostanları, kavakları ve diğer mahsulleri mahveden zararlı bir yeldir (esintidir). Çok aşırı soğuk eser ve bütün mahsulleri kavurup kap kara eder (5). Mihrican hayvanlara da zarar verir (9). **Belirtisi: ? Tedavi Şekli:** Hayvanları bu zararlı rüzgara karşı korumanın dışında başkaca bir bilgiye ulaşamamıştır.

Ohra-Uhra (Hypodermosis-Nokra): Hypoderma türü sinek (Büvelek-Dermotobia haminis) türünün larvaları tarafından meydana getirilir. Büvelekler, sığırların üzerine yumurtalarını bıraktıkları sırada, çıkardıkları sesle, sığırlarda panik meydana gelir. Daha sonra sırtlarında şişlikler belirir. Deriye zarar verirler. Hayvanların kilo tutmaları azalır (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Bakımsızlık, gıdasızlık ve malın zayıf düşmesi (3). Büyüyen malda olur (8). Bunelek (Büvelek) kurdundan olur (8,11). **Belirtisi:** Malın sırtı kabarır (3,8,11). İyi beslenip bakıldığında kabarıklar yok olur (3,8,11). **Tedavi**

Şekli: Hayvanın boğazına bakılır. Bol yeygi verilir (3). Otu bol yerlerde iyice yayılır (otlatılır). Hayvan tavlandıktan (kilo aldıktan) sonra düzelir (3,8,11). Hayvanların "üzerleri katranlanır" (12). Ekim-Kasım, en geç Aralık ayında tedavi edilmeleri gerekir (7).

Sahağ (Sakağı): Sebebi: ? Belirtisi: Atın burnu akar, gözlerinden yaş gelir. İnsanlardaki nezle hastalığına benzer bir hastalıktır (3). Bu hastalık koyunlarda pıskırma şeklinde görülür (5). **Tedavi Şekli:** Saman suda iyice kaynatıldıktan sonra, atın yem torbasına doldurulur ve hemen kafasına geçirilir. At bir yandan bu samanı yemek isterken bir yandan da samanın sıcak buharını teneffüs ettiğinden kısa zamanda iyileşir (3,10,11).

Sarılık (Leptospirosis): Bütün evcil hayvanlarda rastlanılan efeksiyoz bir hastalıktır. Yüksek ateş, durgunluk, iştahsızlık, solunum artışı, gözlerde sararma, idrarda kan, ishal veya kabızlık, sütün sarımtırak ve acı olması, tipik belirtileridir (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi: ? Belirtisi:** Yüzünü azdırır, şuurunu kaybeder (4,5). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir (4,5). Penisilinler ve tetrasiklinler kullanılır (7).

Sekirgen-Sekirge: Sebebi: ? Belirtisi: Hayvan birden bire durduğu yerde zıplar (11). Durduğu yerde zıplar, yatar, çırpınır, ayağını kıcını sallar, tepinir (6). **Tedavi Şekli:** İlk gören yağlıyınan (mendili ile) hayvanın başına vurur (9).

Solağan: Sebebi: ? Belirtisi: Yola gidemez. Adamın yelpiği gibi biraz yürüyünce nefesi daralır. Bu hastalık uzun süre yaşatmaz. Sonunda öldürür (2 5,8,10). **Tedavi Şekli:** Ağzına katran konulur (2,5,8,10). Penisilinler ve tetrasiklinler kullanılır (7).

Şap: Bkz. Tabah

Şarbon (Anthrax): "Bacillus anthracis, denilen bakteri tarafından oluşturulan salgın ve insana bulaşan bir hastalıktır. Başlıca belirtileri şunlardır: Beden ısısı artar. İştah kesilir. Ürperme, titreme, kanlı ishal, boğaz bölgesinde şişkinlik, gebe ineklerde yavru atma görülür. Merada otlayan hayvan birden bire titremeye, çırpınmaya, derin solumaya başlar ve birkaç dakika sonra ölür. Ölen hayvanda kan, katran görünümündedir, pıhtılaşmaz. Kadavra kokuşur. Burun delikleri, anüs ve vulvadan kan gelir" (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi: ? Belirtisi:** Kafası gider, titrer, ayakta duramaz, başını sallar, ayaklarını uzatıp uzatıp çeker (2,5,8,10). **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir. Şarbon olduğu anlaşılan hayvan hemen kesilerek derin bir çukura gömülür (2,5,8,10). Tedaviye erken başlanırsa hayvan kurtulabilir. Penisilin iğneler kullanılır. En az beş gün bu iğnelere devam edilir (7).

Tabah-Tabak (Foot and Mouth Disease): Çift tırnaklı hayvanlarda görülen bulaşıcı bir hastalıktır. Yedi çeşidi vardır. Bunlar: A, O, C, SAT 1, SAT 2, SAT 3, ASYA 1'dir. Yüksek ateş, durgunluk iştahsızlık, ağız içinde, tırnak aralarında ve memede yara, ağızdan sicim tarzında salya akması başlıca belirtileridir (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Kuraklık, mevsimin kurak gitmesi. **Belirtisi:** Ağız ve ayakları yara olur. ağızdan sel (salya) akar (2,5,8,10).

Tedavi Şekli: 150 gram şap, 250 gram katran, 1 avuç tuz iyice karıştırılıp, hayvanın ağızına ve ayaklarına sürülür. Hayvan yayılmaya gönderilmez, 2-3 gün ağılda dinlendirilir (8). Ayağı sodaya batırılır ((2,5,8,10). Göztaşı ve katran birbirine karıştırılarak ayaklarına sürülür (1). Ağızına ve tırnaklarının arasına katran sürülür (2,5,8,10). Yara olan yerlere kurt düşmüşse, bit ilacı sürülür (9). Ayağı gazyağına batırılır (2,5,8,10). Kireç suda ezilir ve hasta koyunun ayağı bu suyun içerisine batırılır (6). Ağızına şeker tozu konulur (2,5,8,10). Ağız kanayınca kadar tuz ile ovalanır (2,5,8,10). Ağız tuzlu domatesle ovalanır (2). Hayvanın ayakları suya batırılarak bekletilir (2,5,8,10). Hayvan, ırmak, göl gibi tabanında su bulunan yerlerde gezdirilerek tırnakları iyice ıslatılır (9). Ağız dezenfektanlarla yıkanır. Yumuşak yiyecekler verilir. Yaraların çabuk iyileşmesi için yumuşak toprakta gezdirilmesi veya ahırda ağılda bekletilmesi gerekir (7).

Teçce: Sebebi: ? Belirtisi: Tıpkı felç olmuş gibi, malın bir tarafı zayıflayıp kurur. **Tedavi Şekli:** Ev ilaçlarıyla tedavisi mümkün değildir.

Tüylüce: Bkz. Güllüce

Ukra-Uhra: Bkz. Ohra

Uyuz: Koyunlarda görülen baş uyuzu (*Sarcoptes scabiei ovis*), ayak uyuzu (*Chorioptes bovis ovis*) ve gövde uyuzu (*Psoroptes comminus war ovis*) gibi çeşitleri vardır (7). **Sebebi: ? Belirtisi:** Hayvan kazınır, sürtünür, vücudunda kırmızı kırmızı yaralar görülür (3,10). **Tedavi Şekli:** Serkile otunun kökü yakılıp uyuzla çalınır-sürülür (3). Kükürt sürülür (3,5,8,10).

Ülger (Ülker) Değmesi: Sebebi: Ülker Yıldızının doğması ve hayvanlara bu yıldızın rüzgarının dokunması. Ülker sadece hayvanları değil, insanları, kavakları ve ekinleri de vurur (5,9). **Belirtisi:** Hayvanların sırtı oklava gibi kabarır (5). **Tedavi Şekli:** Ülker'in doğacağı gece (Mayıs ayının 18. Gününün gecesi) ahır ve ağıllardaki tüm pencere ve delikler çul, paçavra gibi malzemelerle iyice örtülür (5).

Koyunlar güdülürken, Ülker Yıldızının doğduğu yönden kaçılır. Bunun için, otlak olarak, dağların veya vadilerin Ülker Yıldızına göre ters tarafında kalan cepheleri tercih edilir. Ülker genellikle, güneş gibi doğu istikametinden doğar (5,9).

Yaralar: Vurma, çarpma, sürtünme, düşme, gibi dış etkiler sonucunda oluşur. Yaraları, deri yaraları, dudak yaraları, yanak yaraları, burun yaraları, kulak ve çevresi yaraları, çene altı yaraları, baş bölgesi yaraları ve vücut yaraları, şeklinde sıralamak mümkündür. Yırtık veya parçalı şekilde olan yaralar, genellikle gözle görülürler (7). Yaralar İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Çeşitli kazalar (2,5,8,10). **Belirtisi:** Hayvanın vücudundan veya diğer organlarından çeşitli yaralar görülür (2,5,8,10). **Tedavi Şekli:** Koşum hayvanlarının boynunun açılmasında "Zorlatma Otu" kaynatılarak yaranın üstüne bir bezle sarılır. Yada yara, Zorlatma Otu suyuyla pansuman edilir (2). Üzerlik otu yakılarak külü yaraya sürülür (3). Katran sürülür (2,5,8,10). Çatlak şeklindeki yaralar kızgın demirle dağlanır (2,5,8,10). Cerahatli yaralar kızgın demirle dağlanır (2,5,8,10). Gres yağı sürülür (9). Zeytinyağı sürülür (6). Yaraların mikropları

dezenfekte veya tentürdiyotla temizlenir. Yırtıklar varsa dikilir. Yırtık yoksa, yara kurutucu tozlar veya Penisilin iğneler kullanılır (7).

Yonca Dağniği-Yonca Değmesi (Tympanie): Bu hastalığa, karbonhidratlardan zengin olan yonca, tıfıl, fiğ, gibi benzeri otlar ve çiçeklenme devresinden önce her türlü yeşil otlar sebep olur. Yemin yenmesinden kısa bir süre sonra, şişme belirtileri ortaya çıkar. Karın genişler ve karına vurulduğunda davul sesi işitilir. Solunum güçlüğü ortaya çıkar. gaz dışarı çıkmazsa hayvan ölür (7). Bu hastalık İlbeyli Yöresinde şu şekillerde tanınır ve tedavi edilmeye çalışılır: **Sebebi:** Hayvanın aşırı derecede yonca yemesi (2,5,8,10). **Belirtisi:** Karnı şişer (2,5,8,10). **Tedavi Şekli:** Büyük baş hayvanların ağzına katran ve katık (ayran) konulur (2,5,8,10). Davara yonca değmişse köstü (köstebek) toprağa yedirilir (4). Şırınga iğnesi sol böğrünün üstünden vurularak şişkinlik alınır (10). Ağzına süt konulur (2,5,8,10). Üzerine katran sürülmüş bir ağaç parçası tıpkı gem gibi hayvanın ağzına vurulur. Hayvan bu ağacı gevelerken geviş getirir ve rahatlar (6). Hayvan, ayakları yukarı olacak şekilde rampa bir yere alınır. Eldeki bir sonda ile ağızdan gaz alınmaya çalışılır. Köpüklü ise, köpük söndürücü ilaç verilir. Elde bir şey yoksa, açlık çukurluğundan bıçak veya delici bir aletle delinerek gaz çıkarılmaya çalışılır (7).

Zehirlenmeler: Bkz. Çağşır (Çakşır) Değmesi, Yonca Değmesi

2. Bazı Koruyucu Bakımlar ve Önlemler:

Atın Tımar Edilmesi: Atın tımar edilmesi oldukça önemli bir olaydır. Çünkü tımar bir nevi temizlik ve masajdır. Tımar edilmeyen at sağlıklı olmaz. Hayvan önce "kaşağı" adı verilen iki ağızlı demir tarakla tarandıktan (kaşağılandıktan) sonra, "Gebre" adı verilen kıl eldivenle de iyice ovalanır. Gözleri, karnının altı ve üreme organlarının civarı temiz bezle iyice silinir (3).

Doğum: Ayağı geri dönen yavrunun kolayca doğmasını sağlamak için parmaklar yardımıyla baş bulunarak çevrilir (9).

Hasta Hayvanın Bakımı: Hasta hayvan ahırda veya ağılda dinlendirilir. Gerekirse öteki hayvanlardan ayrılarak başka bir yere konulur. Ot yiyorsa ot verilir. Yonca yiyorsa yonca verilir. Bulgur yiyorsa bulgur verilir. Kısaca hayvanın iştahla yediği yiyecekler verilir. Yarası varsa sabunla yıkanır. Pansuman yapılır. İğnesi varsa iğnesi yapılır. İlaç vermek gerekiyorsa ilaçları verilir. Hasta olan koşum hayvanıysa işe götürülmez, dinlendirilir (2,5,8,9,10,11).

"Kene" Haşaratına Karşı Alınan Tedbirler: Karalar Köyü'nde **Kuddusi Yoğun** tanınmış bir kenecidir. Bu kişi kirli yün arasına sardığı keneyi ağzında ezerek, onu bir kova dolusu suyun içine atar; sürü sahibi bu suyu alıp ağılına götürür ve bir süpürge yardımıyla davarların üzerine serper (6). (Böyle yapıldığında o ağıldaki kenelerin ağılı terk edeceğine inanılır. Belirtilen kişinin ölümüyle bu uygulama kalkmıştır ve keneye karşı eczaneden alınan ilaçlar kullanılmaktadır). Ayrıca Eskiköy' de de bir keneci vardı. Bu kişi ağılın kapısına gelir: "Sen kene ben kene/ Ben geldim sen git kene" diyerek

keneleri hayvanlardan uzaklaştırılmaya çalışılırdı. Bu kişi de şimdi hayatta değildir (1).

"Pire" Haşaratına Karşı Alınan Önlemler: Ahırdaki pireleri öldürmek için, ahırdaki tüm hayvanlar dışarı çıkarılarak, Sütleğen ile Ülerzik (Üzerlik) Otu birlikte yakılır. Duman ahırın içinde kayboluncaya kadar beklenir. Daha sonra ahır havalandırılarak hayvanlar içeri alınır. Bu işlemle birlikte uzun bir süre pireler kaybolur (3,11). Soğuk düşünce pireler kaybolur ve sıcaklarla birlikte geri çıkarlar. Bu yüzden: "*Mart içeri, pire dışarı*" denilir (9).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Aşık İsmeti (A.kadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.
2. Hacı Demir, Sarıdemir 1929, oy. Sınıkçı. Gör.t.: 07.07.1996.
3. Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 23.08.1995
4. İbrahim Balcı, Karalar 1934, çoban, oyd. Gör.t.: 27.08.1995.
5. Kâzım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), oy. Gör.t.: 03.03.1994
6. Muzaffer Yerli, Karalar 1949, İlkokul, Gör.t.: 27.08.1995.
7. Ömer Kırtılukoğlu, Sivas 1970, Veteriner Hekimi. Gör.t.: 10.03.2001
8. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul, Gör.t.: 06.08.1996.
9. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 23.08.1995.
10. Yusuf Kızıl, Karalar 1948, İlkokul, Gör.t.: 27.08.1995.
11. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

12. Faruk Aburşu, "Sivas'ta Hayvan Hastalıkları ve Tedavi Şekilleri." *Sivas Folkloru*, Sayı: 9, Ekim 1973, Sivas 1973, s. 14-15.
13. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

C. HALK METEOROLOJİSİ

Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi, İlbeyli Yöresinde de hava tahmini büyük bir ihtiyaçtır. Çobana, yolcuya, bostancıya, tarla sürece, ekin biçecek, harmanda çalışacak kişiye, kısaca iş yapacak herkese gereklidir. Rüzgarsız havada savrum yapılamaz. Hava aşırı rüzgarlı olursa ekin taşınmaz. Taşınırsa desteleri yel götürür. Yağmurlu havada çift sürülmez. Sürülürse, çamurdan çıkılmaz. Harmanda çalışılmaz, biçim yapılmaz. Aksi takdirde ürünler ıslanıp küflenir. Ayazlar çıkmadan bostan ekilmez. Aksi takdirde ayaz kavurur ve bütün emekler boşa gider. Kuzuların kış ortasında doğup telef olmamaları için, koç katımı Kasım ayında yapılır. Kısaca, yapılacak işlerin büyük çoğunluğunun havanın durumuyla ilgisi vardır. İşlerin

sıhhalı yürümesi için, tutsun veya tutmasın, bazı kişiler hava tahmininde bulunurlar.

Köylünün korkulu rüyası olan kış mevsiminin uzun mu yoksa kısa mı süreceği de büyük bir merak konusu olmuştur. Kış uzun sürdüğünde, malın davarın yeygisi (yiyeceği) tükenir ve mal sahiplerini büyük bir sıkıntı basar. Herkes aynı durumda olduğu için, kimse elindeki yiyeceği satmak istemez ve bazen parada da işe yaramaz. Bu duruma düşmüş kişilerle ilgili olarak, bir çok acı hikayeler anlatılır. Bunun acısını çok iyi bilen köylü, yazdan başlayarak, kış mevsimin uzun mu , yoksa, kısa mı süreceğini tahmin etmeye çalışır. Kışın uzun süreceğine dair bazı belirtiler gördüğünde, o yıl hazırlığını normalin çok üzerinde yapar ve böylece önemli bir tedbir almış olur. "Sakla sarı samanı, gelir zamanı." Atasözümüz şüphesiz tüm ihtiyaçlar için geçerlidir. Ancak, ancak en etkili anlamının burada geçerli olduğu bir gerçektir.

Dini inanış olarak hava tahminine iyi gözle bakılmaz. Çünkü: Gelecekte ne olacağını ancak Allah bilebilir. Bu yüzden havayı tahmin eden kişi daima "Allah bilir..." sözleriyle başlayarak kendisinin yaptığı işin basit bir tahmin olduğunu ifade etmek ister. Hava tahmininde bulunan kişiler: "Allah bilir ama yağmur havası var, bulutlar dikeldi yağmur gelecek, bu yel yağmur yeli, gün fazla kızdırıyor (ısıtıyor) yağmur var, bulutlar ağardı kar gelecek, ..." gibi sözler sarf ederler.

Hava tahmini yapılırken değişik birçok nesnelerden yararlanılır. Gündüz yapılan hava tahminde, güneşin doğuş şekli ile fazla ısıtıp ısıtmamasından, gökyüzünün kapalı veya açık olmasından, bulutların şekillerinden, rüzgarın esme yönü ve şiddetinden, hayvanların tavır ve hareketlerinden, bitkilerin duruş şekillerinden, yaygın olarak yararlanılır. Gece yapılan hava tahmininde ise, gökyüzünün kapalı veya açık olmasından, gökyüzünün renginden, yıldızların görünümünden, ayın görünümünden, rüzgarın esme yönü ve şiddetinden yararlanılır. "Sayılı Fırtına" veya "Sayılı Gün" adı verilen yılın belirli günleri vardır ki, onlar için tahmin yapmaya gerek görülmez. Çünkü: "Beldir aciz (kocakarı soğukları)", "Haftı Hambal" (Mart Dokuzu)", "Abrıl Beşi", "Sitte Sevir", "Ülger Doğumu", "Kuyruk Doğumu" gibi sayılı günler soğuk ve fırtınalı geçer. Bunlar tecrübeyle sabit olmuştur. Sayılı günlerin, dünyanın büyük bir çoğunluğunda, hatta Arabistan'da bile tesirini gösterdiğine inanılır. Ancak, soğuk ve fırtınanın şiddeti memleketine göre değişir.

İlbeyli yöresi, Halk Meteorolojisi kültürü açısından oldukça zengin bir yöremizdir. Konuyla ilgili bir çok tahmin metotları, inanış ve uygulamalar mevcuttur. Biz, alan çalışmaları esnasında derleyebildiğimiz malzemelerle yetindik ve konuya ayrıca zaman ayırma imkanı bulamadık. Şüphesiz ki, konuya daha çok zaman ayrılarak bir araştırma yapılsaydı, daha çok malzemenin ortaya çıkması mümkün olabilirdi. Bir çok şekilde tasnif ve incelenmesi mümkün olan İlbeyli Yöresi Halk Meteorolojisini, biz şu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk:

1. Tabiat Olaylarına Verilen Adlar:

Afat: Yağmurun zarar verici şekilde ve aşırı derecede yağması; her taraftan sellerin yürümesi şeklinde karşılaşılan olaya "afat" adı verilir. Bu olayla karşılaşıldığında, "Afat oluyor ! denilir ve "Ya Rabbi, beterini haznende sakla." Sözleri sarfedilir..

Ağıllanmak: Ayın veya güneşin etrafında ikinci bir ışık dairesinin oluşmasına bu ad verilir. Bu olayla karşılaşıldığında, "Ayın etrafı ağıllandı" veya "Güneşin etrafı ağıllandı" denilir.

Ay Batımı: Ayın batması olayına bu ad verilir. Bu olay yaygın olarak "Ay battı " şeklinde ifade edilir.

Ay Doğumu- Ay Doğması: Ayın doğması olayına bu adlar verilir. Bu olay yaygın olarak "Aydoğdu" şeklinde ifade edilir.

Ay Tutulması: Bilinen ay tutulması olayıdır. Bu olayla karşılaşıldığında, "Ay tutuldu !" denilir.

Balkan Oynaması: Ufukta, oldukça geniş olarak görülen, şimşek çakması olayıdır. Bu olayla karşılaşan kişi, "Bismillah ! Bismillah ! Balkan oynadı !" der.

Bulut: Bilindiği gibi, gökyüzünde toplanan su buharıdır.

Cemile (Cemre): Cemre. Şubat ayının yirminci gününde başlayan, birincisinin havaya (21 Şubat günü), ikincisinin suya (27 Şubat günü), üçüncüsünün toprağa (5 Mart günü) düştüğüne inanılan sıcaklık artışıdır.

Çise (Çiy): Çiy. Sabahleyin, güneş ortalığı ısıtmadan önce, bitkilerin üzerinde görülen su damlacıkları.

Deprem: Bkz. Yer Oynaması

Duman: Genellikle dağların zirvesine yakın eteklerinde; seyrek olarak da yer üzerinde görülen beyaz renkli sis.

Gırağı: Bkz. Kırağı

Gök Gürlemesi: Bilinen gök gürlemesi olayıdır.

Ebem Kuşağı: Gök kuşağı.

Gün Batımı: Güneşin batması olayına bu ad verilir.

Gün Doğumu-Gün doğması: Güneşin doğması olayına bu adlar verilir.

Gündönümü: Bilinen gündönümü olayı.

Gün Tutulması: Güneş tutulması.

Kırağı: Sabahleyin, güneş ortalığı ısıtmadan önce, yerde ve bitkilerin üzerinde görülen, ince yağmış karı andıran donmuş çiy.

Kuyruk Doğumu: "Kuyruk" adı verilen yıldızın doğması olayına bu ad verilir.

Keleker: Kelekerleşmek, şeker, tuz, kar gibi maddelerin nem etkisiyle birbirine yapışarak sertleşmesi ve kırılğan bir yapı oluşturmalarıdır. Keleker ise, dar anlamıyla sertleşmiş, gevrekleşmiş kar demektir.

Rüzgar: Bkz. Yel

Sis: Bilinen meteorolojik olaydır.

Şimşek Çakması: Bilinen meteorolojik olaydır.

Ülger Doğumu: Ülker Yıldızının doğması olayına verilen addır.

2. Yağış Türlerine Verilen Adlar:

Yağmur: Bilinen meteorolojik olaydır. Toplumda konuşulurken, çoğunlukla yağmur yerine "Rahmet" kelimesi kullanılır. Yağış şekline göre yağmur şu adları alır:

Afat: Yağmurun zarar verici şekilde ve aşırı derecede yağması.

Siye Siye Yağmur Yağması: Yağmurun hafif ve inceden inceye yağması.

Yağmur Ciselemesi: Hafiften yağmur atıştırması, yağmurun en zayıf yağma şekli.

Sulusepken: Yağmurun karla karışık yağması.

Rahmet: Normal yağmur.

Dolu: Bilinen dolu yağışı. Bu yağış türü ilbeyli ağzında "tolu" şeklinde söylenir. Yağış şekline göre şu adları alır:

Guzu Dişi-Kuzu Dişi: Mercimek büyüklüğünde yağan küçük doluya bu ad verilir. Dolu yağışının en küçük taneli olanıdır.

Kar: Bilinen yağış türüdür. Yağış şekline göre şu adları alır:

Gırcı (Kırcı): Küçük taneli olarak yağan kara verilen addır.

Dipi (Tipi): Rüzgarın etkisiyle bir yöne doğru savrulan kar tanelerinin oluşturduğu fırtına. Kar fırtınası.

Sulu Sepken: Karın yağmurla karışık yağması.

3. Rüzgârlara Verilen Adlar:

Yel (rüzgar): "Havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti"dir²⁴. Esinti yönlerine göre ilbeyli yöresinde rüzgârlara şu adlar verilir:

Boyras (Poyraz): Kuzeyden esen rüzgardır.

Ters Yel-Kaba Yel: Güneyden esen rüzgardır.

Tecer Yeli-Dağ Yeli: Doğudan esen rüzgardır.

Sarı Yel: Batıdan esen yeldir.

Bu rüzgarların dışında bir de şu esintiler vardır:

Sazak: Kış mevsiminde, ırmak, dere, göl, gibi su bulunduran yerlerin kıyılarında hissedilen soğuk, sert ve nemli rüzgardır.

Ülger Yeli: Halk takvimine göre, Mayısın 18. Günü (miladi takvime göre 31 Mayıs), doğan Ülker Yıldızının yelidir.

Kuyruk Yeli: Kuyruk yıldızı doğduğunda, estiğine inanılan rüzgardır.

Mihrican Yeli: İlkgüz ile Ortagüz arasındaki (miladi 14 Eylül-14 Ekim) günlerin birinde estiğine inanılan soğuk rüzgardır.

4. Tabiat Olaylarına Verilen Adlar:

Balkan Oynaması: Şimşek çakması.

Şimşek Çakması: Bilinen doğal olay.

Yer Oynaması (Deprem-Zelzele): Bilinen doğal olaydır. Bu olayla karşılaşıldığında, "Yer oynadı" denilir.

²⁴ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1974, s. 860.

Yıldırım: Bilinen meteorolojik olaydır.

Zelzele: Bkz. **Yer Oynaması**

5. Gök Cisimlerine Verilen Adlar:

Göğ: Gök.

Gün: Güneş.

Ay: Bilinen anlamıyla, dünyanın uydusu olan ay.

Yıldız-Yıldızlar: Bilinen yıldız-yıldızlar.

Bulut: Bilinen bulut.

Hac Yolu-Kâbe Yolu: Saman Yolu.

6. Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilgi ve İnanışlar:

Deprem: Eski kuşakların çoğu, depremin sebebinin, yerin altındaki sarı öküz olduğuna inanırlar. Dünyayı üzerinde taşıdığına inanılan efsanevi öküz hakkında şu bilgiler mevcuttur: "Kendisi sarı, alnı sakar ve kuyruğunun ucu beyazdır. Dünya onun üzerinde durur. 80.000 boynuzu vardır. Sarı öküz bir kayığın üzerinde durmaktadır ve kayık da bir gölün (denizin) üstünde yüzmektedir. Sarı öküzün her ayağının altında birer de sabun bulunmaktadır. Yer oynaması (deprem) Sarı Öküzün o beldede tüyünü oynatmasındandır. Sarı öküzün etrafında bir bunelek ²⁵ dolaşmaktadır. Ancak, kendisine müsaade verilmediği için bunelek onu ısıramamaktadır. Buneleğin Sarı Öküzü ısırdığı an o çırpınacak ve çırpınmasıyla birlikte dünya batacaktır (14)²⁶.

Duman: "Kışın duman çökünce büyük bir alim ölür. Dağlardaki duman onun yasıdır . Dağlar alimlere yas çeker" (16).

Ebem Kuşağı (Gökkuşağı): Nasıl oluştuğu halk tarafından tam olarak bilinmeyen gökkuşağı hakkındaki bazı inanışlar şunlardır: "Ebem kuşağının görülmesi, mevsimin iyi geçeceğine baharın, ekinlerin ve otların iyi olacağına işarettir" (11,17). "Yeşili ota ve ekine, kırmızısı güneşe işarettir. Ebem kuşağının yeşili ağır basıyorsa, o yıl ot, çimen ve yağmur bol olur. Kırmızı rengi ağırlıklı olarak görülüyorsa, o yıl bol güneşli geçecek demektir. Sarısı çok olursa: Rüzgara işarettir, o yıl bol rüzgar eser" (5). "Ebem kuşağının altından geçen kişi erkekse kız olur, kızsı erkek olur" (16). Ebem kuşağının altından geçenin çocuğu olmaz (1, 10, 13). Ebem kuşağının altından geçen cennetlik olur (14).

Fırtına: Fırtına şeklinde yağmur artarak çok şiddetli bir şekilde yağarsa, "Yarabbi ! Beterini haznende ko (koy)" (16) denilir. Bu duayla fırtına dindirilmeye çalışılır.

Gök Gürlemesi: Sebebi halk tarafından tam olarak bilinmeyen gök gürlemesi hakkındaki bazı inanış ve uygulamalar şunlardır: "Gök gürledikten sonra Madımak ve Yemlik (otları) uyanır. Ne zaman gök gürlerse ardından

²⁵ Bunelek, arı büyüklüğünde kan emici bir sinektir. Daha çok hayvanlara ilişir.

²⁶ Parantez içinde gösterilen numaralar, konunun sonunda verilen kaynak kişi yada yazılı kaynak numarasını, (s.) simgesinden sonra yazılan rakamlar ise, alıntı yapılan yazılı kaynağın sayfa numarasını belirtmektedir.

madımak yeşerir. Gök gürlemeden Madımak yemlik yenmez. Yenirse de tadı olmaz" (16).

"İlk defa gök gürlediğinde evin hanımı eline bir kaşık alarak orta bacadan dışarı atar. Sonra bacaya çıkarak attığı kaşığa bakar. Kaşığın iç tarafı (çukur kısmı) yukarı gelmişse o yıl bolluk olacağına, dış kısmı (tümsek tarafı) yukarı gelmişse kıtlık olacağına işarettir" (16).

"Gök gürlerken, 'Lâ ilahe İllallah Muhammedürresulullah' denilerek, Kelimeyi Tevhid getirilir. (4,7)

Kar: Kar yağışıyla ilgili bazı inanışlar şunlardır:

"Kar, döne döne yağınca, bir adam dışarda kalıp ölmüş. Eğer böyle bir olay olursa yağın kara: 'ona mı dolandıydın ?' denilir" (16).

"Her kar tanesini gökten bir melek indir. Bu yüzden kar taneleri birbirine dokunmadan aşağı iner" (14).

Yeller-Rüzgarlar: "Doğal olaylar arasında yer alan rüzgarlar, insan hayatında etkin rol oynarlar. Özellikle doğa ile iç içe olan kırsal kesim insanımızın günlük yada mevsimsel uğraşları göz önünde tutulursa, rüzgarların onun hayatındaki önemi açık seçik görülecektir"²⁷. Rüzgarların özelliklerini belirtmesi açısından şu efsane kaydedilmeye değer özelliktedir:

"Hz. Süleyman'a arıcılar şikayete gidiyor ve:

- 'Ya Süleyman ! Bazı rüzgârlardan şikayetimiz var. Arılarımız telef oldu. Bize bir himmet eyle !' deyince Hz. Süleyman:

- 'Boyras değerce (eserse) zararınızı ireşbere (Rençpere) sağladırım. Kible Yeli değdiyse bostancıya... Dağ Yeli değerse zaten işiniz iş... Velâkin, Sarıyel eserse ne size ne bana...' cevabını vermiş" (5).

"Rüzgarlar, Hazreti Süleyman'ı ziyarete gidiyorlarmış. Aralarında, konuşup danıştıktan sonra Dağyeli'ne:

- 'Aman sen dur ! Senin kığın b.hlu, ne yapacağın belli olmaz !' diyerek onu götürmemişler (5).

Adları, bazı köylerde değişik anılsa da, yöremizde yaygın olarak bilinen başlıca rüzgarlar şunlardır:

Boyras (Poyraz): "Kuzeyden eser. Ekinlere yarar (yararlıdır). Yağışın az olduğu zamanlarda, buğday tanelerini doldurur" (5).

Kaba yel-Ters Yel-Vâde Yeli-Kible Yeli: "En fazla bahar zamanında kible tarafından eser. Kara köz (ateş) gibi, insana buz gibi değer. Bahara doğru bütün karları ters yel eritir" (11). "Karın vâdesi bu yelden yettiği için, adına 'Vade Yeli' de denilir" (14). "Bu yel eserse bol yağış getirir. Ancak, kurak zamanda eserse ekini yeşiliyle kurutur" (11).

"Ters Yel hakkında, leyleğin biri şöyle bir olay anlatmış:

- 'Gecenin birinde öyle bir kar yağdı, öyle bir kar yağdı ki neredeyse yuvama kadar çıkacaktı. Fakat biraz sonra bir ters yel esmeye başladı. Karı öyle eritti, öyle eritti ki, ortalık sele gitti. Sabaha kadar esti, bir direm (dirhem)

²⁷ Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. Ankara-1984, s. 99.

kar bırakmadı. Lakin, insanların bundan hiç haberi olmadı da ona şaşarım" (16).

Tecer Yeli-Dağyeli: Gün doğusundan, yahut da, kible ile gün doğusu arasından eser. Bu yel eserse yağmur getirir" (8). "Rüzgarlar Hz. Süleyman'ı ziyarete gidiyorlarmış. Dağ yeline haber vermemişler. Meseleyi son anda anlayan dağ yeli: "Beni de götürün !" diye yalvarmaya başlayınca: Rüzgarlar: 'Yok baba seni götüremeyiz. Senin kıçın b.hlu, ne yapacağın belli olmaz'. Demişler. Gerçekten de dağ yeline güven olmaz. Ardından ne geleceği de hiç belli olmaz" (5).

Sarı yel: "Gün batısından eser. Ekinleri kurutur. Bilhassa taneler süt halinde iken çok zararlı olur" (8). "Sarı yel yiyen ekinlerin buğdayı 'çalık' olur. Sarı yel: 'Ben esmeyeli, öksüz oğlanla dul avratlar mal sahibi oldu' dermiş" (16).

Ülger yeli: "Mayıs ayının 18. Günü (Miladi 31 Mayıs) Ülker Yıldızının doğmasıyla gün doğusundan esmeye başlar. İnsanlara ve hayvanlara zarar verir" (8).

Kuyruk Yeli: "Haziran ayının 18. Günü (Miladi 1 Temmuz) Kuyruk Yıldızının doğmasıyla esmeye başlar. İsabet ettiği kavak kurur, davarın yünü dökülür" (8).

Mihrican Yeli: "İlgüz ile Ortagüz arasındaki (miladi 14 Eylül-14 Ekim) günlerin birinde esen zararlı bir yeldir. Bostan ürünlerini (soğuğu ile) kavurup mahveder" (4,7).

Rüzgarlarla ilgili tespit edebildiğimiz inanışlar ise şunlardır:

"Melekler kanadını ırgalayınca (sallayınca) yel esermiş. Bu yüzden harman savrulurken rüzgar kesildiğinde, 'Melekler kanadını ırgalamıyor' denilir" (14).

"Yel, ihtiyar bir kadının oğluymuş. Adı da Ali'ymiş (8).

"Rüzgarın bilinmeyen bir yerde evi varmış. Esmeye başlayınca o evden çıkar,dünyayı gezip dolaştıktan sonra yeniden evine dönermiş. İhtiyar annesi de sürekli (Ali ! Ali !) diye dünyanın her yerinde onu ararmış" (16). Bu inancın etkisinden olmalı ki, bazı kişiler fırtına koptuğu zaman, ya da rüzgar istemedikleri zamanlarda: (Ali burda yok, yel evine ! Ali burda yok,yel evine ! Ali burda yok,yel evine !) veya üç kere: (Talaz evine ! Talaz evine ! Talaz evine !) diyerek bağırırlar.

Karalar köyünde, harman savururken rüzgar kesildiğinde rüzgarın kuvvetlenmesi için köylüler: "Yel öldü ! Yel öldü ! Haydar ! Haydar !" diye seslenirler.

Şimşek: Sebebi halk tarafından tam olarak bilinmeyen şimşek hakkındaki tespit ettiğimiz başlıca inanışlar şunlardır:

"Şimşek çaktığında: 'Bismillah ! Bismillah !' denilir" (9,16).

"Eşiğin dibinde durulmaz" (16).

"Cepte ayna varsa çıkarılır" (14).

"Aynaya bakılmaz. Ayna şimşeği çeker" (8).

Talaz (Toz Bulutu):

"Talazın içinde cinler olur döndüre döndüre talazı yukarı kaldırır. Bu yüzden talaz (toz bulutu) başlayınca besmele çekilir, 'Talaz evine ! Talaz evine ! Talaz evine !' denilir" (5,16).

Yıldırım: Nasıl meydana geldiği halk tarafından tam olarak bilinmeyen yıldırım hakkındaki tespit ettiğimiz bazı inanışlar şunlardır:

"Cenabı Allah yıldırımı şeytana atarmış. O da, taş dibinde, ağaç altında ve eşiğin yanında duran kimselere atarmış" (6,14).

"Yıldırımın içinde şeytanın keseri olurmuş. Bu yüzden düştüğü yere çok zarar verirmiş" (6).

"Yıldırımın içinde, 'kirmen' şeklinde demir varmış. Düştüğü yere bu demir çok zarar verirmiş" (14).

7.Gök Cisimleriyle İlgili Bilgi ve İnanışlar:

Ay:

"Ay Allah'ın nurudur" (4,7).

"Ay görünce: *Ay gördüm Allah/ Amentü Billah/ Günahlarımı affeyle Allah.* Denilir" (9,16).

Ay Tutulması:

"Evrân (ejderha) ayı yutmak ister o yüzden ay tutulur. Ay tutulunca ejderhayı korkutmak için tüfek sıkılır"(5,11,17).

"Ecinni taifesi ayın önünü tutar; ay bu yüzden tutulur" (11,17).

"Küffarlar ayın önünü keser. Ay bu yüzden tutulur ve çok darda kalır" (6,16).

"Ayı ve güneşi, zebaniler tutar" (8,14).

"Ay tutulunca hoca sala verir, ötekiler silah atar" (15).

"Davul, teneke çalınır" (11,17).

"Güneşi bir melek araba ile taşır, meleğin arabası burca takılırsa, güneş ve ay tutulur" (14).

Ay ve Güneş:

"Ay oğlan, güneş kızmış. Ay, güneşe âşıkmiş. Ay on beşleyince bir araya gelirlermiş. Güneş parmaklarını uzattığından ay bir türlü onu göremezmiş. Güneşin ışıkları onun parmaklarıymış (16).

"Ayın ve güneşin kızıl görünmesi kan belirtisidir" (22, s.94)

Güneş:

"Güneş Gölle-i Kaf'tan doğarmış" (14).

Güneş sabahleyin annesinin koynundan çıkarak doğar, tekrar geri annesinin koynuna girermiş" (14).

Bulut:

" Dünyanın ilk yaratıldığı zamanlarda bulut yokmuş. Yağmur bulut olmadan yağarmış. Bu yüzden insanlar ne zaman yağmur yağacağını bilemezlermiş. O yıllarda bir buğday tanesi bir okka gelirmiş. İnsanların tedbir alması ve bir işaret olması için bulut ile şimşek yaratılmış" (6).

Güneş Tulması:

"Güneş tutulması, savaş, kıtlık, zelzele, sel gibi felaketlere işarettir. Bu yüzden tövbe etmek bilinen duaları okumak, Allah'tan af dilemek gerekir" (4).

"Ay, evran (ejderha) olur, güneşin önüne onu yutmak için durur. Hatta güneşin etrafını vücuduyla kıvrım kıvrım sarar. Darda kalan güneş bu durumdayken ışık veremez ya da çok az verir. Güneşin etrafını saran evranın kaçması ya da parçalanması için silah atmak gerekir" (6).

"Güneşi bir melek araba ile taşır, meleğin arabası burca takılırsa, güneş ve ay tutulur" (14).

"366 melek güneşi bir araba ile taşımakla görevlidir. Her gün meleğin biri güneş yüklü arabayı taşır. Bunlardan biri, bir an Tanrının azametine dalıp da kendinden geçerse, arabayı devirir; güneş de denize düşüp ziyasını o an yitirir" (5).

"Güneşin önünü ecinni tayifesi tutar" (6).

"Küffarlar güneşin önünü keserler" (5,6,16).

"Güneşi dardan kurtarmak için, sala verilir, silah atılır" (11,17).

Yıldızlar:

Üçler: Üç yıldızdan oluşan bir yıldız topluluğudur. Bu yıldızların, üç kişilik evliya grubundan meydana gelen ve "Üçler" adı verilen kutsal topluluğun yıldızları olduğuna inanılır.

Beşler: Beş yıldızdan oluşan bir yıldız topluluğudur. Bu yıldızların, beş kişilik evliya grubundan meydana gelen ve "Beşler" adı verilen kutsal topluluğun yıldızları olduğuna inanılır.

Yediler: Yedi yıldızdan oluşan bir yıldız topluluğudur. Bu yıldızların, yedi kişilik evliya grubundan meydana gelen ve "Yediler" adı verilen kutsal topluluğun yıldızları olduğuna inanılır.

Kırklar: Kırk yıldızdan oluşan bir yıldız topluluğudur. Bu yıldızların, kırk kişilik evliya grubundan meydana gelen ve "Kırklar" adı verilen kutsal topluluğun yıldızları olduğuna inanılır.

Ülger: "Ülker yıldızı baba hesabına göre Mayıs ayının 18. Gününde (miladi 31 Mayıs günü) doğar. Ülger doğdu mu, rüzgar gibi vurur (dokunur) ve doğudan batıya doğru eser. Ekine, çiçeğe, kavağa, mala, davara, ahırdaki ata, hatta, insana bile zarar verir. Ülger doğumunda ahır ve ağılların kapı ve pencereleri iyice kapatılır; çul ve çaputla ufacık delikler dahi tutulur. Çoban davarını tepelerin batı cephesinde bulundurmalıdır. Ülgerin dokunduğu hayvanlarda görülen hastalık için, 'Ülger vuruğu' tabiri yaygın olarak kullanılır" (8, 11, 16, 17). "Ülker Yıldızı dokunduğu her cismin (bitki, insan, hayvan vs.) resmini çekermiş" (14).

Kuyruk: "Baba hesabına göre Haziran ayının 18. gününde (miladi 1 Temmuz günü) doğar. 'Kuyruk arpa yığınının üstüne doğar' derler.²⁸ Önde

²⁸ Arpa yığını, biçilmiş arpanın tarlaya desteler halinde yığılmış şeklidir. Arpa biçimi zamanı genellikle, Temmuz ayının ilk haftasıdır.

üst üste duran iki yıldız, bir de onların arkasında yıldız. Hepsi üç yıldızdır. Arkadaki yıldız kuyruk gibi durduğundan bu yıldız 'kuyruk' denilmiştir" (8).

Kuyruklu Yıldız: "Kuyruklu yıldızın doğduğu yıl davarların kuyruğu iri olur" (8). Ancak kuyruklu yıldızın doğması uğursuz bir olay olarak bilinir. "Kuyruklu yıldız görünürse savaş olur (22, s.96).

Terazi: "Baba hesabına göre, Terazi, Tomus ayının 18. günü (miladi 31 Temmuz günü) doğar" (5).

Sufra (sofra) Yıldızı: "Gün battıktan sonra, batıda görülen tek yıldızdır. Havada ilk olarak bu yıldız görülür. Eskiden sofraya yıldız görüldüğünde oruç açılırdı. Bu yıldız aynı zamanda akşam namazı vaktinin girdiğini de gösterir" (5).

Çoban Yıldızı: "Kuzeyden Demirkazık yıldızının yakınlarından doğan pek parlak bir yıldızdır. Sabahı müjdeli. Çobanlar sürülerini bu yıldızı gördükten sonra otlamaya bırakırlar." ²⁹

Kervankıran-Sarı Yıldız: Gece yarısından sonra, doğan ve genellikle güneydoğu istikametinde görülen sarı renkli ve iriliğiyle dikkat çeken bir yıldızdır. Bu yıldız çoğu kez "Tan Yıldızı" ile karıştırılır. Halbuki Tan Yıldızı sabaha bir buçuk saat kala doğar. Efsaneye göre, büyük bir kervanın telef olmasına sebep olduğu için bu adı almıştır. Bu efsane özet olarak şöyle anlatılır: "Eskiden saat olmadığı için insanlar güneşe, aya, yıldızlara bakarak zamanı tayin ederlermiş. Böyle bir vakitte büyük bir kervan bir handa konaklamış. Mevsim kış, ayazlar şiddetliymiş. Gece yarısı uyanan kervancı başı Sarı Yıldızı görünce onu Tan Yıldızı zannederek etrafındakilere: 'Ne yaşıyorsunuz ? Bak Tan Yıldızı doğmuş ! Herkes hazırlansın, kervan hareket edecek !' diye seslenmeye başlamış. Herkes telaş içinde yol hazırlığı yaparken, yolculardan tecrübeli bir kişi kervancı başının yanına gelerek: 'Bak ağa ! Bu yıldız Tan Yıldızı değil, bu Sarı Yıldız. Gecenin yarısında bizi yola çıkarma ! Hele bir şafak söksün de ondan sonra gidelim' demiş. Kervancı başı bu adamı tersleyerek: 'Sen işine bak ! Bu yıldız Tan Yıldızı. Biraz sonra sabah olacak. Önümüzde uzun bir yol var, bizi oyalama !' demiş. Adam: 'Benden söylemesi, gerisini sen bilirsin' diyerek kervana katılmamış ve o gece handa yatmaya karar vermiş. Biraz sonra kervan yola çıkmış. Saatlerce yol gittikleri halde bir türlü sabah olmuyormuş. Ayazın şiddeti gittikçe artmış ve kervandakiler sabaha karşı donarak ölmüşler. Bir tek canlı kul kalmamış. O günden bu güne, Sarı Yıldızın adı 'Kervankıran' olarak kalmış (8).

Dan (Tan) Yıldızı: "Güneşin doğmasından bir buçuk saat önce doğar. Beyaz, parlak ve iri bir yıldızdır " (11).

Yıldızlarla İlgili Diğer İnanışlar:

"Doğan her çocukla birlikte, bir de yıldız doğar ve o kişi öldüğünde bu yıldız kayıp düşer (14).

"Yıldız kayması, iyi sayılmaz, ölüm olacağına işarettir" (16).

"Yıldızın kaydığını gören kişi, 'ocak başından irak !' der " (16).

"Yıldız kayarsa cinayet olacak köye doğru sığılır" (11,17).

²⁹ Emin Kuzucular, "Sarkışla Takvimi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 7, Sayı: 74, Mart 1979, s. 23.

"Kayan yıldız, yetkili birinin veya bir alimin öldüğüne veya öleceğine işarettir"(14)

"Yıldızın kayması bir kişinin öldüğüne işarettir" (6).

8. Belirli Günler ve Sayılı Fırtınalar:

Amansız Elli: "Karakışın 20. gününden (miladi 4 Ocak) başlayıp, Gücüğün 9. gününe (miladi 22 Şubat) kadar sürer. Tam elli gün çeker. Soğukların aralıksız olarak devam etmesi yüzünden, bu günlere 'Amansız elli' denilir. Amansız elli: '10 gün Karakışın sonunda, 31 gün Zehmeri'de, 9 gün Gücüğün başında', yekun olarak elli gündür (2).

Hıdırellez Yelleri-Hıdırellez Fırtınası: "Baba hesabına göre Zehmeri ayının 18'i ile 28'i (miladi takvime göre 31 Ocak-10 Şubat) arasında devam eden rüzgarlardır. Mayıs ayındaki Hıdırellez'le bu fırtınalı günlerin bir ilgisi yoktur.

Hıdırellezin tipisi

Geldi geçti hepisi

Hıdırellez misin ?

Güm güm gümüler misin ?

Dışarı çıksam beni yer misin ?

şeklinde söylenen tekerlemeye konu olan Hıdırellez, bu fırtınadır" (4,16).

Vakit Yeli: "Gücük ayının yedisinde (miladi 20 Şubat günü) vakit yeli eser ve cemile havaya düşer (4,7).

Cemileler (Cemreler): "Cemile havanın burcudur" (17). "Cemile (cemre) bir böcekmiş. Önce kavağın dalına konarak havayı, sonra suya inerek suyu, en son olarak da toprağa girerek toprağı ısıtırmış" (16).

1. Cemile (Cemre): "Gücük ayının 7. Gününde (miladi takvime göre 20 Şubatta) cemile havaya düşer. Havalar ısınmaya başlar" (4,7,14,16).

2. Cemile (Cemre): "Gücük ayının 14. Gününde (miladi takvime göre 27 Şubatta) cemile suya düşer. Sular ısınmaya, buğulanmaya başlar" (4,7,14,16).

3. Cemile (Cemre): "Gücük ayının 21. Gününde (miladi takvime göre 6 Mart'ta) cemile yere (toprağa) düşer. Yerler ısınmaya başlar" (4,7,14,16).

Gâvurun Küfrü-Gâvurun Günü: "Gâvurun günü, Gücüğün çıkımı ile Mardin girmisi arasında (tahminen miladi 10-14 Mart arasında) olur. (Bu gün, bir çeşit buhur günüdür). Gavurun küfründe bacaya çıkılarak, horanta (aile fertleri) sayısı kadar taş ayrılır. Herkesin taşı büyükten küçüğe, puharenin (büyük bacanın) kenarına dizilir. Bir gün sonra taşlar kaldırılarak altına bakılır. Kimin taşının altından fazla böcek çıkarsa onun bu yıl nasıbu (kısmeti) bol olur. (Bu yüzden uğur gerektiren tüm işlerde ailenin bu ferdi öne sürülür). Bu günde kadınlar salıncak kurup sallanırlar. Salıncakta sallanırsa gâvurun küfrü ve kişinin günahları dökülürmüş" (9).

Beldir Aciz (Berdel Acuzun),-Kocakarı Soğukları: "Baba hesabına göre Gücük ayının 26. Günü ile Mart ayının 4. Günleri (miladi 11

Mart-17 Mart) arasında devam eden sayılı fırtınadır. Beldir Aciz fırtınası, 'Beldir aciz, yer gök taciz'.³⁰ 'Üçü Şubatta, dördü Martta' gibi sözlerle tarif edilir (4,7,16). Bu fırtınalı günlere Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi İlbeyli yöresinde de "Kocakarı Soğukları" adı verilir.

Sultan Navruz: Miladi takvime göre, Mart ayının 21. günü "Nevruz" günüdür. Nevruz günü, İlbeyli yöresinde çok az kişi tarafından "Sultan Navruz" olarak bilinir, ancak kutlanmaz. Bunun sebebi, baharın "Mart dokuzu" ile başladığı inancının daha yaygın olarak benimsenmiş olmasıdır. Sivas il merkezindeki kutlamalarda, "Beyaz giyilir, başa beyaz tülbent örtülür. Süt, yoğurt, ayran, yumurta gibi beyaz yiyecek ve içecekler yenilip içilir" (12).

Haftı Hambal-Mart Dokuzu: "Baba Hesabına göre, Mart ayının dokuzuncu günü (miladi 22 Mart) Haftı Hambaldır. Güneş Hamel Burcuna girer ve gece gündüz bir (eşit) olur" (4). "Mart Dokuzu" olarak bilinen bu günde, bahar başlar. Ayrıca bu gün şu tekerlemeyle tanımlanır:

"Yedisi yel

Sekizi sel

*Dokuzu Haftı Hambal"*³¹ (16).

Abril Beşi Fırtınası: "Abril ayının beşinci gününde (miladi 18 Nisanda) görülen sayılı fırtınadır. Çok şiddetli soğuk olur (4). Halk: "Sakin April beşinden ! Camızı ayırır eşinden !" ³² diyerek bilmeyenleri bu fırtınaya karşı uyarır.

Sitte Sevir (Sittei Sevr): "Abril ayının 7. günü ile 12. günü (miladi 20 Nisan-25 Nisan) arasında altı gün süren sayılı fırtınadır" (4). Bu fırtına, "Sitte Sevir, her saati bir devir" (4) veya "Sitte Sevir, türlü tevir" (16). deyimleriyle, bir anı bir anını tutmayan zaman dilimi şeklinde tanımlanır.

Hıdırellez: "Abrilın 23. Günü (miladi 6 Mayıs) seneyi ikiye bölen gündür. 'Ver Hıdırellez'i vereyim yazı' sözüyle yazın gelmiş olduğu doğrulanır. Hıdırellez senenin belli bir günü olarak bilinmesine rağmen her nedense İlbeyli yöresinde kutlanmaz. Sivas il merkezindeki kutlamalarda, "Mutlaka pikniğe çıkılır. Dilekler bir kağıda yazılarak bu kağıt bir gül ağacının dibine gömülür. Yada, dilenen, istenen şeylerin resmi yapılarak, gül ağacının dibine gömülür" (18).

Eğrilce: Hıdırellez (miladi 6 Mayıs) gününün mahalli adıdır. "Eğrilce Günü" İlbeyli köylerinin çok az bir kesiminde bilinmektedir. Her nedense bu gün, çoğu köylerimizde unutulmuştur. "Kadınlar bu günde ev işi yapmazlar. Mümkün mertebe açık havaya çıkıp gezerler. Eskiden eğrilce günü kadınlar günahımız dökülsün diye "Sallanguçta (salıncakta)" sallanırlarmış (11). Günümüzde bu gelenek artık tamamen kaybolmuştur. "Eğrilce gününde ev işi yapan kadın hastalanır. Hamile ise doğacak çocuğun eli ayağı eğri olur. Eğrilce günü ev işi yapmak zorunda kalan kadın bostanın bir köşesine yahut

³⁰ "Beldir Aciz'de, yer gök, soğuk tarafından taciz edilmiştir" anlamında.

³¹ Bu tekerleme: "Mart ayının yedisinde Kaba yel (lodos) eser, karları eritir, sekizinci günü ortalık sel olur. Dokuzuncu günü bahardır." Anlamına gelmektedir

³² "Abril Beşi fırtınasına karşı kendini koru. Onun soğuğu camızı (mandayı) dondurarak öldürür ve eşinden ayırır." Anlamında.

evine yakın bir duvarın dibine fasulye eker. Böyle yaparsa, bir kötülük gelmez" (3).

Sıçancık: Hıdırellez gününden bir hafta sonra (miladi 13 Mayıs'ta) Sivas İl Merkezinde kutlanan bir gündür. Sıçancık, belirli bir gün olarak İlbeyli Yöresinde bilinir, ancak kutlanmaz. Sivas il merkezinde, Sıçancık günü "Ev süpürülüp gübür dışarı atılır. İçeri su alınmaz, alınırsa sıçan (fare) olur. El işi yapılmaz, sıçan elişini keser" (12).

Ülger Doğumu Fırtınası: "Ülger (Ülker) yıldızı, baba hesabına göre Mayısın 18. Günü (miladi 31 Mayıs) doğar" (4,5,8). "Gün doğusundan şiddetli bir yel eser. Bu yel insanlara, hayvanlara ve bostanlara zarar verir. Bu yüzden Ülger doğacağı gün hayvanlar dışarı çıkarılmaz, ahır ve ağılların pencereleri, kapıları kapalı tutulur" (4,8).

Gündönümü: "Baba hesabına göre, Haziranın 12. Günü (miladi 25 Haziran günü) gün döner"³³ (4,7).

Kuyruk Doğumu: "Baba hesabına göre Haziranın 18. Günü (miladi 1 Temmuzda) Kuyruk doğar. Kuyruk yıldızı da Ülger Yıldızı gibi doğduğunda mala davara zarar verir" (4).

Terazi Doğumu: "Terazi Yıldızı baba hesabına göre Tomus'un 18. Günü (miladi 31 Temmuzda) doğar" (4,5).

Mihrican-Bostan Bozan: "İlgüz ile Ortagüz arasında (miladi 14 Eylül-14 Ekim) görülen fırtınadır.³⁴ Ülker Yeli gibi, çok soğuk eser ve bütün mahsulleri mahveder. Mihrican değen patates pürü, salatalık, kabak, gibi bostan mahsulleri yanar, kap kara olur" (4,7). "Mihrican mı değdi gülün mü soldu / Gel ağlama garip bülbül ağlama..." şeklinde başlayan Yozgat türküsünün ilk dizesi, Mihrican'ın ne kadar etkili bir esinti olduğunu daha çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır.

Gündönümü: "Baba hesabına göre gün, Karakışın 12'sinde (25 Aralıkta) döner"³⁵ (4,5,11,16). Halk gündönümünü, "Günün dönümü, karın enimi (inmesi)" şeklinde tanımlar.

9. Kış ve Yaz Tahmini:

a. Kış Tahmini:

"Kış 99 gün sürer. Buna 99 Hesap adı verilir. Karakış'ın 1'inden başlamak üzere 99 gün sayılır ve 99 hesap bitince, 'Dağ başı tandır başı' olur. Yani, dağ başı tandır başı gibi sıcak olur. Yazıda (dışarıda) kalan ölmez" (2). Karakış'ın başlangıcı olan 14 Aralık gününe 99 gün ilave edilirse bu süre 21 Marta yani Nevruz gününe isabet eder ki zaten Nevruzdan sonraki

³³ Gündönümü bilindiği gibi 21 Hazirandadır. Ancak halk takvimine göre, günün 12 Haziranda (miladi 25 Temmuzda) döndüğü çok sayıda kaynak kişi tarafından belirtilmiştir.

³⁴ Bu fırtınanın günü net olarak tespit edilememiştir. Ancak, Miladi Takvimin 31 Ağustosunda görülen "Mircan Fırtınası" ile ilgisinin olabileceği akla gelmektedir.

³⁵ Gündönümü bilindiği gibi 21 Aralıkta olmaktadır. Ancak, İlbeyli Yöresi Halk Takvimine göre gün, Karakışın 12'sinde (miladi 25 Aralık) dönmektedir.

günlerde kışın tesiri geçmiş demektir. Kış, Mart 9'u ile tesirini yitirir. Aprıl beşinden sonra tehlikeli olmaktan çıkar. Mayıs ayının başlangıcıyla bitişi arasındaki bir tarihte sona erer. "Urumun kışı, ya Mayıs'ın sonu, ya Mayısın başı." Denilerek, gerçek anlamda kışın Mayıs ayı içinde sona ereceği belirtilir. "Ver Hıdırellezi veriyim yazı." şeklindeki deyim bu fikri destekler mahiyettedir. Çünkü: Miladi 6 Mayıs günü Hıdırellezdir. Kış Mevsiminin o yıl uzun mu yoksa kısa mı geçeceği daima merak konusudur. Bunun için halk bir takım tahmin metotları ve uygulamalar geliştirmiştir. Hatta, bazı inanmalar da bu konuda etkilidir. Kışın süresini tahmin etmeye yarayan bu inanış, uygulama ve tahmin metotlarından bazıları şunlardır:

"Koç katımında, koç ilk olarak kara koyuna sağerdirse (ilişirse) o yıl kış az olur. (Kara koyun ortalığın kara olmasına, yani karın az olmasına işarettir). Koç eğer beyaz koyuna saldırırsa o yıl kış uzun geçer" (5,8). (Beyaz koyun aşırı derecede kar yağışına işarettir).

"Güz mevsimi erken gelir, rüzgar çok eser, ağaçların yaprakları dökülmeden kar yağmaya başlarsa o yıl kış uzun sürer (1,10,13).

"Güzün yağmur çok yağarsa kış uzun geçer (5,8).

"Ağaçlar yapraklarını erken dökerse kış çok olur (11,17).

"Kavakların yapraklarını tepeden dökmeye başlaması o yıl kışın uzun ve sert geçeceğine işarettir. Kavaklar yapraklarını etekten dökmeye başlarsa o yıl kış kısa geçecek demektir (4,5,7).

"Alıç ağacının meyvesi bol olursa, o yıl bol kar yağar ve kış uzun geçer" (8,14,15).

"Armut ağacı çok çiçek açarsa o yıl da çok kar yağar"³⁶

"İrmak ve dere kenarları çok yosun bağlarsa kış erken gelir (21, s.3).

"Koç ayında soğuk çok olursa o yıl kış uzun ve sert geçecek demektir" (11,17).

"Koç ayında, davar yatakta sık yatarsa, kış uzun ve sert geçecek, seyrek yatarsa, hafif geçecek demektir (11,17).

"Üçüncü cemrenin düştüğü gün hava soğuk olursa, kış uzun sürer" (11,17).

b. Yaz Tahmini:

Yazın başlangıcı konusunda kesin bir tarih belirlenmemiştir. Bu konuda değişik görüşler mevcuttur. Bu görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

99 Hesaba Göre: Yukarda belirtildiği gibi, 99 Hesaba göre, kış Mart dokuzunda (miladi 22 Martta) biter. Bundan sonraki günler soğuk geçse de, yaz günü sayılır.

90 Hesaba Göre: Doksan Hesaba göre, kış doksan gün sürer, ondan sonraki günler hükmen yaz günleridir. Bu hesaba göre miladi 14 Mart günü yaz gelir. "Doksancıl Kuşu" adı verilen bir kuş, yanına 90 taş alarak Karakışın birinci günü deliğine girer, her gün dışarı bir taş atar, doksanıncı taşı dışarı attığı gün "Yaz Geldi !" diyerek yuvasından çıkarmış (11,17).

³⁶ İsmail Hakkı Acar, "Zara Halk Meteorolojisi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 2, sayı: 23, Aralık 1974 Sivas, s.3.

Abrıl Beşine Göre: Abrıl Beşi (miladi 18 Nisan) çıkmadan yaz gelmez. Bundan sonraki günler yaz günü sayılır.

Çimene Bas Yaz, Hozana Bas Kış: Bu düşünceye göre, çimenler bittiğinde yaz gelmiş demektir. Ancak, çimenin yeşermesi karın kalkmasına bağlı olduğundan, bu tahmin metodunu bir tarihe bağlamak oldukça güçtür. Hozan, ekin biçildikten sonra tabana dökülen veya tabanda kalan biçim artığıdır. "Hozana bas kış" denilmekle, ekinler biçildikten sonraki günlerin kış günleri olduğu kastedilmektedir.

Dut Yaprğını Döktü Giyin, Açtı Soyun !: Bu söz önemli bir nasihattir. Ancak, sadece bir nasihat olmakla kalmayıp, dut ağacı yaprak açtığında yazın da gelmiş olduğunu vurgular.

Yaz mevsimi: "Bir kuşum var ötmeyişin (ötmeyince), bir otum var bitmeyişin (bitmeyince) gelmem." dermiş. Buradaki kuş Körbağ kuşu (Baykuş) veya İbibik, ot ise, Üzerliktir. Çünkü Üzerlik Otu geç güverir (yeşerir).

Urumun Kışı, Ya Mayısın Sonu, Ya Mayısın Başı: Bu düşünceye göre, kış Mayıs ayının başı ile sonu arasındaki bir tarihte sona ermektedir. Buradaki Mayıs ayı baba hesabına göre olan mayıstır. Yani, miladi 14 mayıs ile 13 Haziran arasındaki süredir. Kışın bu tarihler arasına kadar sürüp geldiğini belirten bu düşünce belki de geçmişteki acı tecrübelerle dayanmaktadır.

Ver Hıdırellezi, Veriyim Yazı: Bu düşünceye göre, yaz mevsimi Hıdırellez'le birlikte gelir.

Gün Döndü Yaz, Gün Döndü Kış: Baba hesabına göre gündönümü Haziranın 12'sinde (miladi 25 Haziranda) olmaktadır. "Günün dönümü, otun biçimi" denilerek biçim zamanının geldiği yani yazın geldiği vurgulanır.

10. Hava Tahmini:

a. Yağmur Tahmini:

Yağmur tahminini şu başlıklar altında incelememiz mümkündür:

Gökyüzünden Yararlanarak: Gökyüzünde görülen şu olaylar yağmura işarettir: "Gün doğumunda hava kızarır" (15). "Gökkuşağı sabah görülür" (11,17). "Hava kapalı olur" (14). "Havanın kible tarafı kapalı olur" (2,8).

Güneşten Yararlanarak: "Gün doğumunda güneşin altı kızarır" (15). "Güneş her zamankin fazla kızdırır (ısıtır)" (2,4,5,11). "Güneşin etrafı ağillanır (çevresinde hale oluşur)" (4,6,15). "Ayın etrafı ağillanır ağılını büyüt (Kış çok olacak), güneşin etrafı ağillanır ambarını büyüt (Yağmur bol yağacak, buğday çok olacak)" (4). "Güneş kaybolup ortalık birden bire kararır" (14).

Aydan Yararlanarak:

"Gece ayın etrafı ağillanır" (2,4,5,11). "Ay erkenden doğar" (5,16). "Ay her zamanki halinden daha parlak görünür" (11,17). "Hilalin ağzı kibleye bakar" (5).

Yıldızlardan Yararlanarak:

"Gece yıldızlar görünmez" (15). "Yıldızlar koriciklenir" (küçülür) (6). "Yıldızlar birden bire kaybolur" (14). "Sufra (sofra) yıldızı görünmez" (5). "Çoban Yıldızı çıkmaz" (5). "Ayın etrafındaki yıldızlar görünmez" (6).

Bulutlardan Yararlanarak:

"Bulutlar öbek öbek (grup grup) toplanır" (2,4,5,11). "Bulutlar bir tarafa doğru kayar" (2,4,5,11). "Kara bulutlar çıkar" (2,4,5,11). "Bulutlar dik dik durur" (11,17). "Bulutlar sarkar" (2,4,5,11). "Havanın kible tarafını bulutlar kapatır" (14). "Deve şeklinde bulutlar peydah olur" (5).

Hayvanlardan Yararlanarak:

"At kuyruğunu sallamaz; aşağı sarkıtıp öylece durur" (1,10,13). "Mal (sığır) havayı koklar" (1,10,13). "Mal, yelin estiği tarafa dönüp sessizce yayılır (otlar)" (1,10,13). "Davar pıskırır" (1,10,13). "Keçi ve koyunlar telaşlanıp, tepelerden aşağı doğru koşarlar" (1,10,13). "Tavuklar duldalık yer arar veya pinniklerine girerler" (1,10,13). "Kırlangıçlar alçaktan uçar" (2,4,5,11). "Arılar kovanlarına çekilir" (2,4,5,11). "Sinekler, bunelekler, üvezler ortalıktan kaybolur" (5). "Karıncalar telaşla yuvalarına girer" (5). "Kurbağalar her zamankinden fazla öter" (11,17).

Ağaçlardan ve Bitkilerden Yararlanarak:

"Ağaçların dalları sallanıp, yaprakları aşağıya doğru sarkar" (1,10,14). "Otlar dikilir (dik durur)" (1,10,13). "Çiçekler yapraklarını döker" (1,10,13).

Rüzgarlardan Yararlanarak:

"Kible tarafından ters yel eser" (2,4,5,11). "Rüzgar, sobanın külünü azaltır veya tamamen çekip götürür" (8). "Tecer yeli (Dağ Yeli) eser" (2,4,5). "Bulutların koyu olduğu taraftan birden bire şiddetli bir yel eser" (2,4,5,11). (Buna, Yağmur Yeli, adı verilir). "Poyraz eserse bulutları dağıtır ve yağmur yağmaz" (11,17).

Belirli Günlerden Yararlanarak:

"Bir ayın çıkımı ile diğer ayın girimine denk gelen gün yağışlı geçer" (14). "Cuma günleri yağışlı geçer" (5). "Sayılı fırtına-sayılı gün, olarak bilinen günler yağışlı geçer" (2,4,5,11).

b. Kar Tahmini:

Şu olaylar kar yağışına işarettir: "Kargalar döşünü kaba yeie verir" (1,10,13). "Koyunlar acele acele yayılır (otlar)" (2,4,5,11). "Koyunlar otun kökünü kopararak yayılır (otlar)" (2,4,5,11). "Bulutlar resme benzer ve birbirlerine dolanır" (15). "Gökyüzü ağarır" (2,4,5,11). "Ayın etrafı ağılanır" (2,4,5,11). "Ayın etrafı ağılanırsa ağılını büyüt (Kış çok olacak), güneşin etrafı ağılanırsa ambarını büyüt (Yağmur bol yağacak, buğday çok olacak)" (4). "Yıldızlar koriciklenir (küçülür) (6).

c. Dolu Tahmini:

Şu olaylar dolu yağışına işarettir: "Boz bulut çıkar, hava birdenbire karışır" (2,4,5,11). "Kara bir bulut çıkar, hava simsiyah olur, bir fırtına kopar" (11,17).

d. Rüzgar Tahmini:

Şu olaylarla karşılaşıldığında rüzgar beklenir: "Sabahleyin güneşin altı kızarır" (11,17). "Gün batarken hava kızarır" (14). "Güneş soluk ve puslu doğar" (5). "Bulutlar ağarır (beyazlaşır)" (16). "Ay her zamankinden daha parlak görünür" (11). "Sobanın külü kendi kendine çekilir"-Borulardan geçerek dışarı çıkarsa- (8).

11. Yağmur Yağdırmayla İlgili Gelenek ve İnanışlar:

Bu konu kitabımızın "Yağmur Duası" kısmında açıklanmıştır. Ancak konuyla ilgili şu inanış ve uygulamaları kaydetmek faydalı olacaktır:

a. Yağışların Miktarı:

"Mikail A.S., ne kadar yel eseceğini, ne kadar yağmur yağacağını, ne kadar tolu (dolu) yağacağını önceden ayarlar (14).

"Tüm yağışların ayrı ayrı melekleri vardır. Yağmurun ayrı meleği vardır, karın ayrı meleği vardır... (14).

b. Yağmur Yağdırmak:

"Ölünün başı çözülmezse (kefenin baş tarafı bağlı unutulursa) yağmur yağmaz. Bu yüzden ölünün kefeni mutlaka çözülür" (14).

"Sığır çobanı ve koyun çobanları, göreve başladıkları ilk gün, değneklerini suya batırarak iyice ıslatırlar" (2,4,5,11).

"Bir yılan yakalanarak kuyruğu kesilir" (5,11).

"Bir yılan öldürülerek yakılır" (5,6).

"Köy yakınındaki derenin kıyısına at kafası bağlanır" (5).

"Çocuklar, "Kemçik Gelin" adı verilen süpürgeci yapılmış bir bebeği, "Kemçik gelin ne ister/ Kaşık kaşık yağ ister/ Veren bir oğlu, vermeyenin kızı olsun !" diyerek ev ev gezdirirler. Gezdikleri her evde, çocuklara bulgur ve yağ verilirken, Kemçik Gelin'in üzerine de bir kap su dökülür" (16).

"Yağmur duasına çıkılır"³⁷.

"İlk yağın Nisan yağmuru Cenabı Allah'ın Rahmet Deryasından yağdığı için çok şifalıdır. Peynir ve yoğurt mayası yapımında kullanılır. Ekmek hamuruna katılır" (11).

"Bir ayın sonu ile diğer ayın başındaki geçiş döneminde hava karışır. Yani parçalı bulutlu ve soğuk olur. Bunun sebebi iki ayın, "Sen çık ben gireyim ! Sen çık ben gireyim !" diye kavga etmeleridir" (5).

12. Yağmur ve Dolu Dindirmeyle İlgili Gelenek ve İnanışlar:

a. Yağmur Kesmek İçin:

"Yağmur epeyce yağıp da zararlı hale gelmeye başlayınca: Dışarıya ocak (tandır) demiri atılır ve "Ya Rabbi ! Beterini haznede ko (sakla) !" denilerek dua edilir" (16).

"Akla gelen dualar okunarak bu afatın geçmesi için Allah'a yalvarılır" (4,7).

"Bir tenekeye vurularak ses çıkarılır" (1,10, 13).

"Su kıyısına bağlanan at kafası geri alınır" (14).

"Yağmur duasından sonra derenin kıyısına daldırılan okunmuş taş torbası sudan çıkarılır" (6).

"Hocalar Yağmur Kesme duası okur" (16).

b. Dolu Kesmek İçin:

"Azgın memlekete afat düşer, dolu yağarmış" (5). "Dolu, bir sandığın içinden aşağıya dökülmüş. Sandığın hangi taraftaki kapağı açılmışsa,

³⁷ Konuyla ilgili geniş bilgi için, kitabımızın "Yağmur Duası" bölümüne bakınız.

sadece o tarafa dökülür, diğer taraflara zarar vermezmiş" (14). Dolu yağmaya başladığı an, onu dindirmek için şu uygulamalar yapılır:

"Annesinin ilki olan bir çocuk, dolu yağarken dışarı çıkar, ağzına bir dolu tanesi alarak: "Ben anamın ilkiyim/Derelerde dilkiyim" der ve doluyu dişlerinin arasında kırar" (16).

"Bilinen dualar okunur" (4,7).

"Tenekeye vurularak ses çıkarılır" (1,10,13).

"Dışarıya tandır demiri atılır" (2,4,5,11).

"Ya Rabbi ! Beterini haznende ko (sakla) !" denilir (16).

"Dolu çok yağdığında bir kaşık alıp ateşte eritilirse, kesilir (21, s.3).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah DEMİREL, Durdulu 1944, İlkokul. Gör.t.: 03.02.1989. *Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durdulu, Teknik Lise öğrencisi.*
2. Ahmet Sırıklı, Gazibey 1933, İlkokul. Gör.t.: 04.03.1995.
3. Elif Pürlü, Karalar, 60 yaşında, Oyd.. Gör.t.: 11.08.1990
4. Gazi Ülker, Güney 1930, İlkokul. Gör.t.: 01.04.2001
5. Hacı YERLİ, Karalar 1334 (1918), Oyd.. Gör. Tarihi: 21.07.1986
6. İsa Yıldız, Karalar 1935, Oy., Gör.t.:11.10.1988
7. İsmail Soysal, Güney 1931, Oy.. Gör.t.: 01.04.2001.
8. Kazım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), Oyd.. Gör.t.: 03.03.1994
9. Latife İlbaşı, Söğütçük, 50 yaşında, Oyd.. Gör. Tarihi: 12.02.1987
10. Mevlüde KARATAŞ, Durdulu 1934, Oyd.. Gör. Tarihi: 03.02.1989. *Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durdulu, Teknik Lise öğrencisi.*
11. Mustafa YILDIRIM, Haydarlı 1330 (1914), Oyd.. Gör.t.:18.09.1986.
12. Necla Irmak, Sivas merkez, 1962 doğ., İlkokul. G. Tar.: 06.05.2001.
13. Osman KARATAŞ, Durdulu, Teknik lise öğrenc. derleyici. (03.02.1989)
14. Osman TAŞ, Keçili 1928, Oy.. Gör.t.: 02.07.1997.
15. Rüştü YILDIRIM, Bedirli 1930, İlkokul. Gör.t.: 04.05.1995.
16. Vezzuha PÜRLÜ, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.:06.06.1989.
17. Yusuf YILDIRIM, Haydarlı 1320 (1914), Oy.. Gör. Tarihi: 18.09.1986
18. Yüksel Irmak, Sivas merkez, 25 yaşında, lise, Gör.t.: 06.05.2001

YAZILI KAYNAKLAR:

19. Emin Kuzucular, "Sarkışla Takvimi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 7, Sayı: 74, Mart 1979, s. 23.

20. Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. Ankara-1984.

21. İsmail Hakkı Acar, "Zara Halk Meteorolojisi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 2, sayı: 23, Aralık 1974 Sivas.

22. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981

D. HALK TAKVİMİ

Zamanı ölçmek insanlar için önemli bir ihtiyaçtır. Çünkü: İnsan hayatının bir çok unsuru zamana bağlı ve zamanla ilgilidir. İş hayatı, ibadet hayatı, aile hayatı, özel hayat, gibi insanın adeta birer parçası olan unsurları zamansız düşünmek mümkün değildir.

Çalışma sürelerinin belirlenmesi, üretilen ürünlerin belli bir sürede ortaya çıkması, mahsullerin ekilip biçilmesi, evcil hayvanların doğup büyümeleri, kısaca insanların ekonomik hayatları, zamana bağlı ve zamanla iç içedir. Yine aynı şekilde, eğitim, evlenme, bir işte veya meslekte olgunlaşma, yeme, içme, dinlenme, gibi önemli kavramlar da zamana bağlıdır. İnsanın manevi yaşantısını oluşturan ibadetlerin de, belli saatlerde, günlerde, aylarda ve mevsimlerde yapıldığı düşünülürse; zamanın insanları maddi ve manevi yönleriyle tamamen kuşatmış olduğu görülür. İşte, insanların zamanı tanımaya çalışmaları ve ona belli ölçüler vermeleri, kaçınılmaz bir ihtiyaç olmuştur ki, takvim de bu ihtiyaçtan doğmuştur.

Bilindiği gibi, Türkler ilk olarak "*Eski Türk Takvimi*" adı verilen bir takvim kullanmışlardır. "Bu takvimde ilk tarih başlangıcı olarak kâinatın yaratılışı alınmıştır. Ancak, Cengiz Han'ın hakan oluşu Türkler arasında önemli bir olay olması nedeniyle, bu başlangıç değiştirilerek Cengiz Han'ın hakan oluşu tarihi, takvimde ikinci başlangıç olarak kabul edilmiştir... Hatay ve Uygur'ların kullandıkları Türk Takvimi Güneş ve ayın periyodik hareketlerine göre iki kısımdan oluşmaktadır"³⁸.

"*On İki Hayvanlı Türk Takvimi*" Eski Türk Takvimi'nden yararlanılarak geliştirilmiş bir takvimdir ki, çeşitli Türk devletleri tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Bu takvimde yıllar sayı ile değil her biri bir hayvanın adıyla anılmıştır. Bir yıl, on ikiye ayrılmış ve her bir parçasına "ay" adı verilmiştir. "Bir gün 12 eşit bölüme ayrılmış olup, her bir bölüme 'çağ' denilmiştir"³⁹. Bu takvimin yıllarına adlarını veren hayvanlar şunlardır: "*Sıçgan (sıçan), Yond (at), Ud (sığır), Koy (koyun), Bars (pars), Biçin (maymun), Tavişgan (tavşan), Taguk (tavuk), Lu (ejder), İt (köpek), Yılan, Tonguz (domuz)*"⁴⁰.

Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra "*Hicri Takvim*"i benimseyip kullanmaya başlamışlardır. Bu takvim *Hicri-Kameri Takvim*" dir. Ay Takvimi

³⁸ Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara-1984, s. 18

³⁹ Erginer, a.g.e. s. 19-20.

⁴⁰ Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ankara-1941, s. 27.

olarak da adlandırılır. "Ay takvimi, İslâmiyet'in ortaya çıkışından sonra Hz. Ömer'in hilafeti zamanında, hicretin 10. yılında tarih başlangıcının hicret yılı olarak kabul edilmesiyle günümüzde bilinen Hicri Takvim durumuna getirilmiştir. Hicri takvimde tarih başlangıcı Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüş tarihi olan 16 Temmuz 622 olarak kabul edilmiştir"⁴¹. Yıl başı günü Muharrem ayının 1. günü olan bu takvimde aylar 29 veya 30 gün çeker. Buna bağlı olarak bir yıl 354 gündür. Bu durumda, Hicri sene, Miladi seneye göre 11 gün daha kısadır ve her 33 yılda bir yıl fark oluşturarak artar. Bu yüzden hicri sene miladi seneye çevrilirken önce kendisi 33'e bölünerek çıkan rakam aynı seneden düşülür ve bulunan rakama 622 eklenerek miladi karşılığı bulunur.⁴² Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin de kullanmış oldukları bu takvim ülkemizde 1840 yılına kadar kullanılmıştır. Oruç, hac, zekat, gibi ibadetler bu takvime uyularak yapıldığından ve kutsal gecelerle bayram günleri yine bu takvime göre belirlendiğinden, günümüzde Hicri takvimden tüm İslam ülkeleri yararlanmaktadırlar. Bu takvimde yer alan aylar sırasıyla şunlardır: "*Muharrem, Safer, Rebiyülevvel, Rebiyülâhir, Cemaziyelevvel, Cemaziyelâhir, Receb, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce*"⁴³

"Tanzimat devrinde ilk defa olarak, 1839 senesi Martı'nın 8. Cuma gününe tesadüf eden 1 Muharrem 1255'te Hicrî, Kamerî ve Şemsî seneler birleştirilmiştir"⁴⁴. Çünkü: "Zeamet ve timar usulü kalktıktan ve devlet geliri hazinece toplanmaya, maaşlar ve masraflar buradan verilmeye başlandıktan sonra güneş aylarının kullanılmasına kesin zaruret görülmüş ve Hicri esasa göre olan Şemsî sene (Rumî) devletin 'Malî sene' si olmuştur"⁴⁵. Böylece, 1840 yılında hem Hicri-Kamerî yıl, hem de Mali (Rumi) yıl 1256'yı gösterirken "Osmanlı Mali Takvimi" de denilen Rumi takvim resmen kullanılmaya başlanmıştır". "İkinci meşrutiyet devrinin son senelerine kadar bu esasa devam olunmuş ve devlet işlerinde ve muhaberelerinde hem *Hicrî-Kamerî* hem *Malî (rumi)* tarih birlikte kullanılmıştır... '1332 (m. 1916) senesi Şubatının 16. günü 1333 (m. 1917) senesi Mart'ının birinci günü itibar edilerek' Julyan usulüne göre yürüyen Malî tarihle Gregoryen usulüne göre yürüyen Milâdî tarih arasındaki gün farkı kaldırılmıştır"⁴⁶. Bilindiği gibi, 26 Aralık 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla, Hicri, Mali takvimler terk edilerek, Miladî takvim kabul edilmiş ve 1 Ocak 1926 tarihinden itibaren de Miladi Takvim kullanılmaya başlanmıştır.

⁴¹ Erginer, a.g.e. s. 18

⁴² Örneğin 1422 Hicri senesinin miladi karşılığını merak edecek olursak: Önce 1422 rakamı 33'e bölünerek 43 rakamı bulunur (1422 : 33 = 43). Bulunan 43 rakamı 1422'den çıkarılarak 1379 rakamı bulunur (1422- 43 = 1379). Bu rakam (1379) Hicri Takvimin başlangıç yılı olan 622 ile toplanırsa 2001 rakamı bulunur (1379+622= 2001). Böylece Hicri 1422 yılının Miladi karşılığının 2001 yılı olduğu anlaşılır.

⁴³ Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK yay. Ankara-1988, s. 98

⁴⁴ 1954 *Saatli Maarif Takvimi*, Sahip ve Nâşiri: İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul-1954, s. 59.

⁴⁵ Unat, a.g.e. s. 160.

⁴⁶ A.g.e. s. 160.

Mali (Rumi) Takvimde bir yıl 365 gün, 12 ay olup, yılbaşı günü 1 Mart'tır. Ayların başlangıç günleri, Miladi takvimdeki ayların 14. gününde olmaktadır. Örneğin: Mali 1 Şubat, Miladi Şubat ayının 14. gününde; Mali 1 Mart ise, Miladi Mart ayının 14. gününde başlamaktadır. Bu takvimde kullanılan aylar ise, sırasıyla şunlardır: *Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Teşrinievvel (Birinci Teşrin), Teşrinisani (İkinci Teşrin), Kânunuevvel (Birinci Kânun), Kânunusani (İkinci Kânun), Şubat*. Bu aylar 10 Ocak 1945 tarihine kadar ülkemizde aynen kullanılmış ve belirtilen tarihte çıkartılan bir kanunla bazı ayların adları şu şekilde değiştirilmiştir: "*Teşrinievvel*: Ekim, *Teşrinisani*: Kasım, *Kânunuevvel*: Aralık, *Kânunusani*: Ocak"⁴⁷. Mali takvim, Miladi takvimden 584 yıl sonra başladığı için, mali yılları miladi yıllara çevirirken 584 rakamı ile toplamak yeterlidir.⁴⁸

Millet olarak, geçmişte kullandığımız takvimleri bu şekilde özetledikten sonra, şimdi konumuzun esasını teşkil eden "Halk Takvimi"ne dönelim. Halk takvimi, içinde yaşanan doğal ortamın, yerli ve komşu kültürlerin, çeşitli inanışların, geleneklerin, mesleklerin ve yüzyılların birikimi olan gözlem ve tecrübelerin etkisiyle, her hangi bir yerleşim biriminde oluşan yerel takvimdir. Halk takviminin, bilinen büyük takvimlerle uyuşmasa da, kendi metotlarına göre zamanı belli ölçülere uydurma özelliği taşıdığı görülür. Bu yüzden, ortam ve metot farklılıklarından dolayı, her yörenin kendisine has bir halk takviminin olması gayet doğal bir olaydır.

Araştırma alanımızı teşkil eden İlbeyli yöresi, Halk Takvimi konusunda oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Ancak, teknolojik gelişmenin etkisiyle bu kültür de gittikçe yok olmaktadır. Aşağıda geniş olarak açıklanacak olan yöre Halk Takviminin bazı önemli özelliklerini kısaca anlatmak gerekirse, şunları söylememiz mümkündür: Yörede takvime "Hesap" adı verilir ve bazı büyük takvimler bu terim vasıtasıyla açıklanır. Yerel takvimin adı "Baba Hesabı"dır. Baba Hesabı, denildiğinde akla hep Halk takvimi gelir. Bu takvim için "Eski Hesap" tabiri de kullanılır. Yine yörede, Hicri Takvimin adı "Ay Hesabı", Miladi takvimin adı ise "Hükümet Hesabı"dır. Halk Takvimi ile Miladi Takvime "Gün Hesabı" da denilir.

Yöre Halk Takvimine göre, zamanın bilinen en büyük ölçüsü "sene" yada "yıl"dır. Bir yıl dört mevsim ve on iki aydan oluşur. Bazı kaynak kişilerin hafızalarında, "*Sıçan Yılı*", "*Tavşan Yılı*" gibi yıl adlarının kalmış olması, "Oniki Hayvanlı Türk Takvimi"nin geçmişte kullanılmış olması ihtimalini akla getirmektedir.

Mevsimler sırasıyla, *Bahar, Yaz, Güz ve Kış*'tır. Üçer beşer günlük farklar dikkate alınmazsa, mevsimlerin yer ve sürelerinin gerçeğe çok yakın olarak tespit edildiği görülür.

Ayların başlangıç ve bitişleri belirlenirken aynen, Mali Takvimden yararlanılmıştır. Halk takvimindeki aylar, Miladi ayların 14. gününde başlar ve

⁴⁷ A.g.e. s. 163.

⁴⁸ Örneğin: Mali 1290, 1320 ve 1341 tarihlerinde doğmuş üç ayrı kişinin doğum yılları Miladi takvime çevrilecek olursa: 1290+584=1874, 1320+584=1904, 1341+584=1925, şeklinde kolayca bulunabilir.

takip eden ayın 13. gününde sona ererler. Aylara ad verilirken, çoğunluk olarak yerel adlardan yararlanılmış ve Mali takvimin birkaç ayı ise, aynen kullanılmıştır. Senenin adları sırasıyla şunlardır: **Mart, Abril, Mayıs-Yaz Çoban Ayı, Heziran, Tomus-Ekin, Ağustos, İlküz, Ortagüz, Songüz-Koç-Güz Çoban Ayı, Karaaş (Karakış), zehmeri, Gücük.**

Hafta, yedi gün olarak bilinir, ancak, takvim akışında fazla kullanılmaz. Sadece, süre belirtmekte yararlanır. "*Bir hafta önce geldim*." "*Bir hafta oluyor*." "*Sana iki hafta müsaade !*" gibi örnekleri verebiliriz.

Perşembe gününe "Cuma Akşamı" denilmesinin dışında, haftanın diğer günleri bilinen adları taşımaktadırlar. Ancak, ağız özelliğinden kaynaklanan küçük farklılıklar bulunmaktadır. Günler şu şekilde sıralanır: **Bazar, Bazar Örtesi, Sâli, Çarşamba, Perşembe-Cuma Akşamı, Cuma, Cumörtesi.**

Gün bölümlere ayrılırken, "*Öğlen çağ*" (öğle vakti), "*İkinci çağ*" (ikinci vakti), "*Yasdı çağ*" (yatsı vakti) , gibi terimler kullanılması yine akla Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'ni getirmektedir. Yukarda açıklandığı gibi "On İki Hayvanlı Türk Takvimi"nde gün 12 eşit parçaya bölünmüş ve her bir parçasına "çağ" adı verilmiştir.

Saatın olmadığı zamanlarda vakit, güneşten, gölgeden, yıldızlardan ve bazı hayvanların ötmesinden yararlanılarak belirlenmiştir. Ancak, günümüzde tamamen saatten yararlanılmakta ve saatler Televizyon, Radyo, gibi iletişim araçlarından ayarlanmaktadır.

Yörenin Halk Takvimi hakkındaki kısa tespitlerimiz bu kadardır. Şimdi konuyu, şu ana başlıklar altında biraz daha geniş olarak inceleyelim:

1. Yıl Kavramı ve Yıllar:

İlbeyli yöresinde yıl, bilinen şekliyle; dört mevsim ve on iki aydan ibaret bir zaman dilimi olarak bilinir. Bir yıl, *Bahar, Yaz, Güz, Kış*, olmak üzere dört mevsime ayrılır. Yıllara ad verilirken Mali Takvim ve Miladi takvimin senelerinden aynen yararlanır. Örneğin: Mali Takvime göre 1310 (miladi 1894) yılında doğan kişiye "onlu", 1315 yılında doğan kişiye "on beşli" denilmektedir. Yine aynı takvimin daha ileriki yıllarından bahsedilirken, bu takvimin son üç rakamı kullanılmıştır. 1320 (miladi 1904) yılı için 320, 1340 yılı için 340 denilirken senenin binli hanesi atılmış kalan yüzlü haneleri kullanılmıştır. Bu kural günümüzde de geçerlidir. Miladi takvime göre 1949 yılında doğan kişi için, "dokuz yüz kırk dokuzlu", 1960'ta doğan bir kişi için, "dokuz yüz altmışlı" tabiri kullanılır. Günümüzde ise, tamamen Miladi takvim kullanılmakta ve yıllar bu takvimin akışına göre "998, 999, 2000, 2001" gibi adlandırılmaktadır. Miladi takvimin, "1420, 1421, 1422, ..." gibi seneleri bilinir ve takip edilir. Ancak, Ramazan, bayram günleri ve kutsal gecelerin tarihini belirlemenin dışında Hicri takvimden yararlanılmaz.

"Eski zamanlarda, **Pire Senesi, Sıçan Senesi, Çekirge Senesi, Tavşan Senesi**, olurmuş" (16)⁴⁹. Ne yazık ki, günümüzde bu

⁴⁹ Parantez içinde gösterilen numaralar, konunun sonunda verilen kaynak kişi yada yazılı kaynak numarasını, (s.) simgesinden sonra yazılan rakamlar ise, alıntı yapılan yazılı kaynağın sayfa numarasını belirtmektedir.

şekildeki adlandırmalar tamamen unutulmuş ve hafızalarda sadece bir iki ad kalmıştır. Yıllar bu şekilde adlandırılırken, On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nden mi yararlanılmış, yoksa *pire*, *sıçan*, *çekirge*, *tavşan* gibi bazı hayvanların bazı yıllarda bol görülmesinden dolayı mı bu adlar verilmiştir ? Bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Bazı yıllara, yaşanan önemli olaylardan dolayı özel adlar verilir. Bu şekilde adlandırılan yıllar, bazen belirli kişiler, bazen de toplum tarafından tanınıp kullanılır. Kişilere has yıl adlarına, *babamın öldüğü sene*, *askere gittiğim sene*, *düğünümüzün olduğu sene*, *kolumun kırıldığı sene*, *anamın öldüğü sene*, *Ahmed'in doğduğu sene*,... gibi örnekleri verebiliriz. Kişinin hafızasında kalan bu yıllar miladi yıl olarak da hatırlanmaktadır. Örneğin: "*Babamın öldüğü sene, 959'da, sizin düğününüz olmuştu. Askere gittiğim sene, 950'de sen doğdun*,..." gibi. Toplumu derinden etkilemiş ve bu yüzden hafızalara yerleşmiş yıllar için, "*Doksanüç Harbi*" (1877), "*Cihan Harbinin koptuğu sene* (1914), *Seferberlik* (1914-1918), *Yunan harbi* (1921-1922), *Atatürk'ün öldüğü sene* (1938), *Alman Harbi* (İkinci Dünya Savaşı, 1939-1945), *Kore Harbi* (1950-1953),... gibi örnekleri verebiliriz. Bu senelerin eskileri mali yıl, yenileri ise miladi yıl olarak daima hatırlanır ve unutulmaz. Bazı yerel olayların olduğu seneler de unutulmaz ve: "*Mektebin yapıldığı sene*, *harmanların yandığı sene*, *Ellez (İlyas) Pehlivanın bıçaklandığı sene*, *elektriklerin geldiği sene*, ..." gibi adlar verilerek hatırlanır.

2. Mevsimler:

İlbeyli yöresinde, *Bahar*, *Yaz*, *Güz*, *Kış* olmak üzere dört mevsim bilinir. Aşağıda açıklanacağı üzere, bu mevsimlerin başlangıç tarihleri ile bazılarının adları bilinen mevsimlere göre farklıdır. Adlardaki farklılık, İlkbahar mevsiminin "*Bahar*"; sonbahar mevsiminin ise, "*Güz*" olarak adlandırılmış olmasındadır. Mevsimlerin başlama ve bitiş tarihlerindeki farklılık ise aşağıda açıklanacaktır. Şimdi biz mevsimleri sırasıyla inceleyelim:

Bahar:

"Baba Hesabına (halk takvimine) göre, **Bahar**, Mart dokuzunda (miladi 22 Mart günü) başlar, Haziranın 11. günü; gündönümünden bir gün önce (miladi 24 Haziran günü) sona erer. **Mart**, **Abrıl** (**Nisan**) ve **Mayıs** ayları bahar aylarıdır" (5,7). Görüldüğü gibi, gerçek takvime göre 21 Martta başlaması gereken bahar burada 22 Martta başlatılmış ve baharın başlamasında bir günlük fark oluşmuştur. Halk takvimine göre "**Gün döndü yaz, gün döndü kış**" (1,16) şeklinde bir ölçü bulunduğundan, günün dönmesi ile yaz başlar ve bahar biter. Miladi takvimde gündönümü 22 Haziranda olurken, halk takviminde bu olay 12 Haziranda (miladi 25 Haziran günü) gerçekleşmektedir. Gündönümü tarihindeki bu farklılık yüzünden bahar üç gün daha uzayarak, miladi 24 Haziran gününün bitiminde sona erer.

Yaz:

"Eski Hesaba göre, **Yaz**, Gündönümde, yani Haziranın 12'sinde (miladi 25 Haziran günü) başlar, Ilkgüz ayının 11. günü (miladi 24 Eylül günü) sona erer. **Haziran**, **Tomus** ve **Ağustos** ayları yaz aylarıdır" (5,6,7,17) Yukarda belirtildiği gibi, yaz ve kışın sınırları, "**Gün döndü yaz, gün**

döndü kış" ölçüsüyle belirlenir. Ancak, yazı tahmin etmeye yarayan bazı ölçü ve belirtiler daha vardır ki, onları şöyle sıralayabiliriz: "Yaz: **'Bir kuşum var ötmeyince, bir otum var bitmeyince, gelmem'** dermiş. Bir kuşum var, dediği **ibibik kuşu**, bir otum var, dediği ise **ülerzik (Üzerlik)** otuymuş" (8). Buna dayanılarak, bir memlekette lbibik ötüp, Üzerlik yeşermeye başladığı zaman, yazın geldiği sonucuna varılır. "**Hozana bas yaz, hozana bas kış**" (10,17), sözü de yaygın olarak kullanılır. Hozan, biçilen ekinin toprak üstünde kalan 3-4 cm uzunluğundaki köke yakın kısmıdır. Buna göre, ekinler biçildikten sonra kış gelmiş demektir. Bu ölçü, insanları kışa karşı tedbirli olmaya sevk etmek için kullanılır. Yoksa ekinlerin biçildiği Temmuz ayında kışın gelmiş olması mümkün değildir. Yine, "**Çimene bas yaz, hozana bas kış**" (5), sözü de, aynı amaçla söylenir.

Güz:

"Baba hesabına göre, **Güz**, ilkgüz ayının 12. gününde (miladi 25 Eylül günü) başlar, Gündönümünden bir gün önce, Garağaşın (Karakışın) 11 günü (miladi 24 Aralıkta) nihayete erer. **İlkgüz, Ortagüz ve Songüz** ayları güz aylarıdır" (1,5,6,17). Gerçek takvimle kıyaslandığında, 22 Eylülde başlaması gereken güz, halk takviminde, 3 gün daha geç kalarak 25 Eylülde başlamakta ve 21 Aralıkta sona ermesi gerekirken, 3 günlük bir gecikmeyle 24 Aralıkta sona ermektedir. Bu durum, bir halk takvimi için, için büyük bir hata değildir.

Kış:

"Baba hesabına göre **Kış**, günün dönmesiyle, yani Garağaşın (Karakışın) 12. gününde (miladi 25 Aralık gününde) başlar, Mart Dokuzundan bir gün önce (miladi 21 Mart günü) nihayete erer. **Garağaş (Karakış), Zehmeri ve Gucük** ayları kış aylarıdır" (5,14,15). Gerçek takvimle karşılaştırıldığında, kış mevsiminin 22 Aralıkta başlaması gerekirken, halk takviminde 3 günlük bir gecikmeyle 25 Aralıkta başladığı görülür. Yine, gerçek takvime göre 20 Martta bitmesi gereken kış, halk takviminde 1 günlük gecikmeyle 21 Mart gününün bitimiyle birlikte sona erer ki, bu da bir halk takvimi için büyük bir hata sayılmaz. Senenin en çetin mevsimi olan "kış" hakkında, yörede bir takım sözlü kültür ürünleri de oluşmuştur ki, bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: "**Gün döndü yaz, gün döndü kış**": Hazirandaki gündönümüyle yaz, Aralık'taki gündönümüyle kış başlar. "**Karakış kara gider, Zehmeri ara gider, Gucük yazı verir. Gücüğün 15'i kış, 15'i yazdır**" (13) : Buna göre, Gücüğün 15'inden sonra (1 Martta) bahar gelmektedir. "**99 Hesap**" (2): "Kışı 99 gün olarak hesaplamazsından dolayı bu adı almıştır. Karakışın 1'inden (14 Aralıktan) başlanarak 99 gün sayılır. 99 hesap bitince, '**Dağ başı tandır başı**' (2) denilir". Yani, dağ başı tandır başı gibi sıcak olur, yaz gelir, anlamındadır". Karakış'ın başlangıcı olan 14 Aralık gününe 99 gün ilave edilirse bu süre 21 Marta yani Nevruz gününe isabet eder ki, zaten Nevruzdan sonraki günlerde kışın tesiri geçmiş ve bahar gelmiş demektir. "**Urumun kışı Saya'dan sonra gelir**" (16), sözü de yaygın olarak kullanılır. Buna göre kış, Gücük ayının 12. gününde (miladi 25 şubat) gerçekleşen "Saya Gezme" töreninden sonra şiddetlenmektedir. "**Urumun kışı, ya Mayısın sonu, ya Mayısın başı**" (6,16) : Bu sözle, Rum'un (Anadolu'nun) soğuğunun gerçek anlamda

Mayıs ayı içerisinde biteceği vurgulanır ve insanların soğuğa karşı her yönden tedbirli olmaları önerilir. Yoksa kış mevsiminin Mayıs sonuna (miladi 13 Hazirana) kadar sürmesi mümkün değildir. Soğuklar konusunda halk: **"Dut yaprağını döktü geyin, açtı soyun"** (3), şeklinde önemli bir nasihat de geliştirmiştir. Burada soğuklarla dut ağacı arasında bir ilişki kurulması, oldukça ilginç bir konudur. İlbeyli Yöresi Halk takvimine göre soğuklar hakkında şunları da söylemek mümkündür: Soğuklar, Mart dokuzu ile tesirini yitirir. Abril beşinden sonra tehlikeli olmaktan çıkar. Mayıs ayının başlangıcıyla bitiş arasındaki bir tarihte de kesinlikle sona erer.

Yukarda verilen bilgiler ışığında, mevsimlerin günlerini miladi takvime çevirerek hesaplayacak olursak, şu tablo ortaya çıkar:

<u>Mevsim :</u>	<u>Başlama Tarihi :</u>	<u>Bitiş Tarihi :</u>	
Gün sayısı:			
Bahar	22 Mart	24 Haziran	95
Yaz	25 Haziran	24 Eylül	92
Güz	25 Eylül	24 Aralık	91
Kış	25 Aralık	21 Mart	87

Toplam Gün Sayısı:

365

3. Aylar:

İlbeyli yöresinde, "ay" kavramı bilinen anlamından farklı değildir. Yani, bir ay, ortalama olarak, 30-31 gün süren zaman dilimidir. Şubat ayının karşılığı gibi düşünülmesi mümkün olan "Gucük" ayı ise, yine 28 gündür. Yöre halk takviminde, bir aylık süre belirlenirken, Mali (Rumi) takvimden yararlanılmıştır. Bütün aylar, Miladi bir ayın 14. günü başlar ve takip eden aya geçerek 13. günü sona erer. Mali ayların başlangıç ve bitiş günlerinden yararlanılmasına rağmen, adları aynen alınmamış, çoğundan fazlası halk takvimine göre adlandırılmıştır. Buna göre, yılın ayları sırasıyla şunlardır: **"1. Mart. 2. Abril. 3. Mayıs-Yaz Çoban Ayı. 4. Heziran (Haziran). 5. Tomus-Ekin. 6. Ağustos. 7. İlküz. 8. Ortagüz. 9. Songüz-Koç-Güz Çoban Ayı. 10. Garağış (Karakış). 11. Zehmeri. 12. Guçük"** (1,2,3,5,13,14,16). Yılın bu ayları yaşlı kuşak tarafından halen bilinmekte, takip edilmekte ve kullanılmaktadır. "Bir ayın sonu ile diğer ayın başındaki günlerde hava karışır (parçalı, bulutlu ve soğuk olur). Bunun sebebi, 'Sen çık ben giriyim ! Sen çık ben giriyim !' diye iki ayın kavga etmesindendir" (6).

Yörede, Mali Takvim bir kültürel değer olarak yaşamaya devam eder. Ancak, esas uygulamada olan Miladi Takvimdir. Bu takvimin aylarının adı yerine daha çok sıra numaraları kullanılır. Örneğin: "Haziranın on beşi" denmez, "altıncı ayın on beşi" denilir. "Eylül" yerine "dokuzuncu ay", "Kasım" yerine "on birinci ay" denilir.

Yılın bazı aylarına ad verilirken, o mevsimde yoğun olarak yapılan iş veya işlerin esas alınması da dikkati çeken bir husustur. Yaz Çobanının tutulduğu (görevlendirildiği) Mayıs ayına **"Yaz Çoban Ayı"**; ekinlerin biçildiği Temmuz ayına **"Ekin"**; koç katımın yapıldığı Songüz ayına **"Koç"** adı verilmiştir.

Yine güz çobanının tutulmasından dolayı Songüz ayına "*Güz Çoban Ayı*" adı verilmiştir. Ay yerine kullanılan bazı terimler de mevcuttur. Bunlar bir zaman dilimini kapsar, ancak ay gibi başlangıcı bitişi belli olan bir takvime yerleştirilmeleri güçtür. Örneğin: "*Herk Zamanı*": Mayıs ayını, "*Ot Biçimi*": Haziranı, "*Ekin Zamanı*"-"*Orak Zamanı*": Temmuz; "*Harman Zamanı*" Ağustos hatırlatır.

Yukarıda belirtilen ayları, şimdi sırasıyla inceleyelim:

Mart:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Mart ayının 14. günü başlar; Nisan ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür" (5,7). Mart ayı bahara açılan bir kapı konumunda bulunduğu için, diğer aylara göre kendisinden en çok bahsettiren ay olmuştur. İşte halkın Mart ayı hakkındaki bazı düşünceleri:

"*Deli Mart, gâh ağlar gâh güler*" (16).

"*Mardım arttı derdim arttı*" (4).

"*Mardin arpası, Gücüğün Körpesi*" (8,16)

"*Mardin onundan, Şubatın sonundan korkulur*" (20, s.411).

"*Mart ayı dert ayıdır*" (14).

"*Mart bacadan baktırır; yabayı küreği yaktırır*" (12).

"*Mart başında barnacığım, dingildeşir oğlacığım*" (16).

"*Mart çıkmadıkça dert çıkmaz*" (20, s.411).

"*Mart havası bir kararda durmaz*" (20, s.411).

"*Mart içeri pire dışarı*" (20, s.411).

"*Mart koca karıları kazana kor*" (22, s.128).

"*Mart martladı, tavuklar yumurtladı*" (20, s.411).

"*Mart yağar Nisan öğünür, Nisan yağar insan öğünür*" (20, s.411).

"*Martta sıçan sinmese, Abrid da yağsa dinmese/ Mayıs hiç durmasa*"

(17).

"*Martta sıçan sinmese/ Abrid da yağsa dinmese/ Mayıs öğünse*" (22, s.128).

Mart ayı, fırtınaları ile meşhur bir aydır. "*Mart: 'Ben gelmeyeli öksüz oğlanlar, dul karılar mal sahibi oldu'* dermiş" (16). Bu yüzden, "*Mart ayından her türlü tehlike beklenir. Tahmin edilmesi, güvenilmesi zor bir aydır*" (13). Bu ay içerisindeki başlıca fırtınalar ve sayılı günler şunlardır:

Beldir Aciz Fırtınası (Kocakarı Soğukları): "Gucük ayının son üç günü ile Mart ayının ilk dört günü (*Miladi 11-17 Mart*) *Beldir Aciz Fırtınası*dır. *Beldir Aciz, Üçü Şubatta dördü Martta*, olmak üzere, yedi gündür" (5). Bu fırtınaya halk arasında *Kocakarı Soğukları* da denilir ve bununla ilgili bir de efsane anlatılır.⁵⁰ "*Beldir Aciz, Yer gök taciz*" (16), denilerek, bu fırtınalı günlerde yer ve göğün soğuk tarafından taciz edildiği anlatılmak istenir. "Sayılı fırtına olan bu günü hiçe sayarak yola çıkan ve kışta kalıp ölen kişi imansız gider" (10).⁵¹

⁵⁰ Bkz. *Beldir Aciz Efsanesi*, Efsaneler Bölümü.

⁵¹ Kişi bile bile ölüme gittiği için, bu olay intihar gibi düşünülür.

Haftı Hambal⁵²-Mart Dokuzu-Leylek Fırtınası: "Baba Hesabına göre Mart ayının dokuzunda (Miladi 22 Martta) görülen sayılı fırtınadır" (5). Bu fırtına, "**Yedisi yel, sekizi sel, dokuzu haft-ı Hamal, Hasta arabaynan gelir / Yazıda yatan ölmez**" (16) şeklinde tarif edilir. "Zaten Mart ayının ilk dokuz günü de soğuk geçer. Mart dokuzunda Lâlek (leylek) gelir. Bu yüzden bu fırtınaya "**Leylek Fırtınası**" da denilir" (10). "Padişahın atı Mart Dokuzunda yaylıma çıkar. **Doksancıl Kuşu** da Mart Dokuzunda dışarı çıkar. Mart dokuzu çıkmayınca yaz gelmez" (8). Mart dokuzuyla ilgili olarak şu efsane anlatılır: "**Doksancıl Kuşu** denilen bir kuş varmış. Bu kuş, kış başlar başlamaz, (Karakışın başında) 90 adet taş alır yuvasına girermiş. Bu taşlardan her gün bir tanesini dışarı atar son taşı dışarı attığı gün 'yaz geldi !' diyerek deliğinden dışarı çıkarmış. Eğer dışarı çıktığında yaz gelmemişse 9 Adet taş daha alır içeri girermiş. Taşları yine aynı şekilde dışarı bırakmaya başlar; 9. taşı dışarı attığı gün: 'İşte şimdi yaz geldi !' diyerek dışarı çıkarmış. Doksancıl kuşunun dışarı attığı dokuzuncu taş, genellikle Mart dokuzuna denk gelirmiş" (10). "Mart dokuzunda evin orta bacasından dışarıya bir kaşık atılır. Sonra bacaya çıkıp bakılır. Eğer kaşık, ağzı yukarıya doğru (çukur kısmı üstte) duruyorsa o yıl bolluk bereket olacağına, ağzı aşağı doğru duruyorsa, o yıl kıtlık olacağına işarettir" (16). "Mart dokuzundan sonra hava güzelse, davar yaylıma çıkar. Toprak kıvamındaysa arpa ekilir. "**Mardin Arpası, Gücüğün Körpesi**", sözünden de anlaşıldığı gibi Martta ekilen arpa iyi biter (8).

Martla ilgili bir de şu olay anlatılmaktadır: "**İncili Çavuş**, altından bir çit (saban) yaptırmış. 'Bu çiti kıymetini bilen birine vereceğim.' demiş. Haberi duyan çitçiler **İncili Çavuş**'un konağına koşmuşlar. Herkes altın sabanı almak için değişik konular anlatıp duruyormuş. Köylülerden biri: '**Martta sıçan sinmese, Abrılda yağsa dinmese, Mayısta hiç durmasa.**' dedikten sonra: '**Eğer bunlar olmazsa altın çiftini kaldır denize at !**' demiş. Bu sözlerden hoşlanan İncili altın sabanı bu köylüye vermiş" (13).

Abrıl:

"Abrıl ayı, hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Nisan ayının 14. günü başlar; Mayıs ayının 13. günü nihayete (sona) erer.** Otuz gündür. İlk beş günü soğuk geçer" (5,6). Bu ay, otların yeşermeye başladığı ve **Madımak, Yemlik, Evelik**, gibi bazı otların yenildiği aydır. Bunun için: "**Abrıl abışır, dudak yere yapışır**" (16), denilerek, otların yenmeye başlanacağı vurgulanır. Bu ayın ilk yağmurunda bacaya leğenler konulur. Leğenlerde biriken yağmur suyu taslarla alınarak peynir mayasının içine katılır. Bu yağmurun, o yılın ilk rahmeti olması nedeniyle, şifalı olduğuna ve mayayı güzelleştireceğine inanılır. Bu ay içerisindeki başlıca fırtınalar ve sayılı günler ise şunlardır:

Abrıl Beşi: "Abrıl ayının beşinci gününde (miladi **18 Nisan'da**) görülen sayılı fırtınadır" (5,6). "Bu gün yola çıkılmaz. Böyle bir fırtınalı günü bildiği halde yola çıkan ve donarak ölen kişi imansız gider" (10). "Abrıl beşinde mal, davar dışarı bırakılmaz. Ataların: '**Sakin Abrıl beşinden, camızı ayırır eşinden!**' Sözünü unutmamak gerekir" (17). "Abrıl 5'inden

⁵² Güneşin Hamel Burcuna girdiğini ifade etmek için sarf edilen sözdür.

sonra yazdır. Altısından itibaren koyunlar kuzulamaya başlar. Abril 5'inden önce doğan kuzular soğuktan zarar görür. Bunun için, koç katma gününü iyi ayarlamak gerekir. Koç Katımı, koç ayının girişinde (miladi 14 Kasım günü) yapılırsa kuzular Abril Beşinden sonra doğar" (10).

Sittei Sevir: "Abril ayının 7. günü ile 12. günleri (miladi **20 Nisan-25 Nisan**) arasında altı gün süren sayılı fırtınadır" (5). "Sittei Sevür günlerinde havanın bir anı bir anını tutmaz. Ne olup biteceği belli olmaz. Bu günler için atalar: **Sittei Sevir türlü tevir. Sittei Sevir, her saati bir devir.** Demişler" (5,6,16). "Sittei Sevir'de havanın güzelliğine aldanarak yayla evine giden gelin ile kaynana, biraz sonra öyle bir soğukla karşılaşmışlar ki, az kalsın donacaklarmış. Kaynana hemen büyük bir kazanı ters çevirerek altına girmiş ve gelinine seslenmiş: **"Sittei Sevir! Gelin süt kazanını başına çevir !"** demiş"(6).

Çiçek Fırtınası: "Abrilın 21. günü (miladi **4 Mayıs** günü) Çiçek Fırtınasıdır. Fazla soğuk olur. Çiçek açan ağaçlara zarar verir" (6,8).

Hıdırellez: "Abrılın 23. Günü (miladi **6 Mayıs**) seneyi ikiye bölen gündür. 'Ver Hıdırellez'i vereyim yazı' sözüyle yazın gelmiş olduğu doğrulanır. Hıdırellezle başlayan günlere Rumi takvimde "Hızır Günleri" denilir. Hızır günleri altı ay çeker. Ondan sonra "Kasım Günleri" gelir. Kasım günleri de altı aydır" (5). "Hıdırellez, Hazreti Hızır ile İlyas'ın buluştukları gündür"(12). "Hıdırellez gününde yer yüzündeki tüm hazineler toprağın üstüne yaklaşarak kendilerini belli ederlermiş" (3). Hıdırellez senenin belli bir günü olarak bilinmesine rağmen her nedense İlbeyli yöresinde kutlanmaz. Sivas il merkezindeki kutlamalarda, "Mutlaka pikniğe çıkılır. Dilekler bir kağıda yazılarak bu kağıt bir gül ağacının dibine gömülür. Yada, dilenen, istenen şeylerin resmi yapılarak, gül ağacının dibine gömülür" (18).

Eğrilce: Hıdırellez (miladi **6 Mayıs**) gününün mahalli adıdır. "Eğrilce Günü" İlbeyli köylerinin çok az bir kesiminde bilinmektedir. Her nedense bu gün, çoğu köylerimizde unutulmuştur. "Kadınlar bu günde ev işi yapmaz, açık havaya çıkıp gezerlermiş. Hatta, günahımız dökülsün diye "Sallanguçta (salıncakta)" sallanırlarmış. Şimdi öyle bir şey yok" (10). "Eğrilce gününde ev işi yapan kadın hastalanır. Uzeri yüklüyse (hamile ise) doğacak çocuğun eli ayağı çalılık (sakat-eğri) olur. Eğer ki, çalışması lazımsa, bostanın bir köşesine yahut evine yakın bir duvarın dibine fasulye eker. Böyle yaparsa, çocuğuna bir kötülük gelmez" (4). Merhum Vehbi Cem Aşkun, "Eğrilce" hakkında şunları kaydetmiştir: "Eğrilcede kırlara çıkmayanların 'eğer gebeyse' çocuğu sakat doğar. O gün hem kıra çıkmalı, hem de münasip bir yere fasulye ekmelidir. Yolcuya gelecek sakatlık fasulyaya gelir"⁵³.

Sıçancık: Hıdırellez gününden bir hafta sonra (miladi 13 Mayısta) Sivas İl Merkezinde kutlanan bir gündür. Sıçancık, belirli bir gün olarak İlbeyli Yöresinde bilinir, ancak kutlanmaz. Sivas il merkezinde, Sıçancık günü "Ev süpürölüp gübür dışarı atılır. İçeri su alınmaz, alınırsa sıçan (fare) olur. El işi

⁵³ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru Cilt:2*, Sivas 1943, s. 46.

yapılmaz, sıçan elişini keser" (11). Ayrıca, "Sıçancıkta kıra çıkmayanlarınsa, senesine kadar evini sıçanlar talan eder" ⁵⁴.

Mayıs-Yaz Çoban Ayı:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Mayıs ayının 14. günü başlar; Haziran ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür. Yaz çobanının bu ayda tutulması (görevlendirilmesi) sebebiyle bu aya "Yaz Çoban Ayı" da denilir" (5). Mayıs yaza geçiş ayıdır. "**Urumun kışı, ya Mayısın sonu, ya Mayısın başı**"(6,16), denilerek kışın (soğukların) bu ay içerisinde sona erdiğine hükmolunur. Bu ayda, *Madımak, Yemlik, Evelik, Telce (tellice), Kuzukulağı, Narpuz, Kızılca, Gelinparmağı*, gibi doğal olarak yetişen otlar bol bol yenilir. Tarlalar herk edilir (sürülür), ağaç dikilir ve Ülker fırtınasından sonra (miladi 31 Mayıs'tan sonra) bostanlar ekilir. "Bu ayda, **yere göğre destur verilirmiş.** Bu yüzden sık sık gök gürler ve bol bol yağmur yağar". (12).

Mayıs ayı içinde, bilinen tek fırtına, "**Ülker Doğumu Fırtınası**" dır. "Ülger (Ülker) yıldızı, baba hesabına göre Mayısın 18. Günü (miladi 31 Mayıs'ta) doğar" (5,6,8). "Gün doğusundan şiddetli bir yel eser. Bu yel insanlara, hayvanlara ve bostanlara zarar verir. (5,8).

Heziran (Haziran):

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Haziran ayının 14. günü başlar; Temmuz ayının 13. günü sona erer.** Otuz gündür" (5). "Baba hesabına göre Haziranın 12'sinde (miladi 25 Haziranda) gün döner." ⁵⁵ Eskiler: "**Gün döndü yaz, gün döndü kış**" demişler ki, bu doğrudur. Gün döndükten sonra yaz gelir" (10). "**Günün dönümü otun biçimi**" denilir ki, bu da doğrudur. Gün döner dönmez, ot biçmeye başlanır. Otlar biçildikten sonra, Haziranın çıkımında (miladi 14 Temmuz'da) arpaya girilir" ⁵⁶ (10,17).

Bu ayda bilinen tek fırtına "**Kuyruk Doğumu Fırtınası**"dır. "Baba hesabına göre Kuyruk Yıldızı Haziran ayının 18. gününde (miladi 1 Temmuz günü) doğar. Aynen Ülker gibi, bu yıldız da, doğduğunda fırtınaya sebep olur; mala davara zarar verir" (6,8,10).

Tomus-Ekin Ayı:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Temmuz ayının 14. günü başlar; Ağustos ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür" (5,6). "Bu ayın beşinci gününde (miladi 18 Temmuz günü) ekine girilir." ⁵⁷ Ayın onuncu gününde (miladi 24 Temmuz'da) bütün ekinler yeter. Tomus'tan sona kalan ekini yel vurur" (10).

Ay içinde yoğun olarak ekin biçme ve harmana taşıma işiyle uğraşıldığı için, bu aya "**Ekin Ayı**" da denilir. "Tomusun 18. günü 'Terazi

⁵⁴ Aşkun. a.g.e. s. 46.

⁵⁵ Bilindiği gibi, miladi takvimde "Gündönümü" 21 Haziranda gerçekleşir. Ancak halk takviminde gündönümü Haziranın 12'si (miladi 25 Haziran) olarak belirlenmiştir.

⁵⁶ Arpa biçmeye başlanılır.

⁵⁷ Ekin biçmeye başlanılır.

Yıldızı' doğar" (5). Bu ayda genel olarak, ekin biçme; biçilen ekinleri harmana taşıma ve harman işleriyle uğraşılır. Günümüzde, modern tarım aletlerinin kullanılmaya başlamasıyla birlikte, hem biçim, hem taşıma, hem de harman işleri oldukça kolaylaşmış ve iş süreleri eskiye göre çok azalmıştır.

Tomus ayı, halk takvimine göre senenin sıcak ayıdır ve sıcağının şifalı olduğuna inanılır. Yıl içinde önemli bir hastalık geçirmiş kişi hakkında konuşulurken: **"Üstünden Tomus ısıcağı geçmedikçe eyileşmez !"** (17) denilir.

Ağustos:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Ağustos ayının 14. günü başlar; Eylül ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür" (5,6). Eskiden bu ayda harman işleriyle uğraşılırdı. Günümüzde ise durum tamamen değişmiştir. Ziraat makinalarının işleri kısa sürede bitirmesi nedeniyle, bu aya harman işlerinin çok az bir kısmı sarmaktadır. Bu ayda yapılan işler arasında, un öğütme, bulgur kaynatmak, bulgur çektirmek, hayvanların kışlık yiyeceklerini hazırlamak, gibi kış hazırlıklarını sayabiliriz.

İlk Güz:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Eylül ayının 14. günü başlar; Ekim ayının 13. günü sona erer.** Otuz gündür" (5,6). Güz mevsimin başlangıcında bulunması nedeniyle, "İlk Güz" adını almıştır. Bu ay içinde yoğun olarak, kışlık yiyeceklerin hazırlanması, yakacak hazırlanması, konutların ve yardımcı yapıların ufak tefek tamirat işleri, gibi çalışmalar yapılır. Bu ayın içerisinde görülen tek fırtına **"Mihrican Fırtınası"**dır. "Mihrican zararlı bir yeldir. Değdiği (estiği) zaman bostan mahsullerine zarar verir. Hıyarı, kabağı yakar, patatesin pürünü (yapraklarını) kap kara eder" (5,6,10).

Orta Güz:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Ekim ayının 14. günü başlar; Kasım ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür" (5,6). Güz mevsimin ortasında bulunduğundan dolayı **"Orta Güz"** adını almıştır. Bu ayda erkekler, tarla sürme, tohum ekme, gibi ziraat işleri yaparken, kadınlar da, erişte, mantı, reçel, turşu, kış yoğurdu, gibi kışlık yiyecekleri hazırlarlar.

Son Güz-Koç-Güz Çoban Ayı:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Kasım ayının 14. günü başlar; Aralık ayının 13. günü sona erer.** Otuz gündür" (5,6). Başlıktan da anlaşılacağı gibi, bu ayın üç ayrı ismi bulunmaktadır. Bu isimlerin hepsi zaman zaman kullanılır. Ancak en yaygın kullanılanı "Koç" tur. İlk gününde koç katımı olması nedeniyle bu aya **"Koç Ayı"** adı verilmiştir. Yine bu aya, güz mevsimin sonunda yer alması nedeniyle, **"Son Güz"**; kış çobanının bu ayda tutulması (görevlendirilmesi nedeniyle de **"Güz Çoban Ayı"** adı verilmiştir.

Bu ayın ilk gününde **"Koç Katımı"** törenleri yapılarak koçlar davara katılır. Tohum ekme işine yine bu ayda da devam edilir. Yalnız, "Koçtan 10

gün evvel ve 10 gün sonra tohum ekilmez. Ekilirse "tek cil"⁵⁸ olur" (8). Yine, "Koçta yeteri kadar yağmur yağmazsa buğday "tek cil" olur. Tek cili ayaz vurur, ekin kesilir. Nihayetinde o tarlanın ekini iyi olmaz" (10,17). "Koçtan 40 gün sonra daha davar yayılır; daha ilerisinde yaylıma çıkarılmaz" (8).

Garağaş (Karakış):

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Aralık ayının 14. günü başlar; Ocak ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür. Baba hesabına göre, Karakışın 12'sinde (miladi 25 Aralık) gün döner.⁵⁹ Gündönümü aynı zamanda şiddetli kışın başlangıcıdır (5,6,10). "**Gün döndü yaz, gün döndü kış**" denilerek kışın gelmiş olduğu belirtilir.

"Gündönümünden sonra, günler uzar, geceler kısalır. Kışın ziynetli zamanı başlar" (5). Gündönümü için: "**Günün dönümü, karın düşümü, geyiğin melemesi. Yağmazsa daha bir zaman yağmaz**" (13) denilerek, gündönümüyle birlikte kar yağışının da başlayacağı; geyiklerin çiftleşeceği ve eğer kar yağmazsa bir süre daha yağış beklenmemesi gerektiği vurgulanır. Karakışın (her ne kadar kış ayı olsa da) bir kısmının karsız geçeceği şu sözlerle belirtilir:

"Karaaş karada

Zehmeri arada

Gücük yazı verir" (13).

Yine bu iddia, "**Karakış kara gider. Zehmeri ara gider**" (13) sözleriyle de dile getirilir. Karakış ayında daha çok, ahır ve ağıllardaki hayvanların beslenme ve bakım işleriyle uğraşılır. Kar yağmışsa, bacaların sıyrılması, yolların açılması gibi ek işler de çıkar. Yine karın yağmasıyla birlikte avcılara gün doğar. Tüfeğini omuzlayan dağın yolunu tutar. Köy odalarındaki akşam sohbetleri iyice canlanır.

Zehmeri (Zemheri):

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Ocak ayının 14. günü başlar; Şubat ayının 13. günü sona erer.** Otuz bir gündür" (5,6,10). Senenin en soğuk ayı bu aydır. Yüzü asık kişilere: "**Zehmeri ayazı gibi ne suratını azdırıyor!**" (12) denilerek zemheri ayazının ne kadar şiddetli olduğu belirtilir.

Her ne kadar, "**Zehmerinin adı yavuz / Gücük ondan tecavüz**" (8,16) şeklinde bir deyim kullanılarak, Gücük ayının daha soğuk olduğu vurgulanmaya çalışılsa da, yaygın olan kanaate göre, Zehmeri en soğuk aydır.

İnaniş'a göre: "**Zehmerinin fırsatı çok, fakat insaflıymış. Gücük ayı Zehmeriye: 'Eğer sendeki fırsat bende olsa, beşikteki uşahları (bebekleri) bile dondururdum'** dermiş" (16). "**Zehmeri'nin 15'inde havanın burcu değişir.** Bu yüzden, 15'inden önce dışarıda kalan donar ölür, 15'inden sonra kalan ölmez" (10,17).

⁵⁸ Cil: İnce küçük çitil, ince kılcal kök.

⁵⁹ Gün Dönümü bilindiği gibi, 21 Aralıkta gerçekleşir. Ancak halk takviminde gündönümü Karakışın 12. Günü (miladi takvime göre 25 Aralık) olarak belirlenmiştir.

Zemheride suların eriyip akması çok tehlikelidir. Eriyen kar suları gündüz toprağa iner ve gece de don yapmak suretiyle, başta ekinler olmak üzere bütün bitkileri mahveder. Bu yüzden: **"Zehmeri'de suyum akacağına kanım aksın !"** (1,2,15) denilir.

Evcil hayvanların soğuk ve kar nedeniyle yaylıma çıkması mümkün olmadığı için, bu ayda da, yaygın olarak bu hayvanların beslenme ve bakım işleriyle uğraşılır. Kadınlar ise, günlük işlerinin yanısıra, halı-kilim dokumak, çorap-kazak örmek gibi ek işler de yaparlar.

Gucük:

"Hükümet Hesabına (Miladi Takvime) göre, **Şubat ayının 14. günü başlar; Mart ayının 13. günü sona erer.** Yirmi sekiz gündür. Hükümet hesabına uyularak Şubatin 29 gün olduğu senelerde **Gucük** de 29 gün kabul edilir" (5,6,10). Diğer aylara göre iki gününün eksik olması nedeniyle **"Gucük"** adını almıştır.

"Gücüğün yarısı yaz, yarısı kışır" (13). **Gucük**, ya aşırı derecede sıcak, yada şiddetli kar yağışına sahne olabilir. Bunun için: **"Ya gücük iti soludacak, ya da devenin kuyruğuna çıkaracak"** (16) denilir. Yine, **"Urumun kışı sayadan sonra gelir"** denilerek, "Saya Gezme" törenini yapıldığı, Gücüğün 12. Gününden sonra (miladi 25 Şubattan sonra) kışın şiddetleneyeceğine inanılır. Ayrıca, **"Saya Sallandı, uyku ballandı"** (16) denilerek sayadan sonra uykunun tatlılaştığı vurgulanır. **Gucük** ayının son üç günü **Beldir Aciz Fırtınası**'dır ki, yukarda Mart ayı konusunda açıklanmıştır.

Gucük ayının en önemli özelliklerinden biri de cemreleri bünyesinde taşımasıdır. Yöremizde **"Cemile"** olarak bilinen cemreler sırasıyla şöyle düşerler:

Birinci Cemre: "Gücüğün 7. Günü (miladi 20 Şubatta) havaya-kavağa düşer. Havalar ısınır, kavakların dallarına can gelir, tomurcuklanmaya başlar" (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

İkinci Cemre: "Gücüğün 14. Günü (miladi 27 Şubatta) suya düşer. Sular ılır ve buharlaşır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

Üçüncü Cemre: "Gücüğün 21. Günü (miladi 6 Martta) Toprağa düşer. Yer buğulanır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17). Cemre yere düştüğünde eğer yer soğuksa, cemile üşür ve yaz geç gelir" (10).

4. Hafta Ve Haftanın Günleri:

Yöremizde hafta, bilinen şekliyle, 7 günlük zaman dilimidir. Haftalara özel bir ad verilmez ve halk takviminde bir zaman ölçüsü olarak bilinirler. Ancak, hafta mahalli takvimde fazlaca kullanılan bir zaman ölçüsü değildir. Yukarda açıklandığı gibi, yöre halk takviminde daha çok yıl, ay ve gün kullanılır.

Haftanın yedi günü, bilinen adlarıyla halk takviminde yer alır. Ancak, bazı günlerin adları ağız özelliğinden dolayı farklıdır. Haftanın bilinen günleri ve onlarla ilgili tespit edebildiğimiz bazı inanışlar şunlardır:

⁶⁰ **Gucük:** Küçük, kısa, güdük, anlamına gelir.

Bazar (Pazar): "Dünya Pazar günü kuruldu. Kıyamet de Pazar günü akşam namazı vakti batacak" (5). "Pazar, iyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her çeşit iş yapılır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17). Ayrıca, Pazar günü bayrak kaldırılarak, düğüne başlanır.

Bazar Örtesi (Pazartesi): "İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her çeşit iş yapılır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17)

Sâli (Salı): "Salı uğurlu bir gün değildir" (5,10). Önemli olan hiçbir işe başlanmaz; ip iyılmaz, yani dokuma çözgüsü atılmaz. "Salı günü ölen sallanarak gidermiş" (12).

Çarşamba: "Uğurlu bir gün değildir" (10). Sınırlı işler yapılır. "Çarşamba günü ölen çağşarmış (dağılır, çok eziyet görürmüş)" (12). Yine, "Çarşamba günü ip iyılmaz, kilime-halıya başlanmaz" (16).

Cuma Akşamı-Perşembe: İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her çeşit iş yapılır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17). Perşembe gününün diğer adı, Cuma Akşamı'dır. "Perşembe günü çiftte (tarla sürümüne) başlamak uğur getirir" (17). Yine, "Perşembe günü ekine (ekin biçmeye) başlamak uğurludur" (5). Gelin Perşembe günü indirilir. "Bu günün gecesinde ana rahmine düşen çocukların hepsi alim olur" (12).

Cuma: "Mübarek ve uğurlu bir gündür" (1,2,3,5,6,8,10,15,17). Bazı işler bu günün kutsallığından dolayı yapılmaz. Örneğin: "Cuma günü asbab (esvap) yunmaz. Yorgan yüzü kaplanmaz. Eğer kaplanırsa, gel (gelecek) Cumaya kadar yorgan: 'Mevta ! (ölü !)' diye bağırmış" (16). "Cuma günü dikiş dikilmez" (4). Ancak, "Cuma günü temizlik yapmak uğurlu bir iştir. Bu yüzden, bol bol ev temizliği yapılır" (9). "Cuma günü ekmek yapılmaz. Sac kurulu olunca melekkeler (melaikeler) titrermiş" (16). Eğer ekmek yapılmak zorundaysa salalar okununcaya kadar yapılır. "Salalar verilirken saç tandırın üzerinden alınıp kenara atılır. Ateş de hafif geçirilir" (16). "Salalar verilmeden önce, yapılan işler bırakılır. Salalar verildikten sonra iş yapmak iyi sayılmaz" (1,2,3,5,6,8,10,15,17). "Cumaya gitmeden işine devam eden kişinin, hem işi rast gitmez, hem de daha çok uzar" (3).

Cumörtesi (Cumartesi): "İyi ve uğurlu bir gündür, her çeşit işe başlanır ve her türlü iş yapılır" (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

5. GÜNÜN BÖLÜMLERİ:

Güneşin durumuna ve namaz vakitlerine göre gün parçalara ayrılmıştır. Bu parçalardan bazılarının sınırları kesin olmakla birlikte; bazılarının sınırları değişkendir.

Günün bölümlere ayrılmasında, "Öğlen çağ", "İkindi çağ", "Yasdi çağ", gibi terimler kullanılması ve "çağ" kelimesinden yararlanılması oldukça ilginçtir. Bu "çağ" kelimesinin, On İki Hayvanlı Türk Takviminin bir kalıntısı olması muhtemeldir. Bilindiği gibi, "On İki Hayvanlı Türk Takvimi"nde gün 12 eşit parçaya bölünmüş ve her bir parçasına "çağ" adı verilmiştir.

İlbeyli yöresinde, tespit edebildiğimiz kadarıyla günün başlıca bölümleri şunlardır:

Zabah (Sabah): Güneşin doğmasıyla başlayan ve yaklaşık bir iki saat süren zaman dilimidir.

Guşluğa doğru: Sabahın bitimiyle başlayan ve kuşluk vaktinin girmesiyle (sabahla öğle arası) sona eren zaman dilimidir.

Guşluh (Kuşluk): Sabah ile öğle vaktinin ortasında yer alan zaman dilimidir. Kesin bir süresi bulunmamakla birlikte, kaynak kişilerin söylediklerine göre, yarım saat veya bir saat sürdüğü anlaşılmaktadır. Güneşin saat 5'te doğup, öğle ezanının 12.45'te okunduğu bir günde kuşluk vakti yaklaşık olarak 8.52'de başlar ve 9.52'de biter.

Öğlene (öğleye) doğru-Öğlen Yakını: Kuşluk vaktinin bitiminden başlayıp, öğle vaktinin girdiği anda sona eren zaman dilimidir.

Öğlen (Öğle)-Öğlen çağ (öğle vakti): "Güneşin, insanın tepesinde dikilip gölgenin en kısa hale gelmesiyle başlar; ilkindi (ikindi) vaktinin girmesiyle sona erer. Yahut, öğlen ezanının okunmasıyla başlar; ilkindinin okunmasıyla nihayete erer" (6)

Öğlenden sonra: Öğle vaktinin girmesiyle başlar ve ikindiye bir iki saat kala sona erer.

İkindiye doğru: İkindi vaktinin girmesine bir iki saat kala başlar ve ikindi vaktinin girmesiyle sona erer.

İlkindi (ikindi)-İlkindi çağ (ikindi vakti): "Bir şeyin gölgesi kendisinden 2,5 kat fazla olduğunda ilkindi vakti girer; güneşin batmasıyla sona erer. Yahut, ilkindi ezanının okunmasıyla başlar; ahşam (akşam) ezanının okunmasıyla nihayete erer" (6).

İlkindiden sonra: İkindi vaktinin girmesiyle başlar ve akşama bir iki saat kala sona erer.

Ahşama doğru: Akşam vaktinin girmesine bir iki saat kala başlar ve akşam vaktinin girmesiyle sona erer.

Ahşam (akşam): "Güneşin batıp ahşam ezanının okunmasıyla başlar, yasdı (yatsı) ezanının okunmasıyla nihayete erer" (6).

İlk ahşam-Ahşamdan sonra: Akşam vaktinin girmesiyle başlar ve yatsı vaktinin girmesine yarım veya bir saat kala sona erer.

Yasdiya doğru: Yatsı vaktinin girmesine yarım veya bir saat kala başlar; yatsı vaktinin girmesiyle sona erer.

Yasdı (Yatsı)-Yasdı çağ (yatsı vakti): "Güneşin batmasından bir buçuk, iki saat sonraki vakit"⁶¹ tir.

Yasdidan sonra: Yatsı vaktinin girmesiyle başlayıp, bu vakitten bir, iki saat sonra sona eren zaman dilimidir.

Gece: Yatsı vaktinden bir iki saat sonra başlayıp, sabah ortalık aydınlanıncaya kadar süren zaman dilimidir.

Gece yarısına doğru: Gecenin yarılanmasına bir iki saat kala başlayıp, gece yarısının başlamasıyla sona eren zaman dilimidir.

Gece Yarısı: Gecenin başlangıcı ile bitişinin ortasına denk gelen zaman dilimidir. Gecenin ortasıdır, demek daha yalın bir ifade olabilir. Yarım saat veya bir saatlik bir süreyi kapsar.

Gece yarısından sonra: Gece yarısının bitimiyle başlayan ve tan vaktinin girmesiyle sona eren zaman dilimidir.

Tan Vakti-Zabaha doğru: Güneş doğmadan bir buçuk saat önce başlayıp güneşin doğmasıyla birlikte sona eren zaman dilimidir.

⁶¹ Türkçe sözlük, TDK yay. Ankara 1974, s. 856.

6. Yılın Belli Günleri:

Yılın belli günlerine yöremizde "Sayılı Gün" veya "Sayılı Fırtına" adı verilir. Bu günler yaşlı kuşak tarafından iyi bilinir ve takip edilir. Sayılı fırtınalarda mümkün mertebe dışarı çıkılmaz. Hatta, sayılı fırtına gününde dışarı çıkıp da ölen kişinin imansız gideceğinden korkulur.

Belli günler, her ne kadar aylar anlatılırken yukarda açıklandıysa da, onların bir listesini vermek yine de faydalı olacaktır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yılın belli günleri şunlardır:

Amansız Elli: "Karakışın 20. gününden (*miladi 4 Ocak*) başlayıp, Gücüğün 9. gününe (miladi 22 Şubat) kadar sürer. (2).

Hıdırellez Yelleri-Hıdırellez Fırtınası: "Baba hesabına göre Zehmeri ayının 18'i ile 28'i (miladi takvime göre **31 Ocak-10 Şubat**) arasında devam eden rüzgarlardır. (5,16).

Vakit Yeli: "Gücük ayının yedisinde (miladi **20 Şubat** günü) vakit yeli eser ve cemile havaya düşer" (5,7).

Saya Gezme Günü⁶²: Gücük ayının 10'u (miladi **23 Şubat**), yahut da 12'sinde (*miladi 25 Şubat*) saya gezilir. Saya, davarın karnındaki kuzunun belli olması demektir. (8).

Birinci Cemile (Cemre): "Gücük ayının 7. Gününde (miladi takvime göre **20 Şubat'ta**) cemile havaya düşer" (5,7,12,16).

İkinci Cemile (Cemre): "Gücük ayının 14. Gününde (miladi takvime göre **27 Şubat'ta**) cemile suya düşer" (5,7,12,16).

Üçüncü Cemile (Cemre): "Gücük ayının 21. Gününde (miladi takvime göre **6 Mart'ta**) cemile yere (toprağa) düşer" (5,7,12,16).

Gâvurun Küfrü-Gâvurun Günü: "Gâvurun günü, Gücüğün çıkımı ile Mardin girmisi arasında (tahminen miladi **10-14 Mart** arasında) olur." (9).

Beldir Aciz (Berdal Acuzun),-Kocakarı Soğukları: "Baba hesabına göre Gücük ayının 26. Günü ile Mart ayının 4. Günleri (miladi **11 Mart-17 Mart**) arasında devam eden sayılı fırtınadır" (5).

Sultan Nevruz: Miladi takvime göre, **Mart ayının 21. günü** "Nevruz" günüdür. Nevruz günü, İlbeyli yöresinde çok az kişi tarafından "Sultan Nevruz" olarak bilinir, ancak kutlanmaz. Bunun sebebi, baharın "Mart dokuzu" ile başladığı inancının daha yaygın olarak benimsenmiş olmasıdır. Sivas il merkezindeki kutlamalarda, "Beyaz giyilir, başa beyaz tülbent örtülür. Süt, yoğurt, ayran, yumurta gibi beyaz yiyecek ve içecekler yenilip içilir" (11).

Haftı Hambal-Mart Dokuzu-Leylek Fırtınası: "Baba Hesabına göre, Mart ayının dokuzuncu günü (miladi **22 Mart**) Haftı Hambaldır. Güneş Hamel Burcuna girer ve gece gündüz bir (eşit) olur. Mart Dokuzu baharın başlangıcıdır" (5).

⁶² Saya Gezme, çobanların koyun sahiplerini ziyaret ederek bahşiş topladıkları bir çeşit törendir.

Abril Beşi Fırtınası: "Abril ayının beşinci gününde (miladi 18 *Nisan'da*) görülen sayılı fırtınadır (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

Sitte Sevir (Sittei Sevr): "Abril ayının 7. günü ile 12. günü (miladi 20 *Nisan-25 Nisan*) arasında altı gün süren sayılı fırtınadır" (5).

Çiçek Fırtınası: "Abril'in 21. günü (miladi 4 *Mayıs günü*) Çiçek Fırtınasıdır" (6).

Hıdırellez: "Abril'in 23. Günü (miladi 6 *Mayıs*) "Hıdırellez" günüdür. Hıdırellez günü seneyi ikiye böler" (5).

Eğrilce: Hıdırellez (miladi 6 *Mayıs*) gününün mahalli adıdır.

Siçancık: Hıdırellez gününden bir hafta sonra (miladi 13 *Mayıs'ta*) Sivas İl Merkezinde kutlanan bir gündür. Siçancık, belirli bir gün olarak İlbeyli Yöresinde bilinir, ancak kutlanmaz.

Ülger Doğumu Fırtınası: "Ülger (Ülker) yıldızı, baba hesabına göre Mayısın 18. Günü (miladi 31 *Mayıs'ta*) doğar" (5,6,8).

Gündönümü: "Baba hesabına göre, Haziranın 12. Günü (miladi 25 *Haziran günü*) gün döner"⁶³ (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

Kuyruk Doğumu: "Baba hesabına göre Haziranın 18. Günü (miladi 1 Temmuz'da) Kuyruk doğar" (5,8).

Terazi Doğumu: "Terazi Yıldızı baba hesabına göre Tomus'un 18. Günü (miladi 31 *Temmuz'da*) doğar" (5,6,).

Mihrican-Bostan Bozan: "İlkgüz ile Ortagüz arasında (miladi 14 *Eylül-14 Ekim*) görülen fırtınadır"⁶⁴ (5,7).

Gündönümü: "Baba hesabına göre gün, Karakışın 12'sinde (25 *Aralık'ta*) döner"⁶⁵ (1,2,3,5,6,8,10,15,17).

7. Saat:

Saat kavramı, yöremizde, gerçek anlamıyla tanınır ve günü yirmi dört eşit parçaya bölen zaman dilimi olarak bilinir. Bu ölçünün eskiden bilinmediği bir gerçektir. Çünkü: Eskiden saat yoktu ve ortaya çıktığı zamanlarda da çok pahalı bir aletti. O yüzden, ölçü birimi olarak saat tanınmazdı. Ancak, günümüzde, hemen hemen her evde saat bulunduğu için, zamanı tayin etmekte saatten yararlanılır ve saatler TV, Radyo gibi iletişim araçları vasıtasıyla ayarlanır.

8. Saat Kullanılmadan Vakitlerin Tahmin Edilmesi:

⁶³ Gündönümü bilindiği gibi 21 Hazirandadır. Ancak halk takvimine göre, günün 12 Haziranda (miladi 25 Temmuzda) döndüğü çok sayıda kaynak kişi tarafından belirtilmiştir.

⁶⁴ Bu fırtınanın günü net olarak tespit edilememiştir. Ancak, Miladi Takvimin 31 Ağustosunda görülen "Mircan Fırtınası" ile ilgisinin olabileceği akla gelmektedir.

⁶⁵ Gündönümü bilindiği gibi 21 Aralıkta olmaktadır. Ancak, İlbeyli Yöresi Halk Takvimine göre gün, Karakışın 12'sinde (miladi 25 Aralık) dönmektedir.

Saat kullanılmadan vakitler tahmin edilmeye çalışılırken, güneşten, gölgeden, aydan, yıldızlardan ve horozun ötmesinden yararlanılır. Gündüzün zaman tahmin edilirken güneş ve gölgeden, akşam ve geceleyin ise, aydan, yıldızlardan, Samanyolu'nun konumundan ve horozun ötmesinden yararlanılır. Ev kadınlarının, orta bacadan giren güneşin düştüğü yerlere göre vakti tahmin etmeye çalıştıkları metot ise, yine kaydedilmeye değer özellikte olup, Anadolu'da yaygın olarak görülen bir uygulamadır. Ne şekilde yapılırsa yapılsın, saat kullanılmadan yapılan tahminlerde, hata kesin vardır ve vakitler yaklaşık olarak belirlenir.

Sabah Namazı Vaktinin Tahmini: "Birinci şafak atıp, biraz karanlık olduktan sonra, tan yeri ağarır. Tan yerinin ağarmasıyla sabah namazı vakti girer (6).

Kuşluk Vaktinin Tahmini: "Gün (güneş) sabahla öğle yerinin ortasına geldiğinde kuşluk vakti girer" (6).

Öğle Vaktinin Tahmini: "Gün öğlen yerine gelip, gölge kısaldığında öğlen vakti girer" (6).

İkinci Vaktinin Tahmini: "Bir değneğin (sopanın) gölgesi, kendi boyundan 2,5 kat fazla olunca ikinci vakti girer" (6).

İftar Vaktinin Tahmini: "Güneş kaybolup, gün batısı kızarıncı iftar vakti girer" (6). "Yahut da, Sufra (sofra) yıldızının doğması beklenir. Sufra yıldızı görünür görünmez, oruç açılır" (6).

Sahur Vaktinin Tahmini: "Eskiden kimsede saat yoktu. İftar vakti ile sahur vakitlerini bulmak çok zordu. Sahur vaktini tayin etmek için "ikinci horoz ötümü" beklenir. Samanyolu yahut belli bir yıldızın bir tepeye yaklaşp yaklaşmadığına bakılarak tahmin yürütülürdü" (17)

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdurrahman Güraltınkeser, Güney 1339 (1923), Oy.. Gör.t.: 17.03.1998.
2. Ahmet Sırıklı, Gazibey 1933, İlkokul. Gör.t.: 04.03.1995.
3. Ahmet Türk, Çongar 1932, Oy.. Gör.t.: 21.11.1994
4. Elif Pürlü, Karalar, 60 yaşında, oyd.. Gör.t.: 11.08.1990
5. Gazi Ülker, Güney 1930, İlkokul. Gör.t.: 01.04.2001
6. Hacı YERLİ, Karalar 1334 (1918), oyd.. Gör.t.: 21.07.1986
7. İsmail Soysal, Güney 1931, Oy.. Gör.t.: 01.04.2001.
8. Kazım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), oyd.. Gör.t.: 03.03.1994
9. Latife İlbaşı, Söğütçük, 50 yaşında, oyd.. Gör. Tarihi: 12.02.1987
10. Mustafa YILDIRIM, Haydarlı 1330 (1914), oyd.. Gör.t.: 18.09.1986.
11. Necla Irmak, Sivas merkez, 1962, İlkokul. Gör.t.: 06.05.2001.
12. Osman TAŞ, Keçili 1928, Oy.. Gör.t.: 02.07. 1997.
13. Rüştü YILDIRIM, Bedirli 1930, İlkokul. Gör.t.: 04.05.1995.
14. Sabri Tuna, Savcun 1926, İlkokul. Gör.t.: 08.11.1999.

15. Veli Tokgöz, Herekli 1930, İlkokul. Gör.t.: 08.11.1998.
16. Vezzuha PÜRLÜ, Karalar 1341 (1925), oyd.. Gör.t.: 06.06.1989.
17. Yusuf YILDIRIM, Haydarlı 1320 (1914), Oy.. Gör. Tarihi: 18.09.1986
18. Yüksel Irmak, Sivas merkez, 25 yaşında, lise mezunu. Gör.t.: 06.05.2001

FAYDALANILAN YAZILI KAYNAKLAR:

19. Falk Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK yay. Ankara-1988.
20. Feridun Fazıl Tülbendçi, *Ata Sözleri*, İstanbul-1977.
21. İstanbul Maarif Kitaphanesi (Sahip ve Nâşiri), *1954 Saatli Maarif Takvimi*, İstanbul-1954.
22. Müjgan Üçer, *Atalar Sözü Yerde Kalmaz, Sivas'ta Sözlü Gelenek*, İstanbul-1998.
23. Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ankara-1941.
24. TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1974.
25. Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru Cilt:2*, Sivas 1943.

E. HALK HUKUKU

Hangi toplumda olursa olsun, insanların haklarını koruyan, haksızları cezalandıran ve haklıların haklarını veren bir sisteme daima ihtiyaç duyulmuştur. Bu yüzden hukuk insanlık için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Halk hukuku, bazı uyuşmazlıkları halletmek, bazı hakları korumak, basit de olsa bir kısım haksızlıkları cezalandırmak ve geleneklerin de yardımıyla kişisel ve toplumsal hayatın kurallarını belirlemek amacıyla oluşturulmuş herkesin itiraz etmeden uyduğu yerel hukuktur. Yazılı metinler halinde olmayıp, tamamen geleneklerde yaşar. Etkili olduğu yörede yaptırım gücüne sahiptir ve yörelere göre değişik özellikler gösterir.

İlbeyli yöresinin geçmişinde oldukça zengin bir halk hukukunun var olduğu, bazı belgelerden ve bir takım rivayetlerden anlaşılmaktadır. Günümüzde ise, eski etkisi kalmamakla birlikte, yörede halen geçerli olan bir Halk Hukukunun varlığından bahsetmek mümkündür.

Sivas ve Tokat Şeriiye Sicillerinin tarafımızca incelenmesi sonucunda, İlbeyli yöresinden çok az sayıda olayın mahkemeye intikal etmiş olduğu görülmüştür. Bu davaların özellikle 17. ve 18. yüzyıllardaki azlığı, yöredeki çoğu meselelerin "Aşiret Hukuku" veya Halk Hukuku vasıtasıyla halledilmiş olduğunu kuvvetli ihtimal olarak göstermektedir. Kısaca, bazı meseleler yerinde halledilmiş ve mahkemeye intikal ettirilmemiştir.

Halkın anlattığına göre, "davalar aşiret beyleri, büyükler, ağalar, nahiye müdürleri ve muhtarlar tarafından halledilirmiş". Örneğin: "Beylik zamanında, Aliçeleboğlu¹, kimseyi kadiya göndermez, bütün meseleleri kendisi halledermiş. Hatta katillik edenlerin kellesini vurdurmuş" 2. Ağalık döneminde ise, davaların büyük bir kısmının ağalar tarafından halledildiği nakledilmektedir. Ağalar devlet tarafından atandıkları ve büyük yetkilerle donatıldıkları için, bir süre "*astığı astık kestiği kestik*" deyimine uygun işler yapmışlardır. "Ağa bir köye geldiği zaman, köylünün yarısı yolun bir tarafına, diğer yarısı öteki tarafa geçerek padişah karşılar gibi ağayı karşılarırmış. Sıradan bir kişinin ağa ile konuşması mümkün olmadığı gibi, ağa bazı kişilerle perde arkasından konuşmuş" 3.

Uzun bir süre de, nahiye müdürleri davalarla ilgilenmiş, çoğu meseleler müdürler tarafından bir şekilde halledilmiştir. Bu dönemde, halk üzerinde korku hakim olmasına rağmen, insanların devlet kanunlarına sığınarak haklarını aramaya başlamaları en önemli gelişme olmuştur. Yine köy muhtarlarının da çoğu davaların halledilmesinde önemli katkıları olmuştur. Köyün büyüğü oldukları için sözleri dinlenmiş ve bir çok anlaşmazlıklar muhtarın iki çift sözüyle çözümlenmiştir.

Yörede, adalet, hukuk denildiği zaman hemen akla "hak" kelimesi gelir. Bu yüzden "hak" çok önemli bir kavramdır. İnsanın bütün maddi

1 Aliçeleboğlu, bir süre İlbeyliye beylik yaptığı rivayet edilen kişidir. Çongar köyündendir.

2 Bu bilginin alındığı kaynak kişi: Mustafa ÖZKARTAL, Çongar 1325 (m. 1909) doğumlu. Oyd.. Derleme Tarihi: 11.10.1986

3 Bu bilginin alındığı kaynak kişi: Abdurrahman Güraltınkeser, Güney 1339 (m. 1923), Oyd.. Derleme tarihi: 17.03.1998.

değerleri adeta bu kelimeyle özdeşleşmiş olduğu gibi, manevi değerlerle de yakın ilgisi bulunmaktadır. Ölen bir kişinin akraba, dost ve komşularına yöneltilecek en önemli soru, "*Hakkınızı helal ediyor musunuz ?*" sorusudur. Anadolu halkı için helalleşmek çok önemli bir olaydır. Askere, hacca veya gurbete gidecek olan kişiler, tek tek tanıdıklarını gezerek : "*Hakkını helal et !*" deyip helalleşirler. Bu olay da hak kelimesinin ne kadar önemli bir kavram olduğunu gösterir. "*Hakta kalmamak*" her sağduyu sahibi kişinin ana hedefidir. Hakkını aramak da yine erdemli bir davranıştır. Halk: "*Hakkım değil mi ? Alır duvarın deliğine sokarım*" diyerek hakkından asla vazgeçmez. Eski yıllarda haksızlığa uğrayan bir kişi: "*Şahım şahsa, hahım (hakkım) hah (hak). Şahım şah değilse hahım da hah değil*" 4 demiş. Bu sözle anlatılmak istenen şudur: Bir ülkeyi gerçekten adaletli yöneticiler idare ederse, kişilerin hakları vardır ve korunur. Ülke kötü yöneticilerin elindeyse hak ve hukuftan bahsetmek boşunadır. Her şeye rağmen: "*Hak yerde kalmaz*" denilerek, adaletin bir gün mutlaka tecelli edeceğine inanılır.

Geleneklerle iç içe yaşayan ve bazen de, yaptırma gücüne sahip ayrı ayrı kurallar şeklinde kendini gösteren, İlbeyli Yöresi Halk Hukukunu biz şu ana başlıklar altında incelemeyi uygun buluyoruz:

1. Evlenmeyle İlgili Halk Hukuku:

Süt Kardeşiyle Evlenme Yasağı: Bir çocuk, kendi annesinin dışında başka bir kadının memesini emip sütünü içerse; o kadının çocukları onun süt kardeşleri olur. Aynı memeden süt içip kardeş oldukları için o kadının çocuklarından hiç biriyle evlenemez. Bu yüzden başkasını emziren kadınlar, çocuklarına: "Falancaya süt emzirdim, o sizin süt kardeşiniz" (14) diyerek bilgi verirler. İlbeyli yöresinde süt kardeşiyle evlenme yasağına kesin olarak uyulur, kimse süt kardeşiyle evlenemez, evlendirilmez.

2. Mirasla İlgili Halk Hukuku:

Yörede, "Ölüm hak, miras helal" diyerek herkes hakkını arar.

Eşlerin Mirastan Yararlanması:

İmam Nikahlı Eşler Mirastan Nasıl Yararlanırlar ?: "Ölen kişinin hanımı dörtte bir (1/4) "er hakkı" adıyla miras alır. Kadın ölmüş de geriye malı kalmışsa, kocası, dörtte bir (1/4) miras alır" (8,12). Resmi nikahı olmayan hanımlar ise, çoğunlukla zarara uğrarlar. Çünkü: Resmi nikahlı eş, mahkemeye başvurup hakkını arama imkanı bulurken, diğeri bu hak arama yolundan mahrum kalır. İmam nikahlı eşlerin mirastan yararlanması tamamen kişilerin vicdanına kalmıştır ve kişiden kişiye değişmektedir. Ancak, babanın hanımı olduğu için, üvey anneler daima korunur ve aile ortamından uzaklaştırılmaz. Bu konuda ayrıca babanın vasiyetine de uyulur. "Eğer baba sağlığında, 'Ben ölünce arada kalmasın, şu annenize de şu kadar mal verin' diye vasiyet etmişse, imam nikahlı eşi de o kadar mal verilir" (7,9,13). Kocaları ölen çocuksuz dullar, kocalarının mallarından dörtte bir (1/4) miras alırlar. Çocuklu dulların ise, mal zaten kendilerine ve çocuklarına kalır. Ancak miras bölüşülecekse, dörtte bir (1/4) mal alma hakları vardır.

Erkek Çocukların Mirastan Yararlanması: "Babadan kalan malın dörtte biri anneye ayrıldıktan sonra, kalanı erkek kardeşler tarafından

4 Bu sözün alındığı kaynak kişi: Ahmet Doğan, Karalar 1930, Oy., Derleme Tarihi: 13.08.1998

bölüşülür" (2,9,12,13). Bölüşmeye başlamadan önce, kız kardeşlere bir miktar para verilerek onlardan helallik alınır. "Bir takım elbise vererek helallik alanlar da vardır" (4). Tabi bu iş ilerde problem çıkaracağı için bazıları kız kardeşlerinin ellerinden birer senet almayı da ihmal etmezler. Bazıları ise ağızdan senet alır. "Ağızdan senet almak, kız kardeşin, üç beş kişinin huzurunda 'Ben babamdan bana kalan malı kardeşlerime bağışladım' demesidir" (8). Malın erkek kardeşler tarafından bölüşülmesi iki şekilde olur. Birincisinde kardeşler aralarında anlaşır, "şura birimize olsun", "bura birimize olsun" diyerek tarlaları erkek kardeş sayısı kadar guruplara ayırırlar. Bu ayırma işinde tarlaların büyüklüğü, su basar olup olmadığı, verimi ve düz olup olmadığı dikkate alınır. En büyük kardeşe "al beğendiğini" derler. Büyük kardeş bir bölüğünü seçer. Sonra sıra onun küçüğüne gelir. O da beğendiği bir grubu seçer. Kardeşler bu şekilde araziyi bölüşürler. Bazen de ayrılan tarlaların adları kağıtlara yazılarak, kağıtlar ortaya yayılır. Kardeşlerin adları ayrı ayrı küçük kağıt parçalarına yazılarak isimler okunmayacak şekilde katlanır. Bu kağıtlar iyice birbirine karıştırıldıktan sonra, küçük bir çocuğun avucuna konulup: "Al bunları şu kağıtların üzerine dağıt" denilir. Çocuk, avucundaki kağıtları birer birer yere yayılmış olan kağıtların üzerine atar. Kimin ismi hangi kağıt üzerine düşmüşse, o kağıtta yazılı olan tarlalar onun olmuş demektir. Bu şekilde yapılan tüm bölüşmelere "ibicek atma" veya "fişek atma" adı verilir. Hangi şekilde olursa olsun, bölüşme yapıldıktan sonra kardeşler aralarında helalleşirler. Kime hangi tarlalar düşmüşse onunla ilgili birer "köy senedi" yazdırılır. Yazılan senetlere şahitler, köy azaları ve muhtar imza atar. Köy mührüyle mühürlenmiş senetleri herkes alarak tarlalarını ekip biçmeye başlar. İkinci şekilde mal bölüşmede, erkek kardeşler arasında anlaşmazlık vardır. Bu durumda mutlaka bir büyüğün veya başka kişilerin hakemliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sülalenin büyüğü, amca veya hatırı sayılır bir kişi araya girerek, baba malını kardeşlere adaletli bir şekilde dağıtır ve anlaşmazlığı çözer. Arazi bölüşülürken öncelikle küçük tarlalar bütün olarak bırakılır ve bölünmez. Çünkü: Küçük olan bir tarla, üç-beş kardeş tarafından bölünürse herkese küçük parçalar düşecek ve bu parçalar ekip biçmek için harcanan emeğe değmeyecektir. Bu yüzden küçük tarlalar bütün olarak, büyük tarlalar ise gerektiğinde urganla ölçülüp bölünmek suretiyle paylaşılır. Babanın bıraktığı, ev, ahır, ağıl, atlık, gibi yapılar, ya bir kardeşe bırakılarak yada aralara ek duvarlar örülüp değişik cephelerden kapılar açılarak paylaşılır.

Kız Çocukların Mirastan Yararlanması: Kız çocukları genellikle baba mirası almaz ve haklarını erkek kardeşlerine bağışlarlar. Nadir olarak bağışlamayanlar çıksa da, mesele mahkemeye intikal ettirilmediği için, sonuçta yine önemli bir pay alamazlar. Hanımının malını dava etmek erkekler için bir gurur meselesi olduğu için, bu konuyla fazla ilgilenilmez. Babaları ölen kız çocukları ağızdan veya elden bir senet vererek "mallarını erkek kardeşlerine bağışladıklarını" belirtirler. Erkek kardeşler ise, kızlara bir miktar harçlık vererek hem gönüllerini hem de helalliklerini alırlar. Yukarda belirtildiği gibi bazıları kız kardeşlerinden senet de alırlar. Ölen kişinin erkek çocuğu yoksa mirasın tamamı kız çocuklarına kalır.

Üvey Çocukların Mirastan Yararlanması: Bir kadının eski eşinden olan çocuklarını yanına alarak yeni bir evlilik yapması ve bu evlilikten de çocuklarının olması durumunda, eski eşinden olan çocuklarıyla, yeni kocasından olan çocukları birbirine "üvey kardeş" olur. Eğer varsa, yeni

evlenmiş olduğu kocasının, eski karısından olan çocukları da kadının çocuklarına üvey kardeş olur. Bu durumda, babaları aynı olan eski ve yeni kardeşlerin tümü, baba mirasından yararlanırken, kadının eski kocasından olan üvey kardeşler miras alamaz. Çünkü: Mal babadan gelir. Yalnız, üvey babasının nüfusuna kaydedilmiş çocuklar kanunen mirastan pay aldıkları için bunlara da mal verilir. Sağ olan üvey baba, üvey çocuklarını tıpkı öz çocukları gibi, büyütmekten, okutmaktan ve evlendirmekten sorumludur. "Üvey çocuğu kızsaa, büyütür gelin eder. Erkekse, evlendirir ve kendi haline bırakır" (8). Bu çocukların mal hakları ise, asıl babalarındadır. Babalarının ölmesi durumunda haklarını arayabilirler.

Evlatlıkların Mirastan Yararlanması: Baba bir kişiyi evlatlık alıp kütüğüne yazdırmışsa, o onun çocuğu gibidir. Varsa diğer kardeşleriyle birlikte mirası bölüşür; yoksa malın tamamı ona kalır. Evlatlıklar konusunda bazen de babanın vasiyetine uyulur. Baba ona ne kadar mal verilmesini vasiyet etmişse o kadar verilir.

Dede Yetimi Olma-Mirastan Yararlanamama: "Bir babanın, hayatta olmayan oğlunun çocuklarına mal vermemesine "dede yetimi çıkarma" adı verilir. Bu durumda babası hayatta olmayan ve mirastan pay alamayan çocuklar "dede yetimi" olmuş sayılırlar. Babasından kalan maldan kendisine çok az miras verilmiş kişiye de "dede yetimi" adı verilir. Genellikle sevilmeyen evlatlar babaları tarafından; babaları ölmüş çocuklar ise, amcaları veya dedeleri tarafından "dede yetimi" çıkarılırlar.

3. Çalışanlarla İlgili Halk Hukuku:

Azabın Yemek ve Barınma Hakkı: Azap, bir kişinin yanında çalışıp tüm ev işlerine yardım eden kişidir. Belli bir ücretle belli bir süre çalışır. Azap, evin çocuğu gibidir. Karnının doyurulması, üstünün başının (elbisesinin) alınması, yatacağı bir odanın olması gibi bir çok konulardan ağası (hane reisi) sorumludur. Ağa azabına, yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek mecburiyetindedir. Bu zorunluluk geleneklerden kaynaklanmaktadır. Ekonomik düzeyin artması sonucu 1960'lı yılların sonuna doğru "azablık" işi tamamen ortadan kalkmıştır. Her ne kadar cimrilik olarak yorumlansa da, "*Ağanın malı gider, azabın canı gider*" atasözü, Anadolu insanının sadakat ve emanete bağlılığının değişik bir ifadesidir.

Çalışan İrgat veya Amelenin Yemek Hakkı: Bir kişi yanında yevmiyeli olarak çalıştırdığı kişiye öğle yemeği vermek zorundadır. Çalışma aralarında ayrıca çalışan kişiye çay demlemek ve tiryakiye sigara vermek de gelenektendir. İrgat, tırpancı gibi gün boyu tarlada çalıştırılan kişilere ise sabah, öğle ve akşam yemeği vermek gelenektir. Çalıştırdığı kişilere yemek vermeyenler ayıplanır ve gözden düşer.

Bekçilerin Hakkı (Ücreti): Bilindiği gibi, köyde "Kır Bekçisi" ve "Köy Bekçisi" olmak üzere iki bekçi bulunur. Kır bekçisi, bahar ve yaz mevsiminde köyün ekili alanlarını, otlarını ve meralarını bekler. Bunlara zarar verenlere ve dışardan gelenlere engel olur. Köy bekçisi ise, köylüye yapılacak duyurulardan ve köyün genel güvenliğinden sorumludur. Her iki bekçi de haklarını harman zamanında buğday olarak alırlar. Buğday vermek istemeyenler nakit para verirler.

4. Büyüklerin (Yaşlıların) Hakları:

Büyüklerden Yukarı Oturma Yasağı: Bir odadan içeri girildiğinde, karşı dip köşeler ile makat (sedir) odanın yukarısı ve büyüklerin yeridir. Oraya rasgele kimse gelip oturamaz. Oraya oturabilmesi için ya misafir, ya devlet görevlisi veya ilim sahibi bir insan olması gerekir. Odaya gelen bir kişi şöyle bir bakar ve kendisinden yaşça büyük bir kişinin aşağısına oturmaya gayret gösterir. Çocuklar ve gençler ise giriş kapısına yakın bir yere otururlar.

Bir büyüğün yanında eşiyle konuşma, ona adıyla seslenme, veya emir verme yasağı: Evli bir kişi büyüklerin yanında eşiyle konuşamaz; ona adıyla seslenemez veya ondan bir şey isteyemez. Aksini yapanlar kınanır, küçümsenir ve görgüsüzlükle suçlanırlar.

Büyüğün yanında çocuğunu sevme veya kucağına alma yasağı: Kadın olsun erkek olsun, hiçbir kimse bir büyüğün yanında çocuğunu kucağına alamaz; onu sevemez, onu sevdiğini belirten sözler sarfedemez. Aksi takdirde görgüsüzlükle suçlanır.

Büyüğün sözünü kesme, büyüklerin lafına karışma yasağı: Hiçbir kimse, kendinden büyüklerin sohbetleri sırasında lafa karışamaz, bir büyüğün sözünü keserek konuşamaz. Ancak, kendisine bir şey sorulursa veya önemli bir şey söyleyecekse, müsaade alarak sohbetin uygun bir yerinde fikrini kısaca söyleyebilir.

Kendinden büyüklerle ulu orta konuşmamak: Kimse, kendinden büyüklerle, yaşlılarıyla konuştuğu gibi, ulu orta sözler sarfederek konuşamaz.

Büyüklerin yanında düzgün oturma zorunluluğu: Hiçbir kimse, kendinden büyüklerin yanında ayaklarını uzatarak oturamaz; ayak ayak üstüne atamaz. Odaya bir büyük geldiğinde toparlanmak yada ayağa kalkmak zorundadır. Çoğu kez, odaya bir büyük geldiğinde herkes ayağa kalkar.

Gençler için Büyüğün yanında sigara ve Kahve içme Yasağı: Büyüklerin yanında sigara ve kahve içmek büyük bir saygısızlıktır. Yaşı bir hayli ilerlemiş kişiler dahi, bazı büyüklerin ve yakın akrabaların yanında sigara, kahve içmezler.

5. Kadınların Erkekler Karşısındaki Sorumlulukları:

Kadınların, Erkeklerin önünden geçmemesi: Köy sokaklarında veya açık arazide, nerede olursa olsun, kadınlar yürüyen bir erkeğin önünden geçemezler. Erkeğin izniyle, dalgınlıkla veya görmeden geçmek, hariç olmak üzere, "bir erkeğin bile bile uğrunu kesmek (önünden geçmek) en büyük hakaret" (12) olarak yorumlanır. Hatta, "bir erkeğin bile bile önünden geçen kadın, ona küfretmiş sayılır" (1,12). Bunun için, kadınlar bir yolun karşısına geçecekleri zaman, sağa sola bakarlar ve uzakta yakında gelen giden kimse yoksa karşıya geçerler. Şayet yoldan gelmekte olan bir erkek görürlerse, ne kadar uzakta olursa olsun onun geçmesini beklerler. Bazı erkekler kadınların beklemesini istemez ve eliyle işaret ederek geçmesine izin verirler. Sırtında yükü veya ellerinde dolu su kovaları olan kadınların geçmesine izin verilir. İzinle geçmek geleneklere göre suç sayılmaz.

Yabancı Erkeklerin Yanında Kadınların yeme-içme Yasağı: Kadınlar, yabancı erkeklerle aynı sofrada veya aynı oda içerisinde yemek yiyemezler. Genellikle erkekler ve kadınlar ayrı ayrı odalarda yemek yerler. Bu kural iş hayatında da geçerlidir. Tarlada, harmanda, hep ayrı ayrı yemek yerler.

Yabancı Erkeklerin Yanında Yamişak-Yaşmak Bağlamak: *Yamişak*, başörtüsünün ağzı kapatan kısımdır. Bazı yörelerde *yaşmak* olarak da bilinir. "*Yamişak bağlamak*" ise, kadınların bir saygı ifadesi olarak, erkeklerin karşısında ağızlarını başörtülerinin bir ucuyla kapatmalarıdır. Bir kadın yabancı bir erkeği görür görmez hemen yaşmağını çeker. Misafir erkeklere hoş geldin ederken veya yabancı erkeklerle konuşurken her kadın yaşmağını bağlamak zorundadır.

6. Küçük Anlaşmazlıkların Çözümü: Bazen iki kişi arasında çeşitli sebeplerle tartışma çıkar. Böyle durumlarda büyükler araya girer. İki tarafı da dinledikten sonra, haklı olan tarafa nasihat eder veya kızarlar. Haksız bulunan taraf etkisiz hale getirildikten sonra tartışma biter. Bazen iki tarafta da kusur olabilir. Büyükler bu durumda da her iki tarafa kızar; "Derdiniz ne ? Komşusunuz ! Hımsınsınız ! Neyi bölüşemiyorsunuz ? Meseleyi büyütmeyin ! Ayıp Yavu ! Koca koca adamlarsınız ! Ne bağırıyon ? Ne çağırıyon ? Allah'ını seviyorsan sus !" gibi sözlerle ortalığı yatıştırırlar. Bu gibi durumlarda büyüklerin sözleri kanun gibidir. Onlar ne derse taraflar ona uyar ve muhtemel büyük tehlikeler böylece önlenmiş olur.

7. Sınır Tecavüzlerinin Çözümüne Bağlanması: Sınırı bozulan kişi, bozan kişiye sınırı düzeltmesini söyler. Bu kişi eğer hatasını kabul eder de sınırı düzeltirse bir problem kalmaz. Ancak itiraz eder de düzeltmeye yanaşmazsa, mesele şu şekilde halledilir: Sınırı bozulan kişi, imamı, muhtarı, ihtiyar heyetinden bir iki kişiyi veya köyde hatırı bir büyüğü alarak tarlaya götürür. Sınırın bozulan yerlerini gösterir. Karşı taraf seslenerek sınırda düzeltme yapılacağı söylenir ve onun gözü önünde sınır eski hale getirilir. Hatta bir daha tartışma çıkmaması için araya büyük ve sağlam taşlar dikilerek sınır sağlamlaştırılır. Sınır tecavüzleri genellikle bu şekilde, muhtar, ihtiyar heyeti ve büyükler tarafından halledilir. Ancak, bazen taraflar gerekli anlayışı göstermez, şiddetli tartışmalar olur; ortam gerginleşir ve kavga çıkar. O zaman olay mahkemeye intikal eder ve problem yargı yoluyla çözülür. İş mahkemeye intikal ettiğinde, sınırın eski hali yine aynı köylülere sorulacağı için ve davayı kesin kaybedeceği için, sınırı bozan kişi genellikle büyüklerin dediğine razı olur ve mesele yargıya intikal etmeden çözülür.

8. Zıyanlık Kesme: Bir çoban, otlatığı hayvanlar vasıtasıyla, bilerek veya bilmeyerek, bir kişinin mahsulüne zarar verdiğinde, bu zararın para olarak tespit edilmesine "*ziyanlık kesme*" adı verilir. Zıyanlık kesme, şu şekilde gerçekleşir: Mahsulüne zarar verilen kişi muhtara gelerek: "Falan çoban ekimi yaymış, zararım zıyanım var. Bir gidip bakın, zıyanlık kesin" der. Muhtar, yanına kır bekçisini, ihtiyar heyetinden bir iki kişiyi ve gerek görürse köy büyüklerinden de bir kişiyi daha alarak doğruca tarlaya gider. Mahsuldeki zarara bakılır. Kaç evleklik, kaç dekarlık yer yayılmış ? Buradan kaç urupla buğday çıkar ? Mağdur olan kişinin kaç lira zararı olmuş ? Hemen orada tespit edilir. Burada alınan kararlar ve zararın miktarı köye varıldığında köy karar defterine geçirilir. Muhtar ve azalar imzaladıktan sonra altı mühürlenir. Çoban, bu şekilde belirlenen zarara itiraz etmez ve kaç liraysa

onu karşı tarafa öder. Eğer ödemezse bu para ondan mahkeme vasıtasıyla alınır. *Zıyanlık Kesme*, yöremizde halen yaşamakta olan bir gelenektir.

9. Hayvanların Kavgaları: Eskiden görülen hayvan kavgalarının başında, "camızların vuruşması" ve "köpeklerin boğuşması" gelirdi. Günümüzde camız (manda) kalmadığı için problemin ilki kendiliğinden kaybolmuştur. Ancak, köpek kavgaları doğal olarak devam etmektedir. "Camız kavgalarında hayvanları yatıştırmak çok zor olur. Araya büyük urganlar atılır. Urganın birisini on-on beş kişi, ötekisini de bir o kadar adam tutarak hayvanları ayırmaya çalışır. Ancak bu iş o kadar kolay olmaz, yine de hayvanlar zor ayırt edilir. Hayvanların zarar görmesine göre, sahipleri arasında tartışma çıkar. Bazen iş kavgaya döner. Büyükler araya girerek ortalığı yatıştırırlar. Şimdi ne camız kaldı nede tartışma..." (14). Tartışma veya kavgaya sebep olan olaylardan birisi de köpeklerin boğuşmasıdır. Bazen birisinin köpeği öteki hayvanı fazla hırpalar, yaralar, hatta sakat bırakır. Geleneklere göre kavga eden hayvanlara vurulmaz. Eğer birisi karşı tarafın hayvanına vurursa, bu olay diğerinin ağırına gider ve tartışma çıkar. Engel olunmazsa tartışmalar kavgaya da dönüşebilir.

10. Hayvanların İçeri Edilmesi: Bazıları hayvanlarını rasgele dışarı bırakır ve onlarla hiç ilgilenmezler. Hayvanlar gidip birisinin ekinine veya yoncasına girer, adamın mahsulüne zarar verirler. Bu şekilde serbest bırakılmış ve başkasının mahsulüne zarar vermekte olan hayvanları, kır bekçisi toplayarak bir ahıra veya ağıla hapseder. Sahipleri gelip hayvanlarını almak istediklerinde, bekçi "Bir daha malınızı davarınızı böyle başı boş bırakırsanız ceza keserim, haberiniz olsun !" (12) diyerek hayvanları serbest bırakır. Aynı hayvanları ikinci kez yine başkasının mahsulüne zarar verirken yakalarsa, onları yine aynı şekilde bir yere hapis eder. Malını almaya gelen kişileri, ikincisinde çok daha ağır bir dille uyararak hayvanları bırakır. Ancak, "üçüncü kez içeri ettiği malları ceza kesmeden dışarı bırakmaz" (12). Sahiplerinin yalvarıp yakarmaları boşunadır. Ancak cezayı ödemek suretiyle mallarını geri alabilirler. Kır bekçisi yine, köy merasına giren yada köylünün mahsulüne zarar veren komşu köylere ait malları da toplayarak içeri eder ve kesinlikle ceza almadan bırakmaz.

11. Ortakçılık: Çeşitli sebeplerle tarlalarını ekip biçemeyen kişiler, tarlalarını ortakçıya verirler. Tarlayı ortakçıya vermek İlbeyli Yöresinde, "*ortağına vermek*" şeklinde adlandırılır. Ortakçılıkta tarla sahibi tohumun yarısını, ortakçı ise diğer yarısını üstlenir. Günümüzde tarlaya fenni gübre atmak gerektiğinden, mal sahibi ayrıca gübre parasının yarısını da ödemektedir. Ortakçılığa ait basit bir örnek vermek gerekirse: Yirmi ölçek buğday alan bir tarla için, tohumunun on ölçeğini tarla sahibi, on ölçeğini de ortakçı alır. Ya da tarla sahibi tohuma harcanan paranın yarısını nakit olarak ortakçıya öder. Mal sahibi ayrıca, gübreye verilen paranın yarısını da karşı tarafa öder. Bunun dışında tarla sahibinin başka bir sorumluluğu bulunmamaktadır. "Ortakçı tarlayı eker, biçer, harmana getirir sürer, savurur. Çıkan buğdayın ve samanın yarısını tarla sahibine verir" (3). Kısaca, çıkan ürünü yarı yarıya bölüşünler. Ancak, bazı mal sahipleri, "çalışan hayvanların hakkıdır" (4) diyerek samanı almaz ve ekip biçen kişiye bırakır. Ortakçının hakta kalmaması için dikkat edeceği bazı hususlar vardır. Bunların başında

buğdayı bölüşmek gelir. "Buğday bölüşülürken 'yel önü, sel önü' 5 vermeyecek. Yel önünü ayrıca tarla sahibiyle bölüşecek. Ölçeğine dikkat edecek. Kendisine ölçerken yarımlağayı (ölçeğ nasıl tutup ayarlamışsa, tarla sahibine de aynı şekilde ayarlayacak. Çok dikkat edecek, hakta kalmayacak" (1,2,3,12).

12. İcarcılık: İcarcılık, mal sahibinin belli bir buğday karşılığında tarlasını kiraya vermesidir. Tarlanın kiralananındaki ana ölçü, dönüm başına verilen buğdaydır. İlbeyli yöresinde bir dönüme en az 1,5, en fazla 3 ölçek (teneke) buğday verilir. Yaygın olan uygulama ise, bir dönüme 2,5 ölçek buğday vermek şeklindedir. Kira bedeli, tarlanın verimine ve tarafların belirtilen sınırlar içerisinde anlaşmasına göre değişir. Sulak ve verimli tarlaların icarı yüksek olurken, kıraç ve verimsiz olanlarındaki düşük olur. Eskiden icarcılığa iyi gözle bakılmaz, "Para faizsiz, tarla icarsız olmalı" (7) denilirdi. Çünkü: Mahsulün dolu, yel, sel, gibi doğal felaketler sonucunda zarar görmesi veya umulan miktardan az yetişmesi halinde ekip biçen kişinin zarar etmesi mümkündür. Buna karşılık, tarla sahibinin anlaşma gereği alacağı buğdayda bir risk bulunmamaktadır. Eskiler bu yüzden icarcılığı iyi bir kazanç olarak görmemişlerdir. Ancak günümüzde eski düşünce tarzı önemli oranda değişmiştir. Tarla sahipleri ortakçılıkta olduğu gibi, ekip biçen kişiye her hangi bir ödeme yapmadıkları için, icarcılığı daha ekonomik bir uygulama olarak görmekte ve tarlalarını icara vermektedirler. Bu uygulamada, mal sahibi hiçbir işe karışmaz. İcancı tarlayı eker, biçer, sürer savurur. Çıkan buğdaydan, kaç ölçeğe anlaşılmışsa, o kadarını mal sahibine verir. Örneğin: Dönümüne 2,5 ölçek vererek 40 dönümlük bir tarlayı icarlamışsa, mal sahibine 100 ölçek buğday vererek alışverişi sona erdirir. Mal sahibinin razı olması halinde, 100 ölçek buğdaya karşılık nakit para da verebilir. İcancının da dikkat edeceği hususlar vardır. Ölçüsüne dikkat etmesi, mal sahibine icarladığı tarlanın buğdayını vermesi, yel önü, sel önü gibi kalitesiz mahsulü verememesi gerekir. Aksi takdirde hakta kalır.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Ahmet Doğan, Karalar 1930, Oy.. Gör.t.: 13.08.1998.
2. Abdurrahman Güraltınkeser, Güney 1339 (1923), Oy.. Gör.t.: 17.03.1998
3. Ahmet Sırıklı, Gazibey 1933, İlkokul. Gör.t.: 04.03.1995.
4. Ahmet Tokmak, Bedirli 1936, İlkokul. Gör.t.: 04.08.2001.
5. Ahmet Türk, Çongar 1932, Oy.. Gör.t.: 21.11.1994
6. Celalettin Tokmak, Bedirli 1976, Öğretmen, Gör.t.: 04.08.2001.
7. Kazım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), Oyd.. Gör. T.: 03.03.1994
8. Mevlüt Yazıcı, Kartalca 1932, İlkokul. Gör.t.: 16.07.2001.
9. Mustafa Özkartal, Çongar 1325 (m. 1909), Oyd.. Gör.t.: 11.10.1986.
10. Mustafa YILDIRIM, Haydarlı 1330 (1914), Oyd.. Gör.t.:18.09.1986.
11. Osman TAŞ, Keçili 1928, Oy.. Gör.t.: 02.07. 1997.

5 Yel önü: Savurma esnasında, buğdayın cılız ve hafif olanları normal olanlardan biraz daha öteye düşer ki, buna "yel önü" adı verilir. Kaliteli bir buğday değildir.

12. Ömer Kızıl, Karalar 1934, Oy., Gör.t.: 17.07.2001
13. Sabri Tuna, Savcun 1926, İlkokul. Gör.: 08.11.1999.
14. Vezzuha PÜRLÜ, Karalar 1341 (1925), Oyd.. Gör.t.: 03.04.1994.

I. HALK EKONOMİSİ

"Çift ile koyun, kalanı oyun".

1. Tarım:

Tarım İlbeyli yöresinin en önemli ve vazgeçilmesi mümkün olmayan geçim kaynağıdır. Yörede tarım ve hayvancılığın önemi **Çiftinen koyun, kalanı oyun** denilmek suretiyle vurgulanmıştır. O kadar ki, çiftçilik (tarım) ve koyuncululuğun dışındaki diğer işler bir gönül eğlencesi (oyun) olarak tanımlanmıştır. Bu, düşünce, ziraat ve hayvancılığın vazgeçilmez olduğunu belirten çok önemli halk felsefesidir. Bir çok işlemlerden, inanışlardan ve geleneklerden oluşan "tarım" konusunu şu başlıklar altında incelemeyi düşünüyoruz:

a. Toprağın Hazırlanması:

Toprağı hazırlamak, mahsulü biçilmiş bir tarlanın üzerinden bir kış geçtikten sonra, tarlayı sürüp tohum ekmeye hazır hale getirmek demektir. Genellikle bu süreç, havaların iyi gitmesine bağlı olarak, Mart ile Kasım ayları arasında yapılan bir dizi çalışmaları içerir.

Konuyla İlgili Terimler:

Anlattıklarımızın daha anlaşılır olması için, konunun başında şu terimlerin açıklanmasında fayda görüyoruz:

AKTARMA: Tarlanın ilk kez sürülmesi.

BOZ SÖKME: Uzun süre ekilmemiş bir tarlanın sürülmesi.

BOZ: Uzun süre ekilmemiş tarla.

EKİN AĞZI: Ekin ekilmiş tarlaların bulunduğu alan ve mevkilere genel olarak verilen addır. Bir tarla genellikle bir sene ekin ağzında bir sene de herk ağzında olur.

HAT-HEVÜS: Pulluk veya sabanın izi.

HERK AĞZI: Sürülmüş tarlaların bulunduğu alan veya mevkilere, genel olarak verilen addır.

HERK ETMEK: Tarlayı sürmek.

HERK: Tarlanın ikinci kez sürülmesi; ikileme.

İKİLEME: Tarlanın ikinci kez sürülmesi.

TUMP: Tarla sınırı.

ÜÇLEME: Tarlanın Üçüncü kez sürülmesi.

YAZ AKTARMASI: Tarlanın ilk kez sürülmesi.

Kullanılan Aletler:

Bu aletleri iki gurup olarak incelemek faydalı olacaktır. Bunlardan ilki, hayvan gücünden yararlanılarak yapılan tarımda kullanılan aletlerdir ki şu şekilde sıralamamız mümkündür:

BEL DEMİRİ: Çayır, boz, gibi sürülmesi zor olan zeminleri sürmeye yarayan saban demiri. Bel demir diğer saban demirine göre biraz daha yassı ve enlidir. Tıpkı bel gibi toprağı yırtar. Bel demir genellikle camız çitine (sabanına) takılır.

ÇİT DEMİRİ: Sabanın ucuna takılan ve toprağı işleyen demir.

ÇİT-ÇİFT: Kara saban.

KÖTEN: Pulluk.

MECEK: Pulluğa yapışan çamuru kazımaya yarayan üçgen şeklinde bir alettir. Üvendre veya kamçının arkasına geçirilmek suretiyle kullanılır.

ÜÇ DEMİRLİ: Genellikle tohum ekmekte kullanılan ziraat aletidir. Ancak, tarlayı ikinci veya üçüncü kez sürmekte de kullanılır. Toprağı işleyen üç adet demiri olduğundan dolayı bu adı almıştır.

İkinci grubu günümüzde kullanılan modern ziraat aletleri oluşturmaktadır ki, onları da şu şekilde sıralamamız mümkündür:

IZGARA: Pullukla sürülmüş, kaz ayağı ile ikilenmiş ve üçlenmiş olan toprağın son olarak bir daha işlenmesi gerekir ki, bu iş "ızgara" ile yapılır.

KAZ AYAĞI: Toprağı ikinci ve üçüncü kez sürmeye ve tohum ekmeye yarar.

LOĞ: Merdane. Tarladaki kesekleri kırmaya ve zemini sıkıştırmaya yarar.

PULLUK: Tarlanın ilk sürümünü yapmaya yarar.

TRAKTÖR: Bilinen ziraat makinesi.

Tarlanın Sürülmesi:

Mahsulü veya ekini biçilen tarlanın her şeyden önce dinlendirilmesi gerekir. Bunun için tarla, üzerinden bir güz ve kış geçinceye kadar bekletilir. Güz yağmurlarını ve kışın karını alan toprak iyice kıvama gelir. Baharın gelmesiyle birlikte tarlayı işleme vakti de gelmiş olur. Toprağın tohum ekilecek hale getirilmesi için sırasıyla şu işlemler yapılır:

Aktarma-Yaz Aktarması: Havaların durumuna göre Mayıs-Haziran aylarında yapılan ilk sürümdür. "Eski hesaba göre Mayıs'ın 18'inde (miladi 31 Mayıs'ta) yapılır"(4).

Herk-İkileme: Aktarmadan 10-15 gün sonra yapılan ikinci sürme işidir. İkilemenin gündönümünden (yörede 25 Hazirandan) önce yapılması gerekir. Herk edilen tarla bu haliyle Ekim ayına kadar bekletilir. Tarlanın herkinin iyi yapılması gerekir. Bununla ilgili olarak şu nasihat yörede yaygın olarak söylenir:

*"Yolcuyusan⁶ er gef⁷
Reşber isen herk et
Hastayisan öl get*

*Ya herk ya terk !
Ya herk et ya terk et !" (4)*

6 **Yolcuyusan:** Yolcuysan.

7 **Get:** Git.

Konuyla ilgili şu kısa hikaye yine kaydedilmeye değer özelliktedir: "Adamın biri ifte gidiyormuş, 'Gitme ! lenağ (le vakti) leceksin !' demişler. Adam: ' lenece de gerek, lenece de ...'8 diyerek gidip tarlasını sürmüş. Eve döndüğünde de ölmüş". Bu hikâye İlbeyli yöresinde çok anlatılır ve ana fikri çoğunlukça benimsenir. Yani, kişi ölüme çok yakın olduğunu hissetse bile çalışmaktan geri kalmamalıdır. (13).

leme: İlk gz ayında (15 Eylül-13 Ekim) yapılan sürme işidir. Eskiden it, Koten (pulluk),  Demirli, gibi aletlerle yapılan üçleme, günümüzde "Kazayağı" adı verilen tarım aletiyle yapılmaktadır. Üçlemenin ardından tarlanın tapanla düzlenmesi gerekir. Bu şekilde üçüncü kez işlenen tarla tohum ekme gününe kadar bekletilir.

Konuyla İlgili Gelenekler: Tarlanın sürülmesiyle ilgili olarak, tespit edebildiğimiz kadarıyla şu iki gelenek mevcuttur.

Herki Durma: Herki Durma, aynen oban Durma veya Azap Durma gibi bir kişinin ücret karşılığında karşı tarafın tarlalarını sürmesinden ibaret bir gelenektir. Koşum hayvanları ve ilgili ziraat aletleri mal sahibinden, emek çalışacak kişiden olmak üzere taraflar anlaşırlar. Kişi eğer zengin biriyse birden fazla da herki tutabilir. Herki duran kişi kendisine söylenilen tarlaları sürüp bitirene kadar çalışır. Bu süre içerisinde mal sahibi onun  n yemeğini, tiryaki ise, sigarasını vermek zorundadır.

Herki, tüm tarlaları sürüp bitirdiğinde, meses (vendere) veya kancısını mal sahibinin önüne atıp "Düşmanıyın mr bu kadar olsun !" diyerek bahşiş ister. Mal sahibi: "Daha beter olsun !" diyerek bahşiş verir. Herki daha sonra ücretini alarak ayrılır. cret anlaşmaya bağlıdır (2). Bazen nakit para, bazen de koyun, dana, inek gibi mal cinsinden verilir. Hanımı epeyce cimri olan bir eve herki duran, Bedirli Bucağı'ndan Mustafa Toy'un şu şiiri Herkiliğin hiç de kolay bir iş olmadığını bize göstermektedir.

*Sıvamış kolunu ağdır bileği
Kabul olsun çiftçilerin dileği
Süt yzynen doldu kaymak kleği
Sylen ahabplara herki durmasın*

*Pancar aşi baş köşeye kurulur
Beyaz yoğurt ağ torbaya sarılır
Bir kaşık istesem hemen darılır
Sylen ahabplara herki durmasın*

*Yatsı olmayınca tandırı yakmaz
Acından lsen de yüzüne bakmaz
İki fetilden fazla ažięa koymaz
Sylen ahabplara herki durmasın*

İmece: Herk zamanı bir kişinin, kendisinin hastalanması, çocuklarının askerde olması yada öküz at gibi koşu hayvanlarından birinin ölmesi gibi önemli sebeplerden dolayı, tarlalarının sürüm zamanı geçiyorsa, köylü toplanarak onun herğini eder, yani tarlalarını sürer. Mal sahibi çalışan kişilere isterse bir n yemek verir. Eğer durumu iyi değilse yemek de

8 "le vaktine kadar da gerekli, ölünceye kadar da gerekli, anlamında.

vermeyebilir. Ayrıca birkaç kişi bir araya gelerek sırasıyla birbirlerinin tarlalarını sürerler ki, bu da imecenin bir başka şeklidir (5, 11).

b. Tohum Ekme: Önceden işlenip tohum ekilecek hale getirilen toprağın üzerinde yapılan, bir dizi çalışmadan oluşan iştir. Tohum ekmeye genellikle, Koç katımına (14 Kasım) 40-50 gün kala başlanır. Koç katımından 10 gün öncesine (4 Kasım) kadar devam edilir. Bu tarihten sonra daha ekin ekilmez. Mevsimin kurak gitmesi durumunda tarla bahara kadar bekletilir. Bahar gelip toprak çamurdan kurtulduğunda güzden kalan tarla ekilir. Bu şekilde ekilen ekine "Yaz Ekini" adı verilir.

Konuyla İlgili Terimler:

EVLEK-HEVLEK: Yaklaşık bir urupla (ölçek) buğday ekilen tahmini 1000 m² lik alan.

GÜZ EKİNİ: Güzün ekilen ekindir.

HEVÜS: Tarla sürülürken, saban veya pulluğun toprak üzerinde bıraktığı iz.

KESEK: Sertleşmiş ve şekil almış toprak kütlesi. Tarla kuru olarak sürüldüğünde, pulluk veya saban, topraktan bir hayli kesek çıkarır.

YAZ EKİNİ-YAZLIK: Baharın ekilen ekindir.

Kullanılan Aletler:

ÇİT: Kara Saban

MİBZER: Tohum ekmeye yarayan modern tarım aleti.

TAPAN: Sürülmüş toprağı düzlemeye yada ekilmiş buğday tanelerini toprağa gizlemeye yarayan, ağaçtan yapılma ve (T) şeklinde ziraat aleti.

ÜÇDEMİRLİ: Yukarda açıklandığı gibi genellikle tohum ekmekte kullanılan ziraat aletidir.

Tohum İlaçlama:

10 kg suyun içine 1 kg göztaşı katılır. Daha sonra 4 torba tohumluk buğdayın içerisine bu su serpilir. Bu şekilde ilaçlanan tohumluk dayanıklı olur.

Tohumun Ekilmesi:

Tohumun, "Güz Ekini" ve "Yaz Ekini" olmak üzere, iki şekilde ekildiği yukarda belirtilmişti. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim:

Güz Ekini: Eskiden beri bilinen ve yaygın olarak yapılan tohum ekme şekli budur. "Koçtan (14 Kasım- Koç Katımından) kırk- elli gün önce başlanan tohum ekme işi yine koç katımından 10 gün öncesine kadar devam eder. Bu tarihten sonra daha tohum ekilmez; ekilecek olursa 'Karadon' olur. Yine bu tarihten sonra ekilen ekin tek cil olur ve kışa dayanmaz" (14). Yaygın olan haliyle tohum ekme şu şekilde gerçekleştirilir.

"Akşamdan çit (saban) hazırlanır. Sabahleyin erkenden kalkılır. Ekilecek tohum bir merkebe yüklenecek tarlaya varılır. Torba biraz yukarıya indirilir. Eğer tarla fazla kesekliyse önce bir tapanlanır. Tapanlanmayacak olursa tohum bazı yerlere sık bazı yerlere seyrek düşer. Bu yüzden kesekli tarla tohum ekilmeden önce mutlaka tapanlanmalıdır" (7, 9). "Önce iki evlek alınır. Besmele çekilerek önlük kuşanılır. Torbadan tohum çıkarılarak önlüğe doldurulur. İki evleği ayıran sınırdan yürümek üzere önce tarlanın başlangıcındaki sağ tarafa tohum elle serpmeye başlanır. Bu esnada tohum parmakların arasından geçecek şekilde parmakların arası açık tutulmalıdır.

Eğer avuçlandığı gibi serpilmeye çalışılırsa sık düşer ve ekim kalitesiz olur. Tohum saçmaya başlanırken:

*Eken Fellah
Veren Allah
Ya Allah
Ya Bismillah
El benden
Sebep Allah'tan*

*Ya Allah !
Ya Bismillah !
Şu yele !
Şu sele !
Şu kurdun !
Şu kuşun !
Şu geçen yolcunun nasıbı !
El benden
Sebep Allah'tan*

Denilir ve tarlanın sınırına varıncaya kadar tohum serpmeye devam edilir. Daha sonra aynı çizgiden geri dönülerek bu seferde sağ tarafta kalan ikinci evleğe tohum serpilir. Bu şekilde ekilen iki evlek çiftle sürülerek tohum toprağa karıştırılır. Sonra yeni evlekler alınarak tarlanın tamamı bu şekilde ekilir. Daha sonra üstte kalan tohumların gömülmesi ve zeminin düz olması için, tarla iyice tapanlanır. Tarla hendekli, çukurlu, tümsekli olursa, tırpanla biçen kişi zorlanır; tırmık yere düşen ekinleri iyi alamaz. Bu yüzden tarla ne kadar iyi tapanlanırsa biçimde bir o kadar kolaylık verir" (2, 4, 14, 17).

Son yıllarda ziraat işleri traktörlerle yapıldığından, tohum, "mibzer" adı verilen tarım makinalarıyla ekilmektedir. Tapanlama işi yine traktörün arkasına bağlanan bir tapanla yapılmakta ve tarlanın kesekleri loğ (merdane) adı verilen tarım aletiyle kırılmaktadır.

Yaz ekini-Yazlık Ekin: Bazı seneler güz mevsimi kurak geçer. Bu yüzden güzün tohum ekilemez. Böylece tohum ekme işi Abrıla (Nisana) kalır. Nisanda ekilenekine *yaz ekini* veya *yazlık* adı verilir. Kar kalkıp toprak, çite (sabana) yapışmayacak kıvama geldiğinde yaz ekininin ekilme zamanı gelmiş demektir. Tohum ekmeye ekseriyetle Mart dokuzu (yörede 22 Mart) çıktıktan sonra başlanır. Abrılın ortasına (30 Nisan) kadar tohum ekmeye devam edilir. Kış uzar, kar geç kalkarsa, ekinler daha da geç ekilir. Tohum, aynen güz ekininde olduğu gibi ekilir. Kar, kesekleri eritmiş olduğu için tohum ekmeden önce tarlayı tapanlamaya gerek görülmez. Yine, her buğday yazlık ekin olarak ekilmez. *Zerun*, yazlık ekin olarak iyi yetişir. Ancak, *Topbaş* yazlık ekildiğinde geç yeter (olgunlaşır). Bu yüzden, bazen tam olgunlaşmadan biçilir (4).

Ekilen Tohum Türleri:

Yörede başlıca şu buğday çeşitleri yetiştirilir:

Ağbuğday (Ak buğday)-Ağbaş (Akbaş): "Boz renkli bir çeşit buğdaydır. Unu ve Bulguru güzel olur" (11, 16, 17).

Ala Buğda: "Yarı yarıya arpa ile buğday karıştırılarak ekilir. Bu şekilde hazırlanan tohumu "Ala Buğda" denilir. İçinde bir miktar çavdar da olduğundan Ala Buğdayın ekmeği çok lezzetli olur (11, 16, 17).

Topbaş: "Kırmızıya yakın renkte ve taneleri kısa buğdaydır. Unu pek iyi olmaz. Çünkü: Hamuru özsüz olur ve yufka ekmeği yapmaya pek elverişli değildir. Topbaşın samanı da sert olduğundan hayvanlar beğenmez (11, 16, 17).

Zerun: "Kırmızı renkli ve taneleri uzundur. Unundan hamur yapıldığında hamuru çok kaliteli ve özlü olur. Bu yüzden yufka ekmeği yapılırken birinci sırada aranır. Bulguru ve yarması mükemmel olan Zerunun aynı zamanda samanı da yumuşak olur (11, 16, 17). Bu özelliklerinden dolayı zerun İlbeyli Yöresinde en çok tutulan buğdaydır.

İthal Türler: Bunlar çoğunlukla resmi makamlardan alınan ithal buğday türleridir. Halk tarafından Gerek, Bedüstü (Rus Buğdayı), gibi adlar verilen bir çok çeşitleri mevcuttur.

Yine yörede buğdaygillerden şu ürünler ekilir:

Arpa: Genellikle hayvan yemi olarak kullanılan arpa baharda ekilir.

Çavdar: Genellikle hayvan yemi olarak kullanılan çavdar, güzün veya baharın ekilir.

Yulaf: Genellikle hayvan yemi olarak kullanılan yulaf baharda ekilir.

Yörede ekilen buğday dışındaki diğer ürünleri ise şöyle sıralayabiliriz: Gara dene (kara tane, fiğ. Beyaz Fiğ ve Boz Fiğ olmak üzere iki çeşiti yetiştirilir), Mercimek, Burçak, Nohut, Korunga, Yonca, Izgın (yağı çıkarılan bir bitkidir).

Ekinin Gelişip Büyümesiyle İlgili Kullanılan sözler:

İlbeyli yöresinde, ekilen tohumun canlanmasından sonraki safhalarıyla ilgili şu tabirler kullanılır. "Tohum ekildikten sonra **cillenir** (ince kökler oluşturur), **göceklenir** (yeşerir), **gılıflanır** (kılıflanır), **gılıftan çıkar, çiçek açar, kelle çeker** (başaklanır), **sütlenir ve dene (tane) tutar**" (2, 10, 14.).

Tohum Ekmeye İlgili Gelenekler

Aynen tarla sürmede olduğu gibi tohum ekmekte de İmece geleneği mevcuttur. Yine Tohum ekilirken, yukarda, "Güz Ekini" kısmında belirtilen duaları okumak da bir gelenektir.

c. Ekinin Biçilmesi:

Olgunlaşan buğdayın hasat edilmesi, yörede "Ekin Biçme" şeklinde tanımlanır. Ekin biçme, kızgın Temmuz güneşinin altında yapılan oldukça zor bir iştir ve diğer ciddi işler gibi bir dizi işlemlerden oluşur. Ekin biçme, yeten ekinin biçilmesi ve toplanarak tarlanın muhtelif yerlerine yığılması, şeklinde özetlenebilir.

Konuyla İlgili Terimler:

BİR BAŞ GİTMEK: Tarlanın bir sınırından başlayarak öteki sınıra kadar bir kez biçerek gitmek.

ÇALAH: Tarlanın bir sınırından başlayarak öteki sınırına kadar bir kez biçerek gitme işine "1 Çalah" denilir.

DESTE: Biçilmiş alandan toplanan ve bir kişinin taşıyabileceği miktarda olan ekin.

FİREZ: Biçilmiş ekinden arta kalan, ve Ekin biçilip toplandıktan sonra tarlada kalan dikten

IRGAT: Gündelikçi olarak tarla işlerinde çalışan kadın işçi.

KAVRAMA: Galıç (orak) ile yapılan ve ürünü kökünden sökmek suretiyle gerçekleştirilen hasat-biçme şekli.

KOLTUK ALTI: Biçen kişinin sol tarafında kalan, tırpanın biçemediği ekin.

KOR: "Yığın" adı verilen biçilmiş ekin öbeğinin altına yerleştirilen büyük destelerden her biri.

LAS: Tırpanla biçim yapan kişinin sol tarafında biriken biçilmiş ekin.

TAPIL: Tırpanla biçim yapan kişinin sol tarafında biriken biçilmiş ekin.

TIRMIK ÇEKMEK: Orakla alınamayan ve tarlanın yüzeyinde kalan biçilmiş ekini tırmıkla toplamak.

TIRPAN BİÇMEK: Tırpanla biçme işi yapmak.

TIRPANCİ: 1. Tırpanla ekin biçen kişi. 2. Tırpanla ekin biçen gündelikçi erkek.

YİĞİN: Taneler içerde ve saplar dışarıda kalacak şekilde, destelerin özel olarak yığılmasıyla oluşturulan ekin öbeği.

YOLMA YOLMAK: Orakla, kökünden sökmek suretiyle biçmek. Kavramak.

Kullanılan Aletler: Ekin biçme işinde kullanılan aletleri üç grupta incelememiz mümkündür. Bunlardan birincisi tırpancının kullandığı aletlerdir ki onları şöyle sıralayabiliriz:

TIRPAN: Ekin, yonca, ot, gibi ürünleri biçmeye yarayan uzun saplı biçme aletidir. "Sol elle tutulan uzun ağaç kısmına **sap**, sağ elle tutulan tutamağına **elcek**, sapa bağlanan dirsekli kısmına **sekçe**, kesme işlemini yapan çelik kısmına **kiriş**, çelik kısmı ağaç kısma bağlamakta kullanılan dikdörtgen şeklindeki bileziğe **halka**, halkanın içerisine çakılan ağaç pime **çivi**, çivi ile sap arasına çakılan ağaç parçasına ise, **kurt ağzı** adı verilir" (5, 7, 11).

"Tırpanla biçim yapacak kişi sağ eliyle tırpanın elceğinden, sol eliyle de tırpanın sapından tutar. Dengeli bir vaziyette durur. Sağ ayağı hafif ilerdedir. Vücudunu hafif sağa çevirerek ve kollarını da o yöne hareket ettirerek tırpanı geriye alır. Kazandığı bu yaylanma hareketini tersine çevirerek, tırpanın kiriş kısmını kuvvetlice biçeceği ekinin dip kısmına vurur. Bu esnada kiriş yere paralel olmalı ve biçeceği ekin gövdelerini uygun bir açıda kesmelidir. Bu şekilde biçilen ekinler, tırpancının sol tarafında toplanır ki, buna **tapıl** adı verilir" (5, 11).

MASAT: Tırpanın ağzını bilemeye yarayan, balıksırtı veya yuvarlak kesitli bileme aleti.

KÖSÜRE: Bileme taşı. Genellikle dikdörtgen prizma şeklinde olup ele sığacak büyüklüktedir. Avucun içerisine alınarak tırpanın keskin ağzına alttan üstten sürülür ve böylece tırpan bilenmiş olur. Kösure devamlı olarak suyun içerisinde bekletilir.

DABAN: Bir çeşit bileği taşı

KÖSÜRE KABI: İçerisi yarıya kadar suyla doldurulmuş 4-5 litrelik teneke kutu. Bu kabın içindeki suyun içerisine *kösüre* konulduğundan, *kösüre kabı* adını almıştır. Tırpanın ağzındaki sütler ve bitki özleri *kösüre* vasıtasıyla bu kabın içerisindeki suya geçtiğinden. *Kösüre* kabının suyunun şifalı olduğuna inanılır ve kesikler bu suyla yıkanır.

ÖRS: Tırpanın ağzını çekiçlemekte kullanılan, üstü bombeli altı sivri, demir kazık. Örs, sert bir zemine çakılır ve tırpanın ağzı üzerine konularak çekiçlenir. Ağız kısmı incelen tırpan daha iyi keser.

ÇEKİÇ: Tırpanın ağzını çekiçlemeye yarayan orta büyüklükte çekiç.

İkinci grupta biçilmiş ekini toplayan kişilerin kullandıkları aletler gelir ki, onları da şöyle sıralayabiliriz:

GALIÇ-GALUÇ: Orak. Yarım çember şeklinde ve yassı demirden yapılan ağız kısmı ile küçük bir ağaç saptan meydana gelir. Tıpkı tırpan gibi ağzı vardır, ancak, kalıcı ağzı keskin olmaz. İlbeyli yöresinde, kalıç sadece biçilmiş ekini toplama ve mercimek, burçak gibi ürünleri kavrama (kökünden yolma) işlerinde kullanılır.

ÇATAL: Biçilmiş ekini yerden toplamaya ve desteleri uzağa taşımaya yarayan çatal ağaç. Görünümü (V) şeklini andırır. Ancak, bir kanadı uzun diğeri kısadır. Çalışan kişi uzun olan uçtan tutar; diğeri kısa ucu biçilmiş ekinin altına sokarak yerden kaldırır. Bu şekilde topladığı ekinle büyük bir deste yapar. Sonunda, destenin altına çatalı sokarak, desteyi çatalla öteki kolu arasına sıkıştırır. Hatta, mümkün oluyorsa çatalın kısa ucundan öteki eliyle tutar. Bu şekilde desteyi havaya kaldırıp omzuna atar ve yığın yapılacak yere taşır.

TIRMİK: Ağaçtan yapılma ekin tırmağı. Son zamanlarda hafif metallerden ve ince saçlardan yapılanları da mevcuttur. Biçilen ekinlerin hepsi kalıç (orak) yada çatal ile toplanamaz. Bazı ekin gövdeleri tarla yüzeyine sivanıp kalır. İşte bu ekinleri toplamaya yarayan ziraat aletine tirmik denir. Uzun bir sapı ve sapın orta kısmına yakın yerinde bir elceği (tutamağı) bulunur.

Tirmik çeken kişi, sağ avucuyla elceği, sol avucuyla da sapın uç kısmını kavrayarak tırmağı tarla yüzeyinde kaydırmaya başlar. Bu durumda tirmik uçlarının açısı yere gömülmeyecek şekilde ayarlanır. Tirmik bu şekilde hareket ettirilirken yere saçılmış olan ekin gövdesi tırmağın dişleri arasında toplanır. Toplanan ekin tırmağın dişlerini tamamen doldurduğunda, tirmik sapından tutularak geriye doğru kaldırılır. Bu sırada dişler arasına birikmiş olan ekinler kalıp halinde tirmikten ayrılır. Bu işlemlere devam edilerek tarla yüzeyindeki ekinler toplanır.

Ekine Girme-Ekin Biçme:

İlbeyli Yöresinde ekinler genellikle 20 Temmuzda yeter ve bu tarihte de biçilmeye başlanır. Ancak arpa, bu tarihten 10- 15 gün önce biçilir. Ekin genellikle tırpanla biçilir. Tırpanla biçme işini erkekler yapar. Kadınlar ve küçük çocuklar biçilen ekini toplama işinde çalışırlar. Tırpanla biçilen ekin, çatal veya galiçla toplanarak deste oluşturulur. Desteler belli noktalara taşınarak yığın yapılır.

Yığın haline getirilen ürün artık güven altındadır. Yağmurun ve evcil hayvanların vereceği zarara karşı bir nebze korunmuştur. Yığınlarda ekinin başak kısmı içeride, gövde kısmı dışarıda bırakıldığı için hayvanlar genellikle

yığın halindeki ekine zarar vermezler. Ekin biçme zor olmasına rağmen yine de zevkli bir iştir. Ailenin tüm fertleri hatta bazı yakın akrabalarından da birkaç kişi bulunduğu grup halinde yapılan çalışma sıkıcı olmaktan çıkar. Önce tırpancılar arasında bir yarış başlar. Herkes önündeki kişiyi sıkıştırmaya çalışır. Hızlı biçim yapan kişiye yetişilmez. Bir anda arkasındakilerle mesafeyi açarak tarlanın öbür ucundan çıkar. Hızlı ve temiz biçen kişi iyi tırpanıcıdır.

Daha sonra tırpancılar ile toplayıcılar arasında bir yarış başlar. Tırpancılar hızlı biçerse ekin toplayanlar sıkışır, ekin toplayan hızlı çalışırlarsa tırpancılar sıkıştırmış olurlar. Bu iş bu şekilde sürüp gider. Hele öğleyin gelen azık ve topluca yenilen öğle yemeği bambaşka güzelliktedir. Bulgur pilavının ve ayranın belki de en lezzetli olduğu an, kızgın Temmuz güneşi altında yenilen bu öğle yemeği anıdır. Yemek yendikten sonra bir süre dinlenilir. Bazı erkekler, şapkasını yüzüne kapatarak sırtüstü toprağın üstüne uzanır. Bu şekilde on onbeş dakika kestirmek bile insana büyük bir dinçlik verir.

Ekin zamanında bebekler de tarladadır. "İlincak" adı verilen üç ayaklı salıncağın ortasına ipe bağlanan kundak, sıcağın altında sallanıp durur. Çocuğun gölgeliğini ilincak üzerine konulan bir iki ekin destesi oluşturur. Anne ara sıra işi bırakarak çocuğunu kontrol etmeye gider. Kısacası ekin biçme ortamından süt çocukları da nasiplerini alırlar.

Yonca ve Gölenger (korunga) ve Fiğ Ekilip Biçilmesi:

Yonca çok yıllık bir bitkidir. Sulak alanlarda yetişir. İki veya üç kez biçilir. "Birinci biçim Mayıs, ikinci biçim Haziran, ekine girmeden önce üçüncü biçim, Songüz ayında (harmandan kalkıp iş bitince) gidilip ne varsa hepsi biçilir" (4).

"Kara dene (Fiğ) Martta ekilir. Ekilmesi yine de havaya bağlıdır. Toprak kuruyup kabarcınca, ekimi yapılır" (4).

Korunga, kıraç alanlarda da yetiştiği için tercihen ekilip biçilir. Gövdesinden "kes" adı verilen hayvan yemi yapılır.

Bu tür bitkilerin ekilip biçilmeleri yukarda açıklandığı şekildedir.

Konuyla İlgili Terimler:

HAYMA: 1. Tarladan çıkan ot, yonca veya korunganın bir yere yığılmasıyla oluşan büyük öbek. 2. Altına kalın ağaç atılmış imkansızlıklar nedeniyle sürülemeyen, yaza kadar bekleyen ekin yığını. Haymalar ekin yetmeden 10-15 gün önce sürülür.

HORUM: Bir "anadut"un kaldırdığı veya bir çatalın aldığı kadar gelen ot miktarıdır.

KARA DENE (TANE): Fiğ.

KES: Yonca gölenger ve otun sürülmüşüdür. Saman iriliğindedir.

OTLUK: Hayma, alta ağaç konulup onun üstüne yığılan ot, yonca, golenger (korunga). Otluktan beslenen davarın yünü saçaklı (uzun) olur.

Ekinin Biçilmesiyle İlgili Gelenekler:

Ekin biçilirken, muhtaç olana yardım etmek ve sırasıyla birbirlerinin ekinlerini biçmek şeklinde gerçekleşen iki çeşit imece mevcuttur. Yine ekin biçiminde, işin bitimine yakın, tarlada kalan son birkaç öbeği alırken, ekini selavattlamak bir gelenektir. Ekini selavattlayacak kişi, tırpanıyla son biçme hamlelerini yaparken şunları söyler:

"Ekenler eker
Biçenler biçer
Cennetin kapısını cömertler açar
Verelim Muhammed'e selavat

Sallalloğlu Muhammed" (7)

d. Ekinin Harmana Taşınması:

Ekinin tarladan harmana taşınması işine yörede "Sap Çekme" adı verilir. Sap çekme, biçilmiş ve yığın haline getirilmiş ekinin tarladan alınarak harmana taşınması şeklinde özetlenebilir.

Konuyla İlgili Terimler:

ANADUT VERME: Taşıma aracı içerisinde yükleme işi yapan kişiye, yerden ekin destesi verme işi.

CELGE VURMAK: Celge adı verilen taşıma sisteminin içerisine ekin destelerini dengeli ve düzgün olarak yerleştirmek.

KAĞNI VURMAK: Kağni adı verilen taşıma aracı üzerine ekin destelerini dengeli ve düzgün bir şekilde yerleştirmek,

SAP: Taşıma esnasında ekine verilen ad, tarladan harmana taşınan ekin.

SAP ÇEKMEK: Tarladan harmana ekin taşımak işi.

SAP DÖKMEK: Kağni veya Celge üzerindeki ekini harmana boşaltmak.

SAP VURMAK: Taşıma aracı üzerine ekin destelerini dengeli bir şekilde yerleştirmek.

URGANLAMAK: Taşıma aracına yüklenen ekini urganla sabit gövdeye bağlamak.

Kullanılan Taşıma Araçları ve Aletler:

ANADUT: Ağaçtan yapılma, uzun bir sap ve uç kısmındaki üç çataldan oluşan deste kaldırma aleti.

ARABA: 1. At arabası. 2. Kağni⁹.

CELGE: Sap (ekin) taşımaya yarayan ve at arabası üzerine yerleştirilen, ahşap taşıma düzeneği

ÇARIK: Bilhassa yüklü at arabasının yokuş aşağı kaçmasını engellemek için, arka tekerlerden birisinin altına yerleştirilen demir kızak. Çarığın bir ucu sağlam bir zincirle arabanın gövdesine bağlanır. Tekerleğin önüne çarik konulduğunda, tekerlek önce çarığın üzerine çıkar ve zinciri gerginleştirir. Tekerleğin gücü zinciri koparmaya yetmeyeceğinden, daha dönemez ve çarığa kilitlenerek onunla birlikte kaymaya başlar.

Bu olay bir çeşit frenleme görevi yapar. Böylece dik yokuşu inen arabanın hızı azalır ve atlar ağır ağır arabayı aşağıya indirirler. Bu sistem olmadığı takdirde, atlar yükün tesiriyle yokuşta hızlanır ve bir daha yavaşlatılamaz. Bu olay genellikle kazayla sonuçlanır.

ÇATAL: Tıpkı orak gibi ekin toplamaya yarayan çatal, bazen sap yükleme işlerinde de kullanılır.

DİRGEN: Sapi ağaçtan, ucu ise üç veya dört çatal şeklinde demirden yapılan harman aleti. Dirgen genellikle ekin destelerini yerden alıp yükseğe kaldırmakta veya harmana yığılan ekini etrafa saçmakta kullanılır.

GALIÇ: Orak.

⁹ Bazı köylerde kağniya da *Araba* denilmektedir.

KAĞNI: Kağının parçalarından biri olan "sırık" (sap cereği) ve "kara çav" kağına ilave edilerek ekin taşımaya yarayan bir vasıta haline getirilir. Kara Çav'ın zemini oluşturan parçaya "Kopçek" denilir. Yine Kara Çav'ın her bir parçasına "Kaburga" adı verilir. Kağrı tekerine çakılan halkalara ise "Gever" adı verilir.

SAP DIRMİĞİ: Bkz. YİĞİN DIRMİĞİ

SAP KAŞIĞI: Sadece sap çekme döneminde yemek yenilen iri ağaç kaşık.

SAP TIRMİĞİ: Taşıma aracına yüklenen ekinin sarkan kısımlarını almaya yarayan küçük tırmık.

URGAN:

YİĞİN DIRMİĞİ: Yiğın tırmığı. Normal tırmıktan küçüktür. Yüklenen ekin yiğının yerini tırmıklamaya ve taşıma aracından sarkan ekinleri almaya yarar. Yerde kalan en son sap (ekin) döküntüleri bu tırmıkla tırmıklandıktan sonra, tırmıkla birlikte kağrı veya celgenin üstüne yüklenir.

Ekinin Tarladan Harmana Taşınması:

Tarlada taşıma aracına yükleme yapılırken ilk dikkat edilecek husus rüzgarın yönüdür. Yükleme daima rüzgarın estiği yönden yapılmalıdır. Aksi takdirde yerden yukarı verilen desteyi rüzgar veren kişinin üzerine doğru geri gönderir. Diğer bir husus ise, yükleme esnasında aracın hareket etmemesi için önlem almaktır. Bunun için bilhassa meyilli arazilerde aracın önü yokuş aşağı getirilir ve arka tekerleklerin dibi kazılarak çukura oturmaları sağlanır.

Anadut veya dirgenle yiğindan alınan sap, kağrı, at arabası, traktör gibi taşıma aracının üstündeki kişiye verilir. Yerden uzatılan desteyi, yukarıdaki kişi çatal, orak veya bir zelve yardımıyla alarak taşıma aracının üstüne dengeli bir şekilde yükler. Yükleme işi dikkat ve ustalık isteyen bir iştir. Buğdayın kayıp düşmemesi için destelerin başaklı tarafı taşıma aracının iç kısmına gelecek şekilde konulmalıdır. Bilhassa kağrı ve at arabasına sap yüklerken dengeyi sağlamak çok önemli bir olaydır. Eğer bir tarafa fazla yükleme yapılırsa meyilli olan bir yoldan geçerken, ağır tarafı üzerine taşıma aracı devrilebilir. Yine destelerin karşılıklı ve simetrik olarak konulmasıyla arada kalan boşluğun üçüncü bir desteyle doldurulup ilk iki destenin birbirine bağlanması yüklemede önemli bir tekniktir.

Bu şekilde dikkatlice yükleme yapıldıktan sonra sap urganlanır. Urgan ikinci kez sıkı sıkıya çekildikten sonra yüklenen sapın sarkan fazlalıkları tırmıkla alınır ve üste verilir. Üstteki kişi aldığı bu son bir iki desteyi de urganın altına gelecek şekilde yerleştirir ve böylece yükleme işi sona erer. Tarlada bu şekilde yüklenen sap harmana getirilerek yıkılır.

Sap Taşımayla İlgili Gelenekler:

Tarladaki ekinin harmana taşınmasıyla ilgili olarak, muhtaç olana yardım etmek ve sırasıyla birbirlerinin ekinlerini biçmek şeklinde gerçekleşen iki çeşit imece mevcuttur.

e. Harman Çalışmaları:

Konuyla İlgili Terimler:

CEÇ-ÇEÇ: Savurma işi bittğinde ortaya çıkan buğday yığını.

DÜVEN SÜRMEK: Harmana yayılmış ekini dövenle sürmek.

GÖBEĞİ AÇMAK: ortadaki ekin yığınının dövenin çalıştığı alana tamamen yaymak, ortadaki sapı bitirmek.

GÖBEK: döver sürülürken ortada yığılı olarak duran sap.

HALKA: Sürülmüş ekinin yağmur tehlikesine karşı çember şeklinde yığılmış hali.

HARMANA GİRMEK: Harman çalışmalarına başlamak.

HARMANDAN KALKMAK: Harman işlerini tamamen bitirmek.

HIZMIH: Buğday, harmanda "gözer" adı verilen eleme aracıyla elenirken, gözerin gözeneklerinden geçmeyen ve üstte kalan eleme artığıdır.

KESMİK- KESMÜK: Buğday, harmanda "gözer" adı verilen eleme aletiyle elenirken gözerin gözeneklerinden geçmeyen ve üstte kalan iri eleme artığıdır. Kesmiğe, "Hızmiş" da denilir. Kesmik, harmanda ayrı bir yere yığılarak dövenle yeniden sürülür. Yeniden savrulmak suretiyle içinin tahılı alınır. Bu tahıl genellikle kadınların hakkıdır. Onu satarak el harçlığı ederler. Savrumdan çıkan "kesmik samanı" diğer samanın üzerine atılır. Daha iri savrum kalıntısı ise, yufka ekmeği yapımında yakacak olarak kullanılmak üzere başka bir yere yığılır.

MALAGMA: Sapın dövenle sürülmesi sırasında, saman görünümüne yakın bir hale geldiğinde aldığı isim.Yağmur yağarsa malağma halka yapılır.

SAP: Harmana yığılı ekinin adı saptır.

SAP SAÇMAK: Harmanda yığılı halde bulunan biçilmiş ekini sürmek üzere yere yaymak.

TIĞ: Sürülmüş ekinin harmanda savrulmak amacıyla yığılı haline verilen ad. Tığ koni şeklinde veya üçgen prizma şeklinde yapılır. Bu şekliyle yağmurdan daha az etkilenir.

TIĞ SAVURMAK: Tanesini ayırmak amacıyla sürülen mamulü rüzgârda savurmak.

Kullanılan Aletler:

BÜYÜK YABA: Saman doldurup boşaltmaya yarayan ağaçtan yapılma ve parmakları olan harman aletidir. Büyük yaba 12 parmaklıdır.

DİRGEN: Harmanda sap saçmakta kullanılır.

DÜVEN: Döven. Sapı sürüp saman haline getirmekte kullanılır.

DÜVEN KOŞMAK: Hayvanları dövene koşmak; bu işe uygun halde bağlamak.

SAVURMA YABASI: Tığ savurmaya yarayan küçük yabadır. Genellikle 5-6 parmağı olur

SIYIRGI: Harman zeminindeki samanı sıyırmakta kullanılır.

YABA: Tek parça halinde ağaçtan yapılan, uç kısmı kürek gibi geniş ve parmaklı olan harman aleti. Yaba, saman doldurup boşaltma ve tığ savurma işlerinde kullanılır. "Büyük yaba", "savurma yabası", gibi çeşitleri vardır.

YARIMLAĞA: Buğday ölçmeye yarayan ve yarım ölçek (8 kg) buğday alan ölçek.

Düven Sürmek (Sapın Sürülmesi):

Ekin sürme işine başlamadan önce döven hazırlanır. Dövenin dişleri sağlam ve keskin olmalıdır. Daha sonra sap saçılır ve döven koşulur. Sürmeye başlanır. Dövenin çıkardığı tatlı hisırtı ve peşinden harman sahibinin yükselen sesi duyulur:

"Ho babam gaba yerlerden ! Hooooo !

Ağustos güneşinin altında döven sürme işi bu şekilde başlar ve haftalarca sürüp gider. Saçılan sap inceldikçe ortadaki göbekten yenisi saçılır. Üst kısmı inceldikçe, dirgenlerle aktarılıp alt üst edilir. Sürülen ekin gittikçe inceleşerek önce "malağma" daha sonra da saman haline gelir. Sürülen ekin saman haline geldiğinde sürme işi biter. Eğer yağmur yağarsa, malağma halka yapılır. Halka, sürülmüş ekini çember şeklinde yığmak demektir. Sürme işi bitince, sürülmüş ekin "tığ" yapılır. (4)

Tığ Savurma-Harman Savurma:

"Tığ savurmaya başlamadan önce savurma yabaları hazırlanır ve rüzgâr beklenir. Samanı bir iki metre ileri götürece kadar rüzgâr çıkınca yaba ile tığ savrulmaya başlanır. Savurdukça saman uçup gider, dene (tane) kalır. Saman ile buğday birbirinden ayrılıncaya kadar savurmaya devam edilir. Çeç (ceç) çıkarılır. Çeç gözer ile elenir. Gözerin gözeneklerinden geçmeyen ve üstte kalan eleme artığına "Kesmik-Kesmük" adı verilir. Eğer elenen buğday unluk olacaksa, bir kez de kalburla elenerek ölçülür ve torbalara doldurulur. Unluk olmayacaksa ölçülüp seklem çuvallarına veya torbalara konulur" (4, 11, 17).

Harman Çalışmalarıyla İlgili Gelenekler:

HARMANCILIK VERMEK: Harmandan eve taşınmamış olan buğdaydan bir fakire pay ayırmaya veya bir miktar vermeye, "harmancalık" adı verilir. Harmancılık bir fakire en az 1 urupla (Yaklaşık 16 kg) olmak üzere verilir.

f. Harmandan Elde Edilen Ürünlerin Yerlerine Taşınması ve Değerlendirilmesi:

Konuyla İlgili Terimler:

KİLE: Buğday ölçü birimidir. "14 Ölçek 1 Kiledir" (12, 14).

SAMANLIK VURMAK: Harmandan getirilip samanlığın içine atılan samanı köşelere yaymak veya sıkıca depolamak amacıyla, samanlığa girip dirgenle samanı düzeltmek; ve bir miktar ayakla çığneyerek pekiştirmek.

Kullanılan Aletler:

BÜYÜK YABA: Geçgere veya çetene saman doldurmakta kullanılır.

ÇETEN: Kağınının üzerine yerleştirilen ve içerisine saman doldurularak taşınan bir düzeneştir. Çeten, özel şekilde ağaç dallarından örüldüğü gibi, biçilmiş tahtadan da yapılır.

ÇUVAL: 1-2-3 Kilelik çuvallar yaygın olarak kullanılırlar.

DEPME: İçine buğday konulursa yaklaşık 60 Urupla (ölçek) buğday alan, un konulursa 100 Urupla un alan bu çuvallar genellikle yün olup, kilim dokuma tekniğiyle dokuma tezgahlarında dokunurlar.

GEÇGERE: Saman taşımakta kullanılan, dört kollu ve ortasında sama doldurmaya yarayan bir haznesi bulunan taşıma aracıdır. Biri önde, diğeri arkada olmak üzere, geçgereyi, iki kişi kollarından tutarak taşır.

SEKLEM ÇUVALI: Yaklaşık 8 ölçek (128 kg) buğday alan yünden dokunmuş çuval.

Buğdayın Harmandan Eve Taşınması:

Ölçülüp seklem çuvallarına yada torbalara doldurulan buğday, kağı, at arabası veya traktörle harmandan alınarak eve getirilir.

Samanın Harmandan Samanlığa Taşınması:

Eğer harmanla samanlık arasındaki mesafe yakınsa, saman geçkere ile harmandan alınarak samanlığa taşınır. Harmanla samanlık arasındaki mesafe uzaksa, saman, at arabası veya kağının üzerine ya da traktörün römorkuna monte edilen çetenlerle taşınır. Saman hangi vasıtayla taşınırsa taşınısın bu vasitalara yaba ile doldurulur.

Buğdayın Evde Korunması:

Buğday, öncelikle ambarlarda saklanır. Ambar ya tahtadan özel olarak yapılır veya kerpiçten bölmeler halinde yapılır. Kerpiçle yapılan ambarların içerisi kireçle sıvanır. Kireçle sıvanan ambarlara haşarat ve fare giremez. Bunun dışında buğday, seklem çuvallarında, bez torbalarda veya yünden dokunmuş büyük çuvallarda saklanır.

g. Unnuk Yuma (Unluk Buğdayın Yıkanması) ve Un

Öğütme:

Buğdayın elenmesi:

Unluk olacak buğday, öncelikle yukarda belirtildiği gibi harmanda kalburla elenir. Daha sonra unluk buğdayın yıkanacağı yere taşınır.

Unnuh yuma (Unluk Buğdayın Yıkanması):

Derenin içine bir kilim serilir ve kilimin uzun kenarlarının altına küçük taşlar dizilerek orta kısmı çukur hale getirilir. Irmağın akış yönündeki kenarına biraz daha iri taşlar konularak kilimin ön kısmı biraz yükseltilir. Bu kısmın da ortasına bir kalbur yerleştirilerek " Sal " adı verilen yıkama düzeneği böylece hazırlanmış olur. Hazırlanan bu salın içinden derenin temiz suyu geçmektedir.

Salın içine yıkanacak buğday dökülür ve elle iyice suya karıştırılır. Bu sırada " kapçık " denilen zayıf taneler, saman , çöp gibi vs artıklar suyun üstünde yüzmeye başlar akan suyla birlikte gidip salın ağzındaki kalbura dolar. Kapçıklar kalbur doldukça götürülüp kenara dökülür. Salın içindeki buğday el ve ayakla iyice karıştırılarak yıkanır. Yıkanan buğday kalburun kenarıyla su akıntısının ters tarafına doğru çekilirken saman ve çöpler öne küçük taş ve kumlar ise geriye doğru gider.

Bu şekilde iyice yıkanan buğday kalburlarla saldan alınarak kıyıdaki seklem çuvallarına veya torbalara doldurulur. Çuvallar veya torbalar suyunu iyice çektiğinde kağı, at arabası, traktör gibi taşınacak vasıtaya yüklenir ve doğruca sergi yerine götürülür.

Sergi Serme

Yere serilmiş üç beş kilim ve onun üzerine yayılmış buğdaydan oluşan kurutma sistemine "sergi" denilir. Sergi sermekten amaç, yıkanmış buğdayı kurutmaktır. Sergi yerinin düz, sert, pürüzsüz, sel-su tehlikesi olmayan ve bol güneş alan bir zemin olması gerekir. Araçtan indirilen buğday çuvallardan boşaltılarak sergi üzerine yayılır. Sergideki buğday bu şekilde kurumaya terk edilirken yine yapılacak bazı işler vardır. Serilmiş buğdayın üst

kısmı kurudukça onu elle aktarmak gerekir. Böyle yapılıncı buğdayın güneş almamış tarafları üstte getirilerek daha iyi kuruması sağlanır.

Serginin sayılı düşmanlarının başında serçeler gelir. Sergiye bakan kişinin en ufak bir dalgınlığını bile değerlendiren onlarca serçe, birden o güzelim yıkanmış buğdaya hücum eder. Tabi ki serginin düşmanları arasında kümes hayvanlarını ve diğer kuşları da saymak gerekir. Kısaca, bir çok hayvanın iştahını kabartan sergiyi bu saldırganlara karşı korumak gerekir. Sergiyle genellikle evin kadınları ilgilenir.

Sergide kurutulan buğday kalburla elenerek çuvallara doldurulurken kalburun üstünde toplanan "kapçık"lar ayrılır. Kapçık, genellikle tavuk ve mal yemi olarak kullanılır. Bu şekilde kurutulup elenen buğday mevcut vasıtalarla değirmene götürülür.

Un Üğütme (Buğday Öğütme) :

Yıkanan buğday değirmene getirilerek öğütme için sıraya geçilir. Buğday öğütmek için sıraya geçme işlemine "nöbet" denilir. Sıra geldiğinde buğday öğütülür, un çuvallarına veya torbalara doldurularak eve getirilir. Eskiden su değirmenleri vardı. Bu değirmenler kepekle unu birlikte çıkartırlardı. Kadınlar ekmeçlik hamur yoğurmadan önce, unu "yoğun elek"le eleyerek fazla olan kepeği undan ayırırlardı. Baklava veya çöreklik un ise "ince elek"le elenirdi.

Su değirmenlerini dizel motoruyla çalışan değirmenler, onu da elektrikle çalışan günümüz değirmenleri izledi. Şimdiki değirmenlerde ise, öğütme işi daha basit hale getirilmiştir. Buğday, sadece kalburla elenerek değirmende öğütülmektedir. Unluk yıkama ve serginin (buğday kurutmanın) hemen hemen ortadan kalktığı günümüzde olan ekmeğe olmuş ve ekmeçlerdeki o eski lezzet kalmamıştır.

Eskiden "un çuvalı" veya "depme" denilen ve yaklaşık her biri 70-100 Urupla (Ölçek) un alan büyük dokuma çuvallara doldurularak saklanan un, şimdi bez torbalarda saklanmaktadır. Yine, eskiden una, nimet olarak çok büyük saygı gösterildiğinden, üzerine un elenen "itağa çulu"nun altına öküz veya camız derisi serilirdi. Bu deri üzerinde biriken un da sıyrılıp alınarak hayvanlara verilirdi. Un, asla doğrudan yer üzerine serilen bez üzerine elenmezdi. Hatta kadınlar yemin ederken, "itağa çulunu yere sermiş kul oluyum ki" (16), diye yemin ederlermiş.

h. Bulgur Kaynatma ve Öğütme:

Bulgur Kaynatma:

Bulgurluk buğday salda yıkanır. Çuvallara doldurularak bulgur kaynatılacak yere getirilir. Ateş yakmak için tandırlar eşilir veya küçük bir hendek kazılır. Hazırlanan tandırlara veya hendeğe 5 Urupla'lık kazanlar yerleştirilir. Bu kazanların içi ağzına kadar suyla doldurulur. Kazanların altına ateş yakılarak suyun kaynaması beklenir.

"Su kaynamaya başlayınca bulgurluk buğday kazanın içine doldurulur. **5 Uruplalık kazana 4 Urupla buğday koymak** şartıyla kazanın içi doldurulur. Buğday pişip ortası açılmaya başlayınca kazandan *saplı*yla alınarak sergiye götürülür" (1, 15). Çok pişirilen buğdayın bulguru lezzetli olur. Buna karşılık, az pişirilen buğdayın bulguru da lezzetsiz olur. Pişirilen buğday iyice kuruyuncaya kadar sergide bekletilir.

Bulgurun iyi kuruyup kurumadığı, ön dişler arasında ezilmek suretiyle anlaşılır. Ön dişlerle ısırılan bulgurluk buğday tanesi "eğer **siyreşikse** (ısırıldığında hemen parçalanmıyorsa) iyi kurumamış demektir" (1). İyi kurumayan bulgurluk aynı zamanda öğütme safhasında da problem çıkarır. Bu buğday değirmenden bulgur şeklinde değil de biraz yassılaştırmış, ezilmiş durumda çıkar ki buna "diri" denilir. Değirmenin taşları arasından diri diri çıkan bulgur zarar demektir. Bu yüzden bulgurluk iyice kurutulmalıdır. Eğer ön dişlerle ısırılır ısırılmaz rahat bir şekilde parçalanıyorsa bulgurluk kurumuş demektir.

Evde Bulgur Çekme-Öğütme:

İlbeyli Yöresinde bulgur öğütme işi için, "bulgur çekme" terimi kullanılır. Yörenin vazgeçilmez gıda malzemelerinden biri olan bulgurun öğütülme işi başlıca şu yollarla yapılır:

"Bulgur Taşı" veya "El Taşı"yla Bulgur Çekme:

Bulgur taşıyla bulgur çekmek başlı başına bir iştir. Bu işle ilgili bir çok da gelenek mevcuttur. Bulgur taşı, yaklaşık 50-60 cm çapında ve 10-15 cm yüksekliğinde silindirik iki taştan meydana gelir. Alttaki taş sabit, üstteki ise onun üzerinde dönecek şekilde hareketlidir. Alt taşın orta noktasından yukarıya doğru "göbek" denilen bir demir bir mil çıkar. Bu milin üzerine ise "Gerimşa" denilen bir ağaç parçası geçirilir.

Gerimşa, iki taşın merkezlenmesini sağlayan bir bağlantı elemanıdır. Üst taşın alt yüzeyine açılmış olan kanala oturarak iki taşın bir birine aynı merkezde bağlantısını sağlar. Bazen gerimşa kanala küçük gelir ve boşluğun fazla olmasından dolayı üst taş salgılı döner. Bu olayı önlemek için gerimşa'nın altına bir veya birkaç kat çaput konulur ki buna da "kepi" denilir.

Öğütülecek malzemenin iki taş arasına geçmesini sağlamak amacıyla üst taşın ortasına 8-10 cm çapında bir delik açılmıştır. Yine taşı döndürmek için üst taşın üst yüzeyine dik durumda bir ağaç kol yerleştirilmiştir. Kalınlığı yaklaşık 4-5 cm civarında olan ve bir ucu taşa gömülü bulunan bu kolun yüzeyi, eli acıtmaması için oldukça düzgün yapılmıştır.

Bu şekilde taşa çekilen bulgur yoğun kalburda elenir. Kalburun deliklerinden geçen normal bulgur aşağıda toplanırken, üstte kalan ve "ölü" adı verilen eleme artığı da ayrı bir yerde toplanır. Eleme işi bittiğinde bir kenara ayrılmış olan "ölü" bulgur yeniden taşa çekilir ki bu işe "ölü çekmek" adı verilir.

Yapılan işler henüz bitmemiştir. Şimdi sıra bulgurun düğülcüğünü ve ununu ayırmaya gelmiştir. Daha önce yoğun kalburla elenmiş olan bulgur bu sefer de ince kalburla bir kez daha elenir. Bu işlemde bulgur kalburun üstünde kalırken, "düğülcük" adı verilen küçük tanecikler gözeneklerden geçip aşağıda toplanır. Daha sonra düğülcük de yoğun elekte elenmek suretiyle unu ayrılır. Bazı durumlarda da eleme yapılmaz, rüzgarda savurmak suretiyle düğülcüğün unu ve kepeği birbirinden ayrılır.

Değirmende Bulgur Çekme:

Kaynatılıp kurutulan bulgurluk buğday değirmene götürülerek çektilir.

Köylere Gelen Seyyar Bulgur Değirmenleriyle Bulgur Çekme:

Bulgurluk, köylere gelen seyyar bulgur değirmenlerinde belli bir ücret

karşılığında çektilir.

Soku:

Yörede "sohu" diye bilinir. İçinde yarma, bulgurluk, armut kurusu gibi v.s. yiyecekler dövölür. Daha çok buğdayın kabuğunu almak amacıyla içinde buğday dövölün içi oyuk taştır.

Bulgur Çekmeyle İlgili Gelenekler:

Bulgur çekmeyle ilgili karşılıklı imece geleneği vardır. Bulgur çektiirecek olan evin hanımı bir davetçi gezdirerek komşu kadınları bulgur çekmeye davet eder. Kadınlar akşam o evde toplanır ve türküler maniler eşliğinde bulgur çekerler. Bu sırada yine karşılıklı mani söyleme geleneği vardır. Ayrı ayrı taşlarda çalışan gruplar birbirlerine karşılıklı maniler söylerler.

Bu konuyla ilgili diğler bir gelenek ise. "Ölücelik İsteme" geleneğidir. Bulgur çekme işinin bitiminde kadınlar ev sahibinden ölücelik isterler. Ölücelik, ev sahibi tarafından çalışanlara verilen üzüm, çerez, şeker, gibi yiyeceklerden oluşan bahşıştir.¹⁰

Bulgur çekmeyle ilgili başka bir gelenek ise, bacada halay çekme geleneğidir. Eğer iki taraf aynı akşam bulgur çekmeye başlamışlarsa, bulguru önce çekip bitiren taraf öteki tarafın bacasında halay çeker".

2. Hayvancılık:

a. Koyunculuk:

Koyunculuk İlbeyli Türkmenlerinin eskiden beri yapa geldikleri bir iş ve geçim kaynağı olduğundan yöre halkının gönlünde büyük bir koyun-kuzu sevgisi mevcuttur. Yukarda görüldüğü gibi, koyunculukla ilgili çok sayıda ağıtlar, türküler, maniler ve diğler folklor ürünleri mevcuttur. Anneler çocuklarını "kuzum" diye sever ve ölen çocuklarının ardından "kuzum oy oy !" diye ağlarlar.

Koyun ve kuzuya o denli sevgi vardır ki yağmur duasında bile koyun ile kuzudan yararlanılır. Yağmur duası yapılırken, koyun ile kuzu sürüsü kasıtlı olarak birleştirilir. Onların birbirlerine kavuşmaları esnasında çıkarttıkları meleme sesinin dua yerine geçeceği konusunda inançlar mevcuttur. Bu kadar sevgiye rağmen, ağır ekonomik şartlar yüzünden, ne yazık ki, günümüzde koyun sayısı gittikçe azalmaktadır. Koyunculukla ilgili bir takım işleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Kuzu Emiştirme: "Kuzuluktaki kuzular, ağıldaki koyunların arasına bırakılır. Herkes annesini bulup emer. Karınları doyduktan sonra kuzulara el çırpılarak: "Çık ! Çık ! Çık ! Çık !" denilir. Bir yanda da kuzular elle tutularak koyunun arasından kenara alınır. Bu şekilde birkaç emiştirmeden sonra, kuzular, 'Çık !' sesini duyar duymaz kendi kendilerine annelerinden ayrılıp kuzuluğa girerler" (1,15).

Kirkım: "Toklular ot biçiminde (22 Haziranda) koyunlar ise, arpa biçiminde (Temmuz ayı ilk haftasında) kırılır. Koç da ağırmazın diye arpa

¹⁰ Bulgur çekme, karşılıklı mani söyleme ve Ölücelik İsteme hakkında geniş bilgi için bkz. Kadir Purlü, "Sivas Karalar Köyü Tekerlemeleri, Bilmeceleri, Mani ve Duaları". *Türk Folklorundan Derlemeler* 1986/1, s.265-267.

biçiminde kırkılır. Kuzu ise, harman (döven) zamanında (Ağustosta) kırkılır. Kırkım aracı genellikle 'kırklık'tır' (8).

Yün yıkama: Dere kenarlarındaki düz zeminli kayalıklardan yararlanılarak yün yıkanır ve güneşte kurutulur. Bu konu kitabımızın "El Sanatları" kısmında açıklanmıştır.

Yün Tarama: Yün tarama genellikle, yün tarağı ile kadınlar tarafından yapılır. Eskiden yün tarama kadınlar arasında imece usulüyle yapılırdı. Günümüzde fazla yün olmadığı için imece usulü yün tarama kalkmak üzeredir.

Yün Eğirme: Yün eğirme, Çıkırık, İğ ve Kirmenle yapılır.

Çıkırıkla Yün Eğirme: Çıkırığın başlıca parçaları şunlardır: *Çark, taban, kulak, iğ*. Sağ el ile çark çevrilirken, sol ile yün aynı kalınlıkta iğ verilip eğrilir.

Kirmen ile Yün Eğirme: Yün sol elle tutulurken, sağ elle kirmen çevrilir.

İğ ile Yün Eğirme: Yün sol elle, iğ sapı ise sağ elle tutulmak suretiyle eğirme yapılır ve eğrilen yün iğın sapına sarılır.

Koyunun Sağılması:

"İneği getir sağ. Koyunu yatır sağ!" (16) denilerek koyunun sağılmadan önce mutlaka bir süre yatırılması-dinlendirilmesi gerektiği vurgulanır.

"Akıllı koyunlar sağılırken zorluk çıkarmazlar. Koyunu sağıacak kadın önce koyunun arkasına geçer. Kuyruğunu yan tarafa çekerek arka ayaklarının arasına helkeyi kor. Önce çıkardığı bir iki damla sütle elini ıslar sonra sağımaya devam eder (1, 16))

"Huysuz koyunlar sağıarken zorluk çıkarırlar. Onun için bir kişinin daha yardım etmesi gerekir. Bir kişi koyunun başını tutarken diğeri sağlar. Yardım edecek kimse yoksa koyunun gözleri bir çaputla bağlanır" (1,16).

"Abrılın (14 Nisan-13 Mayıs) sütü biraz yavan olur. Baharın sütü iyi olmaz, ancak yağı güzel olur. Ayrıca bahar sütünün peyniri de güzel olur. Gün dönümünden sonra davarın sütü çok yağlı olur. Davar koç ayına 1 ay kalıncaya kadar soğulur.

Harman kalktıktan sonra davar "Günaşa" gelir. Yani bir gün köye gelir bir gün gelmez. Bir hafta böyle devam eder. Daha sonra davar köye üç günde bir gelir. Bu durum bir hafta sürer. Yine harman kalkınca, 1 gün koyun çobanı, 1 gün de kuzu çobanı sürüyü sağıarak sütü kendisine alır (16). Bu sağma işi, geleneklere göre çobanların hakkıdır. Güz sütünün yoğurdu çok iyi olur. Dolayısıyla güzün davarın sütünden mükemmel kışlık yoğurt yapılır.

Ağılların Temizlenmesi: Üç dört günde bir koyunlar dışarı bırakılıp ağıllar temizlenmelidir. Aksi takdirde koyunlarda kene olur. Eğer mevsim kış ve koyunlar gün boyunca ağılda kalıyorsa, "koyunlar yeme bırakıldığında ağılın tabanı önce sıyrığı ile sıyırılır. Sonra 'çalgi' ile süpürülür. Biriken gıvlar (gübre) ağıldan dışarı çıkarılıp ayrı bir yere yığılır. Islanmasın diye üstüne de bir naylon çekilir" (8). Bu gübre daha ileri tarihlerde (baharın) büyükbaş hayvanların altına serpilir ve buna "kuru" adı verilir.

Mevsim yaz ve davar yaylıma gidiyorsa, sabahleyin tabandaki gübreye bakılır. Eğer miktarı fazlaysa sıyrığıyla sıyırılıp, çalgıyla süpürüldükten sonra dışarı taşınır. Bu şekilde ağıllar sürekli temiz tutulur ve çeşitli hastalık ve haşarata karşı önlem alınmış olur.

b. Koyunculukla İlgili Gelenekler:

Saya Gezme Geleneği:

"Saya, Gücüğün 12'sinde (miladi 25 Şubatta) gezilir. Ağalar bir odaya toplanır. Çoban elindeki değneği oturanların önüne atıp: 'Düşmanınızın ömrü bu kadar olsun !' diyerek bahşiş ister. Koyun sahipleri çobanın bahşişini hemen orada verirler. O sırada odada bulunmayan koyun sahiplerinin evine çoban ayrıca gider ve bahşişini ister. Değneğini koyun sahibinin önüne atar. 'Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun' olsun der. O da: 'Daha beter olsun !' diyerek bahşiş verir" (10, 14, 17).

Şimdi sıra saya gezmeye gelmiştir. "Çoban,boynuna bir habe (heybe) atar ve başına çocukları toplayarak ev ev dolanmaya başlar. Çobanla birlikte gezen çocuklara sağmen (seğmen) denir. Bazı çobanlar da boğazlarına çan, kelek, zil takıp kalabalık halinde gezerler. Sık sık 'He hey den uşaklar he hey !' diye bağırırlar. Saya gezen çoban, yağ, bulgur gibi yiyeceklerin yanısıra çorap kese eldiven gibi bahşişleri de kabul eder (10).

"Çoban herhangi bir ağılın önüne geldiğinde: (Düüüüüüüvvvv !) diye bağırır. Bu sırada çobanın sesini duyup da meleyen koyunlar olursa, onların ikiz kuzulayacağına inanılır"(8, 11).

Saya gezme törenine köydeki tüm çobanlar, kendi mıntıklarını ve güttükleri koyunların sahiplerini gezmek suretiyle katılırlar.Bu yüzden saya gezme günü köylerin sokakları kalabalıklaşır ve yapılan kutlamalarla bu gün bir bayrama dönüşür. Çobanlar *pernek* denilen koyun sahiplerinin evlerine vardıklarında şu tekerlemeleri söylerler:

*Saya geldi sakının
Dembül dümbül takının
Kara koyunun b.hunu
Kına deyı yakının*

Alahey deyin uşahlar ! Alahey ! (17).

(Bu sırada Çocuklar "Alaheeeeey !" diye bağırırlar).

*Hel hayadan hayadan
Yılan aktı kayadan
Açlığımızdan gelmedik
Susuzluğumuzdan gelmedik
Töremiz var sayadan
Alahey deyin uşahlar ! Alahey ! (14)*

Tüm koyun sahiplerinin evleri bu şekilde ve bir şenlik havası içerisinde gezilir. Tabi ki, saya gezme birkaç tekerleme ve bulgur, yağ toplamaktan ibaret bir tören değildir. Köy meydanı bir çok değişik gösterilere sahne olur ki, bunlardan birisi "deve yapma"- "deve oynatma" geleneğidir. Saya gezme günlerinde epeyce ilgi çeken deve şu şekilde yapılır:

Yaklaşık bir adam boyu uzunluğundaki merdiveni iki genç iki ucundan omzuna alır. Merdivenin ortasına sağlam iplerle bir beşik tutturulur.

Beşiğin üstünden iki yana büyük bir yük perdesi veya ince dokumalar sarkıtılır. Çaputtan bir deve başı yapılarak uzunca bir değneğin (sırığın) ucuna bağlanır. Sırığın gövdesi çaput veya renkli post sarmak suretiyle gizlenir. Böylece devenin baş ve boyun kısmı hazırlanmış olur. Başı gövdeye bağlamak için, boynun ucu, merdivenin ön kısmını omuzlamış olan kişinin eline verilir. Bu kişi boynu meyilli olarak tutuğunda devenin gövdesi tamamlanmış olur.

Bu görüntüyü daha inanılır bir hale getirmek için deve üzerinde birkaç küçük işlem yapmaya sıra gelmiştir. Küçük yuvarlak aynalardan deveye bir çift göz yapılır ve boynuna da bir kelek asılır. Başına bir yular bağlanarak yuların ucu üçüncü bir kişinin eline verilir. Elinde bir çubukla deveyi istediği yere götürebilen deveci diğer iki kişiyle önceden anlaşmış olduğu için deveye bir çok hareketler yaptırır.

Beşik ile yapılan develere binilmez. Ancak merdiven ve yastıklı yapılan devenin üzerine bir kişi bindirilip bir çok komik oyunlar çıkarılır. "Hazırlanan deveyle bu şekilde kapı kapı gezilirken köyün bütün çoluğu çocuğu genci ihtiyarı deveciyi takip eder, doyaya güler, eğlenir" (17) ve bir saya gezme günü böylece renklenmiş olur.

"Saya gezen çobanlara, bulgur, yağ gibi yiyeceklerin yanı sıra, çorap, eldiven, kilim çanta, tuzluk, gibi bahşişler verilir. Çobanlar topladıkları yiyecek ve yiyeceklerin kendilerine lazım olanını alır, ihtiyacından fazla olanlarını ise satarlar" (10).

Yunnak Geleneği:

Koyun kuzu yıkama işine yunnak, koyun-kuzu yıkanılan yere ise, *yunnak yeri*, denilir. Kişinin işini sevmesi ve bir yandan da çalışırken eğlenmesini amaçlayan bu tür iş törenleri İlbeyli yöresinde çok yaygındır. Bulgur çekme, yün tarama, arpa kavrama, düğün köftesi hazırlama gibi bir çok işler adeta eğlence haline dönüştürülmüştür.

Koyunların yıkanacağı günden bir önce ev halkını ve çobanları büyük bir heyecan sarar. Ev kadınları ise daha başka ve tatlı bir telaş içerisindeyler. Ertesi gün yunnağa gidilecek, millet ne yiyip içecek ? Çörek çekilir, börek ve kaygana hazırlanır. Evin reisi çobana vereceği bahşışı hazırlar. Bu şekilde tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra ertesi gün erkenden yunnak yerine hareket edilir.

Yunnak yeri olarak, bir veya bir kaç koyunun rahatlıkla yıkanabileceği derinlikte ve genişlikte dere suyunun durgunlaştığı yerler seçilir. Ancak, derenin önüne yapay set çekilmek suretiyle de yunnak yeri yapılabilir. Yıkanan koyun ve kuzunun tüylerini kirlenmemesi için yunnak yeri civarının çayırılık veya zemini temiz kayalıklardan oluşmasına dikkat edilir. Ev halkı yunnak yerine ulaştıktan biraz sonra çoban kuzu veya koyunu yunnak yerine yaklaştırır. İlk önce çoban suya girer.

"Bir kişi koyunu suya atar, bu esnada koyunun çanı varsa (dangır dungur) öter. Suya (com) diye düşen koyunu çoban yakalar ve suyun içinde koyunun gövdesini iyice ovalar" (16). Berrak ve kuvvetli bir şekilde akan dere suyunda bu şekilde iyice yıkanan koyun derenin öteki kıyısına bırakılır. Bir kişi de derenin o yakasında beklemektedir. Bu kişi evin çocuklarından biri olabileceği gibi, çobanın pöçükçüsü (yardımcısı) de olabilir. Bu kişinin görevi

de koyunların yatmasına engel olmaktadır. Çünkü: Koyun üzeri ıslak durumdayken yere yatarsa tüyleri çamur olur.

Ev halkı kalabalıkça suyun içine üç-dört kişi girer ve koyunları yıkayıp yıkayıp kenara bırakırlar. Bu şekilde kurulan ekip vasıtasıyla son koyun kalıncaya kadar yıkama işine devam edilir. "En sona kalan koyunu çoban yıkar ve onu kenara bıraktıktan sonra; değneğini alarak doğruca koyun sahibinin yanına varır. Değneğini onun önüne atarak: '*Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun ağam*', der. Ağa da: '*Eline koluna sağlık, ömrün uzun olsun*'. diyerek çobana kolundan koptuğu kadar bahşiş veya bir kuzu verir" (16). Bundan sonra işin eğlence faslı başlar.

Evden getirilen yiyecekler yenilir. Çobanlara, o anda o civardan geçmekte olan yolculara, yardıma gelen hısım akrabaya veya bir iyi niyet göstererek "*Kolay gelsin, bereketli olsun.*" diyen herkese izzet-i ikramda bulunulur. Yeme içme faslı bittikten sonra kadınlar ağaçlık bir yere çekilerek kendi aralarında türküyü söyleyip eğlenmeye başlarlar. İşte türkülerden birisi:

*Koyun seni yaya yaya getirdim
Getirdim de yatağına yatırdım
Senem sağdı ben yanında oturdum
Dolanı dolanı gel anam koyun
Gine cinsimişsin¹¹ mor ala koyun¹²*

*Bir kar yağdı incelekteneledi
Kötü tokluları kara beledi
Gürük koyun çaldı çanı meledi
Bağlantı*

*Mor koyunda şu tepeye yaslandı
Yağmur yağdı keçelerim ıslandı
Kelekler asıldı ziller paslandı
Bağlantı*

*İki gelin geldi koyun sağmaya
Biri değnek aldı beni döğmeye
Ağalar çağırdı sual sormaya
Bağlantı*

*Koyun sen derede kuzlamadın mı ?
Çoban gelir deyi gözlemedin mi ?
Koklayıp kuzunu gizlemedin mi ?
Bağlantı (16).*

Günaşa/Güzlek Geleneği:

Güzün, koyunları gün aşırı olarak sağma geleneğidir. Koyunlar sütleri azalmış olduğundan iki günde bir sağılırlar. Çoban bu yüzden koyunları köye

¹¹ Gine cinsimişsin: "Yine cins imişsin (soylu imişsin)" anlamında.

¹² Bu nakarat Gazibey Köyünde, "Haylarım hayıma gel anam koyun/Döğüyor çanı da mor ala koyun" şeklindedir.

getirmez ve açık arazideki bir yatak yerinde dinlendirir. Koyun sahibi evlerin kadınları bakraçlarını helkelerini yanlarına alır ve türküler söyleyerek topluca koyunların bulunduğu yere gelirler. "Yanlarında getirdikleri, bal, erişte, çörek, börek, gibi yiyecekleri çobanlara verdikten sonra koyunları sağmaya başlarlar"(16).

"Sağılan sütler helkelere doldurulur. Yürürken çalpalanmasın (çalkalanmasın) diye helkenin içine eşşek ıskını (şeker diken-boğa diken) konulur. Kadınlar omuzlukları helkelerin kulplarına takıp sütleri yüklenirler. Türküler söyleyerek köye doğru hareket ederler" (16).

Yol boyundaki tüm dereler ve tepeler bu güzel türkülerle yankılanıp durur. Rengârenk elbiseleriyle gınaşa giden gelin ve kızların bu dönüşleri aynı zamanda görülmeye değer bir manzara oluşturur. Dışardan seyreden kişi bunların büyük bir eglenceden veya düğünden döndüklerini zanneder. Ne yazık ki, bu güzel de, son günlerde kaybolmaya yüz tutmuştur.

"Vakit geçtikçe davar üç günde bir sağılır, en son davarı çoban sağıp sütü kendisi alır. İlk günde koyunlar süttten kesilir". (16)

Koç Katımı:

Koç katımı genellikle 14 Kasım'da yapılır. Bu tarih aynı zamanda halk takvimindeki "Koç" ayının da başlangıcıdır. "Akşamdan koç giliği hazırlanır. Koçlar akşamdan veya sabah erkenden boyalanır, süslenir. Sürü sahipleri köy meydanında toplanır. Çobanlar dişi koyunları bir tarafa, koçları ayrı bir yere toplarlar. Hoca dua eder. Sürü sahipleri topluca bu duaya amin der ve orada bulunan kalabalığa "koç giliği", çörek, börek, kavurga, dut, üzüm, kınalı şeker, elma, gibi yiyecekler dağıtırlar. Daha sonra tekbirlerle koçlar sürüye katılır" (2, 8, 10, 14). Kasım ayına koç ayı denilmesinin sebebi budur.

Yumurtalığı karnının içerisinde olan ve *Madah*, adı verilen, koçun dölünün dişi olacağına inanılır. Bu yüzden bu tür koçlar *Madah* olur. Yine Koç katılırken, koçun sırtına küçük bir kız çocuğu bindirilir. Böyle yapılsa, o koçun dölllerinin dişi olacağına inanılır.

c. Keçi Besleme:

Bir zamanlar çok rağbette olan keçi besleme işi günümüzde neredeyse ortadan kalkmıştır. Eti, sütü ve derisi kadar keçinin tüyleri de yörede değerlidir. Keçinin tüyünden başlıca şu iki ürün elde edilir:

Filik: Beyaz keçilerden kırkılır. Diğer keçi kollarından beyaz ve yumuşak olmasıyla ayrılır. Çeşitli renklere boyanabilir. Tüylüce (tüllüce) dokumada, seccade ve kilimlerde ara püskülü olarak ve ayrıca kazak, çorap dokumada da kullanılır.

Tiftik(Keçi Kılı : Siyah, beyaz ve kahverengi olmak üzere üç tabi renkte olur. Bu kılı taramak gerekmez. Sadece sıkı olmamak üzere eğrilir. Ellik(eldiven), terlik(papak), at torbası ve örme denilen yassı yayık ipi dokumalarında kullanılır.

d. Büyükbaş Hayvan Besleme:

İnek Sağma:

"İneğe sabah sağılmadan önce tuz verilir. İneklerin birisine tuz verilmişse diğerlerine de verilmelidir. Hepsine tuz verilmezse, diğer inekler,

tuz yiyeni kıskanır ve sül vermezler. Bu yüzden ya hepsine birden tuz vererek, yada hiç birisine veremeyerek inekler sağılmalıdır. Gine (yine) ineklere sağmadan önce, bir sohum ekmek verilmezse, sağılan süt haram olurmuş. Bunun için sağmadan önce ineklere mutlaka bir parça sohum veririz" (16). Sohum: İneği sağmaya başlamadan önce, verilen bir parça ekmek, bir tabak un veya bir tabak kepektir.

e. At ve Benzeri Hayvanların Beslenmesi-Bakımı:

Atın Tımar Edilmesi:

Atın tımar edilmesi başlı başına bir iştir. Bu iş için kaşağı ve "gebre" adı verilen kıldan dokunma eldiven kullanılır. At, sabah ve akşam verilen ilk yemlerden sonra tımar edilir. Önce kaşağı ele alınır. Atın sırtından başlamak üzere tüm gövde kısmına kaşağı iyice sürülür. Bu sırada zayıflayan kıllar yerinde çıkar ve kaşağının verdiği kaşıma ve masaj etkisiyle at sakinleşir.

Kaşağıdan sonra hemen gebre ele takılır. Gebre, iki kılıftan oluşan bir eldivendir. Kılıflardan birisine başparmak ötekisine ise dört parmak topluca geçer. Yine sırttan başlanmak üzere, gebre atın vücuduna iyice sürülür. Bu sırada kaşağının yerinden çıkarmış olduğu kıllar yere dökülür, at daha da sakinleşir ve tüyleri ışıdamaya başlar. Gebrenin hemen ardından temiz bir bezle atın önce gözlerinin etrafı sonra da cinsel organın civarı iyice silinir. Böylece tımar işi sona erer (7,9).

Atın Nallanması:

Atın nallanması, hayvanın tırnaklarına yeni birer nal çakmaktan ibaret önemli bir iştir. Eğer hayvanın nalı olmazsa, tıpkı yalınayak gezen insan gibi yerin üzerindeki sivri ve sert cisimlerden rahatsız olur. Tırnağın altına batan bu cisimler hayvanın aksamasına hatta ayağının sakat olmasını neden olur. Bu yüzden, nalları iyice aşındığında veya düştüğünde atların nallanmaları gerekir. Atın nallanmasında kullanılan başlıca aletler şunlardır:

Yonacak: Atın tırnağını yonmaya (kesmeye) yarayan, ağaç saplı ve keskin ağızlı alet.

Kekiç: Çekiç. Çivileri tırnağa çakmakta kullanılır.

Dölpü: Törpü. Yonacak ile kesilmiş tırnağı daha da düzgün bir şekle sokmakta (törpülemekte) kullanılır.

Kelpentin: Kerpeten. Tırnaktaki çivileri sökmekte ve çakılmış yeni çivilerin tırnaktan çıkan sivri uçlarını kesmekte kullanılır.

Nal: Yuvarlak ve tek parça halinde, at nalı.

Mih: Nalı tırnağa çakmakta kullanılan yassı ince uçlu ve kalın başlı özel çivi.

Atın nallanması ise, şu şekilde olur. Nallanacak at, öncelikle yularından direk, ağaç, kanca, pencere demiri gibi, sabit bir yere bağlanır. Eğer bağlanacak bir yer yoksa, kuvvetli bir kişi atın yularından tutar. Yine ayrı bir kişinin atın nallanacak ayağını tutması gerekir. Eğer atın arka ayaklarından birisi nallanacaksa, atın kuyruğuna bir ip bağlanır. Bu ipin ucu atın bileğinden geçirildikten sonra yardım edecek kişi tarafından gergince tutulur. Bu kişi boşta kalan diğer eliyle de atın tırnağını tutar. Aynı zamanda yanını da ata vererek tutacağı ayağı kuvvetlice kavrar. Bu durumda sırtı atın baş tarafına dönük, kavradığı ayak ise nallayacak kişinin rahatça çalışabileceği bir seviyededir.

Atı nallayacak kişi hemen tırnağı tutar. Kerpeten ve çekiç yardımıyla önce eski nalı çıkarır. Eğer atın ayağındaki nal düşmüşse, tırnakta kalan eski çivileri kerpetenle söker. Yeni nalın oturacağı yüzeyi yonacakla iyice tıraş eder. Nalı yerine yerleştirir ve kenarındaki deliklerden tırnağa mihlar (çiviler). Mihların tırnağın kenarından çıkan sivri uçlarını kerpetenle koparır. Çivinin kesilen ucunu kerpetenle tulumak ve baş kısmına çekiçle vurmak suretiyle perçin yapar. Böylece nal çakılmış olur. Atın ayağı serbest bırakılıp düzgün bir taş üzerine bastırılır. Nala göre tırnağın dışarıda kalan ve çirkin görünen kısımları törpü ile düzeltilerek işlem bitirilir. Diğer ayaklar da aynı bu şekilde nallanarak işlem sona erdirilir (7, 9, 17).

Koşum Atının Seçilmesi:

Koşum atı seçilirken yada alınırken, döşü büyük, ayakları kalın, tırnakları iri ve cüssesi büyük olanı tercih edilir.

3. Hayvan Yemleme ve Bakımı:

a. Mal (sığır) Yemleme:

Mala (sığır cinsine) ilk yem sabah namazı vaktinde verilir. Bu yem kesli samandır. İlk yemi bitirir bitirmez ikinci yem olarak küspeli saman verilir ve mal tımar edilir. İkinci yemi bitirdikten sonra mal çeşme veya ırmağa götürülerek sulanır. Üçüncü yem ikindi vakti, kesli saman olarak verilir. Hemen onun ardından küspeli, kepekli samandan ibaret dördüncü yem verilir. Bu yemi yedikten sonra, mallar çeşme veya ırmağa götürülerek ikinci kez sulanır. Beşinci yem, gecelerin uzun olduğu aylarda, yatsı vaktinde kesli saman olarak verilir (7, 9, 17).

Küspenin Hazırlanması: Küspenin ölçüye göre hazırlanması önemlidir. On mal için 1 Urupla (1 teneke) pamuk küspesine 1 Urupla kepek katmak iyi bir ölçüdür. Pamuk küspesi önce bir kap içerisinde ıslanır (ıslatılır). Küspe kabardıktan sonra içerisine kepek atılır ve elle iyice karıştırılır. Bu karışım, hayvanın yem yediği "musur" adı verilen teknenin içindeki samana elle karıştırılır ve böylece hayvanın küspe yemesi sağlanır (7, 9, 17).

b. Camız (Manda) Bakımı:

Camızın Bezir Yağı ile Yağlanması: "Camıza sormuşlar: 'Kaç yıl yaşarsın?'. 'Yağım bilir' demiş. Yani, sahibim tarafından yağlanmama bağlı demek istemiş" (7). Bu yüzden camızın yağlanması önemli bir işler. Eğer camız 15-20 günde bir yağlanmazsa bitlenir, hastalanır.

"Camız bezir yağı ile yağlanır. 1 kilo bezir yağının içine 200 gram kadar sarımsak dövülerek katılır. Sarımsak yağın içine dağılıncaya kadar iyice karıştırılır. Hazırlanan bu yağ 1 çift camızı yağlamaya yeter. Bununla camızlar güzelce yağlanır" (7).

c. Koyun Yemleme:

Davara Yem Verme: İlk yem olarak sabah aç karnına eğer varsa kuru ot, yoksa kesli saman verilir. Kaplardaki sular azalmışsa üzerlerine taze su ilave edilir. İkinci yem öğleyin kesli saman ve arpa olarak verilir. Davarın yem yediği kürünlere (teknelere) kesle karıştırılmış saman dokulur. Onun üzerine her koyun için 1 koşam (iki avuç dolusu) olacak şekilde arpa serpilir. Daha sonra arpa elle yemin içerisine iyice karıştırılır. Üçüncü yem yine kesli saman ve arpa şeklinde akşam vaklı verilir (7, 9, 17). Eğer davar yayılıma (otlamaya) çıkmışsa, akşam ağıla geldiğinde kesli saman ve buğdaydan oluşan yemle yemlenir. Davarın suyu sürekli olarak ortadaki kaplarda hazır

bulundurulur. Bu kaplardaki sular azaldıkça üzerlerine taze su ilave edilir. Koyunlar aç veya susuz kaldıklarında devamlı meleşirler (7, 9, 17).

Davara Tuz Verme ve Tuzun Önemi: Davara en az haftada bir tuz verilmelidir. Tuz, "tuztaşı" adı verilen üzeri düzgün taşın üzerine seyrek olarak serpmek suretiyle davara yedirilir. Tuz taşının üzerine tuz fazla serpilecek olursa, davara tuz değer ve ölür. Yöre halkı davara tuz vermenin onu otlatmak kadar önemli olduğuna inanır ve: "Sah dur saymayı netsin; tuz ver yaymayı netsin"13 (16). Nasihatini yaygın olarak kullanır.

d. At Yemleme:

Atın önce sabahleyin altı çalınır (süpürülür). Sonra bir gözer saman verilir. Bu yemi yedikten sonra sulanır, tumar (timar) edilir. Ardından ikinci yemi verilir. Bu yem yine samandır. Ancak samanın içine 1,5 kilo kadar arpa katılır. Böylece sabah yemi tamamdır. Bu yediğiyle öğleye kadar bekler.

Öğleyin üçüncü yemi verilir. Eğer varsa 2 kilo ot verilir. Ot yoksa, yine saman verilir ve samanının içine 1 kilo kadar arpa katılır. Bu yem ile de akşama kadar bekler. Dördüncü yemi akşam verilir. Bu yem samandır. Dökülen yemi yedikten sonra sulanır ve timar edilir. Ardından beşinci yemi verilir. Aynen sabahki gibi yine samanının içine 1,5 kilo kadar arpa katılır.

Bir atın günde 12 kilo yem yemesi gerekir. Bunun 4 kilosu arpa, 6 kilosu saman, 2 kilosu kuru ottur. At ve eşek öğün bilmez. En iyisi onların önünü devamlı olarak dolu (yemli) bulundurmak lâzım ki acıktıkça yesin. At acıktığında yahut da susadığında devamlı kişner (7).

e.Eşeğe Yem Verme:

İlk yem sabahleyin erkenden verilir. Bu yem samandır. Yemini yedikten sonra sulanır. İkinci yemi ilk yemini bitirdikten sonra verilir. Bu yem, içine biraz arpa katılmış samandır. Üçüncü yem öğleyin saman olarak verilir. Dördüncü ve beşinci yemler de saman olarak akşam verilir. Eşek yine akşam da sulanır. Aç veya susuz eşek, sahibini gördüğünde veya en ufak bir ses işittiğinde anırmaya başlar (7).

f. Tavuk Yemleme:

Sabah yem dökülür. Yem, buğday veya arpadır. Çanaklarına su konulur. Akşam ikinci yem dökülür. Cücüklerle (civcivlere) fenni yem verilir. Tavuklar acıktıklarında bağırlar (1,15).

4. Çeşitli Meslekler Ve Kazanç Yolları

a. Çobanlık ve Çobanlıkla İlgili Gelenekler:

Çoban Tutma: Çoban, "Yaz Çobanı" ve "Güz Çobanı" olmak üzere iki ayrı dönem için tutulur. Çobanlıkta bir dönem altı ay sürer. Güz çobanının görevi Koç ayının birinde (14 Kasım'da) başladığı için bu aya ayrıca "Güz Çoban Ayı" da denilir. Güz çobanı olarak tutulan kişinin görevi Koç (Güz Çoban Ayı-Kasım), Karaaş (Karakış), Zehmeri (Zemheri), Gücük, Mart, Abril ayları boyunca devam eder ve Abril'in son gününde (13 Mayıs'ta) görevi biter.

Güz çobanı kış aylarında da davardan sorumludur. Havalar iyi olursa, Zemheri, Gücük, Mart gibi soğuk havalarda bile koyunu dışarı çıkarmakla görevlidir. Ancak bütün mesele karın kalkmış ve ayazın azalmış olmasıdır. Her şeye rağmen çoban davarı Abril beşinden (19 Nisandan) sonra dışarı çıkarır.

13 Sah dur: Dikkatli ol, uyuma ! anlamında. (O zaman davarı saymaya gerek kalmaz). Yeteri kadar tuz verirken kötü otlatmış olsan bile davar yine kendisini toplar.

Hava ne kadar iyi olursa olsun mevsime güvenilmez; ani bir soğuk bütün koyunların kırılmasına sebep olabilir. Bu yüzden davarı dışarı çıkarmak için genellikle Abril beşinin çıkması beklenir.

Yaz Çobanı olarak tutulan kişinin görevi ise, baba hesabına göre, Mayısın birinde (14 Mayısta) başlar ki bu yüzden Mayıs ayının öteki adı "Yaz Çoban Ayı" olmuştur. Yaz çobanının görevi Mayıs, Haziran, Tomus (Temmuz), Ağustos, Ilkgüz (Eylül), Songüz (Ekim) ayları boyunca devam eder (2, 3, 6, 8, 10, 14).

Dölceklik-Kuzu Getirme: Koyun veya keçi, açık arazide, sürüyle birlikteyken kuzularsa, çoban, onları heybesine veya hircuna koyarak köye getirir. Kuzu veya oğlak getiren çoban veya çocuklara, yumurta, şeker, üzüm gibi yiyecekler vermek bir gelenektir ki, buna "Dölceklik" adı verilir. Kuzu getirene, getirdiği her kuzu için bir, yumurta bahşış verilir (14).

Kırkım geleneği: Koyun ve kuzular kırıldıktan sonra **1 yapanı yün** koyun çobanına, **1 yapanı yün** de kuzu çobanına verilir. Bu gelenektir ve aynı zamanda çobanların hakkıdır (10,16).

Çoban Yemeği: Çoban pernekleri (koyun sahiplerini) sırasıyla gezerek yemek yer. Sürü sahiplerinin bu şekilde görevi boyunca çobana yemek vermeleri bir gelenektir.

Çobanın Azığı: Çobanın azığına, yumurta, oğma-oğmaç, kaygana, yağ, pendir, ekmek, çay, şeker, gibi yiyecekler konur (16).

Çobanın Giysisi: Bizim buralarda çobanlar şunları giyer: Dolah (dolak), Maşlak, Keçe, Şalvar, İşlik, Mintan, Kazak, Çarık, Ayakkabı, Terlik (bere, başlık). Elindeki değneği ve çıbığı (çubuğu) da unutmamak lazım" (8).

İyi Bir Çobandan Neler Beklenir ? Çoban Nasıl Tutulur ?
"İyi bir çoban, Allaha sığınır, doğruluktan ayrılmaz, sıtkınan çalışır ve haram yemezse yedi yıl sonra erişir (ermiş bir kişi olur) derler.

Yaz çobanının 14 Mayısta başlamak üzere görevi 6 aydır. Güz çobanının ise 14 Kasımda başlamak üzere yine (yine) görevi 6 aydır. Çoban tutulurken önce, pazarlık edilip fiyat belirlenir. Çoban, davarı Koc ayının birinci gününde (Kasımın on dördüncü günü) teslim alır. Koçu koyurur (koyverir), çöreği yer.

Abril beşinden (Nisanın 19. Gününden) sonra davar dışarı çıkar. Döl düşer, koyunlar kuzular, kuzu getiren çobana ev sahibi yumurta verir. Hava iyi olursa sabah er çıkar. yatsıya kadar yayar. İyi değilse gün aşarken gelir. Haziran'ın 12'sinden (26 Hazirandan) sonra kuzu emmeden kesilir. Bu tarihten itibaren koyun bir ay sağılır. (10).

Çobanın Bir Günü: Kuşluk vakti davarı köye getirip dağıtır. İkindiye kadar uyur. İkindi vakti kalkar. Keşik (sıra) kimdeyse onun evinde yemeğini yer. Azığını alır. İtleri yallar. Aldığı azığı eşeğin üzerindeki hircun içerisine yerleştirir. Köpekleri yanına alır. Mal sahiplerinin dışarı sürdüğü koyunları bir araya toplar. Ne tarafa gidecekse koyunları o tarafa sürerek köyden çıkarır. (saat 16.00 civarı).

Davarı götürebilmesi için ferahlık çökmesi gerekir. Aksi takdirde davar gitmez, "gurneş tutar" (kafalarını birbirlerinin altına sokarak bekler) Biraz gider. Karanlık basmadan önce bir sular. Tekrar yaymaya (otlatmaya) devam eder. Davar kendi halinde etrafa dağılır ve sürüden kopmadan yayılır.

Çoban, sürünün hangi araziye gitmesini istiyorsa sürekli çevirerek ve seslenerek davarı o tarafa yöneltir. Bunu yapmazsa sürü fazla dağılır ve bir süre sonra birbirinden kopar. Bu yüzden ayrılan grupların sürekli sürünün ortasına doğru toplanması gerekir. Gecenin 10'una kadar sürüyü bu şekilde yayar. Bu sırada sulak yerlerde koyunlar sulanır. 10'da davarı yatağa vurur. Bazı çobanlar gecenin birine kadar davarı yayar ve gece 1.00'de yatağa vurur.

Sabaha iki üç saat kala (gece saat 3.00 suları) sürüyü yataktan kaldırarak tekrar yaymaya devam eder. Gece yatırılan davar şafak sökmeden kaldırılmalıdır. Eğer dan (tan) vakti davar uyutulursa çürük (hasta) olur. Bu vakitte davar mutlaka ayakta olmalı ve yayılmalıdır. Güneş doğuncaya kadar yaymaya devam eder. Sabah olduktan sonra köyün yolunu tutar. Bir de gelirken yolda sular. Kuşluk vakti tekrar davarı köye getirir.

Çobanın görevini iyi yapması gerekir. Aksi takdirde bütün sürünün zayıf düşmesine, hastalanmasına, hatta telef olmasına sebep olur. Görevini iyi yapmayan çobanlar hakkında "Çevir yatsın ! Ayım yetsin" deyimini yaygın olarak ve sitemle kullanılır (8, 14).

Koyunların Sevdikleri Otlar:

"Kara Yonca: Davar bu otu çok sever ve büyük bir iştahla yer.

Sarı Yonca (Puhur): Davar bu otu çok sever. Ancak çok aşırı yerse öldürür.

Çoban Döşeği: Özellikle kışın davar bu otu çok yer.

Kekik: Kışın bu otu davar büyük bir zevkle yer.

Zağrek: Bu otu aşırı yiyen koyun öldürür.

Firez: Fazlası öldürür" (8, 14).

Kırağı ve Çiyin koyunlara Zararları: Sabahleyin otlar üzerine düşen kırağı koyunları zehirler. Bu yüzden koyunlara kırağılı ot yedirmemek gerekir. Bütün çobanlar buna çok dikkat ederler. Aynı şekilde otlar üzerine düşen çiy taneleri de koyun için zararlıdır. Bazı hastalıklar çiy yoluyla koyunlara geçer. Bu yüzden, çobanlar koyunu yaymaya götürürken çiyin kalkmasını beklerler (8, 14).

Sürüye Kurt Gelmesi: Kurt gelince davar ürker. Davar kurdun geldiğini kırk adımdan fark edip kaçır ve durmadan ayağını yere vurur. Kurdun geldiğini anlayan diğer bir hayvan ise eşektir. Kurt sürüye yaklaşır yaklaşmaz eşek anırmaya başlar. Kurt genellikle dereden gelir. Rüzgarın altından (ters tarafından) gelir kı, köpekler kokusunu almasın diye (10). Kendisiyle konuştuğumuz bir çoban bir ara gülerek: "Kurdunan arkadaşlığımız çok..." diyor .

Çoban Köpeğine "Top" götürmek: Davarın arazide yatıp köye gelmediği zamanlarda, top şeklinde hazırlanan hamur götürülerek, bayırda köpeğe yedirilir (10).

Çobanın Hakları:

"Yün Hakkı: Kırkım zamanında çobana 1 Yapağı yün verilir. Eğer koyun sayısı çoksa sürü sahibi 2 Yapağı verir. Bu geleneklerden dolayı çobanın hakkıdır.

Süt Hakkı: Bir gün süt sağma hakkıdır. Çoban tüm sürüyü kendisi için 1 gün sağlar. sağdığı süt kendisinin olur. Bu hak anlaşmaya bağlıdır.

Yemek Hakkı: Sürü sahipleri, sırayla çobana yemek vermek zorundadırlar. Kaç gün yemek verecekleri, kişilerin sahip oldukları koyun sayısına bağlıdır.

Ayakkabı Sigara Hakkı: Çoban eğer tiryakiyse kendisine günlük bir paket sigara verilir. Yine çobana bir çift veya iki çift ayakkabı almak da sürü sahiplerinin görevidir.

Ücreti: Çobanın görev yapacağı altı aylık süre sonunda kendisine ne kadar ücret ödeneceği önceden belirlenir ve görevi bitince bu para kendisine ödenir" (8, 10).

Çoban Köpeği Yetiştirme ve Bakımı:

Bazı Terimler:

Avuhmak: Dişi köpeğin çiftleşmesi, erkeğe gelmesi. Bu durum için "Gızan olmak" deyimini de kullanılır.

Küçüklenmek: Köpeğin sahibini görünce kuyruğunu sallamasına denir.

Köpek iyi yallanır ve kendisiyle ilgilenilirse sadık olur. Köpek avunduktan 1 ay sonra memelerine süt gelir ve memelerini bırakır. Avunduktan 45-50 gün sonra da yavrular.

Yavru Köpeğin Bakımı:

"Yavruyu ilk 1-2 ay annesi emzirir. Daha sonra dişleri çıktığı için annesi emzirmez. Yavru, anne sütü kesilinceye kadar emmeye devam ederse, daha gürbüz olur. Bunun için, bu dönemde dişi köpeği de iyi beslemek gerekir. 3-4 aylık süre içinde, yavru köpek yine sütle beslenmelidir. 4 ayını doldurduktan sonra hamur suyu içirilir veya yemek sularından verilir. 2-3 aylıkken sürekli olarak yavruya sahibinin ayakkabısı koklattırılır ki kokusunu tanısin diye. Bu dönemde sahibinin kokusunu alan köpek büyüdüğünde çok uzaktan veya karanlıkta sahibini kokusundan tanır.

1 meresine (yaşına) değmeyen köpek bu dönemde başka bir köpeğe boğdurulur veya yıldırılırsa ömür boyu korkak olur. Onun için bu dönemde köpek korkutulmamalı ve mümkünse karşısına bir zağar (küçük köpek) çıkartılırsa cesareti artar ve köpek ömür boyu korkak olmaz.

Köpek ayağını kaldırıp duvara sınirse (sıdiklerse) yavruluktan çıkmış demektir. Bu durum erkek yavru için geçerlidir. Dişi yavru oturduğu yerde işer. Dişi de 1 meresine (yaşına) değdikten sonra yavruluktan kurtulmuş olur. Yavrunun sünepe (kötü alışmış, bulduğunu yiyen) olmaması için de, mevsim soğuksa sıcak bir yerde 6 ay veya bir sene beslenmesinde fayda vardır. Mevsim yazsa yine belirtilen süre kadar evden veya bahçeden dışarı bırakmamak suretiyle beslemek yeterlidir" (6, 8, 10).

Köpeğin Kulağının Kesilmesi:

"1 meresine (yaşına) gelince köpeğin kulağı kesilir. Eğer köpeğin kulağı kesilmezse, boğuşma esnasında kulağı rakıp köpek veya kurt tarafından ısırılarak yırtılır-koparılır. Bu durum köpek için bir dezavantajdır. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için ve daha iyi duymasını sağlamak için, köpeğin kulağı kesilir. Bu işlem şu şekilde yapılır:

Köpeğin başı dışarıda, gövdesi içeride olacak şekilde, boynu dış kapiya kıştırılır. Kapi göceklenir, yani zincirle o durumda ve daha açılmayacak

şekilde sabitlenir. Isırmasını engellemek için önce köpeğin ağzı iyice bağlanır. Daha sonra iki kişi, ellerine birer keskin bıçak alarak köpeğin yanına dururlar. Bir elleriyle köpeğin kulağını tutarken öteki elleriyle de aynı anda köpeğin kulağını tüyleri hizasında keserler.

Hemen kapı açılır ve kapının açılmasıyla birlikte köpek kendisini can havliyle dışarıya atar. Bir süre açık arazide koşup yorulduktan sonra tekrar eve döner. Köpek daha sonra kulağını yalaya yalaya iyileştirir. Zaten köpek bütün yaralarını yalayarak iyileştirir" (6, 8, 10).

Köpeğin Kuyruğunun Kesilmesi:

"Köpek daima kuyruğunu burnuna getirerek uyur. Bu nedenle köpeğin kuyruğundan yararlanarak ısındığı ve uyuduğu düşünülür. Bu sebeple, köpeğin aşırı uyumasını engellemek ve bilhassa geceleri uyanık kalmasını sağlamak amacıyla kuyruğu kesilir. Kuyruk dipten 4 parmak uzakta olacak şekilde, keskin bir balta veya nacakla kesilir. Yine köpeği rakiplerinden ve kurttan korumak için boğazına çengel takılır" (6, 8, 10).

Köpeğe Yal Hazırlanması:

Köpek yalı şu şekilde hazırlanır: Yeteri kadar arpa ununun içine bir tutam tuz atılarak içine kaynatılmış su katılır. İyice çalpalanır. Yala soğuk su katılırsa köpekte böcük (böcek, bağırsak kurdu) yapar. Yal çorba kıvamında ve ılık olmalıdır. Aşırı katı veya aşırı sulu hazırlanmış yal uygun olmadığı gibi; yine aşırı ve sıcak hazırlanmış yal da uygun değildir. Yalın içine kuru ekmek ve bir miktar baharat da katılabilir.

Kuru ekmek köpek tarafından zevkle kemirilir. Baharat ise genellikle (kırmızı biberdir). Köpeğin yavuz (saldırgan) olması için verilir. Bunun dışında yal malzemesi olarak kepek, kepekli un, yulaf unu veya aşırı beklemekten acımış ve ekmek yapımına elverişli olmayan normal un da kullanılır. Dügülcük çorbasının artığı ve diğer artık yiyeceklerden de verilebilir (6, 8, 10).

b. Değirmencilik:

Değirmencilikle İlgili Bazı Terimler:

"Bir Unnuğa Bir Yöreye: Çok verimsiz ve kalitesiz buğday öğütme şekli.

Dişâ: Değirmen taşını yerinden indirip, düzleşen kısımları çekiçle pürüzlü hale getirmek işi.

Dişemek: Ucu taraklı çekiçle vurmak suretiyle, değirmen taşının yüzeyini pürüzlü hale getirmek. Değirmenin alt taşı dişenir, üst taş dişenmez. Taş dişenmezse, değirmen buğdayı iyi öğütmez.

Kelete: 1-15 urupla arası öğütülmek üzere değirmene götürülen unnuk (buğday).

Yöre: Değirmenin etrafına taşan ve tozan un. Yöreği değirmenci alır. Öğütene vermez.

Su Değirmeninin Ana Üniteleri:

Boru: Arkıdan gelen suyu içine alarak çarkevine gönderen büyük saç boru. Boru, içinden bir insan sürünerek geçebilecek kadar geniştir.

Çarkevi: Borudan gelen suyun çarkı döndürdüğü kısım.

Donuzluk: Perlerden çıkan suyun gittiği yer.

Fısinnık: Borunun ucundaki dar kısım. Bu kısım suyun daha fazla basınç kazanarak perlere (kanatlara) çarpmasını sağlar.

Paltacık (Baltacık): Çarkın hareketini üst taşa ileten demir. Baltacık bu haliyle hareket ileten bir mil görevi yapar.

Per: Çarkın kanallarından her biri.

Savacak: Değirmene gelen suyun fazla geleninin gönderildiği boru veya doğal kanal.

Sepetlâ: Buğday öğütmede, buğdayın dışarı dökülmeden değirmen taşlarına doğru akmasını sağlamak amacıyla içine buğday doldurulan değirmenin bir parçası olan hazne.

Su: Bir değirmeni döndürmeye yetecek miktardaki su.

Taş: Değirmen taşlarından her biri. Bir değirmende büyük tekerleği andıran iki taş bulunur ve üst üste çalışırlar. Üstteki taş hareketli alttaki taş sabittir. Üstteki taş döndürüldüğünde iki taş arasına sıkışan buğday taneleri ezilerek un haline gelir" (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Su Değirmeninin Çalışması:

Derenin suyu "bent" adı verilen küçük setle arka bağlanır. Arkı dolduran su değirmene doğru akmaya başlar. Arktan gelen su borunun üstüne bağlanır ve buradan burunun içerisine akıtılır. Fazla gelen su doğal olarak savacak adı verilen ünileye sapar. Borunun içine dökülen su fısınnıkta büyük bir basınç kazanarak *per* adı verilen kanatçıklara çarpar ve çark dönmeye başlar. Çarkın dönmesiyle birlikte ona bağlı olan *baltacık* da döner. Baltacık, üst taşa bağlı olduğundan bu parçanın dönmesiyle birlikte üst taş da döner ve değirmen çalışmaya başlar.

Sepetlâ adı verilen hazneye doldurulmuş olan buğday, üst taşın ortasındaki delikten sisteme dökülmeye başlar. Taşlar hareket halinde olduğu için, buğday taneleri iki taş arasındaki boşluğa doğru akar. Taşların arasındaki boşluk fazla olmadığından taneler bu iki taş arasına sıkışarak ezilir ve un haline gelir (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Değirmen Kadrosu:

Usta: Değirmenin her türlü teknik işlerinden ve idaresinden sorumlu olan kişidir. Sık sık unun kalitesini kontrol eder. İyi öğütülüp öğütülmediğine bakar. Gelen kişilere *kesim keser*, nöbetten sorumludur. Nöbet değirmendeki sıradır. Bunu her zaman usta belirler. Müşteriye, " *üç günden gel, bir hafta sonra gel, bir ay sonra gel*, " gibi sözlerle sırasını söyler. Usta **1/12 veya 1/15 oranında hak alır**. Bunun anlamı her 12 ölçek buğday için 1 ölçek ücret veya kişinin zengin olup olmamasına göre her 15 ölçek buğday için 1 ölçek buğday, ücret alır (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Sucu: Değirmenin suyundan sorumlu kişidir. Bentle, arkla, kısaca her türlü su problemleriyle ilgilenir ve suyun sürekli değirmene gelmesini sağlar. Sucu hak olarak öğüten her kişiden **1 kürek un alır**. Bu kürek oldukça büyük bir kürektir. Bilhassa un sıkıştırılırsa yaklaşık 1 ölçek unu alır (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Değirmende Öğütme Çeşitleri:

İnceden kalına doğru öğütülen un çeşitleri şunlardır:

Un: Normal ekmeklik undur.

İri: Biraz kalın ve aşırı kepekli undur. Hayvan yemi olarak kullanılır.

Zavar: Genellikle kabuk soyulmadan gerçekleştirilen bir öğütme çeşididir. Arpa buğday, yulaf gibi bitkiler zavar olarak öğütülür ve yem olarak kullanılır. Arpa ve buğday zavarından çok iyi köpek yalı hazırlanır.

Kırma: En iri öğütme çeşididir. Taneleri bulgur tanesi büyüklüğünde veya daha büyüktür. Hayvan yemi olarak kullanılan en ideal öğütme şeklidir. Fiğ, burçak, arpa, yulaf gibi bitkilerin taneleri kırma olarak öğütülür ve yem olarak kullanılır. Kırma suda ıslandığında şiştiği için ve saman, kes gibi yiyeceklerin arasına katılması kolay olduğu için hayvan yemi olarak tercihen kullanılır.

Un öğütmeye ilgili şöyle bir hikaye anlatılır: Köylünün birisi değirmene buğday götürmüştü. Bakmış ki çok sıra var. Aklına ilginç bir fikir gelmiş. Değirmenciye: "Yedi kağı arkadan geliyor, ağamın selamı var şunu biraz irice öğüt de itler yiyecek" demiş. Değirmenci yedi kağı buğdayı duyunca adamı hemen araya almış ve buğdayı irice öğütmeye başlamış. Bu sefer buğdayının mahvolduğunu gören köylü: içi yanarak: "Bunun incisini biz, irisini de itler yiyecek, biraz ince öğütemen mi?" deyince, tecrübeli değirmenci: "İti köpeği araya katmadan derdini anlatsaydın da biz de adam gibi öğütsek olmaz mıydı ?" demiş (2).

Bulgur Öğütülmesi: Suda haşlanmış ve güneşte kurutulmuş buğdayın öğütülmesidir. Bu şekilde öğütmek suretiyle elde edilen ürüne "bulgur" adı verilir.

Kavut (Kavrulmuş buğday) öğütülmesi: Kavurga adı verilen kavrulmuş buğdayın öğütülmesinden ibaret olan bir öğütme çeşididir. Bu şekilde öğütülerek elde edilen yiyeceğe "kavut" adı verilir. Kavut şekerli suya atılarak helva gibi yenilir. Besin değeri oldukça yüksek bir yiyecektir.

Gurmut (Kurutulmuş Armut) Öğütülmesi: Armut kurutulur. Sokuda dövülür. Daha sonra kavurgaya karıştırılıp değirmene verilir. Bu şekilde elde edilen kavuta bazı köylerde "gurmut" denilir. Gurmut, çok lezzetli bir çerezdir.

Değirmen Hakları:

Usta Hakkı: Öğütülen buğdayın tamamı üzerinden 1/12 veya 1/15 (on ikide bir veya on beşte bir) hak alır (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Sucu Hakkı: Unu öğütülen herkesten "Bereket versin !" diyerek 1 kürek un alır (2, 3, 7, 12, 13, 14).

Yedi Yıl Değirmencilik Yapanın Cenaze Namazı Kılınmaz İnancı:

"Yedi sene değirmencilik yapan kişinin cenaze namazı kılınmaz, diye bir söylenti vardır. Bunu büyüklerden duyduk. Ancak doğru mu yanlış mı ? Bilmiyorum. (2). İnsanları bu inana sevkeden sebep şudur: "Eskiden değirmenciler çok büyük haksızlıklar yaparlarmış. Bu konuyla ilgili hafızlarda çok hatıra mevcuttur. Örneğin: "Kalın Köyü değirmeninde, değirmenci 3 senedir kendisine uğramayan müşterisinden ceza olarak 3 yıllık değirmen hakkı almış" (2).

c. Diğer Meslekler:

Azaplık-Azap Durmak: Bir meslek olmamakla birlikte, ücret karşılığında, bir kişinin yanında çalışıp onun bütün işlerine yardım etmek şeklinde gerçekleşen bir çeşit geçim yoludur. Azap duran kişi çalıştığı evde

barınır. Ev sahibi, azabın yeme içme, giyinme, barınma, gibi ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır.

Bekçilik: Köy bekçiliği ve kır bekçiliği olmak üzere iki çeşittir. Köy bekçisi köyü korumakla, kır bekçisi ise, ekili alanları ve köy merasını korumakla görevlidir. Her iki bekçinin de ücretini köy halkı öder.

Çerçilik: Seyyar satıcılık. Yörede, çerçi denilince ancak kendisinin taşıyabileceği kadar yükü olan ve bunları satan kişi akla gelir.

Demircilik: Sayıları çok fazla olmasa da bazı köylerde demircilik işlerinden anlayan ustalar mevcuttur.

Gündelikçilik: Yevmiyeci olarak çalışmaktır.

Irgatlık: Kadınların ücret karşılığında tarım işlerinde çalışmasıdır.

İnşaat Ustalıği: Duvarcılık, sıvacılık, gibi inşaat işlerini yapmaktır.

Kalıpçılık: İnşaatların beton kalıp işlerini yapmaktan ibaret iştir. İlbeyli yöresinde, dışarıda çalışan gençlerin en çok çalıştıkları alan budur.

Marangozluk: Sayıları çok fazla olmasa da bazı köylerde marangozluk işlerinden anlayan ustalar mevcuttur.

Sürekçilik: Canlı hayvan ticaretiyle uğraşmaktan ibaret, geçim yoludur.

Yola Gitme-İnşaat İşçiliği: Çalışmak üzere evinden ayrılıp başka bir şehre veya köyden uzak bir yere gitmektir.

Yurt Dışına Gitme: Çalışmak üzere yurt dışına gitmektir. Şu anda, İlbeyli yöresinden mühim miktarda bir nüfus yurt dışında bulunmaktadır. Almanya başta olmak üzere, Hollanda, Danimarka, Fransa, Avusturya, İsviçre, Suudi Arabistan, gibi bir çok ülkelerde çalışan aileler mevcuttur. Bunlara genel olarak "Alamancı" veya "Almanyacı" adı verilir.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Adile Yıldız, Karalar, 1951, oyd. Gör.t.: 03.11.2000
2. Ahmet Türk, Çongar, 1932, Oy. Gör.t.: 07.07.1994.
3. Âşık İsmeti, Kâhyalı 1934, İlkokul. Gör. t.: 14.07.1997.
4. Aziz Güler, Damlacık- 1933, İlkokul. Gör.t.: 02-04.1998
5. Fevzi Pürlü, Karalar 1952, lise. Gör.t.: 22.10.1997.
6. Hacı Çırakbel, Yaramış 1949, lise, Gör.t.: 02.04.1998
7. Hakkı Pürlü, Karalar1932, oy. Gör.t.: 03.11.2000
8. İbrahim Balcı, Karalar 1934, çoban, oyd. Gör.t.: 03.11.2000
9. İsa Yıldız, Karalar1935, oy. Gör.t.: 03.11.2000.
10. Kâzım Karaca, Söğütçük1331 (1915), oy. Gör.t.: 03.03.1994
11. Latif Pürlü, Karalar1945, İlkokul Öğretmeni. Gör.t.: 22.10.1997.
12. Mahmut Keleş, Karalı 1934, İlkokul. Gör.t.:17.07.1997
13. Osman Taş, Keçili1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
14. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul, Gör.t.: 06.08.1996.
15. Saliha Yıldız, Karalar 1985, İlkokul. Gör.t.:03.11.2000
16. Vezzuha Pürlü, Karalar1341 (1925), oyd. Gör.t.: 03.11.2000
17. Yusuf Kızıl, Karalar1948, oy. Gör.t.: 03.11.2000

İ. HALK TAŞITLARI ve TAŞIMA TEKNİKLERİ:

1. Kağnı: Bilinen en eski taşıma aracıdır. İki teker, uzunca bir ok ve "kağnı evi" adı verilen gövdeden meydana gelir. Kağnı hayvan gücüyle hareket eder ve iki hayvan tarafından çekilir. Kağnıya öküz veya camız koşulur.

Kağnı her türlü yük taşıma işlerinde kullanılır. Bu yüzden taşınacak maddelerin özelliklerine göre ek düzenekler kurulur. Saman veya gübre taşınacaksa kağnıya "çeten" konulur. Eğer ekin taşınacaksa, bu sefer de "kara çav" ile "sap cereği" ilâve edilir.

Kağnının Parçaları:

İlbeyli yöresinde kağnının belli başlı ana parçalarına şu adlar verilmiştir:

Oh (ok): İki kalın ağacın dar bir açı oluşturacak şekilde uç uca getirilmesi suretiyle yapılmıştır. Bu haliyle ok oldukça dar bir (V) harfini andırır. Okun bir çok görevleri vardır ki bunları şöyle sıralayabiliriz: Kağnının sağa sola döndürülmesini sağlar. Koşum hayvanlarının gücü boyunduruk vasıtasıyla oka iletilir. Ok bu hareketi yastığa, yastık da aldığı hareketi maziya, mazi ise tekerleklerle iletir. Böylece ok kağnıya hareket de verir. Ok aynı zamanda kağnının durmasını sağlar. Koşum hayvanları durdurulmak istenildiğinde, durdurma kuvveti yine oka gelir ve kağnı durur.

Dayah: Okun ucuna bir zincirle bağlanan ağaç parçasıdır. Koşum hayvanları yokken okun altına bir destek olarak konulur. Böylece hem okun ağırlığını taşır, hem de yere paralel olarak durmasını sağlar. Aynı zamanda, hayvanlar koşulu haldeyken kağnı dayaklandığında hayvanların boynundaki yükü üzerine alır. Böylece hayvanlar dinlendirilmiş olur.

Boyunduruh (Boyunduruk): Koşum hayvanlarının gücünü oka ileten parçadır. Bu yüzden boyunduruk gürgen, ardıç, gibi sert ve sağlam ağaçlardan yapılır. Boyunduruk, okun üzerine kağnı kayışıyla bağlanır ve üzerinde öküzleri koşturmayı yarayan zelveleri taşır.

Yedecek: Okun iki ucunun birleştiği yere yakın bir noktaya açılan delikten geçen ağaç parçasıdır. Koşum hayvanlarının gücü önce boyunduruğa, boyunduruktan kayışa, kayıştan da yedecek vasıtasıyla kağnıya geçer. Böylece, yedecek kağnının hareket etmesine yardımcı olur.

Zevle (Zelve): Boyunduruktan aşağı doğru sarkan hafif kavisli ağaç veya demir parçadır. Yukarı ve kendi eksenini etrafında hareketli olup, sabit değildir. Öküzün boynu iki zelvenin arasına getirildikten sonra zelveler alttan zelve bağı ile birbirine bağlanır. Böylece hayvan kağnıya koşulmuş olur. Kısaca zelve, koşum hayvanlarının kağnıya koşulduğu parçadır, denilebilir.

Zevle Bağı: Ağaç iki zelveyi birbirine bağlayan özel örülmüş iptir.

Dil bağı: Demir zelveleri birbirine bağlayan sırim (deri) bağıdır.

Zivik: Kağnı kayışının iki ucunu birbirine tutturan ağaç veya demir pimdir.

Arka köp: "Ev" veya "üstlük" adı verilen kağı gövdesinin en arkasındaki tahta parçasıdır. Okun arka kısımlarını birbirine bağlar.

Ön Köp: Koşum hayvanın hemen arkasında bulunan ve yine okun iki parçasını birleştiren tahta parçasıdır.

Köp Çivisi: Köpleri oka tutturan ağaç kazıklardan her biri.

Yastık: Kağı evini üzerinde taşıyan ve ok uzantılarının altına paralel olarak çakılan ağaç parçadır. Yastık aynı zamanda, mazinın bağlandığı "ağre" adlı parçayı da üzerinde taşır.

Teker: Kağının tekerleklerinden her birine bu ad verilir. Bir kağıda iki tekerlek bulunur. Tekerlek, üç kalas parçasını yandan birbirine geçme suretiyle birleştirip daha sonra daire haline getirmek suretiyle yapılır. Birleştirme yapılan parçalardan her birine "hasbıt" adı verilir. Tekerin yere temas edecek dış yüzeyine bir demir çember geçirilir ve merkezine de kare şeklinde büyük bir delik delinir. Çevreye yerleştirilen çembere "kağı demiri", ortaya açılan deliğe ise, "mazi deliği" veya "tekerin gözü" adı verilir. Teker çemberi hasbıttan ayrıldığında ise "teker holladı" denilir.

Kağı Demiri: Tekerin yere temas eden dış yüzeyine (çevresine) yerleştirilen demir çember.

Buğlü: Mazi eksenine dik olarak açılmış olan deliğe çakılan ağaç kamadır. Tekerleğin maziya tutturulmasını ve dışarı çıkmamasını sağlar. Buğlü, aynı zamanda "hasbıt" üzerine açılmış olan kanala oturur ve tekerleğin daha düzgün hareket etmesini sağlar.

Hasbıt: Tekerleği oluşturan üç kalas parçasından her biri.

Böğrek: Hasbıtları birbirine bağlayan zıvanalardır. Bir tekerde dört tane "böğrek" (zıvana) bulunur.

Gever: Kağı tekeri üzerine çakılan demir halkalara bu ad verilir. Kağı yürüdükçe bu halkalar ses çıkarır. Bu yüzden gever çakılmış kağılara "**Geverli Kağı**" adı verilir.

Mazi: İki tekeri bir birine bağlayan ve dingil görevi yapan ağaç parçadır. Kağının yükünü tekerleklerle birlikte üzerinde taşır. Uçları tekerlekteki yerlerine (tekerlek gözüne) geçecek şekilde yapılır. Yine, yastık ile "ağre"ye denk gelen kısımları silindirik şekle sokulur. Mazi yuvasından yana kaydığında, veya çıktığında "kağı evledi" denilir.

Buğlü Başı: Mazinın tekerden sonraki çıkıntılı kısmıdır.

Kağı kayışı-Kayış: Hayvanların koşulduğu boyunduruğu, kağıya bağlamakta kullanılan kayıştır. Bu kayışın nasıl yapıldığı kitabımızın "Halk Zoolojisi" kısmında açıklanmıştır. Kağı kayışı aynı zamanda koşum hayvanlarının boyunduruğa uyguladıkları gücü, "yedecek" vasıtasıyla kağıya iletir.

Cağ: Kağı evinin iki yanına paralel olarak uzatılan ağaç parçalarından her biri. Bir ucu delik diğer ucu normaldir. Delikli kısmı arka köpteki köp kazığına geçirilir. Deliksiz uç ise ön köp üzerindeki köp kazığı ile yanındaki yardımcı kazık arasına konulur. Böylece cağ, kağı üzerine konulan yükün yanlara kaymasını önlerler. Yörede "**cağ gibi uzanmak**" deyiimi belki de kağının üzerinde yatan bu parçadan ilhamla söylenmiş olabilir.

Sap Cereği, G. Cereği, Sırh: Ekin taşınırken kağının arkasına monte edilen sırtıklardan yapılmış özel düzenek.

Gara çav: Kağrı okunun iki parçası arasına yerleştirilen ve sadece ekin taşınırken kullanılan, sıırıkların birbirine çakılması suretiyle yapılan özel düzenek.

Gara Çav Eşş (Eşşği)-Kopçek: Kara çavı üzerinde taşıyan yada kara çavın zeminini oluşturan parçadır.

Dikeç: Kara çavın ana dikmeleridir. Bir kara çavda ikisi önde ikisi arkada olmak üzere dört tane dikeç bulunur.

Kaburga-Kara çav dalı: Kara çavın ön ve arka dikeçlerini birbirine bağlayan sıırıklardır.

Çeten: Saman veya gübre taşımak için kağrının üzerine monte edilen düzenektir. Çeten, ya ağaçtan özel surette örmek veya tahtaları yan yana getirip çakmak suretiyle yapılır. Önemli olan gözeneklerinin arasından saman veya gübrenin dökülmemesidir.

2. At Arabası: At arabası, ön tekerler, arka tekerler, gövde ve ok, olmak üzere dört ana parçadan meydana gelir. Genellikle iki at tarafından çekilir. Atlar "marga" adı verilen koşum aksamı ile ok arasına koşulurlar. Atın boynundaki "hamıt" (hamut) önden ok kayışına arkadan ise, "yan kayışı" adı verilen iki kayışla "marga"ya bağlanır. Atlar yürüdüğünde marganın bağlı olduğu büyük kanca çekilerek araba hareket eder.

İlbeyli yöresinde at arabası her türlü taşıma işlerinde kullanılır. Üzerine kurulan "celge" adlı düzenekle sap (ekin) taşınır. Yine arabaya monte edilen "çeten" adlı düzenekle saman, gübre, toprak, gibi maddeler taşınır. Eskiden ücret karşılığında at arabasıyla yolcu taşıyan aileler mevcuttu. Ancak, günümüzde ulaşım araçlarının yaygınlaşması sonucu bu iş tamamen ortadan kalkmıştır.

3. Kızak: Kar üzerinde kayarak hareket eden taşıma aracıdır. Genellikle iki at tarafından çekilir. Kızak kışın yollar kapandığında çok işe yarar ve yolcu taşımak için ideal bir araçtır.

Ağaçtan özel olarak yapılan kızıağın başlıca üç ünitesi bulunur. Bunlar: Kaymayı sağlayan alt ünite, yolcuların oturduğu "üstlük" ve kızıağa kumanda eden oktur. Kaymayı sağlayan iki ünitenin yere temas eden kısımlarına iyi kayması ve dayanıklı olması için lama demir çakılır.

Atlar kızıağa aynen at arabasında olduğu gibi, önden oka, arkadan ise "marga"ya bağlanmak suretiyle koşulurlar. Dizginleri tutan kişi atları sürdüğünde "marga"nın bağlı olduğu kanca çekilir ve kızak kar üstünde kaymaya başlar.

Eskiden, kendi ihtiyacı için kızak koşan yada ücret karşılığında kızakla yolcu taşıyan aileler mevcuttu. Ancak günümüzde hemen hiç kızak kalmamıştır. Kızıağın iki kayma ünitesinin altına demir çakılır. Lama demir.

KAYNAK KİŞİLER:

Fevzi Pürlü, Karalar, 1954, Lise, Gör.t.: 12.08.1996

Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 12.08.1996

Hikmet Pürlü, Karalar 1949, İlkokul. Gör.t.: 12.08.1996

Latif Pürlü, Karalar 1945, Öğretmen. Gör.t.: 12.08.1996

IX. BAYRAMLAR TÖRENLER KUTLAMALAR

A. DİNİ BAYRAMLAR

1. Ramazan Bayramı:

a. **Giyinme, Süslenme:** Ölüsü olan evler için bayram "yas bayramı" olsa da diğerleri için bayram "süs bayramı"dır. Bir gün önceden tüm aile fertleri şifalı olduğuna inandıkları "arife suyu" ile yıkanır. Erkekler akşamdan tıraş olur, bıyığını sakalını düzeltir; kadınlar ise ellerine kına yakarlar. Bayram sabahı, erkekler en temiz elbiselerini giyerek camiye giderler. Kadınlar ise al yeşil giyinir, gözlerine sürme çeker ve olabildiğince süslenirler.

b. **Erkekler Tarafından Bayram Namazının Kılınması ve Mezarlığın Ziyaret Edilmesi:** Herkes mümkün mertebe sabah namazını camide kılmaya çalışır. Sabah namazına gidememiş olanlar daha sonra camiye giderek imamın vaazını dinler. Çoğu kez bayram namazının kılınacağı saat herkes tarafından bilinmediğinden, namaza birkaç dakika kala köy bekçisi caminin önüne çıkarak bağıırır: "Bayram namazı kılınacak ha!". Erkenden camiye gelmemiş olanlar bu sesi duyar duymaz vaktin yaklaştığını bilir ve acele abdestini alarak camiye koşar. Bayram namazının nasıl kılınacağı hoca tarafından cemaate açıklandıktan sonra namaza durulur ve iki rekat bayram namazı cemaatle kılınır (1,2).

Bayram namazı kılındıktan sonra, camide bir ön bayramlaşma yapılır. Burada sadece küsülü olanlar barıştırılır. Bu bayramlaşmayı herkes beklemez. Çünkü esas bayramlaşma bayram yemeğini yedikten sonra başlayacaktır.

Bayram namazından çıkanlar topluca köy mezarlığına giderler. Mezarlığın kıyısında herkes toplanır ve imam bir Yasin-i Şerif okur. Daha sonra herkes mezarlığın içerisine dağılarak kendi yakınlarının mezarları başında dualar okur.

c. **Bayram Yemeğinin Yenilmesi ve Sülâle Arası Bayramlaşma:** Mezardan eve gelinir. Şimdi sıra sülâlenin en yaşlı ve hatırı sayılır kişinin evinde bayram yemeği yemeye gelmiştir. Kadınların akşamdan hazırlamış olduğu bayram yemekleri bir tepsinin üzerine konularak doğruca yemek yenecek eve hareket edilir. Tabi, tepsinin üzerine yeteri kadar ekmek ve kaşık da konulmuştur. Hazırlanan yemekler genellikle bir kişinin taşıyamayacağı kadar çeşitli olduğundan ailenin erkek fertleri yemek taşımaya yardım ederler. Kimisi siniyi, kimisi böreği, kimisi çorba tasını alarak heyecanla dışarı çıkar. Sabahın bu erken saatlerinde köy sokakları yemek taşıyan insanlarla dolup taşar.

Yemek yenilecek evde de hazırlıklar vardır. Misafir odasına sofra bezleri serilir. Bezlerin üzerine sini ayakları ve onun da üstüne büyük siniler konulur. Gelecek kişilerin sayısına göre sofra sayısı fazla olur. Bazen üç, bazen beş, bazen daha fazla... Sofranın üzerine önce yufka ekmekleri ve çörekler konulur. Onların yanına kaşıklar dizilir. Bir kişi ayaktadır ve gelen yemekleri alarak pencere önü, masa üzeri gibi uygun yerlere dizir. Gelenler yaş durumlarına göre kenardaki minderlere oturup sırtlarını halı yastıklara dayarlar. Büyükler (yaşlılar) odanın en üst tarafında, orta yaşlılar biraz dağa aşağısında, gençler ve çocuklar ise kapıya yakın otururlar. Herkes gelinceye kadar bir süre böyle beklenir.

Sülale büyüğünün "Hele bakın gelmiyenimiz var mı ?" demesiyle herkes etrafına bakar. Eğer gelmeyenler varsa, hemen onlara bir iki çocukla haber gönderilir. Giden çocuklar, eğer ihtiyaç varsa gittikleri evin yemeğini taşımaya da yardım ederler. Bu şekilde herkes gelinceye kadar beklenir ve sülale fertleri tamam olmadan bayram yemeğine başlanmaz.

Sülale büyüğünün: "Haydi buyrun !" demesiyle herkes sofraya oturur. Sofraya oturmak yine kişilerin yaş seviyelerine göredir, herkes kendi yaşlılarıyla yemek yer. Büyükler, odanın en yukarı tarafındaki sofrada, orta yaşlılar onun aşağısında, gençler biraz daha aşağıda ve çocuklar ise kapıya en yakın olan sofrada otururlar. Normal yemek yeme düzeninde çorbadan başlanmasına rağmen, bayram yemeğinde bu kurala uyulmaz. Sininin ortasına yine bir çorba konulur, ancak çorbanın etrafı, börek, baklava, pilav, salata, gibi bir çok çeşitle doldurulur. İsteyen istediğini yer.

Ayakta hizmet eden kişi, sofraları gezer, boşalan kapları alır yerine yeni yemekler verir. Hatta sofradakilere sorar: "Et yemeği veriyim mi ? Güzel pirinç sütlüsü var veriyim mi ? Meymalaş yer misiniz ?...". Bayram yemeği bu şekilde yenildikten sonra bir kişi dua eder . Ötekiler ellerini kaldırarak "amin" derler. Eğer dua eden kişi erken davranmış ve bazılarının karnı doymamışsa, bunlar şaka yollu: "Kırk lokma daha alabilirsiniz" diyerek birkaç kaşık daha yemek yerler.

Karnı doyan kenara çekilip oturur. Gençlerden birkaç kişi hemen sofraları toplar. Siniler kaplar dışarı gönderilir. Sofra bezleri toplanıp taban süpürüldükten sonra bayramlaşma başlar. Önce sülalenin en yaşlısından başlamak üzere herkes kendisinden büyük olanın elini öper. Büyükler, "*Her daim bu güne yet !*" diyerek ellerini öpen kişilerin yüzlerini öperler. Yüzü öpülen kişi ikinci kez o büyüğün elini öper. Sülâlenin erkekleri arasındaki bayramlaşma bu şekilde devam edip biter. Sülale büyüğü oradakilere bayram şekeri ve çay ikram eder. Daha sonra herkes kendi evine dağılır.

d. Ev Halkı ve Konu Komşuyla Bayramlaşma: Bayram yemeğinden evine dönen erkekler, ebe (baba anne), anne, gibi, evin büyük kadınlarının ellerini öperek bayramlaşırlar. Yaşlı kadınlar ellerini öpen erkeklere: "*Yüzün olsun yavrum. Çoluğununan çocuğununan nice bayramlar göresin. Pir koca olasın*". gibi dualar ederler (2). Bu arada, evde bulunan küçük kızlar, bayram yemeğinden dönen erkeklerin ellerini öperek bayramlaşırlar. Aile reisi, yaşlı kadınlar veya diğer büyük erkekler elini öpen çocuklara bayram harçlığı verirler. Böylece ev halkıyla bayramlaşma sona erer.

Şimdi sıra komşularla bayramlaşmaya gelmiştir. Kendiliğinden oluşan küçük gruplar halinde önce yakın komşulardan başlamak üzere tüm mahalle gezilir. Eller öpülür, büyüklerin hayırlı duaları alınır. Sonra, uzak mahallelerdeki akraba ve hısımlarla bayramlaşılr.

e. Yas Yerlerinin (Evlerinin) Gezilmesi: Üzerinden bir bayram geçmemiş, ölüsü olan evleri bayramda gezmek gelenektir. Sadece köy halkı değil, uzak köydeki tanıdık erkekler de gelerek yas evini ziyaret ederler. Yas evlerini gezme guruplar halinde olur. Giden gurupların içinde ya bir hoca veya Kuran okuyan bir kişi bulundurulur. Yas evinin misafir odasına selam vererek girilir. Önce odada bulunan misafir ve diğer kişilerle bayramlaşılr. Konuşmalar fazla uzatılmadan hemen Kuran okunur. Kuran okuyan kişinin "...Fatiha !" demesiyle birlikte herkes birer fatiha okur ve "Geçenlerinize Allah

Rahmet Eylesin !" der. Ev sahibi: "Amin. Allah cümlelizin geenlerine rahmet eylesin". der (1,2,3,4).

Kuran okunduktan sonra ortaya büyük bir sini konur. Sininin ortasına içi siyah üzüm hoşafı dolu büyük bir çorba tası yerleştirilir. Yeteri kadar kaşık konulduktan sonra, ev sahibi veya hizmet eden kişi: "Buyurun !" der. Herkes sofraya oturarak birkaç kaşık hoşaf alır ve daha sonra : "Gemişlerinizin canına değsin". diyerek kalkar. İlbeyli yöresinde ölünün arkasından hoşaf yapmak gelenektir. Bu gelenek bazı köylerde bozulmadan yaşatılırken, bazı köylerde de paket meyve suyu dağıtmak şeklinde değışikliğe uğramıştır. Odaya başka bir grubun girmesiyle içerdeki gurup hemen ayağı kalkar ve onlarla bayramlaştıktan sonra odayı terk eder. Yas evlerinin ziyareti bu şekilde sürüp gider. Yas evlerini gezen gruplar köy sokaklarında karşılaştıklarında birbirleriyle bayramlaşırlar. Yas evleri yine kadınlar tarafından da ziyaret edilir.

f. Hasta ve Yaşlıların Ziyaret Edilmesi: Yurdumuzun diğer yerlerinde olduğu gibi bayram İlbeyli yöresinde de gerçek bir dayanışma, yardımlaşma ve moral günü olur. Akraba veya yakın komşu olup olmadığına bakılmaksızın köydeki tüm yaşlı ve hastalar bayram günü ziyaret edilir. Bunlarla bayramlaşılarak hatırları sorulur ve duaları alınır. Hasta ziyaretinde isteyen elma, portakal, üzüm, gibi mevsimlik meyveler de götürür.

g. Bayram Yemekleri: Meymalaş (Meyveli aş)-Çirli orba-Meyveli orba adıyla bilinen çorba, bayramın vazgeçilmez ilk yemeğidir. Onu, baklava, börek, pirinç sütlüsü (sütlaç), bulgur pilavı, bulamaşı (yayla obası), patates yahnisi, et yemeğı, etli köfte, taze fasülye, patlıcan, gibi yemekler ile değışik çorbalar takip eder. Son günlerde kek ve salata da yaygınlık kazanmaktadır.

h. Ramazan Bayramıyla İlgili İnanışlar: Bayramlarla ilgili bir çok inanışlar mevcuttur. Bunlar kitabımızın "inanışlar" kısmında açıklandığı için burada tekrarlanmalarına gerek görölmemiştir.

2. Kurban Bayramı:

Kurban bayramında, bayram geleneklerinin büyük bir kısmı yukarda açıklanan Ramazan Bayramında olduğu gibidir. Bu bayramdaki farklılıklar, kurbanın kesilmesi, etlerin paylaşılması ve kurban etinden fakirlere pay dağıtılmasından ibarettir. Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim:

a. Kurbanın kesilmesi: Kurban, bayram yemeğı yenilip ev halkıyla bayramlaştıldıktan sonra kesilir. Pay sahipleri bir araya gelirler. Önce kurbanlık yatırılarak ayaklarıbağlanır. Kurbanı kesecek kişi pay sahiplerine: "Vekiliniz ben miyim ?" diye sorar. Onlar da: "Vekilimiz sensin". derler. Toplu olarak üç kez tekbir getirildikten sonra kurban kesilir.

Pay sahipleri yardımlaşarak hemen hayvanı yüzer parçalara ayırır ve etlerini yumruk büyüklüğünde parçalara ayırırlar. Bu arada kadınlar da kurbanın içkembesini ve bağırsaklarını temizlerler. Daha sonra erkekler tarafından, kurbanın kemikleri küçük parçalara ayrılır. Son olarak, yürek, karaciğer, böbrekler, akciğerler, çıkan yağ ve sakatat pay sayısı kadar eşit parçalara ayrılır.

b. Kurban Etinin Paylaşılması: Çıkan et önce ortaya yığılarak, kuvvetli bir kişi tarafından elle iyice aktarılıp karıştırılır. Pay sahiplerinin sayısınca leğen hazırlanıp yan yana dizilir. Ortaya bir terazi konulup ilk

tartıma başlanır. İlk kaba kaç kilo tartılıp konmuşsa diğerlerine de aynı miktarda et tartılıp konulur. Bunu bir sonraki turlar izler. Her kaba eşit ağırlıkta et koymak şartıyla tartma işi et bitinceye kadar sürdürülür.

Daha sonra sıra kemikleri tartmaya gelir. Kemikler her leğene eşit miktarda olacak şekilde tartılıp dağıtılır. Her leğendeki kemiğin yanına eşit parçalara ayrılmış yürek, böbrek ve ciğer parçaları konur. Yine her leğenin yanına ayrı bir bakraç veya helke konularak, bunların da içine pay sayısı kadar ayrılmış olan işkembe ve bağırsaklar ayrı ayrı doldurulur. Böylece, kurban etinin pay sayısınınca ayrılma işi sona erer. Şimdi sıra kime hangi leğendeki etin verileceğine gelmiştir. Bu iş için "ibicek atma" adı verilen kura şekline başvurulur. Küçük kağıt parçalarına pay sahiplerinin adları yazılarak kağıtlar okunamayacak şekilde dörde katlanır. Bu kağıtlar iyice birbirlerine karıştırıldıktan sonra bir çocuğun eline verilir ve her leğene bir kağıt atması söylenir. Çocuk, her leğene birer kağıt atar. Kağıtların katları açılarak isimler okunur. Buna göre her pay sahibi isminin yazılı olduğu leğendeki eti alır. Bu şekilde paylaşmaya "fişek atma" da denilir. Böylece kurban eti paylaşılmış olur.

Burada bir konu daha vardır ki onu kaydetmeden geçmek mümkün değildir. O da derinin paylaşılmasıdır. Eskiden ayakkabı olmadığı için, kurban derisi de bölüşülür ve bu deriden çarık yapılarak giyilirdi. Kaynak kişilerin naklettiğine göre yedi parçaya ayrılan kurban derisi şu parçalardan meydana geliyordu:

"Sırt Zô: Bel kemiğinin üzerindeki deridir. Derinin tam ortasından geçer. Bu parça kurban derisinin en makbul yeridir. İki pay olur".

"Sırt zo böğrü: Sırt zô'nün yanlarında kalan iki parçadır. Sırt zô derisi kadar makbul olmasa da ondan sonra gelir. İki pay olur".

"Tasah: Kurbanın karnının altından çıkan deridir. Fazla makbul sayılmaz. İki pay olur.

Tasah yanı: "Tasah" ile "sırt zo böğrü" arasında kalan parçadır. Tasağa göre bir derece daha iyidir. Bir pay olur" (2).

c. Kurban Etinden Fakirlere Pay Dağıtılması: Kurban etinden en az yedi fakire pay gönderilir. Buna "pay dağıtma" adı verilir. Paylar yaklaşık bir kiloya yakın etten meydana gelir ve çocuklar tarafından kurban kesemeyen evlere dağıtılır.

B. MİLLİ BAYRAMLAR, KUTSAL AYLAR, GÜNLER ve DİĞER KUTLAMALAR

Milli bayramlar, okullarımızın hazırladıkları program ve etkinliklere köy halkının katılması suretiyle kutlanır. Bazen öğrencilerimizin köy sokaklarında gerçekleştirdikleri resmi geçitler de seyredilir. Milli bayramlarda, daha çok, şiir okuma, piyes, müzik ve folklor gösterileri yer alır.

Hıdırellez ve Nevruz il merkezine yakın köyler tarafından bilinmesine rağmen kutlanılmaz. Bunun sebebi bilinmemektedir. Ancak, "Kaba Yele Karşı Gitme", "Saya Gezme", "Koç Katımı", gibi bir çok kutlamalar vardır ki, bunlar kitabımızın "Halk Ekonomisi" kısmında sunulmuştur.

Hicri, Receb, Şaban ve Ramazan ayları yörede "Üç aylar" olarak bilinir ve kutsal olduklarına inanılır. Bu ayların ilk ikisinde hayır hasenat yapılır, oruç tutulur ve kaza namazı kılınır. Ramazan ayında ise, bilinen şekliyle

gündüzleri oruç tutulur akşamları teravih namazı kılınır. Gece köy bekçisi teneke çalarak gezer ve köylüyü sahura kaldırır. Bekçi ramazanın sonunda her evden bahşişini alır. Karalar köyünde oruca şöyle niyet edilir:

"Ekmek yedim arıca
Su içtim duruca
Niyet ettim yarın ki
Hak İramazan oruca" (2)

Arife günleri, aşure günü ve Cuma bilinen başlıca kutsal günlerdir. Mevlid, Regaib, Miraç ve Berat Kandilleri yörede bilinir ve kutlanır. Kandil gecelerinde helva yapılıp dağıtılır. Hayır hasenat yapılır, Kuran okunur, kaza namazı kılınır ve tesbih çekilir (1). Yine, Kadir Gecesi senenin en kutsal gecesi olarak bilinir ve kutlanır. Kadir'in bir insan olduğuna inanılır (2). Bu inanişaya göre, çok ibadet edenler Kadir'i görebilir. Yine başka bir inanişaya göre, Kadir beyaz bir güvercindir, sabaha karşı gelip cama tıklar. Başka bir inanişaya göre ise, "Kadir Hızır A.S. dir. Çünkü Hızır'ın bir adı da Kadir'dir (1).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Aşır Doğan, Kavlak, İmam, Gör.t.: 12.12.1994.
2. Latif Pürlü, Karalar 1945, Öğretmen. Gör.t.: 12.08.1996
3. Mevlüt Yazıcı, Kartalca 1932, İlkokul. Gör.t.: 16.07.2001.
4. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul, Gör.t.: 06.08.1996.

X. İNANIŞLAR

İlbeyli yöresinde inanışlar, hayatın her safhasında etkili olmaya devam etmektedir. Bilhassa eski kuşaklar halk inanışlarının büyük etkisi altındadırlar. Yöre inanışlarını şu başlıklar altında sunmamız mümkündür:

A. TABİAT OLAYLARIYLA İLGİLİ İNANIŞLAR:

Ateş: Dünyadaki ateş, cehennemdeki ateşin yedi kez yıkanmış halidir. Bu yüzden cehennem ateşi dünyadaki ateşten yedi kat daha fazla yakıcıdır. Eğer ateş, cehennemden çıktığı gibi dünyaya gelseydi dünya yanıp kül olurdu (7). Kız halindeki ateş su dökülerek söndürülmez. Bu şekilde söndürenin ocağı söner (9). Ateşin üstünden atlanmaz (9).

Ay Tutulması: Evran (ejderha) ayı yutmak ister o yüzden ay tutulur. Ay tutulunca tüfek sıkılmasının amacı ejderhayı korkutmak içindir (3). Ecinni taifesi ayın önünü tutar; ay bu yüzden tutulur (2). Küffarlar ayın önünü keser. Ay bu yüzden tutulur ve çok darda kalır (2). "Ayı ve güneşi, zebaniler tutar" (ÖRNEK, s.93). Ay tutulunca hoca sala verir, diğer köylüler ise silah atarlar (2). "Davul, teneke çalınır" (ÖRNEK, s.95)., "Güneşi bir melek araba ile taşır, meleğin arabası burca takılırsa, güneş ve ay tutulur" (ÖRNEK, s.94).

Bulut: Dünyanın ilk yaratıldığı zamanlarda bulut yokmuş. Yağmur bulut olmadan yağarmış. Bu yüzden insanlar ne zaman yağmur yağacağını bilemezlermiş. O yıllarda bir buğday tanesi bir okka gelirmiş. İnsanların tedbir alması ve bir işaret olması için bulut ile şimşek yaratılmış (4).

Cemre: Cemile (cemre) bir böcekmiş (9).

Deprem: Millet azarsa (Hak yoldan uzaklaşırsa) o yıl zelzele ve afet olur. Yer oynamasının esas sebebi ise yerin altındaki sarı öküzün tüyünü kımıldatmasıdır (4). Yerin altında sarı bir öküz varmış. Ayağının altında da sabun varmış. Her bir ayağı bir kayığın üzerindeymiş. Kayıklar ise büyük bir gölde yüzmekteymiş. Öküz kuyruğunu sallayınca veya tüylerini oynatınca yer oynarmış (deprem olurmuş) (7). Güneş tutulması depreme işarettir (2).

Dolu Kesmek: Annesinin ilki olan bir çocuk, dolu yağarken dışarı çıkarak: "Ben anamın ilkiyim/Derelerde dilkiyim" diyerek doluyu dışları kırar (9). Aşırı yağın doluyu kesmek için bilinen dualar okunur (7). Tenekeye vurularak ses çıkarılır (6). Dışarıya tandır demiri atılır (7). Azgın memlekete afet düşer, dolu yağarmış (6). Dolu, bir sandığın içinden aşağıya dökülürmüş. Sandığın hangi kapağı açılmışsa, sadece o tarafa dökülür gidermiş (7).

Duman: Kışın duman çökünce büyük bir alim ölür. Dağlardaki duman onun yasıdır. Çünkü dağlar yas çeker (9).

Ebem Guşağı (Gök Kuşağı): Ebem kuşağının görülmesi, mevsimin iyi geçeceğine baharın, ekinlerin ve otların iyi olacağına işarettir (3). Yeşili ota ve ekine, kırmızısı güneşe işarettir. Ebem kuşağının yeşili ağır basıyorsa, o yıl ot, çimen ve yağmur bol olur. Kırmızı rengi ağırlıklı olarak görülüyorsa, o yıl bol güneşli geçecek demektir. Sarısı çok olursa: Rüzgara işarettir, o yıl bol rüzgar eser (6). Ebem guşağının altından geçen cinsiyeti değişir. Geçen kişi erkekse kız olur, kızsı erkek olur (6). Ebem guşağının altından geçen çocuğu olmaz (1). Ebem kuşağının altından geçen cennetlik olur (6).

Fırtına: Fırtına şeklinde yağmur artarak çok şiddetli bir şekilde yağarsa, "Yarabbi ! Beterini haznende ko (koy)" denilir. Bu duayla fırtına dindirilmeye çalışılır (9).

Gök Gürlemesi: Gök gürlemesiyle birlikte madımak ve yemlik otları uyanır. Ne zaman gök gürlerse ardından madımak yeşerir. Yörede çok sevilerek yenilen bu otların gök gürledikten sonra gerçek lezzetine kavuşacağına inanılır (9). İlk defa gök gürlediğinde evin hanımı eline bir kaşık alarak orta bacadan dışarı atar. Daha sonra bacaya çıkarak attığı kaşığa bakar. Kaşığın iç tarafı (çukur kısmı) yukarı gelmişse o yıl bolluk olacağına, dış kısmı (tümsek tarafı) yukarı gelmişse kıtlık olacağına inanılır (9). Gök gürlerken, "Lâ ilahe illallah Muhammedürresulullah" denilerek, Kelimeyi Tevhid getirilir (2).

Güneş Tutulması: Güneş tutulması, savaş, kıtlık, zelzele, sel gibi felaketlere işarettir. Bu yüzden tövbe etmek bilinen duaları okumak, Allah'tan af dilemek gerekir (6). Ay, evran (ejderha) olur, güneşin önüne onu yutmak için durur. Hatta güneşin etrafını vücuduyla kıvrım kıvrım sarar. Çok zor durumda kalan güneş bu durumdayken ışık veremez ya da çok az ışık verir. Güneşin etrafını saran evranın kaçması ya da parçalanması için silah atılması gerek (4). "Güneşi bir melek araba ile taşır, meleğin arabası burca takılırsa, güneş ve ay tutulur" (ÖRNEK, s.94). "366 melek güneşi bir araba ile taşımakla görevlidir. Her gün meleğin biri güneş yüklü arabayı taşır. Bunlardan biri, bir an Tanrının azametinde dalıp da kendinden geçerse, arabayı devirir; güneş de denize düşüp ziyasını o an yitirir" (ÖRNEK, s.94). Güneşin önünü ecinni tayifesi tutar (4). Küffarlar güneşin önünü keserler (6). Güneşi bu durumdan kurtarmak için, sala verilir ve silah atılır (6).

Kar: Kar döne döne yağınca, bir adam dışarda kalıp ölmüş. Eğer böyle bir olay olursa yağın kara: "ona mı dolandıydın ?" denilir (9). Her kar tanesini gökten bir melek indir. Bu yüzden kar taneleri birbirine dokunmadan aşağı iner (7).

Kış Tahmini: Koç katımında, koç önce kara koyuna saldırırsa, o yıl ortalık karalık gider, yani az kar yağar. Eğer önce ağ (beyaz) koyuna saldırırsa o yıl kar çok olur (8).

Kuyruklu Yıldız: Kuyruklu yıldızın doğduğu yıl davarların kuyruğu iri olur. Ancak kuyruklu yıldızın doğması uğursuz bir olay olarak bilinir (5).

Rüzgâr: Melekler kanadını ırgalayınca (sallayınca) yel esermiş. Bu yüzden harman savrulurken rüzgar kesildiğinde, "Melekler kanadını ırgalamıyor." Denilir (7). Rüzgarın, ihtiyar bir kadının oğlu ve isminin de Ali olduğuna inanılır. Rüzgarın bilinmeyen bir yerde evi varmış. Esmeye başlayınca o evden çıkar, dünyayı gezip dolaştıktan sonra yeniden evine dönermiş. İhtiyar annesi de sürekli (Ali ! Ali !) diye dünyanın her yerinde onu ararmış. Bu inançtan etkilenen bazı köylüler fırtına koptu mu, ya da rüzgar istemedikleri zamanlarda: (Ali burda yok, yel evine ! Ali burda yok, yel evine ! Ali burda yok, yel evine !) veya üç kere: (Talaz evine ! Talaz evine ! Talaz evine !) diyerek rüzgarın gitmesini isterler. Yine bazı köylerde harman savururken rüzgar kesildiğinde rüzgarın kuvvetlenmesi için köylüler: (Yel öldü ! Yel öldü ! Haydar ! Haydar !) diye seslenirler (9).

Sarı Öküz: Dünyayı üzerinde taşıdığına inanılan efsanevi öküzdür. Kendisi sarı, alnı sakar ve kuyruğunun ucu beyazdır. Dünya onun üzerinde

durur. 80.000 boynuzu vardır. Sarı öküz bir kayığın üzerinde durmaktadır ve kayak da bir gölün (denizin) üstünde yüzmektedir. Sarı öküzün her ayağının altında birer de sabun bulunmaktadır. Yer oynaması (deprem) Sarı Öküzün o beldede tüyünü oynatmasındandır. Sarı öküzün etrafında bir bunelek¹ dolaşmaktadır. Ancak, kendisine müsaade verilmediği için bunelek onu ısıramamaktadır. Buneleğin Sarı Öküzü ısıracağı an o çırpınacak ve çırpınmasıyla birlikte dünya batacaktır (7).

Şimşek: Şimşek çakarken: Bismillah ! Bismillah !", denilir (9). Eşiğin dibinde durulmaz (9). Cepte ayna varsa çıkarılır (7). Aynaya bakılmaz. Çünkü ayna şimşegi çeker (7).

Talaz (Toz Bulutu): Talaz başlayınca besmele çekilir, (Talaz evine ! Talaz evine ! Talaz evine !) denilir. Çünkü: Talazın içinde cinler olurmuş ve döndüre döndüre talazı taşırmış (9).

Ülger: Ülker Yıldızı dokunduğu her cismin (bitki, insan, hayvan vs.) resmini çekermiş (7).

Yağışların Miktarı: Mikail A.S., ne kadar yel eseceğini, ne kadar yağmur yağacağını, ne kadar tolu (dolu) yağacağını önceden ayarlar (7). Tüm yağışların ayrı ayrı melekleri vardır. Yağmurun ayrı meleği vardır, karın ayrı meleği vardır. (7)

Yağmur Kesmek: Yağmur epeyce yağıp da zararlı hale gelmeye başlayınca: Dışarıya ocak (tandır) demiri atılır ve "Ya Rabbi ! Beterini haznende ko" denilerek dua edilir (9). Akla gelen dualar okunarak bu afatın geçmesi için Allah'a yalvarılır (6). Bir tenekeye vurularak ses çıkarılır (1). Su kıyısına bağlanan at kafası geri alınır (ÖRNEK, s.103). Hocalar Yağmur Kesme duası okur (7).

Yağmur Yağdırmak: Ölünün başı çözülmezse (kefenin baş tarafı bağlı unutulursa) yağmur yağmazmış. Bu yüzden ölünün kefeni mutlaka çözülür (7). Sığır çobanı ve koyun çobanları, göreve başladıkları ilk gün, değneklerini suya batırarak iyice ıslatırlar (8). Yağmur yağdırmak için, bir yılan yakalanarak kuyruğu kesilir (3). Bir yılan öldürülerek yakılır (3). Köy yakınındaki derenin kıyısına at kafası bağlanır (ÖRNEK, s.97). Çocuklar, "Kemçik Gelin" adı verilen süpürgeci yapılmış bir bebeği ev ev gezdirirler. Gezdikleri her ev, çocuklara bulgur ve yağ verirken, Kemçik Gelin'in üzerine de bir kap su döker (9). Yağmur duasına çıkılır (6).² İlk Nisan yağmuru Cenabı Allah'ın Rahmet Deryasından yağdığı için çok şifalıdır (6).

Yıldırım: Cenabı Allah yıldırımını şeytana atarmış. O da, taş dibinde, ağaç altında ve eşiğin yanında duran kimselere atarmış (4). Yıldırımın içinde şeytanın keseri olurmuş. Bu yüzden düştüğü yere çok zarar verdiğine inanılır (4). Yıldırımın içinde, "kirmen" şeklinde demir varmış. Düştüğü yere bu demir çok zarar verirmiş (7).

Yıldız Kayması: Doğan her çocukla birlikte, bir de yıldızı doğar ve o kişi öldüğünde bu yıldız kayıp düşer (7). Yıldız kayması, iyi sayılmaz, mutlaka ölüm olacağına işarettir (9). Yıldızın kaydığını gören kişi, "ocak

¹ Bunelek, arı büyüklüğünde kan emici bir sinektir. Daha çok hayvanlara ilişir.

² Yağmur Yağdırma konusuyla ilgili daha fazla bilgi almak için, kitabımızın "Yağmur Duası" bölümüne bakınız.

başından ırak l" der (ÖRNEK, s.96). Yıldız kayarsa cinayet olacak köye doğru sağılır (ÖRNEK, s.96). Kayan yıldız, yetkili birinin veya bir alimin öldüğüne veya öleceğine işarettir (7). Yıldızın kayması bir kişinin öldüğüne işarettir (5).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Demirel, Durdulu 1944, İlkokul. Gör.t.: 03.02.1989. *Görüşmeyi Yapan: Osman Karataş, Durduleknik Lise öğrencisi.*
2. Hacı Yerli, Karalar 1334 (1918), oyd. Gör.t.: 21.07.1986
3. Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 04.05.1987.
4. İsa Yıldız, Karalar 1935, oy., Gör.t.:11.10.1988
5. Kâzım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), oy. Gör.t.: 03.03.1994
6. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
7. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997, 02.07.1997.
8. Rüştü Yıldırım, Bedirli 1930, İlkokul. Gör.t.: 04.05.1995.
9. Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, oyd. Gör.t.: 04.05.1987, 23.08.1995.

YAZILI KAYNAKLAR:

10. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

B. CANLI VARLIKLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

1. İnsan Hayatının Çeşitli Safhalarıyla İlgili İnanışlar:

a. Doğum Öncesi:

Kısırlığın Sebepleri: Kişinin kaderinde çocuk yoksa (1). Karı kocaya büyü yapılmışsa. (9). Karı koca, çocuk olmaması doğrultusunda beddualıysa: Bilhassa, babanın bedduası ve haksızlığa uğramış kişinin bedduası etkili olur (7). Evliliğin ilk günlerinde kadın ayaklarını sıcak tutmamışsa (3). Kadın veya erkekte hastalık varsa (1).

Kısırlığı Önlemek ve Hamile Kalmak İçin Alınan Tedbirler:

Çocuğu olmayan geline dokuz tekke gezdirilir. Bu tekkeler arasında, Sivas'taki Abdül Vahabi Gazi Türbesi, Ahmet Turan Türbesi, Çeltek Baba Türbesi, Karacalar Tekkesi, Savcun Tekkesi, Damılı Tekkesi, Çongar Ocağı (Kara Fakı Ocağı), Ebüven Tekkesi, başlıca ziyaret edilen yerlerdir (9).

Kadının ağzına bir gem vurulur ve civarda kutsallığına inanılan bir taşın etrafında "Bir atım var satıyım mı ?/Ardına gulun katıyım mı ?" denilerek üç kez dolandırılır. Daha sonra o kayaya, yakınındaki bir ağaca veya ota, bir parça çaput bağlanır. Bu uygulamadan sonra erkek çocuk olursa, ona, *Kaya, Kayabey, Kaya Mehmet, Kaya Turan*, gibi adlar verilir. Eğer Kız çocuğu olursa, *Kaya, Kayakız*, gibi adlar verilir.

Kahyalı Köyünde çocuğu olmayan kadın, "Anşatun (Ayşe Hatun) Kayası" adı verilen taşın etrafında üç kez dolandırıldıktan sonra, entarisinin alt kısmından kayaya çivilenir. Daha sonra kadın birden koşmaya başlar ve entarisinin çivili kısmı yırtılarak kayada kalır (2). Bu uygulama sonucunda kadının çocuk sahibi olacağına inanılır.

Karalar Köyünde, "Topaktaş" adı verilen kayanın etrafında, çocuğu olmayan kadın ağzına gem vurularak üç kez dolandırılır (7). Yaramış Köyünde, "Guytul" denilen mevkideki kutsallığına inanılan taşın etrafında çocuğu olmayan kadınlar dolanarak dilek dilerler. Doğacak çocuklar sembolik olarak bu kayaya satılır (10). Yanalak Köyündeki "Sanır Kavak" ziyareti ile Eskiapardı Köyündeki Çerkez "Gilin Tekke", çocuğu olmayan kadınlar tarafından yoğun olarak ziyaret edilir.

Düşük Yapmanın Sebepleri ve Düşük Yapmamak İçin Alınan Önlemler: Düşük yapan kadın, ağzına bir at gemi vurularak, o civarda kutsallığına inanılan bir taşın etrafında, "*Bir atım var satıyım mı ?/Ardına gulun katıyım mı ?*" (12) denilerek üç kez dolandırılır. Sonra da bu taşa veya yakınındaki bir ağaca, ota bir parça çaput bağlanır.

Anne Karnındaki Çocukla İlgili Bazı İnanışlar: Melekler önce vücudu yapar (kafa hariç) sonra Cenabı Allah'a danıştırlarmış: "-Oğlan mı olsun ? Kız mı olsun ?" diye. Cenabı Allah ne emrederse ona göre, cinsiyet organlarını da yaparlarmış. Daha sonra Cenabı Allah bizzat çocuğun başını kendi kudretinden yaparmış (9). Anne karnındaki çocuğun oynamasının sebebi, meleklerin onu şekillendirmek için, hareket ettirmelerindenmiş (9). Yani çocuğu anne karnında melekler oynatmış.

Annenin Yiyip İçtiklerinin ve Bazı Davranışlarının Doğacak Çocuğa Etkisi: Hamile kadın tavşan eti yerse yirik (yarık) dudaklı çocuk doğurur (3, 12). Heybe veya hurç üzerine oturan kadın ikiz doğurur (12). Hamile kadın beyin yememelidir. Eğer yerse, doğacak çocuğun beyni o hayvanın beynine benzer. Örneğin: Mal beyni yiyen hamile kadının çocuğu mal beyinli olur. Kuş beyni yiyen kadının çocuğu kuş beyinli olur (9). Kadın ca. nız (manda) sütü içerse gebelik süresi uzar ve tıpkı camız gibi 10 ay sürer. Yine, camız (manda) eti yiyen kadının gebelik süresi 10 ay sürer (9). Bir kadın hamileyken sert sert kocasına bakarsa doğacak çocuk görünüşü olarak babasına benzermiş (9, 12). "Kara üzüm yiyen gebe kadının çocuğu kara gözlü olur" (ÖRNEK, s.59). "Elma yada nar yiyen kadının çocuğunun yanakları kırmızı olur" (ÖRNEK, s.60). "Ayıya bakan gebe kadının çocuğu kıllı olur" (ÖRNEK, s.60). Kurbağaya bakan kadının çocuğu çirkin olur (12).

Cinsiyet Tayini: Anne karnındaki çocuğun cinsiyetini tayin etmek için, kilim tezgahından kilim kesildiğinde, "küç ağacı"na³ bir çocuk bindirilerek dışarıya koşturulur. Çocuk dışarıda bir erkekle karşılaşrsa doğum yapacak kadının erkek çocuğu olacak, kadınla karşılaşrsa kız çocuğu olacak demektir (12). Nevruz bitkisinin çiçeği koparılır. Daha sonra sap kısmından tutulup ters çevrilir. Bu durumda, çiçek başparmak ile işaret parmağı arasında ovalanırken şu tekerleme söylenir: *Kuzla kuzla kuzunu yeyim/ Dere tepe düzünü yeyim/ Oğlan mısın kız mısın ?/ Kuzla kuzla gözünü yeyim*. Biraz sonra çiçeğin içindeki göbek yere düşer. Eğer çiçek, üç çatal olan taç yaprağı üzerine düşmüşse ve dik duruyorsa doğacak çocuk erkek, yan yatmışsa kız olacak demektir (7). "Pişmiş yumurta ortadan ikiye ayrılır. Çukur olursa kız, dolgun olursa erkek olur" (ÖRNEK, s.58). Hamile kadın kepçeyle su içiyorsa kız doğuracak demektir (3). "Ekşi yiyen kadın kız, tatlı yiyen kadın erkek doğurur" (ÖRNEK, s.59).

³ Küç Ağacı: Dokuma tezgahında çözgülerin arasını açmaya yarayan ahşap parçadır.

b. Doğum:

Doğum Üzerine Ölen Kadınlar: Doğum üzerine ölen kadınlar, Kevser Irmağında elbiselerinin kanlarını yıkarlarmış. Kıyamet koptu denilince: "Ne tez kıyamet koptu, daha biz elbiselerimizi yıkamadık" diye hayrette kalırlarmış (3, 12). Kadın, doğum ağrısı çekerken günahları azalır-affedilir (12).

Doğumu Kolaylaştırmak İçin Alınan Önlemler: Hamileyken eteğiyle kuşlara yem veren veya önlüğüne koyduğu yiyecekleri fakirlere dağıtan kadının doğumu kolay geçer. Hamilelik dışındaki zamanlarda da eteğindeki yiyeceklerden insanlara veya hayvanlara veren kadın kolay doğum yapar (3, 12). Kadının geç doğum yapmasının sebebi, melaikelerin anahtarı bulamamasındanmış. Çocuğun vakti gelmedikçe, Allah melaikelere anahtarı vermezmiş. Ancak, Anahtar bulunur bulunmaz doğum gerçekleşirmiş (9). Kolay doğum için yaşlı kadınlar: "Allah tuğlediği (dügümllediği) düğümü çözer" derler (12). İhtiyar kadınlar: "Göçüyoruz ! Göçüyoruz !" derler (12). Ev horantasının (aile fertlerinin) hepsi bir tas içindeki suya parmağını batırır ve doğum yapacak kadına bu su içirilir (1). "Kadının saçlarındaki örgüler açılır; düğümler ve kuşağı çözülür" (ÖRNEK, s.61). "Kadının iç gömleği yırtılır" (ÖRNEK, s.61). "Zor doğuran kadının başında ekmek bölünüp, itlere doğranır" (ÖRNEK, s.61). "Kapıya tuz serpilir" (ÖRNEK, s.61). Kadının kocası gelip onun üzerinden atlar (12). Kadın, at arabasıyla engebeli arazide gezdirilir (2).

Al Karısı: Loğusa kadınlara hile ile ağzını açtırır, daha sonra dirgen gibi ince uzun olan elini uzatarak onun ciğerini çıkarıp yermiş. Bir kadının ciğerini aldığı anda doğruca ırmağa koşarmış. Ciğeri ırmakta yıkadıktan sonra yermiş. Ciğeri yıkadığı anda loğusa kadın ölmüş. Al karısı ciğeri yıkamadan yakalanır da tekrar yerine koyması sağlanırsa loğusa kadın tekrar yaşarmış (3, 12). Bir köyde al karısını yakalamışlar. Serbest bırakacakları zaman al karısı: "Hayvah ben insanoğlunun eline geçtim, beni sağ koymazlar, beni ırmağa bırakın sonra suya bakın" demiş. Al karısını suya bırakmışlar ve biraz sonra bakmışlar ki su kıpkırmızı. Meğerse o anda al karısını kendi cinsleri insanlarla konuştu diye öldürmüş (12).

Al Basmaması İçin Alınan Önlemler: Kocasının pantolonunu loğusa kadının üzerine atarlar (13). Başucuna Kur'anı Kerim asarlar (10). Başının altına yün tarağı korlar (8). Erkek şalvarı veya gömleği üzerine yatırır (12). Yanında erkek çocuğu yatırır (3).

Loğusanın Kırkı: Kırkı çıkmadık iki loğusa kadın dışarıda karşılaşırlarsa, iğne değişirler. Yani, birbirlerine birer iğne verirler. Böyle yapmazlarsa, birbirlerine kırkları basar (12).

c. Çocukluk-Bebeklik:

Ad Verme:⁴ Kayaya satılmış çocuklara, Kaya, Kayabey, Kaya Kız, Kaya Turan, Kaya Mehmet, gibi adlar verilir (7). Çocuk için, bir tekke veya ziyaret yerine gidilip adak adanmışsa, çocuğa o ziyaret yerinin adı verilir. *Ahmet Turan, Abdülvahap*, gibi... (3). Çocuğa nazar değmesin diye, *Çirkin* adı konulur (13). Çocuğun sağlam olması için, *Taş Bey, Bektaş, Şahin, Demir, Gürbüz*, gibi adlar konulur (7).

⁴ Ad vermeyle ilgili olarak geniş bilgi için, kitabımızın "Ad Verme" bölümündeki "Çocuğa Ad Verme" kısmına bakınız.

Çocuk-Bebekle İlgili Genel İnanışlar: Kız çocuk doğduğu zaman "İnne (iğne)" diye bağırırmış. Bu yüzden doğan kız çocuğunun eline iğne verilir. Erkek çocuk ise doğduğunda "Me l" diye ağlar ve "Meses"⁵ istermiş. Bu yüzden oğlanın da eline kalem verilir (9).

Çocuğun Gelecekteki Durumunu Etkilemek İçin Yapılan Bazı Uygulamalar: Kız çocuğunun eşi, fazla "gezeğenti" olmasın diye, evin eşiğine gömülür (12). Oğlan çocuğunun eşi ise mal canlı olsun (hayvancılığı sevsin) diye, dama (ahıra) gömülür (12). Çocuğun alim olmasını isteyenler, eşini camiye yakın bir yere gömerler (7). Eş rasgele atılırsa uşah (çocuk) "arazul" ve gezegenti olur (12). Çocuk ağzına tüküren kişiye benzermiş. Bu yüzden çok sevilen birisi, doğumdan sonra çocuğun ağzına tükürür (13). "Kara sığırın sütünü içen çocuk inatçı olur" (ÖRNEK, s.73).

Kırkı Çıkmamış Çocuk: Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar evden dışarı kibrit, çakmak, ateş gibi hiçbir yakma aracı verilmez. Yine akşam evden dışarı ateş verilmez. Verilirse evdeki kırklı çocuk ateş gibi yanarmış (12). Çocuk kırkında kimin elbisesini giyerse ona çeker (benzer)miş. Bu yüzden çocuğa sevilen veya başarılı olmuş başka bir çocuğun herhangi bir giyeceği giydirilir (3, 12). Gelin giderken kırklı (Kırkı çıkmamış) çocuk dışarı çıkarılır. Eğer çıkarılmazsa gelinin kırkı basarmış (12). Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve et sokulmaz. Eğer yanlışlıkla gönderilirse, evin hanımı: "Kırklımız var anam ! Sen onu geri götür." Diyerek gelen eti geri çevirir. Tıpkı, ölü, loğusa, gelin, gibi etin de kırkı olurmuş (3, 12). Ölü taşınırken kırklı çocuk dışarı çıkarılır ve cenazeden yüksek bir yerde tutulur ki, ölünün kırkı basmasın diye (12). Yeni doğan çocuğun 40 gün yaşı dışarı atılmaz. Yani, höllük, bez gibi hiçbir şeyi kırkı çıkmadan dışarı atılmaz. Her şeyi evde yıkanır ve evde kurutulur. Kırkı çıkınca biriken höllük, evin bacasına dökülür. Çocuğun kırkı çıkmadan, kırkı çıkmamış başka bir loğusa kadın eve alınmaz. Alınırsa loğusanın kırkı çocuğu basarmış (3,12). Kırklı veya yeni doğan çocuk üzerine ölünün kırkı basmasın diye ölünün kefeninden bir parça kesilerek loğusa kadına gönderilir. Kırklı çocuğa gönderilecek kefen parçası, kefen biçilirken ayrılır (3,12).

Yaşamayan (Durmayan) Çocuk: İçinde "Mehmet" adlı kişi bulunan 7 evden birer parça gümüş alınarak bir beze çıkılanır ve çocuğun elbisesine dikilir. Ya da toplanan gümüşler eritilerek bir "Maşallah" yaptırılır ve çocuğa takılır (3). "Evlerinde Mehmet adında kimseler olan "yedi" evden yağ toplanıp kete pişirilir; çocuğun boynuna takılır" (ÖRNEK, s.66). "Çocuğu, "yedi" demirciden alınan körük suyu ile yıkarlar" (ÖRNEK, s.66). Çocuk, Sivas Soğuk Çermikte bulunan "Ahmet Duran" ziyaretine götürülür (7). Çocuğa babasının adı konulur (13). Çocuğa, *Durmuş, Yaşar, Durdu, Dursun, Duran, Durak*, gibi adlar konulur (1). Çocuğun bingıladağına küçük bir kurbağa sarılır. Böylece, çocukta ne kötülük varsa kurbağaya geçer. Kurbağanın ölmesi çocuğun iyileşmesine işarettir (12). Anne, yeni doğmuş bir köpek yavrusunu emzirir. O zaman üzerindeki bütün kötülükler, hastalıklar köpek yavrusuna sıçrar (geçer) (12). Hamile kadın, çocuk daha karnında canlanmadan, dua ederek kedi yavrularının üzerine yıkanır. Böylece kendisindeki Cin-Mekir ve bütün kötülükler kedi yavrularına geçer. Kedi yavruları yoksa hamile kadının yıkandığı leğene bir kedi konur. Dökündüğü su kediyi de ıslayacağından

⁵ Meses: Üvendere.

bütün kötülükler bu sefer kediye geçer (3, 12). Üzeri yüklü (hamile) kadın, kedinin üstünden atlatılır. Bu şekilde üzerindeki kötülükler kediye dökülür (3, 12). Hamile kadın, köpeğin üstünden atlatılır (3, 12). Uğur olsun diye, kırk evden birer parça çaput (bez) alınır. Alınan bu çaputlardan bir gömlek dikilerek çocuğu durmayan kadına giydirilir. Birinde olmasa bile başka birinde mutlaka uğur olacağından, çocuk durur. Bu gömleğin mutlaka kırk parçalı olması gerekir. Eğer köyde kırk ev yoksa, kırk kişiden birer parça bez alınır (3, 12). Çocuk annesiyle birlikte, ziyaret taşının etrafında üç kez dolaştırılır (2).

Yürüyemeyen, Geç Yürüyen Çocuk: "Duşah Kesme" işlemi uygulanır. Duşah kesme, yürüme zamanı gelip geçtiği halde, yürüyemeyen çocuklara uygulanan bir işlemdir. Çocuğun iki ayağı bir iple bağlanır ve eline bir yiyecek verilir. Başka bir çocuk koşarak gelir ve çocuğun ayağına bağlanan ipi keserek elindeki yiyeceği de alıp kaçar. Eskiden bu işlem tüm çocuklara uygulanırdı. Duşağı kesilmeyen çocuk sık sık yere kapaklanır (düşer) (3, 12, 13). Yürüyemeyen çocuklar Karalı Köyündeki Küt Ocağına ve diğer tekkelere götürülür (10). Çocuk ılıncağa (salıncağa) konulup sallanır (3).

Konuşamayan, Geç Konuşan Çocuk: Dillensin diye malın ahırına bağlanır (12). Terliğine (şapkasına) anahtar dikilir (9). Dilinin altından kan alınır. Bu işi genellikle yaşlı ve bilen kadınlar yapar (13). Konuşamayan çocuk ahıra malların arasına götürülür ve malın mengildeğine bağlanır. Çocuk orda 3-5 dakika bekletilir. Sonra çözülürken; "Malısan mangırda ! Adamısan gonuş"⁶, denilerek ahırdan uzaklaştırılır (3). Bu olay sonunda çocuğun dilinin düzeleceğine inanılır. "Dillenmeyen çocuk ziyarete götürülür; ağzında anahtar bükülür" (ÖRNEK, s.70). "Dili dönmeyen çocuğun ağzına Cuma günü kapı anahtarı konur" (ÖRNEK, s.70). "Çocuğun başörtüsüne anahtar dikilir" (ÖRNEK, s.70).

Çok Ağlayan ve Uyuyamayan Çocuk: Çobanın azığına bir ekmek konulur. Çoban: "Bu çocuğun uykusuna şifa olsun" diye niyetlenerek ekmeği bir gün yanında gezdirir ve sonra getirip onu aynı eve geri verir. Dağı taşı gezmiş olan bu ekmek ağlayan çocuğa yedirilir (3, 12). Çok ağlayan çocuk aynı zamanda uğursuzluk demektir. "Anandan babandan ırakta..." denilerek başına büyük kazan çevrilir (9, 12). Böyle yapılmazsa ana veya babasından birisinin öleceğine inanılır. Çocuğun babası, ayakkabısıyla çocuğun ağzına vurarak "Ağıdın başına ! Bizden ırakta ! Anandan babandan ırakta..." der (8). Çocuğun beşiğine uyku boncuğu, ihra boncuğu takılır (3). "Uyumayan çocuk için: "Mezardan alınan toprak bir torba içine doldurulup, çocuğun yastığının altına konur" (ÖRNEK, s.71). "Çocuğun boynuna uyku boncuğu takılır" (ÖRNEK, s.71).

Hasta Çocuk: Hasta çocuğun elbisesi veya herhangi bir giyeceği evin direğine bağlanırsa, hastalığının geçeceğine inanılır (7,13). Bir kişi, başka birisinin veya bir çocuğun üzerinden atlamak zorunda kalırsa "Bismillah" demelidir. Aksi takdirde onun rahatsızlıkları, cin ve mekirleri atladığı kişi veya çocuğa dökülür. Bu olay, kalabalık ortamlarda veya yol darlıklarında sık sık yaşanır (3). Çocuğun üzerinden ağırlı (ruhen rahatsız) olanlar atlatılmaz. Eğer atlama (geçme) olursa, onun cinleri çocuğun üstüne dökülür ve çocuk da aynı rahatsızlığa yakalanır (3).

⁶ "Mal isen böğür, insan isen konuş !" anlamında.

Dabaz (Kurdeşen) Hastalığına Yakalanan Çocuk: Çocuk, soğuk suyla yıkanır (1). Dibinde köz olan tandıra bir avuç bulgur atılır ve hasta tütsüsüne tutulur (9). Hastaya al (kırmızı) giydirilir ve hemen yatağa yatırılır. Hastanın üzerine kırmızı yorgan örtülür (3, 12). Hastanın boynuna kurt aşığı takılır (2). "Hastanın vücuduna aşı toprağı sürülür" (ÖRNEK, s.106). Elbiseleri bir tekkeye gönderilerek türbenin başına bürütülür (örtülür). Sonra geri getirilip hastaya giydirilir (8). "Hasta, Sivas'taki Dabaz Tekkesine (Güçük Minare) götürülür. "Ben dabaz oldum, oynamaz oldum." Diye üç kez tekkenin çevresinde dolaştırılır. (ÖRNEK, s.106). Çocuk yazın süttten kesilmez. Çünkü bu mevsimde itler suya yatar. İtlerin suya yatması mevsimin sıcak olduğunu gösterir. Sıcak havada çocuk çok su içer ve dolayısıyla hastalanır (9).

Çocuğu Nazardan Korumak: "Göz boncuğu ve nazarlık takılır" (ÖRNEK, s.75). Beşiğine göğ boncuk (nazar boncuğu) takılır (3). Koltuğunun altına veya elbisesine iğde ağacından yapılma bir düğme dikilir (1). Kulağının arkasına katran sürülür (13). Eski püskü elbiseler giydirilir (4). Nazarı değen kadın veya erkeklere gösterilmez (6). Nazar değmemesi için muska yazdırılır (5). "Kötü gözlü biri gördükten sonra çocuk yıkanır" (ÖRNEK, s.75). "Çocuk kasten kirli gezdirilir" (ÖRNEK, s.75). "Çocuğun yüzüne, kulağının arkasına kazan karası çalınır" (ÖRNEK, s.75). "Höllüğü ve bezleri dışarı bırakılmaz" (ÖRNEK, s.75). "Hocaya okutturulur" (ÖRNEK, s.75). "Ziyarete götürülür" (ÖRNEK, s.75). "Yüzüne tükürük çalınır" (ÖRNEK, s.75). "Yaşlı kadınlar çocuğun yüzüne karşı okuyup üflerler" (ÖRNEK, s.75).

Diş Çıkarma ve Diş Hediği Kaynatma: Çocuğun dişini kolay çıkartması için diş hediği kaynatılarak komşulara dağılır. Hedik, buğdayın şişip patlayıncaya kadar, suda kaynatılması suretiyle yapılan bir yiyecektir. Ancak diş hediğinin içine evde bulunan fasulye, nohut gibi bazı baklagillerle birlikte şekerleme de konulur (7). Diş hediği alan ev, gelen tabağı, içine bahşiş koyarak gönderir (3). Diş hediği kaynatılmayan çocuk, çok ağlar ve dişlerini çok zor çıkarır (12).

d. Sünnet:

Sünnetle İlgili Genel İnanışlar: Çocuğun sünnetini geciktirmek iyi sayılmaz. Bilhassa bulug çağına gelmiş çocuğun, sünnet olmadıkça pisliği çıkmazmış. Bu çocuk cünüp sayıldığından bereketsizliğe sebep olur (9). Sünnetli olarak doğan çocukların melekler tarafından sünnet edildiğine inanılır ve bu çocuklar için "Peygamber Sünnetli" tabiri kullanılır (7).

e. Evlenme:

Damadın Bağlanması Önlemek: Damadın bağlanması, genellikle dini nikah esnasında, açık bir bıçağı kapatmak veya açık bir kilidi kilitlemek suretiyle yapılır (7). Damadın bağlanmasını önlemek için alınacak en önemli tedbir, dini nikah saatinin gizlenmesidir. Bu yüzden nikah, herkesin uyuduğu yada kimsenin bilmediği bir saatte yapılır (9). "Damadın başkaları tarafından bağlanmaması için, "Nikah kıyan hoca, nikahtan önce mendilini bağlar; nikahtan sonra da çözer." (ÖRNEK, s.84). "Nikah sırasında hoca tesbihini düğümler ve bir şey yapmasınlar diye orada bulunanların ellerini dizlerinin üstüne koydurur" (ÖRNEK, s.84).

Bağlanmış Damadı Çözmek: Bağlı olan damada okunmuş yumurta yedirilir (9). "Bağlayan kimse bulunup, kitlediği kilit veya bıçak açılır" (ÖRNEK, s.85). Gelin sabahleyin erkenden ırmağa götürülür ve üç kez

besmele çektilirerek ırmaktan bir o tarafa bir bu tarafa atlattırılır. Suyu atlayınca büyünün     leceğine inanılır (13). Evdeki bütün kilitli yerler açılır (1). "Evdeki bağlı olan her   ey     l r" (  NEK, s.85). "Okunmu  yumurta gelin ve güveyin ba larının   st nde kırılır" (  NEK, s.85). Damat soğuk su ile ve demir üzerine basarak yıkanır (9).

D n r Gitme: D n r gidilirken, cebe biraz eşek pisliği konulursa, "kız babasının ağzının bağlanacağına ve kızı vereceğine " inanılır (12).

Evlenme Tahmini: Bulgur çekmeye ba larken, bir genç, bulgur taşının üzerine köyün bazı kızlarını sembolize eden birer avuç bulgur kor. Arkada ına, " ek !" der. Arkadaşı hangi kızı sembolize eden bulguru  ekmi se, dilek tutan genç o kızla evlenecek demektir. Aynı işlemi bekar kızlar da uygulayarak kimlerle evleneceklerini tahmin etmeye çalışırlar (7).

Gelinle İlgili İnanı  ve Uygulamalar:*Gelin ayağından,  oban dayağından* (12): Gelin inen eve bazı kötü olaylar pe  pe e gelmeye ba larsa, "gelinin ayağı iyi gelmedi." denilir ve gelinde bir uğursuzluk olduğuna inanılır. Bu sözden anlaşılacağı gibi, hayvanları çok d ven  obanda da bir uğursuzluk olduğuna inanılır. Gelin damadın evine girerken "Gayım (sağlam) olsun" diye demire bastırılır (9). "Koyun postuna 'bastırılır" (  NEK, s.79). Gelinciler gelini alırken kız evinden bir ka ık ister ve onu kırarak kızın bacasına atarlar (3). Böyle yapılıncı kızın bütün kötü huylarının babası evinde kalacağına inanılır. Tıpkı  l  gibi gelinin de kırk  olur ve kırk  çıkmamış çocukları basarmı . Bu yüzden kırk  çıkmamış çocuklar, gelin giderken dışarı çıkarılır ve gelinden yüksek bir yerde bulundurulur (12). Gelin alınırken, gelinciler kız evinden bir  i e alır ve onu kırarak bacaya atarlar (3). Böyle yapılırsa kızın bütün kötü huylarının babası evinde kalacağına inanılır. "Gelin attan indirilirken ayağının altına demir konur" (  NEK, s.79). "Gelinin önünde k p kırılır" (  NEK, s.79). "Geline gelir gelmez yumurta yedirilir" (  NEK, s.79). "Evin orta direğinin çevresinde dolandırılır" (  NEK, s.79). "Ba ı ocağa vurulur" (  NEK, s.79). "Ocağın çevresinde dola tırılır" (  NEK, s.79). Bir yufka ekmeğinin ortası delinerek gelinin başına geçirilir (12). Gelin evden içeri girerken eline pekmez çalınır, o da bu pekmezi kapının s vesine (s vesine) sürer (3,12).

Karı Koca:

Karı-kocanın arasını düzeltmek için "Muhabbet Muskası" yazdırılır. Yiyecek ve içecekleri efsunlanır (9). Gi i ile avradın (karı-kocanın)  zerine gece incili bir yorgan  rt l rm  . Karı kocanın birbirini sevmesinin, birbirine bağlı olmasının sebebi buymu  (12).

f. Askerlik:

Askerlikle İlgili Genel İnanışlar: Askere gidene bir düğme dahi olsa harçlık vermek uğur getirir (4). Askeri uğurlama töreniyle ve dualarla göndermek gerekir (1). Askerin ardından ağlamak uğursuzluk getirir (12). Asker ocağı "Peygamber Ocağı"dır (13). Evden ayrılırken arkasından bir tas su dökülür ve gerekirse kurban adanır (12). Asker mektubu yakılmaz. Mektuplar geli  sırasına göre evin direğindeki çiviye geçirilip korunur (4). Askerin getirdiği kınayla kına yakınmak uğur getirir (12).

h. Ölüm:

 l mle İlgili Genel İnanışlar: Leylek ilk gelişinde ağzında çaputla gelirse, o yıl  l  çok olur (12). Ölünün "Ba  giyeceği devlettir." Bu

yüzden ölünün terliği veya şapkası fakire verilmez ve evde saklanır. Ölen kadınsa fesi yada başörtüsü saklanır ve kimseye verilmez (9, 12). Ölü defnedilip dönülürken, yakınları arkasına bakmazlar. Bu sırada arkaya bakmak uğursuzluk sayılır ve yeni ölümleri getirir (13). Ölü yıkandıktan sonra, kazanın içindeki su, bulunduğu yere dökülerek kazan ters çevrilir. Bu işlem yapılmazsa o evden yakın zamanda bir ölü daha çıkar (6). Ölünün öldüğü gün, mahalledeki bütün sular dökülür. Çünkü: Azrail giderken, mahallede bulunan tüm kapların içindeki sulara kanlı kılıcını batırır ve kılıcını yıkamış. Bu yüzden ölü olduğu gün, evde bulunan sular içilmez, bu sularla yemek pişirilmez, abdest alınmaz. Ancak su kıtlığı varsa bu sular sadece mala davara içirilebilir (7, 12). Ölüm haberinin alındığı sabah, "ölünün ağırlığı çöker" diye uyuyan herkes uyandırılır ve yataktan kaldırılır (12). Kazılan mezar, ölü gelip gömülünceye kadar boş bırakılmaz ve içinde bir kişi bekletilir. Eğer hava bir kişinin mezarda bekleyemeyeceği kadar soğuksa, bu kez, kazılan mezarın üzeri çapraz olarak iki kürekle kapatılır. Kazılan mezar boş bırakılırsa içine şeytan girer (9). Geceleri, ölü evinin ışığı üç gün süreyle söndürülmez (12). Mezar taşının, kıyamet gününde sevapla birlikte tartılacağına inanıldığından, 1-2 m yüksekliğindeki kaya parçaları sökülerek mezara dikilir (11).

1. İnsanlarla İlgili İnanışlar:

İnsanın Yaratılışı:

Adem (A.S.): Adem (A.S) Harran Ovasında dünyaya gelmiş. İlk yaratıldığında eliyle dilini yoklamış ve: "Bunda kemik yok, bundan çok çekerim" demiş. Daha sonra erkeklik organını yoklamış, bundan da çok çekerim demiş (9).

Arka (sırt) Toprağı: İnsan yaratılırken arka (sırt) toprağı bir memleketten alınmış. Kişinin arka toprağı nereden alınmışsa orada ölmüş (9).

İnsan Organlarıyla İlgili İnanışlar:

Avuç İçi Kaşıntısı: Sağ avuç içi kaşınırsa, para geleceğine işarettir (3, 7). Sol avuç içi kaşıntısı ise kişinin cebinden para çıkacağına işarettir (3, 7).

Ayak: Ayakta bir uğur veya uğursuzluk olduğuna inanılır. Eve getirilen yeni gelinden sonra güzel olaylar gelişmişse "Gelinin ayağı iyi geldi" eğer bazı kötü olaylar olmuşsa "Gelinin ayağı iyi gelmedi" denilir. Ayak bazen de günah ve kötülük anlamında kullanılır. Bir kişi başka birinin aleyhinde konuşuyorsa ona "Bırak ayağını alma !" yani günahını alma ! denilir (9).

Baş: Melekler insanın gövdesini yapar bitirir, ancak başa gelince onu Cenabı Allah'a bırakırlarmış. Cenabı Allah başı kendi kudretinden yaparmış (9).

Beyaz Kan: İnsanın vücudunda "beyaz kan" adı verilen bir madde varmış. Bu eksildikçe kişinin erkekliği zayıflarmış. Erkekliği korumanın tek yolu cimada aşırılığa gitmeyip normal sınırlar içinde kalmakmış. İnsanın vücudunda bulunduğu inanılan bu "beyaz kan" bittiğinde kişi ölmüş (9).

Diş: "Çekilen veya düşen diş kimsenin görmeyeceği bir yere saklanır" (ÖRNEK, s.119). "Çekilen veya düşen diş evin direğine çakılır" (ÖRNEK, s.119). "Bir yere gömülür" (ÖRNEK, s.119). "Çocuğun ilk dişi ahıra atılırsa çocuk davarcı, eve atılırsa konuksever olur" (ÖRNEK, s.120). Küçük

çocukların düşen veya çekilen dişleri gebe bir ineğin altına atılır. Böyle yapılırsa ineğin dişi buzağı doğuracağına inanılır (6). "İnek altına atılan diş kız dişi ise hayvan dişi, erkek dişi ise erkek buzağılar" (ÖRNEK, s.120). Dişleri seyrek olan kişi yalancı olur (3).

Göz Dalması: Gözün bir yere takılıp kalması, misafir geleceğine işarettir (3). Göz dalması, yolculuğa işarettir. Bu yüzden gözü dalan kişi: "Gözüm yol çekiyor" der (9). İnsanın gözü daldığında, şeytan o kişiye pisliliğini bekletirmiş (9).

Göz: Göz Allah'ın nurudur (9, 10). Göze küfretmek uğursuzluk getirir ve büyük günahdır (9). Yemek yerken gözlerini yuman kişi nankör olur (9).

Kan: Çıkacak kan damarda durmaz (4). Kan ile sevginin bir ilgisi olduğuna inanılır. Sevilen kişi için: "Kanım kaynadı.", "kanım ısındı." Tabirleri kullanılır. "Kan çeker", yani insan akrabalarını sever. Bir çocuk ilk defa gördüğü halde, akrabalarına yakınlık gösterdiğinde: "Kan çekiyor", denilir (7).

Kıl: Bir erkeğin göğsünde kıl bitmezse merhametsiz olurmuş (4). Bu yüzden göğsü kılsız olan erkeklerin merhametsiz olacağına dair kanaatler mevcuttur.

Koltuk altı kılları: Hz. Adem ile Havva buğdayı yedikten sonra oluşan ilk dışkılarını kendi koltuk altlarına ve eteklerine çaldılar (sıvadılar). Bu olaydan sonra, koltuk altlarında ve üreme organlarının civarında kıllar oluştu. İnsanların koltuk altlarında ve üreme organları civarında bulunan kılların sebebi buymuş (9).

Kulak: Kulağın içinde bir böcek varmış. Konuşulani insana o aktarırmış. Bu böceğin kulak zarı olduğu bazı kaynak kişilerimizce belirtilmiştir (9).

Kulak Çınlaması: Herkesin arşı âlâdaki Tuğba ağacında bir yaprağı varmış. Kişi öldüğü zaman yaprağı yerinden koparak aşağı doğru düşmeye başlarmış. Yaprak aşağı doğru düşerken kimin yaprağına dokunursa o kişinin kulağı çınlarmış. Bu yüzden kulağı çınlayan kişi: "Yaprağı yaprağıma değene Allah rahmet eyleye" der (3, 12).

Kulak çınladığı zaman: "Yaşadım mı andı ? / Yarenim mi andı ? / Yaprakım mı andı ?/ Toprakım mı andı ?/ Ahmet mi andı ?/ Mehmet mi andı ?" (3) denilirken, hangi sözde çınlama kesilirse, onu anan kişinin o sözde geçen kişi ve nesne olduğuna inanılır. Bu tekerlemede, *yaşıt, yâren*, kişinin emsal ve dostlarını, *yaprak*, Cennetteki yaprağını, *toprak* ise Kâbe toprağını temsil etmektedir.

Saç: Kesilen saç yere atılırsa baş ağrısı yapar. Bu yüzden saç ya yakılır veya bir yere gömülür (9). Ayrıca, kişinin saçından yararlanılarak büyü yapıldığından saça sahip çıkılır, rasgele sağa sola atılmaz. Bilhassa genç kızlar saç kıllarına sahip çıkarlar. Büyü genellikle saç kılı düğümlenerek yapıldığından bir yere gizlenecek veya gömülecek saç her ihtimale karşı makasla kırpılır ve düğümlenemeyecek duruma getirilir. "Saç kesilip de yere atılırsa, kuşlar saçı yuvalarına götürürler. Saçın sahibi akıl noksanlığına uğrar" (ÖRNEK, s.117). "Bir kadının yahut bir kızın saçı orta yere atılırsa, "baş bağlama"da kullanılır" (ÖRNEK, s.117). Kötü niyetlilerin eline geçeceği için, kesilen saç ortaya atılmaz" (ÖRNEK, s.117). Saçları seyrek olan kişi yalancı olurmuş (13).

Sakal: Seyrek sakallı insan yalancı olurmuş (13).

Tırnak: Tırnağında alaca (beyaz leke) çok olanın nasibi (kısmeti) bol olur (1). Tırnak ateşe atılmaz. Atılırsa atan kişinin gözü bozarır (13). Tırnak ya bir yere gizlenir ya da "Yer benim vekilim" denilerek yere, toprak üzerine atılır. En iyisi tırnağı gömmektir (12). Başkasının evinde tırnak kesilmez. Çünkü: Tırnağının parçaları güvenilmez kişilerin eline geçebilir ve o kişiye büyü yapılabilir. Bu yüzden "*Dostuyun evinde tırnağını kesme, düşmanının evinde başını açma*" (12) nasihati yaygın olarak kullanılır. Tırnak dışarı atılırsa onu tavuk yer, tavuktan yumurtaya, yumurtadan da insana geçerek karnında dert, ur yapar (9). Tırnak keserken tırnağın kanaması iyi sayılır. Hatta bunun sevap olduğuna inanılır (12). "Geceleyin tırnak kesilmez" (ÖRNEK, s.118). "Kesilen tırnak ortaya atılmaz" (ÖRNEK, s.118). "Kesilen tırnak yakılmaz" (ÖRNEK, s.118). "Orta yere atılan tırnağa basan kimse, tırnak sahibine düşman olur; tırnak sahibi iftiraya uğrar" (ÖRNEK, s.118). "Tırnak da bir canlıdır. Onun da diğer canlılar gibi toprağa gömülmesi gerekir" (ÖRNEK, s.118).

Ürpermek: Ürperen kişiyi Azrail yoklarmış. Bu yüzden, kişi ürperdiği zaman, kelimeyi şahadet getirir ve "hazırım !" der (1).

Vücut Yapısı: Kısa boylu adamlar şeytan (kur-naz) olur. Kısa boylu kişi, ikinci vakti olup güneş döndüğünde gölgesinin uzadığını görünce, kendisinin çok mükemmel bir insan olduğunu zannedermiş. Bu konuda şaka yollu olarak: "Adı Musa, boyu kısa, sakalı köse olandan kork !" denilir (9). Uzun boylu adamlar saf olur (9). "Kafası büyük devlet, ayağı büyük hoyrat" (4). Sözülle büyük başlı olan kişinin erdemli, büyük ayaklının ise "hoyrat" olacağı belirtilmiştir. Kel, kör ve topal olan insanlardan korkulur. Bu konuda: "Sakin kelden, körden, topal geliyor, sap yoldan"(9) Nasihati ısrarla hatırlatılır. Döşü kılsız olan erkek merhametsiz olur (4). Seyrek saçlı insan yalancı olur. Dişleri seyrek olan kişi yalancı olur (13). Kıvrışık (kivircik) saçlı kadın kocasına çok çektirir. Bu konuda: "Tarlının ufacık taşlısı, kadının kıvrışık saçlısı, kork bunlardan kork !" (12) nasihati yaygın olarak kullanılır. Boğazı büyük (obur) kişinin nasibi bol olur (12). Tırnağında beyaz benekler olan kişinin kısmeti bol olur (13).

Yemeğin Göksü Alması: Yemeğin göksü alması (yemek borusunda kalması), kişinin yakınlarından birinin aç olduğuna işarettir (7).

Yüzün kızarması: Bir insanın birden bire yüzü kızarır ve ateşlenirse, birisi onu koğluyor (dedikodusunu ediyor) demektir (12).

İnsan Hastalıklarıyla İlgili İnanışlar:

Çiçek: Bir insan hayattayken çiçek çıkarmazsa, öldüğünde mezarda kemiklerinin çiçek çıkartacağına (12) inanılır.

Öksürük: Hasta, kar veya gübre içine açılan "öksürük deliği"nden geçirilir (4).

Sıtma: Hasta Söğütçük Köyü'ndeki Sıtma Ocağına götürülür (12). Sıtmaya yakalanan kişiye "Isıtma İpliği" bağlatılır. Sıtma ipliğini hocalar okuyarak hastanın koluna (bileğine) veya beline bağlarlar (9). Hasta güneşin altında yatırılır (1). Kemik üzerine "Sıtma Duası" yazdırılır (5).

Siğil: Kurbağayla çok oynayan veya kurbağa öldüren kişinin elinden siğil çıkacağına inanılır (7). Siğil insana kurbağadan sıçrar (geçer) (12). Bu yüzden kurbağaya fazla dokunulmaz. Siğili olan kişi üç Gulhü bir Elhem okuyarak bir iğde dalı kırar ve arkasına bakmadan dönüp geri gelir. O

iğde dalı orada kurudukça siğil de elde kurur (1). Kişide bulunan siğil sayısı kadar hedik bir iğneye geçirilir ve iğne duvara saplanır. Hedikler duvardaki iğnede kurudukça kişinin vücudundaki siğiller de kurur (2).

Sivilce: Bir ergen kızın mendili yüze sürülürse sivilce geçer (12).

Yılanlık: Bu hastalığa yakalananların "Yılanlı Çermiğe" gitmesi gerekir. Hasta eğer "Aman yılan geliyor" diye korkarsa yılan küser ve bir daha o hastaya gelmezmiş (9).

İnsanların Bazı Özellikleri, Davranış ve Meslekleriyle İlgili İnanışlar:

Avcılık: Avcının sabahleyin çıkarken, ava niyet ederek besmele çekip tekbir getirmesi gerekir. Aksi takdirde, vurduğunu zamanında kesemezse murdar olur. Eğer avcı, tazi ile avlanacaksa, mutlaka tazisinin boynuna "halta" adı verilen ve uçları deri, kalan kısmı parlak demirden, özel bir boyunluk, takmalıdır. Tazinin boynunda halta yoksa tuttuğu yenmez. Çünkü: Halta bıçak yerine geçer ve avı mısmıl eder (4, 9). Tazinin haltası yerine takılırken de besmele çekilip, tekbir getirmek gerekir. Aksi takdirde yine tazinin tuttuğu av yenmez (4). Bütün bunlara ilaveten, avcı, taziye avın üzerine gönderirken, "Bismillahi Allahüekber" diyerek tekbir getirmesi gerekir.

Uyuyan hayvanı vurmak iyi sayılmaz. Hele hele, yatağında uyuyan bir hayvanı vurmak büyük uğursuzluk getirir. Bu yüzden avcı, mutlaka bir taş atarak veya seslenerek avının uyanmasını ve yerinden kalkmasını sağlamalıdır. Kaçana, uçana, oturana ve ayakta durana ateş etmek gerekir (4). Avcının, vurduğu tavşanın kellesini yemesi ona uğur getirir (4). Turna kuşunu avlamak, uğursuzluk getirir. Avcı bir turna vurduğunda, onun eşi yedi yıl ölen turnayı arar ve avcıya devamlı beddua edermiş (4, 9). Bu yüzden avcılar turnaya ateş etmezler.

Yine, Üveyik kuşunu avcılar vurmazlar. Bu kuş peygamberimizin gizlendiği mağaranın önüne yumurtlayarak onun gizlenmesini kolaylaştırmıştır. Bu yüzden Üveyik avlanmaz ve avlanıldığında avcının başına bir felaket geleceğine inanılır.

Yörede, "Av dediğin mübahtır, o da gâhi gâhtır." Sözü yaygın olarak kullanılır ve avın mübah olduğuna inanılır. Ancak, daha yaygın bir kanaat ise, avlanmanın iyi bir iş olmadığı doğrutusundadır. Bu yüzden, "Onmasın avcı ! İlle balıkçı ! İlle balıkçı !" (4, 9) bedduası sık sık hatırlatılır. Bu bedduadan anlaşıldığına göre, balık avcılığı kara avcılığından çok daha kötü bir iştir .

Büyük Söz Söylemek: Cenabı Allah'ın iradesini unutarak, bir işin kesinlikle olacağı veya olmayacağını söylemek, bir işi "kesinlikle yaparım" demek yada başına felâket gelmiş bir insanı suçlu görmek, büyük konuşmak, büyük söz söylemek kapsamındadır. "İnşallah" demeden veya sırf kendisini öne çıkararak, "şöyle yaparım, ederim." Diye konuşan kişi, hemen etrafındakiler tarafından, "Büyük söz söyleme ! Büyük söyleme ! Büyük konuşma !" şeklinde uyarılır. Yine bu konuyla ilgili, "Büyük lokma yut da, büyük söz söyleme !" nasihati oldukça yaygındır. Büyük konuşmuş ve başına bu yüzden dolayı bir iş gelmiş olan kişi, " Cenabı Allah'a büyük söylemişim ! Demek ki Cenabı Allah'ın gücüne gitti " gibi sözler sarf ederek hatasını kabullenir (9).

Cömertlik: Cennetin kapısını cömertler açacakmış (4, 9).

Çoban: Bir çoban hiçbir hayvanın canını yakmadan, hayvanlarını incitmeden yedi yıl çobanlık yaparsa erişir, yani evliya olurmuş (9).

Deniz Suyu İçen Kişi: Besmele çekip üç yudum deniz suyu içen kişinin tükürüğü kabuklu yaralara iyi gelirmiş (13).

Dövüş-Kavga: Köyde büyük bir sülale kavgası çıktığında hemen hoca yüksek bir yere çıkarak ezan okur (4, 9). Ezan okununca şeytanların dağılacağına ve dolayısıyla kavganın duracağına inanılır.

Hayvan Kesen Kişi: Kesilen hayvanın yüreği bıçakla yarılarak, içinden çıkan kana bakılır. Eğer kan siyah ve topak topaksa, bu hayvanı kesen kişinin kalbi kara, yani ameli kötüdür denilir (4). Kesilen hayvanın canı geç çıkarsa, bu hayvanı kesen kişi için: "eli ağır", çabuk çıkarsa, "eli yeğinniymiş" (hafifmiş) denilir (1, 4).

Isık Çalan Kız: Fazla ısık çalan kızın nişanlısı geveze olurmuş (9).

İftiracı İnsan: Birine iftira eden kişi er geç kendisi de bir iftiraya uğrar. Bu olay gerçekleştiğinde, iftira eden kişi için, "Ayağına dolaştı." Denilir (9).

Kadın: Ardıç Ağacı ve Kadınlar, "Ardıç göğün gitmesin ! Avrat işin bitmesin !" şeklinde beddua aldıklarından, ardıcın yeşilliği, kadının ise, işi bitmeyecekmiş. (12)

Keneci: Kene denilen haşaratı davarlardan uzaklaştırdığına inanılan kişidir. Güz mevsiminde kirli yün içerisine bir canlı keneyi sarar ve bunu dişi ile ezer. Bu yünü daha sonra (sabah namazı vaktinde kimseye göstermeden çeşmeden doldurulup getirilmiş) bir kova suyun içerisine kor. Bu suyun içerisine süpürge daldırılarak alınan su davarların üzerine serpilirse, o sene koyunlara kene gelmeyeceğine inanılır. Keneci ayrıca, ağılın eşiğine gelir ve bir ayağını açık olan kapının pervazına dayayarak: "**Sen gene ben gene ! Ben geldim sen get gene !**" der. Keneci bu sözleri söyledikten sonra bütün kenelerin o ağılı bırakıp kaçtığına inanılır (2).

Misafir: Misafir 9 nasip getirir, birini kendisi yer ve 8'ini ev sahibine bırakır gidermiş (9).

Sakız Çiğneyen Kız: Fazla sakız çiğneyen kızın nişanlısı geveze olurmuş (12).

Yolculuk: Yolculuğa çıkanların arkasından bir tas veya büyük bir kapla su dökülür ki "Su gibi akıp gitsin" diye (9). Yolculuğun hayırlı ve selamet geçmesi için yola çıkmadan önce, 7 defa Ayetel Kürsü okunur. Her okunuşta sıra ile sağa sola, öne arkaya, aşağı yukarı üfürülür. 7. okuyuştan sonraki nefes içeri çekilir ve "Vehüvel aliyyül aziym" denilir denilmez, ağızdaki tükürük hemen yutulur (9).

i. Hayvanlarla İlgili İnanışlar:

At: Atın canı insandan yontulmadır ve harp, cenaze ve Cuma için yaratılmıştır (9). Yörede, "*at hamaylı, deve nur, eşşeğe diren diren vur*" (3) sözü yaygındır. Bu sözden atın kötülüklerden koruyucu ve devenin nur olduğunu, eşşeğe gelince, sık sık dövülmesinin iyi olacağı sonucu çıkıyor. At akşam yerine bağlanırken besmele çekilir. Eğer besmele çekilmezse, gece atı ecinniler veya al karısı götürür, onu iyice yorduktan sonra geri getirir. Bazı atların gece terlemesinin sebebi de buymuş. Yörede bu konuyla ilgili çok sayıda rivayetler vardır (3, 9). At geceleri terlerse muska yazılır. Gece

cinlerin binmesini engellemek için çuluna muska takılır (9). At eşinirse misafir gelir. Çünkü: At eşindiği zaman gözüne yol görünürmüş. Bu yüzden atın eşinmesi aynı zamanda o evden birinin yola çıkacağına işarettir (9).

Arı: Arı, "Bana bakan bir olsa, gözünün biri de kör olsa." Dermiş. Bu yüzden arıya daha çok nazar degeceğine inanılır ve nazarı dokunan kişiler arılığa yaklaştırılmaz (9, 12).

Ayı: Ayı cimri bir sürü sahibiymiş. Dilenci kılığında gelen Hızır (A.S.)'ma yün vermemek için koyunlardan kırtığı yünün içine gizlenmiş. Bu hali gören Hızır (A.S) "Kalk lan ayı !" demiş. O anda birden sürü sahibi ayı kılığına girmiş. Ayı neslinin bu cimri adamdan türediğine inanılır (9).

Çiçek Çubuğu: Koyunların çiçek hastalığına yakalanmasını önlemek için ağıla çiçek çubuğu asılır (13).

Çiçek Tası: Arabistan'dan gelir. Pirinç tendir. Tasın ortasında göbeği olur. Onun üzerine küçük anahtarlar bağlanmıştır. Yine tasın iç kısmına dualar yazılmıştır. Çiçek hastalığına yakalanan koyunların su içtikleri kabın içine çiçek taşı konulur. İçinde çiçek taşı bulunan bu sudan koyunlar su içtiklerinde çiçeklerinin geçeceklerine, yine sağlam koyunların da çiçeğe yakalanmayacaklarına inanılır (7).

Eşek: Eşek, anırdığı zaman şeytani görürmüş (9). At ile eşek sırtlarından düşürdükleri insanlar hakkında konuşuyorlarmış. At: "Ben tırnağımdan yumuşak yere düşürürüm" demiş. Eşek ise, "Ben de tırnağımdan sert yere düşürürüm." demiş (12). Bu yüzden eşekten düşenin attan düşene göre daha çok zarar göreceğine inanılır. Hatta, "Attan düşen ölmez, eşekten düşen ölür"(9). inancı da oldukça yaygındır. Yine "Attan düşen yorgan döşsek, eşekten düşen kazma kürek" (12). şeklinde söylenen atasözü de attan düşen kişinin yorgan ve döşek üzerine düşmüş gibi olacağını bu yüzden daha az zarar göreceğini; eşekten düşen kişinin ise, kazma ve kürek üzerine düşmüş gibi olacağını yansıtır. "Eşeğe kurt yaklaştığında, "dayım geldi." Zanneder ve anırmaya başlarmış" (9). Nuh tufanında, Hz. Nuh, gemiye binmekte inat eden eşeğe: "Gir ya melun !" deyince eşeğin kuyruğuna asılan şeytan da gemiye binmiş (6).

Göğgele: Yeşil renkli ve oldukça iri bir kertenkele türüdür. Yılana zehri bu hayvanın verdiğiğine inanılır (9).

Hayvanların Yaratılışı:

Adem (A.S)'in canı bedenine konulurken, bu can bedenine sığmamış, melekler canı bedene sığdırmak için yontmaya (küçültmeye) başlamışlar. İşte Hz. Adem'in canından yontulan her parça değişik bir canlı, yani hayvan olmuş. Yeryüzündeki hayvanlar böylece meydana gelmiş (9). Cenabı Allah bir hayvanı yaratır yaratmaz, hemen onun hasmını da yaratmış. Köpeği yaratmış, peşinden kurdu yaratmış. Fareyi yaratmış, peşinden kediye yaratmış... (9).

Horoz: Uğurlu bir hayvandır. Horoz olan ahıra şeytan giremez (12). Horoz, melekleri gördüğü zaman ötermiş (9). Yerin altında da bir horoz varmış. O horoz öttüğünde dünyadaki bütün horozlar ötermiş (9). Sabaha karşı önce bir melek horoz gibi ötermiş. Bu sesi dünyadaki bütün horozlar duyar ve onlarda ötmeye başlarmış (9). Beyaz horoz hazinenin olduğu yeri bilir ve oranın üstüne getirilince ötermiş. Bu inanıştan yola çıkan bazı defineciler yanlarında beyaz horoz taşır ve horozun öttüğü yeri kazarlar (9).

Horoz, kıyamet kopmaya yakın yumurtlayacakmış (9). Vakitsiz öten horoz uğursuzluk getirir. Uğursuz olup olmadığı sındıktan sonra, eğer uğursuzluğu kesinleşmişse derhal kellesi kesilmelidir. Horozun sabah namazında, kuşluk vaktinde, öğle, ikindi ve sahur vakitlerinde ötmesi normaldir. Horozun uğursuz olup olmadığı şöyle denir: Horoz orta bacadan içeriye atılır. Yere indiğinde, eğer indiğinde, eğer köşelere doğru kaçıp gizleniyorsa uğursuzdur. Kapıya doğru koşmaya çalışır ve ya dışarı çıkarsa, uğursuz değildir. kesilmemelidir(9).

İnek : İneğin ikiz buzağılaması iyi sayılmaz. inek ikiz buzaladığında mutlaka o eve bir kötülük veya sıkıntı gelir (12)

Katır : Hz. İbrahim'i Nemrut ateşe atarken katır odun taşımış Bu yüzden cezalıymış ve nesli yokmuş (doğurması yokmu) (9) Katır uğurlu bir hayvan sayılmaz. Çünkü ne zaman, nerede ne yapacağı belli olmaz. Birdenbire ya sahibini veya ısırsı (1) Katır, kıyamet yaklaşınca kunnayacakmış (yavrulayacakmış) (9). Katıra sormuşlar: "Kimin nesisin ?" Diye. Katır: "At dayım olur." Cevabını vermiş (12).

Keçi: Keçinin canı şeytandandır. Bu yüzden şeytani bir yaratık olduğuna inanılır (9). "Mekir" adı verilen cinin oğlak veya keçi kılığında görüldüğüne inanılır (9).

Kedi: "Ev halkının hepsinin gözü kör olsa da evde ne var ne yoksa hepsini yesem" dermiş (12). Bu yüzden kedinin nankör bir hayvan olduğuna inanılır. Kedi, ahrette bile inkarcı olacak, "Bana bir şey yedirmediler" diye sahibini şikayet edecekmiş (9). Kedi farenin bütün organlarını yediği halde kuyruğunu yemezmiş (9). Kediler Nuh'un gemisinde gınav olmuş. Nuh (A.S) bunlara: "Kıyamete kadar malamat olasınız" diye bedduada bulunmuş. Bu yüzden çiftleşme döneminde kediler gerçekten malamat (rezil) olurlarmış (9). Kedinin pıskırması iyi sayılmaz. Evde bir hayvan öleceğine işarettir. Kedi pıskırır pıskırmaz (babaah) denilerek oradan kovalanır (12). Kedinin üzerinde 5 adet büyük benek vardır. Bu beneklerin sebebi peygamberimizin onu beş parmağıyla sıvazlayarak sevmesindenmiş (9). Masum bir kediye öldüren kişi, o kedinin tüyünün sayısınca camii yaptırırsa yine günahı affolmazmış (13). Kedinin elini yüzünü yıkar gibi yapması misafir geleceğine işarettir (9). Nişansız kara kedi cinmiş. Bu kedi gece bir türlü miyavlar, gündüz başka bir türlü miyavlamış (9). Kedi, ön ayağını kulağının arkasına geçirir ve bunu en az üç kere yaparsa misafir gelir (3). Battığı (burnunu batırdığı) yiyecek ve içecekler mundar olmasın diye, kedinin kulak uçları birazcık kesilir (4). Kedi, bir yemeğe veya süt ayran gibi bir içeceğe battığında onu (fişt !) diye kovalamak battığı şeyin murdar olmasına sebep olur. Çünkü: Kedi korkar ve ağzındaki yiyeceğin bir kısmını tekrar aynı kaba bırakır. Eğer kendi isteğiyle çekilmişse o yemek veya içeceğin mısıml olduğuna inanılır (9).

Kertenkele: Hazreti İbrahim'i Nemrut ateşe atarken kertenkele odun taşımış. Bu yüzden sürünüyormuş (1).

Koyun: Koyunun canı insandan yontulmadır (9). "Koyun melaikeler, keçi şeytandır" inancı oldukça yaygındır (9). Koyunun ikiz kuzulaması uğur gelir (12). Koyun melaikedir. Koyunların arasında yatan kimseye Cin-Mekir dokunmazmış (3). Sadece kırklığa yattığı an hariç olmak üzere koyunun aklından kurt hiç çıkmazmış (9, 12). "Davara katılan koçun üstüne kız çocuğu bindirilirse, doğacak hayvan dişi olur" (ÖRNEK, s.126). Deve ile koyun yavaşla (yarişa) ot yemişler. Koyun yemiş kıvılamış, yemiş kıvılamış, koyun

kadar dışkı yapma özelliği olmayan deve ise bir süre sonra çatlayıp ölmüş. Koyun hayvanların içinde en çok ot tüketen bir hayvanmış (12).

Köpek: Adem (A.S)'ın ruhu içerisine sığmadı. Biraz yondular (yonttular). Bu yongalardan köpek meydana geldi. Köpek bu yüzden insana yakın ve sadıktır (9). İnsanın canı yonulurken (yontulurken) artan kırıntı canlar köpek, koyun ve kurda verilmiş. Bu yüzden "Köpeğin canı insandandır" denilir (9). "Evin halkı çok kalabalık olsa, her biri bana bir ekmek verse de yesem" demiş (12). Bu yüzden köpeğin sadık bir hayvan olduğuna inanılır. Kurt boğazdan, köpek hayadan saldırırmış (13). Köpeğin ısırıldığı yerin yarasına, aynı köpeğin tüyünden konulursa yaranın daha çabuk iyileşeceğine inanılır (13). Köpeğin, gece uzun uzun uluması o beldeye bir afat geleceğine veya sahibine bir felâket geleceğine işarettir (9). Köpek geceleri uzun uzun ulursa uğursuzluk veya ölüm olacağına inanılır. Eğer geceleri uluyan köpeğe: "Aluman başına ! (uluman başına) Aluman başına !" ya da : "Babanın beki / Zihimin kökü / Gendi başına / Gendi başına !" denilirse zararın köpeğe geleceğine inanılır (12). Köpek ısırmasından sakınmak için köpeğe: "Garşıdan gördüm geldim / Galbine girdim geldim. / Hz. Ali'nin mührünü / Ağzına vurdum geldim" denilirse köpeğin o kişiyi ısırmayacağına inanılır (3, 12). Köpek öleceğini hissettiği zaman ıssız bir yere gider orada ölmüş (9). Köpek, insanın göremediği Cin, Mekir, Melek gibi bir çok mahluku görmüş (9). Köpek, mezardaki ölülerin kabir azabı çekmelerini duyarmış (8).

Nişansız kara köpek cinmiş. Bu köpek gece bir türlü havlar, gündüz başka bir türlü havlarmış. Hatta bu konuyla ilgili şöyle bir kısa hikâye de anlatılır. Adamın biri cindarmış. Bir gece nasıl olduysa cinlerin eğlencesinin içine düşmüş. Bir de bakmış ki kendisinin kara zağarı (küçük köpeği) burada. Kara zağar diğer cinlerle öyle bir oynuyor öyle bir eğleniyormuş ki adam hayretler içinde kalmış. Güneş doğarken adam çıkıp evine gelmiş. Bakmış ki kara zağar hiçbir şey olmamış gibi kapının önünde yatıyor. Adam zağara: "Yavrum kara zağar ! Gece oynayışına, gündüz de uyuyuşuna baktım, hiç bir birine uymuyor." Deyince , zağar bir gözünü açıp adama kötü kötü baktıktan sonra birden kalkıp kaçmış ve bir daha da görünmemiş (9).

Köpek, kışın soğuktan titrerken: "Yaz gelince yün eğirip kazak dokuyacağım." Der, ancak, yaz gelip de sıcaktan üzerine bir tembellik çökünce, dilini dışarı çıkararak: "Kim eğirecek, kim dokuyacak. Kim eğirecek, kim dokuyacak." Diye oyalanır dururmuş (13). Uluyan köpek iyi sayılmaz. Köpek ulurken sahipleri: "Kendi başına ! Kendi başına!" derler. Köpeğin sahibini istemeyenlerse: "Sahibinin Başına ! Sahibinin başına !" diye kötü dileklerini belirtirler (9).

Kuluçkaya yatırma:: Tavuğu kuluçkaya erkek yatırırса çıkan civcivlerin çoğu erkek, kadın yatırırса civcivlerin çoğu dişi olurmuş (12). Tavuğu kuluçkaya yatıran kadın eteğini yukarı çekerse cücükler hep ferik (dişi) olurmuş (12). Kuluçkaya yatıran kadın, hindisini (baş örtüsünü) çıkarıp saçlarını kabartırса çıkan civcivler kepezli (tuğlu) olurmuş (3).

Kurbağa: Hazreti İbrahim'in ateşini söndürmek için ağzıyla su taşımış (1). Kurbağayla çok oynayan veya kurbağa öldüren kişinin elinden siğil çıkarmış (1).

Kurt: Davarın dışarı çıkmadığı kış aylarında kurtlar bir araya gelerek ulumaya başlarılarmış. Bir süre sonra gökten bir koç kuyruğu iner, onunla

karınlarını doyururlarmış. Bahar gelip davar dışarı çıktığında kurtların bu nasibi kesilir, ulusalar da bir daha kuyruk düşmezmiş (12). Bu yüzden "Kurt gibi ulusan, ağzına kuyruk düşer" (12) deyiimi kullanılır. Kurda, kışın, üç günde bir gökten kuyruk inermiş. Burnunun koku almamasından şikayetçi olan kurt: "Köpek bana burnunun kokusunu verse, bende ona gözümün ışığını versem" dermiş (12). Kurt bir yerden bir şey bulamazsa göğden ona teker gibi ak bir kuyruk inermiş. Onu yer ve onun tokluğuyla üç gün gezermiş (12). Kurt sürüye yaklaşırken rüzgarın ters tarafından gelirmiş. Bunun sebebi estiği rüzgarın kokusunu köpeklere götürmemesi içinmiş (6). Kurt zemheride insan etine aş verirmiş (aşerermiş) (12). Kurt boğazdan, köpek hayadan saldırırmış (13).

Kurt Yemez Et: Koyunlarda deriye yapışık ince bir et tabakasıdır. "Bu eti kurt yemezmiş" (4).

Örümcek: Hazreti Peygamberi kafirlere karşı sakladığı için, örümcek kutsal bir hayvan olarak bilinir (9).

Saç Uzatın: Saç uzatan, sinir ve kaştan oluştan çok sert ve yenmesi zor olan ettir. Kesilen hayvanlardan çıkan bu et yenildiğinde saçın uzayacağına inanılır (9).

Sancı Çubuğu: At sancılandığında bu çubukla karnına vurulursa iyileşeceğine inanılır (7).

Tavşan ve Tazı: Tavşan yokuş yukarı çok iyi koştuğundan kendisini kovalayan tazıya: "B...mu ye ! B...mu ye !" diyerek alay edermiş. Kovalamacanın şekli değişip de tavşan yokuş aşağı koşmaya başlayınca tazıya: "B...nu yeyim ! B...nu yeyim !" diyerek yalvarırmış (1).

Tavşan: Gece yolculuğunda tavşana rastlamak uğursuzluk getirir (12).

Tavuk: Küpün içine bir madde koymuşlar onun içinden daha sonra tavuk çıkmış. Tavuk için "Küpün içinden çıkma" denilir (9). Nişansız kara tavuk cinmiş. Gece bir türlü öter, gündüz başka bir türlü ötermiş (9). Tavuk, kafasını kaldırarak su içerken, Allah'a şükür edermiş (12). Tavuk: "Horoz gibi bir erim (yiğidim, kocam) varken ben çavdar yemem" dermiş (12). Tavuklar, kanatlarını çırparak birbirleriyle şakalaşırlarsa misafir gelir (13).

Tilki: Tilki uğurlu bir hayvan olarak kabul edilir (7). Gece yolculuklarında tilkiye rastlamak uğur getirir (12). Tilki, ezan okunurken arka ayaklarının üzerine kalkar ezanı dinlermiş (12). Tilkinin hoca ya da gelin olduğuna dair inanışlar da mevcuttur. Ancak bu inanışların nereden kaynaklandığı tesbit edilmemiştir. Tilkiyi öldürmek çok günahtır ve ayrıca uğursuzluk getirir (9).

Yarasa: Hazreti Süleyman, kuşların kemiklerinden Belkis için saray yapmak istediğinde, yarasa yağcılık olsun diye hemen tüyünü dökerek, "Ben kemiğimi vermeye hazırım." demiş. Hz Süleyman'a yağcılık yaptığı ve onu ikaz etmediği için, yarasanın gündüz uçuşması yasaklanmıştır (9).

Yarım İlenger (Yengeç): Yarım ilenger ısırdığı yeri kolay kolay bırakmazmış. Ancak 40 davul 40 zurna çalınırsa bırakırmış (12). Çocuklar bu inanıştan çok etkilendiklerinden, yengeçten çekinirler.

Yılan: Yılan, tükenir kaygısıyla dağın toprağını idareli (kanaatlı, tutumlu) yalarmış (4,9). Sabır ve tedbir tavsiye edilirken, yilandan örnek verilir

ve : "Yılan dahi dağı idareli yalarmış" denilir. Yılanın kırk tane ayağı varmış, ancak cennetlik olan kişi onları görebilirmiş(1). Yılan görüldüğü zaman: "Şahmaran'ın başını seversen beni sokma "denilirse yılan o kişiyi sokmazmış (13) Yılanının tükrüğünün insanlar için zehir, insan tükrüğünün de yılanlar için zehir(13) olduğuna inanılır. Karnında şeytanı cennete soktuğu için cezalıymış. Bu yüzden kıyamete kadar sürünecekmiş (9). Öldürülen yılanın başı iyice ezilmez ve vücudu parçalanmazsa, gece yıldızları görünce yeniden dirilirmiş (13). Yılan cennetin kapısında bekçiymiş. Bir gün şeytanı karnına alarak cennete sokmuş. Şeytan da Hz. Adem'i azdırmış ve Hz Adem cennetten kovulmuş. Bu işte böyle büyük bir suçu olan yılan cennetten kovularak ona: "Kıyamete kadar sürün !" denilmiştir. Bu yüzden yılan kıyamete kadar da sürünecekmiş (9). Yılan insanoğluna görünmeden ıssız bir yerde veya mağaralarda uzun süre yaşarsa evran (ejderha) haline gelir ve göğe çekilirmiş (4, 7). Ölü bir yılan yakılırsa yağmur yağacağına inanılır (12). Yılan, derisinden çıkacağı (Deri değiştireceği) zaman, "Kimye" adlı bir otu yermiş. Bu ot onun kolay deri değiştirmesine sebep olurmuş (9).

Yaratık: On sekiz bin alemde, şeytan hariç tüm yaratıklar Allah'a şükreder ve devamlı onu zikreder (9).

j. Kuşlarla İlgili İnanışlar:

Akbaba: Bir yerde leş olduğu zaman onun kanı göğe doğru çeker ve bir sütun gibi yükselirmiş. Bu kan direğini kilometrelerce uzaktan gören akbaba o tarafa doğru uçar ve leşi bulurmuş (12).

Baykuş (Yörede Korbağ Kuşu): Uğursuz bir kuştur. Gece bir yerde ötmesi ölümü akla getirir. Öttüğü yerin viran olacağına veya o beldeye bir kötülük geleceğine inanılır. Çünkü: "Bu virane benim" diye ötermiş (12). Baykuşun kısmetinin Allah tarafından ayağına gönderildiğine inanılır. Bu inanişaya göre: "Baykuşun ayaklarına her gün üç serçe gelip takılır; ancak o ikisini azat ederek birisiyle karnını doyururmuş"(4,12).

Bıldırcın: Hz. Ali küffarlardan kaçıp kavağa sığındığında, keklik: "Ali Kavakta ! Ali Kavakta !" diye onu ele vermeye çalışırken, bıldırcın: "Sus cıfıt ! Sus cıfıt !" diye kekliği azarlamış ve susturmaya çalışmıştır. Bu yüzden bıldırcını kesmek iyi sayılmazmış (9, 12).

Bülbül: Bülbülün Yasin-i Şerif ezberindedir. Her sabah gün açılırken "Yasin" okur. O-nun okuduğunu Hz. Ali işitmiştir (9).

Cekceki: Serçe büyüklüğünde bir kuştur. Tarla faresinin yuvasına girerek buraya yumurtlar ve yavrularını toprağın altında büyütür. İnanışa göre bu kuş, geleni(tarla sıçanı) ile cinsel ilişkide bulunurmuş. Bu yüzden bu kuşa "Geleniye g.tveren cücüğü" de denilir.

Çaylak (yöredeki adı: Hel): Avını yakaladığında, av korkudan çatlayarak ölmüş. Kümes hayvanlarının en büyük düşmanı olan çaylağı havada gören çocuklar hep bir ağızdan:"Hel ! Hel ! / Ganetleri tel tel ! / Burda cüçük yoh yoh ! / Gayseri'de çoh !" (7) diye bağırırlar. Böyle yapınca çaylağın köyden gideceğine inanılır.

Çil Keklik: Çil keklik yakalanıp bir kafese konulursa kendi kendini boğar öldürürmüş. Bunun için yörede, üzüntü ve düşünceden ölenlere "çil keklik gibi kendi kendini boğdu" denilir. Ayrıca, çil keklik, arkadaşının yumurtasını çalarmış. Yani bir birlerinin yumurtalarını çalarlarmış. Bu yüzden

birbirlerine kötülük eden insanlar için, "Çil keklik gibi yumurta mı çalyorsun ?" (4) deyimini kullanılır.

Dohsan Kuşu-Dohsancıl Kuşu: Bu kuş, kış başlar başlamaz, (Karakışın başında) 90 adet taş alır yuvasına girermiş. Bu taşlardan her gün bir tanesini dışarı atar son taşı dışarı attığı gün "yaz geldi" diyerek deliğinden dışarı çıkarmış (8). Bu kuşun, yazın ne zaman geleceğini tahmin ettiğine inanılır.

Güvercin: Beyaz güvercin bulunan ahıra cin, mekir ilişemez. Beyaz güvercin olan ahırdaki mallara nazar değmez. Güvercin: "Etimi yiyen doymasın ! B.huma basan onmasın !" dermiş (6).

İbibik: Hazreti Süleyman zamanında kuşların çavuşuymuş. Bu yüzden tepesinde çavuş işareti bulunmaktadır (9).

Karakuş (Kartal): Karakuş başka av bulamadığı zaman hemen bir tosbağa (kaplumbağa) yakalar, havaya kaldırıp bırakır ve parçalanan tosbağanın etini yerken: "Tıs tas ! Tosbağanın eti hepsinden has" dermiş (12).

Karga: Karganın haberci bir kuş olduğuna inanılır. Bilhassa sabahleyin erkenden insanın yoluna çıkıp öterse, gelecekle ilgili bir şeyler söylemek istediğine inanılır. Kişi, yoluna çıkan kargaya: "Hayır ise bir daha öt / Şerise gah (kalk) git" der. Eğer karga ötmeye devam ederse hayır, kalkıp giderse kötü bir habere işarettir (12). Karga, cenazenin piridir. Kabil Habil'i öldürdüğünde cenaze bir süre ortada kalmış. Bu sırada Kabil, bir ala karganın başka bir karganın ölüsünü toprağa gömdüğünü görünce ondan ilham almış ve kardeşinin ölüsünü toprağa gömmüş. Böylece ilk mezar ortaya karga yardımıyla çıkmış (9). Karga hakkında bir diğer inanış da şu şekildedir. "İnsanlar öldükten bir yıl sonra dirileceklermiş. Ancak bu haberi ölümlere birisinin vermesi gerekiyormuş. Bu görevi kargaya vermişler ve: "Git ölümlere: 'Yılınaca yat ve yılından sonra kalk !' de," demişler. Karga mezarlığa gidip demiş ki: "Yılınaca yat ! Yılından sonra bat !". Bu sözler üzerine ölümler toprağa iyice batmışlar ve bir daha da gelememişler. Bu yüzden karga itibarını kaybetmiş ve sekerek yürümesinin de sebebi buymuş (12). Karga ısrarla öttüğü zaman bir habere işarettir. "Hayırsan daldan dala/Şerisen boynun altında kala" denilir (8). Üç dört veya daha fazla alaca karganın bir evin damında veya bahçesinde büyük bir şamatayla ötmeleri hayırlı habere işarettir (9).

Keklik: Müzevir bir kuştur. Hazreti Ali'den beddualı olduğu için kışın uçamaz ve şaşkınlaşmış. Rivayete göre, düşmanlarından kaçan Hz Ali Bir kavağa sığınmış. Ancak bunu gören keklik "Ali Kavakta ! Ali Kavakta !" diye bağırmaya başlamış. Aynı anda kekliğe kızan ve onu susturmaya çalışan bıldırcın da: "Sus cıfıt ! Sus cıfıt !" diye bağırıyormuş. Küffarlar kavağı kesmişler ve Hz Ali'nin kanı kavaktan akmaya başlamış. Keklik bu kanla elini yüzünü yıkamış. Kekliğin ayaklarının ve gagasının kırmızı olmasının sebebi buymuş. Hazreti Ali Kekliğe: "Allah ! Kamalaklar olasin !" diye beddua etmiş. Kekliğin kışın kamalak olmasının sebebi buymuş (12).

Kumru: Kumru sürekli Allah'ı zikreder. Bu yüzden kesilmesi günahdır. Kuşların içinde kumru öttüğü için uğurlu sayılır. Onun dışındaki kuşlar: "B.hu-ma basan onmasın, yüzüme bakan doymasın" dermiş. Bu yüzden kuşçulukla uğraşanlardan hiç kimse zengin olamazmış (9).

Kuş (Güvercin): Kuş ahırın uğurudur (4). Kuş beslenen ahırdaki hayvanlara nazar değmez (4). Güvercin olan ahıra şeytan giremez (9). İçeride uçmak suretiyle ahırın örümceğini alır (4). Kuş cennetten çıkmamış. Kuş etine bu yüzden cennet taamı (yiyeceği) adı verilir (1).

Leylek: "Sekizinde gelmem, dokuza da kalmam" diyerek Mart ayının 8-9 u arasındaki gece gelirmiş (9). Köyde leylek bulunması uğurlu sayılır (13). Leylek ilk gelişinde, ağzında su getirirse yağmurun o yıl bol miktarda yağacağına, çaput getirirse o yıl ölüm olayının çok olacağına işarettir (9). Leylek, baharın soğuk günlerinde üşüdüğünde: "Yaz gelsin kendime bardak çardak yapacağım." der, ancak yaz gelip de üzerine bir tembellik çökünce verdiği sözü unuttur: "Bardağını da bilmem neydiyim, çardağını da..." diyerek keyfine bakarmış (1). **Serçe:** Serçenin Mayasırı, soğuğu sever, bu yüzden kışın donup ölmezmiş (13).

Siğircik: Siğircikler her sabah "Vel Fecr" suresini okurlarmış. Bunu keşfi keramet sahibi olanlar ve iyi insanlar duyarmış (9).

Tavus Kuşu: Cennetten çıkma bir kuşmuş. Kuyruğunun uzun ve süslü olmasının sebebi buymuş (9).

Üveyik: Hz Muhammed (A.S.)' in gizlendiği mağaranın önüne yumurtlayarak onun yakalanmasını engellediği için kutsal bir kuştur. Bu yüzden yöre avcıları üveyik vurmazlar. Üveyik vurduklarında başlarına büyük bir bela geleceğinden korkarlar.

k. Böceklerle İlgili İnanışlar:

Arı: Eyüp peygamberin yarasındaki kurtlardan olmuş (9). Arı sokmasından korkan kişi, kendisine saldıran arıya: "Hz Eyyüb'ün başı için beni sokma !" derse, arı onu sokmazmış (7). Arı kaçtığı zaman bir yere konması için taş taş vurularak ses çıkarılır veya ısıklık çalınır (7).

Bit: Bit aslında yararlıymış insanın pis kanını emermiş (6).

Dohsan Böcüğü (Doksan Böceği): Dohsan böceğinin daradığı (çoğaldığı, biriktiği) evde garanti para birikirmiş (9).

İpek Böceği: Eyüp peygamberin yarasındaki kurtlardan olmuş (9).

Sinek: Cenabı Allah Topal sineğe emir verdi. Sinek Nemrut'un burnundan girerek beynine yerleşti. Beyninde sinek vızılادıkça Nemrut büyük bir ıstırap duyuyordu. Hatta Nemrut ağaçtan bir tokmak yaptırdı. Sinek kafasında vızırdadıkça görevlendirdiği bir kişiye sürekli kafasını tokmaklatıyordu. Rivayete göre Nemrut bu şekilde kafasını tokmaklatarak öldü (9).

l. Ağaçlarla İlgili İnanışlar:

Ağaç: Meyveli bir ağacı kesen kişi, ahrette yer bulamayacakmış.

Bütün ağaçlar Kadir Gecesinde secdeye varırlarmış. Bunu ancak emeli iyi olan insanlar görürmüş (9). Ulu (yaşlı) ağaçlara türbe gibi saygı duyulur. Çünkü: Ulu ağaçların dibi kırkların mekanıdır. Bu yüzden ulu ağaçların dibinde besmelesiz yatılmaz (9).

Alıç Ağacı: Alıç ağacını kesenin mutlaka başına bir felaket geleceğine inanılır. Bilhassa yaşlı alıç ağacını kesmekten çekinilir.

Ceviz: Ceviz ağacını kesmek uğursuzluk getirir. Ceviz kesilen evden ölü çıkar ya da cevizi kesen kişi ölür (1). Ceviz ağacı dikenin meyvesini

yemeden öleceğine inanılır. Bu inancın etkisi sürüyor olmalı ki, yörede ceviz ağacı sayısı çok azdır. Ceviz ağacının gölgesinde yatan kimsenin hastalanacağına inanılır. Çünkü: Gölgesi ağır ve yaprakları boyalı olduğu için insanı rahatsız eder (1). Ceviz ağacı çevresinde gördüklerinin resmini çeker ve gövdesine işlermiş. Bu yüzden kesilen bir ceviz ağacının gövdesinde çok çeşitli şekiller çıkar (9).

Gül: Gül Hazreti Muhammed'in terinden yaratılmıştır. Kokusu onun mübarek teridir (9).

İğde Ağacı: Hz. İbrahim ateşe atılırken diğer ağaçlar itiraz etmiş, odun olmak istememişler, ancak, iğde ağacı ateşte yer almayı kabul etmiş. Bu yüzden cezalandırılmış ve dalları eğri büğrü bir ağaç olmuş (1). İğde, uğursuz bir ağaç olduğu için ona nazar değmez. Bu yüzden iğde dallarından nazarlık olarak yararlanılır (9).

Yaş Ağacı Kesmek: Yaş bir ağacı kesmek iyi sayılmaz. Mutlaka kesen kişiye bir kötülük geleceğinin inanılır. Bu konuda "Yaş kesen baş keser" demek suretiyle ağaç kesen insanın insanı da rahatlıkla kesebileceği ima edilir. Hatta bir kişi öldüğünde onun devrine oturulunca "Hukuk-u Secer, Hukuk-u Hacer"⁷ adı altında bir para daha ödenir ki bu ölen kişinin, sağlığında kestiği yaş ağaçlardan aldığı günahlarına kefarettir (1).

m. Bitkilerle İlgili İnanışlar:

Arpa: Lokman hekimin elindeki kağıtlardan bir demet arpa tarlasına düştüğü için arpa şifalı bir bitkiymiş (9).

Ayrık: Ayrık otu yedi sene toprağın üstünde kalsa kurusa da, toprağın altına girince yeniden canlanırmış (9). Ayrık diğer otlara: "Aranızda bana da bir köklük yer verin !" diye yalvarmış. Otlar ona acıyarak aralarına almışlar. Ancak ayrık etrafa köklerini salarak bütün otları rahatsız etmeye başlamış. Bu sefer otlar: "Şu köklerine sahip ol ! Yerimizi daraltıyorsun !" diyerek şikayetçi olunca, ayrık onlara: "Yeri dar gelen çeksin gitsin !" demiş (1).

Buğday: Buğday, cennette bir ağacın meyvesiyken daha sonra Adem (A.S.) ile dünyaya gönderilmiştir (6). Buğday, Hz. Adem zamanında, tanesi bir okka gelen büyük bir bitkiymiş. Zamanla insanlar küçüldükçe o da küçülmüş (6). İlk yıllarda ortaklaşa buğday ekenler bölüşme zamanında, bazen bir buğday tanesini ortadan keserek paylaşırlarmış. Buğday tanesinin ortadan yarık olmasının sebebi de buymuş (9).

Kimye: Kimye, insana görünmeyen çok yumuşak bir otmuş. Bu ot her otun yanında biter ancak onu yılanlar görür, diğer hiçbir mahluk göremezmiş. Yılan deri değiştireceği zaman bu ottan yer ve otu yer yemez, kıpkızıl derisinden sıyrılır çıkarmış. Eğer insanlar kimye otuna ulaşabilse, bu ot yardımıyla altın elde edebilirlermiş. Kimye otu süte karıştırılıp kaynatılırsa, süt komple altın olurmuş (9).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Ahmet Türk, Çongar 1932, Oy.. Gör.t.: 21.11.1994

2. Aşık İsmeti (A.kadir Namlı), Kahyalı 1934, İlkokul. Gör.t.: 14.07.1997.

⁷ "Ağaç Hakkı, Taş Hakkı" anlamında.

3. Güllü Kaya: Hanlı, 1945, Oyd.. Gör.t.: 12.12.1994
4. Hakkı Pürlü, Karalar 1932, oy. Gör.t.: 04.05.1987, 26.11.1998.
5. Hamit Şeker, Menşürlü 1943, İlkokul. Gör.t.: 12.08.1998.
6. İsa Yıldız, Karalar 1935, Oy., Gör.t.:11.10.1988
7. Latif Pürlü, Karalar 1945, İlkokul Öğretmeni. Gör.t.: 22.10.1997.
8. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
9. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 03.07.1997
10. Recep Karadağ, Durdulu 1932, İlkokul, Gör.t.: 06.08.1996.
11. Seyfettin Kılıç, Aylı, İlkokul. Gör.t: 31. 07.1996
12. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 23.08.1995.
13. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

14. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

C. CANSIZ VARLIKLARLA İLG.İNANIŞLAR

1. Dünya ve Yeryüzüyle İlgili İnanışlar:

Dağlar: Dağlar dünyanın elenmesinden meydana gelmiş (4).

Dünya: Dünya, Adem (A.S)'dan önce yedi kere batmış. Adem (A.S) yedinci Adem'miş (6). İnsan yaratılmadan önce dünyaya cinler hükmediyormuş (4). Dünya ilk olarak sudan yaratılmış. Bu suyun kaynaması sonucu oluşan köpüklerden de toprak ve kayalar oluşmuş (6). Önce dünya yaratılmış, daha sonra bütün canlılar eşleriyle birlikte gökten inmiş (4). Dünya ilk yaratıldığında dümdüzmüş. Daha sonra şiddetli bir şekilde elenmiş ve dağlar, dereler, düzlükler ortaya çıkmış (4). Dünya ilk yaratıldığında dümdüzmüş ve dağlar yokmuş. Cenab-ı Allah bakmış ki arz sallanıyor hemen taşı halketmiş (yaratmış). Taşlar ağırlık yapar yapmaz sarsıntı kesilmiş (6).

Yer: Yer yedi kattır. Yedi kat yerin altında bir sarı öküz vardır ve dünya onun üzerinde durur. Alnı sakar, kuyruğunun ucu beyaz ve seksen bin boynuzu olan Sarı Öküz bir kayığın üstünde durmakta ve kayık da bir gölün üzerinde yüzmektedir. Ayrıca, kayığın üstünde duran Sarı Öküzün her ayağının altında birer de sabun bulunmaktadır. Bu inanıştan yola çıkılarak dünyanın çok hassas dengeler üzerinde durduğu sonucuna varılabilir. Bu dengeler sembolik birer ifade de olabilir. Buradan, sarı öküzün ziraat ve hayvancılığı, kayığın balıkçılık ve sanatı, sabunun da temizlik ve sağlığı temsil ettiği düşünülürse, dünyayı ayakta tutan temellerin değişmediği ortaya çıkabilir (6).

2. Gökyüzü ve Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar:

Ay ve Güneş: Ay oğlan, güneş kızmış. Ay, güneşe âşıkmiş. Ay on beşleyince ikisi bir araya gelirmiş. Ancak güneş parmaklarını uzattığından ay bir türlü onu göremezmiş. Güneşin ışık huzmeleri onun parmaklarıymış (8). Ayın ve güneşin kızıl görünmesi kan belirtisidir (ÖRNEK, s.94).

Güneş: Güneş Güle-i Kaf'tan doğarmış (6). Güneş sabahleyin annesinin koynundan çıkarak doğar, tekrar geri annesinin koynuna girermiş (6).

Ay: Ay Allah'ın nurudur (8). Ay görünce: *Ay gördüm Allah/ Amentü Billah/ Günahlarımı affeyle Allah.* Denilir (2).

Kuyruklu Yıldız: Kuyruklu yıldız görünürse savaş olur (ÖRNEK, s.96).

3. Suyla İlgili İnanışlar:

Su: Allah'ın cemalini ilk olarak su gördü. Önceleri bulanık olan su Allah'ın cemalini görür görmez ayna gibi dupduru oldu (6). Su çok kaynatılırsa gavurlar zenginir (zenginleşir) (8). Su kısmeti insanı yanına getirir. Bir insan, hiç hesapta yokken bir yere gider ve orda da su içerse, "*İçecek suyumuz varmış.*" der. (6). Akan veya duran suyun içine idrar yapılmaz (3). Su, nazarı ve büyüü temizler. Nazar değen kişi bu yüzden suya sokulur. Yine, bütün kötü muskalar suya verilir, kötü rüyalar akan suya anlatılır, bağlanan damat soğuk su ile yıkanır (1, 9). Suyun bulaniği kıyamette midede kalacak ve sevapla birlikte tartılacakmış (6).

4. Madenlerle İlgili İnanışlar:

Demir: Demirde bir sağlamlık olduğuna inanılır. Bu yüzden demir peklik (sağlamlık) sembolüdür. Dolu kesmek için dışarı demir atılır (8). Al karısından korunmak için loğusanın yanına konulur (2, 3, 8). Sağlam olsun diye evden içeri giren gelinin ayağının altına atılır (2, 3, 8). Bağlanan damat, ayaklarını demir üzerine koyarak yıkanır (4). Arı veya böceğin soktuğu yere demir sürülür (7).

5. Günlerle İlgili İnanışlar:

Pazartesi: İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her türlü iş yapılır (2, 3, 8).

Salı: Salı uğurlu bir gün değildir (2, 3, 8). Salı günü önemli olan hiçbir işe başlanmaz (2, 3, 8). Salı günü ip iyılmaz, yani dokuma çözgüsü atılmaz (2, 3, 8). Salı günü ölen sallanarak gidermiş (2, 3, 8).

Çarşamba: Çarşamba uğurlu bir gün değildir (2, 3, 8). Sınırlı işler yapılır (2). Çarşamba günü ölen çağşarmış (dağılır, çok eziyet görürmüş) (6). Çarşamba günü ip iyılmaz, yani dokuma işlerine başlanmaz (2, 3, 8).

Perşembe (Diğer adı: Cuma Akşamı): İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her türlü iş yapılır (2, 3, 8). Perşembe günü çiftte (tarla sürümüne) başlamak uğur getirir (4). Yine Perşembe günü biçime başlamak uğur getirir (4). Gelin Perşembe günü indirilir (2, 3, 8). Perşembe gününün diğer adı, Cuma Akşamı'dır. Bu günün gecesinde ana rahmine düşen çocukların hepsi alim olur (6).

Cuma: İyi ve uğurlu bir gündür (2, 3, 8). Bazı işler bu günün kutsallığından dolayı yapılmaz (7). Cuma günü asbab (esbap) yunmaz (2, 3, 8). Cuma günü yorgan yüzü kaplanmaz. Eğer kaplanırsa, gel (gelecek) Cumaya kadar Yorgan: "Mevta ! (ölü)" diye bağırırmış (8). Cuma günü dikiş

dikilmez (2, 3, 8). Cuma günü temizlik yapmak uğurlu bir iştir. Bu yüzden, bol bol ev temizliği yapılır (2, 3, 8). Cuma günü ekmek yapılmaz. Çünkü saç kurulu olunca melevkeler (melaikeler) titrermiş. Eğer ekmek yapılmak zorundaysa salalar okununcaya kadar yapılır. Salalar verilirken saç tandırın üzerinden alınarak kenara atılır. Ateş de hafif geçirilir (2, 3, 8). Salalar verilmeden önce her türlü çalışma bırakılır. Salalar verildikten sonra iş yapmak iyi sayılmaz. Cumaya gitmeden işine devam eden kişinin hem işi rast gitmez hem de işi uzar (1, 4, 7).

Cumartesi: İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her türlü iş yapılır (2, 3, 8).

Pazar: Dünya Pazar günü kuruldu. Kıyamet de Pazar günü akşam namazı vakti batacak. İyi ve uğurlu bir gündür, her türlü işe başlanır ve her türlü iş yapılır. Pazar günü bayrak kaldırılarak, düğüne başlanır (4, 6).

Arife Günleri: Arife günlerinde dikiş dikilmez. Bilhassa çocuğu ölen kadınlar, arife günü dikiş dikerse çocuğun öte dünyadaki oyuncaklarının içinden hep iğne çıkar ve eline batarmış (2, 3, 8). Arife günü yıkanılan suya "Arafa suyu" denilir. Arafa suyu şifalıdır. İnsanın derdini, çorunu alıp götürür (1, 2, 3, 8, 9).

Bayram Günleri: Bayram günlerinde dikiş dikilmez. Bilhassa çocuğu ölen kadınlar, bayram günü dikiş dikerse çocuğun öte dünyadaki oyuncaklarının içinden hep iğne çıkar ve eline batarmış (2, 3, 8). Bayram günü ev işleri yapılmaz ve çalışmak iyi sayılmaz (2, 3, 8).

6. Sayılarla İlgili İnanışlar:

Bir: Bir ismi Allah'ın ismidir. Bu yüzden bir sayısı uğurlu bir sayıdır (1, 4, 6).

Üç: "Üç" sayısı (ermişlerden) "Üçler"i temsil eder ve bu yüzden uğurlu bir sayıdır (1, 4, 6).

Beş: "Beş" sayısı (ermişlerden) "Beşler"i temsil eder ve bu yüzden uğurlu bir sayıdır (1, 4, 6).

Yedi: "Yedi" sayısı (ermişlerden) "Yediler"i temsil eder ve bu yüzden uğurlu bir sayıdır (1, 4, 6).

Otuz üç: "Otuz üç" sayısı, tesbih sayısıdır, bu yüzden uğurludur (6).

Kırk: "Kırk" sayısı, (ermişlerden) "Kırklar"ı temsil eder ve bu yüzden uğurlu bir sayıdır (1, 4, 6).

Doksan dokuz: Esmâ yi Hüsna (Allah'ın güzel isimleri) 99 adet olduğundan, uğurlu bir sayıdır (6).

Bin bir: Uğurlu bir sayıdır (6).

Yetmiş bin: Büyük hatim sayısıdır. Bu yüzden uğurludur (6).

7. Renklerle İlgili İnanışlar:

Boya (Renk): Soru: Allah ilk boyayı neye vurdu ? Cevap: Narın içindeki çiğide vurdu. Nar taneleri bu yüzden kırmızıdır ve ilk renkleneyen meyve de nardır (6).

Ak ve Kırmızı: Ağ (ak) ve kırmızı renkler uğurludur. Çünkü bu renkler yas getirmez. Bu renkleri çok giyen kişilerde gönül kırılgılığı olmaz (6).

Yeşil: En kıymetli ve uğurlu renklerden biridir. Çünkü yeşil Kur'an'ın rengidir ve cennetten çıkmadır (2, 3, 8).

Kara (Siyah): Yeşil renkten sonra en kıymetli ve uğurlu renk siyahtır. Çünkü Kabe'nin rengi siyahtır. Siyah renk aynı zamanda yas rengi olduğundan, gençlerin siyah bürük (örtü) örtmeleri hoş karşılanmaz (6).

Sarı: Zararsız renktir (2, 3, 8).

Turuncu: Uğurlu ve iyi renktir (2, 3, 8).

Mavi: Uğurlu ve iyi bir renktir (2, 3, 8).

Kilim Başlama Renkleri: Kilime başlanırken al (kırmızı) renkle başlanır; üstüne yeşil çubuk; onun da üstüne turuncu çubuk ve sonra da mavi çubuk vurulur (2, 3, 8).

8. Konutlar ve Bölümleriyle İlgili İnanışlar:

Ev: Ev yapılırken ve yeni bir eve girilirken, kazayı belayı defetmek ve pis nefesten korunmak için, mutlaka bir kurban kesilir (9). Kurbandsız evde kaza ve belanın eksik olmayacağına inanılır. Gece evin kapısı kilitlenirken, besmele çekildikten sonra: " Ya Allah Ya Muhammed, Malım canım sana emanet !" denilir (8). Bu şekilde kilitlenen evin gece boyunca güvenli olacağına inanılır. Sabah evin kapısı açılırken besmele çektikten sonra: "Hayır içeri ! Şer dışarı !" denilir (3, 8). Kapı eşiği cinlerin en çok bulunduğu yer sayıldığı için, eşiğe oturmak iyi sayılmaz (ÖRNEK, s.114). Omuzda kazma yada kürekle eşikten geçilmez (ÖRNEK, s.114). Evin eşiğine oturulmaz ve giriş çıkışlarda eşiğe basılmaz (2, 3, 8).

Eski Yapılar: Kullanılır durumdaki eski yapı yıkılmaz. Eğer yıkılırsa, o yapıyı yıkanın başına büyük bir musibet gelir (1).

Tandır: Tandırda ekmek pişirilirken, hamur tutmayıp hep aşağı düşerse: "Yaktın beni, basimet (peksimet) " denilerek üzerine hafifçe vurulur (8). Böyle yapılırca hamurun tandıra yapışacağına ve aşağı düşmeyeceğine inanılır.

Tekin Olmayan Evler: Bazı evler tekin değildir. Oralarda insan suretinde cin veya mekirlerin görüldüğü anlatılmaktadır. *Karalar Köyünde Pirlioğlu Ömer Çavuş'un odasında*, "Musa" adında bir ihtiyarın zaman zaman görüldüğü (9) rivayet edilir. Yine aynı köyden, *Ahmet Turan Darıcı'nın evinde*, "Ağbaş" adında bir hocanın ara sıra görüldüğü (9) rivayet edilir.

Tuvalet: Tuvalet girilirken (Bismillahi destur) denildiğinde melekler kapının önünde o kişiyi bekler. Ve çıkarken yeniden ona katılırlarmış. Bismillah deyip tuvalete girilirse tuvalette o kişiye Cin-Mekir, hiçbir zarar veremezmiş (6).

9. Ev Eşyalarıyla İlgili İnanışlar:

Ekmek sacı: Ekmek sacının üzerine oturan kişinin kışından yara çıkar (6).

Heykel: Heykel puttur. Evde bulundurmamak gerekir (4).

İtağa (Ütağa): İtağa üzerine un elenen bezdir. Bu bez kesinlikle kuru yere serilmez. Eğer serilirse o evde bereketsizlik olur. Bundan dolayı itağa serilmeden altına bir naylon veya başlıca temiz bir bez serilir. Eski kadınlar: Bu işe çok önem verdikleri için yemin ederlerken: "İtaği kuru yere

serenlerden oluyum ki..." sözlerini sarf ederlermiş. Bu inanışın arkasında una yani nimete saygı yatmaktadır (6).

Gözer: Gözer, oldukça iri gözenekli bir eleme aletidir. "Gözerin üzerine oturulmaz. Oturulursa oturan çocuk çiçek veya kızamık çıkarır" (9).

Kalbur: Kalbura oturulmaz. Oturulursa oturan çocuk çiçek ya da kızamık çıkarır (9).

Kazan: Kazanın dibini sıyıranın yani, kazanın dibinde kalan süt, yemek gibi benzeri yiyecekleri ekmekle sıyırıp alanın düğününde kar yağar (6).

Resim: Huzur-u mahşerde resimler, kendisini yapanlardan can isteyecekmiş. Bu resimler "Madem ki benim resmimi yaptın, öyleyse canımı da ver" diyerek kendisini yapan kişinin yakasına yapışacaklarmış (6).

Süpürge: Süpürgenin üzerine oturanın nasıbi (nâsibi) kesilir (6).. Süpürgenin üzerine oturulmaz. Oturulursa o eve yoksulluk gelir (2, 3, 8).

Tabak: Tabağın dibini iyice sıyırarak yiyenin nişanlısı güzel olur (6).

10. Kişisel Eşyalarla İlgili İnanışlar:

Ayna: Gece aynaya bakan kız gurbete düşer. Ayna duruluk demektir. Asker uğurlarken de askerin arkasına ayna tutulur. Kırık aynaya bakılmaz. Eğer bakılacak olursa, gönül kırgınlığı olur (8).

Tarak: Eski zamanlarda Sivas'ta çok güzel taraklar yapılırdı. Koç ve manda boynuzundan yapılan bu tarakların süt beyazı, siyah, alaca gibi çeşitleri vardı. Kadınlar yeni aldıkları bir tarağı kullanmadan önce iki sıcak ekmeğin (yufkanın) veya iki çöreğin arasına koyarak bir süre bekletirlerdi. bu işlem uygulanırsa tarak düzelirmiş. Böyle yapmak bazı kadınlarca uğurlu bir iş sayılır (8).

11. Süs Eşyalarıyla İlgili İnanışlar:

Ayna: Gelin kıza (nişanlanmış kıza) "duruluk olsun " diye ayna götürülür. "Duruluk", iyi geçinme başta olmak üzere sağlık, sıhhat, temizlik ve uğurlu gelmek gibi birçok halleri içine alan bir kavramdır (6). Şiddetli yağmur veya dolu yağarken cepte ayna varsa çıkarılır ve başka bir yere konulur. Çünkü ayna şimşek çekermiş. Kırık aynaya bakmak gönül kırgınlığına sebep olur (8).

Tazı Boncuğu: Gözden it dirseği çıkmasın diye kişinin elbisesine dikilir (8).

12. Ziraat Aletleriyle İlgili İnanışlar:

Çift Demiri: Karasaban ve demiri Adem'e cennetten gelmiştir (4).

Kazma Kürek: Kazma-kürek omuzdayken, bu vaziyette eve veya ahıra girilmez. Eğer bu aletler omuzdan indirilmeden içeri girilirse, o evden ölü çıkar (1, 5, 9).

13. Yiyeceklerle İlgili İnanışlar:

Ekmek: Su, tuz, un, ateş, hava ve insanın emeği bir araya gelerek ekmek olduğu için ekmek kutsaldır. Yani ekmekte eşyanın özü olan her şey mevcuttur (6).Ekmek pisliğin üzerine düşse bile alıp kaldırılması gerekir (2). Bir kişinin bölüp yemeye başladığı ekmeği başka biri yemez. Eğer yerse o kişilerin dövüşeceklerine inanılır. Bu yüzden sofraya oturan kişi başkasının yarımını yememeli ve kendisi yeni bir ekmek bölerek yemeye başlamalıdır (9).

Yenilen ekmek sofrada yarım bırakılmaz. Eğer bırakılırsa kişi hem nasibini sofrada bırakmış olur, hem de o yarım ekmek o kişinin arka sıra dolaşır(6).. Ekmeğin yanığı kıyamet günü midede kalacak ve kişinin sevabıyla birlikte tartılacakmış (6). Ekmek kısmeti insanın yanına gelirmiş (6). Yanık ekmek yiyen kişi para bulur (8). Evdeki ekmeğin üstü besmele çekilerek, akşamları bir bezle örtülmelidir. Böyle yapılmazsa üzerinden *Kör Şeytan geçer* ve dolayısıyla ekmeğin bereketi azalır, çabuk tükenir (2, 3, 8). Yufka ekmeğinin ters katlanması iyi sayılmaz. Yufka ekmeği katlanırken saça gelen tarafı daima içerde kalmalıdır (6). Ekmek ufağı çiğnenmez. Ekmek ufağının çiğnendiği evde yokluk, fakirlik olur (8).

Genze Kaçan Yiyecek-İçecek: Genze kaçan yiyecek ve içecek yeni kısmete işarettir. Bir kimsenin genzine bir şey kaçarsa "Gısmet geliyor" der (1, 4).

Hamur: Hamurun çabuk kabarması için onu yoğuran kadın: "Adım Eşe/Hamırım coşa/Ben gelmeden/ İlağenden aşı" derse hamur çabucak kabarır (8).

Helva: Helvanın kokusunun dağılması bile sevaptır. Kandil günlerinde ve kişi öldüğünde helva pişirip dağıtmak çok sevaplı bir iştir (4).

Köfte: Çenesi gayım olanın (sır saklayanın) yapıp pişirdiği köfte dağılmazmış (3).

Sofra: Sofrada aynı ekmeği iki kişi yemez, (5) yenilirse onların dövüşeceğine inanılır. Sofraya oturunca el yere konmaz (9). Sofraya ekmekler ters koymak iyi sayılmaz. Ekmekler, pişerken hangi tarafları alta geliyorsa, sofraya da öyle konulur. Ters konulan ekmekler sofranın bereketini azaltır (2, 3, 8).

Tuz: Hazreti İbrahim koç kurban ettiğinde, kurbanın etini ve kemiklerini onun derisi üzerine yığmıştı. Kendisine bir nida geldi: "Ya ! İbrahim onu eline al ve göğşe savur !" Hazreti İbrahim kurbanın derisini kucaklayarak göğşe savurdu. Derinin içindeki et, kemik ve her bir parçası bir memlekete düştü. İşte bu parçaların düştüğü yerlerde tuz meydana geldi. Tuz, Hazreti İsmail'in kurbanının derisi için inmiştir. Bu yüzden ayakla çiğnenmez, çünkü kutsal bir yiyecektir (6). Bir avuç tuzu yere atan kişi, onu ahrette kirpiğiyle toplayacakmış (8). Nazarı yok etmek için, ateş üzerine bir avuç tuz atılarak nazar değen kişi tütsüsüne durdurulur (8). Tuz ekmekten daha fazla kutsaldır. Çünkü ekmeği nimet eden tuzdur (6).

Uğut Yemeği: Uğut, buğday sütünden yapılan bir yemektir.⁸ Uğut, Fadime Anamızın pekmeziymiş. Onun parmağı değdiği için, pekmezden daha tatlı olurmuş (2, 3, 8). Uğut pişirilen eve Hızır A.S.'ın uğrama ihtimali fazladır (6). Uğut bacadan sarkıtılan bir bakraçla alınır (5). Uğut pişirilince en az yedi eve vermek gerekir (2, 3, 8).

Yemek: En mübarek yemek, tuzla ekmektir. Çünkü tuz ve ekmek peygamberimizin yemeğidir (7). Yemeğin dibini (yanığını) yiyen gencin nişanlısı güzel olur (3). Ekmeğin yanığıyla suyun bulanığı, kıyamet günü mizanda sevapla birlikte tartılacakmış (6).

⁸ Uğut yemeği hakkında geniş bilgi için, kitabımızın "Halk Mutfağı" bölümüne bakınız.

14. Giyeceklerle İlgili İnanışlar:

Elbise: Elbise bir yere asılırsa o kişinin ömrü azalır. Bu yüzden, elbise düzgünce dürülerek bir yere konulur (8). Akşam yatarken, elbise besmele çekilerek düzgünce bir yere konulur. Eğer besmele çekilmeden rasgele sağa sola atılırsa sabaha kadar o elbiseyi cinler giyer, dolandırır, sonra getirir geri yerine korlarmış (1).

15. İlaç ve Benzeri Şifa Verici Maddelerle İlgili İnanışlar:

Kına: Kına Fadime Anamızın unu imiş. Bu yüzden tırnakta kına eksik olmayacakmış (2, 3, 8).

Yara Taşı: Tebeşir gibi yazan bir taştır (4). Yaraya sürüldüğünde yarayı iyileştireceğine inanılır.

Öksürük Deliği: Kar, gübre ya da kül yığını içine sonradan açılan 8-10 metre uzunluğunda tahminen yarım metre yüksekliğinde deliktir. Bu delikten geçenlerin öksürükten kurtulacağına inanılır.

16. Keyif Verici Maddelerle İlgili İnanışlar:

Sakız: Gece sakız çiğnenmez. Gece sakız çiğneyen ölü eti çiğnemiş olur.

Çok sakız çiğneyen kızın çenesi gevşek olur. Yani sır tutamaz. Bu nedenle sakız çiğneyen kızlara: "Kızım fazla sakız çiğneme çenen gevşek olur" diye ikazda bulunulur (6). Gece sakız çiğneyen kızın nişanlısı geveze olur (8).

Tütün Bitkisi: Tütün bitkisi şeytanın sidiğinden meydana gelmiş. Şeytan bir çukura idrar yapmış. Burdan tütün otu bitmiş (6).

17. Çalgılarla İlgili İnanışlar:

Çalgı ve Çalgıcılar: İlk çalgıyı, "İlgis" adlı şeytan yapmıştır. Bu yüzden çalgılar iyi sayılmaz. "Kıyamet günü, Ilgıs, çalgıcıların önüne düşecek ve çalgılarını çala çala, hep birlikte cehenneme girecekler" (6).

Davul: Davul çalanın ne kadar milleti varsa, öte dünyada gümbür gümbür gümbürdeyecekmiş (8).

Saz: İlk önce "İlgis" adlı şeytan tarafından, tavşan bağırsağı ve kütükten yapılmak suretiyle icat edilmiştir.⁹

18. Hak-Hukukla İlgili İnanışlar:

Yol: Camiden yola alınır da yoldan camiye verilmez. Yani yolda hayvanların bile hakkı olduğu için üzerinden yol geçen bir araziye ne amaçla olursa olsun kimse alamaz (6).

19. Hazine-Defineyle İlgili İnanışlar:

Define-Hazine: Definenin olduğu yerde geceleri ateş yanar veya tepesi üstü duran çocuk görüntüleri oluşur (1). Hıdırellez günü bütün defineler toprağın üstüne yaklaşır (1). Önemli hazinelerin üzerinde tılsım olur. O tılsımı kaldırmadan cinler hazineyi vermezler (6). Hazinesinin bulunduğu yer beyaz horoz bilir. Açık arazide gezdirilen horoz, tam hazinenin üzerine gelindiğinde öter (6). Hazine olan yerler insanların rüyalarına girer (1).

⁹ Geniş bilgi için, kitabımızın "Efsaneler" bölümündeki "İlgis ve Saz Efsanesi"ne başvurunuz.

20. Sosyal Olaylarla İlgili İnanışlar:

Harp-Savaş: Savaş olacağı zaman insanlara büyük bir kanaatsizlik düşer. Yine insanlar çok azdıkları zaman harp-savaş çıkar (4).

21. Olağanüstü Yaratıklarla İlgili İnanışlar:

Al Karısı: Al karısı suda yaşarmış (8).

Al karısını yakalayıp da ona ekmek veya herhangi bir yemek pişirilirse onun pişirdiği hiç tükenmez. Tükenmesi için üzerinden Kara Tavuk atlatmak gerekir (2, 3, 8). Al karısı ata binmeyi sever. Yerine besmelesiz bağlanan atı geceleyin ahırdan gizlice alır ve gezer, dolaşır gerisin geri getirir. Bazı atların gece terlemesinin sebebi budur (9). İlbeyli yöresinde, al karısını çeşitli yöntemlerle yakalayan ve ona hamur yoğurtturan, yemek yaptıran birçok kişiden bahsedilmekte; bu konuyla ilgili bir çok hikayeler anlatılmaktadır. İyi araştırıldığında her köyde bir al karısı yakalayan kişinin bulunduğu ortaya çıkar. Akşamları atın çuluna kara sakız döküp bu yapışkan malzeme üste gelecek şekilde çul atın karnına bağlanmak üzere Al karısına tuzak hazırlanır. Alkarısı gece gelip ata bindiğinde bir daha kendisini oradan kurtaramaz ve yakayı ele verir. Alkarısı nohusa (loğusa) kadınlara onların sevdikleri bir kadının kılığında gelir: "Sana su vereceğim " diye kadının ağzını açtırır ve hemen elini sokarak onun ciğerini çıkarıp yermiş (8). Alkarısı'nın parmakları ince uzun ve uçları çuvaldız gibi sivridir. Memeleri çok büyük olduğu için omuzlarından arkaya atar (3). Alkarısından korunmak için nohusanın üzerine şapka, palto, ceket, gömlek paltolon gibi erkek elbisesi örtülür. Yorganın ağzına büyük iğne oyulganır. Al karısı bu elbiselerin içinde en fazla erkek pantolonundan korkarmış (2, 3, 8). Nohusanın doğurduğu çocuk erkekse Alkarısı yaklaşamazmış (2, 3, 8). Nohusa (loğusa) kadının odasında bir erkek çocuk bulunursa al karısı yaklaşamazmış (6).

Dev: Dev, çok eski zamanlarda insanı yiyen, aşırı derecede iri bir yaratıkmış. Yedi başlı olanları varmış. Dev anası (dişi dev) memelerini omzundan arkaya atar, yavruları onu sırt tarafından emermiş. Eğer yavrusu yanlışlıkla önüne gelirse hiç acımaz onu da yermiş (6). Devler, gelip kapıya iharmış. Bir dudağı yerde biri gökteymiş. Dev insanı daha çok kanı için yermiş. Dev'in birisi genç bir kıza: "Parmağını uzat da yüzük takayım," demiş. Kız kapının deliğinden parmağını uzatmış. Dev parmağı ağzına almış ve başlamış kızın kanını emmeye. Kızı bu şekilde, kanını emerek öldürmüş (6).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Ahmet Türk, Çongar 1932, Oy.. Gör.t.: 21.11.1994
2. Elif Karaca, Söğütçük 1925, Oyd.. Gör.t.: 04.05.1987
3. Güzel Pürlü: Karalar 1927, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.
4. Hacı Yerli, Karalar 1334 (1918), oyd. Gör.t.: 21.07.1986
5. Mahmut Koçak, Karalar 1940, oyd. dt.: 11.10.1984.
6. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 03.07.1997, 04.07.1997.
7. Sabri Kaleli, Durdulu, İlkokul, Gör.t.: 31.03.1995
8. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.
9. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

10. **Sedat Veyis Örnek**, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

D. DİNİ İNANIŞLAR

İlbeyli halkı tamamen, Hanefi mezhebinden ve Sünni'dir. İtikatları sağlam, dine olan sevgi ve bağlılıkları oldukça yüksektir. Ancak, Anadolu'nun bütün yörelerinde olduğu gibi, dini inanışlara, gelenek ve eksik bilgilenmeden kaynaklanan bazı batıl inanışlar da karışmıştır. Dini açıdan bir değeri olmayan, ancak kültürel değer olarak kaydedilmesi gereken bu inanışlar yüzyıllardan beri sürüp gelmekte; kuşaktan kuşağa geçerek insanları etkilemektedir.

Aşağıda inceleyeceğimiz inanışlar, tamamen batıl inanışlardan oluşmamaktadır. Onların arasında bazı inanışlar İslam'a uygundur ve konunun bütünlüğü açısından kaydedilmelerine gerek duyulmuştur. Oldukça geniş bir alanı kapsayan binlerce inanış göz önüne getirilirse, bunların hangilerinin İslam'a uygun hangilerinin uygun olmadığını ayırmak için, bilgi ve birikim gerekmektedir. Biz bu konuda kendimizi bu tartışmanın dışında bırakarak, sadece mevcut inançları kaydetmekle yetindik.

Aşağıda kaydedilen bu inanışları, okuyucularımızın, titizlikle incelemeleri, İslam'a uygun inanışlar olup olmadıklarına ise, konuyu dini kaynaklardan araştırdıktan sonra, karar vermeleri bizi mutlu edecektir.

Adak: Adak yerine gelmezse başka bir urufet olurmuş. Allah başka bir ugubet (akibet) verirmiş (6).

Akşam Namazının Farzı: Dünya Pazar günü kuruldu. Kıyamet de Pazar günü akşam namazı vakti batacak. Bu yüzden akşam namazının farzı, ne olur ne olmaz diye çabuk kılınır. Hatta, akşam namazının farzının bu yüzden öne alınmış olduğuna inanılır (5).

Alın Yazısı: Çocuk ana rahmindeyken kaderi onun alnına yazılmış (1).

Azrail: Azrail kişinin canını almak için sağ tarafından veya sol tarafından gelirmiş. Eğer sağ tarafından gelirse kişinin canı kolay çıkar, sol tarafından gelirse zor çıkarmış. Bu yüzden can veren kişinin sağ tarafı sürekli boş bırakılmalı ve yakınları mümkün mertebe kişinin sol tarafında durmalıdırlar (1). Ne kadar adam ölecekse onlara ait evraklar Azrail'de olurmuş (5). Azrail'in 8 melaike sağ tarafında 8 melaike de sol tarafında hazır beklemiş. Sağ tarafında bekleyenler güler yüzlü sol tarafında bekleyenler ise azgın suratlıymış. Azrail ameli iyi olan kulun canını alacağı zaman güler yüzlü melekleri, ameli kötü olanların canını alacağı zaman ise azgın suratlı melekleri gönderirmiş. Eğer kişi çabuk can vermişse onun canını güler yüzlü melekler almış, zor ve uzun sürede can vermişse onun canını azgın suratlı melekler almış demektir (5).

Baştan Çevirme: Sadaka verilmeden önce çocuğu veya adına sadaka verilecek kişinin başının etrafında bir kez dolandırılır. Böyle yapılıncı bu sadakanın o kişinin "Başı gözü sadakası" olacağına ve o kişiye nazar değmeyeceğine inanılır (5).

Bayramlar: Oruç bayramı "Yas bayramıdır" Bu bayramda tıraş olunmaz. Zorunluluk yoksa bayramdan sonra tıraş olunur (4). Kurban

Bayramı "süs bayramıdır" Bu bayramda kadınlar ellerine kına yakar, gözlerine sürme çekerler (5).

Beddua: Eğer beddua eden kişi haklıysa, onun bedduası yedi kat göğe çıkar, karşı taraftaki kişiye mutlaka bir zararı dokunur (2). Beddua eden kişinin kendisi haksızsa ettiği bedduanın kendisine zararı dokunur (2). Babanın, ananın, dedenin (büyükbabanın), ebenin (büyükannenin) bedduasını almamak gerekir. Çünkü onların bedduası yerde kalmaz (5).

Belâ: Kaza ve beladan kurtulmak için bol bol sadaka vermek gerekir (3).

Besmele: Besmele yazılı bir kağıttır. O haliyle çöplüğe atılamaz. Onu okunmayacak kadar küçük parçalara ayırmak gerekir (5).

Beşler: Beş kişiden meydana geldiğine inanılan evliya grubudur. Beşlerden birisi öldüğü zaman, yedilerden bir evliya alınarak eksiklik tamamlanır (3).

Cin: Cinler ateşten yaratılmışlardır. İnsanlar gibi erkekli dişili olurlar ve aileler halinde yaşarlar. Müslüman ve Müslüman olmayanları vardır (5). Işığa benzer yaratıklardır; bu yüzden her şekle girer, her kılığa bürünürler (2). Cinler insanlara, en çok, kara kedi, kara köpek, kara tavuk, kara keçi, kara yılan, suretinde görünürler (5). İnsanlar cinlerle irtibat kurabilir, onlardan bazı bilgiler alabilirler. Ancak bu işi yapmak o kadar kolay değildir. Çünkü: Konuyla ilgili bir çok bilgiler vardır; o bilgileri öğrenmek ve tatbik etmek gerekir (4). Cinlerin verdiği bilgilere güven olmaz. Çünkü: Onların da dürüst olanı olmayanı vardır (2). Cinlerin yiyecekleri tezek, paraları da sarımsak ve soğan kabuğuymuş. Soğan kabuğunun yakıldığı zaman cinlerin paraları yakıldığından, cinler de o kabukları yakan kişinin paralarını gizlice yakarlarmış. Soğan ve sarımsak kabuğunun yakıldığı evde bereket olmamasının sebebi buymuş (5). Cinler tıpkı insanlar gibi, evlenecekleri zaman düğün yaparlar (5). Cinlerin eğleştikleri yerler: Basmalıklar, çöplükler, susuz coblan dereler, dar geçitler, gün yüzü görmeyen mağaralar, ağaç kovukları, eski değirmenler, terkedilmiş evler, pınar ayakları, yol kenarları, sürekli yiyecek artığı dökülüp saçılan yerler, gibi mekanlardır (1, 2, 4, 5).

Cin Çarpması: Cinler insana, aşırı korku, aşırı üzüntü ve aşırı sevinç anlarında ilişirler. Onun için insan bu durumlarda mutlaka Allah'ın adını anmalı, bildiği duaları okumalıdır (1). Cünüp halde olmak, insana cinlerin ilişmesini kolaylaştırır. Bu yüzden, cünüp olan kişinin bir an önce gusül abdesti alması gerekir (1). Yere kaynar su dökmek de, kişiye cinlerin ilişmesine sebep olabilir. Çünkü: Cinler kaynar sudan rahatsız olur ve üzerlerine bu suyu döken kişiye saldırırlar. Eğer yere kaynar su dökülecekse, mutlaka besmele çekilmelidir (4). Kişiye büyü yoluyla cinler musallat edilebilir. Bu durumdan korunmak için, kişinin karşı tarafa büyü fırsatı vermemesi gerekir. Yani, güvenmediği yerde yemek yememeli, hiçbir ikramı kabul etmemelidir. Ayrıca, saç kıllarına ve kestiği tırnak parçalarına da sahip çıkmalı, onları gizlemeyi bilmelidir. Çünkü: Bir çok büyü saç kılı ve tırnak parçalarından yararlanılarak yapılmaktadır (1, 5).

Cin Çarpmasından Korunmanın Yolları:

Gerçek bir mümine cinler ilişemez. Abdestli, namazlı ve ağzı dualı bir Müslüman'dan bütün cinler korkar ve onun semtine dahi yaklaşamazlar. Cinlerden korunmanın birinci yolu ibadete devam etmektir (1, 3). Bir

Müslüman, "Bismillah" veya "Bismillahirrahmenirrahim" dediği zaman onun etrafında adeta çelik bir zırh oluşur ve ona hiçbir cin zarar veremez. Kişi korktuğu zaman hemen besmele çekmelidir (1). Cin çarpmasından korunmak için, yere kaynar su dökülmemelidir. Eğer dökülecekse, mutlaka, besmele çekilerek dökülmelidir (6). Zorunlu olmadıkça, cünüp (gusül abdesti almadan) gezilmemelidir (1). Aşırı üzüntü ve sevinç anlarında, başta Ayetel Kürsü olmak üzere Felak ve Nas Sureleri okunmalıdır (1). Besmele kişinin manevi zırhıdır, bir işe başlarken, yola çıkarken, yatarken, kalkarken, yemeye-içmeye başlarken, tuvalete girerken, yola çıkarken mutlaka besmele çekmelidir. O zaman ona Cinlerden Mekirlerden bir kötülük gelmez (5).

Cine Çarpılan Kişi: Kendisine cin ilişen kişi yatağa yattığında uykuya geçmeden önce bazı hayaller görür. Uykuya geçer geçmez de bazı hayvanları rüyasında görerek korkar (1). Düzenli uyku uyuyamaz. Bir miktar uyku uyumuş olsa dahi sabahleyin yatağından büyük bir yorgunluk içinde kalkar ve omuzlarının üstünde şiddetli ağrılar hisseder (1). Ağzında kötü kokular olduğunu zanneder (4). Kendi kendine konuşur ve bazı garip hareketler yapar (2). Kişinin yapısı değişir. Neşeli ve hareketli biriyse, kederli ve durgun bir hale gelir. Gülmeyi sevmeyen ciddi duruşlu biriyse, sık sık ve anlamsız gülmeleriyle dikkat çeker (1). Cin dokunduğu zannedilen kişi, bu işten anlayan bir hocaya götürülür. Hoca o kişiye bir muska yazıp verir. Bu muskayı hasta boynuna asar ve iyileşmiş olsa bile, onu çıkarmaz, uzun süre takınır (5). Hasta, tekelere ve ziyaret yerlerine götürülür (6).

Dinâri (Dini eğri): Hristiyan-Yahudi gibi İslamiyet'ten başka bir dini kabul eden kişidir. Ehli Kitap oldukları için kestikleri yenir (2).

Erenler-İyiler: Gece sabaha kadar gâvur mezarlığından Müslüman mezarlığına, Müslüman mezarlığından da gâvur mezarlığına ceset taşırlarmış (5). Erenler hem ruhani hem de cismaniymiş (5). Erenler, üçler, beşler, yediler ve kırklardan oluşur (3). Tüm erenlerin gök yüzünde "üçler, beşler, yediler, kırklar" adında yıldızları vardır (5).

Evliya: Evliyalar Allah'ın sevgili kullarıdır. Evliya üç türlü olur:

Evliya olduğunu kendisi bilir, el (başkası) bilmez.

El (başkaları) bilir, kendi bilmez.

El de bilir, kendi de bilir (5).

Hac: Bu konu, kitabımızın "Hacı Uğurlama ve Karşılama" kısmında açıklanmıştır.

Haram: Haram getirdiğinden fazla götürür (3). Haram yiyen acısını çeker (1). Haram iflah etmez (5). Haram malın temeli olmaz. Arkası çabuk gelir (2).

Harfler: Arapça harflerin olduğu bir kağıt parçası çiğnenmez, günahtır. Çünkü Kur'an Arapça yazılmıştır (1, 5).

Elif: Allah'ın ismidir ve doğruluğu temsil eder (5).

Be: (Be) harfi besmeleyi temsil eder. Tıpkı (be)'nin kendi noktası üzerinde durduğu gibi, dünyada besmele üzerinde durur (5).

Cim: Cebraîl'i temsil eder (5).

Re: Rab, yani Allah'ı temsil eder.

Mim: (Mim) harfi Muhammed'i temsil eder (5).

Hayır Hasenat: Meleklerin yaptırdığı iyi işlerdir (1).

Hazreti Ali: Hazreti Ali'nin güzelliği keklikte, bakışı deve de (kinli), kuvveti camızda, sesi turnadaymış (5).

Hızır ile İlyas: Hızır ile İlyas İskender-i Zülkarney'nin askerlerindendir. Abı Hayat (ölümsüzlük suyu) içmişlerdir (1). Hem cismani hem ruhani olup ölümsüzdür (5). Hızır karada, İlyas ise denizde bulunur. Hızır karadakilerin, İlyas da denizdekilerin imdadına yetişir (1, 5). Hızır ile İlyas Hıdırellez günü buluşurlar. O gün yer yüzündeki bütün hazineler yer yüzüne (toprağa) yaklaşırlar. Hazineyi bu yüzden Hıdırellez günü aramak gerekir (2).

Kaşıkla Hızır Kontrolü: Oda sahibi bir deste ağaç kaşık alır ve bunları misafir odasında muhafaza eder. 20-30 sene bekletir. Daha sonra bu kaşıkları eve gönderir. "-Atın bunları tandıra." Der. Eğer bunların içinden bir kaşık yanmazsa, onunla Hızır yemek yemiş demektir. Yani o eve Hızır uğramıştır (5).

Hoca: Kıyamet hocalardan kopacakmış (5).

Ilgıs (Büyük Şeytan): Ilgıs, şeytanın en büyük ve en azılısına verilen addır (5).

Yeryüzündeki bütün çalgıcıların piridir. Bilhassa bayram günlerinde yer yüzüne iner. Müslümanlar bayram namazına giderken ulu bir dağın üzerine çıkarak gücünün yettiği kadar bağıırır: --"Gelin ! Gelin ! Yanıyorum gelin !" bütün şeytanlar etrafına toplanır ve sorarlar: --Nedir efendim nedir ? Derdin nedir ?" --" Bütün Müslümanlar camilere doldular. Bir ay oruç tuttular, şimdi hepsi Allah'tan af ve rızık istiyorlar. Gidin ! Gidin ! Koltuklarına girin de şaşırtın onları !" Bu sözleri duyan şeytanlar yeryüzüne dağılarak, insanları kandırmaya çalışırlar. Bu yüzden bayram günleri sadakayı fazla vermek ve fazla tövbe etmek gerekir (5).

Kıyamet günü, Ilgıs önde, çalgıcılarda onun arkasında olmak üzere hep birlikte çalgılarını çalarak cehenneme gidecekler (5).

İlyas: Denizde bunalanların imdadına yetişir. Hem cismani hem ruhani olup ölümsüzdür. Hz. Yunus'u balığın karnına İlyas koymuştur (1, 5).

İsrafil: Ağzında sur düdüğü, öylece yedi kat göklerde bekler. Ruhlar Sur Düdüğünün içindedirler. Sur düdüğü üfürüldüğü zaman bütün ruhlar bedenlerine dönerler (1).

Kadir ve Kadir Gecesi: Kadir beyaz bir kuşmuş. (Hışşadan) uçar gidermiş. Onu ancak iyiler (ermişler) görürmüş (6). Kadir gecesinde bütün ağaçlar secdeye kapanırmış. Bunu da ancak iyiler görürmüş (6). Kadir Gecesinde fazla ayakta dolanılmaz. Eğer dolanırsa o kişinin ruhu diğer Kadir Gecesine kadar ayakta dolanırmış (6). Ayrıca insanların bir senelik rızıkları Kadir Gecesinde dağıtılmış (5). On Sekiz bin alemin hepsi Leyle-i Kadir'de (Kadir Gecesinde) secdeye kapanırmış (5).

Kaza: Kaza ve beladan kurtulmak için bol bol sadaka vermek gerekir (3).

Keramet: Keramet üç türlü olur: Bazı insanlarda keramet olur, bunu kendisi bilir başkaları bilmez. Yahut, başkaları bilir kendisi bilmez. Yahut da, hem kendisi hem de başkaları bilir (5).

Kırklar: Kırk kişi olduklarına inanılan evliyalar grubudur. Kırklardan biri öldüğü zaman insanlar içinde iyi halleriyle bilinen bir kişi alınarak eksiklik

tamamlanır. Yedilerden bir kişi öldüğü zaman kırklardan bir evliya alınarak eksiklik tamamlanır (3).

Kıyamet: Kıyamet günü bir Mehmet adlı mezardan yedi Mehmet kalkacakmış. Kıyamet Pazar günü akşam vaktinde kopacakmış (5, 6). Kıyamet günü insanlar çok küçük olacaklarmış. Öyle ki bir burçak bitkisinin gölgesinde bir insan yatabilecekmiş (6).

Kur'an: Abdestliyen besmele ile Kur'andan birkaç sayfa açılıp kapatılır ve üç kere Kur'an öpülerek alına konulursa (4)baş ağrısının geçeceğine inanılır. Yine yere düşen veya okunmak üzere kabından çıkarılan Kur'an'ı üç kez öperek alına koymak gelenektir. Eğer bir evde Kur'an yıl boyunca bekliyor ve ev halkı da Kur'an okumayı bilmiyorsa, hiç değilse Ramazan ayında bir kez onu dallamak (sayfalarını çevirmek) gerekir (4). Kur'anı senelerce bir yerde asılı bekletmek hoş karşılanmaz. Can vermekte zorluk çeken bir hastaya üç kez Yasin okunur ve üç kez başının etrafında dolandırılırsa kişi rahat can verir (1). Kur'an-ı Kerim kapsız olmamalı ve göbek seviyesinden yukarı bir yerde bulundurulmalıdır (1). Cünüp iken Kuran'a dokunulmamalıdır (2, 5). Kuran'a el basılarak yapılan yemin mutlaka tutulmalıdır. Aksi taktirde o kişinin başına büyük bir felaket gelir (5).

Lokman Hekim: Memleket memleket gezen bir hekimmiş. Para karşılığında hastaları muayene ve tedavi eder; ölüm hariç tüm hastalıkların çaresini bilirmiş (2). Bir yere vardığında bir adamın terli terli su içtiğini görür ve: "Bu adam gece sancılanacak, burada bize üç beş kuruş görünüyor" der, o gece orda yatarmış (2).

Lokman Hekim ve Şahmaran: Şahmaran yılanların kraliçesiymiş. Göbekten üst tarafı kız diğer tarafı yılan şeklindeymiş. Bir padişahın kafasından boynuz çıkmış ve hekimler buna bir çare bulamamışlar. Nihayet lokman hekimi bulup buna danışmışlar. Lokman hekim: "Şahmaran'ın kafasını keser, etini yer ve suyunu içersen senin bu hastalığın geçer" demiş. Ancak o yıllarda Şahmaran'ın nerede yaşadığını lokman hekimden başka kimse bilmiyormuş. Etrafa haberler salınıp Şahmaran'ın yerini bilen var mı diye sorulmuş. Şahmaran'ı gören kişinin vücudunda tıpkı yılan derisindeki gibi lekeler oluşurmuş. Bütün halk elbisesi soyularak bakılmış. Sonunda Şahmaran'ı gören kişi bulunmuş. Onun yardımıyla Şahmaran yakalanmış ve öldürülerek padişaha ilaç yapılmış. Ancak, Şahmaran'nın öldürüldüğünü yılanlar henüz bilmiyormuş. Yılanlar, Şahmaran'nın öldürüldüğünü öğrenselermiş, dünyada bir tane insan bırakmaz, hepsini sokar öldürürlermiş (5).

Mekke, Medine: Mekke ve Medine'den getirilen kurutulmuş kurban eti veya deve eti çocuğu olmayan kadınlar için şifadır (6).

Medine'de bulunan, "Cenneti Baki" mezarlığı civarında yaşayan kuşlar için yere serpilene buğdaylar da çocuğu olmayan kadınlar için şifadır (1). Buradan toplanan buğdaylardan birkaç tane yiyen kadının çocuğu olacağına inanılır.

İçki alışkanlığından kurtulamayan bir kişinin iç çamaşırları bir çanta içine konularak tavaf eden kişiyle birlikte yedi kez Kâbe'nin etrafında dolandırılırsa (1) o kişinin içkiden kurtulacağına inanılır.

Melekler: Her kurban kesilmesinde Cenab-ı Allah onun her damlasından bir melek halk eder (5). Gökten inen her yağmur damlasını bir

melek yere indirdiği halde, bir daha indirene sıra gelmezmiş (5). Her kar tanesini gökten yere bir melek indiririlmiş. Ona da bir daha sıra gelmezmiş (5). Melevkeler (Melaikeler) devamlı çamurdan insan yaparlarmış. Ancak onun canını Cenabı Allah verir, cinsiyetini de o belirlermiş (4). İnsanlar anne karnındaki çocukların erkek mi kız mı olduklarını tahmin etmeye çalıştıkça, melekler sitem ederek: "Biz her gün adam yapıyor, on kırk defa aktarıp çeviriyoruz da oğlan mı kız mı olduğunu bilmiyoruz. Bu insanlar nasıl, 'oğlan olacak, kız olacak' diye tahminde bulunuyorlar ?" derlermiş (5, 6).

Mezar: İlk mezar Kabil'in Habil'i öldürdüğünde ortaya çıkmış ve bir ala karganın öldürdüğü diğer kargayı toprağa gömmesinden ilham alınarak kazılmıştır (5). Kıyamet gününde Mehmet adlı bir mezardan yedi Mehmet kalkacakmış (5).

Mezar Taşı: Kıyamet günü mizanda, mezar taşının kişinin sevabıyla birlikte tartılacağına inanıldığından, mezar taşları oldukça büyük yapılır (7).

Mikail: Leyle-i Kadir'de (Kadir Gecesinde) rızklar dağıtılır. Ne kadar yel esecek, ne kadar yağmur yağacak, ne kadar kar yağacaksa, bütün bunların hepsini Mikail (A.S.) ayarlar (5).

Namaz: Eğer bir insan sabah namazına kalkmazsa ve o anda uykusu tatlanırsa, gözlerine şeytan sidiklermiş (5).

Nimet: Bir yiyeceğe tuz atıldığı zaman nimet olur (5).

Ölü: Kişi öldüğünde cenazesi yıkanırken, ruhu : "Aman çabuk yıkayın ! Aman çabuk kaldırın !" diyerek bedeninin etrafında dolanırmış. Ölü mezara gömülür gömülmez ruh da mezara girerek, bedendeki yerini almış (1). Ölen kişi, hoca talkın verince, başını kaldırmak ister ancak kafasını "çatma ağacına" vurunca: "Eyvah ben ölmüşüm." der geri yatarmış. Tam bu sırada korkudan çatlar ve yeniden ölmüş (1). Ölen kişi 40 gün evine gelir gidermiş ki, " Bana ne oldu ? Ben neredeyim ? " diye (6). Ölünün ilk cumaya gelen gününde kokusu(helvası) yapılır. Eskiden kadınlar, koksun diye bu helvanın yağından birazını bacaya atarlarmış. Hatta, "Geldiysen aha hakkını al git !" derlermiş (6). Ölünün 40. Gününde ise kırk giliği yapıp konu komşuya dağıtılır (1, 2, 3, 6). Ölünün 52. Gününde eli kemiğinden ayrılır ve firifizahı arşı âlâya çıkarmış. Bu yüzden 52. Gece ölünün ruhu için 40 Yasin okutturulur, yemek verilir ve sadaka dağıtılır. 52'si okutturulan ölü rahatlamış (5).

Peri: Peri padişahının kızının adı Gülperi'ymiş ve bütün Huddem'ler ondaymış (5).

Ruh:Ölen kişinin ruhunun, konuşulanları duyduğuna inanılır. Bu nedenle ölmüş birinin arkasından konuşulurken: "Ruhu dinliyor, o gerçek dünyada, biz yalan dünyadayız." (2) denilir. Ruhlar, Perşembe günü gelir evlerini gezerlermiş. Eğer ev halkı erken yatmışsa "Eyvah bizim hane karalmış" derlermiş. Eğer evleri yıkılmışsa: " Eyvah hanemiz viran olmuş " diye üzürlürlmüş. Bu yüzden Perşembe günleri ışıklar erkenden söndürülmez. Bu olaya iyice inanmış olan eski büyükler misafir odasının ışığını sabaha kadar söndürmezlermiş. Böyle yapılırsa, ölenin ruhu: " Hanem yanıyor " diye sevinerek gidermiş (5).

Sabır Taşı: Ramazanın ilk üç gününden sonra gökten sabır taşı iner. Bu sabır taşı ramazanın bitiminden üç gün önce geri göğe kalkarmış.

Ramazan'ın ilk üç günü ile son üç gününde insanların fazla acıkması ve orucun zor gelmesi bundanmış (6).

Sadaka: Bir sadaka kırk belayı def eder (1).

Seccade: Serili ve boş duran seccadenin hemen sağ ön köşesi katlanır. Böyle yapılmazsa onun üzerinde şeytan namaz kılarmış (6).

Sünnet: Annesinden sünnetli olarak doğan çocuklar için "Peygamber Sünnetli" terimi kullanılır. Böyle doğan çocuklar sünnet ettirilmez ve "Sünneti kudretten yapılmış" denilir. (5)

Şer: Şeytanın ilgasıyla yapılan işlerdir (5).

Şeytan: Şeytan, her türlü insan, hayvan veya diğer yaratıkların kılığına girebilir (5). Şeytanı yakıp külünü etrafa saçmışlar. Ancak, "Hannes !" diye seslendiklerinde "Buradayım !" diyerek o yine ortaya çıkmış. Bu şekilde onu yedi kez yakıp külünü etrafa savurmuşlar, ancak o yine yedisinde de "buradayım !" diye ortaya çıkmış. Üstelik şeytanın bu yakılmalarında, her bir tozu yeni bir şeytan olarak doğmuş (5). Şeytandan bahsedilirken "Kör şeytan" terimi çok kullanılır. Bunun sebebi şudur: Hazreti İbrahim, Hz. İsmail'i kurban etmeye götürürken şeytan İsmail'e : "Gitme ! Baban seni kesecek !" diye ilga verince, İsmail bir taş atarak şeytanın gözünü kör etti. Bu olaydan sonra şeytanın adı "Kör şeytan" olarak kaldı (5). Şeytanın gözleri patlak patlak ve bir tanesi de körmüş. Eğer şeytanın iki gözü sağlam olaymış, bütün dünyaya başgelirmiş (gücü yetermiş) (1). İki kişi tartışırken, şeytan gelir birisinin ağzına iki parmağını sokarak daha da kızdırmaya çalışmış (5). Şeytanlar, daha çok, küfür eden kişilerin başına toplanırlarmış. Onun her küfür etmesinde bir şeytan doğarmış. İlbeyli yöresinde "şeytan koltuğuma girdi," veya "Şeytanlar koltuğunun altına yuva yapmış," deyimleri sık sık kullanılır. Bu tip deyimlerden hareketle, halk inançlarına göre, koltuk altıyla şeytanın bir ilişkisinin olabileceği düşünülebilir (5).

Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar: Sırasıyla üç, beş, yedi ve kırk kişiden meydana geldiğine inanılan evliya grubudur. Daralan insanlara yardım ederler. Hepsinin de gökte bir yıldızı olur. Hepsi yaşamaktadır. Üçlerden biri ölünce beşlerden, beşlerden biri ölünce yedilerden, yedilerden biri ölünce kırklardan yerine biri katılır (3).

Üçler: Üç kişiden meydana geldiğine inanılan evliya grubudur. "Üçlerden biri öldüğü zaman beşlerden bir evliya alınarak eksiklik tamamlanır" (3).

Yediler: Yedi kişiden meydana geldiğine inanılan evliya grubudur. Yedilerden bir kişi öldüğü zaman kırklardan bir evliya alınarak eksiklik tamamlanır (3).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Özdemir: Söğütçük. Oy. Gör.t.: 12.10.1986
2. Ahmet Türk, Çongar 1932, Oy.. Gör.t.: 21.11.1994
3. İsmail Soysal, Güney 1931, oy. Gör.t.: 01.04.2001.
4. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
5. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
6. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd Gör.t.: 23.08 1995.
7. Seyfettin Güler, Aylı,İlkokul. Gör.t.: 31.07.1996

E. NAZAR-NAZARLIK

Nazar Nedir ?

Halk tarafından, "göz değmesi"yada "pis nefes" gibi terimlerle tanımlanan nazar, kişinin karşı tarafa bakışlarıyla zarar vermesi, olarak açıklanabilir. Bu şekilde zarar verme olayı sıradan bir etki olmayıp, karşı tarafı mahvolmaya hatta ölüme kadar götürmektedir. Bu nedenle, tüm eski kavimleri etkilemiş olan nazar inancı, günümüzde de önemli bir inanış olarak yerini korumaktadır.

"Çok eskiden beri bu zararlı kuvvete karşı konulmaya, onun çarpıcı ve öldürücü gücünden korunulmaya çalışılmıştır. Psikolojik temelinde kıskançlık ve haset duygularının yattığı bu vurucu kuvvet, ruhun dışa açılan iki noktasından, yani gözlerden fışkırarak kurbanına isabet etmektedir." ¹⁰

İlbeyli yöresinde, nazar olayına etkili olarak inanılmakta, kişinin, hayvanların, mahsullerin ve eşyanın zarar görmesinde, nazarın büyük tesiri olduğu kabul edilmektedir. Nazarın zararı kabul edilmekle kalınmamış onun zararlı etkilerinden korunmak için bir çok çarelere sığınılmıştır. Nazarın bakışlardan yada nefesten çıktığı inancından hareketle, ondan korunmak için, nazar edenin bakışlarına karşı koyacak zıt etkilere başvurulmuştur. Bakışa, karşı bakış anlamı taşıyan ve yansıtıcı özelliği olan "Göz boncuğu" (nazar boncuğu), yuvasından çıkarılmış gözü andıran Üzerlik Otu tohumu, emici-tutucu özelliği olan katran veya kazan karası, yine lanetli bir ağaç olduğu için nazarı savacağına inanılan iğde dalı ve benzeri bir çok madde ve cisimler bakışların etkisini zararsız hale getiren başlıca vasıtalarlardır. Yine, sembolik olarak, zararlı gözü patlatmak amacıyla, su içerisinde köz patlatmak, tandırda tuz patlatmak, gibi bazı uygulamalara başvurulmuştur. Sembolik olarak zararlı bakışları eritmek için, kurşun eritilmiştir. Ayrıca, nazardan korunmak için, daha değişik bir çok büyüsel işlemlere de başvurulmuştur.

İnsan hayatının oldukça geniş bir alanını etkileyen ve çok kapsamlı bir konu olan nazar hakkında, biz sadece araştırma alanımızdan derlediğimiz ve aşağıda sunduğumuz bazı uygulamaları kaydetmekle yetiniyoruz.

Kimlerin Nazarı Değer ?

Bazı adamların nefesi pistir, değer (1). Gözü aç adamların nefesi değer. Bu tip adamlar: "Her şey benim olsun ister" Ne versen az görür (6). Çakır gözlü adamların gözü değer (4, 9). İnsanın kendi çocuğuna nazarı değer. Bunun için baba çocuğunu severken "Maşallah" demelidir (10). Karı-kocanın da birbirlerine nazarı dokunabilir (4). Nazar eden kişinin daima karşı tarafa okuması gerekir ki nazar geçsin (7). Göğ (gök) gözlü adamın gözü bek değer (3, 5). Sarı kaş, sarı kirpik ve sarı saçlı kişilerin nazarı değer (9). Kısa kollu adamın nazarı değer (6). Boyu kısa olanında gözü çok değermiş (1).

¹⁰ Sedat Veyis Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara 1981, s. 73

Nazarından Korkulan Kişiyeye Karşı Alınan Önlemler:

Bu kişiyeye karşı soğuk davranılır ve mümkünse kişi hemen o çevreden uzaklaştırılır (5). Bu tip insanlarla alışveriş yapılmaz (8). Gerekirse karşı karşıya gelmemek için yoldan sapılır (6). Eğer Karşılaşılmışsa, "İras gelmez olasca, uğursuz, tu gözüne" denilir ve gizlice yere tükürüldükten sonra, "İza vegap nazara/Göz ettiysen iki gözün bozara" denilir. Ya da "Tü gözüne." Denilerek yere tükürülür (9). Nazarından korkulan bir kişi bir hayvana alıcı gözle bakmışsa, o kişi kaybolduktan sonra, sahibi hayvanın tırnağına işer (10).

Nazarı Etkisiz Hale Getiren Madde, Cisim ve Bazı Uygulamalar:

At Kellesi: Tarlaya gömülür veya ağaçların dalına asılır (1). Bilindiği gibi, kemik beyaz ve yansıtıcı bir maddedir. Bu özelliğinden dolayı, nazarı da yansıtacağı düşünülmüş olabilir. Yine bu inanış "at kültü"yle ilgili olabilir.

Avsunlama (Efsunlama): Üç Ayetel Kürsü, 3 Innatayna (Kevser), 3 İzaca (Nasr), 3 Büyük Gulânizi (Felak), 3 Küçük Gulânizi (Nas) sureleri okunup kişinin yüzüne üfürülür ve: "İza vekap nazara/ Göz edenin gözü bozara/Ya Muhammed Ya Gani/Darda goma sen bunu denilir. Bu olaya "Afsunlama" adı verilir (9).

Göz Suyu: İçerisine, kurutulmuş kurban gözü atılan yıkanma suyudur. Nazar değen kişi bu suyla yıkanır. Göz suyu için, bilhassa koyun cinsinde olan kurbanın gözü tercih edilir. Burada kutsal olan kurban ile, nazara karşı olan göz unsurundan birlikte yararlanılmıştır. Kurban gözünün şifa verici etkisi suya geçmekte, bu su ile yıkanan kişi ise, otomatik olarak üzerindeki nazarı bu suya verip kurtulmaktadır (2).

İğde Ağacı: "Bütün ağaçlar reddettiği halde, sadece İğde ağacı, Nemrut'un ateşinde odun olmayı kabul etmiş ve Hazret-i İbrahim'i yakmak için hazırlanan ateşte yer almıştır . Bu sebeple uğursuz ve lanetli bir ağaçtır. Gövdesi ve dallarında doğru kısımlar bulmak çok güçtür." (6) Bu ağacın olduğu yere nazar işleyemeyeceği inanişinden hareketle, nazarı savmak için iğdeden yararlanmak fikri doğmuş olabilir. İğdenin ince dallarından düğme yapılarak insanların giyeceklerine dikilir. İğdeden yapılan boncuklar hayvanların boğazına asılır, bağlarına dikilir veya koşum takımlarına bağlanır. Yine konutlara ve diğer yardımcı yapılara demet halindeki iğde dalları asılır.

Katran: Tutucu, emici ve siyah renkli bir madde olduğu için, nazarı tuttuğu emdiği ve zararsız hale getirdiği düşünülebilir. Katran, kişilerin kulağının arkasına, hayvanların alnına ve göbeğine, yapıların ise giriş kapılarına sürülür.

Kazan Karası (Kazan İsi): Tutucu emici ve siyah renkli olmasından dolayı, tıpkı "katran" maddesinde açıklandığı gibi nazarı etkisiz hale getirdiği düşünülebilir. Kazan karası genellikle kişilerin kulağının arkasına sürülür.

Köz Patlatma: Köz patlatma, kendisine nazar değdiğine inanılan bir kişiyi iyileştirmek için yapılan bir işlemdir. Bir tava, sahan veya başka bir kabın içerisi suyla doldurulur. Tandırdan veya sobadan bir köz parçası alınarak bu suyun içerisine atılır. Suyun içine atılan bu küçük ateş parçası kendine has bir ses çıkararak patlar. Böyle yapılanca nazar eden kişinin gözü patlatılmış ve nazarın etkisi kaldırılmış olur. Burada "sembolik bir nesneden hareketle, gerçeğine de zarar verilebilir" inancından yola çıkılarak, nazar etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır.

Kurban Gözü: Kurban Bayramında kurban edilecek hayvanın kulağına: "Senin gözün nazara şifa olsun" denilir ve hayvan kesildikten sonra, gözü güneşte kurutularak saklanır (6). Kendisine nazar değen kişi, bu gözü yıkanma suyunun içerisine atıp o suyla yıkanır. Kurban gözünün nazar tedavisinde en etkili vasıta olduğuna inanılır. Burada, nazara karşı direkt etkisinin olduğu düşünülen "göz" ile kutsal "kurban" unsurlarından birlikte yararlanılmıştır.

Kurban Kanı: Konutların kapısının arkasına sürülür. Adak kurbanlarında adanan nesneye de sürülür. Örneğin: Çocuğa adanan kurbanın kanı çocuğun alnına, arabaya adanan kurbanın kanı, arabanın tekerine, eve adanan kurbanın kanı evin kapısının arkasına sürülür. Burada kutsal kurban unsurundan yararlanılmıştır.

Kurşun:: Bir tavada ergitilerek suyun içerisine dökülen kurşunun da nazarı aldığına inanılır.

Nazar Boncuğu (Göğ Boncuk): Kötü bakışa, "karşı bakış" anlamı taşıyan nazar boncuğu, hem parlak hem de mavi renkli olmasından dolayı nazarı yansıttığına inanılmıştır. Kötü bakışlı kişinin, zararlı bakışları önce bu boncuğa takıldığından, daha sonra etrafa zarar vermesi imkansız hale gelmiştir. Kısaca nazar boncuğu, "karşı güç" konumundadır.

Sarımsak: Sarımsak, parlak beyaz renkli ve kötü kokulu bir bitki olduğundan, kokusuyla nazar eden kişiyi etkilediği ve onun nazarını zararsız hale getirdiğine inanılır. Sarımsak genellikle, nazarlıkların arasında diş olarak veya dip saçağıyla yer alır. Burada sarımsağın yansıtıcı özelliğinden ve kötü kokundan yararlanılmıştır.

Tuz Yakma: İçinde ateş olan tandıra bir avuç tuz atılarak, göz değen kişi onun tütsüsüne tutulur. Tuz tandırda yandıkça sembolik olarak nazar ve nazar eden kişinin gözü de yakılmış olur. Burada da, tıpkı "Köz patlatma" olayında olduğu gibi, "sembolik bir nesneye zarar verilmek suretiyle, kastedilen nesneye de zarar verilebilir" inanişinden yararlanılmıştır.

Üzerlik Otu: Genellikle mezarlıklarda, mezarlıkların civarında ve büyük ören yerlerinde yetişen bir bitkidir. Kötü kokusu nedeniyle hiçbir hayvan onu yemez. Üzerlik tohumlarını yan yana getirip, tıpkı tespih tanelerini dizer gibi dizmek suretiyle çeşitli şekillerde nazarlıklar yapılır. Üzerlik tohumlarının tıpkı göze benzemesinden, bitkinin kötü kokusundan ve mezarlık bitkisi olmasından dolayı nazara karşı kullanılmış olması muhtemeldir.

İnsanları Nazardan Korumak İçin Alınan Önlemler:

Çocuğu Nazardan Korumak: Ezanın duyulmadığı yerden bir iğde dalı kesilerek, bundan yapılan yaklaşık, 2 cm uzunluğunda, 0,5 cm kalınlığında nazarlık çocuğun koltuğunun altına dikilir (10). Kurşun, süs eşyasıymış gibi elbisesine dikilir (7). Hamayıl takılır (3, 5). Elbisesine ihra boncuğu dikilir (4, 9). Elbisesine sarımsak püskülü dikilir (4). Çörekotu bir beze çıkılarak, çocuğun elbisesine dikilir (4). Nazar muskası alınır (4, 9). Sağ kulağının arkasına tava karası çalınır (9). Eski püskü elbiseler giydirilir (2). Terliğine, koluna veya elbisesinin koltuk altına, göğ boncuk, nazar boncuğu ile iğde dalı dikilir (4, 9). Beşiğine, uhra boncuğu, tazı boncuğu, iğde ve göğ boncuk gibi cisimlerden oluşan nazarlık takılır (8).

Nazar Değmiş Çocuğa Yapılan İşlemler:

Nazar değen çocuk hemen avsunlanır. Guleüzler (Felak, Nas Sureleri) okunarak yere tükürülür ve sağ ayakla tükürülen yere basılır (10). Çocuk hemen suya sokulur (yıkılır). Nazarın çaresi sudur (9). Köz patlatılır. Köz patlatma, bir kabin içerisine su doldurup, onun da içine bir kor parçası atarak patlatmaktan ibarettir (9). Kulağının arkasına kazan karası çalınır (sürülür) (9). İçinde ateş olan tandıra bir avuç tuz atılarak, göz değen çocuk onun tütsüsüne tutulur (2). Tuz tandırda yandıkça sembolik olarak nazar ve nazar eden kişinin gözü yakılmış olur.

Kadınların Nazardan Korunmaları: Güzel kızlara nazar değmemesi için, kulağının arkasına kazan karası sürülür (9). Nazar muskası alınır (4, 9).

Erkeklerin Nazardan Korunmaları: Büyükler nazardan korunmak için koltuğunun altına hamaylı takarlar (1). Gökçek delikanlılara nazar değmesin diye, kulaklarının arkasına kazan karası sürülür (4). Nazar muskası alınır (4, 9). Nazar değmemesi için kişi şapkasının veya takkesinin içine "Felak", "Nas" sureleri ile, "Ayetel Kürsü"yü okur ve içine üfürerek başına geçirir (6). Yanında iğde ağacından bir parça taşır (10). Kişinin kamçısı, zelvellerinden biri, çitin yedeceği, mesesi veya kullandığı eşyalardan herhangi birisi iğde olursa ona nazar değmez (3).

Nazar Değmiş Kadın ve Erkek İçin Yapılan İşlemler: Göz suyuna sokulur (2). Tuz, ilerzik, ince elek unu karıştırılarak tütsüsü yapılır (5). Köz patlatılır (9). Köz patlatma, kendisine nazar değdiğine inanılan bir kişiyi iyileştirmek için yapılan bir işlemdir. Bir tava, sahan veya başka bir kabin içerisi suyla doldurulur. Tandırdan veya sobadan bir köz parçası alınarak bu suyun içerisine atılır. Suyun içine atılan bu küçük ateş parçası kendine has bir ses çıkararak patlar. Böyle yapılırsa hem nazar değen kişinin gözünün patlayacağına hem de nazarın etkisi kalkacağına inanılır. Kurşun dökülür (4, 9). Kurşun şu şekilde dökülür: Kurşun tava ile eritilip doğrudan bir kabin içerisindeki suya dökülür. "Eğer etrafa saçılıyorsa saçılan parçaların ne şekilde olduklarına bakılır. Horoz gibi mi köpek gibi mi insan gibi mi? Dağılan kurşun parçaları insana benziyorsa o kişide nazar var demektir. Eğer çeşitli hayvan şekillerindeyse onda sihir vardır veya cinler ilişmiş de olabilir. Kurşunlar bir araya toplanıncaya kadar kurşun dökme işlemine üç ve beş kez devam edilir. Sonunda kurşun dökene bir miktar harçlık verilir" (10). Kadın veya erkeğin elbisesine tıpkı düğme gibi iğde dalı dikilir (8). Nazar değen kişi, hemen avsunlanır. Yani, 3 Ayetel Kürsü, 3 İnnatayna (Kevser), 3 İzaca (Nasr), 3 Büyük Gulânizi (Felak), 3 Küçük Gulânizi (Nas) sureleri okunup kişinin yüzüne üfürülür ve: "İza vekap nazara/ Göz edenin gözü bozara/Ya Muhammed Ya Gani/Darda goma sen bunu denilir (9). Bu olaya "Afsunlama" adı verilir. İçinde ateş olan tandıra bir avuç tuz atılarak, göz değen erkek veya kadın onun tütsüsüne tutulur (9). Tuz tandırda yandıkça sembolik olarak nazar ve nazar eden kişinin gözü yakılmış olur.

Konutları Nazardan Korumak İçin Alınan Önlemler:

Evleri Nazardan Korumak: Duvarların arasına iğde sıkıştırılır (4, 9). Orta direğe biraz katran çalınır (10). Evin bir köşesine, bir demet ilerzik (Üzerlik) kıştırılır (3, 5). Duvara, Üzerlik otunun tohumlarından nazarlık örülerek asılır (2). Duvara Maşallah ya da göğ boncuk (nazar boncuğu) asılır (5). Evin girişine görünecek büyüklükte "Besmele" levhası asılır (6). Giriş kapısının

arkasına, kurban kanı sürülür (7). Giriş kapısının arkasına, iğde dalları kesilip bir demet konur, göğ boncuk asılır, katran çalınır (3, 5, 9).

Ahır ve Ağılların Nazardan Korunması: Ahırın veya Ağılın direklerinin üstüne ya da bir köşesine, bir demet Üzerlik Otu konur (6). Bir demet iğde dalı göze çarpacak bir yere sıkıştırılır (10). Giren kişinin dikkatini çekecek büyüklükte, direk veya çeliğin üzerine "MAŞALLAH" yazılır (1). Giriş kapısına at nalı çakılır (1). Giriş kapısına katran çalınır (9). Ahırda güvercin beslenir (6).

Hayvanları Nazardan Korumak İçin Alınan Önlemler:

Atları Nazardan Korumak: Atın gemine, yularına veya koşum takımlarının herhangi bir yerine nazar boncuğu ile iğdeden yapılan boncuk takılır (8). Göbeğine katran çalınır (10). Ahırın kapısına katran sürülür (9). Nazarından korkulan bir kişi hayvana alıcı gözle bakmışsa, o kişi kaybolduktan sonra, sahibi hayvanın tırnağına işer (10).

İnekleri Nazardan Korumak: Nazar muskası yazdırılarak ineğin alnının çatına takılır (7). Göğ boncuk (Nazar boncuğu) ve iğde ile süslenen bir bağ, hayvanın iki boynuzu arasına bağlanır (8). Boynuzları arasından geçen bağa, nal dikilir (6). Alnına katran çalınır (2). İki boynuzu arasına göğ boncuk takılır (4, 9). Ahırın kapısına katran sürülür (9). Ahıra girenlerin içerdeki hayvanlara gözü değmemesi için güvercin beslenir. Ahıra giren, ilkin güvercine bakar; böylece gözünün kötü cevheri dökülür. (ÖRNEK, s.124)

Koyunları Nazardan Korumak: İlkönce muska yazdırılıp ağılın kapısına çakılır (8). Böylece, İçeri giren hayvanlara nazar değmesi önlenir. Koyunun boynuna nazar muskası, iğde veya göğ boncuk takılır (3, 5). Koyunun alnına veya sırtına katran sürülür (4, 9). Zil veya keleklerinin yanına göğ boncuk takılır (1). Ağılın kapısına katran sürülür (9). Bir koyuna takılan muska veya iğde bütün koyunları nazardan korur (8).

Öküzleri Nazardan Korumak İçin: Boyunlarına göğ boncuk veya iğde takılır (4, 9). Mesesin (üvendirenin) iğde olmasına dikkat edilir (10).

Tarla ve Ürünleri Nazardan Korumak İçin Alınan Önlemler:

Ağaçları Nazardan Korumak: Bahçede bulunan her hangi bir ağacın dalları arasına, bir erkek at kellesi iskeleti sıkıştırılır (1). Böylece, bahçedeki ağaçlara nazar değmesi önlenmiş olur.

Ekin: Ekinin kuvvetli biten bir tarlayı nazardan korumak için bir köşesine erkek at kellesi gömülür (1).

Tarla Ürünlerini Nazardan Korumak İçin: Tarlaya, kanlı, ferik yumurtası dikilir. Böylece, ürüne nazar değerse ferik yumurtası çatlar (9). Tarlanın bir köşesine erkek at kellesi gömülür. Erkek at kellesinin gömülü olduğu tarladaki ürüne nazar işlemez (6).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdurrahman Güraltınkeser, Güney 1339 (1923), Oy.. Gör.t.: 17.03.1998
2. Güllü Kaya: Hanlı, 1945, Oyd.. Gör.t.: 12.12.1994
3. Güzel Pürlü: Karalar 1927, Oyd. Gör.t.: 04.05.1987.
4. Hatun Kavaklı, Gazibey 1919, Oyd., Gör.t.: 04.03.1995.

5. Meryem Yıldırım, Söğütçük, Okuryazar değil. Derleme Tarihi: 12.11.1995.
6. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
7. Osman Dağaşan, Durdulu 1934. Ortaokul, Gör.t.: 21.08.1995
8. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
9. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 23.08.1995.
10. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

11. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

F. ZİYARET YERLERİYLE İLGİLİ İNANIŞLAR:

1. Ziyaret yerlerinde yatan kişiler, Allah'ın sevgili kullarıdır. Bunlar ya "Horasan Erenleri", ya "Şehitler" veya "Erişmiş Kişiler"dir.¹¹
2. Mezar veya türbe olmayan bazı ziyaret yerleri, "Kudretten Kaynayan Su", "Ulu Ağaç" veya "Ulu Kaya" gibi terimlerle açıklanır.¹² Ancak, bu inanışların temeli çok eskiye, Orta Asya'ya kadar dayanır. Çünkü: "Yer-Su kültürüne bağlı inanç sistemi içinde taşların ve kayaların da kutsallığına inanılmaktadır."¹³
3. Bazı ziyaret yerinde yatan kişilerin tıpkı hayattaymış gibi abdest alıp namaz kıldığına inanılır. Ziyaret yerine akşam konulan içi su dolu ibriklerin, gece boşaldığına dair bir çok rivayetler bulunmaktadır.¹⁴

¹¹ Davullu Dede (Karalar), Arap Dede (Gazibey), Damılı Tekkesi ile Savcun Tekkesinde yatan kişilerin "Horasan Erenleri"nden olduklarına inanılmaktadır. Bedir Baba (Bedirli) Ziyareti ile Haydar Baba (Haydarlı) ziyaretlerinde yatan kişilerin şehit olduklarına dair rivayetler yaygındır. Kara Fakı (Çongar) Ziyareti, Himmet Dede (Gazibey) Ziyareti, Yaramış Baba (Yaramış) Ziyareti ve Ahmet Dede (Herekli-Apaköy) Ziyaretlerinde yatan kişilerin "Ermış" olduklarına inanılır.

¹² Çaykara (Savcun) Ziyareti kudretten kaynayan su, Kartal Baba (Kartalca) ile Ellez Kabı (Çallı) ziyaretleri ağaç ziyareti şeklindedir. Anşatunun Kaya (Kahyalı), Topaktaş (Karalar) ile Yaramış Köyü Kaya yatırı "Ulu kaya" özelliğindedir.

¹³ Kutlu ÖZEN, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas 1996, s. 15

¹⁴ Türbe özelliğinde olan tüm ziyaret yerlerinde bu inanış vardır.

4. Ziyaret yerinde yatan kişinin, zaman zaman çevredeki insanlara yardımcı olduğu, zaman zaman da yanlış hareketi olanları cezalandırdığına dair inanışlar bulunmaktadır.¹⁵

5. Bazı ziyaret yerlerinde geceleri ateş yandığı, yine buralardan "top sesi", "davul sesi" gibi seslerin geldiği rivayet edilmektedir.¹⁶

6. Gidilecek ziyaret yerini belirlemek için "**Afsun olmak**" gerekir. Efsun olmak işlemi, şu şekilde yapılır: Bilinen tekkeleri sembolize eden ve üzerine çeşitli renklerde iplik geçirilen iğneler, içi su dolu bir tasın içerisine atılır. Birkaç gün sonra, suyun içine atılan bu iğnelere bakılır. Bu iğnelerden hangisi önce paslanmışsa, onun temsil ettiği tekke veya ziyaret yerine gidilir.¹⁷

7. Hasta bir insan, rüyasında gördüğü tekke, veya ziyaret yerini mutlaka ziyaret etmelidir. Ziyaret yerini kişi rüyasında görmüşse, oradaki kutsal kişi onu çağırıyor demektir. Bu yüzden, rüyasında gördüğü ziyaret yerine giden hasta kişinin iyileşeceğine kesin gözle bakılır.¹⁸

8. Hasta ziyaret yerinde uyutulur. Bu uyuma esnasında, ziyaret yerinde yatan kişiyi rüyasında görürse, mutlaka iyileşeceğine inanılır.¹⁹

9. Hastanın elbisesi ziyaret yerine götürülürse, hasta burayı ziyaret etmiş gibi olur.

10. Açık arazideki ziyaret yerine çaput bağlanır veya hastanın elbisesinden küçük bir parça oraya çakılır. Çaputu ziyaret yerinde olan kişinin, kendisinin de sürekli ziyaret yerinde bulunmuş gibi olacağına inanılır.²⁰

11. Küçük bir çakıl taşı alınarak, ziyaret yerinin taşına sürülür. Bu sürülme esnasında çakıl taşı ziyaret yerinin taşına yapışıp kalırsa dilek tutmuş demektir.²¹

---

¹⁵ Kahyalı Köyünde bir şahıs, yüklü kağnısı aşağı doğru kaçarken, Ahmet Dede yatırını kastederek: "Yetiş Ahmet Dede !" diye bağırılmış. Kağnı birden yavaşlamış ve sağ salim düzlüğe çıkmış. Aynı kişi bu sefer "Ahmet Dede Kaç ! Ok kışına batacak !" diye alay etmeye başlamış. Tam bu esnada adamın ayağı ayağına dolaşmış ve elindeki üvendirenin bir ucu yere, diğer ucu ise gözüne çakılarak, adamın gözünü çıkarmış. (Nakleden: Mehmet AYDIN, Kahyalı 1947, ilkokul mezunu, 09.07.1995.)

¹⁶ Davullu Dede (Karalar) Ziyaretinden davul sesleri geldiği, Arap Dede (Gazibey) Ziyaretinde ışık yandığı ve top atıldığı söylentileri yaygındır.

¹⁷ Kaynak kişi: Osman DAĞAŞAN, Durdulu 1934, Ortaokul. 03.02.1989.

¹⁸ Kaynak Kişi: Vezzuha PÜRLÜ, Karalar, 12.12. 1993.

¹⁹ Çongar Köyündeki "Kara Fakı Ocağı", türbesinin bulunduğu odada uyuyan hangi hastanın rüyasına girmişse o hasta mutlaka iyileşmiştir. (Hasan HASBUTÇU, Çongar 1342-m. 1926-, Okuryazar değil. 17.04.1994)

²⁰ Kaynak Kişi: Osman TAŞ, Keçili 1928, okuryazar, 04.07.1997.

²¹ Teberik KIZIL, Karalar, 23.12. 1987.

12. Ziyaret yerinin toprağının, taşının, suyunun; ziyaret yeri ocak evse, ekmeğinin şifalı olduğuna inanıldığından, ziyaret sonrasında buralardan taş, toprak, su, ekmek gibi maddeler alınarak götürülür.²²

13. Herhangi bir ziyaret yerine giden hasta kişi, kalbini bozmamalı yani şüpheye düşmemelidir. Oradan şifa bulacağına dair iyi ümitlerle ayrılmalıdır.²³

G. RÜYA VE FAL İLE İLGİLİ İNANIŞLAR:

İnsanlık tarihinin her döneminde olduğu gibi günümüzde de rüya, oldukça önemli bir kavramdır. Kişi, rüyasının geleceğiyle ilgili olduğuna inanarak, gördüğü düşlerin ne anlama geldiğini heyecanla araştırmıştır. Bu merak sonucudur ki, yüzlerce, hatta binlerce "Rüya Tabirleri" kitapları çıkmıştır.

İlbeyli yöresinde rüya, "düş", "düş görmek", şeklinde adlandırılır. Rüya görmek ise, "kişi uyumaya başladığında, ruhun bedenden dışarı çıkarak, dünyayı gezmesi, uyanır uyanmaz da geri bedene girmesi."²⁴ şeklinde açıklanır. Bu yüzden uykuya "küçük ölüm" adı verilmiştir. Kişinin gördüğü rüyalar ile gelecekte yaşayacağı olaylar arasında bir ilişki olduğuna kesin olarak inanıldığından, rüyalar ile ilgili olarak bir çok gelenekler ve yorumlar ortaya çıkmıştır.

Kişinin rüyasında gördüğü nesnelerin sayılmayacak kadar çokluğu göz önünde bulundurulursa, rüyalarla ilgili yorumların ne kadar geniş bir alanı kapladığı ortaya çıkar. Biz, kitabımızın bu bölümünde, rüya ile ilgili bazı genel inanışları vermek ve rüyada görülen bazı nesnelerin halk tarafından nasıl yorumlandığını kısaca açıklamakla yetiniyoruz. Konuyla ilgili genel inanışları ve bazı rüyaların tabirini sırasıyla inceleyelim:

1. Rüya ile İlgili Genel İnanışlar:

İyi Rüya: İyi rüya birkaç gün kimseye anlatılmamalıdır (7).

Kötü Rüya: Kötü rüya gören kişi rüyasını kimseye anlatmamalıdır. Eğer anlatmak ihtiyacı duyuyorsa onu akıp giden suya anlatmalıdır (4). Böyle yaparsa, o rüyanın kötü etkisini akan suyun götüreceğine inanılır. Kötü rüya gören kişi, hemen bir fakire sadaka vermelidir (1).

Rüya Anlatmak: Bir rüya görüp de onu etrafına anlatmak isteyen kişi bu rüyasını mutlaka gündüz anlatmalıdır. Çünkü: Gece rüya anlatmak iyi sayılmaz. Rüyasını anlatacak kişi: "Bir düş gördüm." Deyince, karşı taraf: "Hayır ola", "Hayırdır inşallah !", demeli. Anlatacak kişi: "Hayırın karşı gele." diyerek rüyasını anlatmaya başlamalıdır (1).

²² Savcun Tekkesini ziyaret eden kişi buradan ayrılırken, tekke evinden bir miktar su alıp yanında götürür. Aynı şekilde, Damılı Tekkesinden su alınır. Aylı Köyündeki Mustafa Efendinin Mezarını ziyaret eden askere gidecek gençler, buradan küçük bir çakıl taşı alarak cüzdanına kor. Askerlik dönüşünde bu taşı geri getirerek yerine kor.

²³ Teberik KIZIL.

²⁴ Abdullah ÖZDEMİR, Söğütçük, 12.10.1986.

Rüyasına İnanılacak Kişiler: Büluğ çağına ermemiş günahsız çocukların rüyaları çıkar (gerçekleşir) (1). Saf ve iyi kalpli insanların rüyaları çıkar (2). İlim sahibi ve ilmiyle amel eden alim kişilerin rüyaları çıkar (6). Ermiş kişilerin rüyaları çıkar (3). Ömrünü ibadetle geçirmiş ve oldukça yaşlanmış kişilerin rüyaları çıkar (1).

Rüyanın Bozulması: Başında, ortasında veya sonunda "kan" görülen rüya yorumlanmaz. Çünkü: "Kan rüyayı bozar" (7).

Rüyada Bâde İçme: Rüyasında, pirlar tarafından kendisine bade içirilen kişi "Hak Aşığı" (Gerçek aşık) olur. Bu rüyadan sonra dili çözülür ve kendiliğinden türkü söylemeye başlar. Ancak, kişi rüyasında bade içmişse, bu rüyayı üç gün kimseye anlatmamalıdır. Anlatacak olursa badenin etkisi kalkar (6).

Yastık Çevirme: Rüyasında sevdiği birisini gören kişi, o sırada hemen uyanır da yastığını ters çevirirse, aynı rüyayı karşı taraf da görür (9).

2. Bazı Rüyaların Tabirleri²⁵:

ABDEST ALMAK: Hayırlı amellere ve sıkıntıdan kurtuluşa işarettir.

AĞAÇ: Kuvvet ve misafire işarettir. Yeşil yapraklı ağaç hayırlı amellere meyveli ağaçlar ise kismettir.

AĞIL: Kismet ve berekete işarettir.

AĞLAMAK: Gülmeye işarettir.

AHIR: Tabanı temiz ahır görmek kismet ve berekete, tabanı kirli ve pis ahır ise tartışma, kavga ve nizaya işarettir.

AKBABA: Havada uçup gittiğini görmek iyidir. Geldiğini yahut üleş (leş) yediğini görmeyi iyi saymazlar. Hırsızlığa ve haram kazanca işarettir.

AKREP: Akrep düşmana işarettir. Hem de dışardan dost görünüp içerden düşman olan kişilere işarettir. Bir kişiyi rüyasında akrep sokarsa, ufak zarar ve ziyanla karşılaşacak demektir. Yahut da yakın çevresinden küçük zararlar göreceğine işarettir.

ALEV: Korkuya işarettir.

ALTIN: Erkek görmüşse bolluk bereket kadın görmüşse erkek evlat demektir.

AMBAR: Dolu ambar bolluk ve berekete, boş ambar kıtlık ve darlığa işarettir.

ANNE-BABA: Hayatta olan anne veya babayı görmek işlerin rast gideceğine işarettir. Ölmüş olan ana babayı görmek ise onların evlatlarından hayır beklediklerine işarettir. Hemen bir sadaka vermek yahut hayır etmek gerekir.

ARI: Arıyı bal üzerinde görmek hayırlı amel ve bol kazanca işarettir. Uçarken görmek yahut kişiyi soktuğunu görmek kavga ve nizaya işarettir.

ARPA: Nimet, bolluk, bereket ve helal kazanca işarettir.

ARSLAN: Kuvvetli düşmana işarettir.

ASKER: Tek bir asker görmek hastalığa işarettir. Askerleri kalabalık olarak görmek yağmur yağacağına işarettir.

AT: At murattır. Bu yüzden rüyada at görmek iyi sayılır.

ATEŞ: Korkuya işarettir.

AVCI: Uzak yerden gelecek bir kismete işarettir.

²⁵ Bu konu, çeşitli tarihlerde görüştüğümüz çok sayıda kaynak kişilerin ortak kanaatleri özetlenmek suretiyle yazılmıştır.

AY: Erkek evlada işarettir. Onbeşlemiş ay görmek aydınlık ve ferahlığa işarettir.

AYNA: Aydınlık ve duruluğa işarettir.

AYRAN: Nimettir. Ayrar içmek üzüntünün geçeceğine işarettir.

BAKIR: Çekişe (tartışmaya) işarettir.

BAL: Rüyada balın bir yere bulaştığını görmek kavgaya ve nizaya işarettir. Bal yemek mal ve mülkün artacağına işarettir.

BALIK: Kismete işarettir.

BALTA: Kuvvet ve sağlığa işarettir.

BAŞAK: Bolluk, bereket ve erkek evlada işarettir. Hamile kadının başak görmesi oğlan doğuracağına işarettir.

BAYKUŞ: Rüyada baykuş görmek iyi sayılmaz. Kötülüğe işarettir.

BAYRAK: Harp ve bol yağışa işarettir.

BEBEK: Yeni bir habere işarettir.

BEŞİK: Erkek için üzüntü, kadın için çocuğa işarettir.

BOGAZLAMAK: Rüya sahibinin yapacağı kötülöklere işarettir.

BOĞMAK: Sıkıntı, üzüntü ve darlığa işarettir.

BOĞULMAK: Sıkıntı, üzüntü ve darlığa işarettir.

BONCUK: Gözyaşıdır. Rüyasında boncuk gören ağlayacak demektir.

BORCUNU ÖDEMEK: Ferahlık sıkıntıdan kurtuluş ve hayırlı amellere işarettir.

BOSTAN: Hayırlı amel, bolluk, bereket ve erkek evlada işarettir.

BOŞANMAK: Evli birisinin boşandığını görmesi, sıkıntı, üzüntü ve darlığa işarettir.

BOZUK PARA: Madeni bozuk para kavgaya işarettir.

BUĞDAY: Bolluk, bereket ve hayırlı işlere işarettir.

BULUT: Beyaz bulut görmek iyiliğe, siyah bulut görmek aşırı yağmura işarettir.

BUZAĞI: Sıkıntıdan kurtulmaya işarettir.

BÜYÜK ABDEST YAPMAK: Kötülüğten kurtulmaya işarettir.

CAM: Duruluğa, temizliğe işarettir. Kirli ve renkli cam görmek ufak sıkıntı işaretidir.

CAMİ: Hayırlı amellere ve helal kazanca işarettir.

CEHENNEM: Kötü işlere, haram kazanca, zarar ve ziyana işarettir.

CENAZE: Ölü görmek, diri görmeye işarettir.

CENNET: Hayırlı amellere, helal kazanca, ferahlığa ve sıkıntıdan kurtuluşa işarettir.

CESET: Ölü görmek, diri görmeye işarettir.

CİN: Kötülüğü dokunacak kadın veya erkeğe işarettir.

ÇADIR: Çadır gölgeliktir. Kötü giden işlerin düzeleceğine işarettir.

ÇAKMAK: Aydınlığa işarettir.

ÇALI: Kara çalı kötülüğe, diğer yeşil çalılar iyiliğe işarettir.

ÇAY-IRMAK: Duru ve mavi akan ırmak görmek iyiliğe, bulanık ırmak görmek kötülüğe işarettir.

ÇİÇEK: Hayırlı amellere ve evliliğe işarettir.

ÇOBAN: Adalet ve devlet adamına işarettir.

ÇORAP: Yol, yolcu ve yolculuğa işarettir.

ÇÖREK: Nimet ve hayırlı kazanca işarettir.

ÇUVAL: Çuvalı dolu görmek darlığa, boş görmek bolluğa işarettir.

ÇUVALDIZ: Kız çocuğuna ve küçük sıkıntıya işarettir.

DARI: Tüm darı görmek bolluğa, saçılmış darı görmek zarara-ziyana işarettir.

DAVUL: Yeni duyulacak bir habere, sese işarettir.

DEFİNE: Zenginliğe ve hayırlı amellere işarettir. Rüyada sık sık aynı yerde define görülüyorsa, orada define olabileceğine işarettir.

DENİZ: Mal, mülk, hayırlı amel ve muradın gerçekleşeceğine işarettir.

DERİ: Mısımlı hayvan derisi görmek iyiliğe, mundar hayvan derisi görmek kötülüğe işarettir.

DEVE: İyiliğe ve güzelliğe işarettir.

DİLENCİ: Hafif kıtlık ve sıkıntıya işarettir.

DİŞ: Diş çektirmek ağlamaya, acıya ve mal eksilmesine işarettir.

DOĞURMAK: Hastalıktan kurtulmaya, ferahlığa, rahatlığa ve bolluğa işarettir.

DÖŞEK: Rahatlığa ve evlenmeye işarettir. Bir kişinin üzerine döşeklerin devrilmesi aile içerisinde ölüme işarettir.

DÜĞÜN: Bekar kişinin düğün görmesi iyiliğe, evli kişinin görmesi hastalığa, üzüntüye, ölüme işarettir.

EBEM KUŞAĞI: İyiliğe ve güzelliğe işarettir.

EKİN BİÇMEK: Hayırlı amellere ve bolluğa işarettir.

EKMEK: Nimettir. Bereket ve bolluğa işarettir.

ELMA: Elma kişinin murat ettiğine kavuşacağına işarettir.

EŞEK: Devlete, zenginliğe, makam ve mevkie işarettir.

ET: Dedikodu, gıybet ve tartışmaya işarettir.

EVLENMEK: Bekar kişinin evlenmesi iyiliğe, evli bir kişinin evlenmesi, hastalığa, göçe, uzun yola, üzüntü ve sıkıntıya işarettir.

GÖL: Aydınlık ve ferahlığa işarettir.

GÜL: İyi amellere ve sevinçli habere işarettir.

GÜMÜŞ: Aydınlığa, sağlığa ve ferahlığa işarettir.

GÜNEŞ: Aydınlığa işarettir.

HACC: Hayırlı amellere ve helal kazanca işarettir.

HAMUR: Hamuru bir kap içerisinde görmek yakın zamanda gelecek kismete işarettir. Ele bulaştığını görmek ise tartışma ve ufak üzüntülere işarettir.

HANÇER: Demir kuvvettir. Rüyada hançer görmek sağlığa sıhate ve zenginliğe işarettir.

HARMAN: Uzun sürecek bir işe çalışmaya işarettir.

HARP: Üzüntü ve hastalığa işarettir.

HASTALANMAK: Sağlığa işarettir. Ancak rüya bazen doğru çıkar, hastalık ve sıkıntıyla karşılaşılır.

HEYBE: İkiz çocuğa ve yolculuğa işarettir.

HIRSİZ: Hastalık, zarar ziyan ve sıkıntıya işarettir.

HOROZ: Mal, mülk ve erkek evlada işarettir.

IRMAK: Bulanık akan ırmak haram paraya, duru akan ise helal kazanca, sağlığa ve sevince işarettir.

ISLANMAK: Gerek suda gerekse yağmurda ıslanmak hayırlı kazanca ve yakın zamanda gelecek kismete işarettir.

İNEK: Hayırlı amellere mala ve mülke işarettir.

İPEK: İyilik ve güzelliğe işarettir.

İPLİK: Yola ve yolculuğa işarettir.
KÂBE: Hayırlı amellere, iyilik ve güzelliklere işarettir.
KABRİSTAN: Boşa gidecek emeğe işarettir.
KALABALIK: Kalabalık görmek yine kalabalığa işarettir.
KALAY YAPMAK: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KALBUR: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KALEM: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KAMÇI: İşlerin iyi gideceğine işarettir.
KAN: Kavim akrabaya işarettir. Ancak kan rüyayı bozar. Bu yüzden rüyada kan görülmüşse o rüyayı tabir etmeye çalışmak boş iştir.
KAR: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KARGA: İşlerin iyi gitmeyeceğine işarettir.
KARINCA: Kalabalığa işarettir.
KAVAK: Yeşil yapraklı kavak iyilik ve güzelliğe, kuru kavak hasıma işarettir.
KAYA: Kuvvetli hasıma işarettir.
KAZAN: Rüyada kazan görmek ölüye işarettir. O evden yahut yakın çevreden ölü çıkabilir.
KAZMA: Demir pekliktir. Bu yüzden sağlığa, kuvvete işarettir.
KEÇİ: Keçi mekirdir (bir çeşit cin). Korkuya ve düşmana işarettir.
KEDİ: Fesat kadına işarettir.
KIZ ÇOCUĞU: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KİTAP: İyilik ve güzelliğe işarettir.
KOÇ: Kurban ve iyi kişilerle karşılaşmaya işarettir.
KOYUN: Koyun melaikedir. İyilik ve güzelliğe işarettir.
KÖPEK: Düşmana, zarar, ziyan ve kötülüğe işarettir.
KUR'AN-I KERİM: Hayırlı amellere, ilme, helal kazanca, sağlığa, sevince ve işlerin iyi gideceğine işarettir.
KURBAĞA: Korku ve üzüntüye işarettir.
KURBAN: Kısmet, sağlık, sevinç ve işlerin iyi gideceğine işarettir.
KURT: Zarar, ziyan ve düşmana işarettir.
KUŞ: Zararsız kuşları görmek iyiliğe güzelliğe, iyi habere; çirkin ve yırtıcı kuşları görmek ise zarar, ziyan ve kötü habere işarettir.
KUYU: Kısmet eksikliğine, zarar ve ziyana işarettir.
KUZU: Kuzu melaikedir. Rüyada görülen kuzu iyilik ve güzelliğe işarettir.
KÜÇÜK ABDEST: Temizliğe işarettir.
KÜP: Sağlam ve dolu küp bolluk-bereketeye, boş veya kırık küp darlığa işarettir.
LEYLEK: Yolcu yahut misafire işarettir.
MAKAS: İkiz çocuğa, kismete ve bolluğa işarettir.
MANDA: Camızla (mandayla) yılan bir eştir. Rüyada görülen camız kinli bir düşmana işarettir.
MEZARLIK: Korkuya işarettir.
MEKTUP: Sevinmeye, ferahlığa işarettir.
MELEK: Melekler hayırlı habere, darlıktan ve hastalıktan kurtuluşa işarettir.
MERCİMEK: Yeşil mercimek yolmak bolluğa, kismete; mercimeği tane halinde görmek üzüntüye işarettir.
MEZAR: Korku ve üzüntüye işarettir.

MİNARE: Hayırlı amellere ve helal kazanca işarettir.
NAMAZ KILMAK: Emeğin boşa gideceğine işarettir.
OĞLAK: Ufak üzüntüye ve güçsüz düşmana işarettir.
OKUL (Mektep): Hastalığa ve üzüntüye işarettir.
ORDU: Hastalık, korku ve harbe işarettir.
ORUÇ: Rüyada oruç tutmak hayırlı kazanca, sevince; bozmak ise hastalık ve üzüntüye işarettir.
ÖLDÜRMEK: Güçsüz olmaya, hastalığa işarettir. Kişi rüyada öldürdüğü kişiye kuvvetini verir.
ÖLMEK: Uzun ömre işarettir.
ÖRÜMCEK: Fakirlik ve yoksulluğa işarettir.
PARA: Demir para görmek peklik ve sağlamlığa, başkasına bozuk para vermek ise kavga ve nizaya işarettir.
PEKMEZ: Rüyada pekmez görmek kavga-nizaya işarettir.
PIRE: Küçük kısmet yahut korkak düşmana işarettir.
SAAT: İşlerin iyi gideceğine işarettir.
SABUN: Ölü yahut da ölüme işarettir.
SAMAN: Bolluk, bereket ve helal kismete işarettir.
SAVAŞ: Hastalık, üzüntü yahut da harbe işarettir.
SECCADE: Hayırlı amellere işarettir.
SEL: Büyük korku ve üzüntüye işarettir.
SIÇAN (FARE): Düşmana ve vereceği zarara işarettir.
SIGIR: Kısmet, bereket ve sevince işarettir.
SİLAH: Ses, gürültü, dövüş ve kavgaya işarettir. Yahut da silah kuvvettir.
SOFRA: Mala, mülke ve erkek evlada işarettir.
SU: Duru su görmek duruluktur. Kazayı belayı alıp götürür. Bulanık su haram kazançtır.
SÜT: İşlerin düzelmesine, sağlığa ve doğuma işarettir.
ŞEKER: Tatlılıktır. İşlerin iyi gideceğine işarettir.
ŞİMŞEK: Hastalığa ve kötü habere işarettir.
TABANCA: Ses, gürültü, dövüş ve kavgaya işarettir. Yahut da silah kuvvettir.
TANDIR: Mala, mülke ve zenginliğe işarettir.
TAVŞAN: Hastalık ve kötü habere işarettir.
TAVUK: Bolluk, bereket yahut da kız çocuğuna işarettir.
TAY: At murattır. Rüyada tay görmek, istediğine ulaşmaya işarettir.
TESPİH: Hayırlı amellere ve sıkıntıdan kurtuluşa işarettir.
TIRAŞ OLMAK: Ölü yahut da ölüme işarettir.
TİLKİ: İyi bir habere yahut da uğurlu gelecek mala işarettir.
TOHUM EKMEK: Zenginliğe ve evlenmeye işarettir.
TUZ: Tatlılığa (işlerin tatlıya bağlanacağına) işarettir.
TUZAK: Düşmana işarettir.
TÜRBE: Görülen türbe, bilinen bir yerdeyse, ziyaret edilmesi gerekir.
UÇMAK: Günahların dökülmesine, sıkıntıların geçmesine işarettir.
URGAN: Yol yahut da yolculuğa işarettir.
ÜZÜM: Bolluk, bereket ve helal kazanca işarettir.
YAĞ: Yağ bulaşıktır. Rüyada ele yahut elbiseye bulaşan yağ, tartışma ve kavgaya işarettir.

YAĞMUR: Yağmur rahmettir. Hayırlı amellere, sağlığa ve sevince işarettir. Ancak, yağmurun afat şeklinde yağdığını, ortalığın sele gittiğini görmek üzüntüye işarettir.

YEŞİL EKİN: Mal, mülk, hayırlı amel, helal kazanç ve bolluğa işarettir.

YIKANMAK: Rüyada suyla yıkanmak, günahlardan arınmaya, üzüntüden kurtulmaya, hasta ise iyileşmeye işarettir. Yahut da onun arkasından birileri konuşup günahını alacak demektir.

YILAN: Rüyada yılan görmek düşmana işarettir. Yılanı öldürmek düşmana zarar vermeye, yılanın kişiyi sokması ise düşmandan zarar görmeye işarettir.

YILDIRIM: Ölüm, hastalık yahut da üzüntüye işarettir.

YILDIZ: Yıldız aydınlıktır. Sağlık ve sevinmeye işarettir.

YİYECEK: Rüyada, yumurta, bal ve yağ görmek dövüşmeye işarettir. Esvap, devlet adamları, yeşillik görmek ise, iyiliğe işarettir.

YOĞURT: Yakın zamanda gelecek nabe işarettir.

YONCA: Hayırlı kazanç ve işlerin iyi gideceğine işarettir.

YUMURTA: Rüyada yumurta görmek kavgaya işarettir.

YÜN: Yol yahut da yolculuğa işarettir.

YÜZÜK: Pekliğe (sağlamlığa) işarettir. Yüzüğü kaybetmek yahut da kırıldığını görmek, hastalık ve üzüntüye işarettir.

ZELZELE: Korku ve üzüntüye işarettir.

3. Fal ile İlgili İnanışlar:

Geleceği öğrenme merakı insanlar için vazgeçilmez bir istektir. Adeta tutku halini alan bu olayla ilgili olarak bir çok pratiklere başvurulmuştur. İnsanların bu yoğun istekleri üzerine, Astroloji (Müneccimlik), Falcılık, Büyücülük, Bakıcılık, gibi gelecekten haber verdiğini iddia eden bir çok meslek dalları doğmuştur.

İlbeyli yöresinde, eski etkisi kalmamakla birlikte, halen fala inanılmakta; "Fala inanma ! Falsız da kalma !" nasihati, şaka yollu hatırlatılarak, falın insana moral verdiği vurgulanmaktadır. Ancak, gerçek anlamda bir "falcılık" olayı görülmez. Halkın, "bir işin sonucunu merak etmesi" veya "gelecekte gerçekleşmesini istediği bir olayın hakkında iyi olup olmayacağını araştırması", ilkelerine dayanan bazı basit uygulamaların var olduğu görülmüştür. Bu basit pratikleri şu şekilde sıralayarak açıklayabiliriz:

a. Bitkilerden Yararlanılarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

Nevruz Çiçeğiyle Cinsiyet Tahmini: Doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etmek amacıyla yapılan bu fal sırasıyla şu işlemlerden oluşur.

"Nevruzun bitkisinin çiçeği koparılır. Sap kısmından tutulup ters çevrilir. Çiçek başparmak ile işaret parmağı arasında ovalanırken şu tekerleme söylenir:

*Kuzla kuzla kuzunu yeyim
Dere tepe düzünü yeyim
Oğlan mısın kız mısın ?
Kuzla kuzla gözünü yeyim"*

Biraz sonra çiçeğin içindeki göbek yere düşer. Eğer çiçek, üç çatal olan taç yaprağı üzerine düşmüşse ve dik duruyorsa doğacak çocuk erkek, yan yatmışsa kız olacak demektir (3).

Papatya Falı: Daha çok çocuklar ve gençler tarafından uygulanan bir faldır. Karşı taraftaki kişinin falı uygulayanı sevip sevmediğini tahmin etmek amacıyla yapılır. Papatya çiçeğinin taç yaprakları ilk koparışta "seviyor !" ikinci koparışta "sevmiyor !" demek şartıyla ve bu sırayı devam ettirmek suretiyle, tek tek koparılır. En sona kalan taç yaprakta "seviyor" denilmişse, karşı taraf bu kişiyi seviyor, "sevmiyor" denilmişse sevmiyor demektir (3).

b. Fala Baktırmak Suretiyle Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

"Yıldızname" Adlı Kitaba Baktırmak: Yıldızname'ye ancak onun kurallarını bilen hocalar veya bu konuda bilgili diğer kişiler bakabilir. Geleceğini merak eden kişi, annesinin adıyla doğum tarihini kitaba bakacak kişiye söyler. Bu bilgilere göre, onun yıldızını bulan bakıcı, fal baktıran kişinin kaç yıl yaşayacağını, kaç çocuğu olacağını, hangi yaşlarda hastalık veya tehlikelerle karşılaşacağını ifade ve iddia eden sözler söyler (6).

Hocalara-Bakıcılara Gitmek: Bazı hocalar ve diğer bakıcılar, kendilerine has bir çok metotlarla fala bakarlar. Falına baktıracak kişi bu tip bakıcılara başvurarak, geleceğini tahmin etmeye çalışır. Yukarıda da belirtildiği gibi, İlbeyli yöresinde, artık bu tip bakıcılar kalmamıştır. Ancak Sivas il merkezinde, ilçelerinde yada yakın illerde, fala bakan bir çok kişiler bulunmaktadır. Yöremizde, falına baktırmak isteyenler bu tip bakıcılara gitmektedirler.

Çingenelere Fal Baktırmak: Genellikle kadınlar tarafından ilgi gören bu uygulama henüz işlerliğini yitirmemiştir. Köylere gelen Çingene kadınları, merâ'ının ellerine bakmak suretiyle fallarını okumaktadırlar.

c. Hayvanlardan Yararlanılarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

Atın Eşinmesinden: Atın eşinmesi, misafir geleceğine yada beklenen yolcunun geleceğine işarettir (6).

Baykuşun Ötmesinden: Baykuşun ötmesi ölüme işarettir. Ağır hastası olanlar, bu yüzden, evlerinin damında öten baykuşu kovalarlar (7).

Kargaların Ötmesinden: Kargaların hep birlikte bir eve yakın bir yerde veya bir kişinin tepesinde uzunca ötüşmeleri hayır habere işarettir. Böyle bir durumda, akıbeti merakla beklenen bir işin iyi şekilde sonuçlanacağına inanılır. Yine, uzakta merak edilen birisi varsa, onun iyi haberlerinin geleceğine inanılır (4). Kargalar hep birlikte bir eve yakın bir yerde veya bir kişinin tepesinde çok kısa ötüştükten sonra uçup giderlerse, bu olay kötü habere işarettir. Bu durumda işlerin kötü gideceğine ve uzaktan kötü haberler alınacağına inanılır (6). Bir karga kişinin karşısına çıkıp ötmeye başlarsa ona: "Hayır isen bir daha öt ! Şer isen kalk git !" denilir. Karga ötmeye devam ederse iyi haber, uçup giderse, kötü haber getirdiğine inanılır (7).

Kedinin Yüzünü Yıkar Gibi Yapmasından: Kedinin ön ayaklarıyla yüzünü temizlemesi, eve misafir geleceğine işarettir. Eğer beklenen bir yolcu varsa, onun da habercisidir (7).

Koçun Koyuna Saldırmasından: Koç katımında, koyunlara bırakılan koç, ilkönce kara koyuna saldırırsa, karalık fazla olur. Yani o kışın kar yağışı az olur. Koç, beyaz koyuna saldırırsa beyazlık fazla olur. Yani o kışın çok fazla kar yağar (4, 5).

Köpeğin Ulumasından: Köpeğin uzun uzun uluması ölüme işarettir. Hastası olanlar bu ulumadan çekinir ve köpeğe: "Uluman kendi başına ! Uluman Kendi başına !" derler (7).

Leyleğin Ağzında Getirdiği Nesneden: Leylek, ağzında çaputla gelirse o yıl ölüm olayı çok olur (7). Leylek ağzında suyla gelirse, o yıl yağmur-yağış çok olur (4).

Tilkiyle Karşılaşmaktan: Yolculuğa çıkan kişinin yoluna ilk olarak tilki çıkarsa, bu iyiliğe işarettir ve yolculuğu iyi geçecek demektir (7).

Tavşanla Karşılaşmaktan: Yolculuğa çıkan kişinin yoluna ilk olarak tavşan çıkarsa, bu kötülüğe işarettir ve yolculuğu kötü geçecek demektir (7).

d. Kimyasal Olaylardan Yararlanarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

Paslanan İğnelerle Gidilecek Tekkeyi Belirleme: Hasta olan kişi, hangi tekkeye gideceğine karar veremediği zaman bu işlem uygulanır. Sadece tahmin etmek değil, bu metotla belirlenecek tekkenin daha şifalı olacağına da inanılır. Bu işlem kısaca şöyle yapılır:

"Yakında kaç tane tekke (ziyaret yeri) varsa onların sayısı kadar dikiş iğnesi hazırlanır. Bu iğneler her biri bir tekkeyi temsil etmek üzere yan yana dizilir. İğnelerin bir birine karışmaması için, deliklerine farklı renklerde iplikler geçirilir. Hangi renk ipliğin hangi tekkeyi temsil ettiği ya akılda tutulur yada bir yere yazılır. Bir tasın içerisine, yarı yerine kadar su doldurulur. İğneler, içi su dolu bu tasın içerisine atılır. Bir iki gün sonra tasın içindeki iğneler kontrol edilmeye başlanır. İlk olarak hangi iğne paslanırsa, onun temsil ettiği tekkeye gidilir (5).

e. Özel Günlerden Yararlanılarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

Buhur Gününde O Yıl Esecek Rüzgarları Tahmin Etmek: Buhur gününde, karanlık çöker çökmez dışarı çıkılır ve esen rüzgar tespit edilir. Bu rüzgarın bir süre daha estiği gözlemlenirse, o yıl boyunca ağırlıklı olarak bu rüzgarın eseceğine inanılır. Buhur günü ilkgüz ayının ilk günü (miladi 13 Eylül) dır²⁶.

"Gâvurun Küfrü" Gününde Ailenin En Nasıplı Kişisini Tespit Etmek: Gücük ayının çıkımı ile Mart ayının girimi arasında olan, 13 Mart günü "Gâvurun Küfrü" adı verilen gündür. "Bu günün akşamında bacaya çıkılarak aile fertlerini temsil eden ve onların sayısınca, yaklaşık yumruk büyüklüğündeki taşlar, puharenin (büyük bacanın) etrafına dizilir. Ertesi gün taşlar kaldırılarak altına bakılır. Kimin taşının altından fazla böcek

²⁶ Kaynak kişiler, net bir tarih vermemekle birlikte, Buhur Günü'nün güzün ilk günlerinde olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle bu tarihte olması kuvvetli ihtimaldir.

çıkarsa bu yıl içerisinde onun kısmeti daha fazla olacak denilir (7). Bu yüzden uğur gerektiren tüm işlerde ailenin bu ferdi öne sürülür.

f. Görülen Rüyalardan Yararlanılarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak:

Görülen Rüyadan Yararlanmak: Görülen rüya tabir edilerek veya tabir ettirilerek, gelecekte ne olup biteceği tahmin edilmeye çalışılır (1).

Rüyaya Yatmak: "Kişi, yapacağı bir işte kararsız duruma düşüp, *"Bu işi yapsam mı daha hayırlı olur ? Yoksa yapmasam mı daha hayırlı olur ?"* şeklinde tereddüt ettiğinde, rüyaya yatmak suretiyle bu kararsızlığından kurtulmaya çalışır. Rüyaya şu şekilde yatılır:

Rüyaya yatacak kişi, gece yatmadan önce abdest alarak iki rekat "İstihare Namazı" kılar.

Yapacağı işin hayırlı olması için, ilmi hal kitaplarında belirtildiği şekilde dua eder.²⁷

Abdestli olarak yatağa girer ve uyur.

Rüyasında, "beyaz veya yeşil" renkler görmüşse, bu yapacağı işin hayırlı olacağına işarettir.

Rüyasında "siyah veya kırmızı" renkler görmüşse, bu yapacağın işin hayırlı olmayacağına işarettir.

Gördüğü rüyalar doğrultusunda kararını verir.

Gerek görüldüğünde, yedi gece "İstihare Namazı"na devam edilir" (1).

h. Tabiat Olaylarından Yararlanarak Gelecek Tahmin Etmeye Çalışmak:²⁸

İlk Gök Gürlemesinden Yararlanarak O Yılın Yağışını Tahmin Etmek: İlk gök gürlemesinde, evin orta bacasından dışarıya bir ağaç kaşık atılır. Daha sonra bacaya çıkılarak atılan kaşın durumuna bakılır. Kaşığın çukur kısmı üste gelmişse o yıl bolluk olacağına ve çok yağmur yağacağına; çukur kısmı yere doğru gelmişse o yıl darlık olacağına ve yağışın az olacağına işarettir (7).

Gökkuşağının Renginden Yararlanılarak O Yılın Yağışını Tahmin Etmek: "Ebemkuşağının renklerine dikkatlice bakılır. Eğer yeşili ağır basıyorsa, o yıl bol yağmur yağacak, ekin-ot bol olacak demektir .

Kırmızısı ağır basıyorsa, güneş bol olacak yani o yıl kurak geçecek demektir.

Sarısı ağır basıyorsa, bol bol rüzgar esecek demektir"(8).

ı. Ziyaret Yerlerinden Yararlanılarak Geleceği Tahmin Etmeye Çalışmak: Kişi dileğini diledikten sonra, küçük bir çakıl taşını eline

²⁷ "İstihare Namazı" hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Nasuhi BİLMEN, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, tarih belirtilmemiş, s. 207-208. Heyet tarafından hazırlanan, *İlmihal -I- İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı yay. İstanbul 1998, s. 318-319.

²⁸ Yağış Tahminleri konusunda geniş bilgi için, kitabımızın "Halk Meteorolojisi" ve "Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar" bölümlerine başvurunuz.

alarak, ziyaret yerinin taşına sürmeye başlar. Bu işi birkaç kez yapar. Eğer çakıl taşı ziyaretin taşına yapışır, dilek tutmuş demektir (6).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Özdemir: Söğütçük. Oy. Gör.t.: 12.10.1986
2. Abdurrahman Güraltinkeser, Güney 1339 (1923), Oy.. Gör.t.: 17.03.1998
3. Latif Pürlü, Karalar 1945, İlkokul Öğretmeni. Gör.t.: 22.10.1997.
4. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
5. Osman Dağaşan, Durdulu 1934. Ortaokul, Gör.t.: 21.08.1995
6. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
7. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 23.08.1995.
8. Yusuf Yıldırım, Haydarlı 1320 (1904), oy. Gör.t.: 18.09.1986.
9. Efendi Pürlü, Karalar 1957, İlkokul. Gör.t.: 11.11.1987.

YAZILI KAYNAKLAR

10. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

H. BÜYÜ

"Büyü" kelimesi, "eski Türkçe **böğü/bügi** (gizliyi bilen, bilge, bilici)'den" gelmektedir.²⁹ "Eski Türk inançlarında, **böğü, bügü, bükü, bökü, bügi** gibi adlarla anılan, genellikle, tapınaklarda görevli olan, (bu kişiler) din törenlerini yöneten kimselerdi. **Böğü**'ler, gizlilikten, bilinmeyenden bildiriler getirdiklerine inanılan, doğa üstü güçlerle donatılmış kişiler diye saygı, sevgi görürlerdi. Moğollar, Asya Türkleri bu **böğü**'lerin söylediklerine gerçek gözüyle bakar, bunları birer bilge (Ar. hakim) olarak görürlerdi. Bütün sayrılıkları, acıları, sıkıntıları gideren umuşları gerçekleştiren güçlerin **böğü**'de bulunduğu inancı yaygındı. Sonraları bu **bügü**'nün yaptıklarına, onun sanından dolayı **büyü** denir oldu."³⁰

Türk Kültüründeki geçmişi kısaca belirtilen "büyü", genel anlamıyla birlikte düşünüldüğünde, oldukça geniş bir kavramdır. Sümer, İndüs, Asur, Eti, Mısır, Yunan, gibi Tüm eski uygarlıklarda uygulandığı bilinen ve halen de uygulanmakta olan büyü, insanlara her zaman ilginç gelmiştir. İnsanlar, normal yollarla ulaşmak istediklerini elde edemeyince, bu isteklerine doğa üstü güçler yardımıyla ulaşmak istemişlerdir. Doğa üstü güçlerden yararlanma merakı yüzünden ise, büyü bir çok büyüsel işlemler ortaya çıkmıştır.

Arapça'da: **sıhr**, İngilizce'de: **Magic, sorcery**, Fransızca'da: **Magie, solcellerie**, olarak bilinen büyü'nün bir çok tarifi yapılmıştır. Ancak, biz kısa bilgilerle yetinmek amacı güttüğümüz bu bölümde, konunun uzmanı olan Sayın Sedat Veyis Örnek'in şu tarifini vermek istiyoruz: "Bilinen yollarla elde edilemeyen şeyleri elde etmek, birisine zarar vermek, yada tehlikeleri

²⁹ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul 1995, s.112.

³⁰ a.g.e. s.112.

uzaklaştırmak ve onlardan korunmak için bir takım gizli kuvvetleri kullanarak doğayı ve doğa kanunlarını zorla etkileme işlemlerine büyü diyeceğiz.”³¹ Büyüyü bu şekilde tarif eden Sayın Örnek, büyü çeşitlerini şöyle sıralamıştır: **“Sempatik büyü, Taklit büyü, Temas büyü, Ak büyü, Kara büyü, Aktif büyü, Pasif büyü”**³²

Bu büyü çeşitlerinden Taklit büyü, olması istenilen bir olaya yada etkilenmesi istenilen nesneye benzer, taklit bir olay gerçekleştirilmek suretiyle yapılan büyüdür. Bu büyüye örnek olarak “Kurt Ağzı Bağlama” işlemini gösterebiliriz. Açık bir bıçak kapatılmak suretiyle kurdun da ağzı kapatılmış (bağlanmış) yada bir kilit kilitlenmek suretiyle ağzı kilitlenmiş olur.

Temas büyü, bir nesneye dokunan başka bir nesnenin onu etkilediği ve bir nesnenin en küçük parçasının dahi bütünü etkilediği, prensiplerine dayanılarak yapılan büyüdür. Kişilerin saç teli, tırnak kırpıntısı, kirpik kılı gibi organ artıkları ile giysileri, dokundukları kişisel eşyalar, temas büyüünün temelini teşkil eder. Bunlardan birisine yapılacak büyü, onun büyük parçası olan, yada ona dokunmuş olan esas kişiyi etkileyecektir.

Ak büyü, insanların ve toplumun yararı için yapılan büyüdür. Aynı kum, hayvanlar ve diğer canlılar için de geçerlidir. Çeşitli hastalıklardan, nazardan, doğal felaketlerden kurtulmak, cinlere, zehirleyici-yırtıcı hayvanlara, vb. kötülöklere karşı korunmak, amacıyla yapılan büyüleri ak büyüye örnek olarak verebiliriz.

Kara büyü, insanların ve toplumun zarar görmesi amacıyla yapılan büyüdür. Bu büyüünün zarar verdiği nesneler arasında, tüm hayvanlar, ürünler, diğer canlılar ve eşyalar da yer alır. Damat bağlamak, kısmet bağlamak, karı kocanın arasını bozmak, kişinin uykusunu kaçırmak, kişiyi hastalandırmak, gibi sayısız kötölükleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan büyüler kara büyü kapsamındadır.

Aktif büyü, doğal olayları kontrol altına alarak, bunları başka nesnelerin zararına kullanabilmek amacıyla yapılan büyüdür. Aktif büyü, bütün büyü kurallarını bilen ve ilgili davranışları gerçekleştiren ehil büyücüler tarafından yapılabilir.

Pasif büyüye gelince, “Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya, bunların zararlarından kaçınmaya ve bunlara karşı savunmaya da pasif büyü denmektedir.”³³ Loğusayı “Al Basmaması” için yapılan işlemler, nazar değmiş kişiye uygulanan işlemler, çocuğa kırk basmaması için uygulanan işlemler, konutları, hayvanları, ürünleri nazardan korumak için yapılan işlemler pasif büyü dahilindedir.

İlbeyli yöresinde büyüye inanılmakta ve zararlı büyülerden korunmak için, “pasif büyü” kapsamı içerisine alabileceğimiz, bazı işlemlere başvurulmaktadır. Ancak, yukarda belirtildiği şekilde gerçek büyücülük ve büyücüler bulunmamaktadır. Eskiden, ak büyü ve pasif büyü olarak niteleyeceğimiz bazı işlemleri gerçekleştiren hocalar veya okumuş diğer kişiler bulunmaktaymış. Şimdi ise, konuya ilgi duyan birkaç kişi kalmıştır.

³¹ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara 1981, s.34.

³² Örnek, a.g.e, s. 34.

³³ Örnek, a.g.e. s. 39.

İlbeyli yöresinde, büyüsel işlemler yaygın olarak kullanılmamakla beraber, büyüyle ilgili inanışlar henüz etkisini yitirmemiştir ve bu konuda çok sayıda inanışlar mevcuttur. Biz, kitabımızın bu bölümünde, tespit edebildiğimiz kadarıyla, yöreden derlediğimiz büyüyle ilgili bazı inanışları ve bazı büyüsel işlemleri kaydetmekle yetiniyoruz.

1. Büyüyle İlgili İnanışlar:

Büyücü-Falcı: "Evine gidilmemeli, eve konmamalı, ikram ettiği yiyecek ve içecekler kabul edilmemeli, bu tip insanlar, ağıl, ahır, bahçe gibi diğer yerlerden de uzak tutulmalıdır". Kısaca, bu tip insanlardan uzak durulmalıdır (4).

Büyücülük İle İlgili İnanışlar: Bir kişinin büyü yapabilmesi için "huddem" alması gerekir. Huddem'i alabilmek için bir mağaraya gizlenip günde bir zeytin ve bir tas su içmenin dışında başka bir şey yiyip içmemek, kırk gün orda dua etmek lâzımdır. Kırk gün burada, bu şekilde yaşayıp dua eden kişiye 41. Gün huddem verilir. Huddem alaf (alev) şeklinde ve dönerek gelir. Bu alevin içinden bir peri kızı çıkar ve huddemi o kişiye teslim eder. Bu kız peri padişahının kızıdır. Huddem genellikle kaşlı bir yüzüktür ve üzerinde şifreleri yazılıdır. Şifreler okundukça kişinin karşısına değişik görüntüler gelir ve ondan emir bekler. Bir iş yaptırılacaksa, huddem sahibi kişi onlara emir verir ve insanların yapamayacağı birçok işleri bunlara yaptırabilir (3).

Cadı: Sihir yapan kadındır. Yörede "Cazı Karısı" adıyla bilinir. "Cadının bir küpü ve birde kamçısı vardır. Küpe binip ona kamçıyla vurduğu an büyük bir hızla göğe doğru yükselmeye başlar. Bindiği küpe ikinci kez vurmasıyla yere iner (3).

Huddem: Huddem, sihirli büyücü yüzüğüdür. Büyücü bu yüzüğün üzerindeki şifreleri okudukça kendisine yardımcı olacak cin görüntüleri gelip karşısına dikilir ve onun emrini bekler. Huddem belirli bir eğitimden geçerek kazanıldığı gibi, peri padişahının kızının evli olduğu erkeğe huddem vermesi şeklinde de edinilir. Dünyada huddem sahibi insanlar genellikle olur (3).

Keneci: Ağıldaki keneleri uzaklaştırmak konusunda bir gücü olduğuna inanılan kişidir. "Keneci ağılın içine girince, tüm kenelerin ağılı terk ederek çıkar (1).

Tılsım: Genellikle, tılsım büyü tesiriyle bazı cisimlerin insanın gözüne değişik görünmesidir. Defineler üzerine yapılır. "Defineyi almak isteyen kişinin üzerine yılan, akrep, aslan, kaplan gibi tehlikeli hayvanlar saldırır. Aslında böyle bir olay olmamakta, kişinin gözüne çöp, organ, deri, post gibi cisimler, tılsım tesiriyle korkunç şekillerde görünür. Defineyi alabilmek için üzerinden tılsımın kaldırılması gerekir ki, onu da ancak "derin hocalar" yapabilir (3).

Peri Kızı: Peri kızı, hoşuna giden erkekle evlenir. İnsanların bulunduğu ortamda ruhani bir şekilde kocasına gözükürken, insanlardan uzak olan bir ortamda ise cismani hale gelir ve normal bir kadın gibi kocasına hizmet eder. Peri kızı normal kadınlardan çok daha fazla şehvetli olurmuş (3).³⁴

³⁴ Osman TAŞ. Ayrıca, yörede, peri kızlarıyla evli bazı şahıslarla ilgili bir çok hikayeler anlatılmaktadır.

2. Bazı Büyüsel İşlemler:

Baş Bağlama Büyüsü: Bir kırmızı iplik üzerine bazı dualar okunarak yedi adet düğüm yapılır. Bu şekilde hazırlanan iplik çiviyle bir ulu ağacın gövdesine çakılırsa büyü yapılan genç kız büyüü yaptırın delikanlıya bağlanır (3).

Bedduadan Korunmak: "Ne dersin üzerine ! Domuz girsin mezarına !" denilirse bedduadan kötülük gelmez (4).

Büyüden Korunmak: Büyüden korunmak için, güvenilmeyen yerin (evin) yemeği yenilmez, ikram ettikleri çay, kahve, ayran gibi içecekler içilmez. Bilhassa kadınlar saç tellerine sahip çıkmalıdırlar. Çoğu büyüler kadının saç telleriyle yapıldığından güvenilme-yen evde yatılmamalı, saç taranmamalı, eğer taranmak zorundaysa düşen kıllar kontrol altına alınmalıdır (3).

Cin Çarpması: "Cin çarpmasında, muska yazılır. Yazılan muska bir horozun boğazına sokularak horozun kellesi kesilir. Kesilen kelle gece vakti besmele çekilmeden bir mezarın kıyısına (dış tarafına) gömülür. Gömülen bu kelle cinlerin padişahına yazılmış bir mektuptur. Mektup Karayel tarafına veya Topal Abbas tarafına yazılmıştır. Karayel tarafı kafir cinlerin, Topal Abbas tarafı ise Müslüman cinlerin bulunduğu yerdir. Karayel tarafı mektup falan dinlemez, ancak Topal Abbas tarafı Müslüman olduğu için mektubu alır. Topal Abbas³⁵ cinlerini etrafa toplar ve: "Bu adama niçin dokundun" der. Dokunan cin "İşte ayağıma bastı, çocuğumu yaktı" vb. sözlerle niçin dokunduğunu söyler. Topal Abbas: "Bir daha dokunacak mısın ? Yoksa dokunmayacak mısın ?" diye sorunca cin: "Yok, o benim çocuğumu yaktı, ona daha dokunacağım" derse: "Götürün onu idam edin" der. Ertesi gün insanlar bakar ki bir kavağın dalında bir kurbağa veya bir kertenkele asılı duruyor" (3).

Define Arama: Bir muska yazılarak beyaz horozun boynuna takılır. Arazide gezmeye başlanır. Definenin bulunduğu yere gelince horoz ötmeye başlar (3).

Kene Kovma: "Keneci ağılın kapısı önünde durur: "Sen kene ben kene/Ben geldim sen çık kene" der. Bu sözler üzerine keneler ağılı terk edip gider (3).

Keneci Olmak: Keneci, ağıldaki keneleri kovma gücü olduğuna inanılan kişidir. Kırkı çıkmamış bir çocuğun ağzına kene kanı sürülür yada bir miktar yün içerisine sarılan kene, çocuğun ağzında ezilirse, o çocuğun keneci olur (1, 3, 4).

Köpekten Korunmak: Köpek ısırması için:

Karşıdan gördüm geldim

Kalbine girdim geldim

Hız. Ali'nin mührünü

Ağzına vurdum geldim." denilirse köpek o kişiyi ısırmasın (4).

Kurt Ağzı Bağlama: "Bıçak yarım açılır: İnne enzelnahü 1 defa okunur. Veşşemsü 2 defa okunur. Gulhü 1 defa okunur. Akıldan kurdun

³⁵ Topal Abbas'ın Hz. Muhammed'in elini öperek ona biat ettiğine inanılır.

ağzının bağlanacağı mevkilerin sınırı geçirilir. Bıçak kapatılır. O mevkiler içinde kurt kaybolan hayvanı yiyemez".³⁶

"İr bıçak alınır. Bıçağın ağzı açılır; sonra da bu bıçağın ağzı yavaş yavaş kapatılırken üç kulhüvallahü bir elham okunur" (ÖRNEK, s.125).

"Bir kilit alınır. Hoca, gerekli duayı okuyarak kilidi kapar" (ÖRNEK, s.125)

"Bu iş için kullanılan kilit kapatılırken, aşağıdaki sözler söylenir: "Karşıda gördüm geldim/ kalbine girdim geldim. / Muhammed Mustafa'nın kilidini. / Ağzına vurduğum geldim" (ÖRNEK, s.126).

Muska Takılması: Dürülmek suretiyle yuvarlak (silindir) hale getirilen muska "mutlak" içine konur ve ağzı lehimlenir. Bu şekilde hazırlanan muskayı kadınlar takarlar. Erkeklerin tercih ettiği muska ise bir ucu üçgen şeklinde kıvrılan kağıdı kendi üzerine aynı şekilde sarılması suretiyle el-de edilen muskadır. Bu muskanın üzerine yine aynı şekilde bal mumu sürülmüş bir bez sarılarak, sudan etkilenmemesi önlenir. En üste ise, siyah ve kırmızı renkli bir bez ya da kumaş kap geçirilerek kenarı dikilir. Üçgen şeklindeki muskanın boyna takılması için komşu iki köşeye askı ipinin uçları tutturulur. Üçgen şeklinde hazırlanan muskalar gümüş muska kapları içine konularak da boyuna takılır (3).

Muskanın Gömülmesi veya Hayvana Yedirilmesi: Hazırlanan muska, kavak dibine, karşı tarafın eşiğine, evine gömüldüğü gibi bazı muskalarda eşeğe ve köpeğe yedirilir. Eşeğe yedirilen muskayı bazı kadınlar kocası için yaptırır. Bu büyü etkili olduğunda kocanın adeta ağzı bağlanır ve aşırı derecede uysal olur. Ne yaparsa yapsın hanımına bir şey söyleyemez (3).

Muskanın Korunması: Muska, gümüş bir mutlak içine konulup ağzı lehimlenir. Bu şekilde içerisine su geçmesi önlenmiş olur. Eğer muska su alırsa yazısı silinir, dolayısıyla tesiri geçer. Muska, besmele çekilerek boyna takılmazsa cinler onu çalabilir. Kişi yıkanırken muskasını boynundan çıkarmamalıdır. Eğer çıkarırsa cinler çalıp götürebilirler (3).

Sabun Üzerine Büyü Yapmak: Bazı dualar okunarak sabunun üzerine iğneler batırılır. Daha sonra bu sabun akan suya bırakılır. Sabun suyun içinde erirken, büyü yapılan kişi de sabun gibi erir. En tehlikeli büyü şekli budur. Çünkü: Bu büyüye, karşı büyü yapmak ve bu büyüü çözmek imkansızdır (3).

Sihir Yapılmış Kişiyi Tedavi Etmek: Sihre karşı sabah 41 defa akşam 41 defa olmak üzere: 1 Fatiha, 3 İhlas, 1 Felak 1 Nas okunur, her okumadan sonra hastanın üzerine üflenir (1). Böyle yapılırsa bu duaların sihir yapan kişiyi rahatsız edeceğine belki de yaptığı sihri kaldıracağına inanılır.

Surgubet (Surhubad) Duası: Uzun süren baş ağrılarını tedavi etmek amacıyla okun bir duadır. Bu duayı herkes bilmediği için, bilen bir kişiye okutturulur. Surgubet duası, doktor ve sağlık kuruluşlarının yaygın olmadığı yıllarda çok okutturulurdu, ancak şimdi tamamen terkedilmiştir. Surgubet Duası şöyle okunurdu:

³⁶ İsa Yıldız, Karalar 1935, Oy., Gör.t.:11.10.1988

"Bismillahl'azimi vebillahilkerimüskün Ya Surhubad. Ve bihakki Adem saliyullah hürmeti için üskün Ya Surhubad. Ve bihakki nur neciyullah hürmeti için üskün uhruc Ya Surhubad. Ve bihakki Şid Nebiyullah hürmeti için üskün uhruc Ya Surhubad. Ve bihakki Tevratı Musa Aleyhisselam hürmeti için üskün Ya Surhubad. Ve bihakki İncili İsa Aleyhisselam hürmeti için üskün Ya Surhubad. Ve bihakki fûrkanı Muhammed Mustafa Aleyhisselam hürmeti için uhruc Ya Surhubad. Ve bihakki yüz yirmi dört bin peygamberler hürmeti hakkı için üskün Ya Surhubad. Uçyüz on üç mürseller ve peygamberler hürmeti hakkı için uhruc Ya Surhubad. Ve Cebrail ve Mikâil ve İsrail ve Azrail hürmeti hakkı için üskün Ya Surhubad. Ve arş ve kürsü ve levh ve kalem on sekiz bin alem hürmeti hakkı için uhruc Ya Surhubad. Ve sekiz uçmak ve yedi tamu hürmeti hakkı için uhruc Ya Surhubad. Ay gün ve yağmur ve kar hürmeti hakkı için üskün Ya Surhubad. Ve Medine'de yatan evliyalar ve gaziler ve şehitler hürmeti hakkı için üskün uhruc Ya Surhubad. Beytül mamur ve beytül mukaddes hürmeti hakkı için üskün Ya Surhubad. Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'nın ve Kur'an nuru hürmeti hakkı için uhruc Ya Surhubad. Billahl azimi vebillahil kerimi ve bilhürmeti arşılazimi hakkı için uhruc Ya Surhubad. Felekin hasenatın felekin hasemetin şerbesasiyyen serberasiyyen şerberesiyyen behhuzeten behhuzeten behhuzeten mülhakan mülhakan mülhakan ve lutfen ve lutfen ve lutfen bihi bihi bihi üskün üskün üskün ya surhubad Hazini kalamullah hürmeti hakkı için uhruc Ya Surhubad. Ve altı bin altıyüz altmış altı ayet hakkı için üskün Ya Surhubad. Uç yüz altmış altı arşı azime Kalamullah hürmeti hakkı için üskün Ya Surhubad. Sel isen ağyel isen kara yel isen ve buhurdan isen üskün Ya Surhubad. Ve Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi vesellem perilerinden isen uhruc Ya Surhubad. Ve Seyyid Ahmed Kebir perilerinden isen uhruc Ya Surhubad. Ve Süleyman Peygamber perilerinden isen uhruc Ya Surhubad. Kaf dağı devleri perilerinden isen uhruc Ya Surhubad. Pınar başında ve ayağında ve ağaçlar dibinde ve sular kenarında ve yol caddesinde ve değirmen yerinde ve bu dünyada olan devlerinden ve perilerinden isen üskün uhruc Ya Surhubad. Ve taliye ile gelüp koşanlardan isen uhruc Ya Surhubad. Baş ağrısından isen üskün Ya Surhubad. Esrgolardan gelen lerştelere isen uhruc Ya Surhubad. Ve bel ağrısında isen uhruc Ya Surhubad. Ve bilmediğim marazlardan isen uhruc Ya Surhubad. Ve cümle Melik sâdâtın malzemesini tutsun. Bunun senin ve cümle alem halkının günahı senin üzerine olsun. Bunu koymazsan vazgelmezsen merdutlerden olasın. Eğer bir dahi vazgel uyruk ineitmeyesin. Eğer bir dahi tutarsın yetmiş iki milletin ahı seni bitürsün üskün uhruc Ya Surhubad ³⁷.

Yel İpliği Bağlama: İnsan vücudunda yeri sık sık değişen romatizmaya benzer ağrılara "yel", "yel girmesi" adı verilir. Bu hastalığın geçmesi için "yel ipliği" bağlatılır. Yel ipliği şu şekilde bağlanır:

"Ağrıyan yerin özelliğine göre, kola, ayak bileğine veya bele bağlanacak olan ipliğin uzunluğu ayarlanır.

Besmele çekilerek Kulhü (İhlâs suresi) bir defa okunur ve ipe bir düğüm atılır. İhlas Suresi yeniden iki kere okunarak ikinci düğüm atılır. Tekrar

³⁷ H. Mustafa VARLI, 4444 Dua Budur, Yasini Şerif Amme ve Tebareke Sureleri, Beş vakit namazda mübarek gün ve gecelerde okunacak dualar. Esmâ Yayınları. İSTANBUL

üç kere okunarak üçüncü düğüm atılır. Dört kez daha okunup dördüncü düğüm atılır. Beş kez daha okunarak beşinci düğüm atılır. Altı kere daha okunarak altıncı düğüm atılır. En son yedi defa daha okunur ve yedinci düğüm atılır. Hastaya şifalı olması dilenerek, ipe üfürülür (1) ve böylece yel ipliği bağlama işlemi sona ermiş olur. Hasta bu ipliği alarak rahatsızlığının şekline göre, koluna, ayak bileğine, boynuna veya beline takar.

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Özdemir: Söğütçük. Oy. Gör.t.: 12.10.1986
2. Latif Pürlü, Karalar 1945, İlkokul Öğretmeni. Gör.t.: 22.10.1997.
3. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
4. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

5. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

I. YAĞMUR DUASI:

Tüm Anadolu'da olduğu gibi, İlbeyli yöresinde de, ilkbahar mevsiminin kurak geçtiği zamanlarda yağmur duasına çıkılır. Yağmurun yağmaması, kara ikliminin hakim sürdüğü ve bilhassa tarlaların sulanma imkanı olmayan topraklarda büyük bir felaket demektir. Çünkü: Su olmayınca ekinler, arpalar, yoncalar, kısaca mahsul bitmeyecek; ot az olacak; sulaklar kuruyacak ve hayvanlar aç susuz kalacak, demektir. Bu felaketi önceden sezen köylümüz büyük bir ümitle yağmur duasına baş vurur ve bazı geleneksel uygulamaları da ihmal etmez.

Yağmur yağdırmak için alınan bazı geleneksel önlemler ile Yağmur duasının nasıl gerçekleştiğini incelemeye başlayalım:

1. Yağmur Yağdırmak Amacıyla Yapılan Uygulamalar:³⁸

"Bu gün Anadolu'da yağmur yağması bereket, rahmet ve bolluk olarak algılanmıştır."³⁹ Kısaca, yağmur demek Allah'ın rahmeti demektir. Yağmurun yağmaması Allah'ın rahmetinin insanlar üzerinden esirgendiği anlamına gelir. Bu yüzden yağmurun yağmamasına: "İnsanların ibadetten uzaklaşarak azması, haksızlığın yayılması, haram kazancın artması, cenabet gezenlerin fazlalaşması,"⁴⁰ gibi olaylar sebep olarak gösterilmektedir. Yine, ölü mezara gömülürken, başı çözülmezse, yani kafenin baş tarafındaki bağ çözülmezse, o yıl yağmur yağmayacağına inanılır.⁴¹ Bu yüzden ölü gömülürken mullaka başı çözülür.

Ayrıca, yağmur yağdırmak için, yılanın kuyruğunu keserek yakmak, ya da yılan ölüsünü yakmak, eskiden beri süregelen bir uygulamadır. Yine o yıl yağışın bol olması için, sığır çobanı ile koyun çobanları göreve başlarken

³⁸ Diğer bilgiler için, kitabımızın "İnanışlar" bölümündeki "Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar" kısmına bakınız.

³⁹ Ergin DOYMUŞ, *Her Yönüyle Kangal*, Sivas 1999, s. 89.

⁴⁰ Kaya KANDIL, Karalar 1914, 27.08.1995

⁴¹ Osman TAŞ, Keçili 1928, Okuryazar, 03.07.1997

değneklerini suya batırırlar. Yağmur yağdırmak için yapılan uygulamalar arasında "Kemçik Gelin Gezdirme" geleneği oldukça yaygındır. Önce, "Kemçik Gelin Gezdirme" geleneğini, sonra da, yağmur duasına nasıl çıkıldığını sırasıyla inceleyelim.

a. Kemçik Gelin Gezdirme Geleneği:

Bir süpürge'nin tutamak yerine yakın bir noktasından, enine doğru olmak üzere bir değnek geçirilir. Bu durumda değneğin iki ucu, Kemçik Gelin'in kollarını, süpürge, gövdesini, süpürge'nin tutulduğu yer ise, başını oluşturur. Sıra, Kemçik Gelin'in süslenmesine gelmiştir. Gövdesine bir entari, başına ise, çaputtan bir başlık yapılarak, tıpkı gelin süsler gibi renkli çaputlarla iyice süslenir. Kemçik Gelin'nin süslenmesi, genellikle yaşlı bir kadın tarafından yapılır.

Bu şekilde hazırlanan Kemçik Gelin'in kollarını oluşturan değneğin uçlarından iki çocuk tutar; diğer çocuklar ise onların arkasına sıralanır. Çocuklar bu şekilde köyü ev ev gezerek şu tekerlemeyi söylerler:

*Kemçik gelin ne ister
Kaşık kaşık yağ ister
Yağ olmazsa bal olsun
Evdekiler sağ olsun
Verenin oğlu kızı çoğ olsun
Vermeyenin kel bir kızı olsun !*

Ziyaret edilen her evin kadını, çocuklara yağ ve bulgur verdikten sonra, Kemçik Gelin'in başına da bir kap su aktarır. Kemçik Geline, bu şekilde köyün bütün evleri gezdirilir ve uğradığı her evde tepesine bir kap su dökülür. Bu gelenek uygulandıktan sonra yağmur yağacağına inanılır. Kemçik Gelin'i gezdiren çocuklar, evlerden topladıkları bulgur ve yağı, gelini süsleyen ihtiyar kadının evine götürürler. Bu kadın toplanan bulgur ve yağdan onlara güzel bir pilav yapar; çocuklar bu pilavı keyifle yedikten sonra evlerine dağılırlar.⁴²

b. Yağmur Duasına Çıkılması ve Yağmur Duasının Yapılması:

Yağmur duasına çıkmak, şekil olarak bazı köylerde farklılık gösterse de, öz olarak birbirine benzer özelliktedir. Genellikle dua için, köy arazisi içinde bulunan ziyaret yerlerine gidilmektedir. Yakınında ziyaret yeri bulunmayan bazı köylerde ise, yağmur duası, nadir olarak köy camiinde yapılmakta ve kurbanlar da hemen camiinin yakınında kesilmektedir. Yine, bazı köylerde ziyaret yeri olmamasına rağmen, onlar başka bir köy arazisi içinde bulunan ziyaret yerine giderek yağmur duası etmekte ve kurbanlarını kesmektedirler.

Bazı ufak tefek farklılıklar dışında, İlbeyli yöresinde yağmur duasına çıkmak, genel olarak şu şekilde gerçekleşir:

Bir gün önceden yağmur duasına çıkılacağı çevre köylere ve köylüye duyurulur. Çevre köylere duyuru davetçiler vasıtasıyla yapılırken, köy halkına duyuruda köy bekçisinden yararlanılır. Bekçi yüksekçe bir yere çıkarak bağırmaya başlar: " Ey ahali ! Duyduh duymadıh demeyin ! Zabanah (sabahleyin) yağmur duasına gidiyuruh ! Allah'dan rahmet isteyeciyik ! Allah

⁴² Vezzuha PÜRLÜ, Karalar 1925, Okuryazar Değil, 27.08.1995

için dua edecekler hazır olsunlar ! Allah için kurban kesecekler hazır olsunlar
" 43

Ertesi sabah her evden yağ, bulgur ve ekmek toplanır. Maddi durumu yerinde olan bazı evler ise, hayır amacıyla bir çuval, hatta bir araba dolusu ekmek hazırlayarak dua yapılacak yere gönderir.⁴⁴ Yine, durumu iyi olan evler, mal, davar, keçi gibi kurbanlık hayvan verirler. Daha sonra, yemek pişirmekte lazım olacak kazan, leğen, kepçe gibi kap kacaklar alınarak, hazırlıklar tamamlanmaya çalışılır.

Yağmur duası edecek hocanın, bilgili ve bildiğiyle amel eden bir kişi olmasına dikkat edilir. Eğer dua edecek birkaç hoca varsa, bunlar arasından, ikinci namazının sünnetini hiç terk etmemiş olanına yağmur duası okutturulur.⁴⁵

Tüm eksikler tamamlandıktan sonra köy meydanında toplanılır. Köy Hocası toplanan köylüye sorar: "Zina eden varsa ! Hiç namaz kılmayan varsa ! Hiç oruç tutmayan varsa ! Allah'a asi olanlar varsa ! bunlar duaya gelmesin !" der. Masum olduğuna inanıldığı için yağmur duasına daha çok çocuklar götürülür. Hatta bazı köylerde tam yağmur duası esnasında birleştirmek amacıyla, koyun ve kuzu sürüleri de götürülür. O anda onların melemesinin de duaya katkısı olacağına inanılır. Yalancı şahitlik yaptığı tespit edilenlerle nikah fesheden, yani hanımını haksızca boşanmış olanlar kesinlikle yağmur duasına götürülmezler.⁴⁶

Yağmur duası edilecek ziyarete, abdestsiz gitmemek esastır. Bu yüzden, ziyaret yerine en yakın olan suda abdest alınır ve dua edilecek yere abdestli olarak varılır.

Yağmur Duasına başlamadan önce tövbe istiğfar edilir. Kūs olanlar barıştırılır ve herkes birbiriyle helalleşir. Başta bulunan şapka, takke, terlik gibi her türlü giyecek çıkarılarak baş açık hale getirilir. Bu arada hoca üstten giydiği elbisesini ters çevirir. Yine duaya başlamadan önce, 70.000 adet ortalama mercimek veya nohut büyüklüğünde taş hazırlanır. Bu taşlar, duaya gelenler tarafından, tek tek okunmak ve okunduktan sonra dile vurularak ıslanmak suretiyle bir teknenin içine yığılır.

Taşlara genellikle "Kelimeyi Tevhid" okunur. Belirtildiği gibi, hocanın görevlendirdiği kişiler, ya 70.000 taşı aralarında paylaşarak payına düşeni okur yada her bir taş 100 adet "Kelimeyi Tevhid" okunmak üzere, 700 taş okunur. Eğer her bir taş 100 adet "Kelimeyi Tevhid" okunacaksa, hoca bu kez 700 taşı cemaate dağıtır. Taş alanlar, her taş 100 defa Kelimeyi Tevhid" okumak suretiyle okudukları her taş dilleriyle ıslatarak ortadaki tekne veya çuvalın içine atarlar. Her ne şekilde yapılırsa yapılsın, 70.000 Kelimeyi

⁴³ Kaya KANDİL, aynı tarih.

⁴⁴ "Bir yağmur duasında Menşürlü'den İsmail Ağa bir at arabası çörek getirmişti." Kaynak Kişi: Osman TAŞ. Keçili 1928, Okuryazar. 03.07.1997.

⁴⁵ Mehmet AYDIN, Kahyalı 1947, ilkokul Mezunu. 09.07.1995

⁴⁶ Osman TAŞ, Keçili 1928, Okuryazar, 03.07.1997

Tevhid böylece okunmuş olur. Okunan bu taşlar daha sonra, temiz bir suyun içine dökülür.⁴⁷

Başka bir uygulamada ise, yine aynı büyüklükte 70.000 adet küçük taş bir teknenin içine doldurulur. Kur'an'dan bir "aşr-ı şerif" okunduktan sonra, taşların hepsi akan veya temiz bir suyun içine atılır. Taşlar suya atıldıktan sonra hemen peşinden ezan okunur. Avuç içleri toprağa gelecek şekilde ellerini ters tutarak, hoca Yağmur duasına başlar. Cemaat de aynı şekilde ellerini ters tutar. Hoca: *"Ya Rabbi ! Huzuruna geldik, senden af ve rahmet diliyoruz ! Ellerimizi boş çevirme Ya Rabbi ! Çoluğun çocuğun, kurdun kuşun, ekinin otun, cümle hayvanatın rızkı için, bize rahmet ver Ya Rabbi ! Nebiler, veliler, şehitler, gaziler, tekkeler, türbeler yüzü suyu hürmetine duamızı kabul eyle Ya Rabbi !"*⁴⁸ diyerek duayı bitirir ve cemaat (Amin !) der.⁴⁹

Duanın bitimine doğru, davar çobanı bir taraftan, kuzu çobanı diğer taraftan gelerek, koyunlarla kuzuları birleştirirler. Koyunla kuzunun birbirine kavuşmasıyla büyük bir meleme sesi ortalığı sarar. Bu meleme seslerinin de dua yerine geçeceğine inanıldığından mutlaka koyun ve kuzu sürüsü yağmur duasına getirilir. Yine, yağmur duası esnasında çocukların ağlaşmasının da yağmurun yağmasında etkili olacağına inanılır.

Kurbanlar kesilir. Kurban etlerinin bir kısmı duaya gelen topluluğa yemek yapmak için ayrılırken; artan diğer kısmı fakirlere pay olarak dağıtılır.

Topluca öğle namazı kılındıktan sonra, kesilen kurban etleriyle etli pilav pişirilerek öğle yemeği yenilir. Açık arazide ve büyük bir kalabalıkla yemek yemenin ayrı bir güzelliği vardır. Bilhassa köy çocukları için, etli pilav yemek ve doğanın koynunda bolca oyun oynamak, manasına da gelen yağmur duası, çok anlamlı ve unutulmaz bir etkinliktir.

2. İlbeyli Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Ziyaret Yerleri:⁵⁰

İlbeyli yöresinde yağmur duasına çıkılan başlıca ziyaret yerleri ve bu ziyaret yerlerine yağmur duası için gelen köyler tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

Kırkgöz Ziyareti: Sarıdemir Köyü'nün altında *Yılanlı* mevkiindedir. Buradaki Kırkgöz adı verilen doğal su kaynağına "her duadan sonra bir taş atmak suretiyle, toplam 70.000 taş atılır. Bu şekilde taşlar okunup okunup kırkgöze atıldıktan sonra Yağmur duası yapılır. Daha sonra kurbanlar kesilir ve öğle namazı kılınır. Kurban etleriyle yapılan, pilav yenildikten sonra köye dönülür.⁵¹

Arap Dede: Gazibey köyünde aynı adla anılan tepenin üzerindedir. Burayı, Güney, Çongar, Hanlı, Gazibey ve bir çok çevre köyler ziyaret ederler.

⁴⁷ Bazı köylerde , Kelimeyi Tevhid yerine, "Kalem Suresi"nin son ayeti veya Kur'an'dan başka ayetler 70.000 defa belirtilen taşlara okunmaktadır.

⁴⁸ Kaya KANDIL, aynı tarih.

⁴⁹ Bazı köylerde ise, İlmihal Kitaplarında anlatıldığı gibi, İstiska Namazı (Yağmur Duası Namazı) kılınır.

⁵⁰ Geniş bilgi için, kitabımızın "Ziyaret Yerleri" adlı bölümüne bakınız.

⁵¹ Osman TAŞ, aynı tarih.

Davullu Dede: Karalar köyü ve Deliilyas beldesi arasında "Davullu" adı verilen tepenin üzerindedir. Başta Karalar köyü olmak üzere, bir çok çevre köyler yağmur duası için burayı ziyaret ederler.

Ahmet Dede- Karacadağ Ziyareti: Herekli ile Apaköy arasındaki Karacadağ adı verilen dağın zirvesindedir. Apaköy, Herekli, Kahyalı, Damlacık, Bostancık ve Hayırbey köyleri başta olmak üzere bir çok diğer çevre köyler yağmur duası için burayı ziyaret ederler.

Sanır Kavak Ziyareti: Yanalak ile Damılı köyleri arasındadır. Başta Damılı, Akkuzulu ve Yanalak olmak üzere, bir çok diğer çevre köyler tarafından ziyaret edilir.

Kartal Baba Ziyareti: Kartalca Köyündedir. Kartalca köyü halkı tarafından yağmur duası için ziyaret edilir.

3. Yağmur Kesme ve Yağmur Bağlama Duası:

Yağmurun aşırı yağmasında, yağmuru kesmek için "Yağmur Bağlama Duası" okunur. Bu duayı eski hocalar bilir. Ayrıca, aşırı yağın yağmuru kesmek için, "bir tenekeye vurularak ses çıkarılır. Tandır demiri dışarı atılır."⁵² "Ya Rabbi beterini haznende sakla" denilerek dua edilir.⁵³

İ. UĞUR BEREKET

Bereket: Sadakayı çok veren, çok misafir ağırlayan ve çok cömert olan evde bereket (bolluk) olur (10). Bolluk için kişinin mutlaka malından vermesi gerekir. Buğdayından, sütünden, yününden, meyvesinden, sebzelerinden fakirlere dağıtan eve mutlaka bereket-bolluk gelir (8). Sabah erkenden kalkıp besmele çekerek "Hayır içeriye, şer dışarıya" denilirse o evde bolluk olur (11). Yalan söylenmeyen, haram yenmeyen, şafağanın (şafakla) kapıları dayanan (açılan) ve tartışma olmayan evlerde bolluk-bereket olur (4).

Ekmek: Yanık ekmek yiyen para bulur. Aslında yanık kenar ayetmiş, onu her adam yiyemezmiş (10).

Gelin Ayağından Çoban Değneğinden: Gelin veya çobanın uğurlu olup olmadıkları birkaç ay içerisinde belli olur. Gelin geldikten sonra üst üste iyi olaylar oluyorsa gelinin ayağı iyi gelmiş (uğurlu olmuş) demektir. Aksi takdirde uğursuz olduğuna inanılır. Çoban ilk günlerde değneğiyle birkaç hayvanın ölümüne sebebiyet vermişse onun uğursuz olduğuna inanılır. Hayvanlarda ölme yok ve hava bol yağışlı olursa çobanın uğurlu demektir (6).

Haftanın Günleri/Pazartesi: İyi ve uğurlu bir gündür. Her türlü işe başlanır ve her iş yapılır (4, 11).

Salı: Önemli işlere başlanmaz. Ancak, yarım kalmış işe devam edilir (11).

Çarşamba: Önemli işlere başlanmaz. Ancak, yarım kalmış işe devam edilir. Uğuru az olan bir gündür (4, 11).

Perşembe: İyi ve uğurlu bir gündür. Her türlü işe başlanır ve her iş yapılır. Bilhassa gelin Perşembe günü indirilir (4, 11).

⁵² Osman TAŞ, aynı tarih.

⁵³ Vezzuha PÜRLÜ, aynı tarih.

Cuma: Kutsal ve uğurlu bir gündür. Kutsallığından ve ibadet günü olmasından dolayı bazı işler yapılmaz (4, 11).

Cumartesi: İyi ve uğurlu bir gündür. Her türlü işe başlanır ve her iş yapılır (4, 11).

Pazar: İyi ve uğurlu bir gündür. Her türlü işe başlanır ve her iş yapılır. Genellikle bayrak kaldırılarak düğüne başlanır (4, 11).

Karga: İnsanın yoluna kalabalık bir karga sürüsünün çıkarak ötüşmeleri uğurdur. Bir evin damında veya bir kişinin tepesinde ısrarla uzun uzun öten karga uğurdur (11).

Leylek: Köyde leylek yaşaması ve yuvasının bulunması uğurdur (2).

Tilki: Geceleyin yolda tilkiyle karşılaşmak uğurdur (11).

Ucuf: Uğur için başka bir evden alınan nesnedir. Ucuf, uğurlu geldiğine inanılan diğer sülale veya evlerden alınır. Kül, buğday, çaput, gübre., su, gibi vs. nesneler alınarak, duruma göre yapılacak işlerde kullanılır. Örneğin: Kül ve gübre tarlaya serpilir, buğday evdeki tohumun içerisine katılır, su tarlaya serpilir (3).

Harmanlık Dağıtmak: Harmandaki cecden (tahıldan) bir miktarını fakirlere dağıtmaya, "Harmanlık Dağıtma" denir. Harmanlık dağıtmak uğur ve bereket getirir (8).

Uğurlu Ev veya Ailenin Tespiti: Tavuk gürke (kuluçkaya) yatırılınca başkasından alınan yumurtaya siyah boya sürülerek bellilik edilir. Sonra bu yumurtadan civciv çıkıp çıkmadığına bakılarak o komşunun veya evin uğurlu olup olmadığı belirlenir (4).

Yolculuk: Yola çıkan kişinin sağ selamet gidip dönmesi için ardından dökülen bir tas su uğur getirir (7). Yolculukta önüne tilki çıkan kişinin uğru (yolu) açık olur (11).

KAYNAK KİŞİLER: Aşağıda, "Uğursuzlukla İlgili İnanışlar" konusunun sonunda sunulmuştur.

J. UĞURSUZLUKLA İLGİLİ İNANIŞLAR:

Akşam Evden Dışarı Ekşi Hamur (Hamur Mayası) Vermek: Akşam dışarı ekşi hamur (maya hamur) verilmez. Akşam başka bir evden ekşi hamur almak alan kişi için de uğursuzluk sayılır (11).

Akşam Evden Dışarı Tuz Vermek: Akşam evden dışarı tuz verilmez. Verilirse ağzın tadı gider, yani kişinin huzuru bozulur (7, 11).

Akşam Vakti Kara Kazan Vermek: Akşam karanlığı çöktükten sonra evden dışarıya kara kazan çıkarılmaz. Çıkarılırsa o evde ölüm olacağına inanılır. Bu yüzden kimseye akşam veya gece kara kazan ödünç de verilmez. Eğer verilirse uğursuzluk getirir (10).

Akşam Vakti Kara Saç (Ekmek Saçı) Vermek: Akşam vakti yerler mühürlenişin (karanlık basınca) evden dışarıya kara tava, kara saç (ekmek saçı) ve kara kazan verilmez (4, 11).

Akşam Vakti Kara Tava Vermek: Akşamları kara tava evden dışarı çıkartılmaz, kimseye de verilmez. Eğer verilirse uğursuzluk getirir (9).

Alıç Ağacını Kesmek: Alıç ağacını kesmek uğursuzluk getirir. Alıç ağacını kesen iflah olmaz (6). Alıç ağacını kestiği için başına büyük felaketler gelen kişilere ait çok sayıda hikayeler anlatılır.

Arife Günü Dikiş Dikmek: Arife günü dikiş dikilmez. Eğer dikilirse, iğne o annenin ölmüş çocuklarının kalbine batarmış (11).

Asker Mektubu: Asker mektubunu yakmak uğursuzluk sayılır. Askerin gönderdiği mektuplar evin direğine çakılmış bir çiviye geliş sırasına göre takılarak korunur (12).

Ateş: Ateşe tükürmek uğursuzluk getirir (6).

Başkasının Böldüğü Ekmeği Yemek: Sofrada birisinin böldüğü ekmeği yemek ilerde dövüşeceklerine işarettir. Bunun için, eğer bölünecekse " Döğüşmeyek de " denilerek ekmek paylaşılır (11).

Baykuş Ötmesi: Geceleri bir evin damında baykuş ötmesi iyi sayılmaz. Öttüğü yerin virane olacağına işarettir (9).

Döşeğin Serili Bırakılması: Üzerinde yorgan olmayan boş döşeği serili halde bırakmak uğursuzluk getirir. Eğer boş döşek serilmek zorunda kalırsa, üzerine bir kilim veya başka bir örtü serilir (11).

Ekmeği Ters Dürmek: Yufka ekmeğini ters dürmek uğursuzluk getirir (4).

Ekmeği Yarım Bırakmak: Sofrada ekmeği yarım bırakmak iyi sayılmaz. Yarımını sofrada bırakan kişi, kısmetini bırakmış olur (4, 11).

Elbiseyi Çıkarmadan Dikiş Dikmek: Kişinin üzerindeki elbisenin yırtığı veya söküğü giyinik haldeyken dikilmez. Eğer vakti varsa, kişi dikiyecek giysiyi üzerinden çıkarmalıdır. Eğer vakit yoksa ve hemen dikilmesi gerekiyorsa dikiş diken kişi elbisenin herhangi bir ucunu ağzına götürerek dişleri arasında tutar. Bu şekilde dikiş dikilirse uğursuzluğun kalkacağına inanılır (10, 11).

Eşiğe Basmak: Evin eşiğine basmak iyi sayılmaz (5).

Eşikten, Omuzda Kazma Kürekle Geçmek: Omuzda kazma-kürekle eşikten geçilmez. Eşikten geçerken bunlar derhal omuzdan indirilmelidir. Eğer geçilirse o evden ölü dışarı çıkar (12).

Eşikte Oturmak: Eşiğin üzerine oturulmaz. Eğer oturulursa oturan kişiye cinler ilişir (1). Yağmur yağarken eşikte oturulmaz. Oturulursa şimşek eşiğe düşer; şeytan eşiğe yıldırım atar (11).

Fakirliğe-Bereketsizliğe Sebep Olan Davranışlar: Evin pis tutulması, o eve bereketsizlik getirir (1). Ekmek ufağının ayakla çiğnen eve fakirlik gelir (5). Süpürge'nin üzerine oturulursa o eve fakirlik gelir (11). Namaz niyaz olmayan evde bereket olmaz, o eve fakirlik gelir (1). Kavga ve tartışmaların sürekli devam ettiği eve fakirlik gelir (4). Eşiğin ağzına (üstüne) oturmak yoksulluk getirir (6). Tandıra, çağlığa (banyo yapılan yere) ve ekmek pişen sac üzerine idrar yapmak fakirlik getirir (10).

Gece Aynaya Bakmak: Gece aynaya bakmak iyi sayılmaz. Şayet bakılırsa selavat getirilmelidir (11).

Gece Islık Çalmak: Gece ıslık çalmak iyi sayılmaz. Islık çalanın cinler ve şeytanlar başına toplanır (11).

Gece Sakız Çiğnemek: Gece sakız çiğnemek iyi sayılmaz. Çünkü: Gece sakız, adam eti olurmuş. Bu yüzden gece sakız çiğneyen kişi adam eti çiğnemiş gibi olur (11).

Gece Tırnak Kesmek: Gece tırnak kesilmez. Tırnak kesen kişinin kısmeti azalır (10).

Günler/Salı: Salı günü uğursuz bir gündür. Hiçbir önemli işe başlanmaz. Bilhassa ekmek pişirilmez ve dokuma işine başlanmaz. Ancak, yarım kalmış işlere devam edilir (10, 11).

Çarşamba: Çarşamba çağşar (dağılır, kırılır, dökülür), iş ileri gitmez. Bu yüzden önemli işlere başlanmaz (10, 11).

Cuma: Cuma günü uğurlu bir gündür. Ancak bu günün kutsal ve ibadet günü olması nedeniyle bazı işlerin yapılması iyi karşılanmaz. "Cuma günü ev süpürülür ancak gübür (çöp) dışarı atılmaz. Saçta ekmek edilmez (yapılmaz). Eğer saçta ekmek pişirilirse melekler beklermiş" (11). Yine Cuma günü, çamaşır ve yorgan yüzü yıkanmaz. "Cuma günü yıkanan yorgan yüzü "Mefdaa ! (Ölü !) diye bağırmış" (11). Sela verilip cemaat namazdan çıkıncaya kadar geçen süre "Haram saattir" Bu süre içinde hiçbir iş yapılmaz (1).

İdrara Dikkat Etmemek: Suya, ateşe, tandıra, cağlığa (yıkılan yere), ulu ağaçların altına ve insanların sürekli gelip geçtikleri yol üzerine idrar yapılmaz (1, 6, 8, 10). Açık arazide, kişinin idrar yaptığı yerin üzerinden atlaması iyi sayılmaz (12).

Kaşıkla Su İçmek: Kaşıkla su içilmez. Kaşıkla su içilirse kısmet kesilir. "Dünya kaşığa girer" (11).

Katillik Olan Yıl: Kan dökülen, katillik olan sene yağmur yağmaz (8).

Kaynar Suyu Yere Dökmek: Kaynar suyu yere dökmek, cinlerin çocuklarına zarar vereceğinden iyi sayılmaz. Çünkü yavrusu yanan cin insanlara zarar verir. "Bismillah" ya da "Çoluğunu çocuğunu çek !" denilerek dökülürse bir zarar gelmez (11).

Kedinin Piskırması: Kedinin piskırması o evde hayvan öleceğine işarettir (12).

Kepçeyle Su İçmek: Kız çocuklarının kepçeyle su içmeleri iyi sayılmaz. Eğer içerlerse, evlendiklerinde kız doğururlarmış (11).

Koç Ayında Başkasına Yün Tarağını Vermek: Koç ayı içinde yün tarağı kimseye verilmez, verilirse kuzular çolak doğar (6).

Köpeğin Uzun Uzun Uluması: Geceleri köpeğin uzun uzun uluması iyi sayılmaz. Uzun uzun uluyan köpek bir ölüm olayı habercisidir (10).

Ödünç Vermek: Güneş battıktan sonra süt, yoğurt gibi ağırtılar dışarıya verilmez (ÖRNEK, s.116). Geceleyin evden dışarıya ateş verilmez (ÖRNEK, s.116). Geceleyin evden dışarıya kazan verilmez (ÖRNEK, s.116). Karanlık bastıktan sonra evden dışarıya, kara kazan, kara tava, kara saç, hamur mayası ve tuz verilmez (4, 7, 11).

Ölünün Başını Çözmek: Ölünün başı çözülmezse (kefen bağı açılmazsa) yağmur yağmazmış (12).

Suyu Uzun Süre Kaynatmak: Suyu çok kaynatmak iyi sayılmaz. Su gereğinden fazla kaynatılırsa, "Gavur" zengin olur (12).

Tavşan: Gece yolculuğunda insanın önüne tavşan çıkarsa uğursuzluğa işarettir (12).

Tavuğun Ötmesi: Tavuğun ötmesi iyi sayılmaz. Bu yüzden öten tavuğun hemen kellesi kesilir (10).

Uğursuz Kişi İle Karşılaşmak: Bazı kişiler bazılarına göre uğursuzdur. Kişi bir iş yaparken, uğursuz kişinin yanına gelmesi veya yolda ona rastlaması bir şanssızlıktır. O kişinin kötü gideceğine inanır. Yine bu konuyla ilgili olarak, uğurlu kişi için: "Ayağı uğurlu," uğursuz kişi için de: "Ayağı uğursuz," terimleri kullanılır (4).

Ulu Ağacın Dibini Kirletmek: Ulu ağacın dibine idrar yapmak büyük abdest yapmak uğursuzluk getirir. Çünkü: Ulu ağaçların dipleri, kırkların mekanıdır (10).

Uyuyan Kişinin Üzerinden Atlamak: Yatan veya uyuyan birinin üzerinden atlanmaz. Atlanırsa, atlayan kişinin bütün kötülükleri yatanın üzerine dökülmüş. Birinin üzerinden atlamak zorunluysa besmele çekerek atlamak gerekir (11).

Üveyik kuşunu vurmak: Üveyik kuşunu vurmak uğursuzluk getirir (5).

Yolculuk: Yolculuğun başında tavşanla karşılaşılırsa, o yolculuğun iyi geçmeyeceğine inanılır (11).

KAYNAK KİŞİLER:

1. Abdullah Özdemir: Söğütçük. Oy. Gör.t.: 12.10.1986
2. Abdurrahman Güraltınkeser, Güney 1339 (1923), Oy.. Gör.t.: 17.03.1998
3. Emin Koçak, Hanlı, Yüksekokul. Gör.t.: 21.06.1999
4. Hatun Kavaklı, Gazibey 1919, Oyd., Gör.t.: 04.03.1995.
5. İsa Yıldız, Karalar 1935, Oy., Gör.t.:11.10.1988
6. Kâzım Karaca, Söğütçük 1331 (1915), oy. Gör.t.: 03.03.1994
7. Latife İlbaşı, Söğütçük, 50 yaşında, oyd.. Gör. Tarihi: 12.02.1987
8. Mustafa Yıldırım, Haydarlı 1330 (1914), oyd. Gör.t.:18.09.1986.
9. Osman Dağaşan, Durdulu 1934. Ortaokul, Gör.t.: 21.08.1995
10. Osman Taş, Keçili 1928, oy, Gör.t.: 16.06.1997.
11. Vezzuha Pürlü, Karalar 1341 (1925), oyd. Gör.t.: 28.01.1994.
12. Ziya Günbay, Karalar 1340 (1924), oyd. Gör.t.: 04.05.1987.

YAZILI KAYNAKLAR:

13. **Sedat Veyis Örnek**, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.

XI. ZİYARET YERLERİ, YATIRLAR, TEKKELER, OCAKLAR:

İlbeyli yöresinde, ziyaret yerlerine büyük değer verilir. Eskisi kadar canlı olmasa da ziyaret yerlerine gidip şifa aramalar halen devam etmektedir. Yöredeki ziyaret yerlerini şu iki başlık altında inceleyebiliriz:

1. Ziyaret Yerleri:

Akbaba Ziyareti: Savcun köyünde taş yığınının oluşmuş bir ziyaret yeridir. Eskiden bir çok dilek için ziyaret edilirdi. Ancak günümüzde eskisi kadar ziyaret edilmemektedir.

Akkuzulu Mustafa Efendi'nin Mezarı: Bedirli Bucağı mezarlığının üstünde alim ve ermiş bir insan olduğuna inanılan Akkuzulu Köyünden Mustafa Efendi'nin mezarıdır. Bazı hastalar tarafından ziyaret edilir.

Ali Efendi'nin Mezarı: Güney ile Çongar köyleri arasındadır. Güney'den Çongar'a giderken yolun sağ tarafında batıya doğru hafif meyilli bir arazi üzerindedir. Bu küçük mezarlıkta Güney Köyü'nden Ali Efendi'nin yanı sıra, Abidin Hoca, Tın Oğlu Osman Hoca ve Şeyh Mustafa yatmaktadır. Ali Efendi Güney köyünden, bu köye medrese yaptıran ve Allah dostu olduğuna inanılan bir zattır. 1316 (M. 1900) yılında vefat etmiş ve bu mezarlığa defnedilmiştir. Ali Efendinin mezarı her türlü dilek için sürekli ziyaret edilir.

Anşatun Kayası: Kahyalı köyünün güney batısında, "Anşatun'un Kayalar" adı verilen mevkidedir. Bilhassa çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Ayrıca, bu ziyaret yerinin etrafında yavrusu durmayan hayvanlar da dolaştırılır. Burası şu şekilde ziyaret edilir: Çocuğu olmayan kadın, taşın etrafında üç beş kez dolandırıldıktan sonra, entarisinin bir ucundan kayaya çivilenir. Daha sonra, ani bir hareketle yerinden kalkarak oradan ayrılmak ister. Bu esnada elbisesinin çivili olduğu kısım yırtılarak kayada kalır. Çivi kayaya çakılırsa yada çakılı kalırsa, dileğin kabul olacağına inanılır. Bu kaya ziyaretinin üstünde doğal bir yalak mevcuttur. Burada biriken yağmur suları şifa niyetiyle içilir. Eğer yalakta su yoksa, ziyaretçiler yanlarında getirdikleri suyla bu yalağı doldurur, daha sonra da o suyu içerler.

Arap Dede: Gazibey köyü arazisi içerisinde, "Arap Dede" adı verilen yüksek tepenin üzerindedir. Arap Dede ziyareti, şimdi aynı tepe üzerinde kurulan askeri bir radarın sınırları içerisinde kalmıştır. Bu ziyaret yerinde yörede "Sığırcık Şeyhleri" adı verilen Horasan Erlerinden birisinin yattığına inanılır. Karalar Köyünde bulunan Davullu Dede ziyareti ile Arap Dede'nin birbirleriyle manevi olarak haberleştiklerine dair inanışlar vardır. Arap Dede Ziyareti başta Yağmur Duası olmak üzere, çeşitli adak ve dilekler için ziyaret edilir.

Aziz Baba-Damılı Baba: Damılı Köyü'ndedir. Yatan kişi "Aziz Baba" olarak bilinir. Rivayete göre, bunlar yedi kardeşermiş. Peygamber Efendimizin sancaktarıymışlar. İlk İslam akınlarında şehit düşmüşler. Mahalli

rivayetlere göre çok kişi bu ziyaretin bulunduğu mevkii rüyasında kan gölü şeklinde görmüş. Damılı Baba ziyareti, yüz yarasına, çibana, diz ağrılarına ve kadınlarda "Göğüs Ağrısı"na iyi gelir. Göğüs ağrısına yakalanan kadın ya kendisi gelip Damılı Babayı ziyaret eder veya elbisesini bu ocağa gönderir. Ocak evi iki ekmek pişirir. Üç gulhü (İhlas) bir elham (fatıha) okuyarak ziyaretin suyundan gönderilen elbiseye döker. Kadının daha bu elbiseyi giymeden iyileşeceğine inanılır. Bu ziyaretten dönülürken toprağından ve suyundan bir miktar alınır. Ocak evi kadınları üzerine tükürür gibi yaparak ayrılanlara bir miktar toprak verirler. Ziyarete giden kişiler de bu kadınlara sadaka amacıyla para verirler. Burası şu şekilde ziyaret edilir: Ziyaretin yanındaki çeşmede abdest alınır. Türbenin olduğu bölüme girilip 2 rekat namaz kılındıktan sonra dua edilip dilek dilenir. Çıkışta taş içindeki sudan iki yudum içilir. Ağrılı sızılı yerlere bu taş yalak içindeki sudan sürülür.

Baş Ağrısı Kayası: Bedirli Bucağıının Üçtepe mevkiinde bir kayadır. Baş ağrıyanlar burayı ziyaret ederler.

Bedir Baba: Büyük bir harpte şehit düşmüş birisi olduğuna inanılır. Bedirli Köyünün üstündedir."Yel ocağıdır. Etrafını altı yedi kez dolanıp Ayetel Kürsüyü okurlar. Dua ederler. Ellerini toprağa sürüp ağrıyan yerlerine çalarlar. Böylece romatizma veya adale ağrılarının geçeceğine inanılır. "Seferberlikte bir kişi askere gidecek olan oğluna: 'Oğlum, git Bedir Baba'ya, üç gulhal bir elham oku, yüzüne çal. Lâ ilâhe illâllah' de. 'Ya Rabbi sağ olur da dönersem, Muhammedür Resulullah da derim de', " diyor. Oğlan askere gidiyor. Büyük bir harbe katılıyor. Burada çok bölük bozuluyor, çok asker şehit düşüyor. Harbin sonunda oğlan ölmüyor ama ne tarafa gideceğini ne yapacağını bilmeden ortada dolanmaya başlıyor. bu sırada önünde bir gölge peydah oluyor. Hatta 'arkamdan gel' gibi de bir ses çıkarıyor. Oğlan gölgenin peşine takılıyor. O yürüyor, bu yürüyor. O yürüyor bu yürüyor. Bu şekilde günlerce yol yürüyorlar. Nihayetinde gölge gelip Bedir Baba türbesine giriyor. Oğlan bir de bakıyor ki Bedirli'ye gelmiş. Hemen vadini (sözünü) hatırlayıp: "Muhammedür Resulallah" diyerek evine gidiyor. Ertesi gün bir öküz keserek köylüye dağıtıyorlar". Bedir Baba Türbesinin bulunduğu yerden yol geçmiş. Köylüler, yol işini yapanların başındaki kişiye: "Burada bir evliya yatıyor, mezarını uygun bir yere taşıyalım çalışmalar sonra devam etsin" demişlerse de, adam greyderciye: "Vur düzle !" diyerek mezarı saygısızca açmış. O gece Bedir Baba, mezarına saygısızlık eden kişinin rüyasına girmiş ve onu dövmeye başlamış. Bu rüya birkaç kez tekrar edince, adam korkusundan uyuyamamış ve sabah olur olmaz Bedir Baba'nın mezarındaki kemikleri bir bir eliyle toplayarak şimdiki yerine taşımış.

Copciğilin Kuyu: Çallı Köyünde bir kuyu ziyaretidir. Gözü eğri olan hastalar tarafından ziyaret edilir. Daha çok gözü eğri çocuklar buraya getirilir. Bir mum yakılarak kuyunun içine tutulur. Gözü eğri olan çocuğun, mum alevinin sudaki aksine bakması istenir. Çocuk suyun içindeki mum görüntüsünü ararken gözünün iyileşeceğine inanılır.

Çaykara Pınarı: Savcun Köyünde bir su kaynağıdır. "Kudretten kaynayan bir sudur". Buraya cünüp birisi su almaya gittiği zaman suyun kesileceğine ve kurban kesmedikçe yeniden akmayacağına inanılır.

Davullu Dede: Karalar Köyünün yaklaşık 5 km kuzey doğu istikametine ve Deliilyas-Kalar arasında bir ziyaret yeridir. Davullu Dede adı verilen tepenin üzerinde orta büyüklükte bir taş yığınının ibarettir.

Burada "Davullu Dede" isminde bir kişinin yattığına inanılır. Ziyaret yerinin 15-20 m aşağısında güzel bir su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynak şimdi Serinyayla köyü ile Deliilyas Beldesine içme suyu olarak götürülmüştür. Burada yatan Davullu Dede, Sığircık Şeyhlerinden yani, uçucu şeyhmiş. Buraya düşmüş. Başka bir rivayete göre de, Anadolu'yu fethetmeye çalışırken şehit olan İslam büyüklerinden biriymiş. Davullu dede yedi kardeşiyle birlikte Şam'dan gelmiş ve her biri bir yere düşerek tekke olmuşlar. Bu yedi kardeşler şunlarmış: 1. Davullu Dede. 2. Arap Dede (Gazibey). 3. Aptallı tekkesi (Şarkışla Aptallı köyü). 4. Sarıgran Baba (Güney). 5. Kara Baba. 6. Karacalar Tekkesi (Ulaş). 7. Sarıbaba (Gazibey). Geceleri ziyaret yerinde ateş yandığına ve buradan (güm güm) davul sesleri geldiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Hatta, oradan bir taş alarak evine getiren bir ihtiyar kadının gece rüyasına girerek taşını geri istemiş.⁵⁴ Davullu Dede, öncelikle Yağmur Duası olmak üzere, adaklar ve diğer her türlü dilekler için ziyaret edilir.

Deli İbrahim Çalısı: Güney Köyünün doğusunda kutsal olduğuna inanılan bir çalıdır. Burayı genellikle kadınlar ziyaret edip çeşitli dileklerde bulunurlar.

Durdu Baba Ziyareti: Bu ziyaret yerine Datlıpunarın Ocağı da denilmektedir. Durdulu Köyü'nde Tatlıpunar adı verilen mevkidedir. Başta, diş ağrısı, baş ağrısı olmak üzere, diğer her türlü dilekler için abdest alınarak ziyaret edilir.

Durdulu Köyü Isıtma (Sıtma) Ziyareti: Durdulu köyündedir. Burayı eskiden Sıtma hastaları ziyaret ettikleri için bu ad verilmiştir. Isıtma ziyaretinin, aynı köydeki "Durdu Baba" ziyaretiyle kardeş olduğuna dair rivayetler vardır.

Düşek: Söğütçük. Köyünde Sıtma ocağının yanındadır. Belli bir hastalık ocağı değildir. Her çeşit dilekler için ziyaret edilir.

Ellez Kabı Ziyareti-Ellez Baba: Çallı Köyü'nün yaklaşık 1 km doğusunda, ağaçlar içinde kaybolmuş bir ziyaret yeridir. Burada "Ellez Baba" adlı birisinin yattığına inanılmasına rağmen, herhangi bir kabir veya mezar izi görülmemektedir. Ziyaret yeri sık ağaçların arasında adeta kaybolmuştur. Burayı Sara hastaları ziyaret eder. Ayrıca köyde yapılan tüm düğünlerde, düğün alayı buraya kadar gidip gelir. Ellez Kabı ziyareti ayrıca her türlü dilekler için de ziyaret edilir.

Haydar Baba: "Haydarlı köyünün güneyinde, "Ziyaret" adı verilen tepenin üstündedir. Birisi tepenin üstünde, birisi de ondan yaklaşık 100 m aşağıda olmak üzere, burada iki mezar göze çarpar. Rivayete göre, tepedeki mezar Haydar Baba'nın, aşağıdaki ise hanımının mezarıymış. Haydar Baba, Selçuklu veya Osmanlı ordu komutanlarından biriymiş. Bir savaş esnasında hanımıyla birlikte bulundukları yere şehit düşmüşler. Bu ziyaret yeri başta "Sara Hastalığı" olmak üzere her türlü hastalık ve dilek için ziyaret edilir.⁵⁵

⁵⁴ Bu kadın Karalar Köyünden ve Şimdi soyadları "Çetinkaya" olan sülaledendir.

⁵⁵ kk.: Hasan Kuzucu, Ahmet Turan oğlu, Haydarlı 1955, İlkokul öğretmeni. dt.: 28.08.1998.

Himmet Dede: Gazibey köyündedir. Çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Hoyuhlu Baba: Güney köyünde bir ziyaret yeridir. Karalar Köyündeki Davullu Dede ziyaretinden Hoyuhlu'ya, oradan da Gazibey Köyündeki Arap Dede ziyaretine top atıldığı konusunda rivayetler mevcuttur.

Huykesen Pınarı: Gözmen Köyü İlkokulunun arkasında "Ali Pınarı" adı verilen çeşmedir. Gelin oğlan evine indirilmeden önce düğün alayı bu çeşmenin etrafında bir kez dolandırılır. Bu işlemten sonra gelinin kötü huylarının değişeceğine inanılır.

Karacadağ Yatırı- Ahmet Dede Ziyareti: Herekli ile Apaköy arasındaki Karacadağ adı verilen dağın zirvesindedir. Öncelikle yağmur duası yapmak amacıyla gidilen bu ziyaret yeri, diğer her türlü dilekler için de ziyaret edilir. Ziyaret şu şekilde yapılır: Abdest alarak ziyarete varılır. Üç "gulhü" (İhlas) ile bir "Elhem" (Fatiha) okunarak ziyaretin etrafında üç veya yedi kez dönülür. Daha sonra, burada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine Allah'tan şifa istenir veya akıldan geçen dilek dilenir. Nadiren, ziyaret yerindeki çalılara çaput bağlandığı da olur⁵⁶.

Karauz'un Başı: Söğütçük köyünde bir ziyaret yeridir. Aynı adla anılan tepenin üzerinde oldukça uzun bir mezar bulunur. Burası şu şekilde ziyaret edilir: Kuzu, oğlak, gibi vs. hayvanlar kesilerek bir kan akıtılır. Etrafı üç kez dolanılıp iki rekat namaz kılınır. Namazdan sonra dua edilerek, "burada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine." Cenabı Allah'tan şifa dilenir. Bu ziyaret yerinde bir delik vardır. Bu deliğe boncuk veya para atılır⁵⁷.

Kartal Baba Ziyareti: Kartalca köyünde bir ağaç ziyaretidir. *Sülogil*, adı verilen sülalenin arsaları içerisinde. Bu ziyaret yerine "evliya" da denilir. İnaniş'a göre, ziyaret önceleri biraz daha aşağıda evler arasındayken, çevrenin gereği kadar temiz olmaması nedeniyle şimdiki yerine taşınmıştır. Kartalca köyünün adını bu ziyaretten aldığına dair rivayetler de vardır. Bu ziyaret yeri genellikle baş ağrısından kurtulmak amacıyla ziyaret edilir. Hasta, ziyaretin etrafında üç kere dolandıktan sonra bilinen duaları okunur ve Allah'tan bu ziyarette yatan kişinin yüzü suyu hürmetine şifa diler. Ayrılırken de ziyaretten biraz toprak alıp götürür⁵⁸.

Kavas'ın Tekke: Koyuncu Köyü, Yukarı Mahallede, Kavasgilin evin yanında, etrafı yaklaşık 1 m yükseklikte bir duvarla çevrili üstü açık bir mezardır. Her türlü dilek için ziyaret edilir. Bu ziyaret yerinde bazı geceler ışık yandığı iddia edilmektedir. Burayı ziyaret şu şekilde yapılır: Ziyaret yerine gelip dört dolandırılır. Başta İhlâs ve Fatiha olmak üzere bilinen diğer dualardan da okunur. Burada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine Cenabı Allah'tan af ve şifa dilendikten sonra, ziyaretin başına baş konularak (mezarın baş tarafına kişinin başı yaslanarak) bir süre öylece beklenilir. Daha sonra kalp bozulmadan tekke terk edilir. Burayı ziyaret eden kişilerden önemli bir çoğunluğun şifa bulduğuna dair inanışlar halen vardır.

⁵⁶ kk.: Nuri Gedik, Apaköy, 1331, dt.: 04.11.1995.

⁵⁷ kk. Vezzuha Pürlü, Karalar 1925, oyd. dt.: 04.06.1995

⁵⁸ kk.: Hacı Ali Şeker, 75 yaşında, oyd. Mehmet Aydın, 90 yaşında, yd. Ali Şeker, 67 yaşında, oy. Kaynak kişilerle Gör.t.: 21.10.1988.

Kazancığilin Tekke: Hayırbey Köyünün ilk kurulduğu eski köy mevkiinde bir ziyaret yeridir. Vücuttaki şişlikleri gidermek amacıyla ziyaret edilir.

Koca Pınarı: Hayırbey köyünün ilk kurulduğu yerde (yukarı köyde) bir çeşmedir. Kutsal ve şifalı olduğuna inanılır.

Kürtköyü (Sarıdemir) Tekkesi: Sarıdemir Köyünde bir kabirdir. Rivayete göre burada güzel bir gelin yatıyormuş. Sıtma ve ağrı veren rahatsızlıklar için ziyaret edilir.

Molla Hacı'nın Mezarı: Kartalca köyündedir. Bu kişinin iyi birisi olduğuna inanıldığından mezarı çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Mustafa Efendi'nin Mezarı: Aylı Köyü mezarlığının içindedir. Her türlü niyetler için ziyaret edilir. Mezarın yanında dua edilir veya uyulur. Askere gidenlerin uğurlama törenleri ve duaları bu mezarın yanında yapılır. Askere gidecek olan genç bu mezardan küçük bir çakıl alarak cüzdanının arasına kor. Askerlik boyunca bu çakıl taşını yanında taşır ve terhis olduğunda geri getirerek mezara kor. Mustafa Efendi'nin mezarından alınan bu küçük taşın askere uğur getireceğine inanılır. Rivayete göre, "Aylı Köyünde yatan Mustafa Efendi, Karacalar Tekkesinde yatan kişi ve Savcun Köyündeki Mehmet Dede ziyaretleri kardeşmişler⁵⁹.

Polat Dede: Akçaeniş köyünde bir ziyaret yeridir. Çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Sanır Kavak Ziyareti: Yanalak ile Damılı köyleri arasında ve demiryolunun Yanalak tarafında bulunan bir ziyaret yeridir. Ziyaret yerinde bir mezarlık bulunmaktadır. Bu ziyaret yerini çevre köyler, Yağmur Duası yapmak amacıyla ziyaret ederler. Ancak, ziyaret amacı sadece yağmur duası ile sınırlı değildir. Başta çocuğu olmayan kadınlar ve yürüyemeyen çocuklar olmak üzere bir çok değişik hastalar tarafından ziyaret edilir. Ziyaret şekli, abdest alıp mezarın başında bilinen ayet ve duaları okuduktan sonra, şifa için Allah'tan dilek dilemekten ibarettir.

Sarı Baba: Gazibey köyünün girişinde bir ziyaret yeridir. Askere gidecek gençler yola çıkmadan önce, uğur olması için Sarı Baba'dan küçük bir çakıl taşı alarak cüzdanlarının içine korlar. Askerlik süresince bu taşı yanlarında taşıyan gençler, dönüşte aynı taşı aldıkları yere korlar.

Sarıgran Baba: Güneyköyünde sivri bir tepedir. Bu ziyaretin Karacalar Köyü'ndeki Davullu Dede ile Gazibey Köyü'ndeki Arap Dede ile haberleştiğine inanılır.

Sarı Dede Ziyareti: Gazibey köyünün girişindeki küçük tepenin üzerinde bir ziyaret yeridir. Çeşitli dilekler için ziyaret edilir.

Sarı Dede Ziyareti: Kabasakal Köyü'nde, Keçi Çukuru adı verilen yerdedir. Her türlü hastalık ve dilekler için ziyaret edilir. Üç İhlas, bir Fatiha okunarak dilekte bulunulur.

Savcun Tekkesi: Savcun köyünde, "Haloğlunun Evi" denilen evin içerisinde bir mezardan oluşan ziyaret yeridir. Ziyaretin adı "Büyük Tekke" yada "Mehmet Dede Türbesi" olarak bilinir. "Burada yatan kişi Horasan erenlerindenmiş, Ebuven ve Karacalar Tekkesinde yatan kişilerle

⁵⁹ kk.: Resül Karadağ, Aylı 1320 (M. 1904) doğumlu, dt.: 11.09.1989.

kardeşmiş"⁶⁰. Başta romatizma hastalığı ve felç olmak üzere her türlü dilek ve niyetler için ziyaret edilir. Ziyaret şu şekilde yapılır: Evin girişindeki bahçede abdest alınır. Daha sonra ikinci bir bahçeye geçilerek buradan türbeye girilir. Besmele çekilerek üç kez kabrin etrafında dönüldükten sonra bilinen ayetler ve dualar okunur. Duanın sonunda, Cenabı Allah'tan, burada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine şifa istenilir veya ne dilek varsa dilenir. Eğer, ziyaret eden kişinin romatizma hastalığı varsa çıkışta "parpulanır"- "avsunlanır". Avsunlama işi, tekke evinin fertleri tarafından gerçekleştirilir. Jilet veya usturayla hasta kişinin ağrıyan yerinden kan almak şeklinde gerçekleşir. Tekke evinden biri, alın, yüz, kol, ayak gibi ağrıyan organın üzerine jiletin keskin köşesiyle hafifçe vurarak noktacıklar halinde kan çıkarır. Bu şekilde kan çıkarma işine normal tedavilerde "çirtme" denilir. Hasta bu şekilde avsunlandıktan sonra, şifa niyetiyle, tekke evinden bir kap su alarak ayrılır. Ziyarete getirilen hastaların bazıları türbenin içinde bir iki saat uyur. Hatta, türbede gece uyuyanlar da olur⁶¹.

Sığircık Şeyhleri: Bunlar uçan şeyhlerden olup yedi kardeşlermiş. Horasan'dan Anadolu'ya geldiklerinde Tecer Dağı'nın üzerinden etrafa birer taş atmışlar. Herkes taşının konduğu yere düşmüş ve hepsi birer ziyaret yeri olmuş. Bu yedi kardeş şunlarmış: 1. Karacalar Tekkesi. (Ulaş-Karacalar Köyünde) 2. Küpeli Baba. (Ulaş-Küpeli Köyünde) 3. Davullu Dede. (Karalar Köyü ile Deliilyas Kasabası arasında) 4. Arap Dede. (Gazibey Köyünde) 5. Damılı Baba (Aziz Baba, Damılı Köyünde). 6. Aptallı Tekkesi. (Şarkışla-Abdallı Köyü) 7. Çam Dede. (Ulaş-Acıyurt).

Topaktaş: Karalar Köyünde, her biri küçük bir ev büyüklüğünde iki adet taştan ibarettir. Eskiden çocuğu olmayan veya çocuğu durmayan kadınlar bu taşların etrafında "Bir atım var satıyım mı ? Ardına kulun katıyım mı ?" denilerek dolandırılırdı. Günümüzde Topaktaş ziyareti hemen hemen unutulmuş ve bu uygulama tamamen ortadan kalkmıştır.

Yaramış Baba: yaramış Köyü'nde Çağlağan mevkiindedir. Eskiden büyükler "O olmazsa köyü sel götürür" derlerdi. Onun köyü selden koruduğuna dair bir inanç vardır. Çevrede Yaramış Tekkesi, köyde ise Tekke adıyla bilinir. Ziyaret yeri Çağlağan adı verilen tepenin üzerindedir. Baş ve ayak uçlarında iki taş bulunan bir mezar mevcuttur. Mezarın baş ucu tarafına yakın olan içdeye kadınlar çaput bağlarlar. Baş ucundaki taşta taş sürülür. Sürülen taş tutarsa dileğin olacağına inanılır. Genellikle çocuğu olmayanlar başta olmak üzere her türlü hastalar ve dilekte bulunacaklar tarafından ziyaret edilir. Ayrıca burada yağmur duası yapılır. Burası şu şekilde ziyaret edilir: 3 Kulhi 1 Elham okunur. Etrafında 3 kere dolanılır. Çaput bağlanır. Taş sürülür. Dilek dilenir. Bazen de ziyaretin başında çocuklara ziyaretçiler tarafından kavurga, leblebi, üzüm gibi yiyecekler dağıtılır. Tekke de geceleri ateş yandığına dair bir inanış vardır.

Yaramış Köyü "Kaya Ziyareti": Guytul denilen mevkiinde yer alan kutsal bir taştır. Oval şekilde, yüksekliği 1,5-2 m civarında bir taştan ibarettir. Çocuğu olmayan kadınlar bu kayanın etrafında dolanarak dilekte bulunurlar. Doğacak çocuklar sembolik olarak bu kayaya satılır.

⁶⁰ kk.: Sabri TUNA, Savcun 1926, İlkokul, dt.: 08.11.1999

⁶¹ kk.: Ahmet Arslan, Savcun 1932, İlkokul, dt.: 16.05.1999.

2. Ocaklar:

Akçainiş Köyü Isıtma (Sıtma) Ocağı: Akçainiş Köyünde, Kurlapa adlı mevkidedir. Sıtma hastaları tarafından ziyaret edilir.

Çongar Ocağı-Kara Fakı Ocağı: Bu ocak Çongar köyündedir. Kara Fakı adında birisine ait olduğuna inanılan bir mezar bulunmaktadır. Kara Fakı, Şarkışla'nın Harın Köyü'nde azapmış. Hayvanların yatmasına yakın ahır temizliğini yaparken, soyunur, malın yatacağı yere yatar, sırtına batanları alırmış. Böylece kendisine zarar verecek şeylerin hayvanlara da verebileceğini düşünürmüş. Çok dürüst ve çalışkan bir dervişmiş. Kara Fakı'nın Ağası hacca gidiyor. Bir akşam hacda canı helva çekiyor. Bu Kara Fakı'ya ayan oluyor. Evin hanımına: "Güzel bir helva yap da, efendime götürüyüm" diyor. Kadın: "Bu saf dervişin canı helva çekmiş" diyerek ona helva yapıyor. Kara Fakı hacdaki ağasına bir tasla bu helvayı ulaştırıyor. Ağa hacdan dönüşünde, kendisini karşılamaya gelenlere helva tasını göstererek: "Benim yanıma gelmeyin, bende bir şey yok, ne var ise Kara Fakı'da, onu görün" diyor. Bu ocak şimdi Çongar Köyü'nün içindedir. Nüzul inenler, ağzı gözü eğilenler, ruhsal hastalığı olanlar, abdest alarak burayı ziyaret ederler. Besmele çekilerek türbenin bulunduğu odaya girilir. Ayak ucuna oturularak bilinen dualardan okunur. Burada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine Allah'tan şifa istenilir. Dua ettikten sonra ziyaretçiler genellikle türbede bir süre uyurlar. Eğer rüyasında bir el onu sıvazlar yada ziyarette yatan kişi rüyasına gelirse hasta kesinlikle iyileşir, yoksa iyileşemezmiş. Mahir Çongar, 1328 (M. 1912) Çongar doğumlu. dt.: 1988

Çongar Küt Ocağı: Çongar köyünde, Adatepe adı verilen küçük tepenin üzerinde ocak evidir. Buraya yürümekte geç kalan veya yürüme zorluğu çeken çocuklar götürülür. Burada dua edilir ve çocuk biraz bekletilir.

Çerkez gilin Tekke: Eskiapardı Köyünde bulunmaktadır. Burasını çocuğu olmayan kadınlar ve vücudunda kırgınlık halsizlik hisseden kişiler ziyaret ederler.

Eskiköy İnne (İğne) Ocağı: Eskiköy'de, "Müftüler" adı verilen ailenin evidir. Burayı korkma sonucu rahatsız olanlar ziyaret ederler. Ateşte kızdırılan bir iğnenin sivri ucu korkan kişinin boynuna dokundurularak hasta tedavi edilmeye çalışılır.

Gazibey Köyü Hacoğ Gilin Türbe: Gazibey Köyündedir. Genellikle Sıtma tutanlar ve çeşitli rahatsızları olanlar ziyaret ederler. Ziyaret şu şekilde gerçekleşir: Hasta abdest alarak türbeyi ziyaret eder ve burada bir süre uyur.

Hanlı Köyü Dalak Ocağı: "Cennet karı" adı verilen kadının evidir. Burada dalak üzerine iğne batırılmak suretiyle dalak hastaları tedavi edilmeye çalışılır.

Herekli Köyü Derma Ocağı: Herekli Köyünde, "Gazi'nin Evi" olarak bilinen evdir. Demra hastalığına yakalananlar bu ocak evini ziyaret ederler.

Herekli Köyü Sarılık Ocağı: Herekli Köyünde, "Hacı Hoca" Namıyla tanınan kişinin evidir. Sarılık hastalığına yakalananlar bu evi ziyaret ederler.

Kahyalı Köyü Dalak Ocağı: Kahyalı köyünde "Hâllöler" sülalesine ait bir evdir. Bu evde Şadiye isminde iki gözü âmâ bir kadın dalak

keser. Bu ocaktaki dalak kesme, sembolik bir işlemdir. Dalak kesmek için kurumuş bir kurban dalağıyla bir bıçak yeterlidir. Kurban dalağını dalak kesme işleminde kullanmak için şu uygulamaların yapılması gerekir: Kurban bayramında, kurban kesilecek hayvanın kulağına ocak evinden bir kişi abdestli olarak: "Senin dalağını dalak hastalarına şifa olarak kullanacağım, Rabbim inşallah şifalı eder !" der. Daha sonra, aynı kişi kurban kesildikten sonra onun dalağını alarak güneşte kurutur. Artık bu dalaktan dalak kesmek amacıyla yararlanılabilir. Dalak kesme işlemi ise şu şekilde yapılır: "Hasta sırt üstü yatar. Kurumuş kurban dalağı hastanın dalağının üzerine konularak bıçakla üzerinden kesiliyormuş gibi yapılır. Dalak kesen kadın, hastaya: "Senin dalağını kestim !" der ve böylece dalak kesme işlemi sona erer⁶².

Karalar Köyü Sarılık Ocağı: Karalar köyünde "Sarığil" adı verilen ailenin evidir. Sarılık hastalığına yakalananlar burayı ziyaret ederler. Ocaklı kişi tarafından, jilet veya usturayla hastanın kulağından ve alnından kan çıkarılır.

Karalı Köyü Göz Ocağı-Çökeliğin Ocağı: Karalı Köyü'nde "Tantışlar Sülalesi"nden Durmuş Hoca'nın (Durmuş Damış'ın) evidir. Bu ziyaret yeriyle ilgili şöyle bir hikâye anlatılır: Karalı Köyü'nde Çökelik lakaplı bir temiz kişi varmış. Zamanla gözleri ama olmuş. Rüyasında Kalınbük denilen yerde bir ziyaret yeri görüyor. Rüyasında ona: "Şu tepenin üstünde bir demir parçası var. Onu al gözlerine sür, gözlerin açılacak" diyorlar. Çökelik Baba oğluna diyor ki: "Git orda bir demir var onu al getir" diyor. Oğlu demiri bulup getiriyor. Demiri gözlerine sürdükten sonra Allah'ın izniyle gözleri açılıyor. Çökelik Baba daha sonra demir bulunan yeri çevirerek ziyaret haline getiriyor. Bundan dolayı bu ziyaret yerine "Çökeliğin Ocağı" adı veriliyor⁶³. Burası şu şekilde ziyaret edilir: "Önce Kalınbük denilen derenin içerisindeki tepenin üzerinde yer alan Çökeliğin Ocağı adlı yer ziyaret edilir. Burada bilinen dualar okunur. Sonra köye gelinerek ocak evinde ki demir göze sürülür"⁶⁴. Böyle yapılırsa göz hastalıklarının geçeceğine inanılır. Bu ocak evi şimdi dağılmış ve ocak evliler Sivas Esentepe Mahallesi'ne göçmüşlerdir. Bu aile yine göz hastalığına yakalananlar tarafından ziyaret edilir ve gelen kişilerin gözüne demir sürülür.

Karalı Köyü Küt Ocağı: Karalı Köyünde Süleyman Kantar'ın evinin girişindedir. Yürüyemeyen veya geç yürüyen çocuklar tedavi amacıyla bu ocağa getirilir. "Ocak evinin damına çıkılarak çocuk kollarından tutulup ayakları aşağıya doğru sarkıtılır. Bu işlem üç Cuma tekrar edilir"⁶⁵. Böyle yapılıncı çocuğun kısa zamanda yürüyeceğine inanılır.

Kayadibi Bucağı Sarılık Ocağı: Aslen Karalar köyünden gelme bir kadın tarafından sarılık kesilen ev olup, sarılık hastaları tarafından ziyaret edilir

Keçili Köyü Derma Ocağı: "Hocağal" veya "Alogil" adıyla anılan ailenin evidir. Ocaklı kişi tarafından, kalemle dermanın (temrenin) etrafı çizilip

⁶² kk.: Aşık İsmeti, Kahyalı. dt.: 21.10.1993.

⁶³ kk.: Kadir Kartal, Karalı 1932, ortaokul, dt.: 27.01.1999.

⁶⁴ Kadir Kartal.

⁶⁵ kk.: Süleyman Kantar, Karalı-1927, oyd. Gör.t.: 19.06.1999.

içi yazılır. Üzerine "Tü ! Tü! Tü" denilerek tükürür gibi yapılır. Bu işlemten sonra hastalığın geçeceğine inanılır. Hasta ocaklı eve gelmemişse bir parça kuyruk yağı üzerine derma yazılıp, hastanın yanına varıldığında dermalı yerine bastırılır. Bu işlemin de şifalı olacağına inanılır.

Kızılöz Köyü Derma Ocağı: Kızılöz köyünde "Derma Ocağı" adı verilen evdir. "Muratgil" adı verilen sülâlenin tüm fertleri ocaklıdır. Derma önce ocaklı evde yazılır. Hasta köyden ayrılırken köy mezarlığında bulunan ve şifalı olduğuna inanılan topraktan alarak yüzüne çalar. Bazıları bu topraktan çamur yaparak derma üzerine sürerler.

Söğütçük Köyü Isıtma (Sıtma) Ocağı: Söğütçük Köyünde sıtma hastalığına tutulanların ziyaret ettiği bir ocaktır. Gedğin arkası denilen yerdedir. Bu ocağın ziyaret yeri başka bir mevkide ocak olan ev ise köyün içindedir. Rivayete göre ocak olan kadın bir gelinmiş. Köyün içindeki evde ölmüş. Ölmeden önce, "Beni falanca yere gömün." dediği için, şimdi "Düşek" denilen yere gömülmüş. Burası şu şekilde ziyaret edilir: Fakirler, horoz, durumu iyi olanlar, kuzu veya çebiş keserek, ocağın etrafını üç defa dolanırlar. Dört yerinde, namaz kılınıp dua edilir. Orada biraz yatıldıktan sonra köyün içindeki ocak evine dönülür. Buranın ekmeği yenilip suyu içilir. Hasta biraz daha burada yatar. Kesilen hayvanlar ocak evine verilir. Ocak evi bunlardan yemek hazırlayarak gelen misafirlere ikram eder⁶⁶. Böylece sıtma hastalığından kurtulmaya çalışılır.

Söğütçük Köyü Süt Ocağı: Söğütçük. Devrent denilen mevkiinden yukarı çıkılıp sağa dönülünce bu ocakla karşılaşılır. Genellikle sütü olmayan kadınlar ziyaret eder. burada bir kar akıtılıp (horoz, kuzu, çebiş gibi hayvan kesme) namaz kılınırsa, ziyaret eden kadının sütü artarmış⁶⁷.

Yanalak Köyü Göz Ocağı: Yanalak Köyünde "Taşçı" ailesinin evidir. Göz rahatsızlığı olanlar tarafından ziyaret edilir.

BİBLİYOGRAFYA

I Arşiv Vesikaları:

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Tapu Tahrir Defterleri (TTD):

TTD 2 (sene: 859-Sivas). TTD 19 (sene: 890-Sivas). TTD 79 (sene: 926-Sivas). TTD 98 (sene: 926-Rum). TTD 387 (sene: 929-Tokat).

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD):

MAD 2931 (sene: 1095), MAD 8458 (sene: 1104-1116), MAD 6549 (sene: 1128), MAD 534 (sene: 1142), MAD 10179 (sene: 1149-1150), MAD 14679 (sene: ?).

Divân-ı Hümâyûn Mühimme Defterleri: No: 135.

Cevdet Tasnifi: *Mârif*: Numara: 323. *Zaptiye*: Num.519. Num. 3058.

Sivas Ali Baba Zaviyesi Evrakı (ALİ BABA):

⁶⁶ Kaynak kişiler: Elif Karaca, Söğütçük 1925, Oyd.. Gör.t.: 09.02.1987. Meryem Yıldırım, Söğütçük, Oyd. dt.: 12.11.1995.

⁶⁷ Aynı kaynak kişiler.

ALİ BABA: 2/11(sene: 1238), 3/80(sene: 1222), 3/82(sene: 1224), 7/54(sene: 1180), 7/99(sene: 1224), 8/93(sene: ?).

Temettuât Defterleri (ML.VRD.TMT.:

13591 (Damlacık), 13592 (Gayırbey), 13622 (Savcun Kızılcakışla), 13744 (Kabasakal), 13745 (Çongar), 13746 (Yanalak), 13747 (Herekli), 13748 (Durdulu), 13749 (Kızılöz), 13750 (Aylı), 13751 (Karalı), 13752 (Sorguncuk), 13753 (Kavlak), 13754 (Hanlı), 13755 (Akkuzulu), 13756 (Kartalca), 13757 (Söğütçük), 13758 (Ağcainiş), 13760 (Koyuncu), 13761 (Bostancık), 13762 (Gazibey), 13763 (Keçili), 13764 (Güney), 13765 (Kızılcaköy), 13766 (Kızılcakışla), 13767 (Yaramış), 13768 (Haydarlı), 13769 (Damılı), 13770 (Kethüdalı), 13771 (Bedirli), 13772 (Gözmen), 13773 (Karalar), 13774 (Menşürlü), 13775 (Çallı), 13776 (Kayadibi),

B. Milli Kütüphane Arşivi:

Sivas Şer'iyye Sicilleri (SŞS):

nu.: 1 (sene: 1192, s. 54), 3 (sene: 1202, s. 87), 7 (sene: 1221, s. 174), 9 (sene: 1224, 1227, s. 19,180), 10 (sene: 1231, 1233, 1235, s. 43, 150, 6), 12 (sene: 1238, s. 106), 13 (sene: 1239, s. 80).

II. Araştırma ve İncelemeler:

ACAR, İsmail Hakkı, "Zara Halk Meteorolojisi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 2, sayı: 23, Sivas-Aralık 1974.

ACAR, İsmail Hakkı, *Zara Folkloru*, 2. Baskı, Sivas 1990.

ACARTÜR, Reyhan, *Şifalı Bitkiler Flora ve Sağlığımız*, Orman Genel Müdürlüğü Mensupları Yardımlaşma Vakfı yay. Ankara, Mayıs 1996.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi Cilt: 1-2*, İstanbul 1995.

(ALTINAY), Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1989.

ARSUNAR, Ferruh, *Gaziantep Folkloru*, İstanbul 1962.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru Cilt:1*, Sivas 1940.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru Cilt:2*, Sivas 1943.

AYDIN, Mehmet, *Bayat, Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi*, Ankara 1984.

BARKAN, Ömer Lütfi, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980.

BAYTOP, Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara 1997

1954 *Saatli Maarif Takvimi*, İstanbul Maarif Kitaphanesi (Sahip ve Nâşiri), İstanbul-1954.

CİNLİOĞLU, Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat* kısım, Tokat 1941.

CİNLİOĞLU, Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat-ikinci kısım*, Tokat 1950.

CİNLİOĞLU, Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat-üçüncü kısım*, Tokat 1951.

CİNLİOĞLU, Halis Turgut, *Osmanlılar Zamanında Tokat-dördüncü kısım*, Tokat 1973.

- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas*, Sivas Valiliği yayını. Sivas 1998.
- DEMİRAY, Mehmet Güner, "Yüzerliğin Gemerek Folklorundaki yeri", *Sivas Folkloru*, Yıl: 1, Sayı: 8, Sivas Eylül 1973.
- Derleme Sözlüğü I-XII*, 2. Baskı, TDK yayını, Ankara 1993.
- ERGİNER, Gürbüz, *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. Ankara-1984
- GÖKÇE, Halim, "*Mehmet Refîkî (Hayatı, Edebî Kişiliği, Şiirleri)*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış master tezi), Ankara 1998.
- GÖKTÜRK, Hilmi, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü*, Erzurum 1974.
- GÜNDÜZ Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Ankara 1997.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991.
- IŞIK, Mahmut, *Afşarlar, Tarihi-Yetiştirdiği Şahıslar-Folkloru*, Ankara 1963.
- KARAKOÇ, Ömer, *Dünden Bugüne Hafik*, İstanbul 1997.
- KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Ankara 1999.
- KAYA, Doğan, *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Sivas 1994.
- KUZUCU, Kemalettin, XIX Yüzyıl Ortalarında İlbeyli Kazasının Sosyal ve İktisadi Durumu, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum-1996
- KUZUCULAR, Emin, "Sarkışla Takvimi", *Sivas Folkloru*, Yıl: 7, Sayı: 74, Mart 1979, s. 23.
- KUZUCULAR, Emin, "Şarkışla'da Hastalıklar ve Tedavileri." *Türk Folkloru*, Sayı: 2, Eylül 1979.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul 1994.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, A.Ü. DTCF yayını, Ankara 1981.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara 1995.
- ÖZBAŞ, Ömer, *Folklor Derlemeleri İlbeyli Türkmenleri Arasında*, Gaziantep 1939.
- PAÇACIOĞLU, Burhan *Sivas İlbeyli Ağzı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1987.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, II, III*, M.E.B. yay. İstanbul 1983.
- POLAT, H. Hüseyin, *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ankara 1995.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998.

- SAVAŞ, Saim, *Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zâviyesi*, İstanbul 1992.
- SÜMER, Faruk, *Çepniler*, İstanbul 1992.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul 1999.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus ul Âlam*, cilt: 2, Mihran Matbaası, İst. 1316
- TURAN, Fatma Ayten, *Türkiye'de Halk İlâcı Araştırmaları*. Kültür Bakanlığı Yayını Ankara 2000.
- TÜLBENDÇİ, Feridun Fazıl, *Ata Sözleri*, İstanbul-1977.
- TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşîret ve Cemaatler*, İstanbul 1970.
- Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1974
- UNAT, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK yay. Ankara-1988.
- ÜÇER, Müjgan, "Madımak", *Sivas Folkloru*, Yıl:1, Sayı: 5 , Sivas Haziran 1973.
- ÜÇER, Müjgân, "Sivas'ta Attar Dükkânları, Şifalı Bitkiler ve Ev İlaçları." *Sivas Folkloru*, Sayı: 18, Temmuz 1974, Sivas 1974.
- ÜÇER, Müjgan, "Üzerlik", *Sivas Folkloru*, Yıl:1, Sayı: 6, Sivas Temmuz 1973.
- ÜÇER, Müjgân, *Atalar Sözü Yerde Kalmaz, Sivas'ta Sözlü Gelenek*, İstanbul-1998.
- ÜÇER, Müjgân, *Sivas Halk Mutfağı*, Sivas 1992.
- YÜKSEL, Hasan-KÖKSAL, M. Fatih, (Hazırlayanlar), *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakîbüleşrâflar*, Ahmet Rif'at Devhatü'n Nukabâ, Sivas 1998.

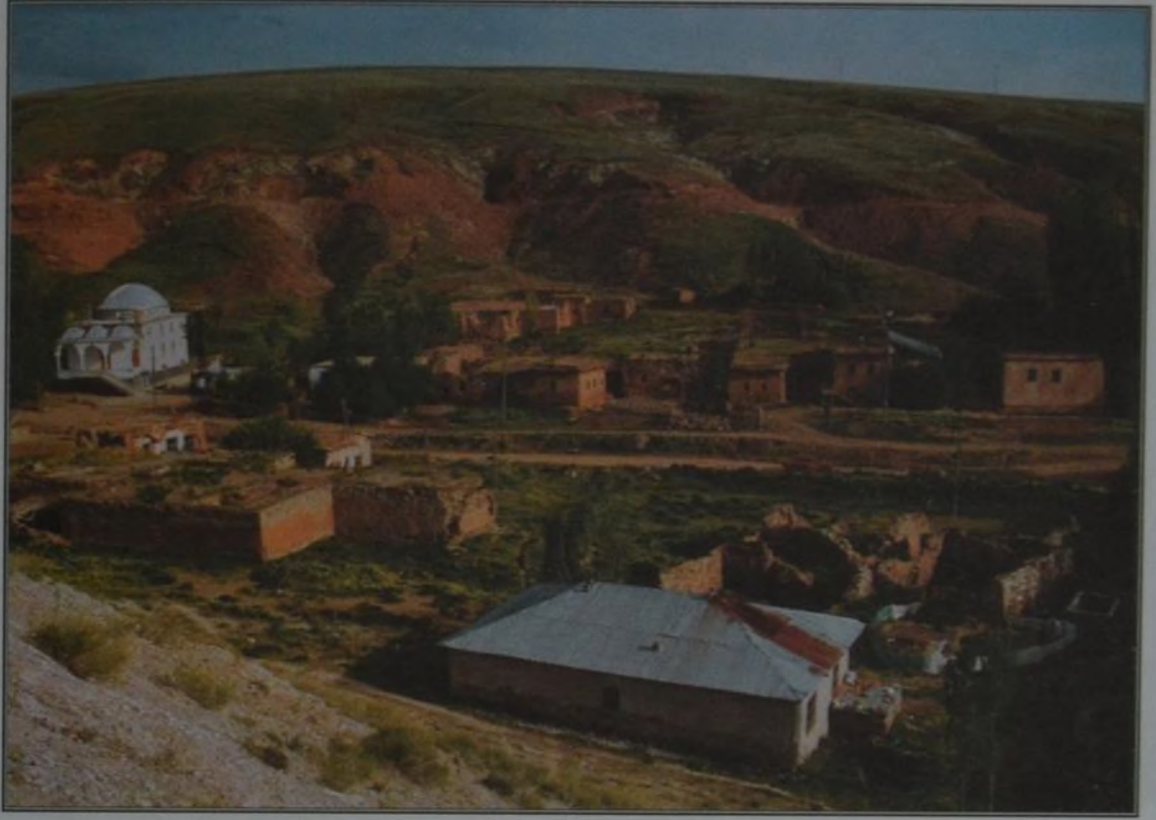
FOTOĞRAFLAR

Şekil 1. J. J. J.

Şekil 2. J. J. J.

Resim 1: Akçainiş

Resim 2: Akkuzulu

Resim 3: Apaköy

Resim 4: Aylı

Resim 5: Çocuklar/Aylı

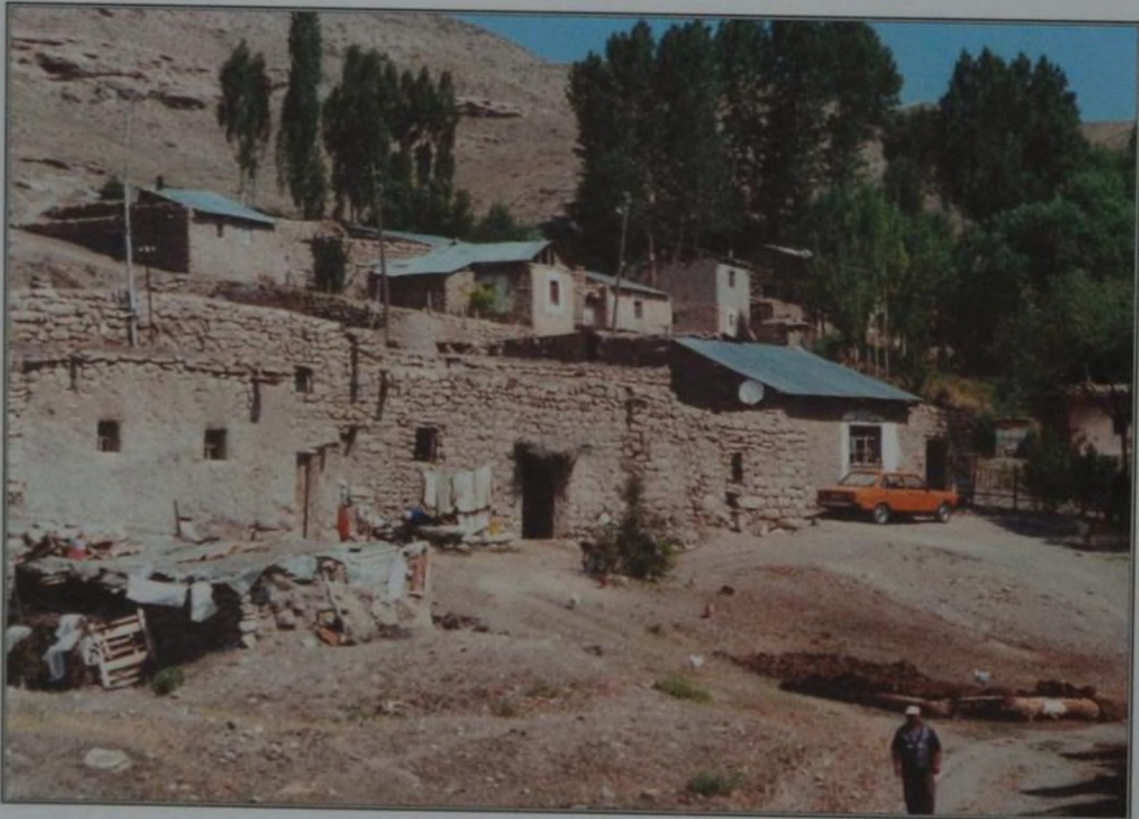

Resim 6: Bedirli

Resim 7: Bedirli

Resim 8: Bostancık

Resim 9: Köy halkından bir grup (yazarımız ile)/Bostancık

Resim 10: Çallı

Resim 11: Çaypınar

Resim 12: Çocuklar/Çaypınar

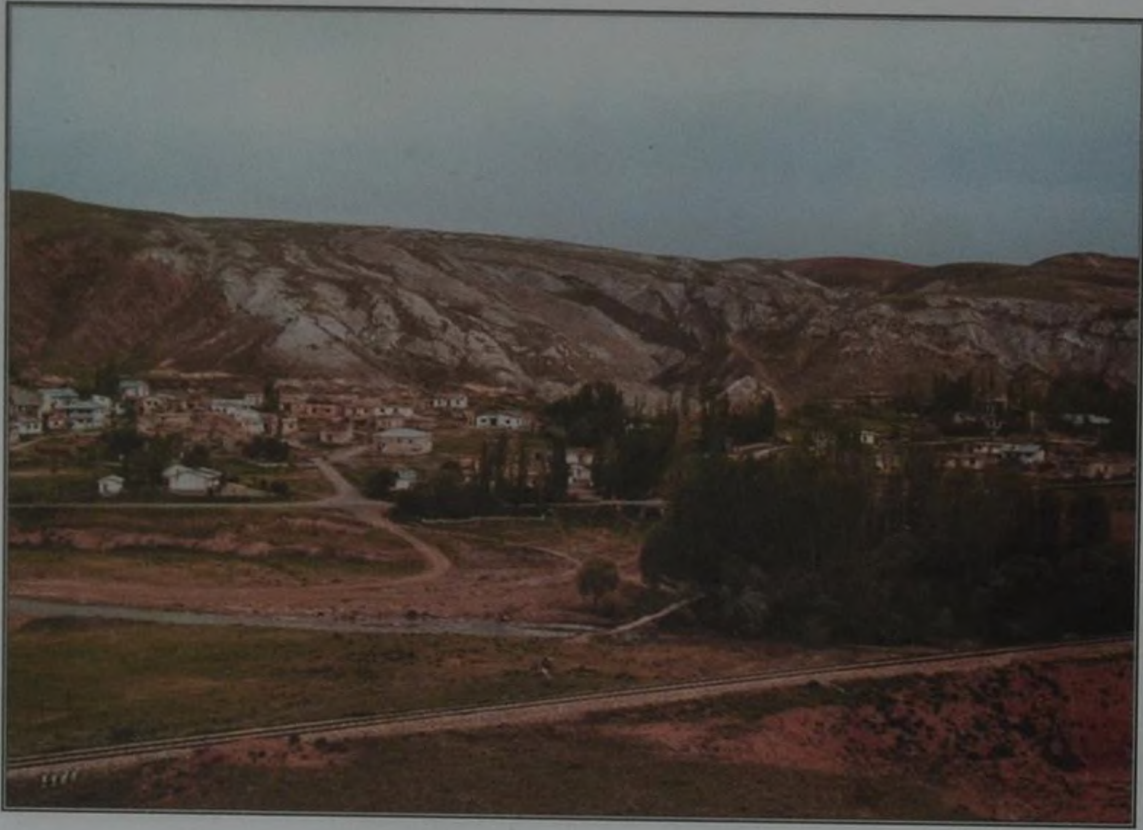

Resim 13: Çongar

Resim 14: Çongar

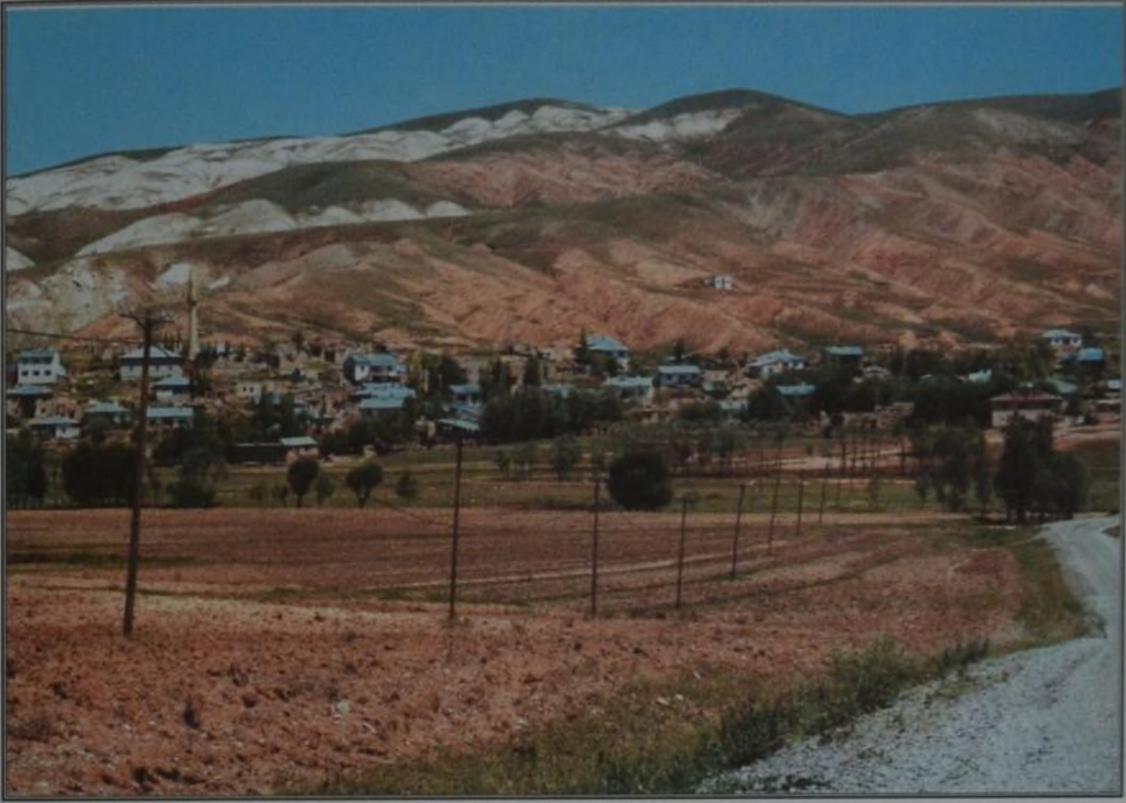

Resim 15: Damılı

Resim 16: Damlacık

Resim 17: Durdulu

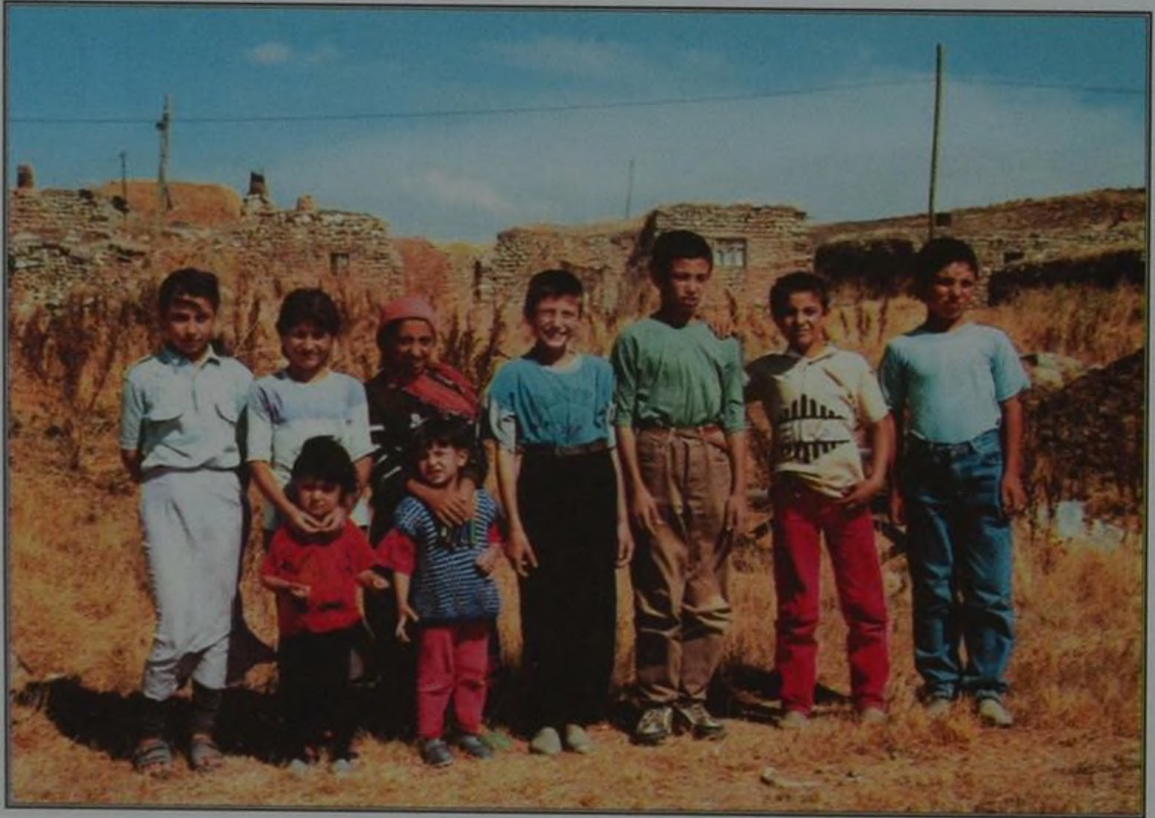

Resim 18: Durdulu

Resim 19: Eskiapardı

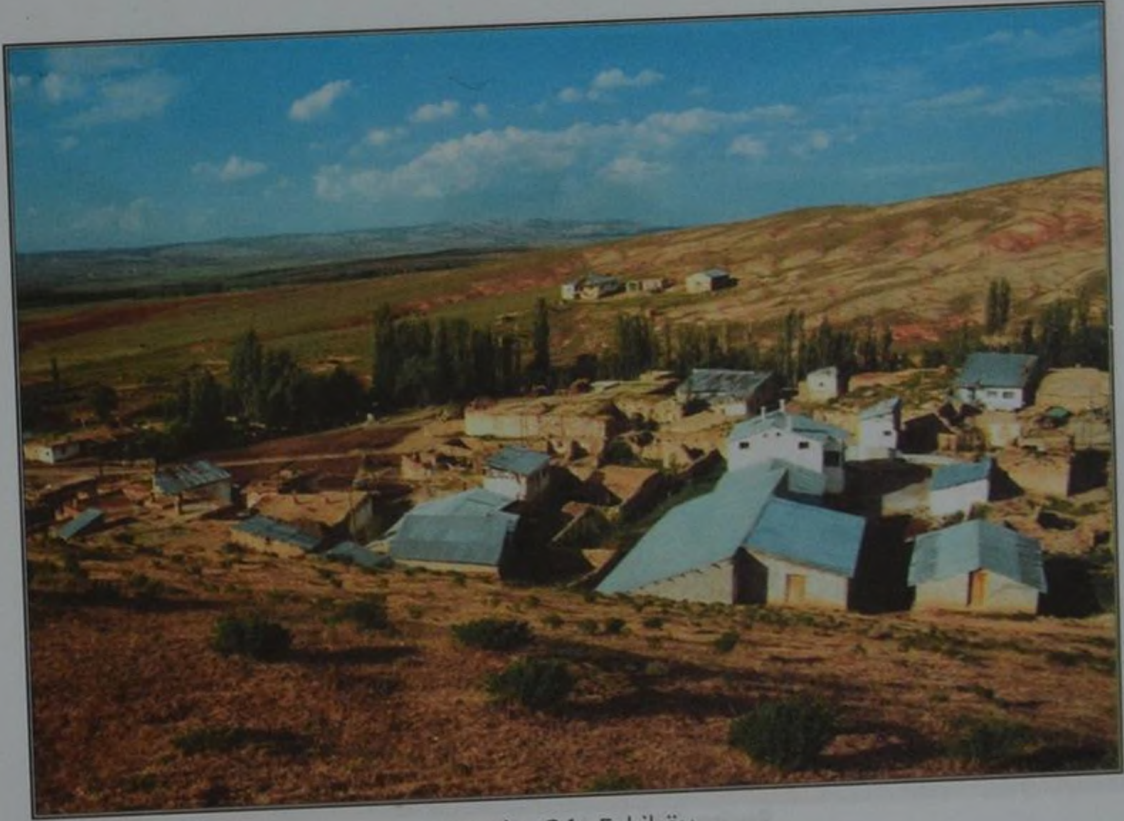

Resim 20: Çocuklar/Eskiapardı

Resim 20-1: Yeniapardı

Resim 21: Eskiköy

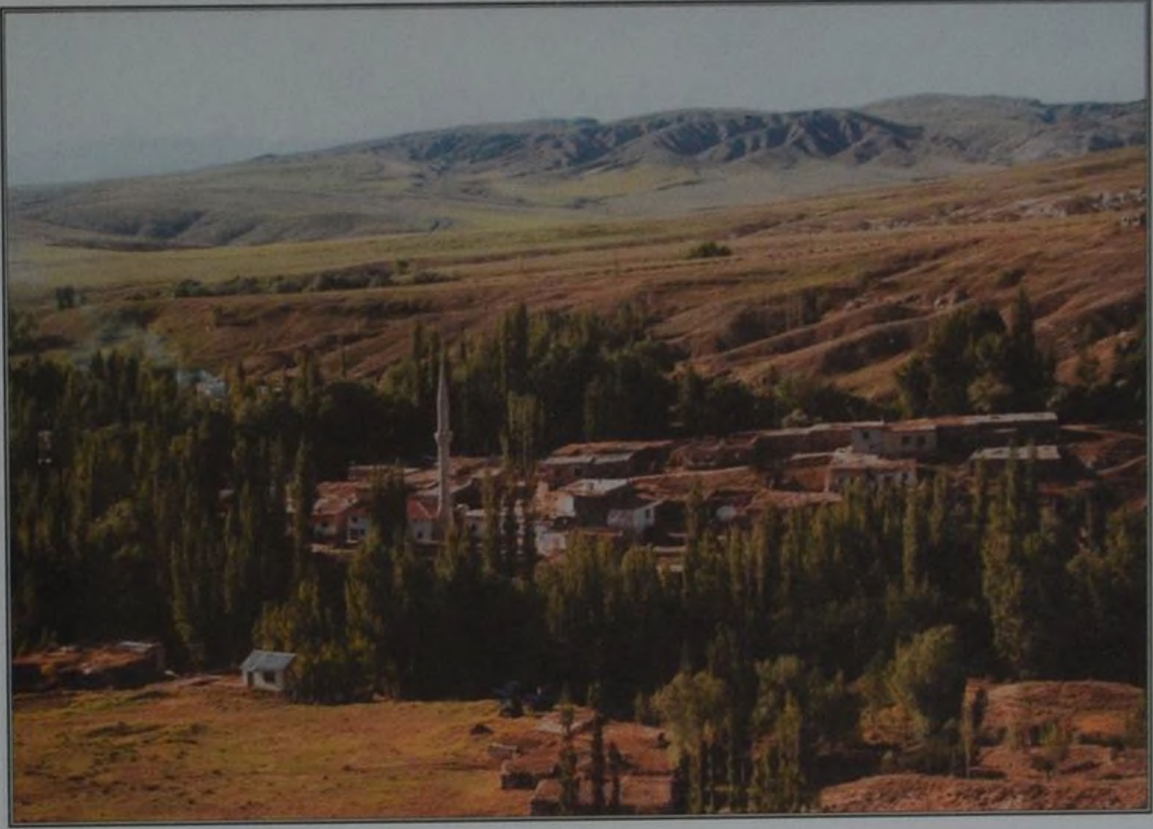

Resim 22: Gazibey

Resim 23: Kadınlar/Gazibey

Resim 24: Gözmen

Resim 25: Güney

Resim 26: Köy halkından bir grup/Güney

Resim 27: Hanlı

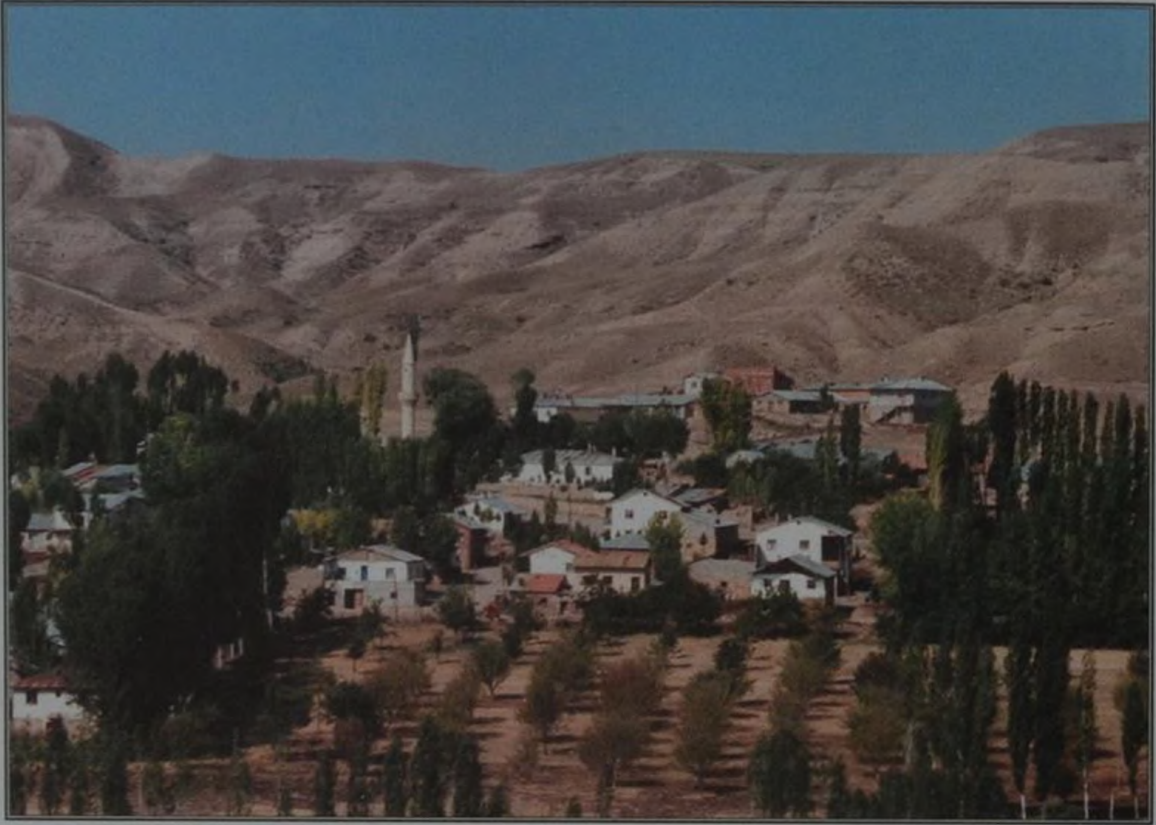

Resim 28: Hanlı

Resim 29: Haydarlı

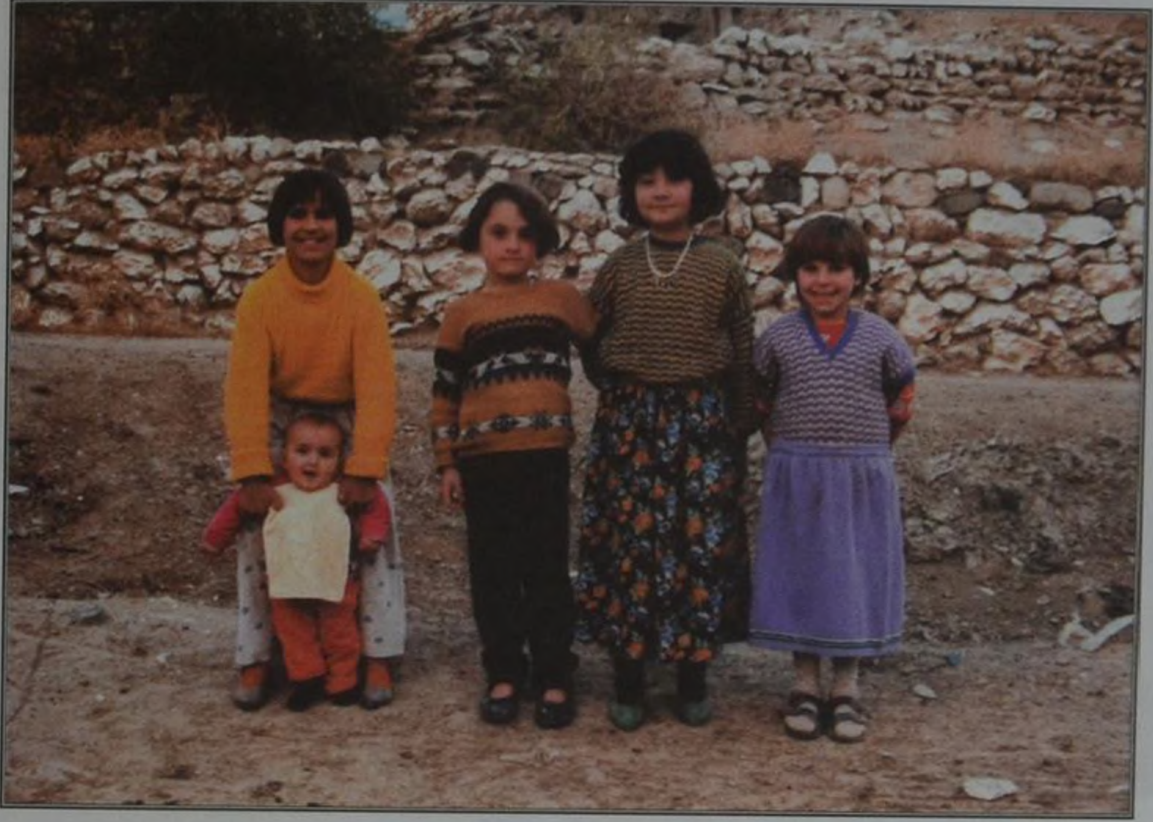

Resim 30: Hayırbey

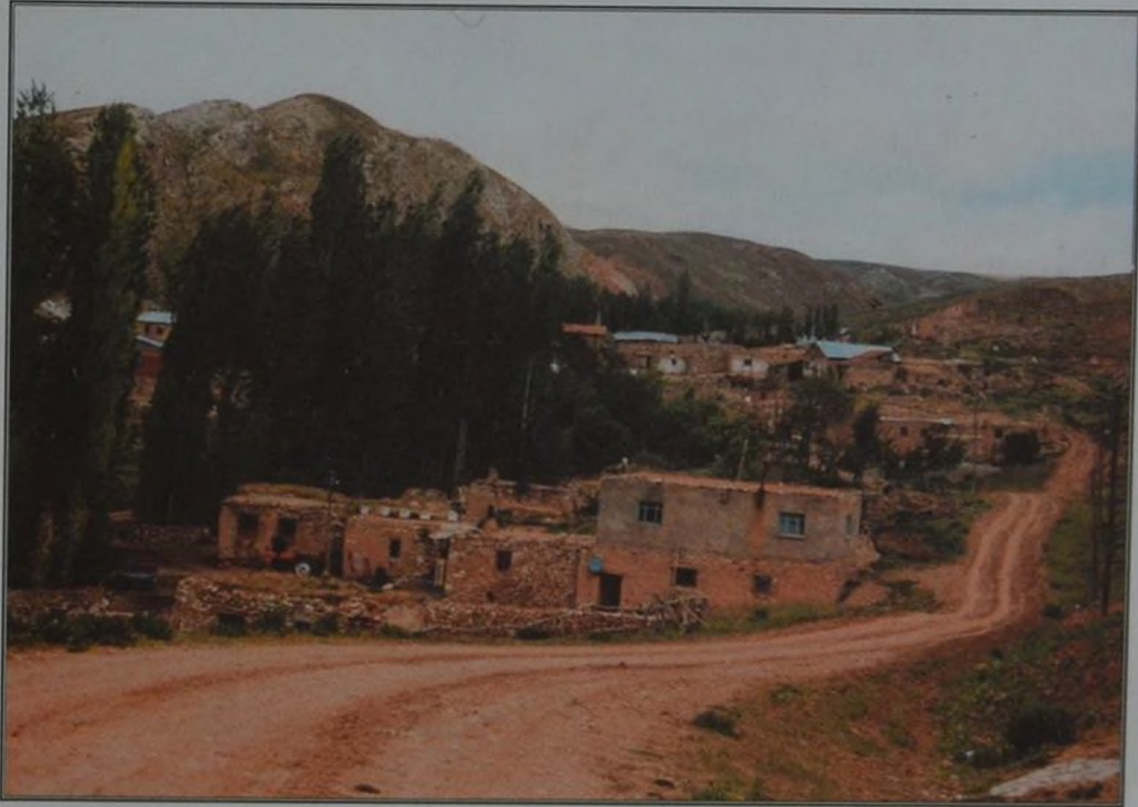

Resim 31: Herekli

Resim 32: Çocuklar/Herekli

Resim 33: Kabasakal

Resim 34: Köy halkından bir grup (yazarımız ve Aşık İsmetî ile) Kabasakal

Resim 35: Kâhyalı

Resim 36: Karalar

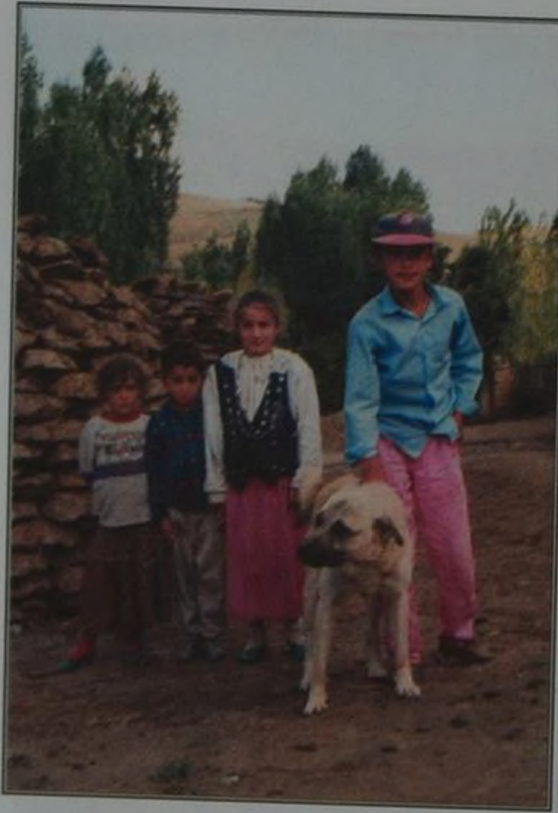

Resim 37: Karalar

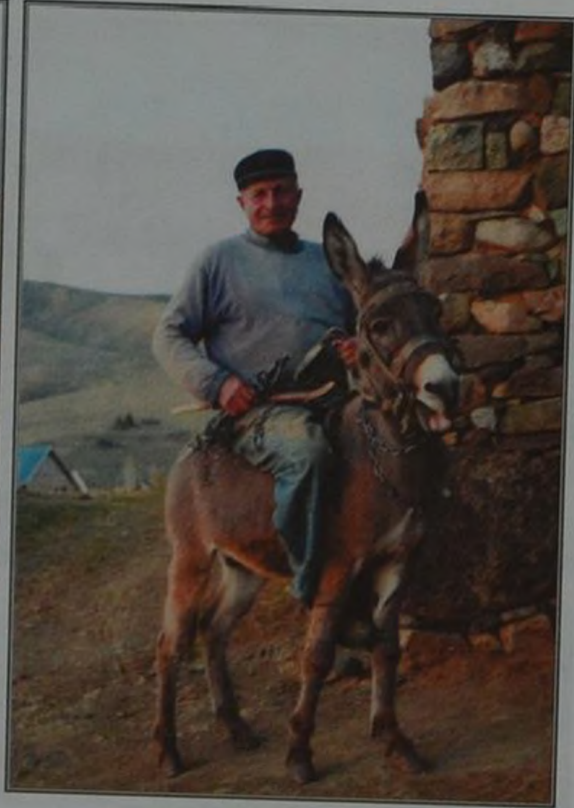

Resim 38: Karalar

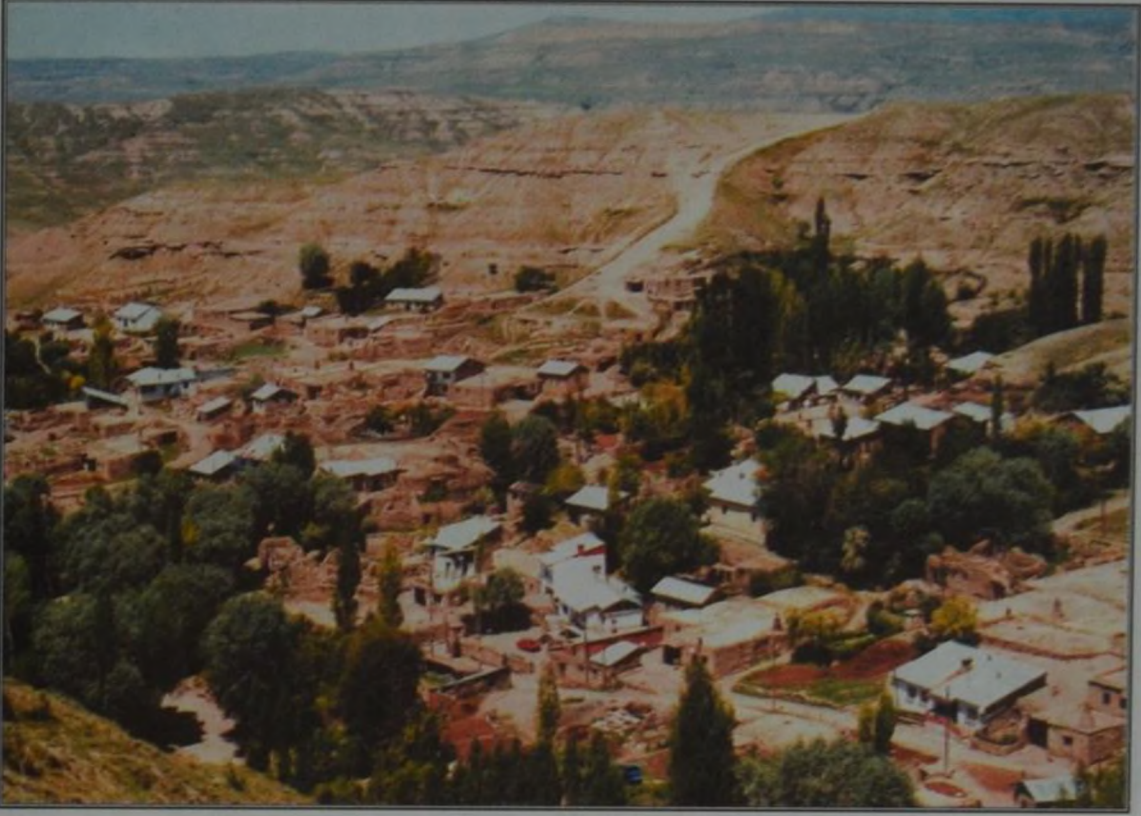

Resim 39: Çocuklar/Karalar

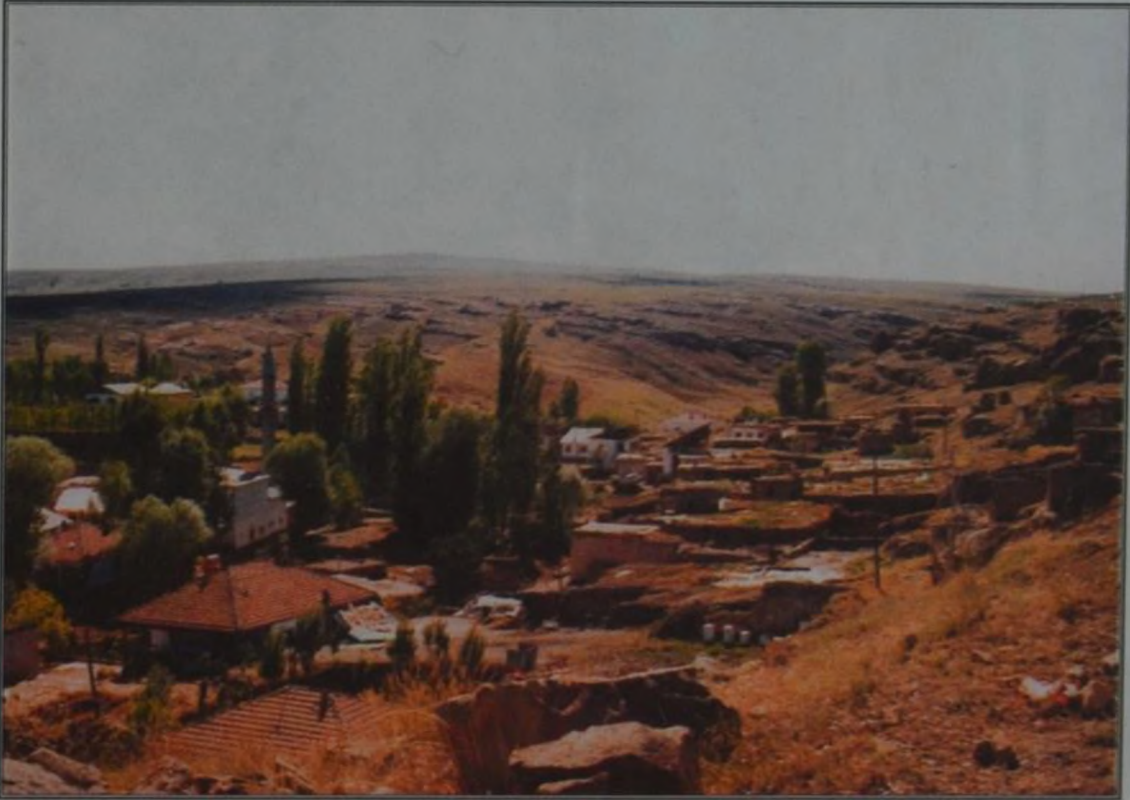

Resim 40: Bir hatıra resmi/Karalar

Resim 41: Karalı

Resim 42: Kartalca

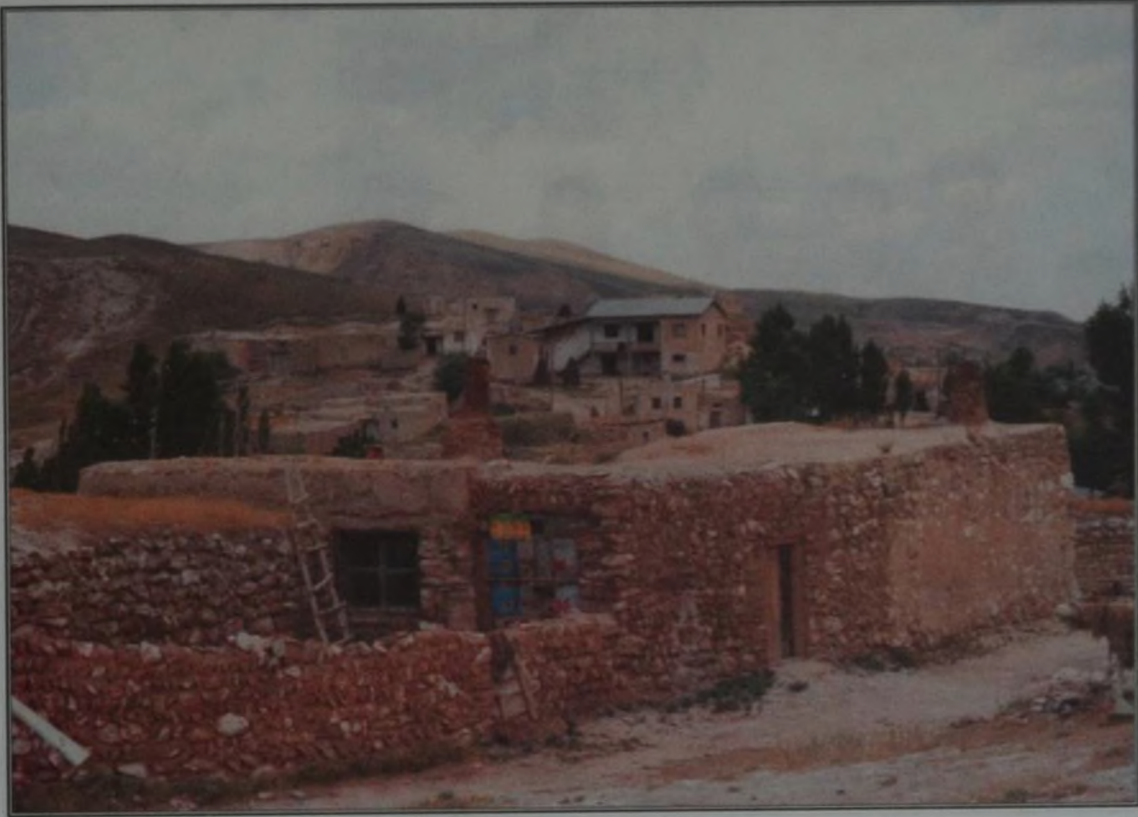

Resim 43: Kartalca

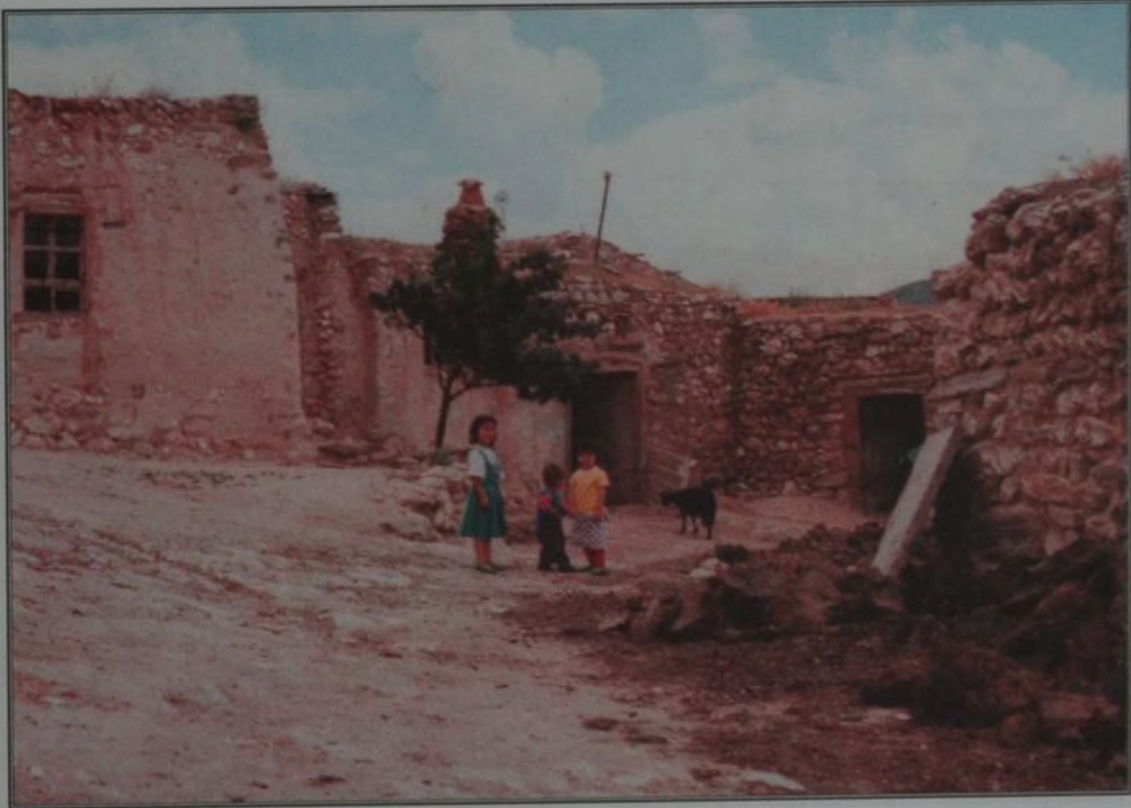

Resim 44: Köy halkında bir grup (Aşık İsmetî ve şair Kadir Kartal ile) Kartalca

Resim 45: Kavlak

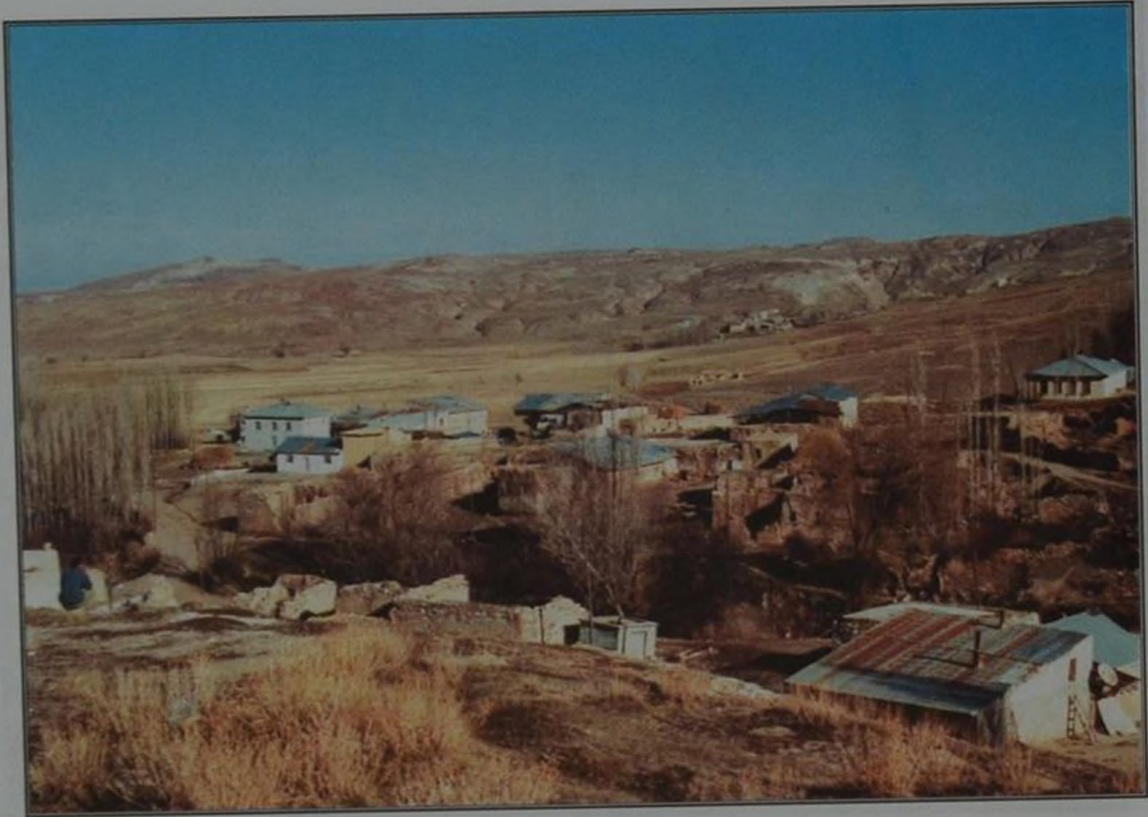

Resim 46: Kavlak

Resim 47: Çocuklar/Kavlak

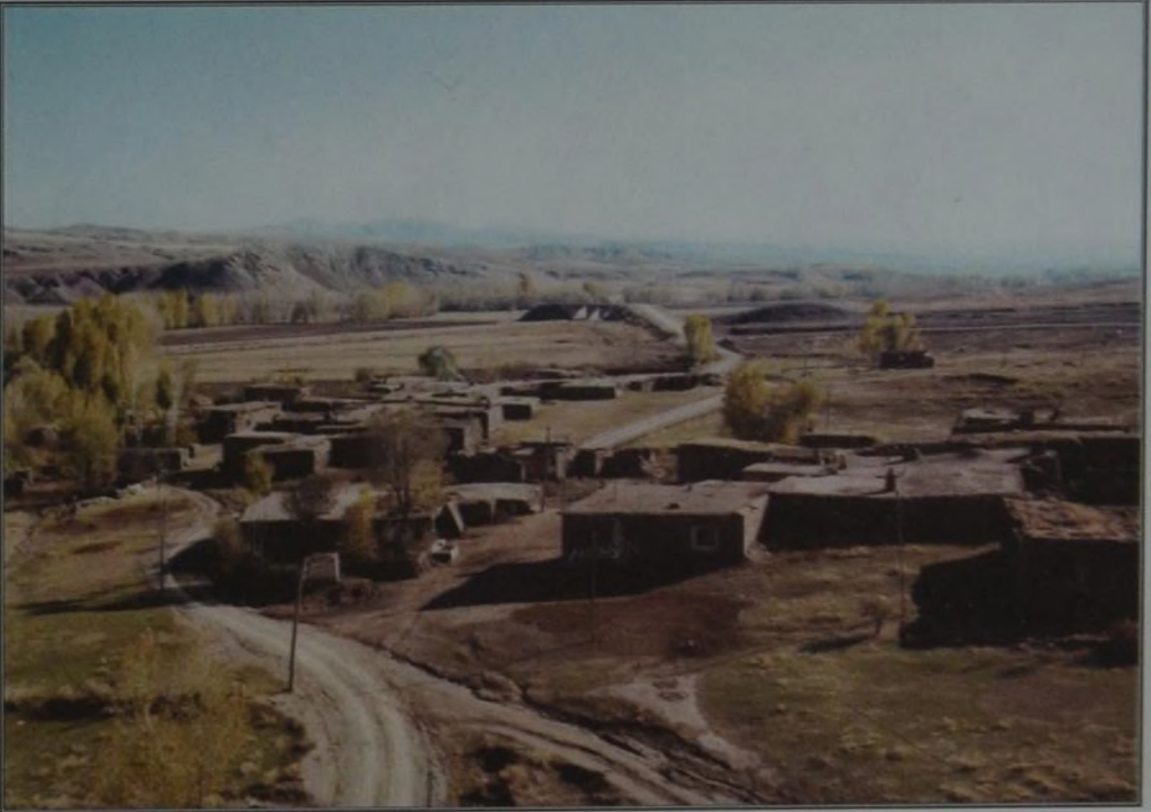

Resim 48: Keçili

Resim 49: Kayadibi

Resim 50: Kızılova

Resim 51: Kızılöz

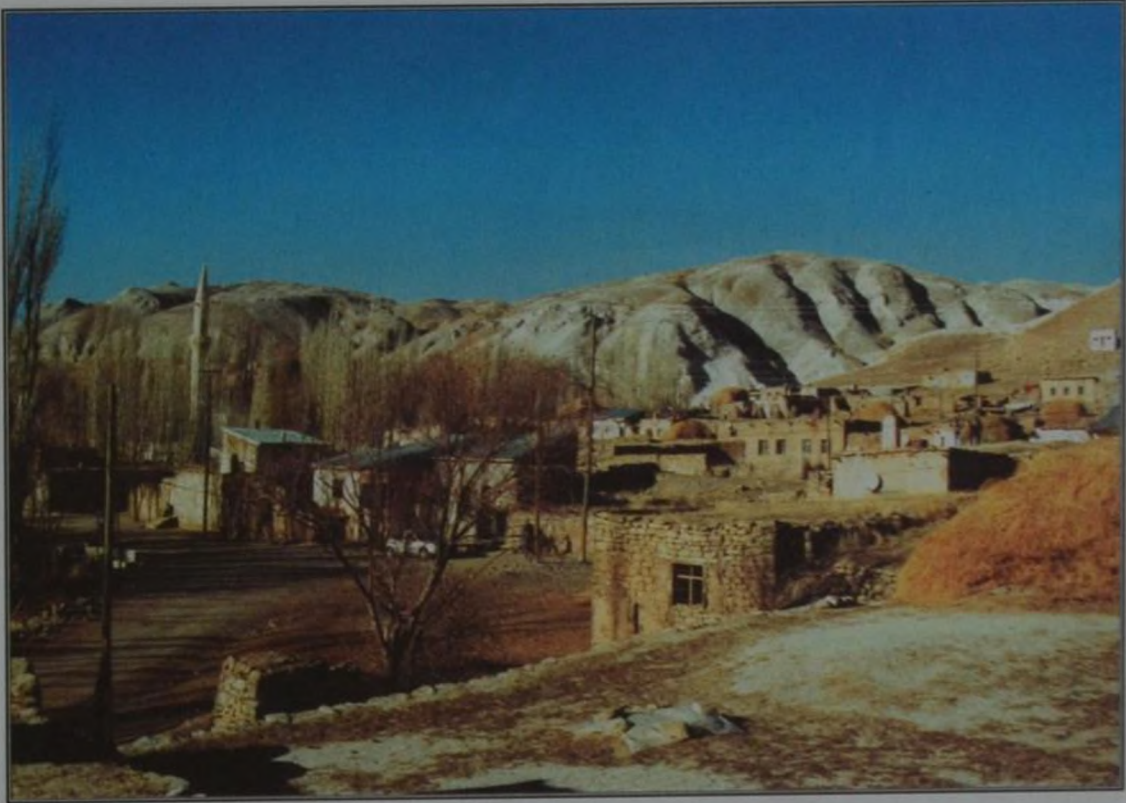

Resim 52: Koyuncu

Resim 53: Koyuncu

Resim 54: Menşürlü

Resim 55: Sarıdemir

Resim 56: Savcun

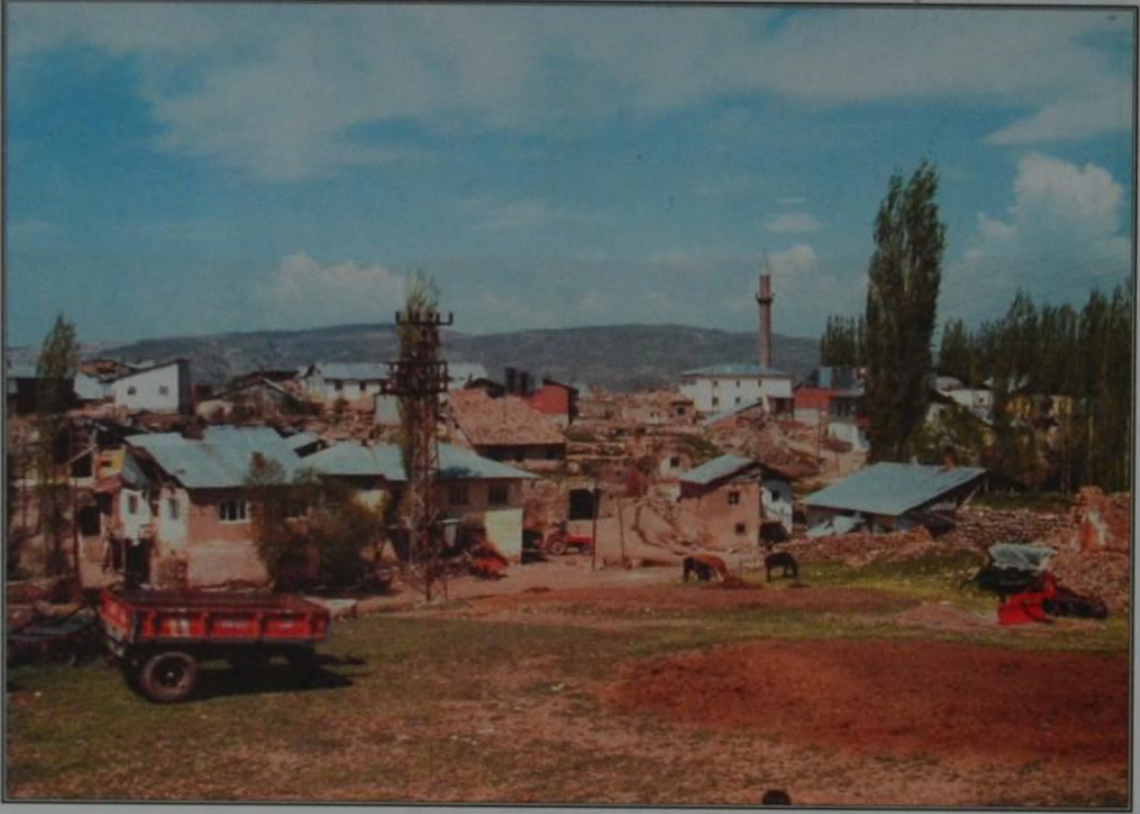

Resim 57: Sorguncuk

Resim 58: Söğütçük

Resim 59: Tatlıcak

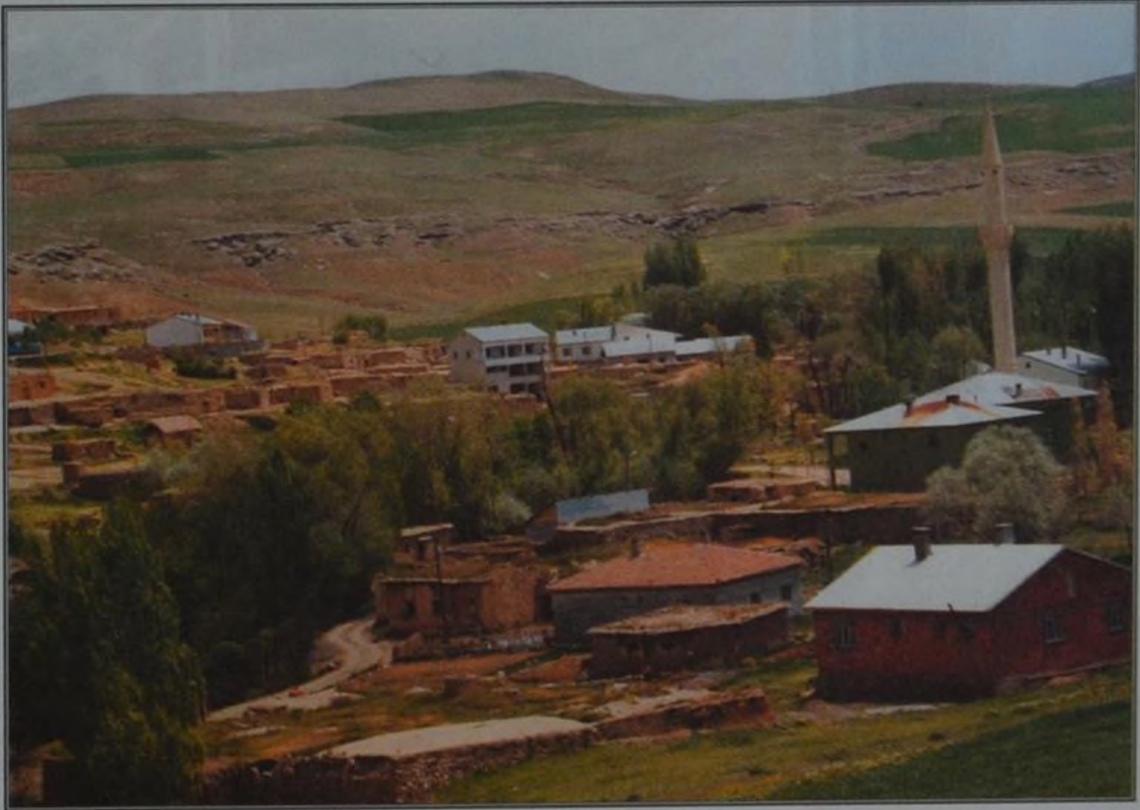

Resim 60: Yaramış

Resim 61: Yaramış

Resim 62: Yanalak

Resim 63: Yenikızılcağışla

Resim 64: Bir hatıra resmi/Yenikızılcağışla

Resim 65: Tırpan Çekişleme/Apaköy

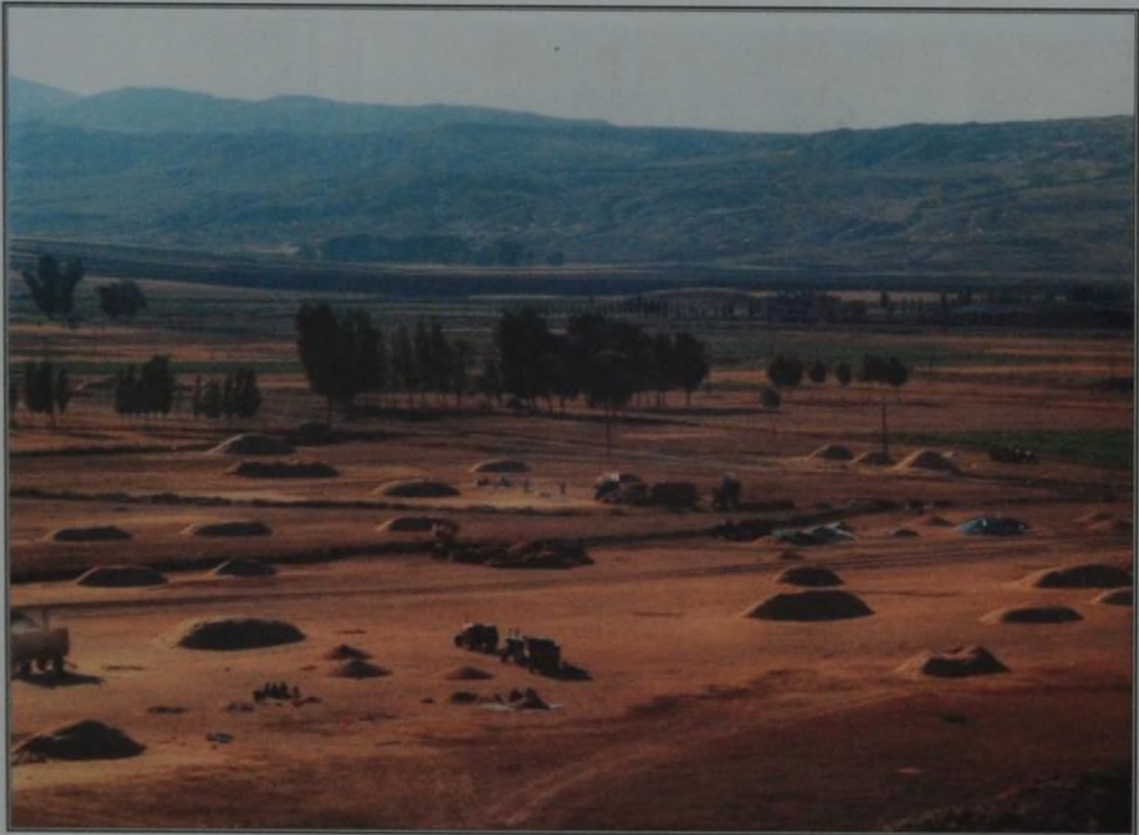

Resim 66: Tırpan Bileme (Tırpan Kılavlama)/Apaköy

Resim 67: Ot Biçimi/Apaköy

Resim 68: Harman  alışmaları/Hanlı

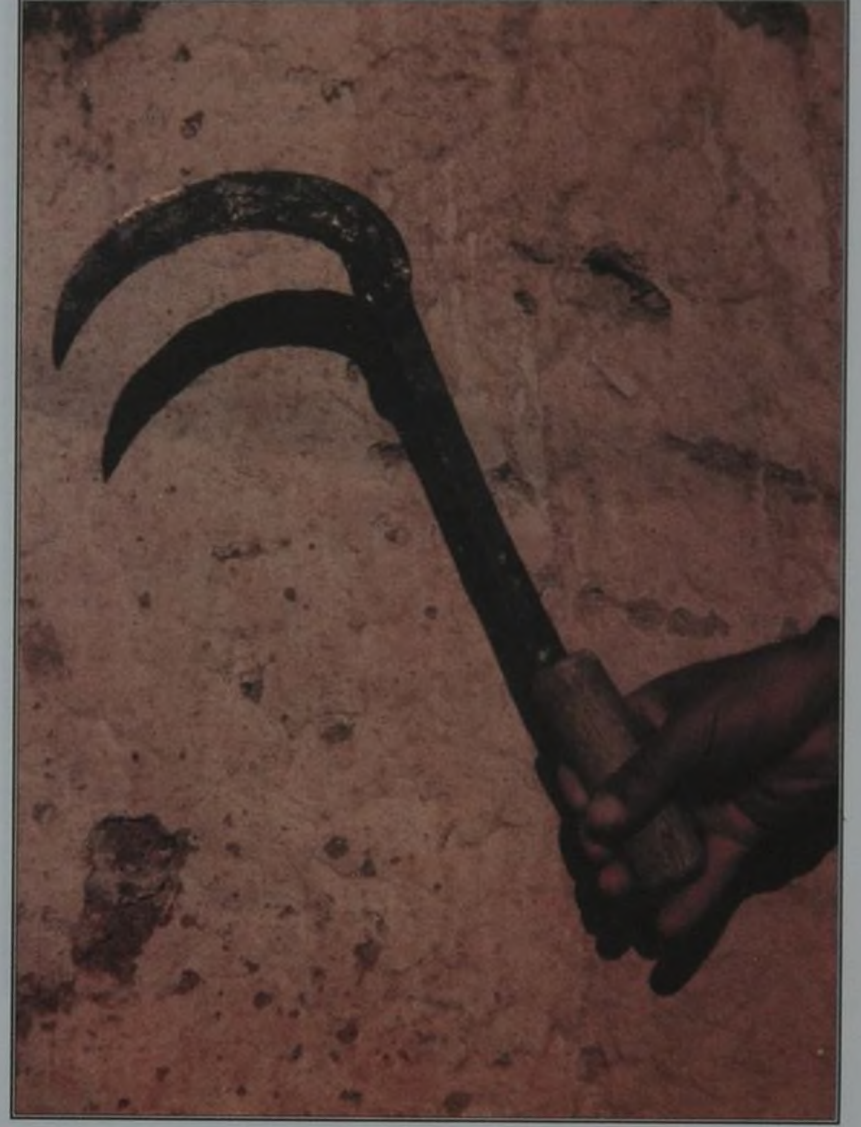

Resim 69: Geçgere ile Saman Taşıma/Karalar

Resim 70: Harman Aletleri Toplu Halde /Karalar

Resim 71: Galıç (Orak)/Karalar

Resim 72: Çatal/Karalar

Resim 74: Dirgen/Karalar

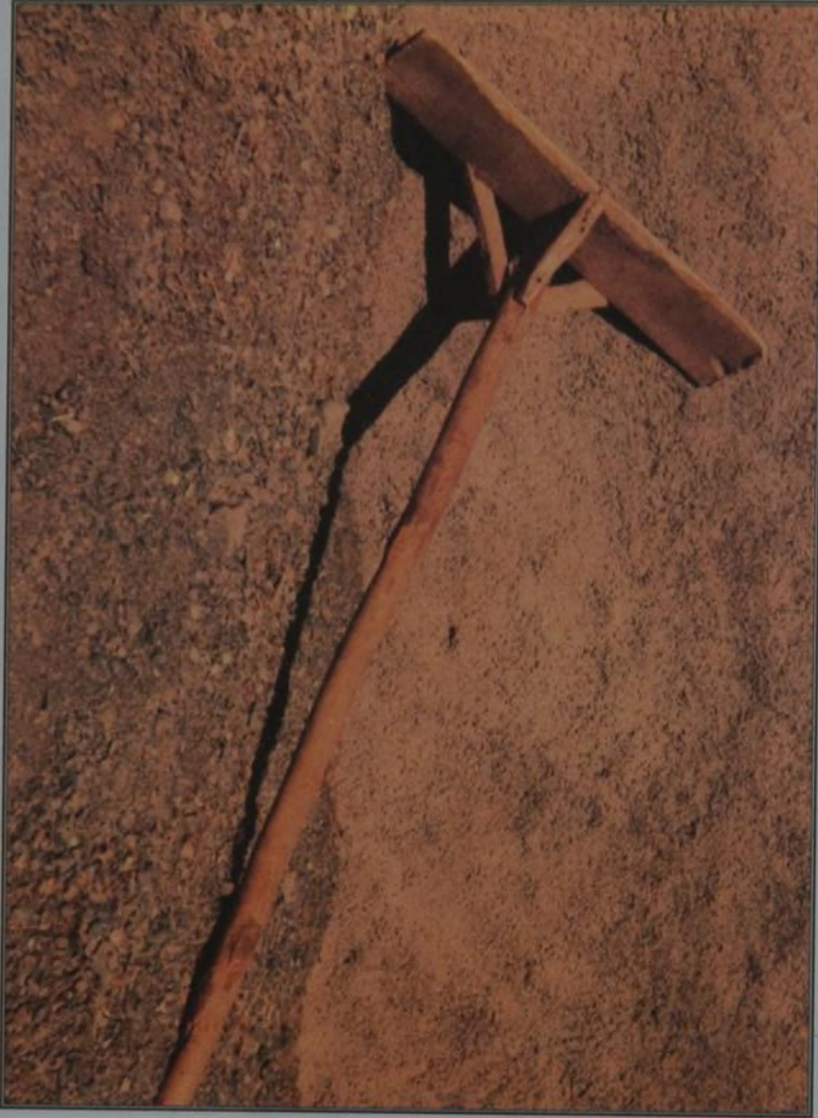

Resim 73: Gelberi/Karalar

Resim 75: Sıyırğı/Karalar

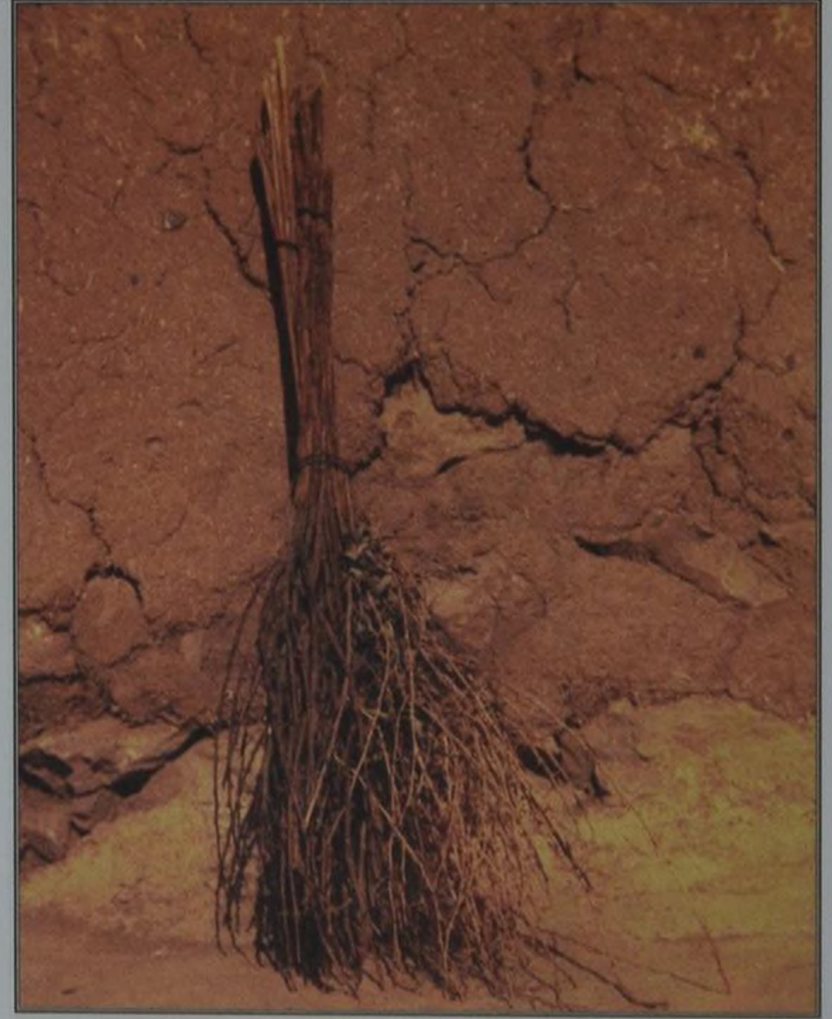

Resim 76: Sıyırğı/Karalar

Resim 78: Yaba/Karalar

Resim 77: Çalgı/Karalar

Resim 79: Dırmih (Tırmık)/Karalar

Resim 80: Şahna Mühürü/Apaköy

Resim 81: Sergi (Buğday Kurutma)/Karalar

Resim 82: Su Değirmeni Dışardan Görünüş/Çallı

Resim 83: Hicri 1307, Milâdi 1891 Tarihli Su Değirmeni Kitâbesi/Çallı

Resim 84: Su Değirmeni İçerden Görüşün/Çallı

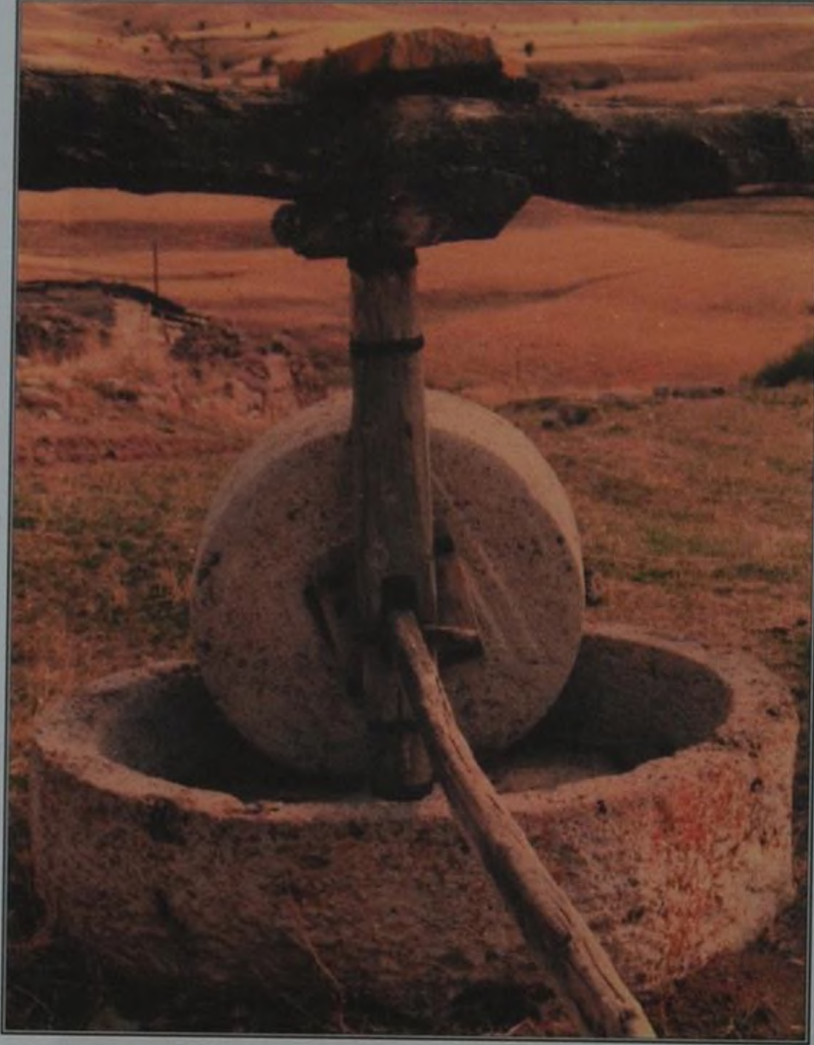

Resim 85: Değirmen Taşları/Çallı

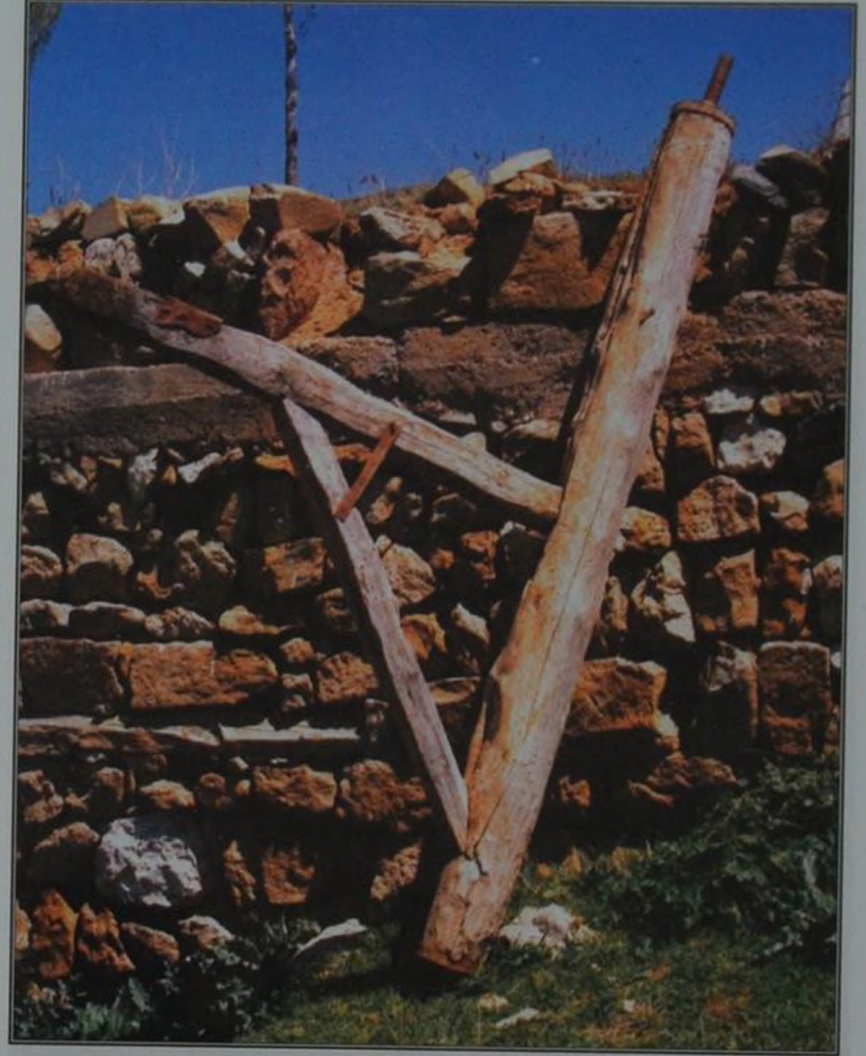

Resim 86: Soku/Akkuzulu

Resim 88: Seten Detayı /Akkuzulu

Resim 87: Su Değirmeni Vinci/Çallı

Resim 89: Seten/Akkuzulu

Resim 90: Kağı Önden Görünüşü/Apa

Resim 91: Sap Kağnısı (Üzerine Ekin Taşıma Sistemi Konulmuş)/Apa

Resim 92: Öküz Koşulmuş Kağnı/Apa

Resim 93: At Arabası/Kartalca

Resim 94: Toparlak/Karalar

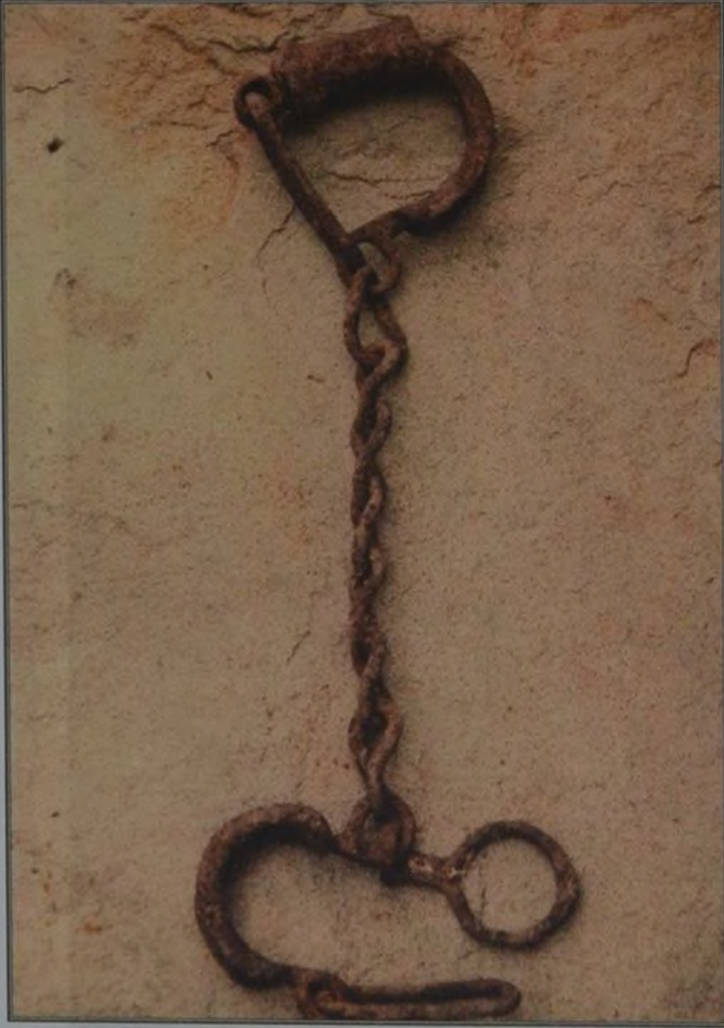

Resim 95: Koşum Takımı/Karalar

Resim 96: Öküz, Eşek ve At Nalları (Çivileriyle)/Karalar

Resim 98: Puhaa (Bukağı)/Apa

Resim 97: Gebre ve İçinde Kaşağı/Karalar

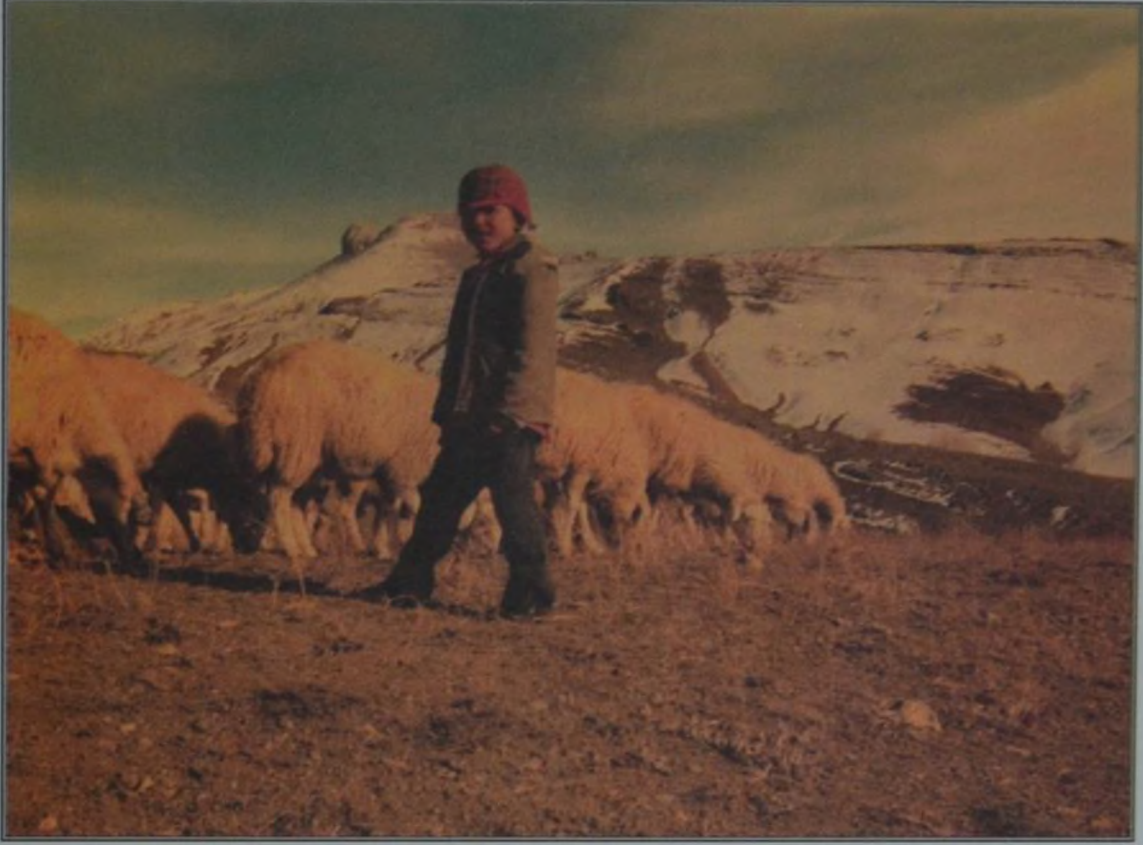

Resim 99: Celge/Karalar

Resim 100: Üçdemirli/Karalar

Resim 101: Koyun Yayan Çocuk/Karalar

Resim 102: Çoban ve Kuzu Sürüsü/Sorguncuk

Resim 103: Yün Yıkama/Çaypınar

Resim 104: Otluk/Koyuncu

Resim 105: Koyun Yemleme Kürünü (yalağı)/Koyuncu

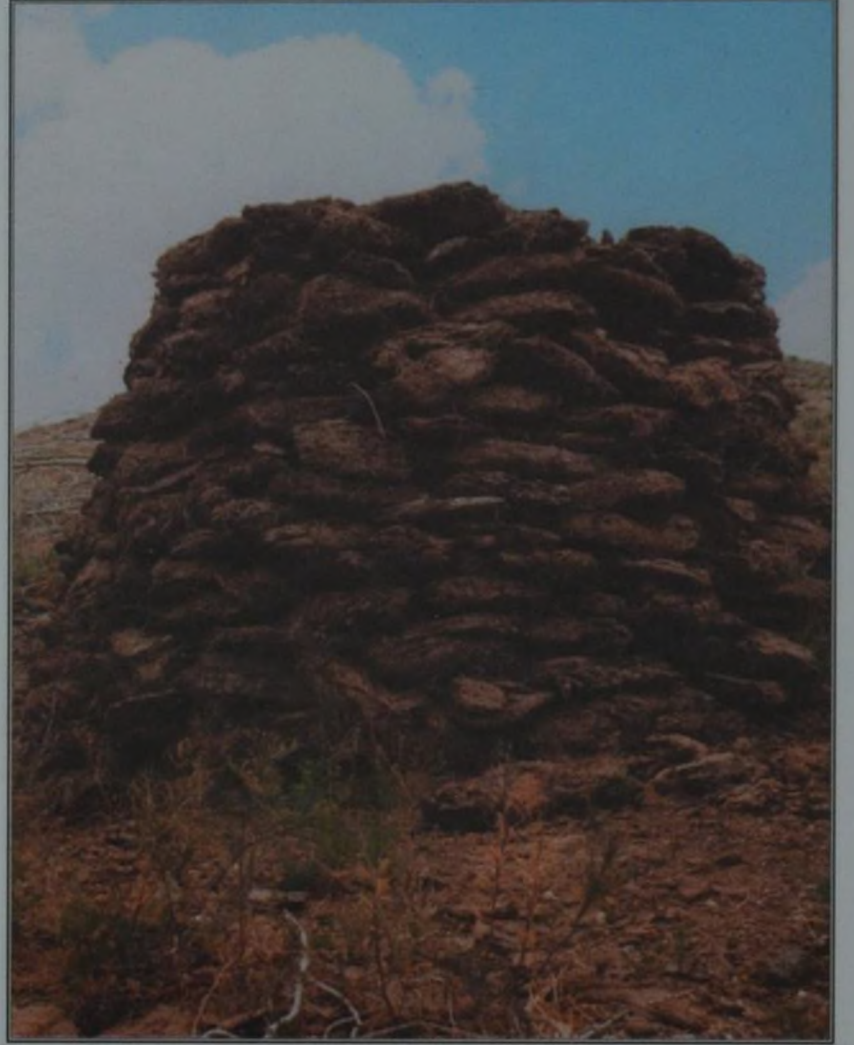

Resim 106: Basma Loğlama/Çaypınar

Resim 108: Arı Sepeti/Akkuzulu

Resim 107: Kalak/Kabasakal

Resim 109: Baca Sıyırma (Kar Sıyırma)/Karalar

Resim 110: Karalar Köyünde Kış

GELENEKLER

Resim 111: Damat - Sağdıç/Çallı

Resim 112: Düğün Bayrağı/Karalar

Resim 114: Damat Süsü/Yaramış

Resim 113: Düğün Bayrağı/Yaramış

Resim 115: Düğün Evi/Aylı

Resim 116: Kız Çıkartma/Gazibey

Resim 118: Zurnacı Mehmet Toy/Gazibey

Resim 117: Kına Yakma/Gazibey

Resim 119: Bayram Yemeğinde Çocuklar/Karalar

Resim 120: Aşıklar (28.2.1997)/Sivas

Resim 121: Yufka Ekmeği/Apaköy

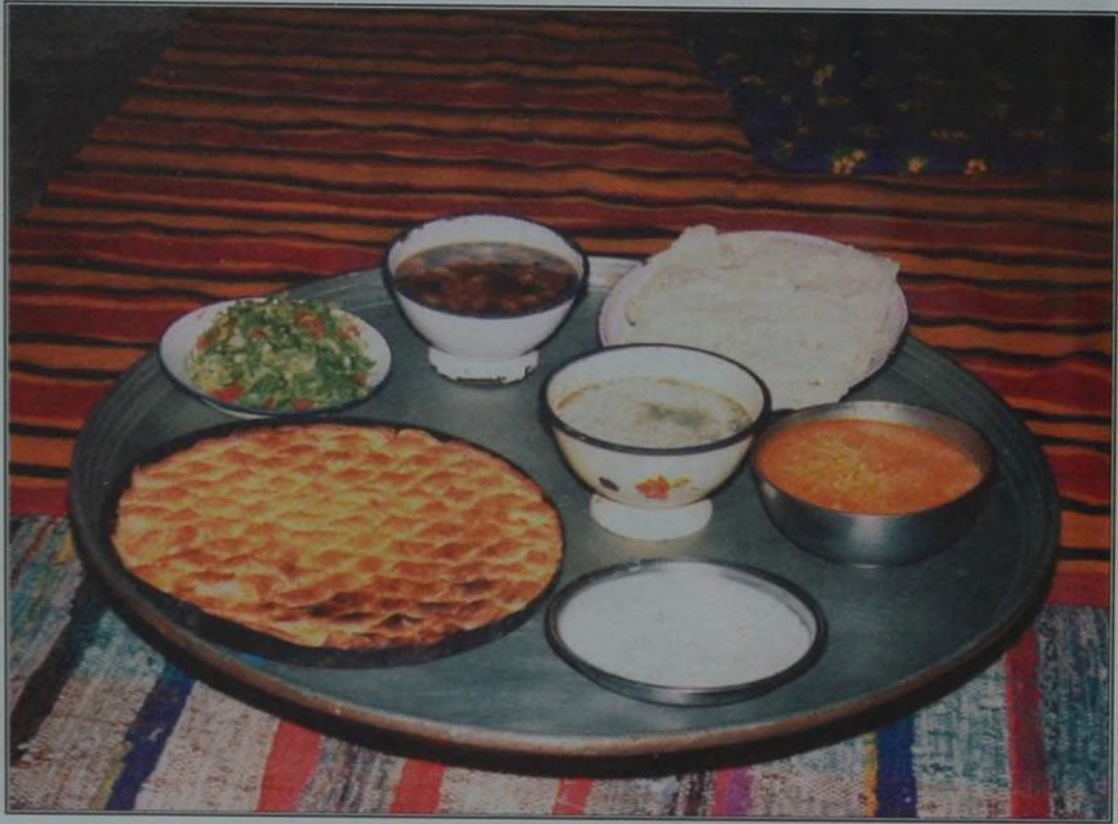

Resim 122: Sofra, Saç Ekmeği/Hayırbey

Resim 123: Yağlama/Yarameş

Resim 124: Bayram Sofrası/Karalar

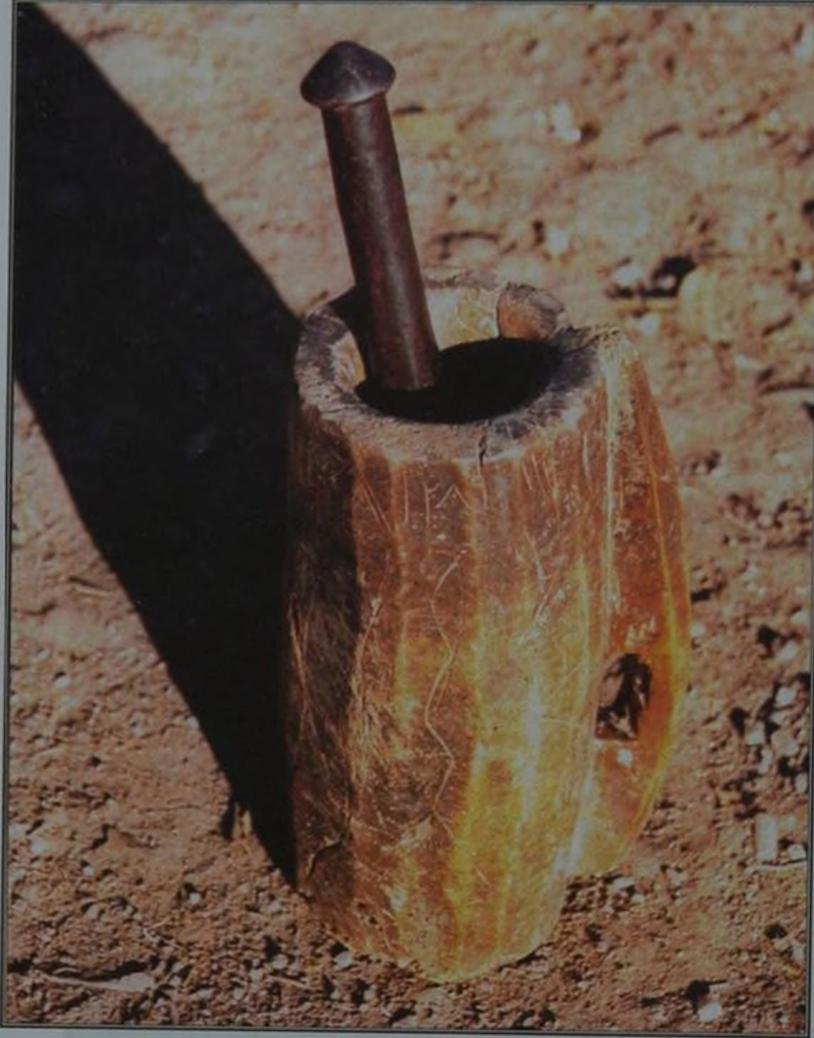

Resim 125: Gezenekli Ev (Mutfak)/Çallı

Resim 126: Kahve Kutusu/ Kızılova

Resim 128: Kahve Dibeği/Kızıllova

Resim 127: Şalgam Rendesi/Apa

DOKUMALAR

Resim 129: Ipâci (Kilim Tezgahı)/Apaköy

Resim 130: Yün Tarağı/ Karalı

Resim 131: lğ ve Kirkit/Karalar

Resim 132: Çıkırık/Kabasakal

Resim 133: Kilim/Menşürlü

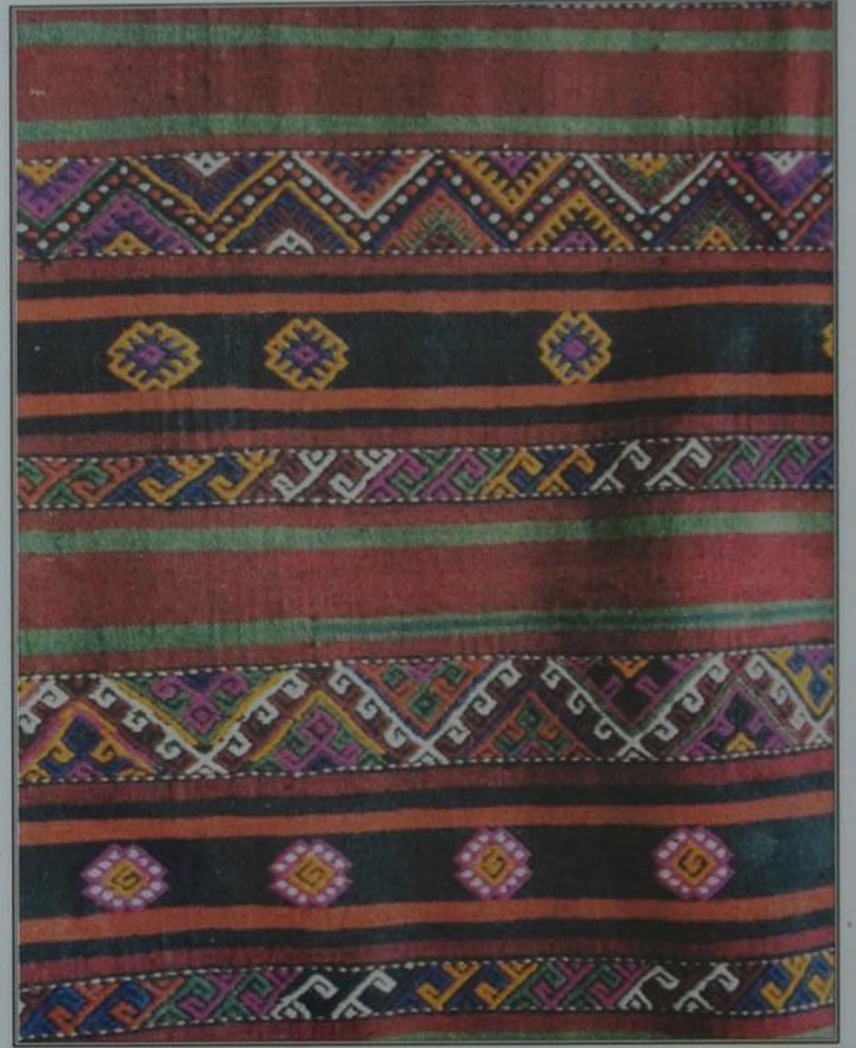

Resim 134: Kilim Detayı/Menşürlü

Resim 136: Yük Perdesi Detayı/Karalar

Resim 135: Kilim Detayı/Kâhyalı

Resim 137: Yük Perdesi Detayı/Karalar

Resim 138: Yük Perdesi Detayı/Karalar

Resim 139: Yük Perdesi Detayı/Karalar

Resim 140: Yük Perdesi Detayı/Karalar

Resim 141: Yük Perdesi Detayı/Menşürlü

Resim 142: Yük Perdesi Detayı/Menşürlü

Resim 143: Yük Perdesi Detayı/Menrl

Resim 144: Yük Perdesi Detayı/Menrl

Resim 145: Beşik Örtüsü/Kavlak

Resim 146: Beşik Örtüsü/Kavlak

Resim 147: Tüylüce (Tüllüce)/Durdulu

Resim 148: Şal Yastık/Karalar

Resim 149: Halı Yastığı/Kavlak

Resim 150: Halı Çanta/Herekli

Resim 152: Halı/Sarıdemir

Resim 151: Halı Detayı/Karalar

Resim 153: Bulgur Çuvalı Detayı/Karalar

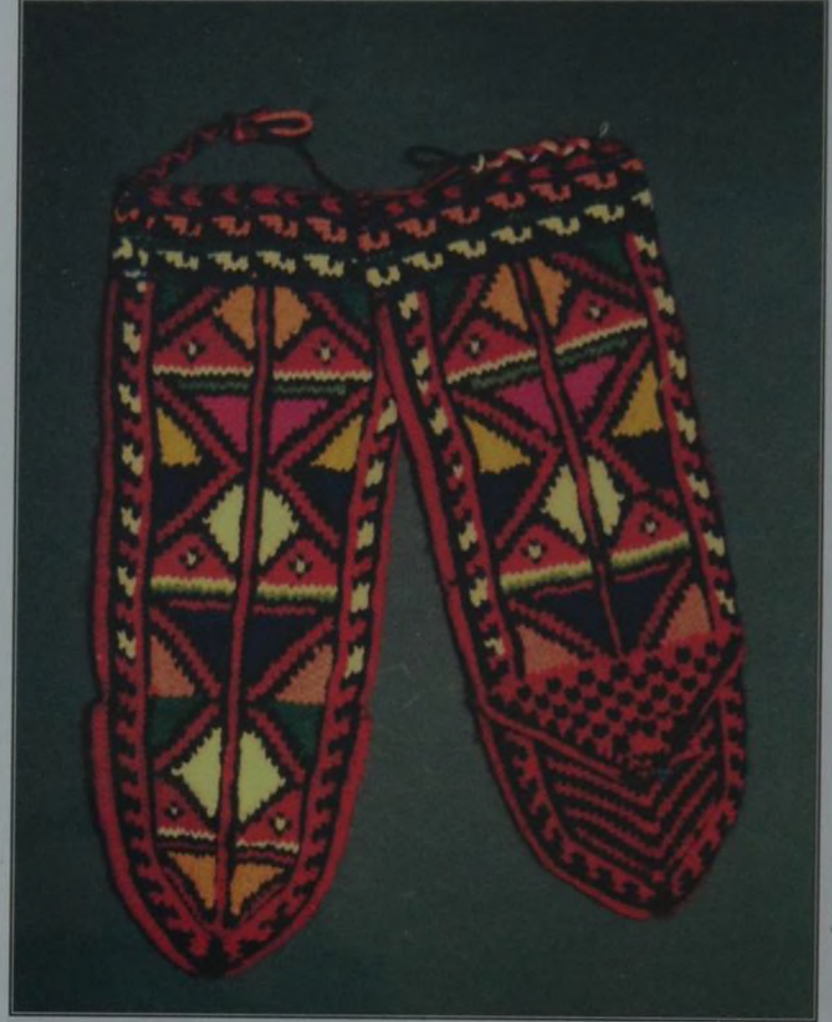

Resim 154: Seklem Çuvalı/Karalar

Resim 156: Nakışlı Çorap/Çallı

Resim 155: Nakışlı Çorap/Çallı

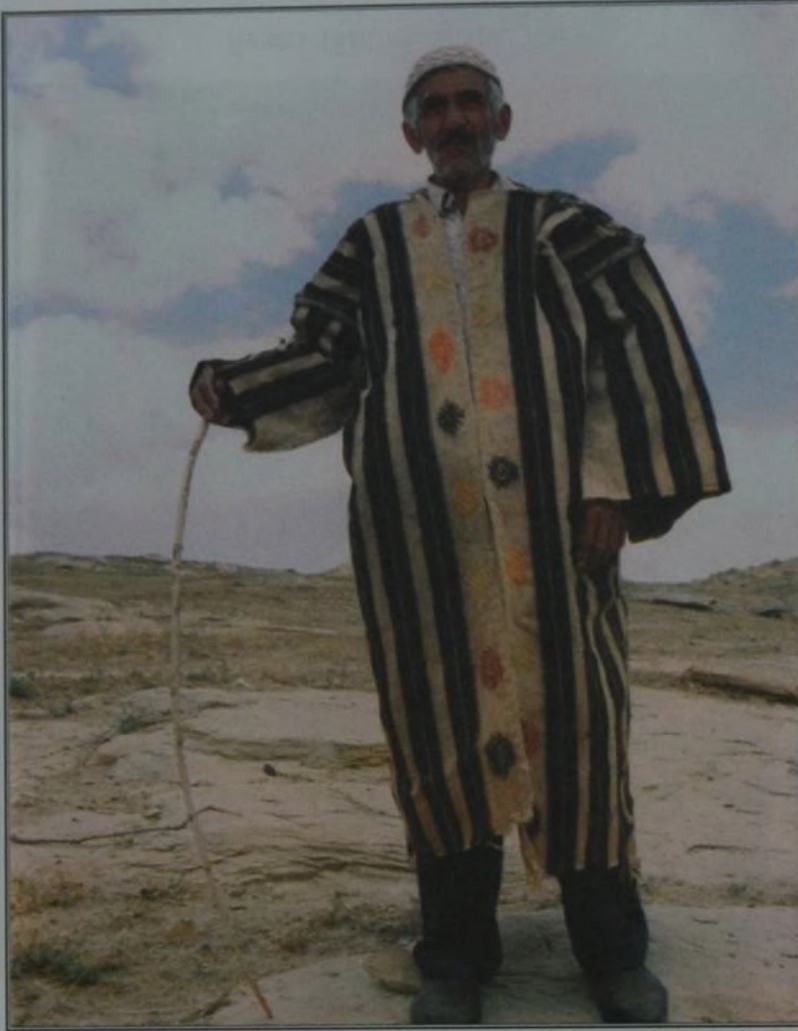

Resim 158: Al Önlük/Kavlak

Resim 157: Al Önlük/Kavlak

Resim 160: Maşlah/Apaköy

Resim 159: Kara Önlük/Kavlak

HALK MİMARISI

Resim 161: Kerpiç, Kalıp Çıkarılırken/Kâhyalı

Resim 162: Ümmet'in Oğlu'nun Odası/Çallı

Resim 163: Kavasgilin Oda (Tavan Detayı)/Koyuncu

Resim 164: Sultan Murat Hanı/Tatlıcak

Resim 165: Evliya (Kartal Baba) Ziyareti/Kartalca

Resim 166: Savcun Tekkesi/Savcun

Resim 167: Savcun Tekkesi (Parpulama)/Savcun

Resim 168: Bedir Baba Ziyareti/Bedirli

Resim 169: Anşâatun Kayası Ziyareti/ Kâhyalı

Resim 170: Kara Fakı Ziyareti/Çongar

Resim 171: Davullu Dede Ziyaretinin Bulunduğu Tepe/Karalar

Resim 172: Kurban Bayramı Günü Mezar Ziyareti/Karalar

HALK BOTANIĞI

Resim 173: Karıeği/Karalar

Resim 174: Çiğdem/Karalar

Resim 175: Emcek/Karalar

Resim 176: Pıralıh/Karalar

Resim 177: Navruz/Karalar

Resim 178: Tekesakalı/Karalar

Resim 179: Guşguşu/Karalar

Resim 180 Kirtikli/Karalar

Resim 181: Madımak/Karalar

Resim 182: Ebemkomeci-Ebegümeçi/Karalar

Resim 183: Gelin Barnaa
(Gelin Parmağı)/Karalar

Resim 184: Kara Hardal/Karalar

Resim 185: Işgın (Kenger)/Karalar

Resim 186: Eşşek Işğını/Karalar

Resim 187: Çoban Döşegi/Karalar

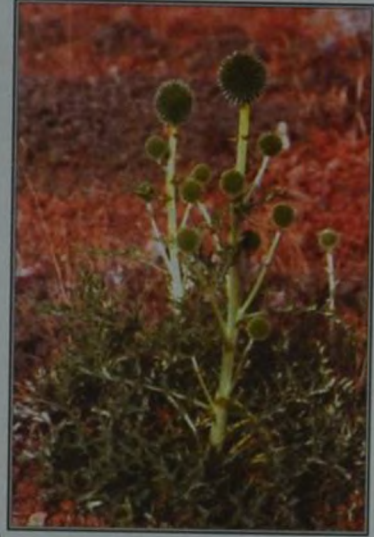
Resim 188:
Koyungözü/Karalar

Resim 189: Çiçekli Bir
Ot/Bostancık

Resim 190:
Eşkicek/Karalar

Resim 191:
Topbaş/Karalar

Resim 192:
Sümbül/Karalar

Resim 193: It Alıcı/Karalar

Resim 194: Kavun Alıcı (Sarı Alıcı)/Karalar

Resim 195: Denden Meyvesi/Karalar

Resim 196: Cıtgana-Kara Çalı
Meyvesi/Çongar

Resim 197: Vezzuha Pürlü/Karalar

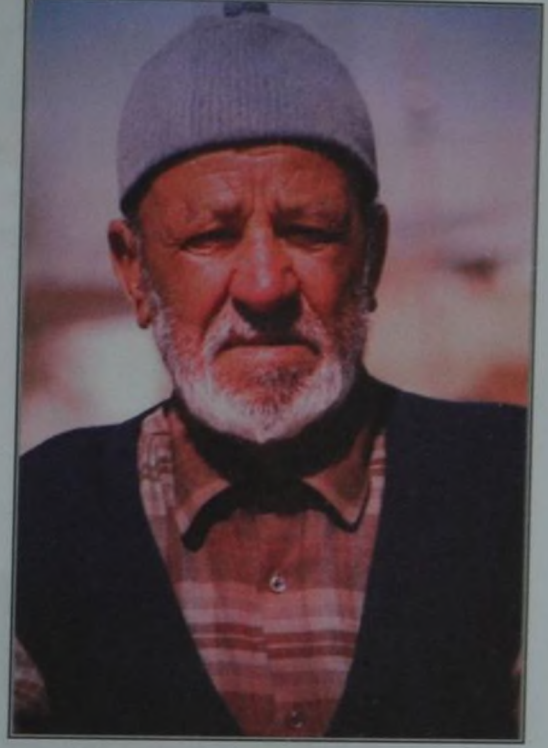

Resim 198: Hakkı Pürlü/Karalar

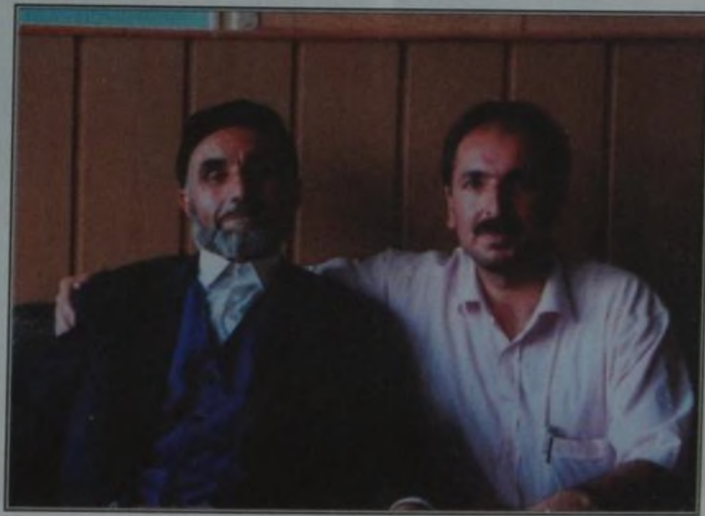

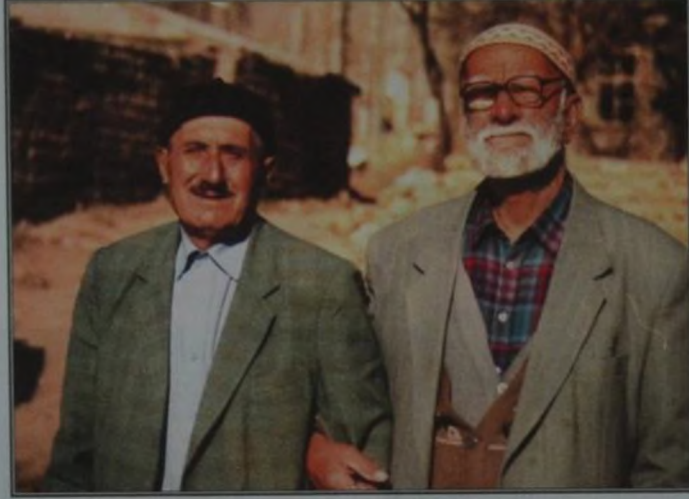
Resim 199:
Mahmut Koçak/Karalar

Resim 200:
Abdurrahman Graltnkeser/Gney

Resim 201: Aşık Osman Taş (Yazarımız ile)

Resim 202: Razi Gülmez/Karalar
Kaya Şeker/Menşürlü

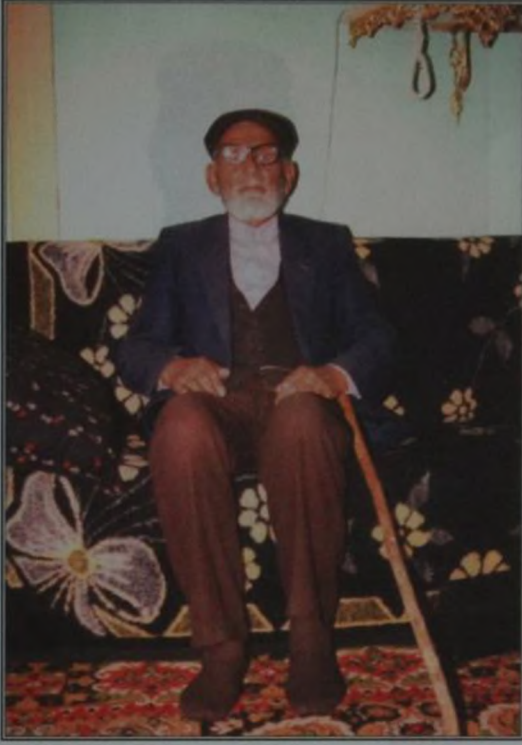

Resim 203:
Recep Karadağ/Durdulu

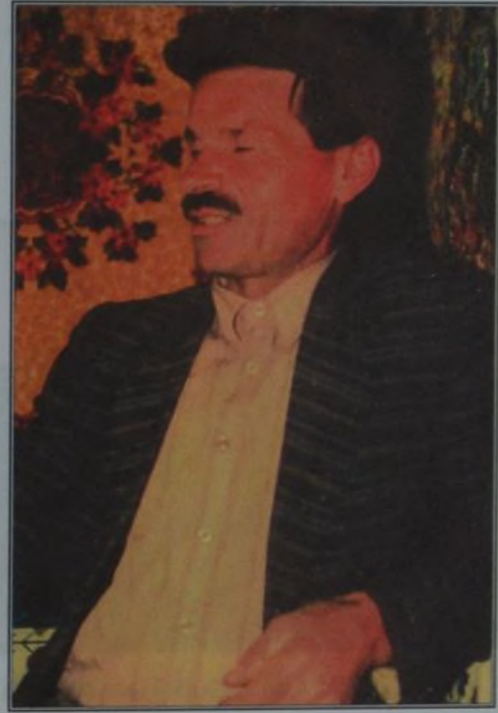

Resim 204
Eybâ (Eyüp Ağa)/Bostancık

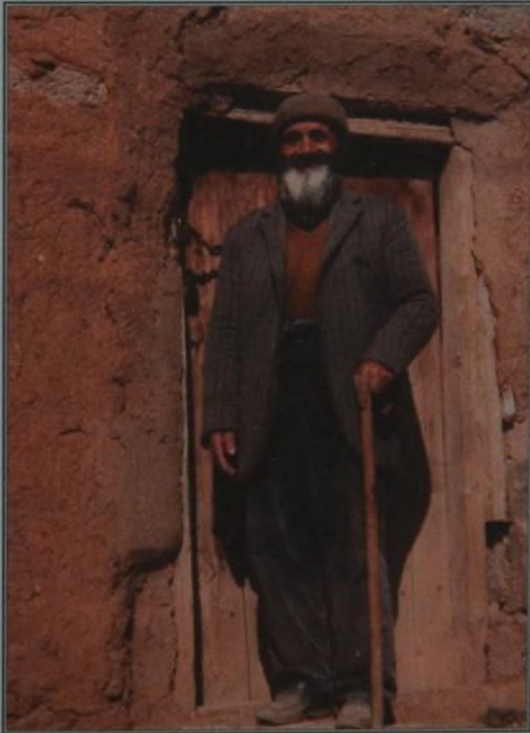

Resim 205:
Hacı Acıöz/Hanlı

Resim 206:
Sebahattin Pürlü/Karalar

Resim 207: Yusuf Yerli/Karalar

Resim 208: Turan Karakaş/Güney

Resim 209: Âdil Öztürk-Hacı Ali Öztürk/Güney

Resim 210: Soldan sağa: Hakkı Pürlü, Hacı Ömer Yerlikaya, Razi Gülmez, Lâtif Pürlü

ORTAK NO: 975-96450-3-3
ISBN: 975-96450-5-x (2. Cilt)

DOĞAN OFSET
(346) 225 80 00